

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LÉGUÉ
à la Bibliothèque de la Ville de Lyon
PAR LE COMTE
SÉBASTIEN-GAËTAN-SALVADOR-MAXIME
DES GUIDI
né à Caserte (Italie), le 5 Août 1769
mort à Lyon, le 27 Mai 1865.

707

EXERCITATIONES
VITRUVIANAE PRIMAE.

HOC EST:

128101

IOANNIS POLENI
COMMENTARIUS CRITICUS

DE

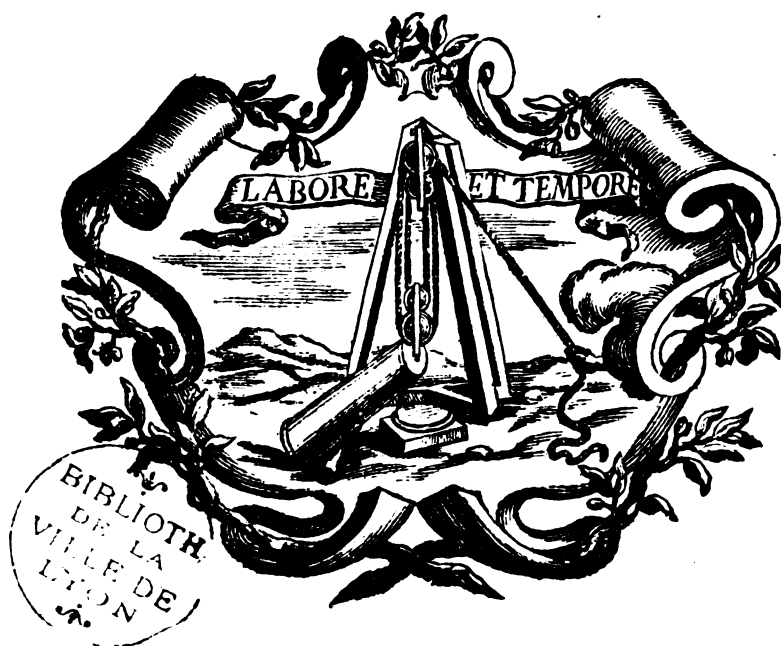
M. VITRUVII

POLLIONIS

ARCHITECTI

X. LIBRORVM EDITIONIBVS,
NECNON DE EORVMDEM EDITORIBVS,

Atque de Aliis, qui VITRUVIVM quocumque modo explicarunt,
aut illustrarunt.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.

Et prostant Venetiis apud Franciscum Pitteri.

SVPERIORVM PERMISSV.

GVIDI

SENATORIBVS PRAESTANTISSIMIS

TRIVMVIS

ACADEMIAE PATAVINAE CVRANDAE

IOANNI PASCHALICO,

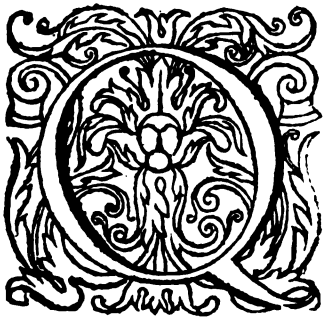
LAVRENTIO THEVPOLO

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI,

DANIELI BRAGADEN'O

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI

IOANNES POLENVS F.

VID his in Vitruvium Lucubrationibus
occasionem dederit, Senatores Amplif-
simi, videor mihi iam tum indicasse,
cum ad Exercitationes Primas praefatus sum, eodem illo
Mathesis & Veterum Auctorum studio, quod ad Fron-
tini Commentariolum illustrandum impulerat, adductum
me, ut, velut serie quadam, similem operam Vitruvii
Libris impenderem. Intelligere continuo alterum facile
est, cur occuparim, Primas Vitruvianas & Secundas
Exercitationes in vulgus emitte. Erant nimirum ante

*

2

editio-

editionem Operis Univerſi proferenda, aut evocanda in lucem nonnulla, ex Operibus illis, quæ commemorari quidem per occaſiones poterunt locis ſuis; ceterum longiora ſunt, quam ut ordine inferi Annotationibus ad Vitruvii textum ipſum queant. Quædam ex iis, non deſumpta de meo penu, egregia ornantur eruditione & utilitate: quæ autem commentatus ego ſum, qualiacumque fuerint, ea certe protuli voluntate optima conſulendi illuſtrationi inclyti Veteris Auctoris. Has vero Lucubrationes quod prodire voluerim ornatas commendatione Nominis Veſtri, Triumviri Præſtantiffimi, probabunt haud dubie quicumque norint, ſi qua in me induſtria ſit in colligendo, aut ſi quis vigiliarum in commentando fructus, qui beneficentiæ veſtræ fructus jure meritoque poteſt reputari, id omne Vobis jure deberi. Ac ſpes non abeſt, fore ut Opuscula hac grata atque accepta habeatis. Qui ad ſummum ſplendorem generis, ad eximiam dignitatum amplitudinem, ad egregiam Reipublicæ procuracionem, atque ad decora & virtutes alias, humanitate quoque & benignitate, qua ornamentum & ipſa veſtrum pulcherrimum eſt, excellitis: admittite, obſecro, libenter Opus hoc tanquam pure ſacratum Vobis donum; exigua illud quidem molis; at unde teſtator fiat animus multis beneficiorum vinculis Vobis obſtriſtus, æternique in Vos cultus mei argumentum novum ubique appareat.

Patavii. Kal, Maji. CIOCCCXXXVIII.

IOANNIS POLENI
COMMENTARIUS CRITICVS
DE
M. VITRUVII POLLIONIS
ARCHITECTI
X. LIBRORVM EDITIONIBVS,
NECNON DE EORVNDem EDITORIBVS.

OSTEAQVAM in Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Urbis Romæ Commentario fidei antiquæ restituendo atque explicando tirocinium quodammodo posui, & doctorum hominum edita iudicia, nec non amicorum mōnita excepi libens, mecumque reputavi diligenter per utrosque profecturus; subijt studium tentandi quidpiam majus: cumque ante alia Libri objicerentur M. Vitruvii Pollionis de Architectura; de iis singulari cura & diligentia edendis cogitare cœpi. Atque initio visum illud est præ cæteris necessarium, ut sedulo vestigare, penitusque noscerem Librorum eorundem ab aliis vulgatas editiones, tum latinas, tum eas, quibus de latina in alias linguas conversi habentur, itemque complures manu exaratos Codices, ut & in eos Libros annotationes; observationes, verbo, commentaria quæcumque, quibus viri, excellentes ingenio doctrinaque, conati sunt pro virili parte Vitruvianum opus emendare, explicare, atque illustrare.

Facile enim intelligebam futurum, ut diligentia hæc mihi afferret

A

non-

nonnihil commodi: nam aut indicaturam, messem ita jam factam, ut spicilegii vix ullius spes relinqueretur, eoque labor novus suscipiendus non esset; aut ostensuram superesse adhuc fruges, in quibus conquirendis colligendisque operæ esset elaborare. Cernebam quoque inquirenti mihi, interessetne operam ponere in adornanda nova Librorum Vitruvii editione, auctum iri facultatem rei laudabilis præstandæ: namque fore, ut ad manus essent adjumenta ad rem hanc omnia tum ex variis Librorum Vitruvii exemplaribus, vel æneis typis vel manu descriptis, tum ex laboribus illorum, qui ante me fuissent in eodem illo Vitruvii opere commentariis ornando versati.

Huc itaque animo intento, rem totam perscrutari accurate, & studiose examinare, constitui; haud nescius quemadmodum homines quidam, ceteroquin docti, in graves inciderint reprehensiones, quod meris fidentes Librorum titulis, nubem (ut ajunt) pro Iunone viderentur amplexati. Neque vero, quo Criticorum omnium declinentur offensiones, satis est Libros integros perlegisse; quando viri non desunt emunctæ naris, qui usque eo diligentiam spectent, ut non ipsa modo opera, sed nuncupatorias etiam epistolas, atque præfationes attente evolvendas esse decernant.

Præterea e re mea futurum existimavi, de iis, quos inspecturus eram, Auctoribus aliqua vestigare, quæ ad eorum notitiam deducerent; nam præterquamquod videbam, his temporibus inter eruditos receptum id, usitatumque esse; spes etiam ostendebatur fore, ut loca multa facilius assequer, rectiusque, ubi Scriptor quis, qualisque fuerit, & qua flourerit ætate, intellexissem.

Has ob causas ad omnia perquirenda & expendenda conversus, legi quæcumque potui, atque inde excerpti, quæ meum in usum ad cognoscenda & Opera, & Operum Auctores, animadversione digna visa sunt; eademque interim in mea referebam Adversaria. At, cum tandem perquisitiones utiliores perfecissem; jamque in eo essem, ut excerpta relata in varios Adversariorum locos, distincta aliqua ratione distribuerem, atque digererem; plane comperi, mihi quasi aliud agenti, neque de opere ullo concinnando cogitanti, iusti tamen Operis materiam extitisse.

Ortum inde mihi primo consilium, non modo redigendi omnia in ordinem temporibus apte accommodatum, verum etiam eadem, redacta ubi ita essent, emittendi: unde, inter alia, statim appareret, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc desiderant, illustrare. Qua tamen in re erant, quæ animum traherent in diversa; metumque interdum injicerent, ne hoc idem consilium valde lubricum, præcepsque foret.

Animad-

Animadvertēbam, tempus non quidem stilo, sed inquisitioni rerum notescendarum, & legendis Auctōribus plurimis duntaxat datum esse.

Retardabant autem magis res ipsæ, quarum plurimæ leves nimium tenuesque videri possent, quippe ex minuta quadam diligentia profectæ, unde jure haberetur labor noster multus quidem spissusque, at idem inglorius.

Accedebat incommodum aliud; quod necesse erat, Lectorem tertio quoque versu testimoniorum notas litteris mandatas offendere. Inde autem subibat vereri, ne in rudi illo veluti commentario, mei duntaxat usus, atque memoriæ gratia conscripto, nimis multæ inessent annotationes, quas nostri vulgo *citationes* vocitant; eo adjunctæ consilio, ut loca ipsa demonstrarentur Auctōrum, quibus ad obtinendum propositum eram usus.

Propter hæc atque alia, prope fuisse fateor, ut consilium utique abjicerem. Verumtamen ita comparati omnes natura cum simus, ut nobis lubenter fingamus rationes ad infirmanda argumenta adversantia sententiis iis, quas præcepimus, & defendere optamus: ego quoque ab amore quodam insumptæ operæ ad cogitata prima exequenda proclivior, visus mihi sum videre causas, cur proposito non abstinere. Nam, quantum ad stylum adhibitum in Commentario hoc exarando, sollicitudinem prope omnem adimebant res ipsæ; quæ multiplices, dissimiles, variæ, ac veluti ex plurimis dissitisque fontibus derivatæ, orationis aptum nexum cultumque requirere haud videantur, ut huc etiam referri posse arbitraretur tritum illud Manilii carmen, Lib. III. v. 39.

Ornari res ipsa negat contenta doceri.

Addebat animos judicium hominum doctorum, qui scripta hæc legerrant, meas esse aliquid nugæ putantium. Et vero, ut non proferantur reconditæ res, quæ autem afferuntur, nihil fortasse adjuturæ sint illos, qui in Eruditionis adyta intima jam penetrarunt; negaverit nemo tamen, utiles aliis fore, qui ad hoc sacrorum genus primum accedunt, ut initientur. Horum vero multitudo maxima cum sit; iniquus profecto fuerit existimator, cui studium & cura eos adjuvandi frustra suscipi videatur. Quid quod inficiari nemo potest, Opera quædam, quibus tituli sunt, Dictionaria aut Historica, aut Critica, Polyhistorēs Litterarii, similesque, plurima continere, quæ nostra hæc similitudine, & cognatione magna contingant; neque ea tamen idcirco minore in pretio haberi ab doctis, & intelligentibus? Itaque tamen Operum illorum Auctōribus, propter opinionem sapientiæ, concesserim ego nihil invitæ; tamen, cum in genere haud dispari colendo verser, cumque multa undique collegerim magna cum cura, atque aptaverim inter se, quibus utilium rerum,

Personarumque illustrium notitiæ bono in lumine collocentur : cur desperem , Commentarium hunc , qui in eadem sit causa , non in eadem fore fortuna ?

Huc adjecerim , duo esse veluti summa (ut , me legisse , memini) genera eorum , qui Auctores adhibent , nominantque locis suis , plurimos . Alii namque primorum veterum Scriptorum Libros haudquaquam respicientes , contenti iis , quæ in recentiorum voluminibus scripta aut descripta occurrunt , nullo delectu , criterio nullo , nulla integra habita mentis Auctorum ratione , nullo ordine , quidquid utcumque pertineat ad materiam , quam sibi proposuerunt , compilant congeruntque . Contra alii sibi ipsis minime fidentes , perquirentesque genuinos fontes , hauriunt dumtaxat puriora , veritatis persequuntur quascumque notas , Auctorum germana sensa sententiasque integras perscrutantur , nexum quærunt varias inter auctoritates , contrarias vero momentis pensitant suis , ut graviorebus utantur ; demum Librorum titulis , paginarum numeris , notitiisque aliis ad allata Auctorum loca & testimonia pertinentibus , ornant scripta sua ; itaque diligentibus *citationibus* minime parcunt , ne rebus lux certa quædam ac propria usquam desit . Horum autem ego , non illorum , regulas & rationem secutus , idemque mihi operæ ac laboris mei conscius , non ultra demum dubitavi , quin Commentarium Criticum , quamvis non destinato consilio conscriptum , sed casu veluti quodam quasi inter manus enatum , divulgarem .

Præsertim confirmantibus animum exemplis virorum præstantissimorum , interque hos Abrahami Nicolai Amelorii , qui C. Cornelii Taciti Annalium Libris , a se in Gallicam linguam conversis , criticam exercitationem præfixerit de variis recentioribus Auctoribus , qui Taciti Opera vel in linguas converterunt suas , vel Commentariis ornavit : tum viri eruditissimi Samuelis Buckley , cujus exstant Epistolæ duæ (Libros duos prope dixeris) & Anglice & Gallice , ad præclarissimum doctissimumque Virum Richardum Meadium ; quibus pro nova comparanda Historiarum Iacobi Augusti Thuani Editione , quidquid pertineret ad priores Historiæ ejusdem Editiones , atque ad labores ab illustribus viris positos in illis adornandis , fuisse diligenterque enarratum continetur .

Quod si in vitis nonnullorum ex illustribus viris , qui de Vitruvianis Libris meriti egregie sunt , verbis nimis multis me usum esse , quis censeat ; is ita habeat : cum de illis perpauca , neque satis cohærentia apud alios Scriptores reperissem ; futuram putavi rem utilem posteritati , si vitas , quæ adhuc desiderarentur , paullo accuratius exequerer .

Sed , missis aliis , ne longius faciam , aggrediar jam ad res ipsas , in quarum expositione nexus præcipui erunt simplices annorum notæ , pro
ratione

ratione temporum, tamquam tituli constitutæ. Fuerit autem ab his, quæ præfati hætenus sumus, transitus ad res subiecta hæc nota anni a Reparata Salute

CIOCCCCLXXXVI.

PPrinceps Librorum Vitruvii Editio, cujus frons nullo ornatur titulo, ita incipit:

IO: SVLPITIVS LECTORI SALVTEM.

Cum divinum Opus Vitruvii &c.

Post finem vero ultimi Libri Vitruvii leguntur hi versus:

Lector habes tandem veneranda volumina docti

Vitruvii: quorum copia rara fuit.

Hac lege: nam disces: nova: magna: recondita: pulchra:

Et qua sint in re sæpe futura tua.

Emendata vides: sed peccat littera siqua

Corrige: nemo satis lynceus esse potest.

Vitruvii Editionem subsequitur Editio Frontini sic inscripta:

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSULARIS: DE AQVIS QVAE IN VRBEM INFLVUNT LIBELLVS MIRABILIS.

Post finem Libelli de Aquæductibus scriptum est:

Libellum hunc de aquaduëtibus, cum esset mendosissimus, Pomponius & Sulpitius tanto studio sic emendarunt: ut perpauorum in eo locorum correctio desideretur. Perquam rara sunt, quæ librarius corrupit aut pratermisit.

----- *Vale candide lector: & siquis ingratus esse voluerit, librum suum depromat & cum hoc cigno noctuam conferat.*

Huic Editioni nulla adjecta est nota temporis, nulla loci, nulla nominis Typographi.

IOanni Sulpitio cognomentum Verulani: iccirco fuisse adjectum, quod ex Verulo traxisset originem, credibile omnino fit. Verulum autem (quod ab 2 Iulio Frontino, & ab 3 Athanasio Kircheri *Verula* dicitur) Italice *Veroli*, est 4 *urbs Latii in Hernicis, Episcopalis*, non procul a Cosa Fluvio, *media fere inter Anagniam ad occasum, & Soram ad ortum*. Et hujus Urbis Incolæ *Verulani*. Apud 5 Livium legere est: *Hernitorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt, quam civita-*

1 Dictionaire Historique & Critique par M. Bayle. Ad vocem *Sulpitius*.

2 Iulius Frontinus de Coloniis. Inter Auctores rei Agrariæ editos Amstelodami. 1674. pag. 141.

3 Athanasii Kircheri *Latium*. Amstelodami. 1671. pag. 125.

4 Lexicum Geographicum Philippi Ferrari, editum ab Antonio Baudrand. ad vocem *Verulum*.

5 T. Livius. Lib. IX. Cap. 43.

civitatem sua, lèges reddita. Itemque etiam a ¹ Plinio *Verulani* nominantur.

Litteras humaniores adamavisse Sulpitium, ac floruisse vergente ad finem seculo XV. colligi facile potest ex editis ab eo operibus; de quibus Gesnerus habet hæc: ² *Ioannes Sulpitius Verulanus, scripsit Commentarios in Lucani Pharsalam, impressos Venetiis 1505.* (Lucanus cum Commentariis Sulpitii ³ editus jam fuerat Venetiis anno 1493.) *Fl. Vegetii, Aeliani, & Frontini de Re Militari Opuscula emendata, in publicum edijuncta curavit. Extant etiam carmina ejus de moribus, impressa Colonia apud Gnymicum: & Praludia grammatica, impressa Parisiis.* Sulpitius hic noster haudquaquam ⁴ distinguendus est ab eo, qui sedente Innocentio VIII. in Romana docebat Academia.

Sed nullas in Vitruvii Libros annotationes edidit Sulpitius: erratque P. Claudius Franciscus Menestrier, qui Sulpitii locum quemdam citans, ⁵ scribit, eum locum desumptum esse ex *Sulpitii Epistola nuncupatoria suarum annotationum in Vitruvium*. Quem errorem merito reprehendit Dominus du Francaſtel Mazarinæ Bibliothecæ Præfectus in Epistola ad Petrum Bayle data III. Id. Decemb. 1699. in qua ⁶ narrat, neque in Præfationibus, neque in Epistolis nuncupatoriis, neque in Prolegomenis aliis præfixis Vitruvii Editionibus in Mazarina extantibus Bibliotheca, se illiusmodi annotationum mentionem ullam invenisse; nullam quoque se reperire potuisse in septem vel octo Operum, quæ viderat, ejusdem Ioan. Sulpitii Præfationibus: in his enim, data opera, sed inutiliter annotationum illarum indicium aliquod perquisivisse. Sed quid plura? Sulpitii Editio, ex qua locum desumerat Menestrier, annotationibus omnino caret.

Iam ad ipsum Sulpitium redeamus. Is in ⁷ Epistola ad Raphaelem Riarium Cardinalem, ita scribit: *Tu enim primas Tragædia, quam nos juventutem excitandi gratia & agere & cantare primi hoc ævo docuimus (nam ejus actionem jam multis seculis Roma non viderat) in medio foro pulpitu ad quinque pedum altitudinem erectum pulcherrime exornasti*: unde liquere facile potest, Sulpitium harmoniæ in Tragædiarum actionibus restitutorum fuisse.

Primus itidem Vitruvii Libros de Architectura edi curavit; ut paullo infra demonstrabimus. Cæterum quo tempore, quove loco mortem obierit, nusquam litteris mandatum reperimus.

Memo-

¹ C. Plinii Natur. Histor. Lib. III. Cap. 5.

² Elenchus Scriptorum omnium veterum scilicet ac recentiorum &c. A Conrado Gesnero editus &c. Basileæ. 1551. pag. 627.

³ F. Pellegrino Ant. Orlandi. Origine e Progressi della Stampa. In Bologna. 1722. pag. 52.

⁴ Bayle loco cit.

⁵ Claude Francois Menestrier.

Des representations en Musique anciennes & modernes. Paris. 1681. pag. 155. 156.

⁶ Bayle loco cit.

⁷ Epistola hæc ad Card. Riarium præfixa est Vitruvii Editioni, quæ prodiit cura Sulpitii.

Memoratam vero Editionem rarissimam esse, haud dubie comperiet, qui vel eam quærat, vel ejusdem notitiam apud Auctores inquirat: certe jam citatus ¹ *du Francaſtel*, postquam narravit, se legiſſe Præfationes, Epistolâs nuncupatorias, & Prolegomena omnium Vitruvii Editionum in Mazarina extantium Bibliotheca, subdit, se vehementer miratum fuiſſe, mentionem in illis deprehendi nullam Io. Sulpitii, nullam Editionis, quæ hujus cura prodierat. Itaque, cum adeo rara & parum nota ſit hæc Editio, lubet de ipſa agere paullo fuſius.

Ac principio animadvertemus, Sulpitium ipſum ſatis oſtendiſſe, Editionem hanc primam eſſe; ſcripſit enim: ² *Cum divinum Opus Vitruvii: non modo ſtudioſis: ſed reliquis hominibus: ſi in exemplaria innumera diffunderetur: multum conferre poſſe animadverterem: ceſſantibus id agere aliis: ut puto in melioribus occupatis: quod diu multumque ad publicum uſum deſideravi: ipſe tandem effeci. Collatis enim multis id genus libris: & in primis uno noſtri Delii manu: ſatis accurate perſcripto (atque hinc ſcire licet, Sulpitium plures manu ſcriptos Codices vidiffe & contuliſſe) cum mihi laborem aſſumpſi: ut ----- redderem unum imprimendorum archetypum adeo emendatum: ut parvus labor cuius alteri ejusdem rei ſtudioſo relinqueretur. ----- primus hoc in ſtadio curro. Et alibi etiam: ³ *Quicquid cura: ſtudii: vigiliarum & opera: in emendando & vulgando Viſtruvio poſui. Ex quibus omnibus facile liquet, vel ab eo ipſo Sulpitio, principem eſſe Editionem hanc, declarari.**

Vt vero inveſtigemus Editionis huiusce locum, præſtat animadvertere, credibile omnino eſſe eidem præſuiſſe ipſum Io. Sulpitium, & Pomponium Lætum: ille enim de ſe promittit hæc: ⁴ *non committam; quin complura ex iis qua librarius perverterit ----- in poſtrema pagina annotanda non congeram. Si qua vero in quibuſdam græcis qua obſcura ſane depravataque ſunt: interim percunctando meliora potero invenire: ibidem ſilentio non præteribo. Et ⁵ alibi: Libellum hunc de Aquaductibus cum eſſet mendofiſſimus: Pomponius & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt: ut perpauorum in eo locorum correctio deſideretur.*

At cum propoſiti Libri æneis typis deſcribebantur, Sulpitius, ut facile liquet ex ejus ⁶ Epistoſa ad Riarium Cardinalem, Romæ erat: Romæ itidem Pomponius: quamvis enim ¹ Pomponius ex iis fuerit, qui in diſcrimen maximum inciderunt, propterea quod in Paullum II. Pont. Max. conju-

¹ Bayle loco cit.

² In Epistoſa Sulpitii ad Lectorem, præfixa huic ſuæ Editioni.

³ In citata Epistoſa ad Card. Riarium.

⁴ In citata Epistoſa Sulpitii ad Lectorem.

⁵ Ad calcem Libelli Sexti Iulii Frontini de Aquis quæ in Urbem influunt, qui Libellus editus eſt una cum Vitruvii Libris, eſtque utriuſque Auctoris, Vitruvii ac Frontini, Editio una.

⁶ Citata Epistoſa ad Card. Riarium.

conjurasse putarentur; atque ideo peregre profectus se Venetias contulerit, & inde sub custodia Romam fuerit deportatus; ² *demum* tamen libertati restitutus, *Xisto* III. *Innocentioque* VIII. *faventibus*, in *Gymnasio* docuit *incredibili nominis auctoritate auditorumque frequentia*; adeo ut ante *auro-ram* *proflitemem* *Romana* *juventus* a *media* *statim* *nocte* *præoccupandis* *subsel- liis* *præveniret*.

Itaque cum ii, quibus erat curæ, ut Editio hæc quam emendata prodiret, Romæ essent, & cum in Civitatibus Romæ proximis nullæ tunc temporis existerent Typographiæ (ut ex 3 *Historia Artis Typographicæ* satis certe colligi potest) reliquum est, ut constituatur; eam, de qua agimus, principem Editionem esse Romanam.

Quod vero attinet ad tempus, quo prodit Editio hæc; ex Sulpitii ⁴ *Epistola ad Riarium Cardinalem* omnino liquet, eam in publicum fuisse emissam, sedente *Innocentio* VIII. cujus Pontificatus initium ad annum 1484. exitus ad annum 1492. referuntur. Intra illud igitur intervallum prodisse Editionem hanc constituerunt ⁵ *Petrus Bayle*, & ⁶ *Michael Maittaire*, cui ⁷ ego quoque alias sum adstipulatus.

Nec quidem nunc sententiam muto; sed lubet ipsum Editionis annum diligentius inquirere. Quod ut exequar, præponam hæc Sulpitii verba: ⁸ *Nunc vero* (ait ille) *hæc occasio prætermittenda non est* ----- *Inno- centius vero* (VIII.) *ad illum* (Sixtum III.) & *Paulum* (II.) *supe- randum erectus*: *omnia præclara & popularia cogitat*. Itaque *imposito bellis fine*: *Prætorio suburbano peracto*: &c. Hinc ergo videtur, Editioni huic operam datam fuisse exitu belli: belli etenim finem, tamquam recentem, Sulpitius commemorat.

Semel autem, sedente *Innocentio* VIII., bellum a Romanis gestum est; idque cum *Ferdinando Neapolitanorum Rege*, quo tempore etiam *Vrsini* & *Columnenses*, *Romani Proceres*, intestinis bellis *Vrbem* infestant; ut ex ⁹ *Scriptoribus Vitæ Pontificis ejusdem plane* liquet. Sed bellum hoc

¹ *Memoires pour servir a l'Histoire des Hommes Illustres dans la Republique des Let- tres*. Tom. VII. A Paris. 1729. pag. 28. & seqq. Et *Giornale de' Letterati*

d'Italia. Tom. XXII. In Venezia. 1715. pag. 368. & seqq.

Virorum. Authore Paulo Iovio. Basileæ. 1571. pag. 94.

brum jam citatum, cui titulus: *Origine e Progressi della Stampa*. pag. 249.

⁴ In citata *Epistola ad Card. Riarium*.

⁵ Bayle loco cit.

⁶ Michaelis Maittaire *Annales Typographici ab Artis inventæ origine ad Annum M D. Hagæ Com.* 1719. pag. 381.

⁷ In *Prolegomenis ad Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus*

Commentarium. Patavii. 1722. pag. 21.

⁸ In citata *Epistola ad Card. Ria-*

rium. ⁹ Alph. Ciaconii *Vitæ Pontificum ab Auguf. Oldoino recognitæ*. Tomus

tertius. Romæ. 1677. In *Vita Innocentii VIII.* pag. 89. & seqq. Et Onuphrius

Panvinus in *Vita Innocentii VIII.* adjuncta ad Pontificum *Vitas* conscriptas a Baptista

Saccho (cognomento Platina) Coloniz. 1574. pag. 324. & seqq.

hoc extinctum fuit, & ¹ *pax composita anno 1486. die 12. Augusti*. Itaque ad hunc annum 1486. propositam Editionem pertinere, credibile est.

Hicce de loco atque anno Editionis hujusce in medium adductis, gradum ad alia faciemus. Ac primum observabimus, typos æneos, quibus formata fuit princeps Editio hæc, satis elegantes fuisse, ex ipsa Editione apparere. Orthographia non tam perfecta quam Aldina est; neque tamen multis in locis culpanda. Litterarum neque magnæ contractiones, neque obscuræ. Errores, qui typographici appellari consueverunt, rari occurrunt. Interpunctio autem, vel uno, vel geminis punctis tota ubique perficitur; in qua tamen desiderari quidpiam posse videtur.

Illud itidem haud bene factum, quod græca verba latinis litteris formata sunt. Sed credibile mihi fit, Typographum, quo Sulpitius usus fuit, græcis typis (ut sæpe contingebat temporibus illis) caruisse. Et quamvis in nonnullis etiam manu scriptis Codicibus ejusmodi scripturam observaverim, nihilo tamen minus hoc Editionis mendum vitio potius artis typographicæ, quam Sulpitii,tribuendum puto. Illud autem notandum est, quod ubi plura verba græca legi, & ubi græci versus in capite tertio Libri octavi esse debuissent, vacua spatia relicta sunt; ut (quemadmodum illorum temporum mos ferebat) verba græca vacuis illis in spatiis possent manu exarari.

Pari de causa non uno in loco, cum Vitruvii verba ad figuram aliquam referrentur, vacuum spatium, in quo necessaria figura manu delinearetur, relictum est. In hac etenim Editione Figura duntaxat una reperitur, quæ in postremo Libri Primi Capite est, ex circuli ambitu, quattuor diametris alioque circuli arcu, sine ullis litteris, formata.

Est autem inter Editionem hanc, & manu scriptos Codices consensus multo major, quam inter Codices eosdem, & Vitruvii Editiones duas, quæ, curante Iocundo, prodire; prima Venetiis anno 1511., altera Florentiæ anno 1513. Hanc vero alteram lubens nomino, quoniam a multis tamquam præcipuum exemplar habita est. Sed ex Tabella A (complet hæc sequentem paginam) quam construxi excerpando pauca tantummodo quædam loca sparsim & intercise, cum plurima excerpi potuissent, de differentia inter propositam principem Editionem (mire cum Codicibus consentientem) & prædictam Editionem anni 1513. abunde constare profecto poterit. Porro ferme omnes Editionis principis atque Codicum lectiones, ceu præstantiores, existimandas esse, quilibet (ut opinor) facile judicabit: sed de hac re iterum, cum de Editionibus illis an. 1511. & 1513. dicitur.

Illud tamen adjiciendum hic est, quod in principis Editionis Libri

B   Tabella

¹ Idem Ciaconius. pag. 94

A Tabella exhibens Specimen differentiae inter nonnullas Lectiones principis Editionis, consentientis cum MSS. Codicibus Vitruvii, & Editionis quae prodit cura Iocundi anno 1513.

<i>Loca principis Editionis Vitruvii, cum MSS. Codicibus consentientia.</i>	<i>Loca Editionis, qua prodit cura Iocundi 1513.</i>	<i>Loca principis Editionis Vitruvii, cum MSS. Codicibus consentientia.</i>	<i>Loca Editionis, qua prodit cura Iocundi 1513.</i>
Symmetros est eurhythme qualitas, sic est in operum perfectionibus.	Pag. 7. b. v. 10. Symmetros est, sic est in operum perfectionibus.	Montes: led genere materiae ignis vis.	Pag. 28. b. v. 30. montes, sed dispositae materiae qualitatem habentes, ignis vis.
Communium locorum.	Pag. 9. v. 4. omnium locorum.	Materia camentorumque exstructa raritate.	Pag. 30. b. v. 28. materia per camentorum raritatem fuerit exstructa.
Itaque etiam atque etiam veterem	Pag. 10. b. v. 16. Itaque etiam atque etiam veterum.	Et inuma fulterna sappinea vocatur.	Pag. 37. v. 4 & sappinea vocatur.
Ampla spatia ita uti cohortes possint.	Pag. 13. v. 20. ampla spatia constituendum est, ita uti cohortes possint.	Denique.	Pag. 52. b. v. 29. domicum.
Naturae rationibus si exclusi fuerint.	Pag. 14. b. v. 3. naturae rationibus. Ventii enim si exclusi fuerint.	Deinde columnarum non ad libellam.	Pag. 54. v. 1. deinde que in summis columnarum scapis non ad libellam.
Passus trecenties & decies quinquaginta milia	Pag. 17. b. v. 6. passus semel & tricies milies mille, & quingenties mille.	Ionicae novem constituerunt.	Pag. 59. v. 4. ionicae octo semis constituerunt.
Est tricies nonaginta triginta septem millia, & passus quingenti.	Pag. 17. b. v. 8. est termillies mille & noningenties trigesses septies mille & passus quingenti.	Id accedit in mediano habens cimacium doricum in imo.	Pag. 66. v. 8. Accedet id in mediano contra fastigium trium triglyphorum &c.
Palaesque in his non cohaerescunt.	Pag. 25. b. v. 6. palaesque quae in his ponuntur non cohaerescunt.	Nulla primam undam interpellaverit.	Pag. 81. v. 10. nulla primam interpellaverit.
Longum setquipedem latum pede. ceteris.	Pag. 26. v. 2. longum pede, latum semipede, ceteris.	Deinde.	Pag. 93. b. v. 24. domicum.
Arenola non minus materia: & omnino dissimili.	Pag. 28. b. v. 17. arenola, nec minus aliis diversa, & omnino dissimili.	Aut oleagineis configatur.	Pag. 95. v. 2. aut oleagineis, aut robuleis configatur.
		Diphylos. Demades, Charidas.	Pag. 114. b. v. 25. diphylos, charidas.
		Angulos habeant aequales. Cum enim.	Pag. 116. b. v. 10. angulos habeant aequales, nullibi-que a fricatura extantes. Cum enim

Septimi

Septimi Capitibus VI. VII. VIII. VIII. plures periodi non positæ sint ordine eodem, ac in Iocundi Editionibus, & in aliis, quæ post Iocundi tempora prodire; unde variæ etiam fiunt Capitum distributiones, varique (ut ita dicam) saltus. Sed hic sufficiet id indicavisse.

Ceterum Editionem hanc, de qua agimus, principem, ex Codicibus manu exaratis proxime desumptam, atque exhibitam fide antiqua, eo loco habendam reor, ut auctoritatis eidem tribui plurimum debeat.

1 * CIOCCCCLXXXVI.

IN Bibliotheca Anonymiana 2 legitur cujusdam Editionis Vitruvii Titulus; quem subjeci, quamvis fatis longum: fortassis enim (pro re nostra) fiet operæ pretium.

L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priscorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum & incrementis eorum: de principiis rerum secundum Philosophorum opiniones; de lateribus; de Arena; de calce; de pulvere Puteolano; Fons Salmacis; de abiete supernate & infernate cum Apennini descriptione; de sacrarum AEdium dispositione & Symmetriis, & corporis humani mensura; de Publicorum Locorum dispositione; de privatorum AEdificiorum utilitatibus; de Gracorum AEdificiis; de marmore & quomodo ex eo fit Argentum vivum, & de auro argentoque vestium veterum recuperando; de Minii temperatura; de Chrysocolle & Atramento; de cerulei coloris temperationibus; de cerussa & sandaraca; de ostro; de Aqua inventionem; de Aqua Hymbrium; de aquis calidis & earum virtutibus quas trahunt a diversis metallis; de Aquarum experimentis; de Perductionibus Aquarum & tribus ductuum generibus, de gnomonicis rebus & rationibus Horologiorum; de scriptorum veneratione; Platonis inventum de agro metiendo; quomodo portio Argenti Auro mixta in integro opere deprehendi discernique possit; de gnomonicis rationibus ex radiis Solis per umbram inventis & mundo atque planetis; de Solis cursu per XII. signa; de sideribus ad dextram Zodiaci; de sideribus ad levam Zodiaci; de Horologiorum ratione usu & inventionem; de machinis, de rotis & tympanis ad molendum farinam; de coclea ratione; de Etbesibina machina, de hydraulicis; qua ratione rheda vel navi vecti peractum iter demetiamur; de Scorpionum balistarumque rationibus; de oppugnatoriis rebus quemadmodum machinationibus & duces & vectores & civitates defensa esse possint

B 2

possint

1 Eo stellæ signo denotantur Editiones, & Opera aut perperam (aliquando etiam falso) a nonnullis proposita, aut dubia, aut deperdita, aut a nobis non visa. Propter quam autem ex hisce (vel harum similibus) causis signum extet, ubique satis apparet ex iis, quæ, dum agitur de ipsa re, animadvertuntur.

2 Bibliotheca Anonymiana, publice pluris licitantibus distrahenda per Adrianum Mætiens, Hagæ-Comitum. 1728. Pars Prima. pag. 71. Num. 879.

possint; & primum de Arietis inventione ejusque machina; de testudine ad congestionem fossarum paranda; de aliis generibus Testudinum.

Ex *Indice* Lemmatum, appositorum sectionibus Librorum Vitruvii, qui exstat in principio Editionis a Sulpitio exhibitæ, corrasa sunt ea omnia hætenus descripta (eo tamen *Indice* nonnulla etiam alia Lemmata continentur) verbis iisdem, litterisque iisdem expressa. Duntaxat in proposito Titulo addita sunt pauca illa verba, *de rotis & tympanis ad molendum farinam*, quæ tamen septimo Capiti Libri Decimi præposita leguntur in eadem Sulpitii Editione.

Quamobrem certa ratione opinor, Editionem hanc, quam Anonymiana exhibet Bibliotheca, fuisse illam Sulpitii (non aliam ab Sulpitiana diver- sam) tam multa vero Bibliopolam ex ea descripsisse, ut Librum suum efficeret vendibiliorem. Neque enim parcebat ille (ut ita dicam) lenociniis; cum exhibito titulo subjecerit hæc: *Editio omnium prima, exemplar Nitidissimum, cujus prima pagina Auro & Argento Eleganter picta est.*

* CIOCCCCLXXXVI.

HOC loco dicendum profecto est de Opere Hieronymi Advocati, qui Io. Sulpitio æqualis fuisse videtur. ¹ Scripsit Dominus *du Francaſtel*, se Epistolam editam Venetiis 1493. detexisse, ab Ioanne Britannico Brixiano (is e vira ² migravit anno 1510.) scriptam *Hieronymo Advocato Ambrosii Iurisconsulti. F.* qua Epistola de huiusce Advocati in Vitruvium meritis mentio fit, ejusdemque Epistolæ ille attulit periodum. Ego vero, ubi hæc legi, maxime optavi, Epistolam illam videre: eam tamen diu frustra quæsi.

At demum Vir clarissimus eruditissimusque Paulus Galeardus Canonicus Brixianus me admonuit, reperiri illam Britannici periodum in ejusdem Epistola, præfixa Lucani Pharsaliæ ab eodem editæ. Hunc autem Librum inveni, quem animadverti ornatum etiam esse *Omniboni Leonicensi Commentariis in Annæ Lucani Pharsaliæ*, ab Ioanne Taberio emendatis. Ad calcem vero Libri leguntur hæc: *Impressum Brixia per Iacobum Britannicum Brixianum 1486. VI. Nonas Majas*. Sed Venetiis etiam, post annos septem alia prodiit Editio, cui titulus est hic: ³ *Lucani Pharsalia. Cum Comment. Sulpitii, & Omniboni Leonicensi. Venetiis. 1493. Per Simonem Bevilacqua Papiensem. Vltim. Ianuar.*: unde datum est conicere, in hac quoque Veneta Editione

¹ Dictionnaire Historique & Critique: Par M. Bayle. Ad vocem, Sulpitius.

² Libreria Bresciana Prima e Seconda Parte nuovamente aperta dal M. R. P. Maestro Leonardo Cozzando Servita Bresciano. In Brescia. 1694. pag. 106. ³ Vide etiam P. Orlandum. Origine e Progressi della Stampa. pag. 52.

Editione existisse illam Britannici epistolam; quamobrem epistolam eandem Dominus *du Francaſſel* editam Venetiis 1493. fuisse, dixerit.

Ex ea vero Epistola præterea didici, Hieronymum illum Advocatum eruditione excelluisse; tum etiam conjeci, eum fuisse Brixianum; & facile fuit ex nobili Gente, quæ *Avogadro* Italice dicitur; unde in *Capreoli Chronica* legitur, ¹ *Achilles cognomento Advocatus*. Qua etiam in *Chronica* quorundam aliorum ex Gente hac mentio fit honorifica; & nominantur inter ceteros ² *Petrus & Ambrosius Iureconsultus ambo ex Advocatorum Familia*: Ambrosium vero (habita temporum ratione) illum eundem Hieronymi nostri patrem fuisse, plane reor. Sed totius illustrandæ rei gratia, præstabit integrum afferre Britannici locum, ex eadem epistola fideliter descriptum, qui est huiusmodi.

Es enim tu (Hieronymus Advocate) is, qui inter ceteros excellentis ingenii viros, quorum haud paucus in Vrbe nostra est proventus, virtutem colis, magnificis, amplecteris; nihil enim tibi dulcius est, nihil suavius, nihil denique jucundius, quam in his nostris studiis versari, quorum (quod mihi aliorum pace dixisse liceat) jam primam arcem possidere videris. Iam omnes, qui cum litteris commercium habent, ingentes gratias tibi agant necesse est. Fecisti enim tua industria, studio, & labore, ut Vitruvius de Architectura, qui jam tot seculis in lucem caput suum proferre non audebat, quia ex omni parte mancum, lacerum, mutilatum se sentiebat; nunc politus, purus, integer, huc & illuc gestiat meare; omnibus carus occurrat, omnibus gratus excipiatur. Paulo autem infra Britannicus, eundem alloquens, addit: inter cetera & corporis & fortuna bona, quæ illustria & amplissima habes.

At qualis fuerit huiusce Advocati labor ille perutilis Vitruvii Libris, quis possit divinare? Neque enim nunc (ut suspicatus olim fueram) mihi licet suspicari, mendum aliquod subesse in nota, ab *Francaſſel* allata, anni 1493. & Advocatum præfuisse vel Florentinæ Editioni anni 1496. vel Venetæ anni 1497. Itaque, suspicandum ne erit, eum aliquid opis Sulpitio attulisse? An vero potius credemus, Advocati opus, quamvis æneis typis non impressum, a pluribus tamen descriptum, omnibus bene exceptum dici potuisse? Certe invenire nihil quicquam potui ab Hieronymo Advocato editum, neque in Michaelis Maittaire *Typographicis Annalibus*; neque in Pellegrini Antonii Orlandi *Originibus Typographia*; cum tamen hi opera typis æneis edita usque ad finem decimiquinti seculi (ac Maittaire etiam ulterius) sint diligentissime persecuti; neque in ³ *Leonardi Cozzandi Bibliotheca*; qui, quamvis plures, quam quingentos Brixianos Scriptores enumeret, quorum opera typis vulgata fuere, Hieronymi tamen Advocati ne nomen quidem uspiam recenset.

CIO-

¹ Helix Capreoli *Chronica de Rebus Brixianorum*. Brixia. sine anno pag. 48.

² Citata *Chronica*, pag. 66.

³ Libreria Bresciana.

* CIOCCCCLXXXV.

Celfus de Rosinis in suis *Elogiis*, laudibus effert plurimis ¹ *Sylvanum Maurocenum*, ex vetusta Nobilitate Venerorum Optimatum eductum, & inter Regulares Canonicos Lateranenses adscitum; qui quartum gesto gravi inter eos magistratu, Rector eorundem Generalis renunciatus fuit anno sexto ante sesquimillesimum. Fidenter autem Celfus idem asseverat, Sylvanum, ² *Prasidem AEdibus Portuensis Deipara*, ----- ³ aggressum fuisse nova Canoniam amplissimam vereque magnificam structuram agere; at noluisse committere se fidei vel artificum, vel *exteri cujusdam Architecti*. Quamobrem Sylvanus *Vitruvio primum* (ut idem Celfus narrare pergit) *se dedit: ac deinceps, ut facilius se explicaret, ----- ad eundem Vitruvium ex Latino Italicum reddendum mentem manumque applicuit, impetu constantiaque imperceptibili*: quippe qui amplum Auctoris illius opus, & alicubi vix assequibile reddebat scripto in paginas vulgaris idiomatis, & calcographo ad impressoriam trans mittebat. Vorax saculum, & imperita barbarie ut plurimum adhuc laborans, quingenta Operis absumpsit volumina, distraxitque in Provincias & Civitates bimestri spatio. Et plura alia postquam subdidit Celfus, Elogium Sylvani concludit verbis hinc, quæ subjeci: ⁴ *scripsit ergo Commentarium Italice in Marci Vitruvii Architecturam Libros decem. Venetiis. Anno 1495. Apud Antonium Tribium. Lib. X.*

Qui nonnisi hæc attenderit, sibi facile persuadebit, tum Librum illum Sylvani Mauroceni typis æneis descriptum fuisse; tum etiam ejusdem aliquod exemplum posse haud magna difficultate reperiri. Sed contra parit hercle dubitationem altum aliorum omnium Scriptorum de eodem Libro silentium. Ac observandum profecto est, ⁵ Thomam Tomaï de Sylvano Mauroceno scribentem (atque etiam ejus ædificia quædam commemorantem) ne unum quidem verbum de Architectura Vitruvii, ab Sylvano ex Latina in Italicam Linguam conversa, addidisse. Itidem in iis Indicibus (saltem in iis a me visis) quæ Librorum titulos continent, & *Librorum Catalogi* appellari consueverunt, frustra vestigatur Libri illius a Celfo propositi titulus; frustra in Typographiæ historiis (quas versavi) nomen Impressoris illius *Antonii Tribii* quæsi.

Præ-

¹ Lycei Lateranensis illustrium Scriptorum Sacri Apostolici Ordinis Clericorum Canoniarum Regularium Salvatoris Lateranensis Elogia. Celfo de Rosinis Cæsenate ejusdem Instituti Doct. Theol. & Abbate, Auctore. Tomus Secundus. Cæsenæ. 1649. pag. 290.

² Idem. pag. 291.

³ Idem. pag. 292.

⁴ Idem. pag. 293.

⁵ Historia di Ravenna di M. Tomafo Tomai, divisa in quattro parti. In Ravenna. 1580. Parte Prima. pag. 34.

Præterea vero in pluribus *Canonicorum Regularium Canonis* Liber ille (ut meæ satisficeret curiositati) fuit perquisitus ; ac inter ceteras , in ea Cæsenate , in qua commorabatur , cum Elogia sua scriberet , Celsus Rosinus . In Portuensi etiam , atque in aliis , ac præsertim in iis , quibus præfuit Sylvanus , Librum illum quæri diligenter curavit *Reverendissimus Canonicorum Regularium Lateranensium Procurator Generalis* , Abbas D. Caspar Ardizzoni Calvi , sed inutiliter ; quævis perdita opera est : non modo enim nusquam Liber , verum neque ullum Libri indicium est repertum . Immo Vir eximius , & Litterariæ Italicæ Historiæ , si quis alius , longe peritissimus Apostolus Zenus , qui jamdiu Celsi Rosini loca , a me allata , accurate observaverat , mihi adseveravit , sibi esse plane persuasum , Rosinum vel falso aliquo scripto , vel modo aliquo alio , fuisse deceptum ; ac nullo in loco propositi Libri illius Editionem exstare . Hastenus quidem ego , ut veritatem assequeretur , nec tentare plura , nec plura scire potui .

CIOCCCCLXXXVI.

HOC IN VOLVME HAEC OPERA CONTINENTVR .

L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM .

SEXTI IVLII FRONTINI DE AQUAEDVCTIBVS LIBER VNVS .

ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM : QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR .

ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO .

CVI TITVLVS EST LAMIA .

Non ad calcem Voluminis , sed ad calcem Libri decimi Vitruvii , leguntur hæc , quæ subjeci .

FLORENTIAE IMPRESSVM ANNO A NATALI CHRISTIANO M. CCCC. IXXXXVI. fol.

Q Vis ille fuerit , cujus cura hæc prodierit Editio , neque reperiri uspiam potuit , neque in ipsa Editione uspiam apparet . Nullæ enim adiunt Præfationes , nullum nominis Editoris exstat indicium . Neque ulla affertur causa , cur unum veluti Corpus Editor effecerit ex Operibus illis Angeli Politiani , & ex Vitruvii Libris . Quod enim spectat ad Frontini Librum , analogia aliqua inter hunc & Vitruvii Libros facile potest assignari .

Nullum præterea in hac Editione legitur Typographi nomen . At animadverto , a ¹ P. Orlando narrari , ex Officina Leonardi de Arigis prodiisse Florentiæ , anno 1499. Opera Politiani : quamobrem conjici quodammodo potest ,

¹ Origine e Progresso della Stampa . pag. 135.

potest, ex eadem Officina etiam Vitruvium cum Politiano prius prodiisse.

Ad calcem Libri Sex. Iulii Frontini, qui in hac Editione est, leguntur verba hæc: *Libellum hunc de aquaductibus cum esset mendosissimus: Pomponius & Sulpitius tanto studio sic emendarunt*, &c.: verba quidem exstantia etiam ad calcem ejusdem Libri in ¹ superius memorata Editione, quæ prodiit cura Sulpitii. Igitur Florentini Editores Librorum Vitruvii, probe noverant Sulpitianam Editionem: ex qua descripserunt etiam verba illa facile non describenda.

Orthographia in Editione hac paullo emendatior est, quam in principe Editione, paucioresque & litterarum contractiones, & typographici errores offenduntur. Interpunctio in hac quoque solis punctis aut simplicibus, aut geminis, sed nonnullis in locis aptior. Verba græca itidem latinis litteris exhibita; & pro græcis versibus vacua spatia relicta, falsusque in Libro septimo hujusce Editionis iidem, atque in principe Editione, reperiuntur.

Figuræ in hac Editione sunt duæ ad Libri I. cap. 10. quibus adscripta leguntur Ventorum nomina: tresque aliæ ad Libri VIII. cap. 1. & 2. quibus nonnulla quadrata exhibentur.

Quod vero attinet ad consensum hujusce cum principe Editione; in nonnullis verbis exiguas quasdam mutationes observavimus, quæ sensum plerumque clariorem reddere visæ sunt: at (dolendum) minime constat, qua ratione in textum variantia illa verba fuerint inducæta; num ex aliquo Codice manu scripto, num ex Editoris ingenio prodierint.

Ceterum nonnulli hanc Editionem principem esse crediderunt, & inter hosce Cl. Io. Nicolaus Funcius; qui Editionem hanc, ² ait, *inscriptam esse hoc modo: L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priscorum hominum vita; & de initiis humanitatis, atque tectorum, & incrementis eorum; de principiis rerum secundum Philosophorum opiniones; de arena; de calce &c.* Funcius autem in errorem haud dubie adductus fuit ex aliquo Librorum Indice male confarcinato, quibusdam Capitulorum Lemmatis in titulum intrusis; ut vidimus paullo ³ supra *Anonymiana Bibliotheca* auctorem fecisse.

* CIOCCCCCLXXXVI.

CEl. Maittaire ad ⁴ annum 1496. postquam recensuit *Vitruvium* editum Florentiæ anno 1496. una cum *Angeli Politiani Panepistemon* &c.

¹ Ad annum 1486.

² Tractatus de Virili Aetate Linguae Latinae. Pars Altera. Marburgi Cattorum. 1730. pag. 302.

³ Ad Annum 1486.

⁴ Mich. Maittaire Annales Typographici. Editio nova auctior. Tomi Primi Pars Posterior. Amstelodami. 1733. pag. 610.

&c. addit in Annotationibus suis hæc: *Horum Editio Veneta in folio 1496. offertur in Supplem. Fabric. Bibl. Latin. p. 20. & Bibl. Menarf. p. 37.* Hætenus ille. Sed pro certo habeo, errore aliquo typographico in memoratis Auctoribus annum 1496. pro 1497. existisse, neque ante annum 1497. prodiisse ullam Venetam Editionem. Adde, in 1. Editione, quator, *Bibl. Latin. Fabric.* legi annum 1497.

CIOCCOCLXXXVII.

HOc in Volumine hæc Opera continentur.

CLEONIDAE HARMONICVM INTRODVCTORIVM INTERPRETE GEORGIO VALLA PLACENTINO.

L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.

SEXTI IVLII FRONTINI DE AQUAEDVCTIBVS LIBER VNVS.

ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM: QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR.

ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO. CUI TITVLVS EST LAMIA.

Non ad calcem Voluminis, sed ad calcem Libri decimi Vitruvii, leguntur quæ subjeci.

IMPRESSVM VENETIIS PER SIMONEM PAPIENSEM DICTVM BIVILAQVAM. ANNO AB INCARNATIONE M. CCCC. LXXXVII. DIE TERTIO AVGVSTI. fol.

IN hac Editione Præfationes nullæ sunt, nullum Editoris nomen, nullum nominis ejusdem indicium.

Opera duo illa Politiani, quæ (præter Vitruvii, & Frontini Libros) tum in Editione Florentina, tum etiam in hac Veneta leguntur, satis commonstrant, Venetis Editoribus Florentinam Editionem haudquaquam fuisse ignotam.

Cleonidæ Harmonicum Introductorium fortassis additum est, quoniam in Vitruvii Opere quædam spectantia ad Musicam reperiuntur. ¹ Meibomius Euclidi adjudicavit.

In hac Editione Liber Primus in capita secatur pauciora, quam in prioribus Editionibus. Contractiones litterarum, Interpunctio, tota denique Scripturæ ratio, in Editione hac eadem ferme, ac in Florentina Editione reperiuntur. Errores typographici plures potius, quam pauciores. Verba græca latinis litteris nonnulla, nonnulla vero litteris græcis in Editione hac impressa fuere. Vbi autem in Libro octavo græci versus

C esse

¹ Io. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Tomus Primus. Venetiis. 1728. pag. 340.

² Antiquæ Musicæ Auctores septem. Amstelodami 1652. Tomi 2. Tomo Primo. In Præfatione ad Euclidis Introductionem Harmonicam.

esse deberent; vacua spatia relicta sunt. Transpositiones Periodorum, si-
ve saltus in septimo Libro, modo se habent eodem, quo in prioribus
Editionibus.

Perpaucis Figuris hæc quoque Editio ornata est; nimirum illis Floren-
tinæ Editionis, duabusque tantum aliis insuper adjectis; altera ad Cap. 1.
Libri Primi, cui musica quædam verba adscripta; altera ad Cap. 1. Li-
bri Noni, quadratum reticulatum exhibente.

Ceterum aliquibus in locis tenues quædam verborum mutationes possunt
observari, quibus nonnullæ tentatæ fuerunt emendationes; sed, id num
factum fuerit alicujus Codicis subsidio, vel conjectura, nuspiam ea in
Editione narratur.

QICIXI.

M. VITRUVIVS PER IOCUNDVM SOLITO CASTIGATIOR FACTVS, CVM FIGVRIS
ET TABVLA, VT IAM LEGI ET INTELLIGI POSSIT.

IMPRESSVM VENETIIS AC MAGIS QVAM VNQVAM ALIQVO ALIO TEMPORE
EMENDATVM: SVMPTV MIRAQVE DILIGENTIA IOANNIS DE TRIDINO ALIAS
TACVINO. ANNO DOMINI M. D. XI. DIE XXII. MAII. REGNANTE INCLITO
DVCE LEONARDO LAVREDANO. fol.

P. Iacobus ¹ Echard Iocundi vitam ita exorditur: *F. Ioannes Iocundus
vel Iocundus* (sed Iocundum ferme ubique se ipse appellat) *Verona me-
dio circiter Seculo XV. decurrente natus est.* Et quidem paullo ante seculi me-
dium potius, quam medio jam converso, cum in vitam venisse, credibile mihi
fit; cum anno 1513. Iuliano *Medices* scribentem conclusisse inveniam ver-
bis hisce: ² *bene valeas, vetuli tui Iocundi memor:* eidemque in alia ³ E-
pistola, anno eodem, scripsisse: *atate quidem ea sum, ut de me non mul-
ta tibi possim promittere: sed natura ipsa fortasse, ut plerumque assolet, ex-
tremo hoc tempore, subitum aliquod ingenii mei lumen effundet.*

Iocundum prodiisse ex familia *Monsignori*, ac Francisci Monsignori ce-
lebris Pictoris Veronensis fratrem fuisse, P. ⁴ Peregrinus Antonius Orlan-
di affirmat: sed falsum id esse F. ⁵ Bartholomæus a Puteo, Eques Hiero-
solymitanus arguit ex ⁶ Georgii Vasarii testimonio, qui scribit: Francisci
Monfi-

¹ Scriptores Ordinis Prædicatorum &c. Opus inchoavit R. P. F. Iacobus Quetif S. T. P., absolvit R. P. F. Iacobus Echard. Lutetiæ Parisiorum 1719. Tomus Secundus. pag. 36.

² In Epistola, quæ præfigitur Editioni Vitruvii, quæ prodiit Floren-
tiæ. 1513.

³ In Epistola, quæ præfigitur Editioni Cæsaris, quæ prodiit Venetiis ex Ædibus Aldi, 1513.

⁴ Abecedario Pittorico del P. Orlandi. In Bologna. 1729. pag. 158. & 172.

⁵ Vite de' Pittori Veronesi del Commend. F. Bartol. Co. dal Pozzo. In Verona. 1718. pag. 13. & 21.

⁶ Vite de' Pittori ec. Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza, 1568. pag. 262.

Monsignori tres fuisse fratres: majorem natu, nomine *Monsignore*, degisse in aula Marchionis Mantuæ, vixisse annos octoginta, ac superstites filios reliquisse: Hieronymum alterum *Franciscanorum* sodalitati nomen dedisse, & Cherubinum deinde fuisse appellatum: tertium vero inter *Dominicanos* adscitum assumpsisse Hieronymi nomen; humilitatisque amore, inter sodales Sacerdotibus servientes perstitisse: nullus igitur Iocundus Francisci frater reperitur. Nobilem tamen eum fuisse, adseverat Iulius Cæsar Scaliger, a quo ita nominatur: ¹ *Ioannes Iocundus civis noster, nobili genere prognatus*: sed quæ fides Scaligero in hujusmodi assertis haberi queat, paullo infra dispiciemus.

Iocundum *Ordinem Prædicatorum amplexatum, professumque, certissimum; quæ tamen ætate, loco, annove nobis incognitum*; scribit jam citatus P. Echard. Quod certissimum esse ut evincat, subdit: *Onuphrius Panvinius & ipse Veronensis, eidem suppar, anno scilicet 1568. die 8. April.* (diem 15. Martii habet Cel. Mar. ² Scipio Maffejus) *mortuus*, de Viris Illustribus Veronenfibus habet; *F. Ioannes Iocundus Veronensis Ordinis Prædicatorum Vir disertissimus*: at suppar utcumque Onuphrius dici queat, credibile tamen est, eum natum esse Iocundo jam e vivis erepto, cum 3 anno 1530. lucem viderit Onuphrius, Iocundus vero anno 1513. se vetulum appellaverit. Deinde addit P. Echard testimonium Georgii Vasarii, qui Iocundum *Dominicanum* ⁴ dixit: & qui *natus anno 1512. ætæ Iocundi* (ut Echard asserit) *ab iis qui convixerant diligentius inquisivit*: sed Vasarium in tanta farragine rerum, quas conscripsit, haud raro erravisse, dubium mihi, plura ejus legenti, haudquaquam fuit. Demum Echard animadvertit Lucam ⁵ *VVadingum*, qui de Viris doctis Ordinis Minorum scripsit, Iocundum *suis non asseruisse*: sed neque inquisivit num suis esset asserendus; ejusque notitia facile caruit.

Contra tamen facit locus, quo optime usus est laudatus Mar. Scipio Maffejus, ⁶ ut *Franciscanis* Iocundum nostrum adtribueret. Referam itaque locum eundem desumptum ex *Euclidis Elementis* editis a F. Luca Paciolo, qui post præfationem, quam habuerat, in quintum Euclidis Librum, subdit hæc: ⁷ *Omnes hi sunt qui interfuerunt. In Divi Bartholomæi ade cum ego Lucas Paciulus Burgensis Sancti Sepulchri ex Minoritana Francisci Familia Quintum Euclidis profiteri solemniter cæpi, præfatione hac prius*
C 2 *habita*

¹ Iulii Cæsaris Scaligeri Exotericarum Exercitationum Lib. XV. Francofurti. 1576. Exercit. 329. pag. 1055.

² Verona Illustrata del March. Scip. Maffei. In Verona. 1732. Parte Seconda. col. 183.

³ Mar. Scip. Maffei. ibid.

⁴ In citato Volumine pag. 245.

⁵ Scriptores Ordinis Minorum P. Luca VVadingi. Romæ. 1654.

⁶ Verona Illustrata del Marchese Scipion Maffei. Giunta per la seconda Parte che tratta degli Scrittori.

⁷ Euclidis Megarensis --- Opera. Venetiis. 1509. pag. 31.

habita 1508. Augusti die 11. Et in primis: Clarissimus Vir Joannes Lascaris ad Senatum Venetum Christianissimi Francorum Regis Orator: plures deinde alii Viri nobilitate vel doctrina illustres nominantur; & prae ceteris, nonnulli, qui ab eo dicuntur *prelibati ejusdem Minoritana Familia*; inter hosce vero legitur *Frater Iocundus Veronensis Antiquarius*: quamobrem satis liquet, fuisse tunc Iocundum ex *Minoritana S. Francisci Familia*.

Ad hunc autem locum esset referendum Iulii Cæsaris Scaligeri testimonium, qui in Iocundi disciplina se fuisse, palam profitetur ita scribens: ¹ *Illud etiamnum in memoria habeo. Me puero apud maternos avos agente Lodroni ad Salodianos ----- docebat Ioannes Iocundus praeceptor noster*. Et obiter hic observabo, Iul. Cæsarem Scaligerum ² natum esse anno 1484.; atque ideo probabile omnino videri, eum, nonnisi post 1492., tanti præceptoris Auditorem esse potuisse: quamobrem, si certa fides Scaligeris, ubicumque hi Iocundum nominant, esset habenda (quod fieri minime posse laudatus ³ Maffejus jam plane recteque ostendit) datum quidem esset ex Scaligerorum scriptis, pro re nostra, haud exiguum lumen mutuari: atque hic asserere facile oporteret, circa finem seculi XV. Iocundum fuisse *Lodroni ad Salodianos*. Ab Scaligero autem (neque enim id reticendum hoc loco est) egregie laudatus fuit Iocundus, quod ⁴ *vir esset in philosophia Peripatetica non ignobilis, Scotica Secta summus Theologus, in Mathematicis nulli secundus, in Optice atque Architectura omnium facile princeps*. At cum Scaligero bene notum (utcumque sit de reliquis rebus) Iocundum fuisse, credibile omnino sit; qui fieri potuisset, ut *Scotica Secta summus Theologus* haberetur, quando *Dominicana* familiae, non *Franciscana* fuisset addictus? Ac Ioseph Scaliger Iulii F. in Epistola, data Lugd. Bat., diserte scribit: ⁵ *Puer (Iul. Cæsar) in agris avitis eductus una cum Tito fratre prima litterarum & Grammatica elementa didicit, præceptore Iohanne Iocundo Veronensi, cliente familia nostra, homine doctissimo & probissimo, qui postea ad Monachos Franciscanos transiit*.

At (missa quæstione illa, num fuerit Scaliger in Iocundi disciplina) non tamen satis intelligo, cur modo memoratus Ioseph scripserit verba hæc, *postea transiit*; quasi Franciscanis nomen Iocundus dedisset postquam fuisset Iulii præceptor; cum vel ante illud tempus se Fratrem appellaret: Collectaneis etenim suis Antiquarum Inscriptionum præmisit ⁶ Epistolam sic inscriptam: *Frater Iohannes Iocundus Veronensis Laurentio Medi-*

¹ In Lib. cit. Exercit. 104. n. 23. pag. 399.

² Lindenius Renovatus, sive Iohannis Antonidæ van der Linden de Scriptis Medicis. Norimbergæ. 1686. pag. 721.

³ Verona Illustrata. Parte Seconda. pag. 158. & 159.

⁴ In Lib. cit. Exercit.

329. pag. 1055.

⁵ Iosephi Scaligeri Iul. Cæsar. F. Epistola de Vetustate, & Splendore Gentis Scaligeræ, & Iul. Cæsar. Scaligeri Vita. Lugduni-Batavorum: 1594.

pag. 31.

⁶ In Parte citata pag. 136.

Medicēs; quorum Collectaneorum, non sine illustri laudum Operis illius Iocundi præfatione, meminere duo Viri Summi ¹ Angelus Politianus, & ² Marchio Scipio Maffejus: at Laurentius Medices obiit ³ anno 1492. ergo ante hunc annum (atque adeo ante annum octavum ætatis Iulii) se Fratrem appellabat Iocundus. Num vero post hæc, libere (ne, leviter, dicam) conjectando, licebit mihi suspicari, eum Dominicanæ Familiæ primum fuisse additum; deinde vero (aliqua de causa, aliquo modo, quorum notitia ad tempora nostra non pervenerit) secessisse ab ea, postea ad Franciscanos transisse?

Ast hic neque illud sane prætermittendum est, quod ⁴ Gulielmus Budæus eum solo *Sacerdotis* vocabulo nuncupaverit: dum ait: *Verum hac Epistola Plinii, & alia non pauca in Codicibus impressis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus, primum apud Parisios repertum opera Iocundi Sacerdotis hominis antiquarii, Architectique famigerati.* Et alibi etiam scribit: ⁵ *Nobis vero in ea (Vitruvii) lectione contigit præceptorem eximium nancisci Iocundum sacerdotem, architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritissimum, qui graphide quoque, non modo verbis, intelligendas res præbebat.* Ad quæ Budæi loca P. Iacobus Echard subdit hæc: ⁶ *ex titulo Fratris, quem suo nomini aliquando præmisit Iocundus, evidens est, se votis religionis astrictum agnovisse -----.* In Gallia credibile est, secutum fuisse morem eorum Fratrum, qui extra claustra degentes, permittentibus Superioribus, vestem Monasticam deponebant, & ritu secularium Sacerdotum se induebant. Num vero hic quoque eadem illa libertate coniectandi, qua superius usi sumus, iterum utemur? omnesque difficultates explicare tentabimus, ponentes, Iocundum prius dedisse Dominicanæ Familiæ nomen; tum hac relicta, secularem (ut appellant) Sacerdotem fuisse, postea ad Franciscanos transisse? Porro ita nullus controversiis vel dubitationibus locus relinqueretur.

Post hæc ab Iocundi vitæ statu ad doctrinam ejus progrediamur. Fuit Iocundus linguæ græcæ peritus: &, præter Vitruvii, Frontini, Cæsaris & Epistolarum Plinii Editiones, ⁷ ei Iulium Obsequentem debemus; in Epistola enim, quam Plinii Iunioris Editioni præmisit Aldus, leguntur hæc: *Librum de Prodigis, quem mihi Iocundus meus jucundissimus dono dedit:* prætereaque Iulii Victoris Epitome, & M. Catonis de Re Rustica, Libri, ejus cura prodire.

Inclaruit

¹ Angeli Politiani Opera Basileæ: 1553. Miscellaneorum Cap. 77. pag. 287.

² In Parte citata pag. 136.

³ Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro

Primo. in principio.

⁴ Annotationes priores & posteriores Gulielmi Budæi ----

in Pandectas. Lutetiæ. 1556. pag. 39. F.

⁵ Citatæ Budæi Annotationes. pag.

120. D.

⁶ In Tomo citato. pag. 37.

⁷ Verona Illustrata del Mar.

Maffei. Nella citata Parte Seconda. pag. 137. & 138.

Inclaruit in Germania, ¹ Scaligero teste, qui hæc scripta reliquit: *Memini praeceptorem meum Ioannem Iocundum ---- apud Maximilianum Cæsarem multa praeclara profitemem. Id, inter cetera. Quot pondo proportionem haberet pugnis hominis ferientis cum se ipso non feriente comparatus. Sed & hac & alia tunc ille demonstrabas: qua postea Fortuna scivitia interiere.*

In Gallia quoque magni habitus est. Cum autem Plinii ² *Editio Bononiensis a Io. Iocundo ad manu scriptum Parisiense emendata, & a Beroaldo recensita* prodierit anno 1498. liquet ante hunc annum iter in Gallias instituisse. Ibi (rerum potente Ludovico XII.) ³ *duplicem Sequana imposuit pontem: quorum primo, nostra Domina dicto, X. Iulii 1507. Praefectus Urbis ultimum sexti fornicis lapidem solemnem pompa posuit (ex ⁴ Claudio Malingre.) Alterum vero pontem, Parvum dictum, circa eadem tempora absolvit.* Vnde Iacobus Sannazarius in laudem illorum Operum.

⁵ *Iocundus geminos fecit Tibi, Sequana, pontes:*

Iure tuum potes hunc dicere Pontificem.

Hexametrum superiorem versum, paucis mutatis, argute transtulit Iulius Cæsar Scaliger in rem suam; qui in *Teretismatis* Iocundum laudavit his versibus, quos subjeci:

⁶ *Pauca tibi narrare volo, qua dicere quondam*

Mi solitus Iocundus homo integer, acer, amussis,

Fermentato iudicio, ingenioque subactis:

Quem velles vidisse adeo, atque audisse loquentem:

Euclides & Vitruvius cui cedere possunt.

Nam geminos posuit pinguis Tibi Sequana pontes:

Implevitque alias immensis molibus urbes.

Iocundum etiam celebravit idem Scaliger ⁷ Epigrammate, quod est inter carmina, quibus titulum fecit, *Heroes*.

Facile tamen absolvendis Pontibus illis, de quibus modo diximus, non praefuit Iocundus, nam Venetiis fuit anno 1508. (ut paullo supra vidimus) cum ibidem fuisset etiam ante, nimirum anno 1506. In tabulariis enim Veneti Magistratus, penes quem cura aquarum est, quattuor aservantur Dissertationes, anno 1506. ab Iocundo Magistratui eidem oblatae, in quibus de Medoaci fluminis derivatione tractatur. Veneti namque, suis ut aestuariis prospicerent, opus plane regium (jam ab ⁸ anno 1488.)

¹ In Lib. cit. Exercit. pag. 1061.

2 Ioannis Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Venetiis 1728. Tom. prim. pag. 610.

3 P. Iacobus Echard. In Tomo citato pag. 37.

4 Claude Malingre. Les Antiquitez de la Ville de Paris. Paris. 1640. pag. 140.

5 Epigrammaton Lib. I. n. 50.

6 Iulii Cæsaris Scaligeri Poemata omnia. In Bibliopolio Commeliniano. 1600. Pars Prima pag. 85.

7 In Poematis iisdem. pag. 296.

8 Historiarum Venetarum Andreæ Manroeni Liber decimus sextus. in fine.

1488.) orsi erant, excavato ingenti alveo, ad Daulum pagum duci cœpto, quo Medoaci aquæ Fossam Clodiam versus derivarentur. Sed, cum ejusmodi derivatio in Fossæ Clodiæ portum nimiam arenæ copiam inferret, remedium incommodo huic tunc temporis quærebatur: quamobrem Iocundus Dissertationibus illis sententiam suam de novi alvei ostio mutando protulit prius, tum etiam defendit: fuere autem tractu temporis ad Bronduli portum aquæ illæ perductæ.

Anno quoque 1511. Iocundum Venetiis fuisse credibile quidem est; cum suæ Vitruvii Editioni eum præfuisse ipsa quidem rei suadeat ratio. Tum etiam ibidem degisse anno 1513. ex Vasario colligi potest; quo anno 1513. ¹ III. Id. Ianuarii magna pars Fori, quod Rivoaltum appellatur, conflagravit. Quamobrem Patribus de AEdificiorum reparatione sollicitis ² magnificam novi Fori a se delineatam formam obtulit Iocundus. Sed, ob illis prælatam formam aliam ab artifice quodam (cui nomen erat *Zamphragino*) exhibitam, Iocundum, offensione veluti percitum, Venetiis abjisse, scribit idem Vasarius. Qua tamen de re nihil certi affirmare ausim; quando, non anno illo, sed demum ³ anno 1520. Rivoalti Forum instauratum est.

At pro certo ponam, Bramante Vrbinate ⁴ vita functo, anno 1514. ⁵ Iocundum Romæ, una cum Raphaele Sanzio Vrbinate, & cum Iuliano Sangallensi, præfectum fuisse extructioni Templi Divi Petri: quo in munere (⁶ teste Iulio Cæsare Scaligero) egregiam operam idem præstitit Iocundus: *qui solus Bramantis Architecti defuncti reliquiarum, typorum, atque consiliorum modos rationemque intellexit.*

Ex hisce vero omnibus liquere facile potest, nonnisi grandævum ex vita Iocundum emigravisse: at quemadmodum ⁷ Vasarius scripsit, ita etiam (quamvis ne id facerem libros multos versaverim) nunc scribere necesse est, tempus verum, quo Iocundus mortem obiit, & locum, tumulumque ignorari.

Primus fuit Iocundus, qui ab Vitruvii Editionis principis textu plurimum recesserit: nihilo tamen minus Vitruvii Editiones, quæ cura Iocundi prodire, ita ab eruditis fuerunt arreptæ, ut princeps Editio deinde posthabita, atque præterita fuerit. Qua autem ratione se gesserit Iocundus, ut Vitruvii Libros emendaret, ipse patefacit: ⁸ *quando*, ait (*ut intel-*

¹ Historia Vineziana di Paolo Paruta. Prima Parte. In Venezia. 1718. pag. 121.

² Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vasari; Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 248.

³ Venezia descritta da Francesco Sanfovino. In Venezia. 1663.

pag. 363. ⁴ Giorgio Vasari. Nella soprafcritta Terza Parte. pag. 29.

⁵ Idem Vasari. Nella Terza Parte. pag. 246.

⁶ Iulii Cælaris Scaligeri Exoterica-

rum Exercitationum Lib. XV. Exercit. 331. pag. 1061.

⁷ Nella soprafcritta Ter-

za Parte. pag. 249.

⁸ In Epistola ad Iulium II. Pont. Max., qua eidem Pont. Editionem hanc (anni 1511.) nuncupat.

intelligerem) non sine multo sudore & lassitudine: ejus verba & sensum: cum ruinarum veterumque adificiorum reliquiis me contulisse notum sit: non semel modo: sed saepe & numerose. At hoc etiam (tanta mihi fuit ejus rei cura) parum visum fuisset: si ipsius auctoris integram habuissemus lectionem: quam quia pene totam corruptam offendi ----- dum singula perquirere cœpi: ad antiqua exemplaria tamquam ad ansam dignoscenda rei me contuli: nec ad paucam quidem: nec una tantum regione vel urbe reperta: sed multis. Sicque duplici studio intentus, veterum scilicet ruinarum monumentis: & situ vetustatis redolentibus libris: satis patentem mihi feci intelligendi semitam: & ex diversa lectione effectum est: ut ex uno vel altero codice quam multa correctâ loca invenerim: vel ad corrigendum iter ostenderint: & ubi hac non juverunt: sic omnino uti erant reliqui.

Codicum igitur auctoritate usus, nonnulla loca emendata fortasse dedit: sed plurima quidem eum emendavisse ex ingenio, minime dubitari posse existimo; quandoquidem in Iocundi Editione plurima Vitruvii loca sunt, quæ differre a respondentibus locis non modo principis Editionis, verum etiam Codicum, facile comperiuntur: cum tamen iisdem in locis princeps Editio cum Codicibus (quos nec paucos, nec una in regione, vel urbe repertos consului) plane conveniat. Istiusmodi vero exempla (sive specimen perexiguum) videre est in adposita Tabella B. Et, quamvis ea in Tabella videatur una comparere Iocundi Editio, quæ prodiit anno 1513. perinde tamen est, ac si proposita quoque esset Editio anni 1511. illa enim cum hac omnino eis in locis (ut ferme ubique) consentit. Sunt autem pauca illa loca (ut alias etiam monuimus) sparsim & intercise excerpta; cum plurima quidem excerpti potuissent.

Si quis vero dicat, visum forte a Iocundo Codicem, mihi neque cognitum, neque perspectum, quo Variantes illæ Iocundi Lectiones continerentur; respondebo, haudquaquam probabile fieri, tot in locis, tum eos, qui scripsere Codices usurpatos a Sulpitio, tum eos, qui scripsere Codices a me visos, adeo multas fecisse mutationes ratione eadem, iisdemque verbis expressas. Minus etiam credam, ex perfectiore uno exemplari profluxisse olim Codices visos a Iocundo; omnes vero, a Sulpitio atque a me adhibitos, a vitioso altero fuisse descriptos: hypotheses enim hujuscemodi fingi possunt, probabiles fieri non possunt.

Præterquamquod ipse Iocundus, se emendationibus ex ingenio usum esse, satis aperte indicat verbis illis: *sicque duplici studio intentus: veterum scilicet ruinarum monumentis: ex hisce enim verbis proclive est intelligere, eum ex ruinarum monumentis mensuras, proportiones, & alia desumxisse, ut Vitruvium emendaret. Et rem eandem declarat, cum paullo infra subdit: ut ex uno vel altero Codice quam multa correctâ loca invenerim: vel*

Tabella

B Tabella exhibens Specimen differentiarum inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Iocundi 1513. & Editionis Vitruvii cura Philandri 1552.

<i>Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi. 1513.</i>	<i>Loca Editionis, quæ prodiit cura Philan- dri. 1552.</i>	<i>Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi. 1513.</i>	<i>Loca Editionis, quæ prodiit cura Philan- dri. 1552.</i>
Pag. 4. v. 12. per quæ tenduntur fu- culis & vectibus.	Pag. 4. v. 2. per quæ tenduntur ergatis aut fuculis & ve- ctibus.	Pag. 66. v. 7. In an- gularibus hoc am- plius, dimidiatum quantum est spa- tium.	Pag. 139. v. 9. In angularibus non amplius quam quantum est spa- tium.
Pag. 10. v. 5. Nam quia ex principiis.	Pag. 18. v. 13. Nam- que ex principiis.	Pag. 109. v. 22. po- stero mittebant pulos.	Pag. 245. v. 24. po- stremo mittebant pulos.
Pag. 28. b. v. 30. montes sed dispo- sitæ materiæ qua- litatem habentes, ignis vis.	Pag. 52. v. 21. mon- tes, sed lapideo genere materiæ qualitatem habentes ignis vis.	Pag. 123. b. v. 21. agris ephesiorum clivianis.	Pag. 287. v. 2. a- gris ephesiorum clibianis.
Pag. 30. b. v. 8. materia per cæ- mentorum rarita- tem fuerit exueta.	Pag. 57. v. 18. ma- teria cæmentorum- que exueta rarita- te.	Pag. 124. b. v. 1. effici- untur ut adveniat.	Pag. 290. v. 3. effici- tur ut adveniat.
Pag. 49. v. 10. in- ter columnas, pro- portionibus.	Pag. 89. v. 7. inter columnas, ita pro- portionibus.	Pag. 129. b. v. 1. Fodiatur quoquo- versus locus latus ne minus pedes quinque.	Pag. 307. v. 35. Fo- diatur quoquo- versus locus latus pe- des tres, altus ne mi- nus pedes quinque.
Pag. 54. v. 1. de- nique in summis columnarum sca- pis.	Pag. 112. v. 31. deinde in summis columnarum sca- pis.	Pag. 180. b. v. 7. pars, quæ est pro- xima quæ conjun- cta est mensæ.	Pag. 434. v. 3. pars, quæ est proxima brachiis, quæ con- iuncta est mensæ.

ad corrigendum (& hæc verba diligentissime notari velim) *iter ostenderint*. Quid autem clarius aut manifestius, quam, si Iocundus correxit ubi ad corrigendum *iter* ostendebatur; eum nequaquam in Codicibus invenisse emendationes ipsas, sed ex qualicumque ostensione *itineris* progressum esse: nimirum ex conjectura, atque ingenio emendavisse?

Verum aliunde etiam colligi haud dubie potest, ad mutationes Iocundum fuisse proclivem. In ea, quam dedit Commentariorum Cæsaris ¹ Editione (præter descriptionem Massiliæ, & machinarum quarundam a Cæsare adhibitaram) explicationem figuramque exhibuit sublicii Pontis, *quem bis fecit Casar supra Renum*. Sed descriptionem hanc appositumque schema reprehenderunt ² Hieronymus Magius, & ³ Ioannes Buteo: atque hic

D notavit,

¹ Iulii Cæsaris Commentarii. Venetiis. in AEdibus Aldi & Andreæ Soceri. 1513.

² Variarum Lectionum seu Miscellaneorum Libro III. Cap. 20.

³ Io. Buteonis

Opera Geometrica, Lugduni. 1554. pag. 32. & 33.

notavit, Iocundum eis Cæsaris verbis: *Hac utraque insuper bipedalibus trabibus immixtis*, vim fecisse; cum ea sic emendare tentaverit: *Hac utraque insuper bipedales trabes immixtae*.¹ Budæus quoque mutationem quamdam, de qua sermo inciderat, a Iocundo in Vitruvii textum inductam improbat. Rursus, scribit Budæus, *idem*² *Plinius Lib. eodem: Universum autem hunc circuitum Erathostenes ----- ducentorum quinquagintaduorum millium prodidit, qua mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia passuum. Hac verba cum sic legerentur apud Vitruvium Lib. primo, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritissimus, tamen more hodierno referenda censuit, in iis exemplaribus Vitruvii, quæ egregie alioquin & solerter emendata imprimenda curavit. Sic enim in his legitur: Quæ ducenta quinquagintaduo millia stadiorum sunt passus semel & tricies millies mille & quingenties mille. Hujus autem octava pars, quam ventus tenere videtur, est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, & passus quingenti; qui modus loquendi antiquitatem non resipit.*

Quæ diligenter animadvertenda putavi; nam quando Iocundi ipsius & excellentium Virorum, vel ejus æqualium vel ferme æqualium, testimoniis constat, eum mutationibus ex ingenio indulgisse, easdemque induxisse in Vitruvii textum; & quando nullas ille Annotationes adjecit, quibus mutationes mutationumque causas indicaret; haud dubie liquet, in hac Editione res & verba diligenter esse expendenda; atque caute esse judicandum de varietatibus, quæ inter hanc eandem Editionem & Editionem principem Codicesque offenduntur; ut inde Vitruvii textus fidei antiquæ restitui possit.

Ceterum quod attinet ad formulam rationemque scribendi, prioribus castigatior est hæc Editio. Huic insuper addita fuere in Octavi Libri tertio Capite Græca Epigrammata, quæ desiderabantur in tribus prioribus illis seculi decimiquinti Editionibus. Præterea, quamvis in hujusce Editionis Libri septimi Capitibus VI. VII. VIII. VIII. plures periodi connexæ inter sese diversa, ac in præcedentibus Editionibus, ratione legantur (quemadmodum jam³ observavimus) revera tamen Iocundi ordo aptior aliquo modo esse videtur; & dubitare licet, num Codicum, atque inde principis Editionis locis illis aliqua luxatio contigerit. Certe post Iocundi tempora ii, qui Vitruvium edidere, omnes ad unum Iocundi ordinem commemoratis in Capitibus sunt persecuti.

Annotatiunculas quasdam addidit Figuris suis Iocundus, præterea vero nihil scripsit, quod Vitruvii illustrationi conducere.

Ipsæ

¹ Guilielmi Budæi de Assæ & partibus ejus Libri V. Parisiis, 1542. pag. 109. G. H.

² C. Plinii Naturalis Historiæ Libro Secundo, Cap. 108.

³ Ad annum 1486.

Ipsæ autem Figuræ primæ sunt, quæ neque paucæ, neque diligentia contemnenda delineatæ prodierint. Formis ligneis (non admodum artificiose cælatis) impressæ sunt. Quædam ad illustrationem rerum a Vitruvio traditarum aliquam habent utilitatem; quædam non ita: ut etiam olim, inter ceteros, animadvertit ¹ Claudius Ptolomæus, de quo illustri viro ² infra plura lubenter afferemus.

Porro Iocundus haud parum de Vitruvii Libris meritus est. Magisque etiam bene mereri potuisset; si & pauciores induxisset in textum mutationes, & inductarum rationes causasque demonstravisset.

CICIOXIII.

VITRUVIUS ITERVM ET FRONTINVS A IOCVNDO REVISI REPVRGATIQUE
QVANTVM EX COLLATIONE LICVIT.

HOC OPVS PRAECIPVA DILIGENTIA CASTIGATVM, ET CVRA SVMMA EXCV-
SVM EST FLORENTIAE SVMPSTIBVS PHILIPPI DE GIOVNTA FLORENTINI ANNO
DOMINI. M. D. XIII. MENSE OCTOBRI. in 8.

PRO Editione hac, se curas secundas impendisse, profitetur Iocundus cum ³ ait: *Qua (laborum meorum monumenta) cum secunda impressioni sub meo nomine subjicienda intelligerem, non putavi negligenter pratercundum, quin ea reviserem, meliusculaque facerem*: hæc tamen Editio cum ea, quæ prodiit anno 1511. ferme ubique consentit; ut ⁴ alias etiam indicavimus.

Sed interpunctio in Editione hac paullo distinctior est: contra vero Figuræ (ligneis formis impressæ) desumptæ quidem sunt ex priorē Editione; multo tamen minores sunt, atque cælatæ imperfectius.

Nihilo tamen minus Editio hæc, quoniam in fronte perhibetur *revisa repurgataque*, a multis tamquam præcipuum exemplar (ut ⁵ supra animadvertimus) habita est.

* CICIOXX.

IN Epistola quadam Iacobo Zieglero ab Cælio Calcagnino scripta leguntur nonnulla, quæ subjicienda esse, Calcagnini & Raphaelis Sanzii Vrbinatis præclara nomina suaferunt: sunt vero hæc: ⁶ *Raphael Vrbinas,*

D 2 *juvenis*

¹ Lettere di Claudio Tolomei. in Vinegia 1547. pag. 81.

² Ad annum 1547.

³ In Epistola, qua Editio hæc inscribitur Iuliano Medices.

⁴ Ad annum 1511.

⁵ Ad annum 1486.

⁶ Cælii Calcagnini &c. Opera aliquot. Basileæ. 1544.

pag. 101.

juvenis summa bonitatis, sed admirabilis ingenii. Hic magnis excellit virtutibus, facile Pictorum omnium princeps, seu in theoricen, seu in praxin inspicias. Architectus vero tanta industria, ut ea inveniat ac perficiat, qua solertissima ingenia fieri posse desperaverunt. Pratermitto Vitruvium, quem ille non enarrat solum, sed certissimis rationibus aut defendit, aut accusat: tam lepide, ut omnis livor absit ab accusatione.

Hanc Epistolam exaravit Calcagninus multo ante quam ab hac migraret vita; migravit enim anno 1546. ut ex ¹ Antonio Libanorio plane liquet. Raphael autem Urbinas (de quo vivente scripsit Calcagninus) e vivis ² excessit anno 1520. Quæ tamen pertinentia ad Vitruvium commentatus Raphael est, numquam lucem adspexere.

Cum autem de Calcagnini morte sermo inciderit, liceat hic loci quorundam errorem tollere (ut ³ Aloysii Moreri, nonnullorumque ab eo citatorum) qui, Calcagninum vita functum anno 1540. scripsere. Cujus erroris origo fuit Inscriptio in ipsius Calcagnini monumento incisa; in qua (a ⁴ Guarino relata) præter cetera, leguntur hæc: *Calius Calcagninus Apostolica sedis Protonotarius vivens sibi posuit ---- Anno Sal. MDXL. Anni itaque hujusce observatio, præcedentiumque verborum prætermissio, in causa fuere, ut, Calcagninum mortuum anno 1540. litteris nonnulli mandaverint.*

CICIOXXI.

DI LVCIO VITRUVIO POLLIONE DE ARCHITECTVRA LIBRI DECE TRADVCTI DE LATINO IN VVLGARE AFFIGVRATI: COMMENTATI: ET CON MIRANDO ORDINE INSIGNITI: PER IL QVALE FACILMENTE POTRAI TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI ABSTRVSI ET RECONDITI VOCABVLI A LI SOI LOCI ET IN EPSA TABVLA CON SVMMO STVDIO EXPOSITI ET ENVCLEATI AD IMMENSA VTILITATE DE CIASCVNO STVDIOSO ET BENIVOLO DI EPSA OPERA.

Post finem Commentariorum Libri decimi leguntur hæc, quæ subjeci.

Qui finisce l' opera praclara di Lucio Vitruvio Pollione de Architettura traducta de latino in vulgare: Historiata e Commentata a le spese e instantia del Magnifico D. Augustino Gallo Cittadino Comense e Regio Referendario in ep̃sa Citate: e del nobile D. Alvise da Pirovano Patricio Milanese ----- Impressa nel amena & delectevole Citate de Como per Magistro Gotardo da Ponte Cittadino Milanese: ne l' anno del nostro Signore Iesu Christo M. D. XXI. XV. mensis Iulii. fol. maj.

Cæsaris

¹ Ferrara d' oro imbrunito dell' Abbate Antonio Libanori. Parte Prima. pag. 129.

² Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vasari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 88.

³ Le Grand Dictionnaire Historique. Ad verbum, Calcagnini (Celio).

⁴ Compendio Istórico dell' Origine &c. delle Chiese, e Luoghi Pii della Città, e Diocesi di Ferrara. Opera di D. Marc' Antonio Guarini. In Ferrara, 1621, pag. 91.

CAESARIS Cæsariani vitam qui scribere instituerit, neminem inveni. Eam itaque exponere decrevi, non propterea quod excellens ille fuerit, aut insignia aliqua opera sit architectatus: sed quod primus omnium, ut Vitruvii Libros illustraret, multa conatus sit; tum etiam quod tam varia de eodem a variis sunt mandata literis, ut (saltem pro instituto nostro) operæ pretium fortasse fuerit, ea conquissivisse atque expendisse; nec non etiam ea, quæ certiora esse videantur, hic in unum commisisse. Ordinar ab iis, quæ idem Cæsarianus refert de semetipso; sed tam obscure, ut vix quidpiam clare intelligi queat: ¹ narrat patrem suum, nomine Laurentium, peritissimum fuisse humaniorum litterarum, jurisque civilis, ideoque carissimum fuisse Bonæ Mariæ, & Ioanni Galeatio Mediolanensium Ducibus, a quibus obtinuit (ut ipsius verbis utar) ² *lo officio de la Canzelaria del Capitaneato de justitia in Mino*: mortuus autem hic est cum Cæsar esset quadriennis; & quoniam testamenti tabulas perficere non potuerat, *testo* (pergit Cæsar) *per me sopra la promissa fede de quella che poi fu vocitata mia noverca*. De hac autem scemina, tota in sua narratione gravissime conqueritur. Ab ea etenim, cum decimumquintum ætatis annum attigisset, domo pulsus, peregre proficisci coactus est. Diu vero Ferrariæ commoratum, se Philosophiæ & Mathesi operam dedisse, *schemata, & diagramata* se plura delineavisse pertinentia ad scientias illas, Auctoresque etiam græcos & latinos se explicuisse, scribit. Deinde addit; se post sexdecim annos rediisse in patriam, reditum noverca sollicitante, ut eam liberaret a quorundam insidiis, filiorumque contumeliis: tum se præsto fuisse in Architectonicis rebus Duci Maximiliano; subditque: *ritornati iterum a la obsidione del arce di Iove: per la Novariense victoria*.

Hæc autem erat Arx Mediolanensis, ut Tristanus Chalcus Mediolanensis satis commonstrat: ³ *Interim* (scribit is) *Mediolani, ut nuptiæ honorificentissima fierent, procuratur. Arx in primis Iovis miris studiis, ubi Principum Domicilium est, exornatur*. Nomen hoc sortita erat Arx illa a proxima Porta; scribit enim Cæsarianus: ⁴ *Così è placiuto a li nostri principi Mediolanensi ----- adificare la fortissima arce & Castello de la porta di Iove*: Quæ Porta vulgo *Porta Zobia*, vel *Giobia*, ⁵ nominabatur. ⁶ Franciscus vero Guicciardinus narrat; Maximilianum salutatum fuisse Mediolanensium Ducem labente Mense Decembri anni 1512. victoriam autem

Nova-

¹ In suis Commentariis ad Libros Vitruvii. Propositæ Editionis pag. lxxxxi.

² Pagina citata: a tergo.

³ Tristani Chalci Residua. In Nuptiis Mediolanensium Ducum. Mediolani. 1644. pag. 64.

⁴ In citatis Commentariis. pag. xlii.

⁵ Historia di Milano di Bernardino Corio, Mediolani. 1503. pag. 179. & Historia di Milano di F. Paolo Morigia. Venezia. 1592. pag. 128.

⁶ Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro XI.

Novariensem Helvetios, Maximiliano impensissime faventes, Duce strenuo & audaci Mottino, consecutos esse VIII. Id. Iun. anni 1513.

Quæ cum ita sint; liquet ad annum hunc 1513. ea pertinere, quæ Cæsarianus scribit sibi post reditum suum contigisse. Itaque, cum a patria extorris degerit annos sexdecim, unde abijt annos natus quindecim, & cum redierit in patriam anno 1513. eum natum fuisse anno 1481. vel 1482. colligere licet. Præceptore autem Bramante usus fuit Cæsarianus noster, ut ipse declarat verbis hisce: *1 la sacrestia del Divo Satyro architettata fu dal mio preceptore Donato de Urbino cognominato Bramante.*

Ast hoc loco prætermitti non potest, errorem palmarem erravisse Georgium Vasarium, qui ² narravit Bramantem profectum fuisse Mediolanum, ut princeps Templum (*il Duomo*) videret: & ibi tunc degisse quemdam Cæsarem Cæsarianum, qui excellens Geometra & excellens Architectus reputabatur, & qui Commentarios in Vitruvii Libros scripsit: hæc ille.

Sed quam a veritate hæc sint aliena, plus satis commonstrat sola Cæsariani, & Bramantis ætatum comparatio. Mediolano enim Cæsarianus admodum juvenis abierat, reversusque (ut paullo supra constituimus) est Mediolanum anno 1513. at hoc anno Romæ erat Bramantes, qui insequenti anno 1514. Romæ septuagenarius vitam cum morte commutavit; ut scribit vel ipse Vasarius: ³ narrat enim, Iulium II. Pont. Max. creatum anno 1503. uti statim cœpisse Bramantis opera: Bramantem vero vixisse annos 70. & ab hac vita Romæ emigrasse, ac conditum fuisse in Divi Petri Templo, anno 1514.

Errorem autem ⁴ Ioachimus de Sandrart eundem imbuat: quem etiam quodammodo auxerunt ⁵ Isaacus Bullartus, & Auctores ⁶ Lexici Moreriani; quandoquidem tum Bullartus, tum illi Auctores affirmate scripsere, Bramantem Cæsaris Cæsariani disciplina plurimum profecisse.

Sed redeundo ad ipsius Cæsariani expositionem; pergit ille de noverca sua scribens: *7 Et a la predicta avendo alcune cose mie commesse a la sua fede: Questa al tutto everfata contra di me: a pena ad me rendete altro che questa presente Vitruviana opera:* unde liquet; eum etiam extra patriam in hoc opus incubuisse, & saltem partem ejus secum attulisse cum rediit in patriam. Additque paullo post: *la sorte pauperrima al tutto no me ha lassata bene ventilare enucleare & sublimare questa opera;* atque hinc

¹ In citatis Commentariis. pag. lxx. a tergo.

gio Vasari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 28.

la citata Terza Parte. pag. 29. & 33.

Pictoriz. Norimbergæ. 1683. pag. 117.

Par Isaac Bullart. A Amsterdam. 1682. Tom. Prim. pag. 348.

Dictionaire Historique. par M. Louis Moreri: Ad vocem, Bramante.

tatis Commentariis. pag. lxxxix. a tergo.

² Vite de' Pittori &c. di Gio-

³ Giorgio Vasari. Nel-

⁴ Ioachimi de Sandrart Academia Artis

⁵ Academie des Sciences & des Arts.

⁶ Le Grand

⁷ In ci-

hinc scire licet, infimam ejus fuisse fortunam. Clericus autem fortasse fuit: nam ad calcem hujusce narrationis scribit: *Cum sit per Antoniam Briuscam & nutricem Magdalenam de Cuticis Matrem della diſta Noverca ----- mi fece fare dil Sacro & Eleſto Clero Mediolanenſe. Sperando farmi avere etiam altri beni più che li paterni.*

Ceterum Cæſarianus huic Operi ultimam manum non impoſuit: cum ¹ exſtet monitum Auguſtini Galli, & Alvifii Pirovani, quod hujusmodi habet initium: *Perche Ceſare Cifarano circa il fine di Maggio del anno preſente M. D. XXI. havendo commentato e dato le Copie a li impreſſori per infino al ² loco ſopraſcripto (nimirum uſque ad Caput 7. Libri VIII. Vitruvii) ---- ſe partite da Como: & laſſo l'opera Imperfecta con grande diſpendio noſtro.*

Poſt illud vero tempus quid egerit Cæſarianus, & quando diem obierit, ignoratur. Neque addere de Cæſariani fine quicquam poſſumus præter id, quod Georgius Vaſarius narrat: ³ *Cæſar* (verba ejus ſunt in latinum converſa) *Cæſarianus ---- qui Commentarios in Vitruvii Libros ſcripſit, cum ſpem amiſiſſet percipiendi ejus præmii, quod ipſe animo conceperat, moroſus adeo ac difficilis factus eſt, ut nihilquicquam deinde agere voluerit, reddituſque omnino aſper, ac prope inhumanus, cœu brutum animal mortuus eſt.*

A Scriptoribus tamen Mediolanenſibus magnis affectus fuit laudibus Cæſarianus. A ⁴ Paulo enim Moriggia Cæſar Cæſarianus magnus Architectus appellatur. Et a ⁵ Philippo Picinellio hæc ſunt mandata litteris: *Ceſare Cifarano (ſcripſit ille) illuſtrò Vitruvio con coſi copioſi e docti Commentarii, che mal può riſolverſi, ſe maggior lode ſi debba a chi formò il Teſto, o a chi con le ſue conſiderazioni notabilmente l' illuſtrò, e l'accrebbe.* Quod idem Picinellius vero deinde addit: *Vitruvio da Ceſariano tradotto, e commentato ----- che poi da Agoſtino Gallo fu riſtampato in Como, l'anno 1521.* falſum eſt: neque enim Editio illius anni ſecunda fuit, ſed prima.

Prætermittendum vero non eſt, propoſitæ Editioni perficiendæ operam ſuam contuliſſe etiam Bonum Maurum, & Benedictum Iovium; ut Aloyſius Pirovanus affirmavit, ſcribens hæc ⁶ *Io prædiſto Aloïſo ----- habbiamo conduſto homini in tale doctrina ſtudioſi: quali l' hanno con ſumma diligentia (quanto per la brevitæ dil tempo gli e ſtato licito) correſto fidelmente traduſto & declarato: maxime Bono Mauro Bergomenſe homo di tale doctrina non ignaro: quale ha & epſo texto traduſto & molti difficili paſſi*

¹ Ad calcem propoſitæ hujusce Editionis.

² In citatis Commentariis pag. clxxx.

³ tergo.

⁴ Giorgio Vaſari nella citata Terza Parte. pag. 28.

⁵ Moriggia. Della Nobiltà di Milano. Milano. 1619. Lib. V. Cap. 6.

⁶ Ateneo

de' Letterati Milaneſi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag. 138.

⁷ In Oratione, quam Propoſitæ Editioni Aloïſius Pirovanus præfixit.

passi enucleati ----- licet in parte di ep̃sa sia il nome lui surrepto, & nominato solum per correctore da quello che la impressione frequentava: hisce autem postremis verbis Cæsarianus videtur indicari. Et iterum etiam addidit ille: Cefare Cefariano ¹ lasso l'opera imperfecta con grande dispendio nostro ----- furono richiesti per nuy li soprascripti Benediſto Iovio & Bono Mauro con pregarli: ne volessero adiutare in questo: li qual per non avere studiato l' authore: se bene altre volte transcorso con difficultate acceptarono l'impressa de profeguirla: con bona venia deli docti.

Sed ut ad Editionem ipsam jam propius accedamus, præstabit animadvertere; Cæsarianum Vitruvii Libros de Latina Lingua in Italicam ita convertisse, ut ejus dictiones neque Latinæ, neque Italicæ esse videantur. Ejusmodi etiam scribendi ratione usus est, quæ neque Italicam orthographiam, neque Latinam exhibeat. Adhibuit enim diphthongorum notas in Italicis verbis, *area, ade, manie; prasto, prasepti, platea*, inque aliis quamplurimis. Vltus præterea est vocibus *dixe, ep̃so, civitate, flante, fervere, efficeno, expediro, gubernate, aspiceno*, & plurimis similibus aliis.

Et quamvis ex iis locis, quæ superius attulimus, satis de ejus dictionibus in Commentariis suis judicium fieri queat: nihilo minus, tamquam versionis exhibitæ ab eo specimen, apponemus Capitis Sexti Libri Primi verba hæc fideliter descripta: *Poi che le manie sono circumdate sequeno intra lo muro le divisione de le area: & platea: Et de li Angiporti le directione a la regione del Cælo se dirigerano*. Primus tamen fuit, qui laborem hunc in se reciperet: in quo Principem Editionem alicubi, alicubi vero Iocundi Editionem videtur esse secutus. Liquet autem (ut etiam ² Baldus observavit) ex ipsius Commentariis, eum etiam manu scriptos Codices vidisse, & contulisse: quamobrem, ad emendationem textus Librorum Vitruvii omnimode tentandam, conducet (ubi difficiliora loca sint) hanc quoque Editionem inspicere.

Est autem hæc Editio prima, in qua Annotationes diffusæ, justique veluti Commentarii in Vitruvii Libros conscripti, reperiantur. In quibus & Cæsar, & quidam alii, quos paullo supra indicavimus, difficilia loca reddere planiora conati sunt: ac, quamvis non admodum feliciter eisdem res cesserit, nonnulla tamen commentariis iis continentur, in quibus quidpiam, quod lucro sit, perscrutari possimus ea ratione, qua (sic fari liceat) Virgilius, *cum aliquando Ennium in manu haberet, rogatus quidnam faceret, respondisse fertur, se aurum colligere de stercore Ennii*; ut ³ Donatus narrat.

Apparet

¹ In monito ad Calcem Propositæ Editionis: ² De Verborum Vitruvianorum significatione. Auctore Bernardino Baldo. Ad verbum, Perones; ad verbum, Striges; & ad verbum, Lysis.   ³ Donatus (seu quicumque alius Auctor est) in Vita Virgilii post medium.

Apparet præterea in hac Editione, Cæsarianum tentavisse varia eruditionis suppellectile comparata, plura Vitruvii loca illustrare; locis ad hunc finem variis desumptis ex Nonio, Varrone, Ennio, Cicerone, Platone, Aristotele, Suida, AEliaño, Strabone, Iustino, Virgilio, Ovidio, Lucretio, Horatio (sæpius vero) ex Plinio; & ex quibusdam etiam aliis notæ optimæ Auctoribus.

Figuræ plurimæ (ligneis formis impressæ) ab eodem adjectæ sunt, multo haud dubie labore comparatæ: in quarum nonnullis aliquid artis apparet; pleræque tamen facile ex vitiosis Architecturæ ideis profluxisse videntur. Narrat quidem ¹ Lomazzius, nonnulla schemata molendinorum, picta ab Leonardo *da Vinci*, ab Civerchio, & a Butinone, Gauden- tium Ferrarium dono dedisse nostro Cæsariano: neque tamen in Figura illa machinæ ad molendam farinam, a Cæsariano ² exhibita, quidpiam esse videtur, quod illius Leonardi summam pingendi referat peritiam.

Neque sane hoc loco temperare mihi possum, quin etiam notem, ali- cubi illum nimis inerudite Figurarum ornamenta finxisse; exemplum autem afferam vix credibile: turrim ventorum, sive octogonam turrim Androni- ci, ³ repræsentavit ille ornatam statua B. Mariæ Virginis gestantis inter ulnas Puerum Salvatorem nostrum, & statuis Angelorum tibiis canentium: ac, ad fastigium turris ejusdem, plures (ut appellant) campanas:

..... ⁴ *fortasse cupressum*

Scis simulare. quid hoc, si fractis enatat expes

Navibus, ære dato qui pingitur? .....

CIOIOXXII.

M. VITRUVII DE ARCHITECTURA LIBRI DECEM NVPER MAXIMA DILIGEN- TIA CASTIGATI, ATQVE EXCVSI, ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQUAEDVCTI- BVS LIBRIS PROPTER MATERIAE AFFINITATEM.

Impressum Florentia per haredes Philippi Junta Anno Domini MDXXII. sex- to Kal. Novembris. in 8.

EX Editione anni 1513. proposita Editio hæc fuit descripta fideliter. Duntaxat loca, quorum errores in indice ad calcem illius notata fuerant, in hac emendata reperiuntur.

Figuræ etiam in hac formis iisdem ligneis, quæ in illa fuerant adhibitæ, sunt impressæ.

E

Hujus

¹ Trattato dell' Arte de la Pittura di Gio. Paolo Lomazzo. In Milano. 1584. pag. 652.

² pag. clxx.

³ Pag. xxiiii.

⁴ Horatius. De Arte Poetica. ver. 19.

Hujus paginae ad amissim illius paginis respondent; si numeros earundem excipias; cum Vitruvii textus pagina prima numero 1. in illa, in hac autem numero 4. signetur.

CICIOXXIII.

M. VITRUVII DE ARCHITECTURA LIBRI DECEM, SUMMA DILIGENTIA RECOGNITI, ATQUE EXCVSI. CVM NONNVLLIS FIGVRIS SVB HOC SIGNO ✱ POSITIS. NVMQVAM ANTEA IMPRESSIS. ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQUAEDUCTIVS LIBRIS, PROPTER MATERIAE AFFINITATEM. 1523.

Sine loco & fine Typographi nomine. in 8.

ETSI notis loci, ac nominis Typographi Liber hic destituitur: ex typis tamen, aliisque adjunctis, conicere licet Florentiae prodisse.

Quod attinet ad textum; hac Editio descripta est ex illa prioris anni 1522. neque minus, quam illa, est emendata.

Figurae, quae sunt in illa, in hac quoque exstant: sed novae lignearum formae fuerunt adhibitae. Quae vero additae, hoc signo ✱ distinctae reperiuntur, dicunturque (sed perperam) *numquam antea impressae*, ex Vitruvii Editione, quae prodiiit cura Casariani anno 1521. fuisse desumptae, atque ad minorem formam redactae.

CICIOXXIII.

M. L. VITRUVIO POLLIONE DE ARCHITECTURA TRADVCTO DI LATINO IN VVLGARE DAL VERO EXEMPLARE CON LE FIGVRE A LI SOI LOCI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO: CON LA SVA TABVLA ALPHABETICA: PER LA QVALE POTRAI FACILMENTE TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI VOCABVLI A LI SOI LOCI CON SUMMA DILIGENTIA EXPOSITI: ET ENVCLEATI: MAI PIV DA NIVNQ ALTRO FIN AL PRESENTE FACTO AD IMMENSA VTLITATE DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Venezia. In le Case de Ioanne Antonio & Piero Fratelli da Sabio. Nell' anno del Signore 1524. Del mese di Martio. fol.

HVIC Editioni Epistola praemittitur, ita inscripta: *Francesco Lutio Durantino alli Lectori S. D.* in qua de Architecturae, & de Vitruvii laudibus agitur. Praeter tamen hunc titulum, nihil aliud nancisci potui, ex quo elicerem de illo Francisco Lucio notitiam aliquam.

De eo igitur id unum animadvertam, liquere, ejus Patriam fuisse Umbriae Urbem, quae Italice dicebatur *Castel Durante*; se enim *Duran-*

Durantinum appellat. Vrbs illa; olim nuncupabatur *Vrbinnam* (ut ¹ Cellarius ait *Metaurense*, quod VIII. (vere XI.) millibus passuum ab *Vrbino Hortensi* abest, *Metauro flumini impositum*; videtur *Castellum Durante* esse, ab altero Hortensi *Vrbino in Austrum recedens*. Nunc *Vrbania* dicitur ab aliquibus: ita Abbas Philippus Titi, in accurata sua ² Geographica Mappa, scripsit: *Vrbania già Castel Durante*. Eidem autem Vrbi adtribuitur ab ³ Georgio Vafario, & ⁴ Ioachimo de Sandrart etiam Bramantes, quamvis ⁵ Bernardino Baldo Bramantis Patria dicatur *Fermignano*, nimirum Oppidum quinque millibus passibus a Metaurenfi *Vrbino* distans. Itaque si eadem Patria fuit Bramanti & Lutio (ille e vivis ⁶ excessit anno 1514. Librum vero suum Lutius edidit anno 1524.) conicere licet, hunc illius discipulum fuisse; vel saltem illius exemplo hunc ad Architecturæ studium fuisse inflammatum.

Ex contextu Editionis Cæsariani descriptus est contextus Editionis huiusce: nonnullæ duntaxat voces paullo emendatiores sunt. Cum enim in illa legatur (exempli causa) *dixe, epso, civitate, habere, sequa*; in hac legitur, *disse, esso, cità, havere, seguitata*, & similia.

Diphthongi, quas in illa reperiri notavimus, nullæ sunt in hac.

Vitruvii nomen aliquando ita scribitur; *M. L. Vitruvio*; aliquando ita, *Marco Vitruvio*.

Mirari nihilominus subit, in Francisci Lutii citata Epistola legi hæc: *piagliati adunque, carissimi lettori, con animo lieto, Vitruvio novamente tradotto*: cum tamen luce meridiana clarius sit, non novam de Latina Lingua in Italicam conversionem, sed eam Cæsariani (ut paullo supra diximus) hanc esse: qui tamen Cæsarianus nuspam in illa Lutii Epistola nominatur.

Nullæ autem sunt in Editione hac Annotationes. Sed principio Index veluti quidam Vitruvii dictionum præmittitur (implens paginas triginta-novem) quem totum ferme componunt excerpta ex Annotationibus Cæsariani *alphabetico* (ut appellant) ordine disposita, atque digesta. Vtilia tamen & inutilia, vera & falsa, ad rem apta & inepra, ex Cæsariani opere, nullo adhibito criterio, corrota in Indicem hunc translata reperiuntur: atque haud paucis locis pejora, vel saltem obscuriora, reddita sunt, quoniam mutilata.

Figuræ autem omnino omnes desumptæ fuere ex Iocundi Editione anni 1511. Formas tamen lineas, quibus Figuræ impressæ, novas fuisse, rudioresque pluribus in locis, facile apparet.

E 2

Atque

¹ Notitia Orbis Antiqui (Editio anni 1701.) pag. 743.

² Mercurio Geografico.

In Roma. fol. 119. Legazione del Ducato di Urbino. del Abate Titi.

³ Vite de'

Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 28.

⁴ Academia Artis Pi-

storiar. pag. 117.

⁵ Memorie concernenti la Città di Urbino. In Roma. 1724.

pag. 33.

⁶ Vasari nella citata Terza Parte. pag. 33.

Atque inde factum fuit, ut contextus hujusce Editionis. disponeretur modo eodem, quo in Iocundi Editione: quamobrem utriusque Editionis paginae inter se respondent.

* CIOIOXXXI.

IN Pictorum vitis, quas litteris mandavit ¹ Leo Pascolus, vir eruditissimus, legitur, ab Io. Bapt. Caporalio Vitruvium Italice editum fuisse anno 1531. Sed Editionem hanc numquam vidi: immo Operis Caporalii (de quo ² infra dicetur) nuncupatoria Epistola, plane ostendens tunc primum de illo Opere agi, signata est mense Novembri anni 1532. Quamobrem, annum illum 1531. inter *errata typographica* ponendum esse, non sine certa ratione opinor.

* CIOIOXXXIII.

IN ³ Bibliotheca Dubosiana legere est hæc, quæ subjeci:

Architettura con il suo commento & Figure, Vitruvio in volgar lingua rapportato per M. Giam. Batt. Caporali di Perugia. Bonon. 1533. fol.

Editionem tamen hanc nuspiam fuisse, & semel tantum illud Caporalii Opus editum Perusiæ (ut exponetur ⁴ infra) plane existimo. At Editio hæc exhibita fuit quasi prodiisset *Bononia* 1533. ob errorem haud dubie ortum ex eo, quod Catalogi Bibliothecæ illius Auctores subscriptionem attenderunt *Privilegii* ab Clemente VII. Pont. Max. concessi, quod in Voluminis principio legitur, signatumque est: *Bononia, mense Ianuario. 1533.*

CIOIOXXXV.

M. L. VITRUVIO POLLIONE DI ARCHITECTVRA DAL VERO ESEMPLARE LATINO NELLA VOLGAR LINGVA TRADOTTO: E CON LE FIGVRE A SVOI LVOGHI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO. ANCHORA CON LA TAVOLA ALFABETICA: NELLA QVALE FACILMENTE SI POTRA' TROVARE LA MOLTITVDINE DE VOCABOLI A SVOI LVOGHI CON GRAN DILIGENZA ESPOSTI: E DICHIARATI: MAI PIV' DA ALCVNO ALTRO FIN AL PRESENTE STAMPATO A GRANDE VTILITA' DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Vinegia. Per Nicolò de Aristotele detto Zoppino. Nelli anni del Signor nostro

¹ Vite de' Pittori, Scultori, ed Architetti Perugini. In Roma. 1732. pag. 51.

² Ad Annum 1536.

³ Bibliotheca Dubosiana. A la Haye. 1726. Tom. I. pag. 271.

⁴ Ad annum 1536.

nostro Messer Giesu Christo dopo la sua nativita. 1535. del Mese di Marzo. fol.

Editio hæc desumpta esse videtur ex Editione anni 1524. Index tamen Vitruvianarum dictionum contractior est.

Stylus non quidem purus, sed ex collatione hujusce Editionis cum illa anni 1524. plane liquet, plurima verba in hac fuisse emendata, melioremque *orthographiam* adhibitam. Quamobrem Editio hæc illi non modo præstat; sed quodammodo ceu (saltem magnam partem) nova haberi posset.

Quis tamen ea verba emendaverit, non apparet: nam eadem illa Epistola Francisci Lutii, quæ priori Editioni præfixa fuit, in hac etiam legitur: nihil vero aliud præter eam.

Figuræ eadem quoque sunt, atque in prior Editione anni 1524. iidemque ligneis formis impressæ.

CIOIOXXXVI.

ARCHITETTURA CON IL SVO COMMENTO ET FIGVRE. VETRVVIO IN VOLGAR LINGVA RAPORTATO PER M. GIAMBATISTA CAPORALI DI PERVGIA.

Ad Libri calcem legere est quæ sequuntur.

IN PERVGIA NELLA STAMPERIA DEL CONTE IANO BIGAZZINI, IL DI' PRIMO D' APRILE. L' ANNO 1536. fol.

Nonnulla ¹ Vafarius, plura Clarissimus ² Leo Pascolus scripsit de Io: Baptista Caporalio: ex iis igitur desumpti quæ de vita illius sequuntur. Natus est Io. Baptista, honesto loco, Perusiæ anno circiter 1476. Ei revera Io. Baptistæ nomen fuit: quamvis a Vafario, a Baldinuccio, & a nonnullis aliis *Benedicti*, a plerisque *Biste* (ut notavit etiam ³ Crispoltius ita scribens. *Gio: Battista Caporali, altrimenti Bitti*) nomine indicetur. In pingendi arte usus est præceptore Petro Vannucio, qui vulgo appellabatur *Pietro Perugino*. Geometriæ operam dedit, & ab ea ad Architecturæ studium se contulit; neque tamen propter hæc picturam eo tempore prætermisit.

Magnificarum ædium, quarum formam animo conceperat, lineamenta peregit jussu Sylvii Passerini Cortonensis S. R. E. Cardinalis, qui deinde eas, inter Cortonam & primum a Cortona lapidem voluit ædificari; ædificationi autem præfuit Caporalius, earundemque parietes ferme totos, cum ita Cardinali placuisset, pinxit.

Quo

¹ Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 316.

² Vite de' Pittori &c. pag. 50. 51. 52.
 In Perugia. 1648. pag 383.

³ Perugia Augusta di Cesare Crispolti.

Quo peracto opere, in patriam reversus picturæ propemodum vale dixit, ad Architecturæ studium se totum referens. Tum vero (ut ¹ Pascolus narrat) Libros Vitruvii, in quos ante discessum e patria commentarios conscripserat, edidit. Hic animadvertam, Sylvium Cardinalem obijisse ² anno 1529. & Epistolæ, qua Caporalius suum opus Comiti Bigazinio nuncupavit, hoc esse subscriptum, *Perusia anno 1532.* itaque ex his de tempore illius in Patriam reversionis duci potest conjectura.

Deinceps vero scholam suam cunctis voluit patere, operamque dedit nonnullis inventis ad Militarem Architecturam spectantibus; quia etiam, amœniora colens studia, carmina quædam, & eadem elegantia protulit.

Anno circiter 1560. apoplexia correptus, post aliquod tempus (Cortonæ, an in Patria, incertum est) vitam cum morte commutavit.

Nunc, ut de ejus opere dicam, id non excedit priores quinque Vitruvii Libros; ut res ipsa loquitur, ac ut Auctor ipse in citata nuncupatoria Epistola profitetur hisce verbis; *mi sono affaticato la metà de i X. Libri, primamente il testo, & di poi la esposizione*; hoc est; *laboravi in dimidia parte decem illorum Librorum, primum circa textum, deinde circa eorum explicationem*. Ille autem forsitan non attigit quinque reliquos Libros, certe non edidit.

Quod igitur attinet ad quinque editos Libros, observare licet, in nuncupatoria Epistola Caporalium improbare tum conversiones de Latina in Italicam linguam Librorum Vitruvii, quæ jam prodierant; tum Annotationes Cæsariani in Libros eosdem reprehendere; ac demum meliora promittere.

Sed si versionem spectes, remque totam attendas, eam haudquaquam præcedentibus meliorem invenies. Etsi enim pauca quædam loca tantillo melius, quam priores interpretes fortasse vertit; alia tamen nonnulla corripit; neque vulneribus, quæ Vitruvii operi in prioribus versionibus inflicta fuerant, ullam attulit medicinam. In ea porro Editione perlustranda quis operam ponet, quin agnoscat cum in Latina, tum in Italica lingua, interpretis imperitiam?

Annotationes autem ex Cæsariano plerumque descripsit idem Caporalius; atque eæ, quas de suo adjecit, ejusdem quasi farinæ esse videntur.

Figuræ pleræque itidem ex Cæsariano desumptæ sunt, sed rudioribus ligneis formis impressæ: reliquæ, novæ quidem, sed ad propositarum rerum illustrationem adeo parum aptæ, rudes adeo, ut vix, aut ne vix quidem, ulla pictoris ars in iisdem elucescat.

Propter hæc, ut opinor, Caporalii opus parvi factum fuit, vel ipso
vivente

¹ Pag. 51.

² Alph. Ciaconii Vitæ Pontificum ab Auguf. Oldoino recognitzæ. Tomus tertius. 1677. pag. 400.

vivente Auctore; id enim satis indicare videtur reticentia quædam Georgii Vasarii, illi ætate supparis, cujus sunt verba hæc : ¹ *ma il Caporali commentò Vitruvio in quel modo, che può vedere ognuno, essendo stampato.* Quamobrem mirari subit, doctissimum Milletum ² *Dechales in Tractatu de Progressu Matheseos, & illustribus Mathematicis* scripsisse, Caporalium in Vitruvio explicando egregiam navasse operam : at festinanter nimis *Tractatum* illum fuisse conscriptum, non ex hoc uno, sed ex plurimis locis cognosci facile potest.

* CIOIOXXXVI.

DE Balthaffare Peruzzio Pictore atque Architecto Senensi Isaacus Bullartus habet hæc : ³ *Ce grand Homme ---- fit un recueil d'Antiquitez, dans le quel il amassa ce qu' il y a de plus rare dans Rome, & dans toute l'Italie: il ecrivit des Commentaires sur Vitruve, ou l' on trouve la veritable methode de bien conduire un batiment;* hoc est; Balthassar Peruzzius *Collectionem Antiquitatum* confecit, qua quidquid Romæ totaque in Italia rarius est, continetur: *Commentarios in Vitruvium* scripsit; in quibus germana ars bene adificandi perspici potest. Quis itaque attendens hæc, Peruzzii in Vitruvii *Commentarios* editos exstare, non suspicetur?

At contrario modo rem se habere facile comperi. Cum enim percepissem, Bullartum in Peruzzii Vita pleraque ex Vasario desumisse; hunc consului; cujus verba sunt: Balthassar Peruzzi ⁴ *cominciò un Libro dell' Antichità di Roma, & a commentare Vitruvio, facendo i disegni di mano in mano delle figure, sopra gli scritti di quell' Autore; di che ancor oggi se ne vede una parte appresso Francesco da Siena, che fu suo discepolo; dove in alcune Carte sono i disegni dell' Antichità, e del modo di fabbricare alla moderna;* hoc est; Balthassar Peruzzius *Antiquitatum Romanarum Librum, & Commentarios in Vitruvium* incipit *delineatione figurarum ex ordine pertinentium ad textum Auctoris illius; quarum rerum hodieque pars videri potest apud Franciscum Senensem, qui in ejus disciplina fuit; ubi inter aliquas schedas sunt schemata antiquitatum, & rationes adificandi recenti usu.* Et hæc eadem, quæ scripserat Vasarius, iisdem ferme verbis, diligens peritusque Scriptor, ⁵ Raphael Borghinus, in ejusdem Balth. Peruzzii vita; expressit.

Nunc si animadvertamus, Vasarium patria Aretinum, scripsisse de Peruzzio,

¹ Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 316.
² Cursus Mathematicus. Tom. Primus. Lugduni. 1690. pag. 35.

³ Academie des Sciences & des Arts. A Amsterdam. 1682. Tom. I. pag. 374.

⁴ Vite de' Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 143.

⁵ Il Riposo. In Fiorenza. 1584. pag. 414.

Peruzzio ; patria Senensi , Vafarium vero & Peruzzium uni eidem ætati suppare fuisse (cum Vafarius natus fit ¹ anno 1514. Peruzzius ² anno 1536. denatus fit) haud dubie concipiemus , Vafario standum esse ; & , quod consequitur , Peruzzium neque Commentarios in Vitruvium perfecisse , neque eorundem prima illa rudimenta publicam lucem adspexisse . Adde , a Sebastiano Serlio Peruzzium ³ bis magna cum laude nominari ; at nec verbum quidem unum fieri de illius in Vitruvium Commentariis .

* CIOIOXXX.

AVRELII CASSIODORI SENATORIS COS. QVE ROMANI DE QVATVOR MATHEMATICIS DISCIPLINIS COMPENDIVM .

ADIECTVS EST VETVSTVS AVTHOR , ἀνάγνῃ TAMEN , DE ARCHITECTVRA COMPENDIOSISSIME TRACTANS , QVAE VITRVVIVS ET CAETERI LOCVPLETIVS QVIDEM AC DIFFVSIVS TRADIDERE : IN QVO ET MATEMATA EXERCEAS , ET REI ARCHITECTONICES VSVM PARVO TEMPORIS DISPENDIO DISCAS .

Parisiis . Ex Officina Michaelis Vascosani , in via qua est ad D. Iacobum , sub fontis insigni . 1540. in 4.

DE hac Epitome Gerardus Io. Vossius , ⁴ *Est*, ait, & incertus, sed fortasse vetus Scriptor, qui ex Vitruvio Architecturam compendio constrinxit . Eum Lutetia Michael Vascosanus anno 1540. typis commisit , procurante Editionem eam Gulielmo Postello . Et Cel. Maittaire Opus idem ita recensuit : ⁵ *Aurelii Cassiodori de quattuor mathematicis disciplinis compendium ; adiectus est vetus auctor ἀνάγνῃ de Architectura compendiosissime tractans apud Michaelem Vascosanum . 4. Parisi . 1540.*

Eadem vero Cassiodori Opuscula post decem annos iterum edidit (aut , novo duntaxat edito titulo , iterum vulgavit) Vascosanus ; prætermisso tamen illo *Architectura Compendio* . In *Catalogo Bibliotheca Vniuersitatis Lugduno-Batava* legere est titulum hunc ; ⁶ *Aurelii Cassiodori de . quattuor Mathematicis Disciplinis Compendium , Parisiis . 1550.* Verum Sigebertus Havercampus ea in *Vniuersitate* Historiarum , Eloquentiæ , & Linguæ Græcæ Professor Celeberrimus , me certiore fecit propositi libri , frontem signatam quidem esse verbis hisce : *Parisiis . Apud Vascosanum MDL.* ejusdemque ,
haud

¹ Ioachimi de Sandrart Academia Artis Pictoriæ : pag. 173.
citata Terza Parte . pag. 143.

³ Tutte l' Opere d' Architettura &c. di Sebastiano Serlio . In Vinegia . 1600. Lib. Terzo pag. 65. & pag. 69.

Mathefeos Natura &c. Amstelodami . 1660. pag. 463.

⁴ De Vniuersæ
⁵ Mich. Maittaire Annales Typographici . Tomi Tertii Pars Prior . Amstelodami . 1726. pag. 314.

⁶ Catalogus Bibliothecæ Publicæ Vniuersitatis Lugduno-Batavæ . Lugd. Bat. 1716. pag. 179.

haud dubie integri, verbo *FINIS* extremum perfici; nullum tamen *Architectura Compendium* eodem in Libro reperiri.

Et tamen efferebar studio illius Libri videndi, cujus vestigatio expeditior quidem videbatur, quando nomen Typographi, qui Librum in lucem emiserat, nec non forma Libri mihi innotuerant. Porro non esse prætermittenda nomina Typographorum, neque negligendas Librorum formas, inculcabat ¹ Vir celebris; quamvis enim minutæ res, necessariæ tamen sunt, ut satis norunt Viri docti. *Le forme*, ajebat ille, *e gli stampatori, cose minute, ma necessarie, come ben fanno gl' intendenti*. Atque ideo, in Libris Vitruvianis recensendis, minutias illas fere ubique exhibuimus. Sed eo revertar, unde discessi: neque tamen de singulis meis perquisitionibus dicam: nimius enim essem, si exponere modo vellem quanta diligentia ab nonnullis eruditissimis Viris, rem gratam mihi facturis, perquisita fuerit Editio illa opusculorum Cassiodorii, & hujusce Epitomes in variis illustribus Europæ Bibliothecis, frustra tamen: quamobrem plane comperi, exemplarium illius summam esse raritatem. Atque hinc facile natum est, ut ejusdem mentio non reperiatur in ² *Prefatione in novam Magni Aurelii Cassiodorii Operum Editionem*, quæ prodiit *opera & studio I. Gareti*, ubi Editiones Operum Cassiodorii recensentur.

Sed, ut fortunatum laboriosæ venationis exitum lætitia consequitur, ita, post varias illas commemoratas perquisitiones, inventio optatæ Editionis Cassiodorii, cum adiecto Architecturæ Compendio, fuit mihi gratior. Ejusdem exemplum, ex Vascosani edito exemplari emendate diligenterque calamo descriptum, debeo Viro Cel. Richardo Meadio, aliis etiam de causis optime de me merito; cui operam quoque suam præbuit Cel. Michael Maittaire. Quoniam vero Compendii illius editionem renovaturus sum, ac meam eo loci de eodem opinionem, sententiamque indicaturus; iccirco hic pluribus opus non est.

* CIOIOXXXXI.

AD calcem Annotationum, quas in Vitruvii Libros conscripsit Gul. Philander, legitur: *Hac Philander commentabatur Roma III. Calen. Augusti M. D. XLI. Suadente impellenteque & adjuvante Mecænase suo Georgio Armeniaco Ruthenorum Episcopo, tum Regio ad Paulum III. Pont. Max. Legato. Quamobrem proclive est intelligere, ex hisce verbis originem habuisse* ³ *nonnullorum errorem, qui Annotationes hæc anno 1541. prodiisse*
F scripsere.

¹ Monsignor Giusto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma. 1736. pag. 667.

² Magni Aurelii Cassiodorii ---- Opera Omnia. In duos Tomos distributa &c. Venetiis. 1729.

³ Bibliotheca Dubosiana. Tomus Quartus. pag. 640. ad numerum 10560.

scripsere. At Philander ipse postquam retulerat, Annotationes illas anno 1541. fuisse peractas, in Epistola, qua easdem *Francisco Valesio Regi Potentissimo & Christianissimo* nuncupavit, sic ait: *jam tertius actus est annus cum per aetatem successivis operis summo opere contendere, ut ea restituerem, qua mihi depravata, luxata, & mutila videbantur.* Arque hinc facile liquet, Annotationum earundem principem esse editionem (infra commemorandam) quæ demum anno 1544. lucem aspexit.

* CIOIOXXXII.

Compendium veluti quoddam, ad Vitruvii Libros ratione aliqua pertinens, prodiit, Hispanica Lingua, Matriti anno 1542. opera & studio Didaci Sagredo (sub titulo: *Medidas del Romano, o Vitruvio &c.*) ut constabit ex iis, quæ mox dicentur de Libro eodem in Gallicam Linguam converso.

CIOIOXXXII.

RAISON D' ARCHITECTURE ANTIQUE, EXTRAICTE DE VITRUVVE, ET AUTRES ANCIENS ARCHITECTEURS, NOUVELLEMENT TRADUIT DESPAIGNOL EN FRANCOYS A L' UTILITE DE CEUX QUI SE DELECTENT EN EDIFICES.

Imprime par Simon de Colines demourant a Paris en la grand rue saint Marcel, a l' enseigne des quatre Evangelistes. 1542. in 4.

DE hujusce Operis Auctore, deque Opere ipso Hispanica lingua edito, nihil aliud invenire potui præter pauca, quæ ex D. Nicolai Antonii ¹ *Bibliotheca Hispana* subjicio:

Didacus Sagredo, Hispaniarum Regina &c. a Sacris edidit, Medidas del Romano, o Vitruvio, nuevamente impressas, y annadidas muchas pieças, y figuras necessarias a los Officiales, que quierem seguir las formaciones de las basas, columnas, capiteles, y otras cosas de los edificios antiguos. Ad D. Alphonsum de Fonseca Archiepiscopum Toletanum. Matriti: apud Ludovicum Rodriguez. 1542. Toletique. 1549. in 4. Id opus Gallice versum, incerti opera, prodiit ex Officina Parisina Simonis de Colinez 1542. in 4.

In Opere hoc (quod exiguo volumine continetur) sermo refertur in personas duas distributus, ut in Dialogis fieri consuevit. Principio agitur de Mensuris, & de Principiis Geometriæ, tum de partibus Coronarum AEdificiorum, deinde de columnis, de adjectione, quæ additur in earundem mediis,

¹ *Bibliotheca Hispana &c. Authore D. Nicolao Antonio Hispanensi. Tomus Primus. Romæ. 1672. pag. 241. & 242.*

mediis, de columnarum canaliculis, & de columnis monstrosis, ac de candelabris, postea de basibus, ac de capitulis, ubi de Volatæ Ionicæ delineatione, de epistylis, zophoris, coronicibus, & de fastigiis, demum de stylobatis, & de varia columnarum dispositione.

Porro in geometricis rebus Auctor vix attingit principia: in architectonicis vero mala cum bonis commiscet: sed neque Vitruvii (quod desiderabile fuisset) neque aliorum Auctorum loca, unde bona desumfit, uspiam indicat. Omnia vero nimis stricte exponit. Ac haud dubie Vitruvii nomen libro huic quadrare non potest. Figuræ (ligneis formis impressæ) si unam aut alteram excipias, non sunt prorsus inelegantes. Ceterum, quis hoc Opus in Gallicam de Hispanica lingua converterit, nusquam apparet.

CIOIOXXXIII.

M. VITRUVII VIRI SVÆ PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTURA LIBRI DECEM, AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISS. CONSCRIPTI: ET NVNC PRIMVM IN GERMANIA QVA POTVIT DILIGENTIA EXCVSI, ATQVE HINC INDE SCHEMATIBVS NON INIVCVNDIS EXORNATI.

ADIECIMVS ETIAM PROPTER ARGVMENTI CONFORMITATEM, SEXTI IVLII FRONTINI DE AQUAEDVCTIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVM. ITEM EX LIBRO

NICOLAI CVSANI CARD. DE STATICIS EXPERIMENTIS, FRAGMENTVM.

CVM INDICE COPIOSISSIMO, ET DISPOSITIONE LONGE MELIORI, QVAM ANTEA.

Argentorati. In Officina Knoblochiana per Georgium Macharopæum. Anno. 1543. in 4.

PRæfatio, qua ornatur Editio hæc, inscribitur ita: *Georgius Macharopæus ad Lectorem*. Num vero nomen hoc *Macharopæus*, affictum sit, necne, sane ambigo; cum videam, nomen ad Græcam linguam pertinere: componitur enim ex duabus græcis vocibus μάχαιρα (*gladius*) & ποίεω (*facio, fingo*) illo autem ævo nonnulli viri docti sibi eo modo nomina commutare consueverunt; quod notius est, quam ut exemplis debeat declarari.

Typographi huiusce mentionem quidem facit Cel. ¹ Maittaire; sed in Annotationibus, quas textui suo subjicit (in eisque agere distinctius solet de Typographis nominatis in textu) nec verbum quidem de Georgio nostro. Verum præter ² duplicem Vitruvii Editionem, nullum alium huic Typographo adtribuit Librum, nisi ³ *Targum in Pentateuch.* editum Argent. 1546. Duos tamen alios ab eo editos inveni Libros, alterum de

F 2

Memoria

¹ Michaelis Maittaire Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior. Amstelodami. 1726. pag. 264.

² Hæc proposita, & alia An. 1550.

³ In citata Tomi Tertii Parte Priore. pag. 386.

¹ *Memoria artificiali*, Argent. 1541. alterum *Iatromathematica Enchiridion*, Argent. 1542. utrumque Gualt. Ryfii.

At, si Præfatio illa, ejus nomen præferens, ab eo fuit conscripta; doctum hominem illum fuisse conjiciendum profecto est. Nunc tamen, cum ejusdem Præfationis loca quædam attulero (paucis interpositis annotationibus) me de Editione proposita, sane non inemendata, rationem satis reddidisse arbitrabor.

Itaque Machæropiceus, postquam principio de Vitruvio, & de Librorum ejus utilitate, erudite, atque docte disseruit, persequitur ita: *Quid autem præstiterimus* (in Editione hac adornanda) *tametsi par est aliis astimandum relinquere: paucis tamen indicabo lectoribus, ut admoniti melius animadvertant ac expendant. In exemplari recognoscendo, ut emendatius haberetur, fidelis diligentia est adhibita. Græca etiam eruditorum ope, quoad licuit, restitimus* (sed emendationum & restitutionum causæ nullæ traduntur: fontes, unde illæ provenierint, nulli indicantur) *Neque tamen omnia repurgata esse profiteor. Non enim ausi sumus temere mutare, ubi nobis certa veritas non constabat: etiam si mendum interdum esse conjiceremus.*

Quia vero ad hujus artis cognitionem plurimum conducunt schemata, ea excidenda curavimus elegantiore forma, quam in Florentino exemplari visantur. Figuræ autem partim sunt quæ promanarunt ex Iocundi, & ex Cæsariani Editionibus, partim etiam novæ, formis ligneis parum elegantibus impressæ: nonnullæ vero reperiuntur variis in locis perperam repetitæ: nonnullæ minus faciunt ad verba, quibus subjiciuntur.

In colligendo (persequitur ille) *& digerendo Indice, magis veremur, ne quis immodicum nostrum laborem reprehendat, quam de negligentia queratur. Est enim admodum copiosus. Ne quis tamen nos modum excessisse existimet, sumus hoc consilium secuti, ut lector plures locos inter se conferendo; alterum alterius adminiculo facilius intelligeret. Addidimus etiam Indicem Græcarum dictionum, si quis forte requireret. Titulos schematicis inscriptos ex Italica versione* (Hic, ut ex re ipsa colligere est, Cæsariani versio indicatur) *mutuati sumus: non enim sunt Vitruvii.*

* CIOIOXXXIII.

Ioannes Andreas Dossena, in Præfatione ad suam ² Editionem *Annotationum Philandri in Vitruvii Libros*, spondet, se daturum Vitruvii Opus ita castigatum, quate nulla (ejus verba sunt) adhuc officina ediderunt, nec ea quidem, quæ Opus illud hoc anno Basilea excusum proposuit, quæ

¹ In Lindenio Renovato. Norimbergæ. 1686. pag. 366.
annum 1544.

² Videbis infra, ad

qua impressio, non solum doctorum iudicio castigatior non videtur, sed deterior certe aliquanto & corruptior. At Iacobus Hermannus Basileensis, vir doctissimus clarissimusque, suavissimæ recordationis amicus (ut petieram) votis annuens meis, quæsiuit Basileæ diligenter, num nancisci posset Editionem illam, vel saltem ejusdem notitiam aliquam; omnia tamen frustra. Ego vero neque in ullius Bibliothecæ Catalogo typis æneis, vel manu exarato (quorum & plurimos, & locupletissimos diligenter vidi) neque apud Auctorem quempiam, mentionem ullam, indicium ullum talis Basileensis Vitruvii Editionis inveni. Itaque plane existimo Dossenam scripsisse anno 1543. quæ anno 1544. edidit; & tunc respexisse ad Editionem Vitruvii Argentoratensem illius ejusdem anni 1543. & inconsiderate, Basilea pro Argentorati posuisse.

* CIOIOXXXIII.

Bernardinum Merulam Commentaria aliqua in Vitruvium conscripsisse, testis est M. Antonius Majoragius in Gaudentium Merulam, quem in Apologia sic proscindit: ¹ *sed hoc, ait, apud te novum non est; in hac arte latrocinandi vetus es ac nobilis Gladiator. Nam & ea, quæ vir satis eruditus Bernardinus Merula in Vitruvium commentatus erat, tibi ascripsisti: multisque nugis additis, jactabas te juxta in Vitruvium Commentaria conscripsisse. Quod cum bibliopola cuidam omnium rerum ignaro persuasisses, aureos ab eo plusquam quinquaginta recepisti, donec tandem detectis dolis tuis, non sine summa ignominia, repulsus es.* Et prope Apologiæ finem; ² *Estne hic, qui in Vitruvium commentaria panxit, qui nesciat adhuc, quid stylobata significet?* atque hic plura de utilibus vel necessariis ad Vitruvii interpretationem subjecit. Ea tamen qualiacumque fuerint Commentaria numquam lucem adspexerunt.

Hujus Gaudentii Merula ³ *Dialogus Terentianus* prodiit anno 1543. in quo perspicue apparet illius indoles *hypercritica*: sed neque in Dialogo hoc, neque in ejusdem ⁴ *Merulæ Querela Apologetica*, neque in ejus ⁵ *Memorabilium Libris*, neque in Indice Operum Merulæ, quem exhibuit ⁶ Picinellius, exstant quæ memoratæ *Apologiæ* ansam dedisse videantur. Etsi igitur de genuina ætate Commentariorum illorum non constat; id tamen pro certo habendum, Commentaria illa antiquiora esse anno 1555. quo

¹ Deliciæ Epistolice editæ ab Io. Petro Kohlio (cum quibus est Majoragii Apologia) Lipsiæ. 1731. pag. 334. ² In modo citata Editione. pag. 347. ³ Lugduni.

⁴ Italiæ illustratæ ---- Scriptores varii. Francofurti. 1605. pag. 340. ⁵ Memorabilium Gaudentii Merulæ Novariensis, &c. Ultra primam Editionem &c. Lugduni. 1556. ⁶ Ateneo de' Letterati Milanesi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag. 235.

quo Majoragius e vivis excessit. ¹ Thuanus ad annum CIO IO LV. M. *Antonius Majoragius* ---- in Deo obdormivit, pridie Non. April. anno aetatis XLI. ut etiam paullo ante citatus ² Picinellius affirmat. Nos ad eum annum, quo prodiit *Dialogus Terentianus*, eorundem Commentariorum mentionem fieri posse credidimus.

CICIO XXXXIII.

GVLIELMI PHILANDRI CASTILONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS
M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES.

AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.

CVM INDICIBVS GRAECO ET LATINO LOCVPLETISSIMIS.

*Impressum Roma apud Io. Andream Dossena Thaurinen. Anno Domini M.
D. XLIIII.*

VT de vita Philandri nonnulla scitu digna commemorem, non me exordiri melius posse opinor, quam si ea principio describam, quæ litteris mandavit Vir summus I. Aug. Thuanus. ³ *Gulielmum Philandrum* (Thuani verba sunt) *Castilione ad Sequanam Oppido natum, qui & hoc anno obijt, pane praterieram, quando is antequam e vivis excederet, se quodammodo ipse silentio sepelivit; quamquam scripta egregia, qua in Vitruvium, cum Roma in Georgii Armeniaci tunc Francisci I. Oratoris, dein in Cardinalium collegium cooptati familia esset, publicavit, satis plenam fidem apud omnes faciunt qualis is quantusque fuerit, & quid denique in Antiquitate Romana, & politiore litteratura illustranda, qua tunc primum excoli incipiebat, tum in omni scientiarum genere, & in Mathematicis præcipue præstare potuerit, si non aliam a pristina diligentia & sobrietate vivendi rationem postea instituisset. Verum is, postquam magno ordinum Urbis consensu civitate Romana donatus est, cum relicta Italia in Galliam reversus esset, non solum reliquum vita tempus abjectis studiis inutiliter elabi, sed etiam segnitie ingenii acumen hebescere passus est ----- Tolosa non tam senio effæctus, quam ocio marcidus decessit X. Kal. Mart. (anno R. S. 1565.) anno aetatis 60. ---- Multa ille de pictura & statuaria antiquorum pollicitus, multa & in mathematicis commentatus fuerat ----- hæcenus suppressa.*

Scævola autem Sammarthanus de Philandro nostro verba faciens, haud recte scribit, ⁴ *Romanos eum* (Philandrum) *ultra post editas in Vitruvium labo-*

¹ Iac. Augusti Thuani Historiarum sui Temporis Tomus I. Aurelianæ. 1616. pag. 499.

² Ateneo citato. pag. 410.

³ In Hist. cit. Tom. II. pag. 353.

⁴ Scævola Sammarthani Gallorum doctrina illustrium Elogia. Augustoritæ Pictorum. 1606. pag. 72.

laboriosas commentationes in civitatem recepisse: ante enim editas annotationes ipsas civitate donatus fuerat; quandoquidem, in fronte principis huiusce Editionis earundem, Civis Romanus appellatur. Ceterum Sammarthianus Thuano valde consensit, dum subdit: Philander quasi esset fama nascentis auspicio contentus, pristinam deinceps diligentiam abiecit, neglectaque per socordiam non studiorum modo, sed & rei familiaris omni cura, Tholosa tandem sexaginta annorum senex ante secundum civile bellum in Cardinalis Armeniaci clientela diem clausit, ejusdemque pia cura & liberalitate in D. Stephani sepultus.

Nos autem docet ¹ Thuana Bibliotheca, Philandrum edidisse etiam ² *Castigationes in Quintiliani Oratorias Institutiones.*

Demum addemus, ex hisce Philandri in Libros Vitruvii Annotationibus liquere, eum aliquando Sebastiano Serlio præceptore esse usum: ³ *quo (ait ipse) ego sum primis initiis hujus architectonicæ artis usus præceptore.*

Plurima vero hic afferri possent testimonia hominum doctissimorum, qui Philandrum laudibus ornaverunt; at solius Cardani referemus verba, quippe quæ universali quadam ratione illius laudes complectantur: *Ille perfectus est (4 Cardani sunt verba) qui uno filo ab initio rei ad finem pervenit, nihil relinquit, nihil extra finem adjicit, divisionis normam servat, abstrusa docet, fundamenta demonstrat, vel si Artis principem exacte delineaveris, velut Vitruvium Philander.*

Qui tamen Philander in proposita Editione solas annotationes emisit, ut satis indicat titulus ipse: quamobrem nescio cur ⁵ Morhofius, postquam præstantissimas Philandri *Notas* in Vitruvium commendaverat, subdiderit: *ediditque (Philander) ita Vitruvium primo Romæ A. 1544. mox Parisiis 1545.* errat enim vir ceteroquin eruditissimus; nam Romæ & Parisiis, annis 1544. & 1545. non Vitruvii Libri, sed solæ Philandri in eodem Libros Annotationes prodire. Et Morhofium (ut opinor) secutus ⁶ Funccius, dum recenset Vitruvii Editiones, hasce duas perperam ponit: alteram *Romæ 1544. cum Guil. Philandri emendationibus, atque notis præstantissimis: alteram Parisiis 1545. cum notis Philandri.*

At verum est, Io. Andræ Dossenæ, dum hæ annotationes prodirent, in animo fuisse, integros edere Vitruvii Libros. In ejus enim Præfatione, quæ ante annotationes easdem exstat, ait idem Andreas: *Lato igitur animo Io. Andree vestri primitias accipite ----- Quod si (ut spero) eveneris, vobis*

¹ Catalogus Bibliothecæ Thuanæ. Parisiis. 1679. Tomus secundus. pag. 320.

² Lugduni. Ex Gryphii Typographia. 1535.

³ Pag. 81.

⁴ Hieronymi Cardani Opera Omnia. Tom. I. Lugduni. 1663. De propria Vita Liber. pag. 17.

⁵ Daniel Georgius Morhofius. Polyhistor Litterarius. Lib. III. edit. 1714. pag. 871.

⁶ De virili Aetate Latinæ Linguae. Pars II. pag. 303.

vobis paucos post menses Vitruvii opus universum me impressurum polliceor; pristino candori ab eodem Philandro restitutum. Et si vero Dossena (incertum qua de causa) promissis non steterit; liquet tamen, Philandrum vel tunc temporis operam dedisse integris Vitruvii Libris corrigendis; quod idem Dossena ad calcem modo citatæ Præfationis plane confirmat verbis hisce: Philander totis nunc viribus in id incumbit, ut vobis ostendat, se non parum studii & diligentia in his Libris primum declarandis, deinde corrigendis, adhibuisse. Porro huiusmodi correctiones demum prodire in Lugdunensi Vitruvii Editione an. 1552. de qua suo loco.

Interim juvabit animadvertere, Philandrum vidisse principem editionem, quam sæpe *Codicem Sulpitii nomine impressum* appellavit, ac præterea manu scriptos Codices consuluisse. Habet enim hæc: ¹ *In Codice nomine Sulpitii impresso deest dictio, summo; &*, ² *scribo circum eos cardines. Quod Sulpitianus Codex agnoscit*; reapse vero in Editione Sulpitii ea leguntur verba, quæ refert Philander: & alibi; ³ *In aliquibus Codicibus ante vocabulum fuculis adduntur duæ hæc dictiones, ergatis aut;* &, ⁴ *Bononiensis manus scriptus Codex habet;* &, ⁵ *aliqui Codices pro dextante habent sextante*; pluraque alia similia Philandri loca describi possent; sed vel allata abunde sufficiunt, ut notum sit, hisce etiam præsidii instructum Philandrum propositas annotationes elaborasse.

Earundem autem plures veris restituendis lectionibus dicatæ sunt; aliæ vero obscuris locis illustrandis inserviunt; aliæ variis Vitruvii doctrinis enucleandis; aliæ conferendis Veterum Auctorum locis cum locis Vitruvii similibus: ex omnibus vero eruditissimum utilissimumque in Vitruvii Libros conficitur Commentarium. Ac quamvis nonnulla loca sint, præsertim veterum Auctorum, quæ etiam a Cæsare Cæsariano indicata fuerant; iis tamen Philander concinnius usus est; fuitque vel in ipsis citationibus castigatior.

Neque prætermittendum est, Philandrum ad Caput 3. Libri III. præmisisse utilem doctrinam de universa columnationis & trabeationis ratione: necnon ad Caput 3. Libri VIII. fuse de cubi duplicatione scripsisse, ac præmisisse *Vitruvii Vitam ex ipso opere collectam*.

Quod vero attinet ad Schemata proposita Editione contenta (quorum formæ ligneæ fuere) neque multa illa sunt, neque valde elegantia, nonnullis etiam annotationibus, non Vitruvii integris Libris, collustrandis accommodata.

Postremo autem loco, fortassis haud erit abs re si memorem de hac
suarum

¹ In proposita Editione Annotationum. pag. 96.

³ In eadem. pag. 5.

⁴ In eadem. pag. 28.

² In eadem. pag. 314.

⁵ In eadem pag. 96.

suarum Annotationum Editione Philandrum, tunc temporis, magnifice quidem sensisse. In Epistola enim (quam huic Editioni præfixit) *Francisco Valesio Regi*, habet hæc: *Paucis mensibus tot mendis (Vitruvii Libros) purgavi, ut ausim omni asseveratione adfirmare, præter unum atque alterum locum, quos neque ipse Apollo sanaverit, parum abesse, quominus hic Autor quam emendatissimus in manus hominum veniat.* Quod si hoc modo res se vere habuisset, supervacaneum profecto opus aggressi fuissent ii, qui post Editionem hanc, plures Emendationes, Annotationesque ad Vitruvii Librorum illustrationem, elaborassent. Quod tamen aggressi sunt, Daniel Barbarus, Hadrianus Turnebus, Bernardinus Baldus, Claudius Salmasius, Claudius Perraultius, Petrus VVesselingius, & alii Critici emunctæ naris: quis ergo putet hosce omnes delipuisse? Quid plura? Philander ipse cum (in Editione anni 1552.) opus illud suum prælo iterum committeret, in nova Epistola ad Cardinalem Georgium Armagnacium perspicue scripsit: *opus prope totum interpolavi: mutata pleraque, addita plurima, aliquanto tersiora omnia.* Itaque Philander ipse dicto & facto priorem illam magnificam assertionem (non tamen sine magna rei litterariæ utilitate) infirmavit, ac plane evertit.

Quod si in Editione anni 1552. Epistola ad Franciscum Valesium Regem (qui jam de vita decesserat anno 1547.) recusa fuit, id honorificentiz datum est, quamvis aptus non esset locus.

Nam quod attinet ad eandem anni 1552. Editionem, ratio quidem habenda est Nuncupatoriæ Epistolæ ad Cardinalem Armagnacium scriptæ eo ipso anno 1552. non vero illius ad Franciscum Valesium Regem datæ anno 1544.

CIOIOXXXV.

GVIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS M. VITRVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES,
AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.
Cum Indicibus Græco & Latino locupletissimis.
Parisiis Apud Iacobum Kerver. 1545. in 8.

HVjusce Libri Editores describere Librum Annotationum, priore anno 1544. Romæ ab Andrea Dossena editum, & quidem describere, nihil addentes, detrahentes nihil. Quæ itaque de prima illa Editione dicta fuere, de hac altera quoque dicta sunt.

Duntaxat animadvertemus; post finem Annotationum editarum anno 1544. indicem haberi erratorum, quibus convenientes adponuntur

G. emen-

emendationes . At in proposita Parisiensi Editione , neque index ille additus fuit , neque errata omnia sublata : quin etiam errata nonnulla nova in novam hanc Editionem irrepsere .

Schemata similia sunt Schematum prioris Editionis , & ligneis itidem typis impressa .

* CICIOXXXV.

A Nimadvertam a Cel. Michaelis Maittaire referri ¹ Editionem hanc : *Gulielmi Philandri Castillionis Galli civis Rom. in decem Vitruvii Libros annotationes: ex officina Michaelis Fezandat. 8. Paris. 1545.* Credibile tamen non est , Editiones diversas duas harum Annotationum prodiisse Parisiis anno 1545. alteram apud Iacobum Kerver (de qua ² jam diximus) alteram ex officina Michaelis Fezandat : sed potius existimaverim , societate inita , Iacobum Kerver , & Michaellem Fezandat edidisse Librum hunc ; atque , divisis postea Libri ejusdem exemplis , utrumque Typographum suæ Exemplorum parti proprium nomen adposuisse . Quod & in nonnullis aliis factum , non semel animadverti .

* CICIOXXXVI.

G Valterus H. Rivius narrat , ante Editionem sui Operis , quod prodiit anno 1547. Vitruvii Libros de Latina lingua *in Italicam primum, deinde in Hispanicam*, demum *in Gallicam* fuisse conversos ; ut ³ infra ex eodem fulius referemus . *Italica* & *Gallica* versiones & exstant apud me , & notissimæ mihi etiam sunt , non ita vero *Hispanica* . Itaque duntaxat dicam probabile esse , vel anno 1546. vel ante , Libros Vitruvii editos Hispanica lingua .

CICIOXXXVII.

DELLE LETTERE DI M. CLAUDIO TOLOMEI LIB. SETTE.

CON VNA BREVE DICHIARAZIONE IN FINE DI TUTTO L'ORDIN DE L'ORTOGRAFIA DI QUESTA OPERA.

In Vinegia. Appresso Gabriel Giolito de' Ferrari. 1547. in 4.

Inter hæc Ptolomæi Epistolas ⁴ una est , ad Augustinum Comitem de Landis (anno 1542.) scripta , in qua studiis Architecturæ & nobi-

¹ Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior, pag. 380. num 1545.

³ Ad Annum 1547.

⁴ Pag. 81.

² Ad hunc an-

nobilium quarundam aliarum Artium, perficiendi, atque etiam illustrandi Libros Vitruvii, nova quædam ratio tam fuscè diligenterque proponitur; ut ea Epistola instar Libri sit. Quamobrem ejus exemplum (aut saltem specimen, & propositum aliquod ex ipsa desumptum) dignum est habitum, quod mitteretur Regi Galliarum Francisco I. Et quidem ei missum revera fuisse, perspicue constabit, si ¹ Ptolomæi Epistola scripta ad eundem Regem (anno 1543.) cum propositæ Epistolæ initio conferatur. Hæc igitur Epistola in causâ præcipue fuit, cur inter eos, qui bene de Vitruvii Libris meriti sunt, recensendum plane existimaverim Claudium Ptolomæum: de quo eximio clarissimoque Viro paullo diligentius hic scribere, neque improprium, neque inutile futurum arbitror; tum quod pauca & dispersa sunt quæ de illo ad ætatem nostram venerunt; tum etiam quod Auctores vel ejusdem vel inferioris ætatis de rebus iisdem, ad eundem spectantibus, haud satis omnes consensere. Operam itaque dabimus, ut dispersa conferamus; ut obscura illustremus; ut, ubi Scriptorum desideratur consensus, quid veri videatur esse similius, constituamus.

Ex veteri atque illustri Ptolomæorum Familia Senæ Juliarum originem duxere plures clarissimi Viri, inter quos etiam nonnulli pietate sanctitateque insignes. Hoc nobili genere natus est Claudius Ptolomæus; de cujus anno natali quamvis nihil scriptum invenerim: cum tamen vixerit (ut, inter ceteros, retulit etiam ² Ziliolus) annos sexaginta tres; diem vero obierit anno 1555. (ut infra demonstrabitur) colligere facile possumus, cum in lucem editum fuisse anno 1492.

Quibus autem, cum puer vel adolescens esset, Claudius usus fuerit præceptoribus, & ubinam optimis artibus doctrinisque studium dederit, plane non liquet. In hisce tamen eum plurimum profecisse, ex ejusdem operibus, & ex pluribus doctissimorum hominum testimoniis colligi haud dubie potest.

Antequam adolescentiæ juvenus obreperet (si cum ³ Cenforino illam ad annum XXX. producamus) Romæ fuit. Roma enim epistolam anno 1516. dedit: ut in ⁴ utraque Epistolarum Ptolomæi Editione perspicue legere est.

Anno 1524. primum Claudii Ptolomæi opus in lucem prodiiisse, credibile fit: ⁵ Hieronymus enim Gigli, de Senensi agens Academia, id aperte indicat; sunt autem ejus verba (in latinum conversa) hæc: *ejusdem*

G 2

Acade-

¹ Pag. 5.   ² Historia delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli. Manoscritta. Nella vita di Claudio Tolomei.   ³ Cenforini de Die Natali Liber. Cap. 12.   ⁴ Lettere di M. Claudio Tolomei di sopra riferite. pag. 42. Et, Delle Lettere di M. Claudio Tolomei Libri sette. In Vinegia. 1554. pag. 56.   ⁵ Diario Sanese. (cui tamen Hi. Gigli nomen suum non adscripsit) In Siena 1722. pag. 155.

Academix conservatio, Claudii Ptolomai aetate (& etiam anno 1512.) indicatur ex quodam loco, qui legitur eo in Libro, cui titulus est; *Il Polito*, cujus Libri auctorem fuisse eundem Claudium Ptolomaeum, eruditissimus Vbertus Bemvogliensi existimat. Namque in Libro illo, edito Roma, anno 1524. cum mentio (fol. 44.) de Tuscano Alphabeto fiat; deinde affirmatur, de Alphabeto eodem in Senensi Academia diu, ante annos duodecim, fuisse disputatum. Liber tamen ille (¹ *Il Polito*) sub nomine Adriani Franci circumfertur, ut liquet ex ejus titulo; ex quo etiam colligere licet quid Libro ipso contineatur. Id unum addam, quod Auctor Librum illum claudit asserens futurum, ut Linguae nostrae illustre ornamentum accederet, si ipsius Linguae ditius Alphabetum constitueretur. Nihil autem ex Ptolomaeo nostro habemus ante indicatum illum annum 1524. Quamobrem id Opus primum est, quod ille ediderit.

Porro, novam inducere scribendi rationem, plurimum studebat Claudius noster; ut etiam Io. Georgius Trissinus. Praestat tamen, cum ² Io. Mario Crescimbenio, animadvertere, hunc nonnullas graecas litteras in scripturas suas induxisse; illum vero litterarum consueta vulgarique forma usum, exiguas duntaxat mutationes secisse; puta, paucas litteras ille vel duplicavit, vel triplicavit. Sed hujusmodi inventa non fortunavit Apollo. Ceterum illius scribendi rationis a Ptolomaeo inventae, elegans habetur exemplum in ejusdem ³ Ptolomaei Epistolarum principe Editione, quam unam deinceps citabimus. Nonnullae autem aliae Ptolomaei Epistolae (praeter illas ea Editione contentas) lucem viderunt quibusdam aliis in ⁴ Libris.

A Senensi Republica exilio multatum fuisse Claudium Ptolomaeum, anno 1526. collegi ex nonnullis monumentis ad vitam ejusdem Ptolomaei pertinentibus, quae mecum jam communicaverat Abbas Io. Baptista Comes Casottus (proh dolor ! nuper e vivis ereptus) cum autem notum sit eo anno, armis Clementis VII. Pont. Max. ⁵ Senam Iuliam fuisse oppugnatam, facile est conjicere, Ptolomaeum tulisse invidiam, quod ipsi Clementi faveret. Immo suspicandum est, Ptolomaeum etiam in Clementis exercitu fuisse. Habeo enim, dono ejusdem Com. Casotti, orationem pro Claudio Ptolomaeo, ineditam, anonymi, sed viri certe docti & eloquentis; qui

¹ Delle Lettere nuovamente aggiunte (all' Alfabeto Italiano) Libro di Adriano Franci, intitolato il Polito. In Roma. Sine anni nota. Perrara est Editio haec. Prodiit tamen iterum Liber idem Venetiis, anno 1531.

² Istoria della Volgar Poesia. Vol. Primo. In Venezia. 1731. pag. 408.

³ Lettere di M. Claudio Tolomei. Stampate l'anno 1547. di sopra riferite.

⁴ Della nuova scelta di Lettere di diversi Nobilissimi Huomini &c. Libro Primo. Con un Discorso di M. Bernardino Pino. pag. 279. 284. 264. 267. & alibi. Libro Secondo. pag. 22. 408. Libro Terzo a pag. 138. ad pag. 155. In Venezia. 1582.

Lettere di XIII. Huomini illustri. Alle quali &c. ne sono state aggiunte molte da Tomaso Porcacchi. In Venezia 1571. a pag. 186. ad pag. 204. ⁵ Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro XVII.

qui eandem, animi causa, Antiquos imitaturus (ut ipse ait in ejusdem orationis nuncupatoria Mario Bandinio) anno 1528. conscripsit : in ea leguntur hæc : *accadde a forza della fortuna che Egli (il Tolomei) non da malvagia intenzione portato , già venne seguendo l' esercito , che poscia niente , o poco v' offese , e d' una gloriosa vittoria , e d' un bel trionfo vi fu cagione : hoc est : contigit , ita ferente fortuna , ut ipse (Ptolomæus) nulla prava voluntate ductus , eum prosequeretur exercitum , qui nullo deinde , aut perexiguo damno Vos (Senenses Senatores) affecit ; immo causa fuit illustris victoria , triumphique clarissimi .*

Quod vero Ptolomæus , per ea tempora , Clementi faveret impensius , confirmari perspicue potest ex ipsius ¹ epistola eidem Pontifici , anno 1527. data : qua huic significabat , sibi in animo fuisse Orationes quinque scribere , exhibendas Carolo V. Imperatori , ut is juberet Pontificem ex custodia emitti , ut huic faveret , ut incolumitati Romanæ Ecclesiæ prospiceret , ut hujusmodi quædam alia curaret . Sed ea epistola data est III. Id. August. cum ² jam inter Pontificem & Cæsarem pax VIII. Id. Iunii fuisset conciliata . Quamobrem Epistola illa duntaxat inservit ad Ptolomæi optimam voluntatem erga eundem Pontificem Maximum declarandam .

Erat ergo anno 1527. Ptolomæus Romæ ; & ipsi Clementi acceptus ; neque enim quispiam aut parum notus , aut non carus Pontifici , eidem quinque illas Orationes , de quibus paullo supra commemoratum est , ausus fuisset offerre . Ab eo anno Ptolomæum per vicennium , si pauca ejus itinera excipias , semper fuisse Romæ , ibique domicilium (ut ita dicam) fixum habuisse , ex Epistolis ejusdem aperte colligitur . Quamobrem ³ Dionysius Atanagius Italicum Epigramma in laudem Claudii nostri ita orsus est :

Claudio che 'n Siena nacque , e 'n Roma visse .

Ex iisdem etiam Epistolis , & ex variis monumentis , præsertim ex iis , quæ Abbas Casottus (ut jam innui) mecum communicavit , scire licet , Claudium nostrum juris legumque peritissimum fuisse , studium posuisse plurimum ut Italicam Linguam perficeret atque illustraret , præterea vero linguas calluisse Latinam , Græcam , & Hebræam ; ac hujus usum fecisse in Libro suo de *consonantibus litteris duplicandis* . Tum didici ex monumentis iisdem , apud præstantissimum Equitem Marium Comitem Ptolomæum plures Claudii Ptolomæi orationes , diatribas , & de jure responsa , quæ numquam fuere edita , asservari . Asservatas itidem apud Bulgarinum quinque eruditissimas Dissertationes , ad Hetruscam Linguam scriptionemque pertinentes , ⁴ Isidorus Vgurgerius memoravit . Quin etiam ex

Episto-

¹ Lettere del Tolomei . pag. 15.
ni. Libro xviii.

² Historia d'Italia di Francesco Guicciardini.

³ Delle Rime di diversi nobili Poeti Toscani raccolte da M. Dionigi Atanagi Libro Primo. In Venezia. 1565. pag. 226.

⁴ Le Pompe Senesi del P. Maestro F. Isidoro Vgurgieri Azzolini. In Pistoja. 1649. Parte Seconda. pag. 173.

Epistolis iisdem, Claudium ipsum pluribus Principibus Viris fuisse acceptissimum, facile possumus conjicere.

Bononiæ ¹ Claudius fuit, vergente anno 1529. & ineunte anno 1530. quo tempore Bononiæ erat pacis conventus, isque maxime illustris; ² cum adessent Clemens VII. Pont. Max., & Carolus V. Imperator. ³ Deinde Bononiæ iterum Claudius fuit anno 1531.

Anno 1532. petiit Viennam Austriæ; atque ibi, ut ex ejus ⁴ epistola, inscripta *Reverendissimo Cardinali Mediceo* (Cardinalem Hippolytum fuisse reor) satis liquet, in Cardinalis illius negotiorum procuratione Claudium esse versatum. At eadem in epistola causando adversam valetudinem suam, seque muneri illi parum aptum, rogavit enixe, ut aliquis alius sufficeretur sibi, Romam lubentissime reversuro.

Novum Italicæ Poeseos genus coluit Ptolomæus imitando Græcorum ac Latinorum metra, suæque Poesi inservientia præcepta, necnon exempla versibus exhibita, ⁵ Libro edito, anno 1539. pervulgavit. Versus autem, qui novi illius Poeseos generis exempla sunt, continenturque eo Libro (admodum raro) confecti fuere ab Antonio Renerio, a Paulo Gualterio, ab Ioanne Zuccarellio, ab Iulio Viero, ab Alexandro Cittolino, & ab nonnullis aliis Poetis, ac demum ab ipso Claudio Ptolomæo. Itaque perspicuum fit, principio non defuisse qui novum illud genus arriperent; ac tractu temporis obsolevit inventio illa. De qua, inter ceteros, haud bene sensit, cum de Poetis ageret, ⁶ Gyraldus, cuius hæc verba sunt: *Esset & inter primos (Poetas & erudite scribes) in hoc scribendi genere, meo quidem iudicio, reponendus Claudius Ptolomæus Senensis, nisi vulgaria hæc & vernacula ad antiquorum latinorum normam revocare studuisset; qua in re, si non potius hæresi, multos invenit, qui eum sequerentur: ut infelix ille F. R. Valerius. Claudio isti Ptolomæo eadem pene diligentia incescit, qua nuper Trissino, & pridem Claudio Cas. Imp. ut novos characteres litterarum excogitare voluerit.*

Sed, antequam de hoc novo Poeseos genere scribendi finem facio, animadvertam, illius inventionem Claudio nostro, a plerisque tribui, immo in citati ⁷ Libri epistola nuncupatoria Io. Francisco Valerio diserte affirmari, a Claudio illius generis Poeseos inventionem profluxisse; revera tamen Leonem Baptistam Albertium primum fuisse, qui Italicos versus ad Latinorum versuum metrum adduceret, ut Vasarius ait, cuius verba sunt hæc:

¹ Lettere del Tolomei. pag. 12. & 180.
⁴ Lettere del Tolomei. pag. 21.

In Roma. 1539.

⁶ Lillii Gregorii Gyraldi Ferrariensis Dialogi duo de Poetis nostrorum temporum. Florentiæ. 1551. Libro Secundo. pag. 98.
 gole della nuova Poesia &c. già citati.

² Historia Vineziana di Paolo Paruta. Parte Prima. pag. 571. & seqq.
³ Lettere del Tolomei. pag. 77.

⁵ Versi & Regole della nuova Poesia Toscana.

⁷ Versi & Regole della nuova Poesia &c. già citati.

hæc: ¹ Leon Battista Alberti fu il primo, che inducesse li versi volgari alla misura delli latini, come si vede in quella sua Epistola:

Questa pur estrema miserabile pistola mando

A te, che spregi miseramente noi.

Lubet autem duos Claudii versus afferre; non modo ut appareat similitudo, verum etiam ut melius quid esset Poesis illa concipiatur; erunt hi, quos subjeci:

² *Prima aspra; ma dolce poi, dolcissima quando*

In cima del Colle sì duro giunto sei.

Præter Vafarium Euphrynus Lapinius (quod mihi indicavit Cel. Ap. Zenus) scripsit, Leonem Albertium ³ tentasse hexametra condere, & illius conatus pulcherrima exstare vestigia: deinde, nonnullis interpositis, sic prosequutus ille est: Inchoata igitur & imperfecta res fuit, quatenus Lucas Pulcius in hoc dicendi genere maxime exercitatus extinctam Albertii musam a tenebris eruit. Frustra autem & ipse (ut primus ejus rei auctor) id expertus, nullum invenit, qui ejusmodi studium consecraretur. Quamobrem ad multos annos neglecta jacuit iterum hac Poesis: donec egregius ille, neque unquam satis laudatus Claudius Ptolomeus &c. Iam ad hunc revertamur.

Quem exilii poena liberatum fuisse anno 1642. plane liquet ex ejus ⁴ epistola, summo Reipublicæ Senensis Magistratui data VIII. Kal. Ianuarii ejusdem anni 1642. hac enim Ptolomæus Magistratui gratias agit, quod benevole sibi patriam restituerit.

Anno 1545. 1546. 1547. magnam partem Claudius transegit ⁵ Parmæ & Placentiæ. Atque postrema hac in Vrbe publico aliquo munere functus fuisse videtur; cum enim Placentiæ esset, ita ⁶ scripsit: *vi dico ch' io sostengo qui due persone; l' una come Claudio Tolomei, l' altra come ministro di giustizia*: hoc est: scias velim, duplicem hic a me personam geri, Claudii Ptolomæi unam, alteram ejus qui jus reddere debet. Et quidem eum Ptolomæus Paulo III. Farnesio esset acceptus, ⁷ anno autem 1545. dominatus Parmæ & Placentiæ datus fuerit Petro Aloysio Farnesio, qui mense Septembri anni 1547. occisus fuit, credibile fit, eo tempore, quo Petrus Urbium illarum potiebatur, Farnesios Ptolomæo officium aliquod mandavisse. Neque prætermittam, nullam a me visam esse Ptolomæi Epistolam Placentia datam post Septembrem illum mensem.

Deinde vero, anno 1548. saltem ab initio mensis Aprilis ad finem Decem-

¹ Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 367.

² Versi & Regole

della nuova Poesia &c. già citati. pag. T.

³ Institutionum Florentinæ Linguae Li-

bri Duo. Florentiæ. 1569. pag. 322. & seqq.

⁴ Lettere del Tolomei pag. 7. Let-

tera A gli Illustrissimi Signori de la Balia di Siena.

⁵ Lettere del Tolomei pag.

224. 232. & pluribus aliis in locis.

⁶ Lettere del Tolomei pag. 214.

⁷ Storie Fiorentine di Messer Bernardo Segni. In Augusta. 1723. pag. 303. & 319.

Decembris Patavii fuit Ptolomæus . Quo se actum fuisse , ¹ scripsit , ab ævissima tempestate , qua miserrimum una cum quibusdam aliis fecerat naufragium (fortassis indicabat Petri Aloysii Farnesii necem , indeque ortas turbas maximas , ac rerum conversiones) ² scripsit etiam , sibi propositum fuisse , Patavii tandem experiri , num quiete , salubritate aeris , & excellentium Medicorum peritia , posset oculorum morbo levare ; quo morbo jam ab ³ anno 1546. cœperat tentari .

Nunc videndum est , quo anno , & qua in Civitate , Ptolomæus noster Episcopalem sedem obrinuerit . ⁴ Hieronymus Ghilinus , Ptolomæi ejusdem vitam litteris mandavit ; sed , ut huic moris erat , perfunctorie negligeretque . In Ghilini enim volumine frustra quæres tempus ortus Ptolomæi , vel interitus ; invenies quidem , illum Episcopum appellari , de ejus vero Episcopatu omnino nihil . ⁵ Isidorus autem Vgurgerius perperam scribit : *se non fossero stati gli officii de' Cardinali Francesti, e la liberalità di Arrigo II. Re di Francia, che lo provveddè della Chiesa di Tolone in Provenza* : nimirum narrat Vgurgerius , ab Henrico II. Galliæ Rege Claudium Ptolomæum renunciatum fuisse Episcopum Telonensem : quod tamen tam falsum est , quam quod falsissimum ; ut porfus constat ex ⁶ *Gallia Christiana* D. Dionysii Sammarthani , viri eruditissimi æque ac diligentissimi ; in qua , ubi recensentur Episcopi Telonenses , reperiuntur hi : anno 1524. Augustinus Trivultius Cardinalis ; cui successit anno 1528. Antonius Trivultius , postmodum Cardinalis , qui obiit anno 1559. & huic successit Hieronymus della Rovere : Claudii autem Ptolomæi mentio nulla fit . Quamobrem manifestum est , eam Sedem Ptolomæum nostrum haudquaquam obtinuisse .

Sed hisce missis , ut vera persequamur , discere licet , ab ⁷ Io. Mario Crescimbenio , Claudium Ptolomæum appellari (*Vescovo di Corsola*) *Episcopum Corcyra Nigra* : quæ civitas est in cognomine ⁸ Insula Hadriatici Maris , propter oram Illyrici : *nigra* ob sylvas procerarum arborum , quibus prope contexta erat , nominata , ut ab Ionii Maris Corcyra , majore Insula , discerneretur . At rem mire illustrare queunt *Acta* (ut appellant) *Concistoralia* ; quæ mecum communicavit vir eruditissimus P. Philippus Riciputi e Societate Iesu , cujus labores eximiamque diligentiam in perquirendis undique monumentis ad Illyrici Sacri contexendam historiam (a doctis avidissime expectatam) sine debita laude præterire minime debeo .

In

¹ Lettere di diversi eccellentissimi Vomini. 1554. pag. 358. stesse. pag. 373.

³ Lettere del Tolomei pag. 201.

² Nelle Lettere

⁴ Teatro d'Vomini

Letterati. In Venezia. 1647. Volume Primo. pag. 39.

⁵ Le Pompe Senesi. lo-

co citato.

⁶ Gallia Christiana in Provincias Ecclesiasticas distributa &c. Opera & studio D. Dionysii Sammarthani ----- e Congregatione S. Mauri . Tom. I. Parisiis. 1716. pag. 741. & 753.

⁷ Dell' Istoria della volgar Poesia , Volume Secondo. In Venezia. 1731. pag. 371.

⁸ Notitia Orbis Antiqui. Auctore Christophoro

Cellario. Volum. Primo. pag. 626.

In illis enim *Actis* leguntur ¹ hæc : 21. *Augusti* 1549. *Sanctissimis* (tunc temporis sedebat Paulus III.) *providit Ecclesia Cursulensi per translationem R. Patris D. Marci Maripetri ad Ecclesiam Pharensensem , tunc certo modo vacanti, de persona D. Claudii Ptolomæi Clerici Senensis.*

In possessione Ecclesiæ suæ Corcyreæ constitutus fuit Ptolomæus die 27. Decembris anno 1550. ut liquet ex illius Ecclesiæ monumentis , quæ ab eodem P. Philippo descripta asservantur .

Insignem autem honorem habitum fuisse Ptolomæo in Patria sua (nimirum Senæ Iuliæ) degenti , anno 1552. narrat in historia sua ² Malavoltus . Refert enim XVI. Cives electos designatosque fuisse , qui , una cum Cardinali Mignanello , cum Tèrmio , & cum Episcopo Ptolomæo considerate diligenterque confulerent de modo novæ formæ Reipublicæ constituendæ . Idque hi fecere , novo regimine inducto . At in ea nova Reipublicæ constitutione , ³ *pars illa civium prævalebat , qua ---- amicitiam Regis (Galliarum) ut rebus suis necessariam amplectebatur . Itaque pervicerat , ut honorifica legatio ad regem decerneretur , qua ipsi ut liberatori nomine Reipublica gratias ageret --- hoc munere defunctus est Claudius Ptolomæus , cujus elegans & luculenta oratio coram Rege habita exstat .* Porro Galliarum Regibus semper addictum fuisse Ptolomæum , perspicue apparet ex ejus ⁴ Epistolis ad Franciscum I. ad Henricum II. & ad hujus uxorem Reginam .

Legationem vero illam quatuor Senenses Cives obivere ; ut ex principio orationis Ptolomæi ejusdem nostri plane liquet . Et ex orationis ejusdem ⁵ editione prima scire licet , eam habitam esse Compendii , mense Decembri anni ejusdem 1552. Hæc ipsa oratio deinde , cura ⁶ Francisci Sansovini , lucem iterum vidit , eodemque tempore tres aliæ Claudii nostri orationes . In Gallia autem diu (non tamen annos quinque) commoratus est Ptolomæus ; quippe qui Hieronymo Pisano ⁷ litteras dederit Compendio scriptas VII. Kal. Iun. anno 1554. Ante finem vero hujusce anni eum in Italiam remigravisse , conjicio præsertim ex quadam Ioliti epistola , de qua mox .

Opera enim atque cura Gabrielis Ioliti editus fuit anno 1555. Claudii

H

Ptolo-

¹ Ex *Actorum Concistorialium* , quæ in Archivio Pontificio Romæ asservantur , Tomo Primo .

² Dell' *Historia di Siena* scritta da Orlando Malavolti . La Terza parte . In Venezia . 1599. pag. 155.

³ Iac. Augusti Thuani *Historiarum sui temporis* Tomus I. Aurelianæ . 1626. pag. 334.

⁴ *Lettere del Tolomei* . pag. 5. 11. 22. 88. 221.

⁵ *Orazione di M. Claudio Tolomei Ambasciadore di Siena , recitata al Cristianissimo Re di Francia , Henrico II. a Compiègnes , il mese di Dicembre 1552. In Lione 1553.*

⁶ *Diverse Orazioni volgarmente scritte da molti Vomini Illustri . Raccolte per M. Francesco Sansovino . In Venezia . 1569. Orazione del Tolomei a Clemente VII. per la Pace . pag. 1. Orazione dello stesso , in cui accusa Leone Secretario . pag. 59. Altra Orazione dello stesso , in cui difende Leone Secretario . pag. 63. (gli Argomenti di queste due Orazioni sono finti) Orazione dello stesso per la Repubblica di Siena . pag. 105.*

⁷ *Lettere di XIII. Huomini Illustri . pag. 203.*

Ptolomæi ¹ Dialogus, cui titulus est: *Il Cesano*; quo in opere de Vulgaris Linguae nomine disputatur: eique Dialogo præfixit Iolitus epistolam (cui adscripta est dies XX. Decemb. anni 1554.) ad ipsum Claudium Ptolomæum, quem Comparrem suum appellat. Ea vero epistola rogat Iolitus Ptolomæum, ut velit autographum suum dialogum perferutari, & sibi mittere aliud emendatius exemplum, si opus sit, ad editionem alteram exornandam: & alia addit, quæ minime scripta esse videntur homini fungenti gravissima Legatione pro Patria in Regione longinqua. Itaque plane existimo, colligi hinc posse, eo tempore quo scripta fuit Ioliti Epistola, jam ab illa ad Galliæ Regem Legatione Ptolomæum fuisse reversum. Quamobrem propter conjecturam hanc, & propter rationem habendam temporis, quo de vita decessit Ptolomæus, persuasum mihi est, aliquid humani passum fuisse ² Dionysium Atanagium, qui scripsit, annos quinque consumpsisse Ptolomæum in Legatione pro Senensi Republica ad Galliæ Regem.

Ex vita autem excessisse Claudium Ptolomæum anno 1557. auctor est idem ³ Dionysius Atanagius, cujus hæc sunt verba: *In Morte di Monsig. Claudio Tolomei ----- seguita l' anno 1557. & de la sua età 63.* & huic, ⁴ Io. Marius Crescimbenius, se adstipulari, affirmat. At Lucas Antonius Ridolfi in Dialogo, cui titulum fecit, *L' Aretefila*, cum scripsisset, Aloysium Alamanni mortem obisse XIII. Kal. Maj. anno 1556. & Ioannem Casam XVIII. Kal. Decemb. anno eodem; deinde subdit, ante hoc mortuum esse Claudium Ptolomæum X. Kal. April. anno 1555. Sunt autem ipsius Ridolfi ad unguem descripta verba hæc: *essendo morto il Signor Luigi (Alamanni) in Amboisa, ove allora, dicono, era la Corte del Cristianissimo, a XVIII. giorni del Mese d' Aprile, dell' anno M. D. LVI. e Monsignor (Giovanni) della Casa in Roma il XIII. giorno del Mese di Novembre del medesimo anno. Di maniera che ci possiamo con molta ragione dolere, che la Toscana tutta, anzi pur tutta l' Italia sia rimasa con gran pubblico danno orba nello spazio d' un' anno, e poco più, di tre de' suoi più chiari splendori; havendone la invidiosa morte tolto prima a XXIII. giorni del Mese di Marzo dell' anno M. D. LV. in Roma Monsignor Claudio Tolomei Gentilhuomo Sanese.* In hac autem Lucæ Antonii narratione nil esse emendandum plane censuit alias laudatus Io. Baptista Casottus patriarum rerum, hoc est, etruscarum peritissimus, qui integram narrationem illam, ⁶ cum de Io.

¹ Il Cesano, Dialogo di Messer Claudio Tolomei &c. In Vinegia. Appresso Gabriel Giolito de Ferrari. 1555.

la Tavola: pag. 7. avanti il fine.

² Delle Rime di diversi Nobili Poeti Toscani. Nella

³ Loco jam cit. Delle Rime &c.

⁴ Commentarii intorno alla sua Istoria della volgar Poesia. Volume Secondo. pag. 371.

⁵ Aretefila Dialogo. In Lione. 1562. pag. 125.

⁶ Opere di Monsignor Giovanni della Casa. Tomo Quinto. In Venezia. 1729. pag. 11.

de Io. Casa scriberet, nulla addita animadversione, descripsit. Neque præmittendum est, eandem Ridolfi narrationem ita esse contextam, ut si Ptolomæus mortuus non esset anno 1555. labefactaretur tota. Adde, epistolam, quam Dialogo suo idem Lucas Antonius præmisit, datam fuisse mense Martio anno M. D. LVII. atque adeo eo tempore, quod illius narrationem evidentem efficere videtur. Sed quid plura? *Acta Concistorialia* (de quibus alias dictum est) habent ¹ hæc: 21. Iunii 1556. *Providit* (Paulus III. Pont. Max.) *Ecclesia Cursulensi vacanti per obitum Claudii Ptolomæi in Curia, de persona D. Petri Barbadici &c.* Ergo non obiit Ptolomæus anno 1557. Ergo Lucæ Antonio Rodolfi standum, ac Ptolomæi mors ad X. Kal. April. anni 1555. est referenda. Ceterum, eum vixisse annos sexaginta tres, neminem inveni, qui in dubium revocaverit.

Nunc de proposita Epistola dicam. Ex ea primum scire licet, quam parati fuerint, tunc temporis, Romæ, ut architectonicam doctrinam, & Vitruvii de Architectura Libros fuscè diligenterque & exornarent, & illustrarent nonnulli ingenio atque industria excellentes viri.

Immo etiam ante illud tempus coeperat Architecturæ studium Romæ florere. Discimus enim ex ² Egnario Dante, & ex ³ Andrea Felibieno, Iacobum Barozium a Vineola additum Romæ fuisse Academiæ Architectonicæ constitutæ a pluribus illustribus viris, qui Libris Vitruvii legendis operam dabant: inter eos autem erant (*il Sig. Marcello Cervini, che poi fu Papa, Monsignor Maffei, & il Sig. Alessandro Manzoli*; verba hæc sunt ipsius Egnatii) inter eos, inquam, erant Maffejus, Alexander Manzolius, & Marcellus Cervinus. Quorum primus, ⁴ Bernardinus Maffejus, S. R. E. Presbyter Cardinalis renunciatus est anno 1549. quem Manutius *divinum hominem* appellavit: ac Panvinus ei, quod didicerat in rerum Romanarum veterum observationibus, acceptum retulit. Postremus vero, Marcellus Cervinus, qui anno 1539. Presbyter Cardinalis, & anno 1555. Pontifex Maximus creatus, Marcellus II. appellatus est: cujus Marcelli, cum eruditam quamdam conjecturam attulit, tum ejus mentionem fecit magna cum laude ⁵ Philander in Annotationibus ad M. Vitruvii Libros. Academicis vero illis inserviens, meritus est, delineavitque Barozius Romana Antiqua Monumenta (*misurò il Barozzi, e ritrasse per servizio di quei Signori tutte le antichità di Roma*, ut scribit Egnatius) At Barozius

H 2

Francisco

¹ Ex Actorum Concistorialium, quæ in Archivio Pontificio Romæ asservantur, Tomo Secundo.

² Le due regole della Prospettiva Pratica di M. Iacomo Barozzi da Vignola con i Commentarii del R. P. M. Egnatio Danti &c. In Roma. 1611. Nella Vita del Vignola scritta dal Danti.

³ Entretiens sur les vies, & sur les Ouvrages des plus excellens Peintres. Tom. II. A Londres 1707. pag. 191.

⁴ Verona illustrata del M. Maf. Parte Seconda. pag. 144. 145.

⁵ M. Vitruvii Pollionis de

Architectura Libri X. &c. Lugduni. 1552. pag. 7.

Francisco Primaticio se dedit anno 1540. si stemus ¹ Vasario & ² Felibien (hic quidem illum secutus esse videtur) anno autem 1537. si ad stipulemur Egnatio, cui ³ Augustinus Carolus Davilerius adhæsit. Egnatii tamen unicam diligenter scribentis auctoritas major fortassis esse debet, quam Vasarii, vitis plurimis conscribendis intenti; certe ante annum 1540. Academiæ illi Barozius erat addictus: quamobrem liquet, ante eum annum Academiam illam viguisse.

Quam ⁴ Ziliolus scribit, Claudium nostrum constituisse Romæ in AEdibus Archiepiscopi Columnæ, eamque appellat celebrem Academiam, *in qua disciplinis omnibus, & præsertim Architectura, dabatur opera*. At eum Archiepiscopum Columnam (cum nemo alius ex inclita illa Familia per ea tempora exstiterit Archiepiscopus) fuisse ⁵ Pompejum illum Cardinalem Hieronymi Salerni Principis Filium, *Montis Regalis Rossanensem Archiepiscopum*, litteratorum patronum eximium, plane reor: qui cum e vita excesserit anno 1532. credibile fit, non modo ante annum 1540. verum ante annum 1532. institutam fuisse illam Academiam.

Inter eos autem Academicos, hoc est, inter eos, quos *viros illustres* vocat proposita in epistola Ptolomæus, credibile est fuisse Michaellem Angelum Buonarotum, qui tunc temporis ceu Architectorum princeps jure meritoque reputabatur: at certe ex eorum numero fuit Gulielmus Philander, Ptolomæi amicus, ⁶ qui in postrema Annotatione ad Cap. 6. Libri Primi Vitruvii scripsit hæc: *Ingenui est pudoris fateri per quos profeceris. Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendassem, erroris occasionem non satis videram. Eam feliciter attigit C. Ptolomæus noster (libenter enim ejus mentionem facio, quod a Viro multis nominibus claro profecta non possit non summopere ab omnibus commendari) qui docuerit &c.*

Fuit etiam inter illos Ludovicus Lucena. Hic ⁷ *Gualaxara Nova Castellæ ortus, Artium ac Medicinæ Doctör, postquam ex diuturna peregrinatione, fructuosa illa quidem & studiis impensa, in Hispaniam redisset, iterum vale dicto Patria, Romam remigravit, non ut ambitioni & cupiditati serviret (verba sunt Ioannis Gennessii Sepulvedæ in Epist. LXXII. anno MDXLIX. ad eum ex Hispania data) sed ut otio litterario & honesta libertate in ea regione atque urbe frueretur, ubi magna est tum studendi occasio &c.* Obiit Romæ anno 1552. Ab hoc ⁸ litteris suis (quæ Placentia anno 1547. datæ esse

¹ Vite de' Pittori &c. Secondo & Ultimo Volume della Terza Parte. In Fiorenza: 1568. pag. 798. ² Loco citato. ³ Cours d'Architecture. A Paris. 1710. pag. 6. ij.

⁴ Historia delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli, già citata. ⁵ Columnensis Familiæ Cardinalium Imagines. Publicabat Abbas Ferdinandus Vghellus. Romæ. 1650. pag. 14.

⁶ In X. Libros M. Vitruvii Annotationes. Romæ. 1544. pag. 24. ⁷ Bibliotheca Hispaniæ &c. Auctore Nicolao Antonio Hispalensi. Tomus Secundus, pag. 39. ⁸ Lettere del Tolomei. pag. 229.

esse videntur) Ptolomæus quærebat doctrinam rationis illius, qua ab Archimede deprehendi discernique potuerit portio argenti auro mixta in aurea corona votiva Regis Hieronis, de qua ¹ Vitruvius narravit. Ac in iisdem litteris subdit Ptolomæus: *memini* (sunt Ptolomæi verba latine red-dita) *quibus temporibus Libris Vitruvii legendis opera dabatur, eius rationis tam pulchras, subtiles, verasque regulas (quarum sum nunc oblitus) te nobis dedisse, ut eas probaverint omnes, atque suspexerint.* Et Philander quoque, postquam hunc Lud. Lucenam laudavit, addidit; ² *quem unum ex omnibus meorum scriptorum censorem elegi:* tum ejusdem Lucenæ de Antiquorum duplicandi cubi ratione doctrinam protulit. Itaque palam est, hunc quoque Lucenam inter illustres illos viros locum habuisse.

Facile autem apparet ex iisdem litteris, inter viros illos studium Vitruvii excolentes ipsum Ptolomæum nostrum (³ Ziliolo etiam, ut indicavimus, teste) numerari oportere; qui ⁴ alibi præterea scripsit, se annotationes aliquot in varios locos Vitruvii confecisse.

Sed satis jam vel plus satis, de Academicis illis dictum est: itaque revertor ad ea, quæ proposita epistola continentur.

In ⁵ eadem agitur de Architecturæ exemplis desumendis ex veteribus monumentis; de Librorum Vitruvii difficilioribus locis explicandis; de eorumdem veris lectionibus, ope antiquorum codicum, restituendis; ⁶ de Figuris propositis ab Iocundo emendandis; de concinnandis novis quibusdam aliis figuris, aptis ad Vitruviani Operis illustrationem; atque de duobus componendis Lexicis, latino altero, altero græco, Verborum Vitruvianorum significationem exprimentibus.

Agitur etiam de Vitruvianis verbis conferendis cum aliis verbis similia significationum adhibitis a Latinis Auctoribus melioris notæ; de Vitruvii Libris in puriorem Latinam linguam convertendis; de nova adornanda conversione Librorum Vitruvii e Latina in Italicam linguam; de conscribendo Italica lingua Lexico Architectonico, verbis alphabeti ordine dispositis; tum vero de alio Italico Lexico, cujus ordo ex ipsa instrumentorum partiumque rerum natura profisceretur; & de Libro componendo, quo containerentur præcepta Vitruvii cum antiquis exemplis comparata.

Agitur præterea ⁷ de antiquorum ædificiorum ætatibus, magnitudinibus, usibus, & qualitatibus aliis illustrandis Historiæ ope; de eorumdem figuris delineandis, mensurisque exhibendis; de sculptis, aut cælatis operibus;
de an-

¹ Lib. IX. Cap. 3.

² Vitruvii Editio An. 1552. pag. 362.

³ Istoria

delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli. loc. cit.

⁴ Lettere di diversi

Eccellentissimi Vomini. pag. 364.

⁵ Lettere del Tolomei, pag. 81.

⁶ Lettere del Tolomei, pag. 82.

⁷ Et pag. 83.

de antiquis vasis , atque de instrumentis variis pro variis artibus antiquitus adhibitis ; de Inscriptionibus veteribus colligendis & interpretandis ; de iis , quas temporum injuriæ non aboleverant , ¹ priscis picturis describendis ; de rei nummariae studio juvando ; & demum de rebus iis , quæ pertinent ad Antiquorum machinas , & ad Aquæductus antiquos , explicandis atque exornandis .

Hæc autem tam multa , tam speciosa , tamque utilia a pluribus illis ingenio atque industria excellentibus viris (de quibus supra est commemoratum) erant perficienda . Quæ omnia ubi ea in epistola fuscè descripta attente legi , plane credidi , adeo luculenti rerum utilium Propositi mentionem minime esse prætermittendam . Hujusce itaque exhibitæ a Claudio Ptolomæo Propositi mentionem facere cum in animum induxissem ; eodemque tempore recordarer , vitam ejusdem Ptolomæi , viri profecto eximii , a nemine pro dignitate fuisse scriptam , eam (ut alias etiam monui) diligentius scribendam duxi , ratus futurum , ut mihi vitio non verteretur , si lacunam , ut ita dicam , litterariæ historiæ impleturus , hunc operis mei articulum efficerem paullo longiorem .

CICLOXXXVII.

ARCHITECTURE OV ART DE BIEN BASTIR , DE MARC VITRVE POLLION
AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE ; MIS DE LATIN EN FRANCOIS , PAR IAN MARTIN
SECRETAIRE DE MONSEIGNEVR LE CARDINAL DE LENONCOVRT .

POVR LE ROY TRES CHRESTIEN HENRY II.

A Paris. Pour la Veuve & Heritiers de Jan Barbè . 1547. in fol.

Ioannes Martinus , Lutetiæ Parisiorum natus , a Secretis fuit (ut etiam ² Crucimanius refert) Cardinali Roberto *de Lenancourt* , cum antea itidem a Secretis Maximiliano Sfortiæ fuisset . Refert ille præterea , Martinum Gallice reddidisse octo Vitruvii Libros , editos ab Hieronymo de Marnef (qui propterea primus eos Libros edidisse videtur) anno 1572. quæ ubi Crucimanius scribit , duplicem errat errorem ; non enim octo , sed decem Libros Martinus convertit ; & editio anni 1572. princeps non est .

Addit Crucimanius , ab eodem Martino varia alia Opera vel de Latina vel de Italica lingua in Gallicam fuisse conversa , quæ minus ad nostrum pertinent institutum : illud tamen (ut de Architecturæ studio constet) prætermittendum non est , quod a ³ Verderio narratur ; nimirum , eundem

¹ Lettere del Tolomæi . Pag. 84.

Maine . A Paris. 1584. pag. 242. & 243.

Verdier , contenant le Catalogue &c. A Lion. 1585. pag. 719.

² Bibliothèque du Sieur de la Croix du

³ La Bibliothèque d'Antoine du

eundem Martinum Gallice reddidisse Sebastiani Serlii *Quintum de Architectura Librum*.

Litteris præterea mandavit Crucimanius, floruisse Martinum Parisiis, regnante Francisco I. Et floruit etiam cum idem Galliæ regnum teneret Henricus II. cui Martinus Vitruvium suum, satis longa Epistola, nuncupavit. Qua in Epistola narrat, se adiutum fuisse ab Ioanne Govionio prius Annæ Montmorancii Magistri Equitum Architecto, tunc vero temporis, Regis ejusdem Henrici II. Qui Govionius Figuris, ad rem ædificatoriam pertinentibus, propositam ditavit Editionem (hunc autem Martini locum in Bibliothecam suam Crucimanius¹ transtulisse videtur) Ac eadem in Epistola, se ad hoc opus excitatum fuisse, ait Martinus, ab Ioanne Barbè, cive Parisino, Architectonicæ Artis studiosissimo.

Nunc de Opere ipso ut dicamus, præstabit Perraultii iudicium referre: qui, postquam Martinum, & Govionium doctos appellavit, alterum humaniorum litterarum, alterum architecturæ, subdit, ejus versionem male acceptam fuisse. Porro dabimus Perraultio non omnia quidem loca eleganter appositeque fuisse conversa: non tamen ideo negabimus, plurima in versione proposita esse, quibus Vitruvii mens satis accommodate exprimitur. Cum autem Martinus in Nuncupatoria mentionem faciat Vitruvii editi a Cæsariano, & in Monito post illam narret se profecisse laboribus Ioannis Iocundi, Leonis Baptistæ Alberti, Gulielmi Budæi, & Gulielmi Philandri, videtur profecto diligentiam adhibuisse: tum etiam colligere facile possumus, illum pro versione sua usum esse Latinis Iocundi Editionibus. Libri tamen Primi Capita ratione alia, arque in eis Editionibus, a Typographo fuere divisa.

Sed ubi divisionum incidit mentio, animadvertere juvat, præter scissionem illam Librorum Vitruvii in Capita (quicumque demum fuerit auctor illius) a Martino Capita ipsa iterum divisa fuisse minutius, quam alii fecerint, in Articulos, sine Lemmatis, commoda tamen quadam aptaque ratione.

Post Vitruvii Libros adjecta est nominum propriorum, verborumque difficultium, quæ in Vitruvii Libris continentur (Gallica) Explicatio; jejuna quidem, neque indiciis illorum ornata, ex quibus compilata fuit; non tamen prorsus inutilis.

Ad Voluminis extremum apposita est Govionii Dissertatio quædam, si-ve Epistola. Principio, hujusce Auctor in eo est, ut Lectoribus ostendat Geometriæ, atque Perspectivæ in rebus Architectonicis utilitatem. Deinde rationem reddit artificiorum, quibus nonnulla ipse Schemata descripserat; ac si-

¹ Citata Bibliothèque du Sieur de la Croix du Maine. pag. 230. corr. & traduit par M. Perrault. In Préface. Art. II y a six vingt ans.

² Vitruve

ac simul indicat Vitruvii loca, quibus Schemata illa conveniunt. Mirari tamen subit, scripsisse Govionium verba hæc: *Quant' est du Chapiteau Latin, où Composé, je l'ay fait ainsi que le texte me l'a donné à entendre*: hoc est: *Quod attinet ad Capitulum Latinum, sive Compositum, hoc ego ita formavi, ut textus mihi ipsum præscripsit*. Nec non etiam miratus sum, a Govionio ejusdem Compositi Capituli delineationem indicari, ponique e regione Primi Capituli Libri Quarti, eo loci, ubi Vitruvius (qui Compositum non attigit Ordinem) de Corinthio Capitulo haud dubie scribit.

Figuræ bene multæ, præsertim pertinentes ad Ordines Columnarum, novæ sunt (a Govionio, ut indicatum est, delineatæ) neque inelegantes: reliquarum paucae ex Serlio, nonnullæ ex Cæsariano desumptæ, aliæ vero ex Iocundo. At in quibusdam litteræ desiderantur explicationibus respondentes. Sunt autem omnes ligneis formis impressæ.

CICIOXXXVII.

DER FIRNEMBESTEN, NOTVVENDIGSTEN DER GANZEN ARCHITECTVR ANGEHERIGEN MATHEMATISCHEN, VND MECANISCHEN KINST, EYGENTLICHER PERICHT, VND FAST KLARE FERSTENDLICHE VNTERRICHTVNG, ZV RECHTEM FERSTANDT DER LEHR VITRVVII, IN DREY FIRNEME PIECHER ABGETHEILET.

Porro Germanicum prælongum titulum non describimus integrum: satis quidem est afferre ejus initium, latine redditum (ut reliqua etiam, quæ ex hoc Opere dabimus) nimirum:

Insigniorum utiliorumque rerum ad totam Architecturam pertinentium, nec non Mathematicarum, & Mechanicarum Artium, apta atque perspicua Institutio, ad veram Vitruvii Doctrinam accommodata, & in tres præcipuos Libros divisa. &c.

Norimberga. Typis dat Ioannes Petrejus. 1547. in fol.

DE Gualthero Herminio (¹ nonnullis *Hermann*o, aliis *Hermen*io, ut videbimus infra, ² quibusdam *Henrico*) Rivio, dicto a nonnullis *Riif*, aut *Risso*, in *Lindenio Renovato* pauca hæc legere est: *Gualterus Hermannus Riif Argentoratensis, Medicus, & Dioscoridis Explanator. Claruit Moguntia A. C. 1539. Iustus in Chronol. Medic.* Deinde Opera, præsertim tamen Medica, quæ Rivius sua partim, partim aliorum edidit, recensentur: *Pedacii Dioscoridis de Medicinali Materia Lib. VI. cum Rivii Annotationibus; & Baveri Consilia de Re Medica, recognita; & Raymundi Lullii de Secretis Natura*

¹ Lindenius Renovatus. pag. 365. & 366.
Latina. Tom. I. pag. 345.

² Io. Alberti Fabricii Bibliotheca

Natura Liber; & *de Memoria Artificiali Opusculum*: & *Medicina Theorica ac Practica Enchiridion breve sed opulentum*; & *Iatromathematica Enchiridion* (¹ supra etiam de duobus ex hisce diximus) & *Alberti Magni Libri quinque de Mineralibus*; quibus addenda est (ut ² Mangetus refert) *Chirurgia Magna, Lingua Germanica conscripta*.

Sed instituto nostro plus luminis afferre possunt quæ mecum Clarissimus eruditissimisque Daniel Doppelmaier, pro singulari sua humanitate, communicavit. *Gualtherus* (scripsit ille ad me) *Herminius Rivius Mathematicus, & Medicus Argentoratensis*, circa annum 1550. floruit; primus fuit inter Germanos, qui *M. Vitruvii Pollionis Libros X. de Architectura* e latina lingua in germanicam transulit, *Commentariaque illustravit*; hoc Opus *Noribergæ*, impensis Typographi Ioannis Petreii, curante Io. Neudoerffero, cultore *Matheseos Noribergensi sedulo*, Anno 1548. in folio edendum curavit, quod etiam prodit tandem A. 1575. Basilea. Idem Rivius precedente anno, nempe 1547. *Fundamenta Architectura* (nimirum Opus, quod hic recensemus) cum *Perspectiva*, tribus partibus contenta, ut *Scientia huius studiosi ad Vitruvii præcepta tanto felicius haurienda præpararentur*, *Prodromi loco*, ibidem germanice in folio, imprimi curavit, qua postmodum & Basilea A. 1582. edita sunt. Idem Auctor in re Medica, Anatomica, Pharmaceutica, & Chirurgica, nonnulla partim Argentorati, partim Francofurti, edidit.

De Rivio tamen non omnes bene sensere. Aegidius Periander in *Germania sua*, qua *doctissimorum Virorum Elogia, & Iudicia* continentur, habet hos, quos subijcio (qualescumque sint) versus:

De Gualtero Hermenio Rizzo Argent.

³ *Multa quidem scribis, sed nil nisi ridiculus mus
Nascitur in Scriptis Hermeniane tuis.*

Maxima promittis, cur, nedum parvula possis:

Rite quidem (labor hic) maxima furta facis.

Prætermitto versus reliquos, non bene olentes, & pergo ad Præfationem, qua propositum Opus Rivius instruxit.

Ea Præfatione Norimbergensi Magistratui opus nuncupatur; tum vero proferuntur plura de Vitruvii laudibus, & quædam etiam de opera, quam Rivius præstitit. Inter cetera; Cum, scribit ille, *hactenus Vitruvii Libri ab exteris Nationibus in varias linguas fuerint conversi, in Italicam primum, deinde in Hispanicam, nunc in Gallicam* (Editionem, quæ prodit eodem anno 1547. studio Io. Martini indicari opinor) *quas linguas plerique Germani Architectura studiosi ignorant; itaque Germani thesauro pretioso*

I

aureorum

¹ Ad Annum 1543.

² Io. Iacobi Mangeti Bibliotheca Scriptorum Medicorum. Tom. I. Par. II. Genevæ. 1731. pag. 676.

Francfurti. 1567. pag. 274.

³ Aegidii Periandri Germania &c.

aureorum Vitruvii Librorum carere, cum germanice nunquam ii Libri editi fuerint : atque hac præsertim de causa ad Libros illos convertendos animum applicuisse, narrat: paullo infra subdit; exemplo permotus fui Magistrorum excellentium, Luca Paccioli, Casaris Casarini, Benedicti Iovii, Boni Mauri, Gulielmi Philandri, Sebastiani Serlii, Petri Nonii, Orontii Finai, Nicolai Tartalea, & aliorum plurimum.

Ceterum in Opere hoc quædam sunt ad Commentarios in Vitruvium contexendos quodammodo præparata; quædam derivata ex Vitruvii fontibus ad res ab Rivio propositas reddendas uberiores; plura nullam (ut ita dicam) analogiam habentia cum Vitruvii Libris, puta quæ pertinent ad Geometrica Instrumenta, ad Militarem Architecturam, & ad Bellica Tormenta, quæ illis Rivii temporibus erant in usu; de omnibus vero illud, *sunt mala mixta bonis*, fortasse poterit apposite pronunciari.

CICIOXXXVIII.

VITRUVIUS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRUVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. hoc est (ubi integer hic titulus de Germanica lingua in Latinam convertatur) *Vitruvius Tentonicus. Scilicet Celebratissimi & Peritissimi Romanorum Architecti artificiosorumque operum Structoris, Marci Vitruvii Pollionis decem Libri de Architectura, & de Constructionibus artificiosis. Clavis atque Introductio ad omnes Mathematicas & Mechanicas Artes, non sine perspicaci & diligenti artificialium operum contemplatione. Attentione tam eximia, & tam solido atque certo omnium liberalium Artium fundamento, hoc modo diligenter & ordinate conscripta, ut posthac unusquisque Artium studiosus Lector Architecturam, Structuramque artificiosorum operum, & Artes Mathematicas & Mechanicas pertinentes ad Architecturam facili rectaque ratione addiscere & comprehendere queat. Omnia pulcherrimis artificiosisque Figuris, & Antiquitatum representationibus, & convenientibus Commentariis ornata atque illustrata, ut possint planius intelligi.*

Omnibus Artificibus, AEdificatoribus, Lapidis, Architectis, tormentorum Praefectis, Aquilegibus, montium Fossoribus, Pictoribus, Sculptoribus, Aurificibus, Fabris lignariis, atque iis singulis, qui circino vel regula artificiose utuntur, ut utilitati & usui sint hi decem Libri, nunc primum Germanice translati, & typis mandati sunt. Opera D. Gualtheri H. Rivii Medi. & Math.

Eos Libros antehac in Germanicam linguam convertere nemo ausus est. Id fieri non posse, reputabatur.

Norimberga. Typis dat Ioannes Petrejus 1548. in fol.

Principio

P Rincipio observare præstabit, Rivium hac in Editione usum esse illa eadem (si unum aut alterum verbum excipiat) Præfatione, Norimbergensi Magistratui inscripta, qua *Prodromum* anno 1547. editum ornaverat. De ea vero cum satis jam dictum ¹ esse videatur, id unum commemorabimus, quod Rivius in Commentariis suis, pro Editione hic proposita, concinnandis usus est præsertim Auctoribus iis, qui eadem in Præfatione nominantur.

Nunc quidem institutum nostrum postulat, ut aliquid de Opere ipso ostendamus; in quo tria spectare oportet; nimirum Vitruvii Textum, Commentarios, atque Figuras. Paucis omnia complectar, si dixero affirmari ab linguæ peritis, Libros Vitruvii, plerisque in locis, a Rivio apte in Germanicam linguam esse conversos.

At in Commentariis suis quid Rivius præstiterit satis percipiet qui sciat, illum res, instituto suo utiles, ex Auctoribus, quos in Præfatione (ut paullo supra indicavimus) nominaverat, plena manu excerpisse: quibusdam autem in locis ab iisdem Commentariis periphrasim veluti quandam, & quasi interpretationem verborum Vitruvii referri; multa illum interiecisse parerga; ² de Scamillis vero Imparibus; ³ de Volutæ Ionicæ descriptione; ⁴ de Theatri Vasis; ⁵ de voce *Harpaginetuli*; ⁶ de Catapultarum Balistarumque conformationibus; & de similibus aliis difficilioribus locis (quorum locorum Commentarii, ut mihi redderentur in Latinam linguam, curavi) illum novi nihil addidisse: ceterum, satis ad res accommodatum, & diligenti viro dignum, ordinem adhibuisse.

Figuras autem multas descripsit ex Auctoribus iisdem illis superius commemoratis; ex Iocundo tamen & ex Cæsariano plures, quam ex aliis (etiam turrim Andronici, ornatam iis statuis, de quibus ⁷ supra dictum est) sed Scalptorum incuria pleræque inversæ sunt. Paucas etiam quasdam ex Polyphilo ⁸ mutuatus est; itaque hunc quoque Auctorem viderat. Nonnullas autem de suo adjecit, partim ad Vitruvii doctrinam, partim ad parerga in Commentarios inducta, pertinentes. Formis ligneis, satis elegantibus, Figuræ eadem impressæ cernuntur: jam vero usus fuerat Rivius pluribus ex iisdem Figuris in Opere (sive *Prologo*) edito An. 1547.

* CIOIOXXXVIII.

O pus Didaci Sagredo, cui titulus, *Medidas del Romano, o Vitruvio* &c. Hispanica lingua iterum prodiit Toleti anno 1549. quemadmodum
I 2 jam

¹ Ad annum 1547.   ² Pag. cxx.   ³ Pag. cxxvi.   ⁴ Pag. clxxi.
⁵ Pag. ccxxxi.   ⁶ Pag. cccxi.   ⁷ Ad an. 1521. ad finem.   ⁸ Pag. vii. ix. & xlvii.

jam ¹ supra indicavimus ubi de Opere eodem Gallice reddito scriptum est.

* CIOIOXXXVIII.

GEorgius Machæropieus in ² Præfatione ad Vitruvii Libros (quos iterum edidit) *Parisiense*, ait, *exemplar nacti sumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digestum fuerit, conferendo studiosi facile intelligant*. Quo loco de Parisiensi aliqua Vitruvii Editione, quæ antecesserit annum 1550. agi, primo quidem aspectu videretur. Sed ut Editionem hanc invenirem, non secus, ac quando ³ Basileensem illam imaginariam, ut puto, quæsi, diligentem operam dedi; at labore plane inutili: tum vero attentius verba expendens illius Georgii Præfationis, satis aperte cognovi, *Parisiense* illud *exemplar* fuisse Philandri Annotationum in Vitruvii Libros; ut mox clarius exponam, cum de eadem Argentoratensi Vitruvii Editione dicam.

CIOIOL.

M. VITRUVII POLLIONIS, VIRI SVÆ PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTVRA LIBRI X. AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISSIME CONSCRIPTI, ET LOCIS QVAMPLVRIMIS HAC EDITIONE EMENDATI.

ADIVNCTIS NVNC PRIMVM GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI, CIVIS ROM. CASTIGATIONIBVS ATQVE ANNOTATIONIBVS IN EOSDEM LONGE DOCTIS AD FRANCISCVM VALESIVM GALLIARVM REGEM.

Vna cum Lib. II. Sex. Iulii Frontini de Aquaductibus Urbis Roma, Et Nicolai Cusani Dialogo de Staticis Experimentis.

Cum Græco pariter & Latino Indice, dispositione copiaque elaboratissimo.

Argentorati, ex Officina Knoblochiana, per Georgium Machæropieum, mense Augusto, Anno M. D. L. in 4.

QVemadmodum fecerat in Editione Anni 1543. ita huic etiam Editioni præfixit Georgius Machæropieus Typographus præfationem; quæ, ubi principio Vitruvii ejusque Librorum utilitates exposuit, deinde res easdem, quæ Præfatione prioris Editionis continentur, subnectit.

Ad calcem vero Præfationis ejusdem, expositurus novæ hujusce Editionis rationem, scribit hæc: *Principio Parisiense exemplar nacti sumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digestum fuerit, conferendo studiosi*

¹ Ad annum 1543.

² Vide ad annum 1550.

³ Vide ad annum 1543.

studiosi facile intelligent. Porro hæc ad Annotationes Philandri esse referenda, indicare videntur verba illa, *maleque ad textum modum digestum*; ex quibus colligi potest, hic non agi de ipso Vitruvii textu, sed de Annotationibus *ad textum digestis*. Et hinc colligere est, Parisiensis illius exemplaris nomine venire, non equidem Librorum Vitruvii Editionem aliquam, sed Editionem Parisiensem Annotationum Philandri in Vitruvii textum, de qua dictum est ad annum 1545.

Tum pergit: *In ipso Authoris opere, loca supra centum & quadraginta vel emendata, vel in melius restituta*. Idque de opere Philandri intelligo; nam Vitruvii textus, uno aut altero verbo excepto (quod operarum potius incuriæ videtur esse tribuendum) in utraque Editione idem plane est.

Addit etiam: *lectionis item varietas in plerisque locis diligenter exposita*. Verum huiusmodi loca vix decem numero sunt, neque unde variantes illæ provenierint, enarratur. Ac ita persequitur: *Annotationes (Philandri) præterea passim capitibus subjunximus. Quoties autem nimis prolixa fuere Capita, eisdem eas insertavimus*. Et paullo inferius: *Quoniam autem figura ---- maximum adiumentum adferunt, veteres multo elegantius, quam Florentia sunt reddita* (hæ veteres figuræ iisdem impressæ sunt formis, de quibus diximus, ubi de Editione anni 1543.) *quibus plus minus sexaginta nova ab ipso Philandro adjecta, non dissimili arte atque venustate*: sed profecto non admodum venustæ sunt.

Demum vero, *Indicem*, scribit, *Græcum utriusque Authoris (Vitruvii & Philandri) ita conjunximus, ut tamen alter ab altero peculiari signo internosci possit. Idem & in Latino factum, quem tamen longe copiosorem prior Editione tradimus studiosis: quod res ipsa utramque conferentibus declarabit*. Et sane ii, qui deinde Vitruvii Libros edidere, hoscæ Indices, verbis paucissimis additis aut demtis, ad suas Editiones accommodarunt.

Vno verbo dicam, si Philandri Annotationes excipias, Editio hæc anteriori, ex eadem Officina exhibitæ anno 1543. haudquaquam præferenda videtur.

* CIOIOL.

Notitiam Commentarii in Vitruvium, neque tamen absoluti, neque editi protulit Mich. Pocciantius: ¹ *Ioannes (ait ille) Norchiatus Sancti Laurentii Canonicus venerabilis, multarum scientiarum eruditissimus, ut lingua Hetrusca dignitatem, atque excellentiam monstraret, opus arduum & perdifficile aggressus est, in quo omnium instrumentorum ad Artifices pertinen-*

¹ Catalogus Scriptorum Florentinorum omnis generis &c. ad nostra usque tempora 1589. Auctore R. P. Mag. Michaelis Pocciantio Florentino. Cum Additionibus &c. Florentiæ. 1589. pag. 100.

pertinentium nomina conscribere, eorumque figuras lineamenti declarare nitabatur, sed morte praeventus tantum opus egregia quidem laude dignum absolvere nequivit, ob eamque rem imperfectus pariter remansit Commentarius in Vitruvium. Typis tantummodo excussum habetur & inscriptum De Diphitongi Toscani (Opusculum hoc ¹ Venetiis editum est) Floruit 1550. Porro illud Commentarium in Vitruvium perfectum non fuisse, conijcere licet vel ex eo, quod ² Ant. Franc. Donius ³ duo quidem recenset Opera manu scripta Norchiati a se visa, non tamen Commentarium illud commemorat.

CICCOLII.

M. VITRUVII POLLIONIS DE ARCHITECTURA LIBRI DECEM AD CAESAREM AVGVSTVM OMNIBVS OMNIVM EDITIONIBVS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBVS EXEMPLIS.

ACCESSERVNT GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI ANNOTATIONES CASTIGATIONES, ET PLVS TERTIA PARTE LOCVPLETIORES.

Adjecta est Epitome in omnes Georgii Agricola de mensuris & ponderibus Libros, eodem autore.

Cum Græco pariter & Latino Indice locupletissimo.

Lugduni. Apud Ioan. Tornasium. 1552. in 4.

Hic admodum emendatæ Editioni præfuisse ipsum Gulielmum Philandrum, satis ex eo liquet, quod Philandri Epistola, qua opus hoc *Illustris. & Reverendis. D. Georgio Armagnacio S. R. E. Cardinali mæcenati & patrono suo*, ipse Philander inscribit, ad calcem habet hæc: *Lugduno, in adibus Ioannis Tornasii Typographi, Calendis Ianuarii, anno quinquagesimo secundo supra sesquimillesimum.*

De Tornæliis autem Typographis Cel. ⁴ Maittaire ita scribit: *Ex doctissimo autore notarum in ⁵ Adrian. Baillet comperio quattuor fuisse Tornasios. Primum, Ioannem, inter Ecclesia Romana Catholicos natum, inter Calvinistas Lugduni mortuum, typographum egregium. Secundum, Ioannem illius filium inter Calvinistas natum Lugduni; unde anno circiter 1584. (sed de hoc anno 1584. videbimus ad annum 1586.) migrans suas fortunas Geneva constituit. Tertium, & quartum, Ioannem Antonium, & Samuelem fratres, quorum avus erat Ioannes secundus.*

De pri-

¹ Per Giovann' Antonio de Nicolini da Sabio. 1539. ² La Libreria. In Vinegia. 1558. Trattato Secondo. pag. 227.

³ Fabbrica degli Istrumenti di tutte le Arti. MS. Ricchezze de' Vocaboli Fiorentini. &c. MS.

⁴ Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Posterior. Amstelodami, 1726. pag. 493.

⁵ Iugem. de Sav.

Tom. I. pag. 376.

De primo autem (five seniore) Ioanne Tornæsio, omittendum non esse, ait laudatus ¹ Maittaire, quid ad ejus laudem contineat Gulielmi Borluyt Præfatio in ² *Descriptionem Historiarum ex Exodo &c. Incidi* (Borluyt verba sunt) *in Ioannem Tornæsium, virum (Dii boni) quanta humanitate in humanioris Disciplina professores! in egenos pathia! familiaritate in suos! integritate & clementia in omnes!* Nil itaque mirum, si doctissimus Philander in Tornæsianis ædibus hospitabatur.

Affert præterea Maittaire carmen ejusdem Borluyt, insertum in hujus citato Libro, & inscriptum ita: *Gulielmus Borluyt libello suo, ut accedat ad Ioannem Tornæsium adolescentem.* Ergo, si anno 1558. quo prodiiit Gulielmi Borluyt Liber, Ioannes secundus dicebatur adolescens, certum quidem videtur, Vitruvium anno 1552. ab Ioanne illo primo fuisse editum.

At de iis fatiis; cum de ipsa Editione proposita dicendum sit. Itaque principio observabimus, *Vitruvii Vitam ex ipso opere per Philandrum collectam*, in hac Editione paullo esse auctiorem ea, quæ ante prodierat. Tum animadvertemus, Philandrum in Vitruvii exarando textu secutum potissimum esse Editionem Iocundi anni 1513. Potissimum, inquam, cum nonnullis in locis ab ea recesserit; quod satis liquet vel ex quibusdam paucis locis, quæ sparsim & intercise sumpsimus, ac in Tabellam B (ad pag. 25.) retulimus.

Variantes autem aliquas Lectiones descripsit ex Argentoratensi Editione anni 1550. Philander; qui præterea viderat principem Sulpitii Editionem, & Codices aliquos manu scriptos (ut ³ supra est demonstratum; atque ut, conferendo Editionem hanc anni 1552. cum manu scriptis Codicibus, facile observavimus) quasdam etiam, sed perpauca, studiose & caute, emendationes ex ingenio in textum induxit. At dolendum est, tantum virum non perquisivisse & expendisse diligentius differentias illas, quæ in Collatione Editionis Iocundi cum Editione principe, & cum Codicibus offenduntur.

Quæ vero Philandri annotationes & castigationes subjiciuntur Vitruvii textui in Editione hac, sunt (ut in ipsius Editionis fronte legere est) *castigationes, & plus tertia parte locupletiores* iis, quas idem Philander Romæ ediderat anno 1544. De hujusmodi autem annotationum incremento jam (quasi in antecessum) scripsimus; cum expositionem Editionis illius ⁴ Romanæ concluderemus.

Hoc unum addere præstabit, dolendum iterum esse, virum eruditissimum
in ci-

¹ In Tomo citato pag. 494.

² Descriptio Historiarum ex Exodo sequentibus. que Libris memorabilium per Gul. Borluyt. Lugduni. Apud Ioan. Tornæsium. 1558.

³ Ad annum 1544.

⁴ Ad annum 1544.

in citandis Auctoribus haud raro non se gessisse tam perspicue, ut facile potuisset. Aliquando enim Auctoris alicujus nudum profert nomen, cum plures tamen illi cognomines Auctores alii sint, quare satis non apparet quisnam sit ille, qui citatur: aliquando Auctorum Opera minime indicat: aliquando, citato Auctore, Auctoris verba, quibus res proposita illustraretur, omnino prætermittit.

Figuræ ligneis editæ sunt formis, satis diligentibus, neque inelegantibus. Illud tamen mirari subiit, Figuras alicubi deesse, ubi a Vitruvii textu maxime requiri viderentur; ut ad Vitruvii verba illa: *1 ubi est littera A, gnomonis autem antemeridiana umbra, ubi est B; & reliqua, quæ sequuntur.*

Editiones variæ varias quidem utilitates habere queunt. At si, post principem Editionem, una aliqua inter omnes sit deligenda, nullus dubito, quin sit deligenda hæc.

CICCOLI.

REGOLA DI FAR PERFETTAMENTE COL COMPASSO LA VOLVTA ET DEL CAPITELLO IONICO ET D' OGN' ALTRA SORTE, PER IOSEPHE SALVIATI PITTORE RITROVATA.

In Vinetia. Per Francesco Marcolini. 1552. in fol.

Georgius Vafarius, ² ubi agit de Academicis iis, qui Graphidis arti erant addicti (& qui Italice *Accademici del Disegno* dicebantur) inter ceteros Iosephum hunc Salviatum recenset.

Huic opusculo paginas treis non excedenti præmissa nuncupatoria Epistola inscripta est Reverendissimo Danieli Barbaro Aquilejensi Patriarchæ Electo. Qua in Epistola Salviatus narrat, sibi Vitruvii mentem investiganti (annis undecim ante hanc Editionem) contigisse, ut propositam Volutæ describendæ rationem detegeret. Tum addit, se rationem hanc cum Sebastiano Serlio, Architecto nulli secundo, communicasse, eidemque rationem eam perplacuisse.

Totus autem Salviatus in eo est, ut delineationem suam accommodet ad hæc ³ Vitruvii verba: *Tunc ab summo sub abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuitur, donecum in eundem tetrantem, qui est sub abaco, veniat.* Propositum itaque opusculum eo tendit, ut Vitruvii verba explanet, atque illustret.

Totidem

¹ Lib. I. Cap. VI.
Terza Parte. pag. 873;

² Vite de' Pittori &c. Secondo & Ultimo Volume della
³ Lib. III. Cap. III.

Toridem vero Auctor hic centra invenit, atque adhibet ad describendas varias Volutarum portiones, five arcus, quot sunt arcus describendi. Sic-
uti deinde totidem centris (proxime Salviati præcepta sequens) usus est
1 Daniel Barbarus in sua Volutæ Ionicæ descriptione: neque disparem ra-
tionem 2 Perraultius secutus esse videtur.

* CICIOCLIII.

Hieronymus Cardanus in *Libello de Libris Propriis* exhibet 3 *Tabulam*
Generalem omnium suorum *Eibrorum*; in qua, præter ceteros, sunt
Commentariorum in Vitruvium Libri duo, contenti *foliis triginta*: sed Li-
brorum exhibitorum ea in Tabula *plures*, ait, *excidisse*, *nec tam exci-*
disse, quam traductos fuisse in alios Libros. Atque paullo infra subdit: *Com-*
mentaria in Vitruvium &c. meliore, non majore parte in Libros de Rerum
Varietate fuisse translata. At in *Libris de Rerum Varietate* profecto
non apparent eorundem in Vitruvium *Commentariorum* indicia, cum ne-
que in Capite 55. Libri XI. quod *Architectura* inscribitur, Vitruvii
locus ullus indicetur. Libros illos autem *de Rerum Varietate* perfecit
anno 1553.

CICIOCLVI.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTURA DI M. VITRUVIO TRADUTTI ET
COMMENTATI DA MONSIGNOR BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEG-
GIA.

*Con due Tavole, l'una di tutto quello si contiene per i Capi nell' Opera,
l'altra per dichiarazione di tutte le cose d' importanza.*

In Venezia. Per Francesco Marcolini. 1556. in fol.

Mirum quidem est, in Danielis Barbari, viri præstantissimi celeberrimi-
que vita enarranda perpaucos, eisdemque perfunctorie, neque
sine erroribus, fuisse versatos: quemadmodum etiam in Claudii Ptolomæi
vita contigerat, & 4 loco suo animadvertimus. Quamobrem operæ pre-
tium me facturum existimo, si de ea paullo scribam diligentius. Atque,
ut id etiam facilius præstare queam; statim Genealogicæ Arboris (ut ap-
pellant) Barbaræ Familix, Patriciæ Venetæ, partem rei meæ perutilem,

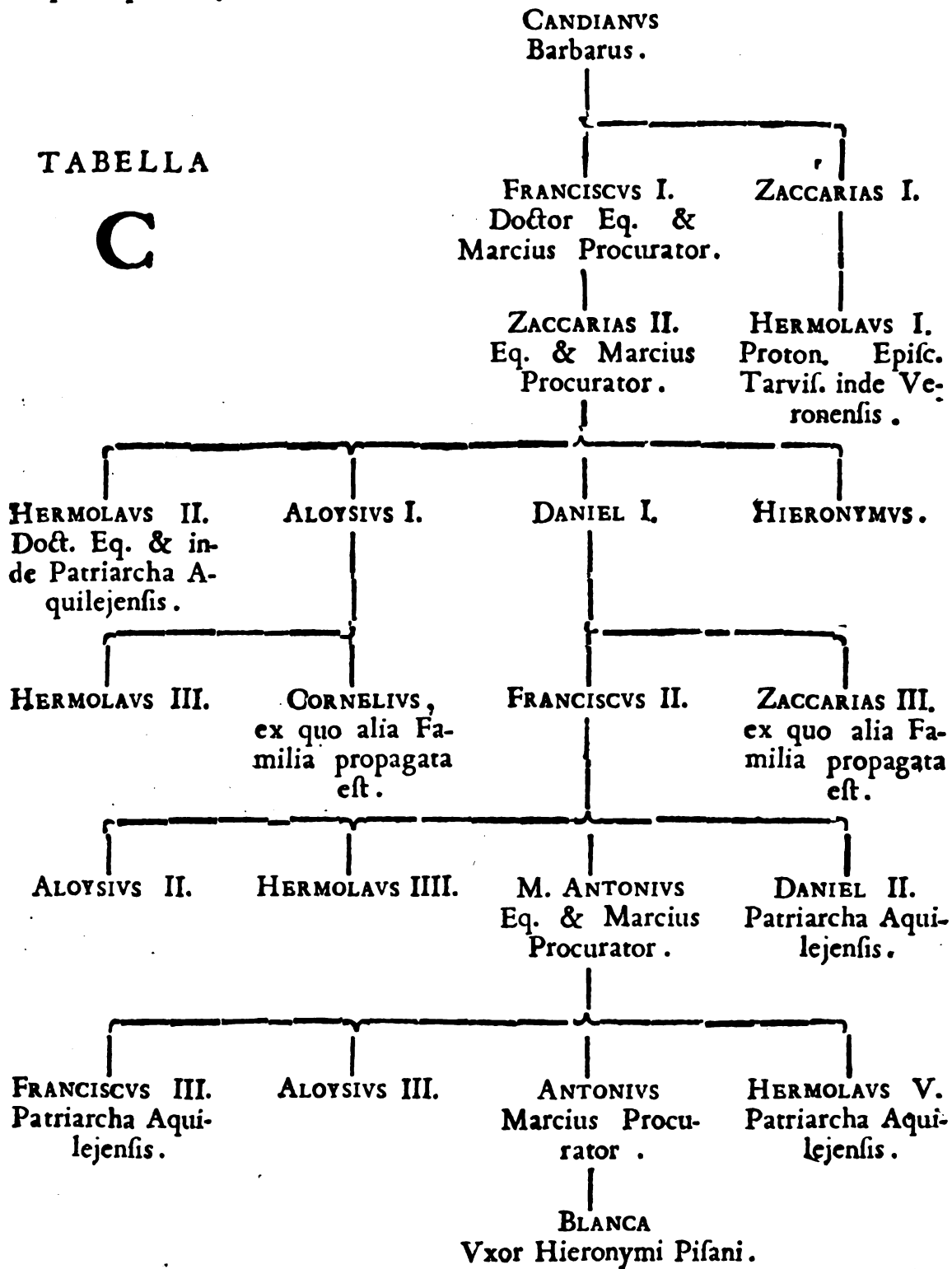
K quæ

1 M. Vitruvii Pollionis de Archit. Lib. X. cum Commentariis Danielis Barbari. Vene-
tiis. 1567. pag. 115. 2 Vitruve corr. & traduit &c. pag. 94. 3 Opera
omnia. Tomo Primo. pag. 74. 4 Ad annum 1547.

quæ in vita Hermolai II. Barbari a Viro summo Apostolo Zeno conscripta reperitur, in Tabella C, subjeci.

TABELLA

C

Daniel

1 Giornale de' Letterati d'Italia, Tomo XXVIII. In Venezia. 1717. pag. 152.

Daniel noster Francisci F. Danielis N. in lucem editus est VI. Id. Febr. anni 1514. (qui, Veneto numerandorum annorum more, est annus 1513.) Notitiam hanc mecum communicavit jam laudatus Zenus, desumptam diligenter ex eo ¹ Libro, quem *Aureum* appellant.

Cum veritate igitur non consentit narratio viri, ceteroquin summis laudibus ornandi, Iac. Augusti Thuani, qui ita scripsit: ² Daniel Barbarus *haud multum quadragenario major Eid. Aprilibus hoc anno, 1569. ad Deum migravit*. Hæcque eadem ³ Gerardus Ioannes Vossius plane refert. At si obijsser Daniel anno 1569, ætatis anno 41. sequeretur esse statuendum, eum natum fuisse anno 1528. Hoc est, anno, quem illi natalem adsignat ⁴ Petrus Bayle, secutus Thuanum, Vossiumque. Sed præter clarum illud, quod in *Aureo Libro* habetur testimonium, ratio ipsa aperte commonstrat, perperam annum 1528. pro nostri Danielis natali reputari. Cum enim ejus in Patriarcham Aquilejensem electio inciderit in annum 1550. concludere quidem oporteret, eum ad sacram illam præclarissimam Dignitatem fuisse electum anno ætatis 22. quod verisimile non est. Adde, Daniele (ut paullo infra demonstrabimus) Ecclesiæ muneribus nondum addictum, Patavii ætatis anno 22. studiorum causa fuisse; tum Venetiis, sua nimirum in Patria, Magistratum gessisse; tum in Angliam obivisse legationem. Quæ cum ita sint, in dubium revocari hercle non poterit, quin ante annum 1528. Daniel natus sit: quamobrem jam constitutus ejus natalis annus 1514. est retinendus.

Vfus fuit Daniel præceptore in Mathematicis, ut refert ⁵ Bernardinus Baldus, Friderico Delphino, quem ille ⁶ Nobilem Venetum appellat, sed ⁷ Antonius Riccobonus, & ⁸ Tomasinus Patavinum dicunt: docuit autem Delphinus Mathesim in Patavino Gymnasio ab anno 1521. ad annum 1547. Singillatim vero in Opticis præceptore usus est Ioanne Zamberto, quod Barbarus ipse ⁹ testatur. Sed eum Patavii studiis operam dedisse, non modo conjici potest ex præceptore ejus Delphino Patavii commorante, quippe qui in Gymnasio docebat; verum etiam dilucide ab Hieronymo Ruscello narratur: qui de Danielis *Dialogo de Eloquentia* scribens, habet hæc; *questo Libro fu fatto da lui* (idest a Daniele Barbaro) *in Padova quando*

K 2

egli

¹ In publicis Tabulariis asservatur Liber, Aureus dictus, quo Patriciorum Venetorum dies natales, consignati fideliter, continentur.

mus II. 1626. pag. 616.

³ De Vniversæ Matheseos Natura & Constitutione Liber. Cap. LXI. Art. 7. pag. 355.

vocem Barbarus (Daniel) Nota (Z).

⁶ Nella citata Cronica pag. 112.

Libri sex. Patavii. 1598. pag. 28.

⁹ La Pratica della Perspettiva di Monsignor Daniel Barbaro. In Venezia, 1569. Nel Proemio.

⁴ Dictionaire Historique & Critique. Ad

⁵ Cronica de' Matematici. pag. 134.

⁷ De Gymnasio Patavino. Commentariorum

⁸ Gymnasium Patavinum. Vtini. 1654. pag.

338.

legli non aveva ancor finiti XXII. anni. ¹ Dialogus hic, pluribus annis postquam scriptus fuerat, editus est cura ejusdem Ruscellii.

Anno autem 1540. in Sacro Patavino Collegio renunciatus fuit *Doctor Artium*, non Iuris. Neque vero me latet, in *Gymnasii Patavini Historia* (in qua pluribus laudibus a celeberrimo doctissimoque ejusdem Historiæ Scriptore effertur Barbarus noster) adfirmari, ² Danielelem Barbarum lauream in hoc nostra Gymnasia recepisse, a Sacro Collegio Iuriconsultorum datam, cujus numerum ille auxerit in album ejusdem adlectus, citarique Sanson. in Diario an. 1525. At eo anno Barbarus undecimum ætatis annum non erat egressus; &, quod caput est, in *Regestis* Sacri Iuriconsultorum Collegii Patavini, semel iterumque diligentissime versatis observatisque, Danielis Barbari nomen nusquam repertum est. Sed in *Actis Sacri Collegii* (quæ Acta in Tabulariis Collegii ejusdem asservantur) *Clariss. & Ex-Ex. D. D. Philosophia ac Medicina Doctorum Magnifica Civitatis Padua*, habentur hæc: 1540. 19. Septembris. *Magnificus D. Daniel Barbarus examinatus & approbatus fuit in Artibus, coram M. Antonio Contareno Pratore; illique Gradum contulit Jacobus Rosa Episcopus Argolicensis, in Episcopatu Patavino Illustrissimi S. R. E. Cardinalis Aloysii Pisani Suffraganeus locum tenens, & Vicarius Generalis.* Sed ad Opera illius revertamur.

Edidit Daniel noster anno 1542. ³ *Commentationes in Porphyrium*. Privilegio Pauli III. Pont. Max. quod legitur post frontem hujusce Editionis, comprehenduntur etiam *Libri Idearum Hermogenis per dilectum Filium* (Pontificis enim verba sunt) *Danielem Barbarum Patricium Venetum traducti*. Et anno 1544. in lucem protulit ⁴ *Commentaria in Libros Rhetoricorum Aristotelis*. In Aristotelem Daniel maxime ferebatur; ac (⁵ Thuano referente) *dicere solebat, nisi Christianus esset, se in Aristotelis verba juraturum*. Neque, ubi Thuani verba referre cœpi, præmittam elogium, quo Thuanus nostrum Danielelem commendat: *Daniel Barbarus* (scribit ille) *Veneta Nobilitatis præclarum lumen, ex eadem familia, qua Hermolaum vera Philosophia & litterarum meliorum in Italia instauratorem olim dedit, prognatus, Philosophia & Mathematicarum artium exquisita scientia præstans.*

Ex duobus Libris illis originem traxit alius Daniel Barbarus (imaginaris) quem nobis exhibuit ⁶ Petrus Bayle, & quem adoptavere posteriores

¹ Editio.

¹ Della Eloquenza Dialogo del Reverendiss. Mons. Daniel Barbaro, mandato in luce da Girolamo Ruscelli. In Venezia 1557.

² Historia Gymnasii Patavini. Tomus Secundus. Venetiis 1726. pag. 69.

³ Exquisite in Porphyrium Commentationes Danielis Barbari P. V. Artium Doctoris. Venetiis. 1542.

⁴ Rhetoricorum Aristotelis Libri tres; Interprete Hermolaio Barbaro P. V. Commentaria in eisdem Danielis Barbari. Venetiis. 1554.

⁵ In citato Tomo Histor. sui temporis. pag. 615.

⁶ In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) petit-neveu du precedent &c.

¹ Editores Lexici Moreriani, atque ² Antonius *Teissier*. At de eodem Daniele agens Bayle nullum, contra ac solet, Auctorem citat, qui de eo verba fecerit. Duntaxat inferius rationem affert, cur hunc Danielem induxerit. De hoc enim postquam dixit; deinde in proximo sequenti Articulo de Daniele nostro, qui Vitruvium illustravit, agens ad modum hunc ³ scribit: Aubertus Miræus, Morerius, Teissierius, Conigius, Freherius huic (nimirum Danieli nostro) adtribuunt *Commentationes in Porphyrium, & Commentaria in Libros Rhetoricorum Aristotelis*, de quibus in superiore articulo dictum est (hæc enim opera Danieli illi imaginario adjudicaverat) sed quoniam, pergit Bayle, primum ex hisce Commentariis impressum fuit anno 1542. & secundum anno 1544. iccirco perspicuum est, opera hæc non profluxisse ab eo, qui in Vitruvium composuit Commentaria, Daniele Barbaro edito in lucem anno 1528.

Hæc itaque Petri Bayle fuit opinatio. Sed facile apparet unde vir, ceteroquin doctissimus ac sagacissimus, in errorem fuerit inductus; nempe ex anno natali Barbari nostri, quem falso (ut supra vidimus) constitutum invenerat. Ceterum, cum modo prorsus liqueat, non anno 1528., sed anno 1514. nostrum Danielem esse natum, ipsi jure meritoque reddi debent Commentaria illa, quæ ipsi abjudicaverat Baylius; de quo hactenus. Nunc referam,

Prodiisse olim, Italica lingua Librum, cui (si latine reddatur) titulus: ⁴ *Sermo de Somniis compositus a P. D. Hypneo*: nomine hoc ex græca voce, significante somnum, efficto. Sermo hic carmen est; ejus etiam Prologus versibus scriptus; at nuncupationi, quæ inscribitur Iulix Ferrettæ, Matronæ honestate & virtute præstantissimæ, præpositum est Danielis Barbari nomen: qui in nuncupatione eadem, se, quasi in somniis, Sermonem illum composuisse declarat. Composuisse tamen juventutis suæ tempore, credibile est. Libri hujusce rarissimi exemplum, una cum laudato Zeno, in Bibliotheca Io. Baptistæ Recanati, Veneti Patricii, vidi.

Danielis Barbari cura ⁵ editi etiam fuere Venetiis, anno 1543. Dialogi Speronis Speronii, & ab eodem, epistola pereleganti, nuncupati Ferdinando Sanseverino Salernitanorum Principi. Quamvis autem in fronte Editionis, quæ prodiit anno 1543. legatur, eos Dialogos iterum edi; attamen puto, eam principem esse omnium Editionum, quibus Barbari Epistola præposita sit: saltem neque ea antiquiorem, neque antiquioris indicium ullum usquam inveni.

Habuit

¹ Le Grand Dictionnaire Historique. Art. Barbaro (Daniel) petit-neveu &c.

² Les Eloges des Hommes Scavans &c. A Leyde. 1715. Tome Seconde pag. 327.

³ In citato Dictionaire. In nota (Z).

⁴ Predica dei Sogni composta per lo Reverendo P. D. Hypneo da Schio. Sine Typographi nomine, sine loco, sine consule.

⁵ Dialogi di M. S. Speroni. Nuovamente ristampati, & con molta diligenza riveduti & corretti. In Vinegia. 1543.

Habuit præterea in animo Daniel noster etiam Hermolai patrui sui plura Opera æneis typis descripta in publicam lucem proferre; ut ¹ Gelsnerus (qui Danielelem Barbarum *Artium Doctorem* appellat) narrat verbis hisce: *Ex litteris ipsius (Danielis Barbari) quas nuper ad me dare dignatus est, intellexi, alia plura Hermolai Opera propediem, ipso curante, in lucem perventura, de quibus infra dicemus.* Sed promissa Opera illa non edidit, studiis aliis, variisque muneribus præpeditus.

Venetiis enim plures illum gessisse Magistratus, credibile prorsus est; certe tamen datus illi fuit Magistratus *Provisorum* (ut appellant) *Communis*; qui unus est ex Magistratibus viam patefacientibus ad senatoriam dignitatem. Quod primum ex ² *Necrologio* Cel. Zeni didici, tum vero ex Magistratus ejusdem *Actis* confirmari plane cognovi: in quodam etenim ³ Libro, qui in Tabulariis Magistratus asservatur, ad annum 1548. leguntur IIIViri *Provisores Communis* hi, quorum nomina, ut scripta eo in Libro sunt, subjeci:

Z. Marco da Molin.

Zaccaria Bernardo.

Daniel Barbaro Dottor.

Inter ejus autem præcipua munera illud fuit, quo ad Eduardum VI. (nonnullis VIII.) Angliæ Regem legationem ipse Daniel obivit. Exstat Petri Aretini ⁴ epistola data Venetiis, mense Novembri anno 1550. cujus inscriptio; *Al Clarissimo Ambasciator Barbaro*; & cujus initium; *Signor Daniello il fervido predicatore*. Hac in epistola Aretinus multis laudibus effert adhibitam a Daniele in sua legatione magnificentiam, mentionemque iniicit insignis equi ab eo Regi Angliæ dono dati.

Hoc autem loco (dum munera a Veneta Republica in Danielelem Barbarum collata recensentur) non erit abs re animadvertere, Cardinalem Augustinum Valerium litteris mandavisse hæc, quæ subjeci: *Danieli Barbaro, qui Coadjutor Ioanni Grimano Aquilejensi Patriarcha fuerat datus, mortuo Bembo, munus rerum scribendarum fuerat injunctum --- Suarum historiarum nullum exstat monumentum, quia vir ille, varia rerum cognitione præstans, in Davidicorum Psalmorum explicatione valde fuerat occupatus.* Id tamen veri non videtur simile Celeberrimo Auctori Historiæ Gymnasiî Patavi-

¹ Bibliotheca Vniversalis &c. Auctore Conrado Gelsnero Tiguri. 1545. (hæc Operis hujus princeps Editio est) pag. 192.

² In *Necrologio* asservato inter MSS. Codices Cel. Apostoli Zeni, quo nomina, & dies mortis Nobilium Venetorum continentur, ubi Danielis Barbari mors scripta est, legitur etiam, fuisse Proveditor di Commun.

³ Liber ille inscribitur ita: *Atti del Magistrato Eccellentissimo dei Proveditori di Commun.*

⁴ Lettere di Pietro Aretino. In Parigi. 1609. Libro VI. pag. 32.

⁵ Degli Istoricî delle cose Veneziane. Tomo Primo. In Venezia. 1718. in Prefatione. pag. XVI.

Patavini: ¹ *Id enim, hic scribit, mihi multum admodum anceps est: nam vertendæ Casena in Psalmos Græca laborem post Sacra Dignitatis initia suscepit, nec verisimile videtur jam sacris præfectum ad munus fuisse Senatusconsulto Senatorium adlectum.* Verum ut quod sentio ingenue proferam, ego quidem reor, a Card. Valerio haud satis clare mentionem hic loci injectam fuisse *explicationis Psalmorum*: ceterum, cum Card. Bembo ² e vivis excesserit anno 1547. Barbarus autem anno 1550. (ut paullo supra declaratum est) adhuc in Reipublicæ procuratore versaretur, potuit quidem Barbarus, antequam ecclesiastica initiaretur dignitate, *ad munus* id, de quo agimus, *adlegi*. Nil itaque vetat, quin constituamus, illo quoque honore auctum fuisse Danielem nostrum.

Qui, etsi mense Novembri anni 1550. (ut jam innuimus) in ecclesiastica dignitate non erat; hanc tamen adeptus est antequam exiret annus ille: ³ Andreas enim Maurocenus ad annum eundem 1550. ita scribit: *Eodem anno Ioannes (Grimanus) Patriarcha Aquilejensis socium sibi in ep munere, curante Senatu, Danielem Barbarum, virum rerum usu, ac disciplinarum peritia eximium, tunc Reipublica nomine ad Edwardum Britannia Regem legatum, adscrivit.*

Ac quamvis in Ferdinandi Vghelli ⁴ *Italia Sacra* legatur: *Daniel Barbarus ---- ad Ioannis Grimani anno 1559. a Paulo IV. Pontifice Ecclesia Aquilejensis administranda subsidium cooptatus, ac electus Patriarcha*: nota tamen illa anni 1559. ceu falsa est habenda, & operarum vitio inducitur. Et quidem in ⁵ nova ejusdem Operis Editione adjecta est Annotatio hæc: *Anno 1550. die 17. Decembris subrogatur (Daniel Barbarus) Ioanni (Grimano) cedenti cum regressu. Ex Actis.*

Error tamen ille primæ Vghelli Editionis, quo annus 1559. pro anno 1550. refertur, etiam in *Morerianum Lexicon* inductus est. Sed multo majori in errore sunt versati ⁶ Ghilinus, & ⁷ Freherus; qui Danielem nostrum Romæ legatione pro Veneta Republica fungentem, ab Innocentio VIII. (qui e vita migraverat anno 1492.) creatum fuisse Patriarcham Aquilejensem scripsere: perperam confundentes Danielem cum patruo ejus magno Hermolao.

De hoc autem cum sermo inciderit, præstabit nonnulla subicere. Hermolaus Barbarus Zacchariæ II. F. Francisci I. N. Doctor, & Eques, ⁸ ab Innocen-

¹ Nic. Comneni Papadopoli Historia Gymnasii Patavini. Tomus II. pag. 70.

² Degl' Istoric delle cose Veneziane. Tomo II. In Venezia. 1718. Vita di Pietro Bembo Cardinale. pag. xx.

³ Historia Veneta. Lib. VII. Tom. II. Venetiis. 1719.

pag. 18. ⁴ Italia Sacra. Tomus V. Romæ. 1653. pag. 151.

⁵ Editio

secunda, aucta, & emendata. Tomus V. Venetiis. 1720. pag. 130.

⁶ Teatro di

Huomini Letterati. pag. 43.

⁷ Pauli Freheri Theatrum Virorum eruditione cla-

rorum. Noribergæ. 1688. pag. 1465.

⁸ Italia Sacra Vghelli: citati Tomi Ve-

netæ editionis pag. 130.

Innocentio VIII. Patriarcha Aquilejensis renunciatus est anno 1491. dum Romæ pro Veneta Republica legatum ageret: exinde factum ut Reip. indignationem in se concitaverit. ¹ Obijt Romæ anno 1493. ætatis anno 39. Plura edidit egregia Opera; sed ad rem nostram illud pertinet, quod in ² *Castigationibus in C. Plinii Naturalis Historia Libros*, Vitruvii sexdecim loca vel explicaverit, vel quomodo restituenda essent, indicaverit.

Sed redeo ad Danielelem nostrum, qui anno 1556. propositam Vitruvii Editionem dedit: ex qua etiam constat, eum scripsisse Poema Italicum de Meteoris; & ex eo plures versus desumptos legere est in hujusce Editionis Annotationibus ad Vitruvii Caput secundum Libri secundi, tum ad Caput item secundum Libri octavi. Sed hoc Poema integrum lucem numquam aspexit.

Interfuit anno 1562. Concilio Tridentino; ut, præter ceteros, narrat ³ Sfortia Pallavicinus; qui de eo mentionem facit perhonorificam. Quinquennio post; nimirum anno 1567. duplex prodiit Librorum Vitruvii ab eodem Barbaro illustratorum Editio: Latina altera, altera Italica: de quibus erit alibi dicendi locus. Occasione hac duntaxat annotabo; Rolandum Freartum de Chambray, in ⁴ comparatione Architecturæ antiquæ cum recentiore, inter Auctores principes, qui de quinque (ut appellant) *Ordinibus* scripsere, Barbarum nostrum recensuisse; & nonnulla Columnarum schemata ex Vitruvii Libris a Barbaro illustratis, in usum suum traduxisse.

Anno autem 1569. (non 1568. ut in ⁵ Moreriano legitur Lexico) edidit Daniel Græcorum Patrum Expositiones in Psalms quinquaginta Davidis, a se de Græca in Latinam linguam conversas; quibus titulum fecit, ⁶ *Aurea Catena*. Quo in Opere non doctrina modo, verum etiam pietas Barbari nostri elucescit. Neque sane hoc loco illud est prætermittendum, quod Antonius Possevinus, postquam de ea *Catena* verba fecit, prosequitur ita: ⁷ *Ceterum dua reliqua Partes ejusdem Catena, quas idem Daniel Barbarus verterat, exstant integra m. s. apud alterum, qui modo est superstes, Patriarcham Aquilejensem Franciscum Barbarum, quas praelo subjectum iri speramus, id quod & ipsi urgemus*. De quadam vero Catena recentiori Editione hic fortasse nonnulla apposite subjici possunt; sed, longus cum fuerim, nolo esse longior.

Insequen-

¹ Giornale de' Letterati d'Italia. Tomo di sopra citato. pag. 223.

² Castigationes Priores in Plinianam Historiam. Romæ. 1492. Castigationes Secundæ in Plinianam Historiam. Romæ. 1493.

³ Istoria del Concilio di Trento. Lib. XVI. cap. 4. & Lib. XVIII. cap. 4.

⁴ Parallele de l'Architecture Antique & de la Moderne. A Paris. 1702.

⁵ In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) II.

⁶ Aurea in quinquaginta Davidicos Psalms Doctorum Græcorum Catena. Interprete Daniele Barbaro Electo Patriarcha Aquilejensi. Venetiis. 1569.

⁷ Apparatus Sacer. Venetiis. 1606. Tomo I. pag. 386.

Insequenti anno elegantem de ¹ Perspectiva Librum in lucem emisit Barbarus: in cujus Partis quartæ capite primo, & Partis octavæ capite itidem primo, nonnulla de Vitruvii Opere reperiuntur. De Libro hoc Vossius ita scribit; ² *Anno CIOCLIX. Daniel Barbarus Venetiis de Optica Italice opus edidit: quod inscripsit, La Pratica della Perspectiva. Atque idem recudi curavit ibidem anno CIOCLXVIII.* At Editionem illam anni 1559. nunquam vidi; neque mentionem ejusdem apud quenquam alium Auctorem inveni; neque in Nuncupatoria, aut in Præfatione ejus, quam habeo anni 1569. Editionis, indicium ullum est, ex quo conjici ullo modo possit, aliam anteriorem Operis illius Editionem prodiisse. Sed propter ea, quæ erunt infra dicenda, hic animadvertam, unius ejusdemque Editionis aliis exemplis annum præfigi 1568. aliis frontem esse eleganti figura exornatam, sed carentem anni nota; attamen tam in illis, quam in hisce, indiscriminatim ad calcem perspicue legi Annum MDLXVIII. quamobrem ad hunc annum eam Editionem esse referendam.

Prodiere etiam ³ tres Danielis Barbari Epistolæ Italica lingua conscriptæ: in quibus, illum etiam in eo scribendi genere elegantem fuisse, apparet; nihil tamen ad nos pertinens in iisdem Epistolis continetur.

Demum de anno supremo Danielis nostri dicamus. Demigravit ⁴ e vita anno 1570. Quamvis enim Thuanus, & hunc facile secuti, ⁵ Vossius, ⁶ Bayle, & ⁷ Morerius, eum mortem obiisse, scribant, anno 1569. certe tamen ejus mortem ad annum 1570. esse referendam, ostendi potest primum ex ipso Vossio, qui litteris hæc mandavit: ⁸ *atque idem (Perspectiva opus) recudi curavit &c. anno uno antequam fato fungeretur.* Opus autem illud prodiit anno 1569., ut supra a nobis est demonstratum; igitur anno 1570. Barbarus vita functus est. Præterea Vghellius, qui Tabulariorum monumenta vestigaverat diligenter, perspicue scripsit: ⁹ *Daniel Barbarus ---- in medio honorum curriculo ad felicem aternitatem anno 1570. Venetiis excitus est.* Et (quod caput est) in eximio *Nobilium Venetorum* Necrologio, cujus supra mentionem fecimus, incipiente ab anno 1530. & desinente in annum 1616. leguntur ¹⁰ hæc: 1570. *Marzo . El Reverendissimo D. Daniel Barbaro q. & Francesco, q. & Daniel, Eletto Patriarca d' Aquileja. Fu Proveditor de Commun.* Quamobrem concludendum est, eum obiisse anno 1570. cumque lucem aspexerit anno 1514. vixit itaque annos 56.

L non

¹ La Pratica della Perspectiva di Monsignor Daniel Barbaro Eletto Patriarca d' Aquileja. In Venezia. 1569. ² Gerardus Ioannes Vossius: loco supra citato.

³ Lettere di XIII. Huomini Illustri: pag. 239. Et Della Nuova Scielta di Lettere di diversi Nobilissimi Huomini &c. pag. 24. & 121. ⁴ Citata pag. 616.

⁵ Loco supra citato. ⁶ In citato Dictionnaire. Art. Barbarus (Daniel) de la meme &c. ⁷ In citato Dictionnaire, Art. Barbarus (Daniel) II. ⁸ Loco supra citato.

⁹ In Italiz Sacræ Editionis utriusque locis citatis. ¹⁰ Necrologium jam citatum Cel. Apostoli Zeni.

non tantum 41. ut Auctores nonnulli jam supra citati, vitam ejus perpetram contrahentes, scriptum reliquere. Neque vitam protraxit Barbarus ad annum 61. ut computavit ¹ Vir Cel. qui, eum decessisse anno 1574. prius affirmaverat. Hisce autem, quæ de illustri hoc viro collegi finem impositurus, elogium afferam ab eruditissimo Octavio Ferrario olim concinnatum. ² *Daniel (ait Ferrarius) Barbarus quidem philosophantium summus, post Libros Rhetoricorum Aristotelis, summa cum laude commentariis illustratos, Vitruvium ingenti ausu explicare aggressus, rem maximis difficultatibus implexam, ac profunda caligine demersam, incredibili labore, usque ad rudiorum captum, expedit, & Vitruvium veluti ab Inferis excitavit.*

Nunc de ipsa proposita Editione, quæ pauca hoc loco monenda ducimus, subjicimus.

Vitruvii Libros de Latina in Italicam linguam Barbarus, opere omnino novo, convertit: eaque peritia, ut versio hæc, non modo illis, quæ ante prodierant, longe antecellat, verum etiam quodammodo prima vere Italica habenda esse videatur.

Quamvis autem Editioni illi, quam latine dedit idem Barbarus anno 1567. Editio hæc prima Italica basi quodammodo fuerit & fundamento; in illa tamen prætermisit, ceu inutilia, nonnulla, quæ in hac leguntur, nonnulla vero addidit utiliora, & nonnulla etiam emendavit. Itaque, ut intelligatur quid pro Vitruvii emendatione illustrationeque Barbarus præstiterit, de alia ab eo concinnata Editione paullo fufius cum dicemus, simul diversitatum inter illam & hanc summa capita indicabimus; unde vel hujus notitia ibi fatis appareat: quamobrem hic plura non addimus.

* CIOIOLVI.

QVando autem de Daniele Barbaro satis haftenus dictum est, dicendum nunc videtur de Bernardino Donato Veronensi, ac de Francisco Dante Aligero, ex progenie Dantis illius Aligeri poetæ summi, qui Veronæ sedem suumque domicilium collocavit. Marchio Maffejus, nunquam a me sine laudis præfatione nominandus, ³ narrat constare ex epistolis (manu exaratis) Nogarolæ, hunc rogatum fuisse ab Daniele Barbaro, ut sibi ab Veronensibus doctioribus adjumentum aliquod ad eam versionem Vitruvii, in quam concinnandam tunc Daniel omni incumberebat studio, procuraretur; Nogarolam vero responsum hujusmodi dedisse: *Vitruvium jam vidi a Bernardino Donato nostro in linguam Hetruscam conversum, additis*

¹ Monsignor Giusto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma: 1736. pag. 658.

² Octavii Ferrarii Prolusiones &c. Patavii 1668. pag. 323.
Parte Seconda. pag. 14. & 167.

³ Verona Illustrata.

additis etiam nonnullis scholiis, quæ quidem omnia suspicor inaniter periisse. Hoc idem postea fecit rogatu Alexandri Vitellii Franciscus Dantes Aliger, quo neminem Verona arbitror ad Vitruvii intelligentiam propius accedere. Cum hoc viro doctissimo magnus olim mihi fuit usus, nunc vero nullus, nam ruri continenter vitam agit, nec nisi raro ad nos revertitur: si forte tamen accidat, ut urbem repetat, hominem aggrediar. At hunc quoque Aligeri laborem inaniter periisse credendum est.

* CIOIOLVI.

IN Cel. Fabricii Bibliotheca Latina leguntur hæc: ¹ *Vitruvii Epitome Gallice per Io. Gardetum, & Dominicum Bertinum. Tolos. 1556. & Paris. 1567.* 4. ut jam, ante Fabricium, scripserat Crucimanius; cujus verba ² inferius afferentur. Et quidem in Epitome illa tum Regis Privilegium, tum Epistola nuncupatoria Cardinali Senonensi, tum Epistola alia Episcopo Lucionensi; subscriptum habent annum 1556. Hoc tamen anno haud crediderim, propositam Epitomem prodierisse (cujus nullum unquam exemplum vidi eo anno signatum) sed plane existimo, primam Epitomes illius Editionem eam esse, quæ in vulgus exiit præferens annum 1559. Ad calcem enim hujus exstat Typographi monitum, quo Lector docetur, ejusdem Epitomes impressionem ante annos quatuor cœptam, pluries tamen vel ob Auctoris absentiam, vel ob grassantem pestem, vel ob figurarum difficultates, intermissam, tunc tandem (anno 1559.) fuisse perfectam. Quamobrem omnino probabile mihi fit, Editionem illam anni 1559. principem esse.

CIOIOLVII.

IN M. VITRUVIVM DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES GVLIELMI PHILANDRI.

Compluribus, iisque novis, & non minus utilibus, quam necessariis figuris exornata.

Cum indicibus Græco & Latino locupletissimis.

Venetis, ex Officina Stella, 1557. in 8.

HVjusce Editionis plura exempla contuli semel & iterum ac diligenter cum pluribus exemplis Romanæ Editionis, quæ prodierat anno 1544. atque perspicue comperi, illam & hanc, non duas, sed (si folium primum, sive, ut nonnulli loquuntur, *plagulam* primam, excipias) esse unam eandem Editionem. Nempe Iordanus Ziletus, Typographus Venetus, plura

L 2

(ut

¹ Tom. I. pag. 345.

² Ad annum 1559.

(ut credibile prorsus est) acquisivit Editionis Romanæ exempla , quibus singulis adposuit a se iterum impressam *plagulam* primam (reliquis ex prima Editione penitus retentis) qua continebatur frons ejusmodi , ut totus Liber Venetiis , indicato anno 1557. impressus esse videretur . Quo fraudis genere vel nostra hac tempestate nonnulli Typographi utilitatem suam quærunt .

Adeo autem oscitanter dolus hic ab Zileto adhibitus fuit ; ut cum in ea *plagula* prima descripta fuerit Dossenæ Præfatio , cui Dossena præfixerat hunc titulum : *Ioannes Andreas Dossena Studiosis S.* atque interseruerat verba hæc : *Lata igitur animo Io. Andrea vestri primitias accipite ;* Ziletus titulum quidem commutaverit substituens hunc : *Jordanus Ziletus Studiosis S.* & nihilominus reliquerit verba illa : *Lato igitur animo Io. Andrea vestri primitias accipite ;* quare alius Typographus in Præfationis titulo , alius in Præfatione ipsa *Studiosos* alloqui videtur ; unde , præter ridiculam fraudem , imprudentia etiam quædam appareat . Quin postremo in folio cum nullam partem commutaverit Ziletus , sed usus sit postremis foliis illis Romæ editis ; evenit , ut vel in Editione , quæ ceu Veneta circumfertur , legatur ad calcem : *Impressum Roma apud Io. Andreæ Dossenam Thaurinensem Anno Domini M. D. XLIII.* Quæ cum ita se habeant , satisque de Romana Editione dictum ¹ superius sit : jam de proposita Editione , Zileti nomen referente , nihil quidem hoc loco superest adjiciendum .

OCICOLVIII.

GLI OSCURI ET DIFFICILI PASSI DELL' OPERA IONICA DI VITRUVIO , DI LATINO IN VOLGARE ET ALLA CHIARA INTELLIGENTIA TRADOTTI .

ET CON LE SVE FIGURE A LVOCHI SVOL PER GIOVAN BATTISTA BERTANO MANTOVANO .

In Mantua. per Venturino Ruffinello. Dell' anno 1558. in fol.

IN ² Libro quodam Martini Bassi Mediolanensis duæ continentur Quæstiones , altera ad Architecturam pertinens , altera ad Perspectivam : quarum Quæstionum post explicationem , quatuor Epistolæ ad eundem Bassum datæ (spectantesque ad Quæstiones illas) reperiuntur ; suntque illæ Epistolæ Andreæ Palladii , Iacobi Barocii a Vineola , Georgii Vasarii , & Io. Baptistæ Bertani . Hinc apparet , Bertanum nostrum , eo temporis , inter excellentes celebresque Architectos habitum esse .

Ceterum ex ea ³ Bertani Epistola (data Mantuæ Id. Septemb. 1570.) de Bertano id unum scire licet , quod esset in Romanorum veterum
AEdi-

¹ Ad Annum 1544.
In Brescia. 1572.

² Dispareri in materia d' Architettura e Prospettiva &c.
³ Lib. cit. pag. 49

AEdificiorum observationibus studioque versatus, & quod satis calleret Perspectivæ Theoremata.

Eidem honorifica quoque est Inscriptio, quæ etiamnum in pariete turris ad AEdem Divæ Barbaræ, Mantuæ, legitur: ea autem est:

IO. BAPTISTA BERTANVS
ARCHITECTVS, EX GVL. MANTVAE DVCIS III.
SENTENTIA
ET TEMPLVM, ET TVRRIM EXTRVXIT.
MDLXV.

Principio autem propositi Libri Bertanus de AEdis specie, quæ Peripteros a ¹ Vitruvio nuncupatur, verba facit, deinde de crassitie columnarum. Tum Vitruvii ² doctrinam attendens, de fundamentis, ubi locus sit congestitijs, aut paluster, atque de gradibus agit.

Post hæc transit ad difficilia illa ³ Vitruvii verba; *uti quadra, spira, trunci, corona, lysis*, & quæ sequuntur; ac fule *de Scamillis imparibus* disserit, suamque profert de iisdem sententiam, facile non amplectendam, nec tamen insulsam, aut spernendam. Et quidem Bernardinus Baldus in Opusculo, cui titulus est: *Scamilli Impares Vitruviani* (de quo ⁴ infra dicemus) ⁵ ubi sententiam hanc Bertani de Scamillis iisdem refert & refellit, dure nimis eam impugnasse videtur.

Arrepta autem occasione, ad ejusdem Vitruvii verba hæc: ⁶ *Crassitudines striarum faciendæ sunt quantum adjectio in media columna*: agit de ea *adjectione*, qua adieitur (secundum Vitruvii præcepta) *in medijs columnis*: agitque etiam de striis; ut postea de Ionica Basi.

Vitruvii etiam interpretatur doctrinam de Ionici Capituli descriptione, & præsertim de Volutarum formatione: neque prorsus infelicem agit interpretem: quamvis pauca centra ad varias Volutarum portiones (sive arcus) describendas adhibeat.

Addit alia quædam de Epistylis, Zophoro, & Corona ejusdem Ionici Ordinis, ac de Fastigiis. Et demum, persequens regulas a Vitruvio traditas, de Ostiis, & eorum antepagmentis, & de Portis Ionicis, præcepta tradit: ad ea vero (quæ hætenus recensuimus) illustranda figuræ plures, ligneis formis editæ, adpositæ reperiuntur.

CIOIOLVIII.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D'ARCHITECTURE, DE
MARC VITRVE POLLION.

ENRICH

¹ Lib. III. Cap. I.
⁴ Ad Annum 1612.

² Lib. III. Cap. III.
⁵ Pag. 11.

³ Cap. modo cit.

⁶ Cit. Lib. III. Cap. III.

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L'INTELLIGENCE DV LIVRE.

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS, ET DOMINIQUE BERTIN PARISIEN.

Avecq les annotations sur les plus difficiles passages de l'auter, dedites à tresillustre Seigneur René de Daillon, Evêque de Luffon, & Abbé de Charroux.

A Tolose. Par Guion Boudeville, juré de l'université. 1559. in 4.

DE Gardeto & Bertino nullam mentionem a doctis viris factam inveni, si ea excipias, quæ habent Crucimanius, & Verderius. Scripsit ille hæc (ut nos ex Gallico sermone Latine vertimus) ¹ *Dominicus Bertinus Parisius, excellens Architectus & Mathematicus, composuit, una cum Ioanne Gardeto Bojo, Epitomem (sive compendiaria excerpta) decem Librorum M. Vitruvii Pollionis de Architectura, additis explicationibus difficiliorum locorum Vitruvii; editam Lutetia Parisiorum, apud Bonum, an. 1565. 1567. & Tolosa. Florebat ille Tolosæ anno 1556.*

Alibi etiam ita: ² *Ioannes Gardetus, sive Guardetus, Bojus, una cum Dominico Bertino Parisio, decem M. Vitruvii de Architectura Libros amplexus est Epitome, figuris ornata, ut Libri illi intelligi facilius possent, qua typis ancis impressa fuit Lutetia Parisiorum a Gabriele Bono anno 1567. Idem liber impressus etiam fuit Tolosa anno 1556. quo tempore Auctor Libri ejusdem florebat.*

Verderius autem suppeditat hæc (latine item reddita) ³ *Ioannes Gardetus Bojus Epitomem Vitruvii scripsit, operam ei suam conferente Dominico Bertino Parisio: quamobrem vel ex hoc Verderii loco satis liquet, pro Opere proposito, primas Gardeto esse tribuendas.*

Opus hoc, Gardeti & Bertini epistola, nuncupatum fuit Cardinali Senonensi; sed ea epistola, signata Tolosæ pridie Kal. April. 1556. nihil de illis nos docet, duntaxat confirmat, Tolosæ illos anno 1556. floruisse.

In alia ad Lectorem Epistola deplorantur amissæ illæ figuræ, quas ad librorum extrema se adposuisse Vitruvius commemoraverat; tum additur, in iisdem restituendis operam posuisse Iocundum, & Italum quemdam alium, & Ioannem Govionium, ac demum Dominicum Bertinum.

Annotationes autem Renato *de Daillon* (Epistola itidem signata Tolosæ pridie Kal. April. 1556.) inscribuntur ab uno Io. Gardeto; quamobrem conjectare licet, Bertinum Rei Architectonicæ, at Gardetum Scientiæ & eruditionis studiosiorem fuisse.

Quæsi, num ex iis, quæ habentur de Renato illo *de Daillon* (viro, ea æta-

¹ Bibliothèque. pag. 70.
bibliothèque. pag. 695.

² In citata Bibliotheca. pag. 227.

³ La Bi-

ea ætate, illustri) lumen aliquod possem mutuari: rem tamen frustra tenui: immo animadverti, de ipso quoque Renato quædam esse obscuriora. In *Gallia Christiana* (Opere ceteroquin aureo) ubi de *Lucionensi Ecclesia* agitur, anno 1541. ejus Ecclesiæ ¹ *Episcopus XX. Milo* dicitur; cui successor ponitur Renatus *de Daillon* Episcopus XXI. legunturque ibidem hæc: *Renatus de Daillon ---- Episcopus designatus, Episcopatum, quem novem annis tenuerat, abdicavit* (at in proposito Opere Episcopus Lucionensis, anno 1556. ita nominatur, quasi eam sedem Lucionensem eo anno tenuisset) *reservata pensione; antequam sacram accepisset unctionem, cujus Episcopatus loco donatus est Abbatia de Castellariis*. At, ubi Abbates *B. Maria de Castellariis* recensentur, ponitur ceu Abbas ² *X. Iacobus de Billy* 1581. deinde *XI. Ioannes Baptista Tiercelin de Brosse*: & postea *XII. Renatus de Daillon du Lude Episc. Lucionensis ex permutatione fit Abbas de Castellariis*: in his vero temporum ratio perturbata esse videtur. Sed hæc minus ad rem nostram. Redeo e diverticulo (ut ajunt) in viam, de ipso proposito Opere dicturus aliquid.

Operis Auctores stylo, si habeas temporum illorum rationem, haud rudi usi sunt. Ab Vitruvii autem versione Gallica, quam dederat Io. Martinus, non semel recessere; ut ³ Gardetus etiam professus est. Multa vero loca Vitruvii prætermiserunt, alia pressius indicavere, alia circumscribendo exposuerunt, alia brevibus quasi animadversionibus explicarunt.

Annotationes, post Epitome adjunctæ a Gardeto, pertinent ad tres priores Vitruvii Libros, ultra quos ille progressus non est; in Epistola tamen sua ad Lectorem, eum ita allocutus fuerat; ⁴ *nisi tu me deterreas a labore, tui causa suscepto, persequendo, hæc accipies, ceu promissa meliorum*. Ita Gardetus. Cujus Annotationes eruditæ sunt, atque commonstrant, Gardetum vidisse quæ ad eam diem pro Vitruvii Librorum illustratione prodierant: citat enim Polyphilum, Leonem Baptistam Albertum, hujus interpretem Cosimum Bartolum, Iocundum, Philandrum, Ioannem Govionium. Præterea locis desumptis ex antiquis Scriptoribus, præsertim ex Iureconsultis, suas ornat Annotationes. Itaque aliquid bonæ frugis cum in ipsa Epitome, tum in Annotationibus inesse, visum mihi est.

* CIOIOLVIII.

A Bel Foulonius (five *Foulon*) ut narrat ¹ Crucimanius, ortum duxit in *Paræcia de Love* inter Aulercios Cenomanos. Fuit hic Poeta Gallus,

¹ *Gallia Christiana. Opera & studiis D. Dionysii Sammarthani. Tom. V. Parisiis. 1731. pag. 1412.* ² *Eadem Gallia Christiana. Tom. II. Parisiis. 1720. pag. 1350.*
³ In Opere proposito. Annotations. pag. 5. ⁴ In Opere proposito. Annotations. pag. 6. ⁵ *Bibliothèque du Sieur de la Croix du Maine (Crucimani) pag. 1. & 2.*

Gallus, Philosophus, Mathematicus, & Militaris Architectus, necnon Henrici II. Galliarum Regis Cubicularius.

Varia reddidit Gallice aliorum Opera: *ipse vero* (ut Gallica Crucimani verba ferunt Latine expressa) *scripsit de usu & descriptione Holometri, nimirum Instrumenti, quod ille invenerat ad quascumque res dimetiendas, qua sub caelo sunt, sive latitudinem, sive altitudinem, sive profunditatem spectes. Liber hic impressus fuit Lutetia Parisiorum, apud Petrum Beguin, anno 1567.* hic tamen annus vel perperam scriptus fuit a Crucimanio, vel a Typographis depravatus. At certe Verderius errorem eundem erravit, qui modo allatum Crucimani locum descripsisse videtur: &, ¹ postquam Foulonii Librum anno 1567. editum fuisse Lutetiae Parisiorum scripsit, statim subdit, eundem Librum (*depuis*) *deinde*, in Italicam linguam conversum, prodiisse ex Iordani Ziletti officina Venetiis anno 1564. (idque veritati consentit) Itane igitur, post annum 1567. annus 1564. venire *deinde* potuit? Demum, eundem Librum, de Gallica Lingua in Latinam conversum, editum in Germania fuisse, refert idem Verderius. Porro Editionem Gallicam (quam non vidi, neque aliam, praeter indicatam, ejus mentionem uspiam inveni) non multo ante annum 1560. lucem adspexisse conjicio; cum, Foulonium circa annum 1559. floruisse, ² Bernardinus Baldus memoriae tradiderit: Petrus vero *Beguin* nullum Librum ³ ante annum 1555. edidisse videatur.

Anno autem 1563. in Aurelianensi urbe (ut idem ⁴ Crucimanius refert) ætatis annum octavum & quadragesimum, aut quinquagesimum, agens, mortuus est Foulonius, non sine suspitione veneni ab invidis illustrium ejus inventorum propinati.

Nunc vero ut, quæ ipsius Foulonii in Vitruvium merita fuerint, appareat, iterum ex ⁵ Crucimanio desumpta (& Latine reddita) addemus hæc: *ille (Foulonius) de Latina in Gallicam Linguam convertit octo Vitruvii Libros de Architectura, quos cum amicis suis communicasset, hi sibi ipsis eosdem adscriverunt, atque typis aeneis descriptos ediderunt, nulla facta mentione ejus, qui Gallice eos converterat.*

Sed post hæc facile præstabit Foulonium ipsum audire; qui in Admonitione, Operi suo præposita, de plagiario quodam non obscure conqueritur, verbis hisce (quæ ex ⁶ Italica, hanc enim habeo, Editione mutuatus sum, & huc, atque in Latinam linguam, transtuli) *Non modo*, ait Foulonius.

¹ La Bibliothèque. pag. 1.
129.

³ Mich. Maittaire. Annales Typographici. Tomi Terui Pars Posterior. pag. 489.

⁴ In citata Bibliotheca Crucimani. pag. 530.

⁵ In citata Bibliotheca Crucimani. pag. 1.

⁶ Descrittione & Vso dell' Holometro &c. Ritrovato per Abel Fulone Valletto di Camera del Re di Francia. In Venezia. 1564.

Foulonius, coactus fui Descriptionem hanc Holometri dare iis, qui jam id possidebant Instrumentum, praesertim viris principibus Regni huiusce, verum etiam veritus sum, ne quispiam me iterum falleret, ut me ante fefellerat quidam: cui ego credebam ex animo, atque ideo communicavi cum illo Libros Vitruvii a me de Latina in Gallicam linguam conversos, & illum etiam docui quanto labore invenerim ea verba, quibus adium structores, fabri lignarii, artificesque alii, in artibus ac operibus suis quique, utuntur. At ille, perfecta amicitia specie, curavit, ut per Typographum, qui me ad id opus impulerat, subdole mihi auferrentur priores octo Vitruvii Libri, quos jam converteram. Itaque fraudatus fui tum honore, tum etiam premio, quo labor meus dignus esse potuisset.

Cum vero non multo ante, quam de hoc plagio quereretur Foulonius, prodierit Gallice Vitruvius cura Io. Martini (immo Gallice numquam antea Vitruvii Libri lucem viderant) Martinum plagii illius infimulatum fuisse, quispiam facile posset suspicari. Et Typographus, cujus meminit Foulonius, fortasse fuit Ioannes ille *Barbè Architectura studiosissimus*, a quo se excitatum fuisse Martinus scribit (ut jam ¹ commemoravimus) & cujus Vidua edidit Librorum Vitruvii versionem, quæ Martini nomine circumfertur. Habeo manus scriptum primum Vitruvii Librum de Latina in Gallicam linguam conversum; Codex membraneus, & nitidus est; minio & auro pluribus in locis ornatus. Figuræ ad textum Vitruvii illustrandum elegantissimæ sunt. Videtur ante duo ferme secula scriptus. Verba eo in Codice exarata fere ubique consentiunt cum verbis, quæ in Martini editione leguntur. At cum nullum præ se ferat Codex meus Galli interpretis indicium, nihil me juvit ad hanc Foulonii querelam melius dignoscendam.

* CIOIOLX.

INTER eos, qui Vitruvii Libros commentariis illustrarunt, ab F. A. Orlando ² recensetur Antonius Lupicinus: qui floruit anno 1560. & deinceps, ut colligere est ex ejus Libris, & ex ³ Chronico Baldi. Apud hunc tamen (ut etiam apud alios, quos vidi, Auctores) altum de Lupicini in Vitruvii Libros Commentariis silentium. De quibus neque Lupicinus ipse verbum ullum iniecit in Præfationibus ad ⁴ Libros a se editos de

M

Anni

¹ Ad annum 1547.
Matematici. pag. 129.

² Abecedario Pittorico. pag. 469.

³ Cronica de'

⁴ Lupicini Antonio. Discorso sopra la riduzione dell' Anno. In Fiorenza. 1580. Discorso sopra la fabbrica & uso delle nuove verghe Astronomiche. In Fiorenza. 1582. Discorso sopra la difesa di alcuni siti. Discorsi sopra l'espugnazione di alcuni siti. In Fiorenza. 1587.

Anni forma , de Astronomicis virgis , de quorundam locorum Defensione , de quorundam locorum Oppugnatione . Quamobrem illiusmodi Commentarios aut nuspiam extitisse , aut certe nunquam apparuisse , haud temere opinor .

CICICLXV.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE , DE MARC VITRVE POLLION .

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L' INTELLIGENCE DV LIVRE .

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS , ET DOMINIQUE BERTIN PARISIEN .

Avecqu les annotations sur les plus difficiles passages de l' auteur , dedides à tresillustre Seigneur René de Daillon, Evesque de Lussen, & Abbé de Charroux .

A Paris. Chez Gabriel Buon . 1565. in 4.

CVM de Compendio hoc jam superius dictum sit, ubi Editio anni 1559. est commemorata, nihil hic attinet addere: cum proposita hæc Editio vix, aut ne vix quidem, ab illa differat, si frontem excipias mutatam, ut alius annus, ut alius Typographus, fronti ipsi inscriberentur.

* CICICLXVII.

EPitomem, jam a nobis pluries commemoratam, Librorum Vitruvii, concinnatam a Gardeto & Bertino, *impressam fuisse Lutetia Parisiorum a Gabriele Bono anno 1567.* scripsit Crucimanius, nosque ex eo ¹ jam retulimus. Et ex eodem facile ² Antonius Verderius, & ³ Io. Albertus Fabricius annum illum 1557. describere. At nuspiam eam Editionem, nuspiam ejus mentionem certam inveni. Fortasse hic quoque Crucimanius aliquid humani in illa farragine Librorum recensenda passus est. Fortasse in illius *Bibliotheca*, Typographi errore, nota 7. pro nota 5. posita fuit. Fortasse, fraude Typographi, mutata iterum fuit frons Libri illius: quemadmodum vel hodie a nonnullis Librariis fit, qui, recentiore anno adscripto, sibi persuadent, Libros ita reddi vendibiliores. Certe cuicumque ex hisce conjecturis fides danda potius esse videtur, quam putandum, in-
tra an-

¹ Ad annum 1559.
tina. Tomus Primus. pag. 345.

² La Bibliothecque: pag: 695:

³ Bibliotheca La-

tra annos paucos, novam Editionem propositæ Epitomes, nimirum anno 1567. prodiiſſe.

CIOIOLXVII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, CVM COMMEN-
TARIIS DANIELIS BARBARI, ELECTI PATRIARCHAE AQVILEIENSIS: MVLTIS
AEDIFICIORVM, HOROLOGIORVM, ET MACHINARVM DESCRIPTIONIBVS, ET
FIGVRIS, VNA CVM INDICIBVS COPIOSIS, AVCTIS ET ILLVSTRATIS.

*Venetis. Apud Franciscum Franciscium Senensem, & Ioan. Crugher Ger-
manum. 1567. in fol.*

Vitruii Vita ab ipſo Barbaro conſcripta (admodum tamen jejune)
quæ in Italicis legitur Editionibus, in hac deſideratur.

Initium fit a Procemio; in quo multa ſubtiliter diſputantur de Scientiis
& Artibus, ut inde Architecturæ ratio, finis, & officium dignoſcantur:
ac tandem concluditur; Artibus ceteris præſtare plurimum Architecturam;
¹ *cujus judicio probantur omnia, quæ a ceteris artibus perficiuntur, opera.*
Sed inter Procemium huiusce Editionis, & Procemium primæ Italicæ Edi-
tioni præfixum, nonnullis in ſententiis differentia aliqua reperitur: rerum
tamen ſumma in utroque eadem eſt. Et utriuſque eadem pariter conditio,
ut nihil quicquam de eis, ad quas ipſe Barbarus aggrediebatur, Libro-
rum Vitruvii emendationibus, & interpretatione, proponatur.

Videtur autem Barbarus in Vitruvii textu ſecutus præcipue eſſe Editio-
nem Philandri anni 1552. ita tamen, ut nonnullis in locis variantes quaſ-
dam Iocundi Lectiones retinuerit. Præterea vero pluribus etiam in locis
tam ab Editione Philandri, quam ab Iocundi Editione reſceſſit. At cui-
piam diſplicere illud facile poteſt, quod Barbarus neque ſemper variatio-
nes indicaverit, quas adoptabat, neque cauſſas ſubjecerit, quibus permo-
tus eaſdem induxerit in textum mutationes. Porro qui eas perquirat &
expendat, non temere credet, pleraſque ex ingenio ejus profluxiſſe: ſal-
tem ille non ſatis declarat, ſe ex Codicibus manu exaratis profeciſſe. In
Editione prima Italica ² ſcribit; *i teſti di Vitruvio hanno Dinocrate*; &
quædam pauca alia loca habet, ex quibus conjici poſſit, eum etiam Co-
dices conſuluiſſe: at quoniam plerumque (ut modo animadvertimus) mu-
tationum cauſſas non aſſert; iccirco variis lectionibus, quas in textum in-
duxit, fidere non poſſumus æque, ac fideremus, ſi earundem origines lu-
culentiore ratione cognoſcerentur. Adde, in illiuſmodi mutationibus pri-
mam Italicam Editionem cum Latina hac non ubique conſentire.

M 2

Obſer-

¹ Vitruvius. Lib. I. Cap. I.² Pag. 41. lin. 58.

Observari præterea hic potest, plura ex verbis iis, quæ græce imprimi voluerat Philander, a Barbaro latine scripta reperiri; quod Barbarus haud dubie vel a Vitruvio, vel etiam ab aliis ante Vitruvium, Latio donata fuisse ea verba conjecerit. Sed quod attinet ad hanc scripturæ rationem, certe Editio Princeps, & Manuscripti Codices, Barbari conjecturæ valde favent. Illiusmodi sunt ea verba, quæ in Tabella D, exempli causa, subjeci.

D Tabella exhibens Scripturas quorundam Græcorum Verborum, ut exstant in Editione Vitruvii cura Philandri 1552. & in Editione Vitruvii cura Barbari 1567.

<i>Verba, ut exstant, in Editione, quæ prodit cura Philandri. 1552.</i>	<i>Verba, ut exstant, in Editione, quæ prodit cura Barbari. 1567.</i>	<i>Verba, ut exstant, in Editione, quæ prodit cura Philandri. 1552.</i>	<i>Verba, ut exstant, in Editione, quæ prodit cura Barbari. 1567.</i>
Pag. 138. v. 10. ἐμβάτης.	Pag. 131. v. 37. embatis.	Pag. 182. v. 31. συμφωνία.	Pag. 181. v. 55. symphoniz.
Pag. 181. v. 22. ἀρμονίῳ.	Pag. 173. v. 51. harmoniam.	Pag. 195. v. 8. λογῆον.	Pag. 193. v. 54. logium.
Pag. 181. v. 22. χρῶμα.	Pag. 173. v. 52. chroma.	Pag. 195. v. 19. κατηχῶντες.	Pag. 194. v. 37. catichuntes.
Pag. 181. v. 22. διάτονον.	Pag. 173. v. 52. diatonum.	Pag. 195. v. 20. περχῶντες.	Pag. 194. v. 37. perichuntes.
Pag. 182. v. 7. περίδρομοι.	Pag. 180. v. 17. phthongi.	Pag. 210. v. 19. περιδρομίδας.	Pag. 201. v. 10. peridromidas.

Quæ vero ad illustrationem Librorum Vitruvii protulit Barbarus, ea scripsit illo ferme modo, quo interpretationes, sive (ut nonnulli appellant) perpetui Commentarii a Viris doctis exarari consuevere. Quamobrem, si Barbari opus cum Philandri opere conferatur, Barbarus in eo fuisse videtur, ut omnia Vitruvii loca docte diligenterque explanaret: Philander autem in eo, ut explicaret difficiliora loca, lucemque iisdem & ornamentum afferret varia eruditione, atque illustrium Scriptorum auctoritate: itaque non eadem scribendi ratio utriusque fuit; uterque tamen suo in genere excelluit, & uterque de Vitruvii Libris meritis optime est.

Porro in hac Editione Barbarus ex Philandro quædam desumpsit, quæ conducebant fini suo; & (ut virum nobilem ingenuumque decebat) ferme quadragies Philandrum nominavit. Sed, in prima Italica Editione, haud memini, me usquam Philandri nomen invenisse.

Quod si prima Editio illa cum hac altera compareretur, haud dubie appare-

apparebit, multa Barbarum mutavisse, ut jam ¹ alias indicavimus. Immo vero in Editione hac doctrinam de Solaribus Horologiis prætermisit, quam in Italica illa Libro Nono fuisse tradiderat, & utiliore doctrinam de Analemmate ex Ptolemæo, & Commandino subjecit. Oprabile quidem esset nonnullis, ut sustulisset ea quoque, quæ de Propugnaculis inventis a recentioribus Militaribus Architectis in Libro Primo reperiuntur; & quæ multa de Proportionibus in Libro Tertio sunt; nec non Stellarum Tabulas, quæ sunt ad calcem Decimi Libri; & pauca quædam alia similia. Plurima tamen perutilia ad Vitruvii Librorum explicationem in ejus Commentariis reperiuntur: neque profecto Barbarus ulli eorum, qui in Vitruvii Libris exornandis desudarunt, secundus est reputandus.

Hactenus cum prima Italica comparata est Latina Editio: hæc autem eadem cum posterioribus Italicis quamvis conveniat plerisque in rebus; Italicis tamen (ut cuncta uno verbo complectar) omnibus facile præstat.

Demum, ut aliquid addamus de Figuris, indicabimus, eas perelegantes esse, pleraque etiam utiles. Ligneas formas, quibus impressæ fuerunt, cælavit Ioannes Crugher Germanus, ut colligitur ex Francisci Franciscii Præfatione in ² Italicam ab eo emissam Vitruvii Editionem. Minores autem sunt illis, quibus Italica prima Editio ornatur, quæ itidem elegantia non carent. At hæc Latina Editio rerum quarundam utilibus Figuris aucta est: puta, ³ Balnearum, ⁴ Palæstrarum, ⁵ Cavorum AEdium.

CIOCLXVII.

I DIECI LIBRI DELL'ARCHITETTURA DI M. VITRUVIO.

TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQUILEIA, DA LVI RIVEDUTI ET AMPLIATI, ET HORA IN PIV^a COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venetia. Appresso Francesco de' Franceschi Senese, & Giovanni Crugher Alemanno, Compagni. 1567. in 4.

Editio hæc plerisque in rebus cum Editione Latina consentit; in nonnullis tamen Italicæ primæ respondet; ita ab utraque profluxisse videtur.

De Latina, & de proposita hac Editione Franciscus Franciscius in Proœmio suo, quod eidem præfixit, scribit hæc (quæ ex Italico in Latinum conversa damus) *Cum ego, ait ille, cuperem iterum edere Vitruvii Libros ornatos Commentariis Reverendissimi Danielis Barbari Electi Aquilejensis, atque eidem*

¹ Ad Annum 1556.

⁴ Ad Cap. 11. Lib. V.

² Anno eodem 1567.

⁵ Ad Cap. 3. Lib. VI.

³ Ad Cap. 10. Lib. V.

eidem quo in desiderio essem, significavissem; non me fefellit opinio, quam de illius humanitate preconceperam. Non modo enim annuit, verum etiam mihi ipse narravit, esse sibi in promptu eosdem Libros & Commentarios latine scriptos, hosque rebus novis, novisque figuris auctos. Addidit, se horum quoque copiam mihi esse facturum. Quamobrem, Lectores Benevoli, constitui Vitruvium utrumque (communis utilitatis causa) in publicam lucem proferre. At quænam ex duabus Editionibus prior publici juris facta fuerit, non apparet: sufficit tamen novisse, utrique uno ferme tempore operam datam esse, & utramque anno 1567. prodiisse.

Figuræ formis iisdem impressæ fuere in Editione utraque: itaque, de Figuris ipsis quæ jam diximus, ubi de Latina agebamus Editione, hic quoque dicta intelligantur.

* CIOIOLXVIII.

IN Lipenii¹ Bibliotheca legere est hæc: *M. Vitruvii Lib. X. de Architectura, ex Castigatione Io. Iocundi &c. Venet. f. 1568.* At prorsus credo numerum 1568. positum esse mendose, vel errore Operarum, vel Lipenii incuria, & legendum esse 1512. illius enim Editionis anni 1568. nullum aliud indicium uspiam inveni.

CIOIOLXXII.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR, DE MARC VITRVVE POLLION
AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE: MIS DE LATIN EN FRANCOYS, PAR IAN MARTIN
SECRETAIRE DE LENENCOVRT.

POVR LE ROY TRESCHRESTIEN HENRY II.

*A Paris. De l'Imprimerie de Hierosme de Marnef, & Guillaume Cavel-
lat. 1572. fol.*

IN hac quoque nova Editione Operis, ² de quo jam antea commemoravimus, iterum impressa fuit Nuncupatoria (ex qua duntaxat mentio Io. Barbè demta est) Henrico, nominis secundo, Galliarum Regi; qui jam obierat anno 1559. atque iterum etiam impressum Martini Monitum, in quo (præter cetera) Martinus scripserat hæc: *espere si ie viens à y remettre la main pour la seconde fois, faire &c.* Quamobrem illa Nuncupatoria, & Monitum hoc, iterata huiusmodi impressione, satis ostendunt, eos, qui Editionem hanc curaverunt, nihil novi afferre voluisse. Et sane

ex col-

¹ M. Martini Lipenii Bibliotheca Realis Philosophica. Tom. I. Francofurti ad Mœnum. 1682. pag. 96.

² Anno 1547.

ex collatione liquet, Editionem hanc haberi posse pro ea Operis propositi Editione principe, de qua jam ¹ supra dictum est: itaque ergo haud foret operæ pretium, si hic loci crambe eadem recoqueretur.

CIOCLXXV.

VITRVVIVS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN &c.

PER D. GVALTHERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Basel. Per Sebastian Henricipetri. 1575. fol.

Integer hujusce Operis titulus in secunda hac Editione (si locum, Typographum, & annum excipias) omnino respondet titulo Operis ejusdem editi anno 1548. quem torum ² supra descriptum dedimus.

Editio hæc (quemadmodum de Titulo dictum est) omnino respondet Editioni primæ, quæ prodiit An. 1548. nihil additum, nihil demum, nihil mutatum.

Immo Figuræ in secunda hac Editione haud dubie fuerunt impressæ iisdem ligneis formis (Norimberga Basileam translatis) quibus Io. Petrejus in prima Editione usus fuerat: id profecto cuicumque, Figuras Editionis utriusque comparanti, manifeste apparebit.

CIOCLXXXIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTURA DI M. VITRVVIO,
TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIG. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI ET AMPLIATI; ET HORA IN PIV^a COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venezia, Appresso Francesco de' Franceschi Senese. 1584. in 4.

Editio hæc fideliter ex Editione Italica anni 1567. descripta fuit; æque ac illa emendata est: Figuræque ex iisdem illis ligneis formis provenere.

CIOCLXXXVI.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, AD CAES. AVGVSTVM, OMNIBVS OMNIVM EDITIONIBVS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBVS EXEMPLIS.

ACCES-

¹ Ad Annum 1547.

² Ad Annum 1548.

ACCESSERVNT, GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI, ANNOTATIONES CASTIGATIONES, ET PLVS TERTIA PARTE LOCUPLETIORIS.

Adiecta est epitome in omnes Georgii Agricola de mensuris & ponderibus libros eodem auctore.

Cum Græco pariter & Latino indice locupletissimo.

1586. *Apud Ioan. Tornæsium, Typogr. Reg. Lugd. in 4.*

IOannem hunc Tornæsium, ex cuius Typographia prodiit proposita Editio, fuisse Ioannem secundum, filium primi Ioannis, prorsus existimo. De utroque mentionem ¹ supra jam fecimus. ² *Hic autem Ioannes Tornæsius secundus patrem superavit quidem doctrina, sed typographica arte minime æquavit*; ut a Cel. Maittaire scriptum est, a cuius iudicio haud differunt quæ de ejusdem Tornæsii ingenio atque doctrina ³ *P. de Colonia* literis mandavit. Hic tamen constituit, eum Tornæsium Ioannem secundum migravisse Genevam circa annum 1584. cum Maittaire (quamvis retulerit haud dissimilem assertionem auctoris notarum in *Adr. Baillet*, ut ⁴ supra vidimus) de eo migrationis anno ⁵ dubitaverit. At proposita Editio non dubie ostendit, Ioannem secundum anno 1586. adhuc Lugduni fuisse.

Editio hæc ex Editione quæ prodierat e Typographia Ioannis Tornæsii primi anno 1552. descripta est fideliter, atque satis emendate; nusquam aucta, nusquam imminuta. Duntaxat nitore tantillum cedit illi. Figuræ tamen iisdem, ac in illa, formis impressæ. Itaque quod de illa dictum est, de hac quoque plane dictum intelligatur.

CICOLXXX.

DELLA ARCHITETTURA DI GIO. ANTONIO RVSONI.

CON CENTOSESSENTA FIGVRE DISSEGNATE DAL MEDESIMO.

SECONDO I PRECETTI DI VITRVVIO, E CON CHIAREZZA E BREVITA' DICHIARATE.

LIBRI DIECI. AL SERENISSIMO SIG. DVCA D'VRBINO.

In Venetia. Appresso i Gioliti. 1590. in fol.

DE hoc Io. Anto. Rusconio pauca litteris mandata inveni. Ea vero pauca expositurus, ordiar ab epistola ad Lectorem, huic Operi ab Io. Iolito præmissa. Liquet ex hac, id Opus posthumum esse; neque ei
 ulti-

¹ Ad Annum 1552.
 pag. 493.

² *Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Posterior.*
³ *Histoire Litteraire de la Ville de Lyon &c. Par le P. de Colonia: A Lyon. 1730. Tom. II. pag. 610.*

⁴ Ad Annum 1552.

⁵ In Tomo

jam citato pag. 494.

ultimam admoveere manum potuisse Auctorem; qui doctrinæ Architectonicæ, rerumque ad Architecturam pertinentium, peritissimus fuisse dicitur.

Tum etiam ex eadem constat, Iolitos proprio ære, & precibus, Figurarum plurium schemata & delineationes ab Auctore, hoc est a Rusconio, obtinuisse: sed animadvertam, hæc proculdubio esse referenda ad tempus, quod non brevi spatio præcesserat propositam Editionem hanc; quandoquidem cuidam Claudii Ptolomæi ¹ Epistolæ, anno 1554. a Gabriele Iolito editæ, præfixum legitur Lemma, quod latine redditum huiusmodi est: *Ptolomæus Sansovino respondet, se in Vitruvii Libris non percipere veram formam Machinarum Hydraulica & Catapulta. Sed qui hac intelligere velit, legat Vitruvium conversum ab Io. Antonio Rusconio excellentissimo, summoque ingenio prædito, Architecto; cujus opus intra paucos menses prodibit in lucem.* Et Petrus Laurus (anno ante quam Lemma, modo citatum, ederetur) in ² Epistola ad eundem Rusconium data, mentionem iniicit de ipsius Rusconii diligentia & studio in Vitruvii Libris e Latina in Italicam linguam convertendis; additque: *le difficoltà di Vitruvio (quanto odo) haveve snodato in guisa, che non sarà più ripreso Vitruvio di oscurità: hoc est; intello, Te difficoltà Vitruvii loca ita explanavisse, ut in posterum nemo futurus sit, qui Vitruvium obscuritatis insimulet.* Quæ Epistola cum edita fuerit anno 1553. ex ea quoque patet, Rusconium circa medium decimisexti sæculi floruisse: quamquam ejus Opus, ad exitum seculo illo vergente, demum prodierit.

Adde, inter Quæsitæ edita a Nicolao Tartalea, duo ³ exstare (quæ, ut ex aliis liquet, circa annum 1540. proposita fuere) quibus *Io. Antonius Rusconius Pictor & Architectus* (quemadmodum in Quæsitis iisdem legitur) quærit abs Tartalea methodum inveniendæ proportionis inter lapidum proiiciendorum pondera, & foramina Balistæ; ut Vitruvii loca quædam in Libri X. Capite XVII. restitueret. Quibus ex Quæsitis, tum de tempore, quo floruit Rusconius, tum de ejus Vitruvii studio, conjicere iterum licet.

In memorata Ioliti Epistola legitur, ligneas formas, quibus elegantissimæ Operis Figuræ impressæ fuere, sumptibus eorundem Iolitorum fuisse scalptas: &, quoniam opere adhuc immaturo e vivis excefferat Rusconius, inde evenisse, ut neque Figuras omnes delineare, neque Figurarum explicationes ullas dare ille potuerit: quamobrem, cum mens Auctoris divinando attingi non posset, opus fuisse, brevibus annotationibus indicare Vitruvii verba illa, quæ referenda esse ad singulas Figuras probabiles

N

conje-

¹ Lettere di diversi Eccellentissimi Vomini. In Vinegia. Appresso Gabriel Giolito. 1554. pag. 364.

² Delle Lettere di M. Pietro Lauro Modonese il Primo Libro. In Venezia. Nel 1553. pag. 104.

³ Quæsitæ, & Invenzioni diverse de Nicolò Tartaglia. In Venezia. 1606. Libro Secondo. Quæsitæ 10. & 11.

conjecturæ suaserunt. Additur, prætermittas tamen fuisse explicationes litterarum Figuris appositarum ab Auctore, earundemque usum inveniendum Artis peritis relictum esse.

De hisce hætenus: nunc de Opere ipso Rusconii, qui neque ex Iocundi, neque ex Cæsariani, neque ex aliorum Libris Figuras suas mutuatus est; sed, Vitruvii verba (ut res ipsa satis declarat) attendens, Figuras plane novas delineavit: quarum aliæ magis sunt utiles, aliæ minus, omnes vero elegantes.

Figuræ minus utiles (non tamen ineptæ) censerentur, causa exempli, arborum¹ delineationes, ² delineationesque aliæ pertinentes ad ruderationem, ad calcis macerationem, ad albaria opera & tectoria perficienda, ad cameras, ad trullificationem, & ad quædam his affinia.

Vt tamen concludam paucis: negari profecto non potest; inter eos, qui utiliter ad illustrationem Vitruvii desudarunt, etiam Rusconio locum dandum esse; & locum quidem meritis ille fuisset clariorem, si Opus suum ad umbilicum perducere potuisset.

* CIOICII.

Michael de Vrrea (ut in 3 Antonii Bibliotheca legere est) *domo ex oppido Fuentes diæcesis Toletana, Architectus, vertit in vulgarem sermonem, Los diez libros de Arquitectura de Marco Vitruvio Pollion. Compluti apud Ioannem Gratianum. 1602. in folio. Librum hunc non vidi. Qualis igitur sit versio hæc, & qua ratione differat ab ea, de qua supra dictum est, cum ostendere non possim, sufficiet titulum indicasse.*

CIOICXII.

SCAMILLI IMPARES VITRUVIANI, A BERNARDINO BALDO VRBINATE NOVA RATIONE EXPLICATI;

Refutatis priorum Interpretum, Gulielmi Philandri, Danielis Barbari, Baptistæ Bertani sententiis.

Augusta Vindelicorum. Ad insigne pinus. Apud Ioannem Prætoriam. Anno 1612. in 4.

Natus est Bernardinus Baldus Urbini nobilibus Parentibus anno 1553. ut Scarloneinus habet, a quo plura mutuati sumus. *Genus traxit* (ut et.

¹ Pag. 41. ---- 44.
Tom. II. pag. 118.

² Pag. 96. ---- 116.
4 Ad Annum 1546.

³ Bibliotheca Hispana.
⁵ De Vita & Scriptis Bernardini Baldi ex litteris Fabricii Scharloneini. Existat cum Bern. Baldi in Mechanica Aristotelis Probl. Exercitationibus. Moguntiz. 1621.

(ut etiam ¹ Vossius refert) *e nobili Familia Cantagallina , inter Perusinas illustri*. Adhuc adolescens ita profecerat , ut Arati Phænomena in Italicam linguam converterit . Græcis autem litteris multam operam dedit Patavii , usus Emmanuele Margunio præceptore : ubi Libellum de tormentis bellicis , & eorum inventoribus scripsit . At pestilentiae grassantis Patavii timore percitus , rediit in Patriam anno 1575. ibique , integrum quinquennium , Commandinum audivit ; omnesque Matheseos partes perlustravit , eodem Federico Commandino duce , cujus mortem ægerrime tulit ; susceptoque ejus vitam scribendi consilio , subinde ad recensendas omnium Mathematicorum vitas animum adplicuit .

Amisso itaque præceptore Commandino arctam deinde inivit , & coluit cum Guido Vbaldo e Marchionibus Montis , amicitiam ; quam juvabat ipsa studiorum similitudo : eoque tempore Commentarios latine in Mechanicam Aristotelis , & Italica lingua de re Nautica Poema , scripsit . Propter quæ cum ejus nomen celebraretur , Ferrandus Gonzaga , Molfettæ Princeps , & Guastallæ Dominus , opera Curtii Arditii Baldum accivit , apud quem cum moraretur , persuasionibus *Vespasiani Gonzaga* (Scharloncini verba sunt) *Sabloneta Ducis ad explanandos Vitruvii Libros adductus fuit . Quare tunc natus de Verborum Vitruvianorum significatione Commentarius ; in quo minime mirandum , si minuta quadam prosequutus fuit , qua viro magno minus esse digna videantur : illi enim Principi morem gessit .*

Anno 1586. Guastallæ Abbas renunciatus est : a quo tempore Iuris Canonici , Conciliorum , & Sanctorum Patrum studiis animum operamque convertit .

In linguis etiam , Hebræa , & Chaldaica , addiscendis , triennio curam suam posuit : tum vero plura opera scripsit . At sexagesimoquarto suæ ætatis anno , reparatæ salutis 1617. posteaquam dies quadraginta vehementi distillatione vexatus fuisset , spiritum Deo reddidit .

Haud ignoro , ² Ghilinum retulisse Baldi nostri mortem ad annum 1597. & a Konigio ambigue esse scriptum : ³ *Baldus obiit 1617. (aliis 1597.)* At certum est , Baldum anno 1612. duos Libros , alterum *de Scamillis Imparibus Vitruv.* alterum *de Verborum Vitruv. Significatione* edidisse . Recte vero ⁴ Cl. Isidorus Grassi ita scribit : *Baldus natus anno 1553. vixit annos 65. ergo obiit circa annum 1617.* Quin ab eodem Isidoro refertur sepulchralis Inscriptio , quæ Ghilinum decepit ; in ea enim (præter cetera) legitur anni nota hæc :

N 2

SALV.

¹ De Univerſæ Matheseos natura & constitutione. pag. 303.
mini Letterati. Tom. II. pag. 44.

Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 81.

ta ab Isidoro Grassi exarata. Parmæ. 1717.

² Teatro di Huo-

³ Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ

⁴ Baldus Redivivus, sive Bernardini Baldi Vi-

e vivis Baldo : at ita legitur ob *Scalptoris errorem* , qui incidit X ante C , cum contrarium facere debuisset .

Non autem omnia a nobis indicata sunt Opera , quæ Baldus noster composuit . *Syllabus* omnium Baldi Librorum editorum , ineditorumque , Vitæ ejus , quam Fabricius Scharlencinus , & deinde Isidorus Grassi , litteris mandavere , subjectus est .

De hoc autem Opere quidpiam dicturi , animadvertemus , Vitruvium¹ bis Scamillorum Imparium fecisse mentionem : atque , primo loco (qui materiam præbuit Operi huic) nominavisse *Scamillos impares* ; tum addidisse : *uti Scamilli impares ad id convenienter fiant , item in extremo Libro forma & demonstratio erit descripta* . At forma illa , illa demonstratio perire . Divinatione igitur veluti quadam opus est , ut quid essent *Scamilli impares* a Vitruvio propositi definiatur . Hæc est materia hujusce Libelli a Baldo scripti ; quid vero præterea Baldus sibi in hoc proposuerit , satis ostendit ipsius Libelli titulus , ubi refutati a Baldo Auctores indicantur .

CICIOCXII.

DE VERBORVM VITRUVVIANORVM SIGNIFICATIONE . SIVE PERPETVVS IN M.
VITRUVVIM POLLIONEM COMMENTARIVS .

AVCTORE BERNARDINO BALDO VRBinate , GVASTALLAE ABBATE .

ACCEDIT VITA VITRUVVII , EODEM AVCTORE .

Augustæ Vindellicorum . Ad insigne pinus . 1612. in 4.

EX Baldi nuncupatoria Operis hujusce ad Marcum Velferum liquet , Editionem Opusculi *de Scamillis Imparibus* præcessisse huic Editioni , quamvis utraque ad annum 1612. pertineat .

Vitruvii verba , quæ in hoc Libro explicantur , prope quadringenta & triginta sunt . In eorundem significationibus explanandis sæpe Gulielmi Philandri & Danielis Barbari , interdum Adriani Turnebi (quorum nomina ubique ingenua fide commemorat) commentariis & observationibus usus est . Occasione explicandarum vocum a Vitruvio adhibitaram , multa addidit doctissimus Baldus ; quæ , etsi fortassis ad Vitruvii sententias percipiendas minus faciunt , certe ad eruditionem augendam , Lectoribus haud exiguam asferre possunt utilitatem .

Ceterum , non materiæ , sed alphabeti ordinem persecutus est Baldus in verbis , quorum exposuit significationes , digerendis . Sed res minime eo modo

¹ Lib. III. Cap. III. & Lib. V. Cap. VIII.

modo cohærent, deficitque materiæ ordo, atque adeo non facile apparet quomodo verbi unius explicatio explicationi alterius lucem possit afferre.

Vix autem undecim Figuras adposuit, quibus totidem Verborum explicationes illustrarentur; cum plurimis opus fuisset. Itaque Figurarum deficiente lumine, res multas haud levi in obscuritate relinqui, fatendum plane est.

Sed pergamus ad Vitruvii vitam, conscriptam quidem a Baldo diligentius, quam a Philandro. Ille enim plura loca ex Vitruvii Libris excerptit, quæ in describenda vita Auctoris ejusdem, quasi lumen aliquod, adhiberet. Nonnullas tamen res a Philandro observatas Baldus prætermisit.

Addemus etiam, Baldum neque in hoc Libro, neque in altero *de Scamillis Imparibus*, judicia de ¹ Gulielmo Philandro, de ² Daniele Barbaro, & de ³ Cæsare Cæsariano, minus propria tulisse. Cum Philandrum, nulli quidem secundum, Baldus tamen ⁴ *in illustrando Vitruvio ceteris omnibus longe præstantiorem* dixerit; Barbarum, doctissimum hercle eruditissimumque virum, atque de Vitruvio egregie meritum, aut parce, aut omnino non laudaverit; Cæsarianum vero, qui certe aliquid conatus est, non modo illaudatum, sed etiam, si Diis placet, contumeliose dimiserit.

* CIOIOCXIII.

Opusculum Bernardini Baldi *De Scamillis Imparibus Vitruvianis* (ut ex ⁵ *Bibliotheca Draudii* comperio) de Latina in Germanicam Linguam conversum, edidit cum sua ⁶ *Perspectiva*, anno 1615. Ioannes Cuncters.

CIOIOCXIII.

VITRVVIVS DES ALLER NAMHAFTIGISTEN VND HOCHERFOLNNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. &c.

PER D. GVALTERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Basel. Per Sebastian Henricipetri. 1614. fol.

Titulus Operis hujus tertia in ista Editione (exceptis notis loci, Typographi, & anni) idem prorsus est ac titulus Editionis, quæ prodiit An. 1548.

¹ In Opere proposito. pag. 51. 66. 70. 94. 105. 127. 164. 206. & alibi.

² In Opere proposito. pag. 90. 110. 111. 195. 206. & alibi. Et in *Scamillis Imparibus* pag. 10. ³ In Opere proposito. pag. 67. 85. 164. 206. & alibi.

⁴ In *Scamillis Imparibus*. pag. 23.

⁵ *Bibliotheca Librorum Germanicorum Classica*. Per M. Georg. Draudium. Francofurti ad Moenum. 1625. pag. 648.

⁶ *Perspectiva*. (Germanice) Augustæ Vindelicorum. 1615.

An. 1548. & alterius Anno 1575. de quibus ¹ scriptum suis locis est.

Sunt qui tradiderint, Editionem hanc tertiam duabus prioribus antecellere: quos secutus esse videtur Celeberrimus Fabricius, cujus hæc sunt verba ² *Germanice per Gualterum Henricum Rivium pradiit Vitruvius Norimb. & Basil. 1575. fol. atque aliorum nova cura perpolitus 1614. fol.* Revera tamen (nisi perexiguæ, perque paucæ perpolitiones interfuit sint) ex trium hujusce Operis Editionum collatione, non quidem instituta eundo per singula omnino verba, at non indiligenti, haud repertæ sunt in tertia hac Editione mutationes ullæ, aut ullæ varietates. Sed tertia hæc Editio visa est prorsus similis primæ, atque secundæ.

Vt etiam Figuras iisdem ligneis formis, ad priores Editiones jam adhibitis, impressas fuisse, facile potuit agnosci.

* C I D I O C X V I.

IN Lipenii Bibliotheca legitur titulus hic: ³ *M. Vitruvii Optica. Teutsch. Augspurg.* (hoc est, *lingua Germanica, Augusta Vindelicorum*) f. 1616. Librum hunc, quamvis non viderim, credibile tamen mihi fit, esse unum ex Libris *Institutionis* illius *accommodata ad Vitruvii Doctrinam*, editæ ab G. H. Rivio; de qua jam a nobis ⁴ supra est commemoratum.

C I D I O C X V I I I.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR DE MARC VITRVVE POLLION, MIS DE LATIN EN FRANCOIS, PAR IEAN MARTIN, SECRETAIRE DE MONSIEUR LE CARDINAL DE LENONCOVRT.

AV ROY TRES-CHRESTIEN HENRY II.

A Colognis, Par Jean de Tournes. 1618. in 4.

EX duabus, quas ⁵ superius recensuimus, Editionibus Vitruvii ² Martino Gallice redditi, descriptus est textus Editionis hujusce; hujus enim verba verbis illarum plane respondent: alicubi tamen in litteris verba componentibus differentia aliqua intercedit; cum in hac Editione sit adhibita melior formula ratioque scripturæ.

Ceterum Io. Tornæsius, cum edidisset (ut ⁶ jam commemoravimus) Vitruvii

¹ Ad Annum 1548. & ad Annum 1575.

345.

num 1548.

1586.

³ Bibliotheca Realis Philosophica. Tom. II. pag. 1046.

⁴ Ad Annum 1547. & ad Annum 1572.

² Bibliotheca Latina. Tom. I. pag.

⁴ Ad An-

⁶ Ad Annum

Vitruvii Libros ornatos Annotationibus & Figuris Gul. Philandri, huic etiam Editioni præfixit Vitam Vitruvii, ab eodem Philandro olim conscriptam, sed Gallice redditam, itidemque Gallice redditam *Digressionem* illam, qua Philander universam columnationis, & trabeationis rationem explicat, adposuitque hanc ante Caput tertium Libri tertii, quemadmodum *Digressio* eadem Latina ante idem Caput exstat in Latina Tornæsiana Editione.

Frustra vero quæras, non dicam omnes, sed unam ex Figuris, quibus instructa est in duabus Parisiensibus Editionibus proposita Vitruvii Gallica versio. In hac enim Editione eadem illæ Figuræ (iisdemque formis impressæ) quæ in Latina Tornæsiana Editione sunt, conspiciuntur. Idque unum notandum est, quod Gallicæ huic Editioni ut paullo melius accommodarentur illæ Figuræ, super plures ex illis leguntur tituli indicantes quid Figuræ ipsæ sint.

Post Vitruvii Libros sequitur Gallica illa Explicatio nominum propriorum, verborumque difficilium, quæ in commemoratis prioribus duabus Editionibus reperitur: at Govionii Dissertatio, sive Epistola desideratur.

Refert autem Io. Alb. Fabricius, ¹ *Crucimanium differuisse de Io. Marsini Vitruvio Gallice Paris 1572. & postea Genev. 1618. 4. vulgato*: at nulus dubito, quin Editio illa Genev. 1618. 4. sit eadem ac illa superius proposita, quamvis, *A Cologne*, in propositæ fronte perspicue legatur.

CIOIOCXVIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTURA DI M. VITRUVIO, TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI, ET AMPLIATI.

Et hora in questa nuova Impressione per maggior commodità del Lettore, le materie di ciascan Libro ridotte sotto Capi.

Nel I. Libro si contiene il fondamento dell' Architettura &c.

In Venezia Appresso Alessandro de Vecchj. 1629. fol. min.

Editio hæc descripta fuit ex Editione Anni 1667. de qua supra verba fecimus, minus tamen emendata est.

Figuræ vero iisdem formis, quibus in illa impressæ fuere, in hac quoque impressæ sunt: quamobrem, a Franciscii heredibus Typographum illum *de Vecchi* eas acquisivisse credibile est; sed tamen non omnes. Pagina
 enim

¹ Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 344.

enim decima septima, loco elegantis Figuræ Persarum, qua Barbari prior Editio exornatur, in hac Editione ædiculæ cujusdam figura est, nihil faciens ad rem: & in paginis tricesima secunda, centesima decima quarta, centesima decima nona, una eademque Figura cernitur, nusquam ad rem Vitruvianam pertinens, nusquam utilis, & plane diversa a tribus illis, quas Barbarus delineari curaverat; atque ita porro alibi etiam hujusmodi supposititiæ ineptæque Figuræ reperiuntur, quas totam Editionem hanc foedare dixeris.

Sed ut appareat, quam præpostere, atque imprudenter hac in Editione actum sit (prætermittitur insulsa illa propositio, qua, in hujusce Editionis fronte, *materia* cujuscumque Libri ad summa capita adductæ dicuntur) sufficiet animadvertisse; Alexandrum *de Vecchi* Typographum præposuisse nomen suum Proœmio illi, quod Franciscus Franciscus Editioni Anni 1567. præposuerat: cujus Proœmii partem quandam jam¹ protulimus, in qua Franciscus de Vitruvii Libris edendis se collocutum cum Daniele Barbaro narrat. Itaque Alexander, dum sibi anno 1629. adtribuit Proœmium illud, eadem itidem narrat, quasi de iisdem cum Daniele Barbaro fuisset collocutus, atque ita de Barbaro adhuc vivente loqui videtur, cum tamen Barbarus ante annos quinquaginta novem mortuus esset.

Quapropter mirari subit, a nonnullis Editionem hanc pluris factam fuisse: sed facile Tituli & Proœmii promissa attenderunt, nec quidquam amplius quæsivere.

CICICXXVIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANAE EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Parisis. 1629.

Quædam exempla habent,

Apud C. Morellum.

Quædam vero habent,

Per Hieronymum Droüard.

Mutuo enim quodam pacto duos illos Parisienses Bibliopolas convenisse, credibile est. Certe, quocumque ex duobus illis, Morelli, seu Droüard, nominibus instructa exempla propositi Operis (editi anno 1629.) reperiuntur, editionem tamen esse omnino eandem, semper liquet.

Tomii duo. fol.

Benignus

¹ Ad Annum 1567.

Benignus de Salmasiis Claudii nostri ¹ parens fuit, Eques & Confiliarius Regius, Taliaci Dominus, qui in Suprema Burgundiæ Curia (*Parlamentum* vocant) Senatoris, dum vixit, locum obtinuit: ejus mater fuit Elizabetha Virotæ nobilissimi amplissimique Viri Gulielmi Viroti Domini *de Viry*, & in supremo quoque Burgundiæ Senatu Confiliarii, filia. His itaque parentibus editus est Claudius, partu septimestri, anno, a Virginis Partu, nonagesimo tertio supra millesimum quingentesimum (ut Clementius, vir sane diligens, ostendit, refellitque scribentes annum 1688.) in Suburbano Avi sui, prope Semunum in *Alexio Balivatu*. Vnde & *Alexium* alibi se inscribit.

Prima ² litterarum tyrocinia ductu Parentis, atque auspiciis peregit. Casaubonum ante alios, & eruditiores viros convenire, & frequentare consuevit, quos consulebat etiam de dubiis, ac de optima methodo, qua sese indagandis antiquitatibus dedere posset. ³ Annum ætatis quartum decimum agens Heidelbergam profectus est; ubi maximorum Virorum Dionysii Gothofredi, Iani Gruteri, & Ioachimi Lingelshemii amicitiam sibi & familiaritatem conciliavit.

Reversus ⁴ deinde Salmasius in Galliam est, quo tempore Rex Henricus IIII. detestanda Regicidæ Ravaillaci manu occubuit. At ⁵ circa annum ejusdem seculi decimi septimi tricesimum, de Salmasio in Bataviam arcescendo cogitari cœptum est, urgente in primis Nobilissimo Erssenio. ⁶ Post varios (ut ajunt) casus, quia instabant perpetuo Curatores, easque proponebant conditiones, quæ sine fastus suspicione recusari non posse videbantur, assensit Claudius, & circa exitum anni 1632. Lugdunum Batavorum cum Familia appulit; ubi in ejus amicitiam plures viri seu nobilitate, seu dignitatibus, seu doctrina illustres, se adjunxerunt.

Inde vero plura suscepit itinera. ⁷ Anno 1642. Lutetiam Parisiorum profectus, ab ea deinde Vrbe in Burgundiam pertransiit; & insequenti anno Lutetiam cum rediisset, permagna in gratia fuit apud Armandum Richelium, & Iulium Mazarinum S. R. E. Cardinales. Tum ⁸ vergente anno illo 1643 se iterum recepit in Bataviam. At post annos septem (nimirum ⁹ anno 1650.) iter habuit in Sveciam, ubi Christina Regina Svecorum, viris doctis eruditisque mirabiliter favens, & quæ Salmasium jam plurimi faciebat, ipsum benigne excepit, multisque beneficiis ornavit.

O

Sed,

¹ Elogi degli Huomini Letterati di Lorenzo Crasso. Parte Seconda. 1666. in Venezia. pag. 205. Et Claudii Salmasii Epistolæ. Accedunt de Laudibus, & Vita ejus Prolegomena. Accurante Antonio Clementio. Lug. Bat. 1656. pag. 17.

² Idem Clementius pag. 18. ³ Idem Clementius. pag. 22. ⁴ Idem pag. 31.

⁵ Idem. pag. 40. ⁶ Idem. pag. 42. ⁷ Idem. pag. 44.

⁸ Idem. pag. 43. ⁹ Idem. pag. 51.

Sed, postquam ad Batavos redierat, ¹ anno (teste laudato Clementio) 1652. Spadam profectus, praesertim valetudinis causa, ibi graviore morbo correptus, vitam cum morte commutavit III. Non. Septemb. ejusdem anni 1652.

Libros plurimos, dum viveret, edidit; plures alios reliquit, partim paratos jam olim, ut typis æneis descripti in manus hominum irent, partim affectos & inchoatos: quorum omnium Catalogum legere est ad ² calcem vitæ Salmasii, a Clementio conscriptæ; ex quo, tamquam ex diligentiori Scriptore vitæ illius, pleraque huc allata, descripsimus.

In eximio Opere hoc ferme octoginta Vitruvii locis utitur Salmasius; explicatur autem vel emendatur Vitruvius fere quadragies. Itaque, etsi Salmasius hæc præstitit, prout illi sese occasiones obtulere, neque Annotationes in Vitruvii Libros contexere instituit; nihilo tamen minus, quoniam Io. de Laet in titulo famigeratæ suæ Editionis Librorum Vitruvii luculenter posuit, *Cum Notis, Castigationibus, & Observationibus Claudii Salmasii passim insertis*; iccirco haud abs re futurum existimavimus, si hic loci de Salmasii Opere hoc ageretur.

CICICXXXXVIII.

TRAITTE DE L'ARCHITECTURE SVIVANT VITRVE,

Où il est traité de cinq Ordres de Colomnes, sçavoir : Toscan, Dorique, Ionique, Corinthe, & Composite; divisées en sept Chapitres:

Qui enseignent leurs différentes Proportions, Mesures, & Noms propres suivant la pratique des plus anciens Architectes Grecs & Romains: comme aussi de tous leurs membres généraux & particuliers, nécessaires à la construction des Temples, Palais, Chasteaux, Forteresses, & tous autres bastimens, avec leur dependance.

Comme Portes, Arcs-triomphaux, Fontaines, Sepultures, Chemindes, Croisées, Vestibules, Pla-fonds, & autres ornemens, servans tant à l'embellissement des Edifices des Villes, qu'aux fortifications nécessaires d'icelles.

Dessignez par Maistre Julien Mauclerc, Sieur du Ligeron-Mauclerc, la Brossardiere & Remanguis.

Où il a esté adionté les diverses mesures & proportions de ces fameux Architectes Scamoxi, Palladio, & Vignole, & quelques regles de Perspective.

Le tout représenté en cinquante grandes Planches en Taille-douce, enrichies des plus rares ornemens de l'Antique, & Chapiteaux d'extraordinaire grandeur.

Et mis

¹ Idem Clementius. pag. 53.

² Idem. pag. 64.

Et mis en lumiere par Pierre Daret Graveur ordinaire du Roy. Oeuvre necessaire aux Architectes, Peintres, Sculpteurs, Graveurs, Ingenieurs, Orphèvres, Menuisiers, & tous autres, qui se delectent du dessein.

A Paris. Chez Pierre Daret. 1648. fol. maj.

IN imo primæ Figurarum Tabulæ (in qua Iuliani Mauclerc imago picta est) leguntur hæc : *Premiere Planche des Oeuvres de Architecture de Iulien Mauclerc Gentilhomme Poitevin Seigneur du Ligneron Mauclerc contenant sa Devise & Effigie en l' an de son aage 53. de son invention despeint de sa main & parachevée d' estre taillée au burin au mois de Septembre :* in forma vero , hoc est in lamina ærea scalptos fuisse etiam numeros indicantes annum , & deinde contusum fuisse æs , ne numeri apparerent , diligenti Tabulæ inspectione perspicue cognoscitur . Ex reliquis tamen quibusdam numerorum illorum signis conjici aliquo modo potest , hunc Iulianum seculo decimosexto floruisse . Idque probabilius ex eo fit , quod in Iuliani Opere neque Andreas Palladius , neque Vincentius Scamotius , nominantur . Vbi enim horum leguntur nomina , si res attenditur paullo diligentius , ea additamenta esse , vel supplementa , a Petro Daret emanata , credibile plane videtur .

Epistolæ nuncupatoriæ subscribitur nomen Petri Daret : sed ex ea nec de Iuliano , nec de Petro ipso , nec de Operis Iuliani fatis , quidquam innotescit .

Ceterum tam amplus , & diligens , atque ad opus ipsum accommodatus est hujusce Libri titulus , ut jure meritoque ceu specimen totius operis haberi queat . Pauca itaque adjiciemus , animadvertentes , multa ad mentem Vitruvii explicata esse , quidpiam tamen obscuritatis nonnullis in explicationibus offendi : præterea vero haudquaquam attingi res difficillimas ; exempli causa nihil de Imparibus Scamillis afferri , & Volutæ Ionicæ præcepta tradi duntaxat ex Iacobo Barocio desumpta . Totum autem opus in septem tribuitur Capita ; quorum primum ad Ordinem Tuscanum , secundum ad Doricum , tertium & quartum ad Ionicum , quintum & sextum ad Corinthium , septimum ad Compositum , referuntur .

Figuræ autem satis elegantes sunt . Si quinque excipias , quæ numeris insigniuntur , 44. 45. 46. 47. 48. a Petro Daret , ut puto , in hunc Librum invecitas . Figuræ enim reliquæ acceptæ referendæ sunt Iuliani Mauclerc eleganti industriæ . Hæ vero signo hoc **B** distinguuntur . Quinque signo carent , quamvis ¹ Petrus Daret signo **D** sæpe uti solet .

O 2

CIO-

¹ F. Pel. Ant. Orlandi Abecedario Pittorico . pag. 498.

CICIOCXXXVIII.

ΣΚΙΟΓΡΑΦΙΑ VITRVVII : QVAM Θεῶ σωφεργῆτος SVB PRAESIDIO VIRI CL. CHRISTIANI GVEINTZII I. V. C. HALLENSIS AD SALAM GYMNASII CELEBERRIMI RECTORIS VIGILANTISSIMI, EVERGETAE ET PRAECEPTORIS SVI AEVITERNVN HONORANDI PVBLICAE DISQVISITIONIS PALAESTRAE PROPONIT AVGVSTVS HAVSMAN HITZAKARA LVNEBVRGICVS.

Ad diem 19. Maii loco consueto.

A. O. R. 1648.

Hallis Saxonum. Typis Oelschlegelianorum. in 4.

EX Konigio comperi de vita Gueintzii pauca hæc. ¹ *Gueintzius* (*Christianus*) anno 1650. obiit, collegit *Delicias dominicales & æstivales*: apud alios autem Germanicos Scriptores (quos viderim) aut nullam, aut prorsus jejunam Gueintzii mentionem inveni. At jam alias laudatus Daniel Doppelmair, & Io. Erhardus Kappius, in Lipsiensi Academia Eloquentiæ Pub. Prof. vir humanissimus, & de politioribus litteris egregie meritus, impertiti mihi plura sunt: ex his ergo, quæ subjicio, depromsi.

Christianus Gueintzius in vitam venit *Kola* (sive *Kolavia*) in Agro Gubenensi anno 1592. III. Id. Octob. *Scholasticus* fuit *Corbustanus*, *Gubenensis*, *Crosnensis*, *Budissinensis* anno 1612. & insequenti anno *Stetinenensis*; ac demum studiis operam dedit *Vitteberga* anno 1615. qua in Vrbe, post annum Philosophiæ Magister VIII. Kal. Octob. renunciatus est. Deinde *Cothenam* vocatus, ut *Methodi Raticiana Director* esset, ibi triennio mansit, quo peracto, *Vittebergam* rediit anno 1622. At anno 1627. *Hallam Saxonum* arcessitus, mense Aprili, ut illius *Hallensis Gymnasii Rectoris* munere fungeretur, mense Augusto in ejusdem muneris possessione politus est. Quo in munere versatus per annos viginti tres, de vita decessit III. Non. April. anno 1650. ætatis vero suæ anno 58.

Quod attinet ad ejus scripta: præter propositum hoc loco Opusculum, alia edidit, & quidem plurima; cum in horum Indice mihi misso a Cel. Kappio, recenseantur Opuscula tercenta & triginta latine, & insuper triginta & octo germanice, exarata. Talium vero Opusculorum ut specimen aliquod hic habeatur, sectabimur nonnulla veluti summa capita (quæ etiam Cel. Doppelmair est persecutus) atque referemus, Gueintzium in *Studiis Philosophicis & Humanioribus edidisse Exercitationes Ethicas; Lib. de natura Physices; de natura Politices; Synopsis Politices Aristotelis; Synopsis Geogra-*

¹ Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 369.

Geographia Strabonis; Analyſim dichoromicam operis Ciceronis; Exercitationem de Stipendiis Militum; Luſatographiam: In Theologicis, Systema Theologicum; analyticas formulas concordia; Delicias Evangeliorum Dominicalium; Delicias Epistolicas: In Iuriſprudentia, Ius feudale; Diſpoſitionem Inſtitut. Juſtiniani.

Propoſitum autem Sciographiæ Opusculum in partes tribuitur duas. In prima preſſe agitur de Architectonicæ ſignificatione atque natura, de Architecturæ vocabulis, de *materia* ædificii, de forma, fine, utilitateque Architecturæ, & de *requiſitis* in Architectonica ſpectandis. Altera vero parte *brevis* (breviſſima etiam dici potuiſſet) *deſcriptio Vitruviani Operis* exhibetur, qua nonnulla quaſi ſpecimina rerum contentarum Libris Vitruvii de Architectura perſtringuntur.

CIOIOLCXXXXVIII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.

CVM NOTIS, CASTIGATIONIBVS, ET OBSERVATIONIBVS

GVIELMI PHILANDRI INTEGRIS;

DANIELIS BARBARI EXCERPTIS; ET

CLAVDII SALMASII PASSIM INSERTIS.

Pramittuntur Elementa Architectura collecta ab illuſtri Viro Henrico VVotono Equite Anglo.

Accedunt Lexicon Vitruvianum Bernardini Baldi Vrbinatis Guafalla Abbatis; &

Ejuſdem Scamilli Impares Vitruviani.

De Piſtura Libri tres abſolutiſſimi Leonis Baptiſta de Albertis.

De Sculptura excerpta maxime animadvertenda ex Dialogo Pomponii Gaucrici Neapolitani.

Ludovici Demontioſſi Commentarius de Sculptura & Piſtura.

Cum variis Indicibus copioſiſſimis.

Omnia in unum collecta, digeſta, & illuſtrata a Ioanne de Laet Antverpiano.

Amſtelodami. Apud Ludovicum Elzevirium. Anno 1649. in fol.

DE Laetio hæc habet Georgius Matthias ¹ Konigius: *Ioannes de Laet Antverpienſis anno 1649. obiit. ² Indiam Occidentalem Libris decem & octo illuſtravit. Ad Diſſertationem H. Grotii de origine Gentium Americanarum notas & reſponſionem repoſuit. Ejuſdem opera & ſtudio reſpublica & regna orbis præcipua prodierunt.*

Et Konigius.

¹ Bibliotheca vetus & nova.

² Ejus Operis hic titulus eſt. *Novus Orbis, ſeu Deſcriptionis Indiæ Occidentalis Libri XVIII.* Authore Ioanne de Laet Antverp. Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1633.

Et Konigium, & ¹ Valerium Andream viderat diligentissimus Nicero-
nius, qui ² Vitam Auctoris nostri dum scriberet, ingenue tamen, de ea
vix quidquam sciri nunc posse, professus est. Tum ait, Ioannem de Laet
ortum habuisse vergente ad finem seculo decimo sexto. Addit (ex ³ *Con-
stantino l' Empereur*) cum Rebus Indiæ Occidentalis fuisse Præfectum; &
ob Linguarum, Historiæ, atque Geographiæ peritiam claruisse. Demum
quindecim ejus Opera enumerat, quorum postremum Editio Vitruvii est.

Hæc autem ab eodem Io. de Laet inscripta fuit Christinæ Svecorum
Reginæ: nuncupatoria Epistola *data est XV. Maii. 1649.* Hinc probabile fit,
peractam fuisse Editionem hanc ante mortem Ioannis ipsius; quamvis hoc
eodem anno 1649. is e vita migraverit, ut jam vidimus.

Neque vero ex Carmine Danielis Heinsii, quod Indiæ Occidentalis De-
scriptioni jam indicatæ præfigitur, neque ex Epistola, qua ipsa Indiæ De-
scriptio Carolo I. Magnæ Britanniæ Regi dedicatur, neque ex Epistola
illa, qua Vitruvii Libri nuncupantur Christinæ Svecorum Reginæ, lumen
ullum habetur earum notionum, quæ ad vitam ac studia ejusdem Ioannis
de Laet dispicienda facere queant.

Ab Cl. ⁴ Stolio *optima* vocatur *Editio* (hæc) *qua Amstelodami 1649.*
fol. prodiit, cui præter Commentarios Philandri aliorumque, Bernardi (Ber-
nardini) *Baldi Lexicon Vitruvianum, & Vitruvii Vita adcessit;* hæcenus Sto-
lius: hæc tamen *Vita* eadem illa est concinnata a Philandro. At (præter
Stolium) a pluribus aliis doctis viris Editionem hanc fieri plurimi certum
est; recte ne vero hi, an perperam, judicent, liquebit (opinor) ex di-
cendis. Res narrabo accurate, cum in hujuscemodi expositionibus ~~non~~ ut
a poeta, sed ut a teste veritas exigatur. Ordior a Præfatione, qua ini-
tium Voluminis ornavit idem Io. de Laet: in ea, *secutus sum*, ait, *accu-
ratissimam editionem Gulielmi Philandri:* & hæc haud dubie ea est, quæ
anno 1552. lucem aspexit. At conferendo cum hac propositam Ioannis de
Laet Editionem, & excerpando duntaxat loca quædam sparsim ac inter-
cise, animadverti, plura ex utraque Editione desumpta, & inter se com-
parata, differre. Quod vel ex apposita nostra Speciminis Tabella E satis
perspicue constabit. Præterea Philandri Lectiones præstantiores quidem
sunt, & Codicibus magis consentientes. Verum si quis dicat, Variantes
ab Operarum incuria ortas esse, de aliquibus non repugnabo: at multæ
sunt, quæ Operis imputari non possint. Porro textus a Philandro sumi dili-
gentissime debuisset, cum Editor noster, se Lectiones quasdam e Veteribus
Tabella

¹ Bibliotheca Belgica de Belgis Vita Scriptisque claris.

² Memoires pour servir a l'Histoire des Hommes Illustres &c. Tome XXXVIII. A Paris. 1737. pag. 339. & seqq.

³ In Præfatione ad Itinerarium Beniamini de Tudele.

⁴ Got-
lieb Stolii Introductio in Historiam Litterariam &c. Ienæ. 1728. pag. 392.

E Tabella exhibens specimen differentiae inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Philandri 1552. & Editionis Vitruvii cura Io. de Laet 1649.

<i>Loca Editionis, qua prodiit cura Philandri. 1552.</i>	<i>Loca Editionis, qua prodiit cura Io. de Laet. 1649.</i>	<i>Loca Editionis, qua prodiit cura Philandri. 1552.</i>	<i>Loca Editionis, qua prodiit cura Io. de Laet. 1649.</i>
Pag. 3. v. 11. pœnas pendere viderentur.	Pag. 2. v. 42. pœnas dare viderentur.	Pag. 125. v. 7. eruditum esse rebus Architectum oporteat.	Pag. 59. v. 7. eruditum esse Architectum oporteat.
Pag. 18. v. 36. coloreque sunt temperata, minusque habent terreni.	Pag. 9. v. 29. coloreque habent terreni.	Pag. 132. v. 28. eorumque projecturas sinuaverunt.	Pag. 63. v. 18. eorumque prominencias sinaverunt.
Pag. 19. v. 2. Itaque etiam atque etiam veterum.	Pag. 9. v. 35. Itaque etiam veterum.	Pag. 139. v. 1. spatia, quod latiores sunt metopæ.	Pag. 67. v. 13. spatia, quod longiores sunt metopæ.
Pag. 23. v. 19. difficiliter defenditur.	Pag. 11. v. 10. difficiliter defenditur.	Pag. 187. v. 17. synemmenon, quartis diatessaron ad diatonon meson, quintis.	Pag. 87. v. 11. synemmenon, in quartis ad diatessaron ad chromaticen synemmenon, in quintis.
Pag. 27. v. 10. restituntur in salubritatem.	Pag. 12. v. 20. restituntur in sanitatem.	Pag. 213. v. 19. inter eas ex transillis inferior pars.	Pag. 100. v. 10. inter eas inferior pars.
Pag. 28. v. 34. lineæ ab extremis ad extremas circinationes.	Pag. 14. v. 1. lineæ ad extremas circinationes.	Pag. 346. v. 7. non satis oblita.	Pag. 171. v. 7. non oblita.
Pag. 30. v. 7. ponendum in meridiana linea, quæ tangit rotundationem, ubi est littera E.	Pag. 15. v. 27. ponendum in meridiana linea, ubi est littera F.	Pag. 410. v. 19. sed ad onerandas & exonerandas naves.	Pag. 210. v. 11. sed ad onerandas naves.
Pag. 79. v. 30. vocitaverunt.	Pag. 40. v. 5. nominaverunt.	Pag. 443. v. 15. ad nostra scripta hostes comparant.	Pag. 236. v. 27. ad nostra hostes comparant.
Pag. 113. v. 13. epistilium: sin autem sigilla designari oportuerit, quarta parte altior, quam epistilium, ut auctoritatem habeant sculpturæ.	Pag. 57. v. 31. epistilium, ubi auctoritatem habeant sculpturæ.	Pag. 444. v. 12. Terebratur terebra foramen semidigitale.	Pag. 237. v. 16. Terebratur foramen semidigitale.

Manuscriptis, non quidem in ipso Textu, sed ad marginem addidisse, profiteatur. Hæ vero Lectiones perpaucae sunt, præsertim postremis in Libris, cum vix decem ad quattuor postremorum Librorum oras numerentur.

Idem

Idem Io. de Laet in nota, quam apposuit ad ea Vitruvii verba, ¹ *corpus his sex altitudinis terminando*, hæc profert; *ita est in omnibus editis; in MS. autem Arundeliano legitur, corporis sexies altitudinis terminavit*; sed hæc eadem verba, *corporis sexies altitudinis terminavit*, leguntur etiam in principe Editione; probabile igitur omnino est, Editionem primam (nempe illam perutilem) nequaquam innotuisse Ioanni de Laet, qui *omnibus editis* lectionem duntaxat eam, quæ in suo textu est, adtribuit.

In fronte autem huiusce Editionis promittuntur Gulielmi Philandri Notæ, & Castigationes *integra*: ac Daniel Georgius Morhofius rem ² confirmat asserens, in Editione hac haberi *integras Guil. Philandri Notas*. Sed, si (exempli causa) in Primo Libro examen instituas, invenies, Editionem Philandri centenis circiter ornatam annotationibus, harum vero vix quartam partem in Editione hac Io. de Laet esse descriptam. Et quod fortasse magis miraberis, ex ipsæ, quæ descriptæ sunt, integræ omnes non existunt; sed quædam ex iis ipsis mutilatæ fuere. Quin prætermittitur ea (prætermissa etiam in Baldi Opere *de verb. Vitruv. significatione*) in qua Philander de *Orthographia* verba facit, & subiicitur subsequens illa de *Sciographia*, quam Philander exorditur ita: *Quod de Orthographia dictum est, id etiam velim de Sciographia dictum*. At, ubi prætermisum fuit quod de Orthographia afferebatur, qui fieri poterit, ut spectantia ad *Sciographiam* cognoscantur? Hoc satis est, nec ulterius progrediar.

Danielis vero Barbari, cuius perampli perque utiles sunt in Vitruvium Commentarii, & ex quo *excerpta Nota* in fronte huiusce Editionis promittuntur (atque adeo præstantiores Barbari annotationes te in Editione hac inventurum esse existimas) Danielis, inquam, Barbari vix quinque in proposito Libro mentio reperitur.

Et quamvis nonnulla Ioannes de Laet ex Philandro, & Barbaro in Baldi Lexicon Vitruvianum retulerit, in quo jam plura ex duobus illis Auctoribus desumpta reperiiebantur (ut ³ supra demonstratum est) valde tamen ambigo, num ea cum prætermisissis ita possint comparari, ut servata esse (saltem tolerabili compensatione) promissa dici queant. Sed de primi Libri comparatione, tamquam de specimine, satis dictum est. Aliis quoque in Libris inter Editionem ipsam, & ejusdem tituli promissa, nec difficilis, nec valde dissimilis esset comparatio.

Demum quod attinet ad illas in fronte Voluminis promissas Notas Claudii Salmasii *passim insertas*; animadvertere præstat, eas nihil aliud esse, nisi loca carptim desumpta ex ejusdem Salmasii *Exercitationibus Plinianis*, de quibus jam ⁴ diximus.

Ad

¹ Lib. III. Cap. I.
³ Ad Annum 1612.

² Polyhistor Litterarius. Lib. 4. Cap. 11. pag. 872.
⁴ Ad Annum 1629.

Ad Vitruvii autem Libros nullæ aliæ Figuræ adpositæ sunt, præter aliquas, quarum exstant in Philandri Annotationibus exempla. Non tamen Figuræ omnes, quæ Philandri Commentariis subjectæ sunt, in hanc Editionem fuere translata: sed, si illas, atque hæc numeros, Philandri fere dimidio plures esse reperies. Vt vero in Philandri Editione, ita in hac Figuræ sunt ligneis formis (satis eleganter) impressæ. Quamobrem minus caute ¹ Daniel Georgius Morhofius scripsit: Editionem hanc esse *multis iconibus ari incisus exornatam*: porro, si Libri Frontem excipias, Figuram in æs incisam toto in Volumine nullam invenies.

Sed antequam de Figuris dicendi finem facio, animadvertam id, quod excusari qua ratione possit, plane non video. Desunt in hac Editione Figuræ iis in locis, in quibus Figuras ipse Vitruvii textus omnino efflagitat. Scripserat, exempli gratia, Vitruvius: ² *ubi est littera A; gnomonis autem antemeridiana umbra ubi est B*; sic pergens Figuræ litteras indicare; quamobrem verbis, litterisque illis convenientem Figuram restituerant dederantque Iocundus, Barbarus, Rusconius, alii. At in Editione proposita Io. de Laet Figuram nullam adjecit (quo defectu etiam Philandri Editio laborat, quemadmodum jam ³ animadvertimus) quapropter totus ille Vitruvii locus mancus quidem remanet, atque imperfectus. Quod autem de hoc loco diximus, idem plane intelligendum est de octavo Capite Libri Noni: alibique etiam desiderantur Figuræ, quæ prorsus necessariae sunt; illæ nimirum, quæ a Vitruvio ipso expressis verbis, ceu appositæ ad extrema Librorum, indicantur: quæ saltem aut a Barbaro, aut a Rusconio, aut aliunde desumi poterant.

Quod vero attinet ad opera reliqua in hoc Volumen inserta, quæ plus quam dimidiam partem ejusdem occupant, alia magis utilia sunt, alia vero minus. Inter prima numerabimus Philandri Epitomen in Agricola Libros de Ponderibus & Mensuris. Deinde Meibomii Notas, quibus nonnulla loca Vitruvii ad Musicam pertinentia illustrantur. Item Goldmanni Volutam Ionicam restitutam, ut ipse Goldmannus ait; sed num vere, alias erit dicendi locus. Tum vero Baldi Lexicon Vitruvianum, in quo nonnullos articulos decurtavit: exempli gratia ad verbum *Lysis* deest potior pars explicationis; deest figura; ac ubi legendum esset, *numquam nisi inversa*, legitur, *numquam inversa*. Nonnulla etiam vocabula prætermisit, sed totidem ferme adjecit Io. de Laet; qui ⁴ præfatur ita: huic Lexico *nunc quamplurimas interpretationes adjecimus e scriptis Doctissimorum & Celebratissimorum Virorum, atque in primis summi Viri Claudii Salmasii, & nonnumquam nostrum quoque judicium adiecimus, ita ut novum opus videri possit*: num

P

tamen

¹ Lib. & pag. jam citatis.

² Lib. I. Cap. VI.

³ Ad Annum 1552.

⁴ Propositæ Editionis pag. 2. secundæ numerationis.

tamen novum opus, num etiam melius opus, dici queat, aliis judicandum relinquo. Numerabimus demum Baldi Scamillos Impares Vitruvianos; quod opus ubi recudi Io. de Laet sua in Editione curavit, non omnes tamen a Baldo propositas Figuras in eandem transtulit.

Opera reliqua non adeo ad illustrationem Vitruvii facientia, quibus propositum augetur Volumen, sunt VVottonii Elementa Architecturæ; Leonis Baptistæ Alberti de Pictura Libri tres; Pomponii Gaurici de Sculptura Excerpta ex ejusdem Dialogo; Ludovici Demontiosii Commentarii de Sculptura & de Pictura. Quæ singula neque ab Auctoribus illis eum in finem scripta fuere, ut Vitruvii Libri illustrarentur; neque reapse ad Vitruvii illustrationem valde conducunt. Opera tamen ipsa sunt, suo quæque in genere, fatis præstantia.

CICIOCLX.

I DIECI LIBRI D'ARCHITETTURA DI GIO. ANTONIO RVSCONI.

SECONDO I PRECETTI DI VETRVVIO NOVAMENTE RISTAMPATI, ET ACCRESCIUTI DELLA PRATTICA DEGLI HOROLOGI SOLARI.

In Venezia 1660. Appresso il Nicolini.

Ad extremum autem Voluminis leguntur hæc.

In Venezia. Per Francesco Valvasense. 1660. Adi 25. Maggio.

QUod attinet ad textum, Editio hæc paullo minus emendata est, quam Editio illa Ioliti¹ superius commemorata, ex qua descripta hæc ita fuit, ut illius paginis paginæ hujusce respondeant.

Figuræ autem pleræque illis iisdem ligneis formis, quæ adhibitæ fuerant in Editione illa anno 1590. in hac etiam impressæ sunt; sed in veteri illa Editione impressio multo diligentius nitidiusque ab Iolitorum operis peracta fuit.

Præterea in novæ hujusce Editionis pagina quarta, loco duarum Rusconii Figurarum, Figura Caryatidum Danielis Barbari reperitur: in pagina sexta & vicesima duæ desunt Figuræ: in pagina quadragesima prima, loco inferioris Figuræ Rusconii, alia conspicitur, quæ non pertinet ad rem: perperam vero repetita est in pagina centesima undecima, loco convenientis Figuræ, Figura paginæ centesimæ septimæ: Figuræ, quæ cernitur in pagina centesima vicesima quarta, novam formam ab imperitiore artifice sculptam fuisse, manifeste apparet: in centesima tricesima nona pagina, loco triremis, quæ habetur in veteri Editione, cernitur schema triremis similis earum, quæ seculo superiore fabricabantur.

Ad

¹ Ad Annum 1590.

Ad cujus calcem quod positum est additamentum *de Praxi Horologiorum Solarium* (quattuor pagellis contentum) vulgare est ; & ad Vitruvii doctrinam illustrandam nequaquam facit.

Mirum itaque non est , si Editionem hanc docti viri quodammodo despexere . Quod vel ipse Salustius Plobbicius , qui eam procuraverat , aperte fatetur . In sua enim Præfatione ad Editionem Architecturæ Sebastiani Serlii (¹ prodiit hæc quoque opera & cura Plobbicii) habet hæc : *Cum typis mandari olim curassem Io. Antonii Rusconii , inter neotericos præstantissimi Architecti , opera ---- & adversam admodum expertus fuisssem fortunam ;* reliqua non addo .

Ceterum nihil de Plobbicio isto præmisi , quoniam nihil de eodem inveni . Duntaxat ex nuncupatoria Epistola , Serlii Architecturæ præposita , cognovi , fuisse Vrbinatem , & circa illud tempus , quo commemoraram modo Serlii edidit Architecturam , eum floruisse , res ipsa declarat .

* CIOIOCLXVIII.

Librum Gallicum , cui titulus : *Traitté de l' Architecture suivant Vitruve ---- Par Maître Julien Mauclerc &c.* (de quo jam ² commemoravimus) ex Gallica lingua in Anglicam translatus fuisse , indicat Lipenii Bibliotheca , in qua leguntur hæc : ³ *Iuliani Mauclerii Novus Tr. Architectonicus ad ductum Vitruvii ; in quo V. Ordines Columnarum 7. Capitibus. Anglice Lond. f. 1669.*

CIOIOCLXXIII.

LES DIX LIVRES D'ARCHITECTURE DE VITRUVVE , CORRIGÉZ ET TRADVITZ NOUVELLEMENT EN FRANCOIS , AVEC DES NOTES , ET DES FIGVRES .

A Paris , Chez Jean Baptiste Coignard , rue Saint Jacques , à la Bible dor . 1673. fol. maj.

Claudius Perraultius , Operis propositi auctor , Petri , origine Turonici , in *Parlamento* (ut appellant) caussarum actoris , filius , in lucem editus fuit Lutetiæ Parisiorum anno 1613. ut in ejus ⁴ vita legere est . Adscitus Claudius fuit in Medicorum Parisiensium Collegium , & in ipsa Regiæ Scientiarum Academiæ Institutione inter primos Academicos cooperatus .

P 2

Cum

¹ Opere di Architettura di Sebastiano Serlio . Italice & Latine . Venetiis . 1663.

² Ad Annum 1648.

³ Bibliotheca Realis Philosophica . Tom. I. pag. 95.

⁴ Ea vita exstat in Libro ita inscripto , *Ouvres diverses de Phylque & de Mechanique de M. C. & P. Perrault . Volume Premier . A Leide 1721. pag. 9. 18.*

Cum autem observasset attendissetque sectiones brutorum animalium, eadem in Academia studio diligenti peractas, Commentarios conscripsit, Animalium Historiæ perficiendæ plurimum conducentes.

Plura etiam edidit Physica Opera (Tentamina appellavit) in quibus perscrutatus præsertim est naturam elaterii, soliditatis, gravitatis, peristaltici motus, circumitionis sebi per plantas, insertionis Thoracici Canalis, tonorum antiquorum, Animalium mechanicæ, sensuum exteriorum, congelationis, atque transfusionis sanguinis; præterea vero indagavit diligenter proprietates aliarum quarundam rerum naturalium; in quarum omnium explicatione, quamvis hypothefibus (ut ea ferebant tempora) nimis addictus fuisse, hoc tempore videri queat; ejus tamen physicarum doctrinarum peritia, ejusque ingenii acumen, luculenter apparet.

Quin hanc illius Physicarum rerum doctrinam laudibus extulit etiam Nicolaus Boileau Despréaux; qui tamen deinde subdidit hæc magis ad nostram rem pertinentia) ¹ *Messieurs de l'Academie des Sciences neanmoins ne conviennent pas tous de l'excellence de sa traduction de Vitruve, ni de toutes les choses avantageuses que Monsieur son Frere rapporte de lui:* id est: *Nihilominus inter Regia Scientiarum Academia Socios bandquaquam convenit de excellentia versionis, quam (Perraultius) dedit Librorum Vitruvii, neque de rebus singulis commendationi ejus conducentibus, quas refert ejus Frater.*

Excelluit etiam Claudius noster in Mechanicis. Exstat enim ejus ² Opus posthumum continens plurium Machinarum descriptiones, ex quibus industria eximia Perraultium fuisse præditum, colligi facile potest.

Sed Architectonicis rebus maxime studuit. Lutetiæ Parisiorum, præter cætera, architectatus est & *Regium*, ut appellant, *Observatorium*, ædificium oppido magnificum; & quadam in parte, frontem Regiæ, quæ *Lupara* dicitur.

Quæ autem præstiterit in Vitruvii de Architectura Libris convertendis atque illustrandis, suo loco ³ dicemus. Id unum hic adjicietur, ⁴ cum in Architectonicis schematis pingendis adeo excellentem fuisse, ut Tabulæ in æs incisæ, quibus ejus Vitruvii Editio ornatur, quamvis perpulchræ, Tabulas tamen illius manu delineatas, hoc est Tabularum in æs incisarum exemplaria non æquarint.

Vita functus est Perraultius noster Lutetiæ Parisiorum, anno 1688. VII. Id. Octob. ætatis anno septuagesimoquinto.

De proposito Opere, concinnato adornatoque a Perraultio, ac magnifice edito,

¹ OEuvres de Nicolas Boileau Despréaux. Tome Troisième. A Amsterdam. 1717. pag. 192.

² Recueil de plusieurs Machines, de nouvelle invention. Ouvrage posthume. De M. Perrault &c. A Paris. 1700.

³ Ad Annum 1684.

⁴ Iam citat. Oeuvres diverses de Physique &c. pag. 10.

edito ; verba fient accommodatius eo loci , ubi secunda ejusdem Editio , quæ prodiit anno 1684. erit recensenda .

CIOCLXXIII.

ABREGÉ DES DIX LIVRES D' ARCHITECTURE DE VITRUVVE .

A Paris, Chez Jean Baptiste Coignard 1674. in 12.

Philibertus de l' Orme , natione Gallus , S. Sergii Abbas , qui doctum Opus de Architectura gallice scripsit , eam habuit sententiam , ut ¹ *quod ad Vitruvii recognitionem attinet , vellet ut ii , qui in illius Libris legendis doctè & diligenter sunt versati , dispicerent quam necessaria ea foret , ut iidem Libri ad facilem integram & certam methodum adducerentur .* Tum ad eos orationem hoc modo convertit : *enixe , ait , eos oro , ut velint tempus aliquod insumere in eo , ut colligant & apte resuant partes Operis Auctoris hujusce magni atque incomparabilis , disiectas , hic & illic dispersas , non sine patienti ordinis perturbatione ; quas tamen haud difficile erit ad concinnum ordinem , doctorum ope industriaque redigere .*

Claudius Perraultius , propositi Operis auctor , modo commemorato consilio Philiberti (ut innuit in Præfatione) permotus scripsit hoc Architecturæ Compendium , doctum sane , atque elegans . Prima in parte res exposuit pertinentes ad Architecturam , quæ non modo erant priscis temporibus , verum etiam nunc sunt in usu : itaque principio Architecturam tractavit generatim , tum vero egit de AEdificiorum firmitate , deinde modum docuit , quo ratio habenda est utilitatis ; demum de AEdificiorum venustate , & de eorundem ornamentis verba fecit .

In altera parte , agens de Architectura propria Antiquorum , publica AEdificia primum , deinde privata , demum res utrique illorum AEdificiorum generi communes , persecutus est .

Adhæsit rebus , quas in suo Vitruvio Gallice edito anno 1673. proposuerat , Vitruvii ipsius doctrinam (non autem ordinem) servans . Ad extremum vero Compendii ejusdem , undecim elegantes Tabulæ subjectæ sunt , quibus adpositæ cernuntur convenientes , perspicuæ , utilesque explicationes .

CIOCLXXV.

COUVRS D' ARCHITECTURE ENSEIGNE' DANS L' ACADEMIE ROYALE D' ARCHITECTURE .

PREMIERE PARTIE .

On

¹ Architecture de Philibert de l' Orme . A Paris , 1626. Liv. III. Cap. 6. pag. 62.

On font expliquer les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture, & les Pratiques des cinq Ordres suivant la doctrine de Vitruve & de ses principaux Sectateurs, & suivant celle des trois plus habiles Architectes qui ayent écrit entre les Modernes, qui sont Vignole, Palladio, & Scamozzi.

Dedie' au Roy Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences, Conseiller, Lecteur, & Professeur du Roy en Mathematique, Professeur & Directeur de l'Academie Royale d'Architecture, Maréchal de Camp aux Armées du Roy, & cy-devant Maître de Mathematique de Monseigneur le Dauphin.

A Paris. De l'Imprimerie de Lambert Roulland. Se vend chez Pierre Auboin, & Francois Clousier. 1675. fol.

FRANCISCUS Blondel, natione Gallus, rerum Mathematicarum scientia, virtute rei Militaris, & laude ingenii, superiore sæculo, floruit. Datus (ut refert ¹ Baylius) fuerat morum Magister Aloysio Henrico de Lomenie Brenæ Comiti, nobilissimumque Iuvenem comitatus est in itineribus, quæ ille Iulio Mense anni 1652. suscepit, peregitque mense Novembri anni 1655. Tum vero itinerum eorundem descriptionem edidit Blondellus. Deinde in militiam profectus, illustria munia, terra, marique obivit: quamobrem *Marescalus* (uti appellant) *Campi* creatus fuit: deinde etiam inter illos, qui Regi a sanctioribus dicuntur Consiliis, est adnumeratus. Addictus præterea fuit Regio Delphino, ut ipsi Mathematicas Disciplinas demonstraret; cujus collatione muneris, honore maxime auctus est. Plura Gallico idiomate Opera scripsit; Mathematicum Cursum; Artem projiciendi ignivomos globos; Historiam Romani Kalendarii; Methodum novam Urbium muniendarum. Præfectus fuit Architectonicæ, quæ Parisiis erat instituta, Academiæ, interque Socios (ut ex propositi Libri titulo apparet) Regalis Academiæ Scientiarum adscitus. Mortem obiit Kal. Febr. 1686.

In prima hac Architectonici Cursus Parte egit Blondellus de Architecturæ origine; & Vitruvii narrationem de ligneis AEdificiis, quæ ramquam exempla veteres Architecti, in pulchrioribus constituendis AEdificiis ad imitandum ratione aliqua, sibi proposuerunt, optimo in lumine collocavit.

Persecutus postea est doctrinam quinque Ordinum Architecturæ, secundum Vitruvii, aut veterum illius imitatorum præcepta. Deinde idem præstitit, Ordines illos universim considerando, & singillarim spectando rationes varias in Ordinibus illis formandis adhibitas ab Iacobo Baroccio, a Vineola, ab Andrea Palladio, atque ab Vincentio Scamotio.

Nunc

¹ Dictionnaire Historique & Critique. Ad vocem: Blondel (Francois.)

Nunc veniamus ad nonnullas observationes, quæ non modo ad Partem pertinent hanc, verum etiam ad reliquas. Quibus de reliquis Partibus cum ¹ infra agemus, intelligenda de iisdem quoque erunt hæc.

Porro quæ scripsit Blondellus ad illustrationem plurium Vitruvii locorum spectantia, non eodem ordine, quem secutus fuerat Vitruvius, exhibentur. Præterea, neque citantur eadem Vitruvii loca; neque latina eorundem verba subjiuntur: quorum alterutrum si præstitisset Blondellus, quærentibus Vitruvii loca minus quidem fuisset laboriosa locorum eorundem comparatio.

Perutilia tamen multa sunt, ubi ad textum Vitruvii referantur, digeranturque. Insuper autem nonnulla ex Blondello seligi utiliter possunt ad emendandas reddendasque meliores Figuras aliquas ex iis, quæ pro illustratione textus Vitruvii adhibentur.

Quædam vero sunt, quæ Blondellus deprompsit ex Philandro, ex Barbaro, aliisque, qui in Vitruvii Libris explicandis elaboraverunt, nonnulla etiam ab his tractata, effecit ille meliora.

CIOIOCLXXXI.

ARCHITECTURE GENERALE DE VITRUVVE REDVITE EN ABREGE', PAR M. PERRAVLT DE L'ACADEMIE DES SCIENCES A' PARIS.

DERNIERE EDITION ENRICHIE DE FIGVRES EN CVIVRE.

Amsterdam, Aux dépens des Huguetan, Et se vend chez George Gallet.
1681. in 12.

EX Editione illa, quæ prodiit anno 1674. sub titulo hoc, *Abregé de dix Livres d'Architecture de Vitruve*, proposita hæc Editio (levi duntaxat tituli mutatione) desumpta fuit: illiusque paginæ respondent hujusce paginis. Satis hæc etiam emendata est: primæ tamen Editionis Tabulæ in æs incisæ, aliquantulo præstant Tabulis, in æs itidem incisis, Editionis hujusce secundæ.

CIOIOCLXXXIII.

COVRS D'ARCHITECTURE.

SECONDE ET TROISIEME PARTIES.

QVATRIEME, CINQVIEME ET DENIERE PARTIE.

Quarta Pars, cui adjungitur Quinta, quæ ultima est, peculiarem habet Frontem

¹ Ad Annum 1683.

Frontem sive Titulum; sed, excepto Partium numero, simillimum Tituli Partis secundæ, cui tertia est adjuncta.

Par M. Francois Blondel de l' Academie Royale des Sciences &c. (sunt enim tituli iidem, qui in 1 Parte prima recensiti fuere)

A Paris . Chez l' Auteur, au Faux-Bourg Saint Germain, & chez Nicolas Langlois rue S. Jacques. 1683. fol.

IN Parte operis Secunda (de Prima jam 2 supra dictum est) egit Blondellus de Columnis, de Stylobatis, de Trabeatione, tum singillatim de Epistiliis, de Zophoris, & de Coronicibus, deinde de Fastigiis, de Columnis quadratis, atque de Caryatidibus. Quarum rerum & universalem doctrinam tractavit, & peculiari quadam ratione præcepta exposuit Baroccii, Palladii, Scamotii, nec non Vitruvii nostri.

Neque secus egit in Parte Tertia, cui identidem Vitruvii placita rationesque interferuit, dum verba fecit de Intercolumniis, ac de Columnarum Ordinibus, quorum alter alteri superimponitur.

Arcuum autem sive Fornicum, Porticum, Fenestrarum, Portarumque structuras varias, varias mensuras, multiplices rationes, ac ornamenta persequitur diligenter in Parte Quarta Blondellus, raro prætermittens ea, quæ ex Vitruvio, ad res suas spectantia, desumi utilius poterant.

Demum in postrema, seu Quinta, Parte agitur de Pontibus, de Aquæductibus, de Cloacis, de Scalis, de Perspectivæ usu in Architectura, atque de Proportione partium, quæ in rebus Architectonicis adhibentur. Vbi vero res tales sunt, quales etiam Vitruvius in suis Libris attigerit, Vitruvii doctrina de rebus iisdem sæpe locum obtinet principem, explicatur, illustraturque.

CICIOCLXXXIII.

LES DIX LIVRES D' ARCHITECTURE DE VITRUVVE CORRIGEZ ET TRADVITS NOUVELLEMENT EN FRANCOIS AVEC DES NOTES ET DES FIGVRES.

SECONDE EDITION REVEVE, CORRIGÉE, ET AUGMENTÉE.

PAR M. PERRAVLT DE L' ACADEMIE ROYALE DES SCIENCES, DOCTEUR EN MEDECINE DE LA FACVLTE DE DARIS.

A Paris. Chez Jean Baptiste Coignard, Imprimeur ordinaire du Roy, rue S. Jacques, à la Bible d' or 1684. fol. maj.

IN Editione hac, magnifica profecto & emendata, eadem Nuncupatoria, eademque Præfatio (si pauca verba excipias) leguntur, quæ Editioni anni

¹ Ad Annum 1675.

² Ad eundem Annum 1675.

anni 1673. præfigebantur. Breve duntaxat, pro nova hac Editione, Monitum adjectum est.

Et si alias ab Ioanne Martinio, de Gallica lingua in Latinam conversi editique exstarent Vitruvii Libri (opem ei Editioni tulit Ioannes Govion, ut jam ¹ innuimus) versio tamen hæc Perraultii nova omnino est. Libertate autem quadam in versione hac usus est idem Perraultius (quemadmodum etiam ipse in Præfatione ad Opus suum proficitur) *Je ne fais, scribit, point d'excuse de la liberté que j'ay prise de changer les phrases--- j'ay fait consister toute la fidélité que je dois à mon Auteur, non pas à mesurer exactement mes pas sur les siens, mais à le suivre soigneusement où il va.*

Stylus, quo usus est Perraultius in Gallica versione, habita etiam ratione genii (ut loquuntur) Gallicæ linguæ, magis quidem ornatus & copiosus, minus vero pressus & gravis, quam Latinus Vitruvii stylus esse videtur. Quam vero Latinam Editionem secutus potissimum sit Perraultius, non liquet; sed meliores ei fuisse ad manus dubitandum non est. Neque tamen de variantibus Lectionibus sollicitus admodum fuit, rationemque ipse ² affert, a nobis nullo modo prætermittendam (de qua tamen alii viderint) *cette traduction, scribit ille, n'est pas tant faite pour les doctes curieux, que pour les Architectes Francois, que l'on n'a pas voulu faire attendre aussi long-temps qu'il auroit esté nécessaire pour chercher les diverses leçons dans les Manuscrits de toutes les Bibliothèques du Monde: hoc est: Vitruvium in Gallicam linguam converti, non tam in gratiam doctorum, qui res, & verba curiose persequuntur, quam in Gallorum Architectorum gratiam: neque vero opus meum expectari volui tamdiu, quamdiu fuisset expectandum, si prius variantes lectiones quorumcumque Manuscriptorum, in omnibus Mundi Bibliothecis delitescerent, quarendæ fuissent.*

Quod autem attinet ad ipsam Vitruviani textus versionem utriusque a Perraultio exhibitæ Editionis; vix, aut ne vix quidem, quidpiam interest differentiæ inter Editionem primam & hanc.

Sed quod ad Annotationes spectat, quas Vitruvii Libris ille subiecit, non exigua differentia inter hanc, primamque Editionem intercedit: scribit tamen suo in Monito: *il est pourtant uray que ce ne sont pas tant les corrections qui font la difference de ces deux Editions, comme les augmentations des Notes: idest: verum itaque est, differentiam inter duas hæc Editiones, non tam oriri ex emendationibus, quam ex additionibus Annotationum.* Fatetur præterea, se egisse de pluribus rebus, quæ non tantum pertinent ad illustrationem Vitruviani textus, verum etiam ad utilitatem eorum, qui Scientiis, melioribusque Artibus delectantur.

Q

Et

¹ Ad Annum 1547.

² Ad calcem sive Præfationis.

Et quidem Perraultii Annotationibus res plurimæ vel ad illustrationem locorum Vitruvii, vel ad doctrinas varias, variamque eruditionem, facientes continentur. Harum alias de penu suo ille depromsit, plures vero ex doctioribus Vitruvii Interpretibus, atque ex Auctoribus melioris notæ defumfit. De quorum allegationibus, animadvertere hercle debemus, cum ita in Præfatione sua statuisset: *Pour ce qui est des Auteurs alleguez dans les Notes, on s'est contenté de les nommer, sans marquer l'endroit de leurs ouvrages, d'où sont pris les témoignages que l'on leur fait rendre: parce que l'on n'a pas tant affecté l'apparence d'erudition que la netteté & l'éclaircissement des choses que l'on a expliquées: Car le discours auroit paru plus confus & plus embarrassé, s'il eust été interrompu par des citations & par des renvois importuns.* Nimirum, Auctorum nomina referre, eorundem vero locorum citationes prætermittere satius, ait, se duxisse, quam citationibus pluribus res implicare: itaque videtur timuisse, ne rerum ipsarum expositiones ex citationibus fierent obscuriores. Nullus tamen dubito, quin plerisque rem ille facturis fuisset multo gratiorem, si Auctorum loca (quod satis perspicue fieri potuisset) distincte diligenterque indicasset.

Neque deerunt fortasse qui nimis obscuram putent illam, in eadem Præfatione, sententiam, qua idem Perraultius profitetur se esse *bien loin d'approuver la modestie de ceux qui n'ont osé toucher au texte de Vitruve*: hoc est: *sibi non probari modestiam eorum, qui, nihil ausi, intactum Vitruvii textum reliquerunt*: optarint enim clarius hæc explicata; idest quatenus, & quibus regulis, verba textus Vitruvii ipse mutari posse arbitraretur. Non deerunt etiam qui nonnullas alias ipsius opiniones non sint amplexuri; & alii fortasse erunt, quibus satisfecisset ille quidem magis, si variis in locis Vitruvii menti perscrutandæ operam tam sedulo dedisset, quam dedit regulis quibusdam Architectonicis constituendis.

Figuræ autem sunt perelegantes. Minores formis ligneis impressæ, ut commodius suis locis aptarentur; majores in æs incisæ, & respondentes ubique explicationibus, quas iisdem adjecit, ubi textui & annotationibus non satis commode Tabulæ essent appositæ. Aliæ autem solis lineis formatæ sunt ad indicandas mensuras & proportionem a Vitruvio præscriptas: aliæ quibusdam pictorum artificiis haudquaquam carent.

. In utraque a Perraultio adornata Editione Figuræ eadem sunt, si excipias Tabulas tres, quæ Editioni huic secundæ accessere; prima ad Cap. V. Libri VI. altera ad Cap. XVII. Libri X. tertia ad Cap. XVIII. ejusdem Libri; & si itidem excipias Figuram II. Tabulæ IIII. quæ de novo addita est; & Figuram I. Tabulæ V. quæ mutata fuit; atque loco prioris, alia ex Rusconio defumta: ut defumta fuerat etiam Figura II. Tabulæ ejusdem. Quin etiam paucarum quarundam aliarum ideæ ex ipso Rusconio videntur.

videntur profluxisse. Sed tamen illud dissimulandum non est, haud dubie Claudium Perraultium ad quamdam magnificentiam (ut ita dicam) amplio- rem ea, quam ante ipsum Rusconius, Barbarus, alique appetierant, felicissimis auspiciis contendisse.

Vbi vero Danielis Barbari mentio incidit, monebo; jam laudatum Apostolum Zenum, illustrandæ litterariæ historiæ semper acuteque intentum, quædam nuper detexisse, & mecum hisce ipsis diebus communicasse, monumenta (vel præstantiora Necrologio, de quo ¹ supra, commemoratum est) ex quibus colligi facile potest, Danielem Barbarum ex vivis excessisse pridie Id. April. anni, jam a nobis indicati, 1570.

Sed ut eo revertar, unde discessi; licet quædam sint, quæ in hac quoque Perraultii Editione desiderari quidem posse videantur; concludam tamen, Editionem hanc inter utiliores adipiscendæ Vitruvii Librorum intelligentiæ, jure meritoque esse reputandam.

CIOICLXXXVIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANÆ EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Accesserunt huic Editioni de Homonymis Hyles Iatrica Exercitationes antehac ineditæ, nec non de Manna & Saccaro.

Tomi duo.

Trajecti ad Rhenum. Apud Ioannem vande Watter &c. 1689. fol.

QVæ huic Editioni additæ sunt Exercitationes nihil pertinent ad nostrum institutum. At scire juvat (præter additiones illas) in hac Editione suis locis inserta fuisse *Addenda Exercitationibus in Solinum*, quæ in priore, ² jam recensita, Editione ad extremum secundi Voluminis omnia reperiiebantur, complebantque paginas plus quam triginta. Præterea vero in Editione priore *omissa* atque *commissa*, quorum editæ adjunctæque *correctiones*, sex integras paginas occupabant, jam suppleta, atque correctæ omnia, suis in locis in nova hac Editione reperiuntur.

In hac etiam Indices purgati, emendati, reconcinnati, & (ubi opus fuit) aucti sunt, cura & diligentia Samuelis Pitisci; ut ex ipsius Præfatione, quæ sub propositæ modo Editionis initium legitur, colligere est. Itaque hisce de causis alteram hanc Editionem, pro re nostra, priori illi esse præferendam, nemo dubitabit.

Q 2

CIO.

¹ Pag. 81.

² Ad Annum 1629.

* CIOICLXXXVI.

IN Libro, cui titulus: ¹ *La Galleria di Minerva*: habentur hæc (quæ latine reddidi) *Celeberrimus* Godfr. Guil. *Leibnitzius* *eruditissima* *epistola* *sua*, *scripta* *die* *11. Iunii*, *missaque* *ad* *Antonium Magliabecchium*, *nuntiat* *quæ* *sequuntur* ---- *inter* *cetera*, *Abbatem Nicasum Lutetia Parisiorum ipsi Leibnitzio scripsisse*, *Abbatem Franciscum Nazarium*, *celebrem Auctorem Ephemeridum Litterariorum Roma prodeuntium*, *in eo esse ut Typographis tradat Annotationes in Vitruvium, & in Frontinum*. Quin Io. Albertus Fabricius (quem locus modo descriptus non latebat) addidit præterea: ² *De Adriani Anxuti sive Axovii, commentariis in Vitruvium, & Frontinum, vulgandis a Francisco Nazario jam spes facta fuit in Tentzelii Dialogis mensuris A. 1692. pag. 825. 1010.*

Porro inter Abbatis Nazarii Libros, qui ad ejus fratris filium, Bartholomæum Nazarium, ornatissimum virum, Medicinæ Doctorem, pervenere; Libri involucrum quoddam erat, plures chartulas schedulasque continens, inter se minime compactas; in quibus annotationes, sive scripta alia ad Vitruvium spectantia, exaraverat Abbas Nazarius, ac quasi in adversaria quædam conjecerat. Quas schedas, domi ejusdem Bartholomæi, in Tertio, Vico (qui distat Bergamo M. P. XIII. ad Eum) viderat olim vir doctissimus eruditissimusque Antonius Tertius Bergomensis, in hoc Gymnasio Iuris Cæsarei interpres eximius; qui, pro egregia sua erga me humanitate, nulli investigationi, nulli diligentiae pepercit, ut schedæ illæ reperirentur: at labores omnes in cassum cecidere; cum laudatus Bartholomæus Nazarius, post diuturnam perquisitionem, certo compererit, ac testatus sit, domesticorum incuria, schedas illas laceras atque dispersas periisse.

CIOICLXXXVIII.

COVRS D'ARCHITECTURE ENSEIGNE' DANS L'ACADEMIE ROYALE D'ARCHITECTURE.

PREMIERE PARTIE.

SECONDE, ET TROISIEME PARTIES.

QUATRIEME, CINQUIEME ET DERNIERE PARTIE.

Aliquæ ex his partibus Frontes, sive Titulos, habent peculiares quidem, sed tamen (exceptis Partium numeris) similes Tituli Partis Primæ.

On font

¹ In Venezia, pag. 236.

² Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 341.

*Où sont expliquez les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture;
& les Pratiques de cinq Ordres suivant la doctrine de Vitruve &c. (ut
1 alias descripsimus.)*

Dedié au Roy. Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences &c.

*A Paris, chez l'Auteur. Et se vend a Amsterdam chez Pierre Mortier.
1698. fol.*

Quamvis in propositis titulis hunc Architectonicum cursum venalem
fuisse apud Auctorem anno 1698. scribatur; is tamen (nimirum
Franciscus Blondellus) ad plures, anno 1686. transierat, ut 2 jam narra-
vimus. Sed, hic scribi de Auctoris Hæredibus, intelligendum est.

Quos Hæredes plura exempla Cursus ejusdem, ab Francisco Blondello
editi, dedisse Petro *Mortier* Bibliopolæ Amstelodamensi, verisimile pror-
sus arbitror. Neque enim Editio hæc, quæ præfert annum 1698. nova est,
sed est eadem, quæ partim anno 1675. partim anno 1683. prodierat. Re-
novati quidem fuere tituli, tum ut Cursum illum etiam Amstelodami
proflare apud Petrum *Mortier* innotesceret; tum ut (ad hosce Libros
reddendos vendibiliores) novis in titulis appellaretur *Editio hæc Secunda*,
atque ideo signaretur anno 1698.

Præterea ab hac proposita Editione fuere adempta folia, quibus Regis
(ut appellant) Privilegia continebantur: quibus in foliis si qua alia erant,
hæc iterum fuerunt impressa. Impressæ item fuere in nonnullis Figurarum
Tabulis paucæ quædam novæ litteræ inservientes ordini foliorum indican-
do. In Parte Quinta folium signatum numeris 695. 696. impressum recens
fuit. Vna etiam aut altera ornamentorum figura commutata videtur. Sed
hæc, & perpauca similia, si excipias, concludendum est, propositam
hanc Editionem (ut jam innuimus) non novam esse, sed eandem illam,
quæ annis 1675. & 1683. lucem adspexerat. Quamobrem consequitur,
ut quæ scripta a nobis 3 supra jam fuere, ad hunc quoque locum omnino
pertineant.

CIOICCCIII.

THE THEORY AND PRACTICE OF ARCHITECTURE; OR VITRUVIUS AND
VIGNOLA ABRIDG'D.

*The first, by the famous M. Perrault, of the Royal Academy of Sciences
in France (and carefully done into English) And the other by Joseph Moxon;
and now accurately publish'd the Fifth Time.*

London:

1 Ad Annum 1675;
Ad Annum 1683.

2 Ad eundem Annum.

3 Ad Annum 1675. &

London: Printed for R. VVellington, at the Dolphin and Crown in St. Paul's Church Yard: 1703. in 12.

EX nuncupatoria Epistola, qua hic Liber *Domino Murrey* inscribitur ab *A. Boyero*, colligendum esse videtur, hunc *Boyerum* de Gallica lingua in Anglicam Compendium Perraultii convertisse. In Præfatione tamen legitur, Compendium illud, non modo Gallice, sed Anglice etiam scriptum, magno in pretio habitum, quamvis in Anglicam linguam fuisset conversum non sine erroribus plurimis, a quibus hæc purgata fuit editio: unde licet suspicari, Anglicam aliam hujusce Compendii Editionem ante hanc exstitisse.

Porro Præfatio illa habet pauca quædam e Perraultii Gallico Proœmio desumpta, pleraque tamen alia fluxere ab Auctore, qui Anglicam hanc Editionem adornavit. Qui etiam principio nonnulla Perraultii, minus necessaria, prætermisit: ac toto in opere non servili quadam ratione, sed ea libertate, qua facilius posset Anglice reddere Perraultii Librum, usus est. Quin etiam ordinem omnino eundem divisionum Perraultii in Capita, si-ve in Articulos, non est persecutus; opus tamen suum concinne divisit.

Figuræ in æs incisæ, atque earundem explicationes, prorsus Perraultii Figuris explicationibusque respondent.

* CIOIOCCV.

IO. Alb. Fabricius, postquam nominavit ¹ *Perraultii Epitome m Vitruvii*, subdit: *qua in Anglicam linguam e Gallico translata vidit lucem Lond. 1705.* Sed fortasse *cifram 5* pro *cifra 3.* posuit Typographus; atque Editio hæc eadem est, ac illa, ² de qua superius est commemoratum. At, præter illam, exstitisse aliam Anglicam (ante annum 1703.) versionem *Vitruvii contracti a Perraultio*, suspicionem efficiunt (ut alias indicavimus) ea verba a nobis ³ relata, quibus adseveratur, Compendium idem jam *in Anglicam linguam fuisse conversum non sine erroribus plurimis.*

CIOIOCCXI.

COMPENDIO DELL' ARCHITETTURA GENERALE DI VITRUVIO OPERA DI MONS. PERRAULT.

DI NUOVO COMPENDIATA, E RISTRETTA NELLA PRESENTE TRADUZIONE ITALIANA DA C. C. C.

Con

¹ Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 349.
³ Ibidem.

² Ad Annum 1703.

Con le figure in Rame delineate , ed intagliate da Filippo Vasconi Architetto e Cittadino Romano.

Venezia 1711. Appresso Girolamo Albrizzi. in 8.

SVb tribus illis litteris C. latet nomen hoc , *Comes Carolus Cataneus* : quam notitiam erui non sine difficultate. Difficilius vero mihi fuit ab eodem clarissimo Viro (qui admodum juvenis in concinnando Compendio illo est versatus) impetrare , ut ejus nomen detegerem ; neque enim est modestia ejus minor virtutibus ceteris doctrinaque , quibus ornatus est.

Opus hoc ex Vitruvii Compendio , jam a nobis ¹ commemorato , quod Perraultius dederat , maxima ex parte provenit ; ut vel ipse fert Libri titulus . *Iterum compendiatum* dicitur , quia nonnullæ res , præsertim vero ad militarem artem pertinentes , prætermisæ fuere ; cum doctissimus Auctör propositæ versionis solam Civilem (ut appellant) Architecturam spectaret. Porro Italis , hujuscemodi Architecturæ studiosis , sane utile Compendium hoc esse potest.

* CIOCCCXV.

Vitruvius Britannicus. *Ou l'Architecte Britannique , contenant les Plans, Elevations , & Sections des Batimens Reguliers , tant Particuliers que Publics de la Grande Bretagne. Compris en 200. grandes Planches gravez &c. Par le Sieur Campbell. Anglice , & Gallice. London. 1715. fol. Tomi duo.* Porro Vitruvii nomen aliquid etiam ad res Vitruvii nostri spectans indicare posse videretur : at Voluminibus hisce nullæ res aliæ , nisi schemata & descriptiones AEdificiorum insignium , quæ in Magna Britannia sunt , continentur.

* CIOCCCXXVIII.

Roberti Castelli Propositum convertendi Vitruvii Libros de Latina in Anglicam Linguam , eisdemque explicandi colligimus ex ² *Actis Eruditorum Anno 1731. Lipsia publicatis* ; in quibus ³ Operis ab eodem Castello de Villis Antiquorum (Anglica lingua) scripti , specimen exhibetur , cujus verba prima sunt hæc : *Cum statueris Auctör Vitruvium transferre Anglice & explicare , hanc quasi præexercitationem , aut promulsidem esse , quod docet in Præfatione , voluit.*

Haftenus de M. Vitruvii Librorum Editionibus , atque de illustribus eorum-

¹ Ad Annum 1674. Et ad Annum 1681. ² Pag. 109. of the Ancients illustrated by Robert Castell. London. 1728. fol.

³ The Villas

eorundem Editoribus ac Interpretibus, satis, aut plus etiam satis, dictum est.

Itaque nihil quicquam adjiciam de doctis Viris, qui aut res Architectonicas pertractantes, aut aliud (ut ita dicam) agentes, nonnulla Vitruviana loca, cum aliqua objiceretur occasio, attigere. Inter quos numerandus fane esset Poliphilus (seu, si verum ejus nomen cognomenque sequimur, Franciscus Columna) quem Architecturæ quasi instauratorem Andreas Felibienus, historiæ Architecturæ peritissimus, nobis ante oculos ponit; cuique præconium singulare tribuit his verbis: *Car (ait ille) quelque idée avantageuse que Vitruve ait donnée de l'Architecture ancienne, Poliphile semble encore la représenter avec plus de majesté & de grandeur: il la fait envisager comme la seule science qui regit tous les Arts & qui embrasse elle-même les notions les plus sublimes. Il rapporte à cette science non seulement l'ordonnance & la construction de toutes sortes d'édifices, mais encore l'intelligence parfaite de ce qui doit décorer & accompagner ces grands ouvrages.* Ac ut de Poliphilo hoc alia dicenda suppeditassent, ita etiam de Leone Baptista Alberto, de Serlio, de Palladio, de Scamotio, deque pluribus aliis: veruntamen videri possim, munere satis defunctus, qui diligenter intulerim in annotationes plura Auctorum illorum loca, quæ quidem ad Vitruvii Libros pertinerent.

Ex dictis autem cernere hujusmodi rerum peritos facile posse, opinor, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc desiderant, illustrare. Saltem visus ego mihi sum haud obscure vidisse, præsto esse adjumenta multa ad adornandam novam Librorum Vitruvii Editionem; neque fane futuram inutilem operam, quæ in ea conficienda augendaque poneretur. Nimirum dari posse Vitruvii Libros sedulo emendatos, castigatosque, & ad antiquam fidem restitutos; nec non observationes, seu annotationes, quibus indicentur emendationum, castigationum, ac restitutionis ad antiquam fidem, causæ atque rationes: his autem variantes Lectiones; præsertim ex Codicibus manu scriptis desumptas, adjici oportere, etiam me tacente, intelligit quilibet. Manifestum itidem est, curam in primis esse habendam Figurarum, quibus (ut ex ipso Librorum contextu facile constat) instruxerat Vitruvius ornaveraturque Libros suos: interciderant illæ quidem injuria temporum, sed a viris doctis ferme sunt restitutæ.

Dictionarium præterea Vitruvianum percommodum perque utile habendum satis apparet: quod posset novo concinnari & digeri ordine; ordine scilicet

1 Les Plans & les Descriptions de deux Maisons de Campagne de Plin le Consul. A Londres, 1707. pag. 122.

scilicet scientiæ rerumque; ut staret Institutionum Doctrinarum Vitruvianarum loco; quemadmodum Perraultius in sua Vitruvii Gallica Epitome quodammodo tentavit. Diversa autem ratione adhibita, possent distribui per ordinem Alphabeti verba. Quin etiam possent, modo alio, vocum singularum explicationes sub textu loco suo quæque inseri. At distinctius digerens ea varia ac multiplicia, quæ conquisivi atque mihi jam comparavi, melius perspiciam, opinor, methodum aut unam, aut plures, quæ conducibiliores esse videantur.

Vbi vero quæ viri doctissimi dederint, attendantur, facile liquet, haud exigui quidem momenti esse reputandas Annotationes ad illustranda Vitruvii loca illa, quæ illustratione indigeant, neque tamen possint ad Vitruvianum *Dictionary* proprie referri. Sed hæc textuine subjiciendæ sint, an in unum sejunctum corpus redigendæ, tum demum dispiciendum veniet cum de *Dictionary* constituam. Illi vero & hisce Figuras, pertractatis rebus aptas, perspicuitatem eximiam conciliaturas esse, nemo non videt.

At præter hæc omnia considerandæ profecto sunt nonnullæ explicationes quorundam Vitruvii locorum, necnon res quædam ad Vitruvii Libros illustrandos apprime facientes, quæ a viris doctissimis singillatim aut scriptæ aut editæ sunt; non illæ quidem nimis longæ, sed tamen quæ inter Annotationes, vel infra Vitruvii textum, nullo laudabili modo locum queant obtinere. Cujusmodi (caussa exempli) sunt, Amicissimi Collegæ nostri, Viri Celeberrimi, Io. Baptistæ Morgagni Epistola de quodam Vitruvii loco ad Rem Medicam attinente, Anonymi Compendium Architecturæ, Bernardini Baldi Vita Vitruvii, Eiusdem Scamilli Impares Vitruviani, Io. Baptistæ Bertani obscurorum & difficilium Vitruvii locorum de Ionico Opere Explanatio, Claudii Ptolomæi Epistola de rebus pluribus ad absolutam Librorum Vitruvii Editionem conducentibus, & alia hujusmodi; quæ omnia uno Vitruvianarum Exercitationum vocabulo comprehendendi posse opinor. Eæ itaque (ut jam a nobis fieri coeptum est) seorsim ut proferantur, suapte natura requirunt; idque libere profecto exequi datum erit, nulla ordinis temporisve ratione servata. Quando enim certum sit, eas editum iri, atque una cum Vitruvii Editione haberi posse; haud dubie etiam in Annotationibus illas, vel illarum utilia loca, indicare plane licebit; quod unum necessarium esse videtur.

Et ad eas Exercitationes insuper accedere quædam possent (ut ita dicam) Additamenta. Nimirum Henrici VVotonii Elementa Architecturæ, Leonis Baptistæ de Albertis de Pictura Libri tres, & similia Opuscula quædam alia, quæ Io. de Laet suam in Vitruvii Editionem (an. 1649.) nunc magno in pretio habitam, intrusit. Quæ Opuscula, quamvis minus pertinentia ad Vitruvii illustrationem, si nova in Editione desiderarentur; satis

R

habe-

haberent caussæ nonnulli, cur judicarent, veterem illam Editionem novæ, eo saltem nomine, præstare.

Demum utiles forent Indices duo. Alter Vocum omnium Vitruvianarum, similis Indicum, qui Libris ad usum Serenissimi Delphini egregie fuere accommodati. Alter Auctorum atque Rerum in universum Opus. Sed hæc quoque indicavisse satis modo est.

Nunc autem quando de manu scriptis Codicibus paullo supra sermo incidit, in extrema hac nostri Commentarii parte, loco sive utilis parergi, sive necessariæ Appendicis, nonnulla de Codicibus, quorum variantes (ut appellant) Lectiones mihi erunt usui, subijciam. Ac, prætermisissis iis multis, quæ eorundem occasione, de antiquorum Codicum varia scriptura observaveram, & in mea adversaria conjeceram; paucis indicabo quid in meum agellum ex Codicum fontibus sit derivatum; idque adhibitorum Codicum recensione conficiam: qua peracta, fastigium quoque Commentario huic nostro recte videri poterit impositum.

I. Elegans Librorum Vitruvii Codex, qui decimoquinto seculo scriptus facile fuit, Venetiis in publica Divi Marci Bibliotheca asservatur. Pertinuit ad S. R. E. Cardinalem Bessarionem, cujus manu in fronte Voluminis apposita est nota hæc: *Vitruvius de Architectura, & Vegetius de Re Militari. Liber meus D. Car. Tusculani*. Ex eo variantes aliquot Lectiones descripsi: tum vero themata veluti quædam capitum; quæ, loco Indicis, ante Libros Vitruvii leguntur. Vitruvii tamen Libri in Capita secti minime sunt, sed in crebros breves articulos, partitione sane non inconcinna: itaque tria quattuorve prima verba ex singulis articulis excerpti, ut mihi, divisionem in articulos meditati, aliquo essent adjumento.

II. Venetiis itidem, in Bibliotheca Viri Nobilissimi Girardi Sagredi, AEdis Marcie Procuratoris, alius Codex Librorum Vitruvii est: ad ejus extremum exstant quæ subjeci:

1404.

Τέλος

IO. NT.

quare Codicis ætas perspicue apparet. Contuli diligenter eum Codicem cum Editione Vitruvii Tornæfiana anni 1586. atque ad hujus margines variantes cunctas Lectiones, & quæ alia notatu digna visa sunt, adscripsi.

III. In Gulielmi Philandri Annotatione ad Vitruvii Libri V. Cap. III. verba illa, *In diatono vero tonum*, legeram hæc: *In manuscripto exemplari, quod Bononia in D. Salvatoris Bibliotheca vidimus: & etiam prius in iisdem Annotationibus, ad Caput I. Lib. III. Codicis Manuscripti Bononiensis* (hoc est, ut arbitror, ejusdem illius, qui in Bibliotheca D. Salvatoris est) mentionem inveneram. Tum vero, cum de eodem notitiam quæsissem, comperi, hoc idem Exemplar (scriptum, ut videtur, paullo post finem seculi decimi tertii) adhuc in Bibliotheca eadem reperiri: ad ejus autem calcem

calcem ita scriptum est: *Liber Ioannis Tinti in maxima frequentia scriptus Florentia*. Itaque nonnullas variantes lectiones, & integras quasdam periodos, quibus præsertim indigere me posse arbitratus sum, petii; ac diligenter ex eodem descriptas exemplari habui, partim a celeberrimo Viro Francisco Maria Zanotto, Publico in Bononienſi Gymnaſio Professore, Scientiarum autem & Artium Instituto atque Academiae a Secretis; partim ab eruditissimo D. Ioanne Chryſoſtomo Trombellio, quorum humanitati eas acceptas me referre par est.

III. Librorum Vitruvii Codex (qui non multo ante inventam artem Typographicam scriptus esse videtur) exſtat Cæſenæ in Bibliotheca Cœnobii, Divo Francisco Sacri, *Fratrum* (ut appellant) *Conventualium*; quam Leander Alberti, in ſua ¹ *Italia Descriptione*, Bibliothecam ſumptuoſam, pluribuſque magni pretii, ac raris Libris ornatam, appellat: & Ioannes Blaeu in ſuo ² *Geographia Volumine Octavo*, quo Italia continetur, habet hæc: *Videre eſt* (Cæſenæ) *ad D. Franciſci Bibliothecam inſignem, Malateſta Novelli opus, omnis generis MSS. Libris, inter quos quidam rariffimi, abunde inſtructam*. Ex eo Codice deſcriptum Septimum integrum Librum, & nonnullas aliorum partes, nec non dubiorum locorum requiſitas omnes collationes mihi ſuppeditavit Carolus Antonius Serra, Vir eruditus, qui Cæſenæ, hoc eſt in Patria ſua, medicinam facit magna cum laude.

V. Aloyſius Antonius Muratorius Sereniſſimi Mutinenſium & Regienſium Ducis Bibliothecæ Præfeſtus, Vir & doctrinæ copia, & politiore humanitate, & meritis in litterariam Rempublicam egregiis, ornatiffimus, me juvit Codice ſcripto circa finem ſeculi decimiſexti, ſed excellentis quidem notæ. In eo multa obſervatu plane digna mihi obiecta ſunt. Integrum vero Codicem attente contuli cum Librorum Vitruvii editorum Amſtelodami anno 1649. exemplari uno ex meis (plura enim habeo) in quo ſcripſi tum variantes omnes Lectiones, tum nonnullas animadverſiones, perſequens methodum, qua Stephanum Baluzium, de quo infra dicam, uſum fuiſſe, obſervaveram.

VI. Vberem copioſamque ſegetem variantium Lectionum ex MS. Codice collectam, diligenterque eleganti digeſtam in Libro (cujus fronti adſcripta ſunt hæc: *Vitruvii opus de Architectura ed. Amſtel. Elziv. 1649. collatum cum MS. Eton.*) ex Anglia accepi, liberali ultroneo dono Richardi Meadii Viri de melioribus litteris ac Scientiis optime meriti, celeberrimique; cui, hoc etiam nomine, me plurimum debere profiteor.

VII. Nec non aliam itidem variantium Lectionum integram collectionem ex Codice MS. ſeculi noni, cum eadem Editione Elziviriana collati,

R 2 mihi

¹ Edizione di Bologna dell'anno 1550. pag. 265. vere 271.

² Pag. III. col. 2.

mihi redux ex Anglia attulit Vir summus, qui studia mea semper adjuvit enixe, Marchio Scipio Maffejus.

VIII. Post hæc dicam de variantibus Lectionibus excerptis ex Florentinis Codicibus. Vir Præstantissimus D. Seraphinus Tansius Abbas Monasterii Divæ Mariæ dicati Florentiæ, ut litteris, quas adamat, mihi quæ etiam faveret, suscepit in se onus hoc conferendi diligenter manu scriptos Codices cum Vitruvii Editione: itaque partim integra Capita, & integros contulit Libros; partim vero excerptis Variantes pro omnibus locis iis, quæ ego illi longissimo in indice annotata transmiseram. Sux vero Collationi adposuit laudatus Abbas Tansius præfationem hanc: *Vitruvius editus Florentia anno 1522. collatus cum tribus MSS. existentibus in Bibliotheca Laurentiana Florentia* (nullus in Bibliotheca Sanctæ Crucis Codex Vitruvianus inventus fuerat) *Pluteo signato numero XXX. Quorum primus Codex signatus numero 10. scriptus videtur circiter annum 1300.*

VIII. *Codex etiam, qui numeri 13. notam præfert, ejusdem (aut perexiguo temporis intervallo diversa) ætatis esse videtur.*

X. *Codicem vero signatum numero 11. scriptum crediderim post annum 1400. Exstat etiam Codex alius Vitruvianus in eodem Pluteo, signatus numero 12. qui concordat cum Codice 11. sed passim scæset erroribus; itaque hujus Codicis nulla habita est ratio.*

XI. Debeo autem eruditissimo & variæ doctrinæ laude celeberrimo Siegberto Havercampio, Professori Historiarum, Eloquentiæ, & Lingux Græcæ in Academia Lugd. Batava, Lectiones varias, quas ille, ut rem mihi gratam faceret, excerptis ex duobus Codicibus Bibliothecæ Lugduno-Batavæ, persequens Vitruvii varia loca, visa mihi aut dubia, aut difficiliora; indicem quorum ad illum miseram. De Codicum eorum primo, in *Catalogo Bibliothecæ Publicæ Lugduno-Batavæ* scriptum est ita: *Vitruvii de Architectura Libri X. Vetusstiss. man. --- In Membr. 88.* Fuit Iohannis Episcopi Varmien. ut in fine scriptum est.

XII. Alter, quem secundum Havercampius nominat, in *Catalogo* eodem recensetur modo hoc: *Vitruvii de Architectura Libri decem integri, & vetustiss. manus. In Membr. 107.* Porro uterque (scribit Havercampius ipse in litteris ad me datis) *Vossii fuit, & uterque in folio: is, qui MS. 2. nomine mihi venit, satis diligenter cum Editione Philandri a Vossio fuit comparatus, præsertim Lib. V. & seqq.*

XIII. Hæc vero comparationes Vossii annotationesque, pro eximia sua humanitate, mecum communicavit idem laudatus Havercampius; ita ad me scribens: Est in *Bibl. Publica Codex, cujus oras plurimis notis, & emendationibus felicissimis, impleverat sua manu Isaacus Vossius. Eas omnes diligenter descri-*

¹ Pag. 374. col. 2.

² Pag. 376. col. 1.

descriptas do & mitto. Malui autem ipse in omnibus illud tedium devorare, quam aliena fidei committere. Liber hic in ¹ *Catalogo* jam citato refertur verbis hisce: Vitruvii *de Architectura Libri* ---- *Lugduni. 1552. Liber quintus & sequentes ab Isaaco Vossio collati cum MS. emendationibus etiam adscriptis. In quart. Math. 15.*

XIII. Atque ut idem Havercampius benefacta sua cumularet, misit mihi etiam Iosephi Iusti Scaligeri notas accurate descriptas, de quibus citatus ² *Catalogus* sic habet: *Vitruvius (Marcus) Pollio de Architectura* ---- *Florentia 1522. Cui multa adscripsit Scaliger. In oct. Math. 60.*

XV. Sequitur, ut de Codicibus Mediolanensibus nonnulla dicam. Quorum quot petii loca, totidem eorundem diligentes collationes perhumaniter perque benigne mihi suppeditavit Iosephus Antonius Sassi, Ambrosianæ Bibliothecæ, quæ Mediolani est, Præfectus, Vir eruditione, atque doctrina clarissimus. Sunt autem ea in Bibliotheca Codices tres. Primus scriptus fuit a Bonnino Mambrizio, anno 1462.

XVI. Secundus vero pertinuit ad Ioannem Vincentium Pinellum. Hic quoque temporis indicio ornatus est; ex quo apparet, ejus scripturam ad annum 1474. esse referendam.

XVII. Ultimus spectavit ad Federicum Borromeum S. R. E. Cardinalem: scriptus est circiter annum 1500. Fortasse quia Vitruvii Libros ex aliquo alio Codice manu scripto describere voluerint potius, quam adhibere typis æneis editos, qui eo tempore jam prostabant.

XVIII. Secundum hæc revertar ad benefacta pluries jam jure meritoque laudati Marchionis Maffei. Is cum Lutetiæ Parisiorum degeret, rem facturus mihi utilem atque gratam, cum Editione Elziviriana an. 1649. loca plura eidem a me indicata, contulit cum tribus Regiis manu scriptis Codicibus, qui distincti sunt numeris hisce; 4157. 5438. 5439. Fere omnibus collatis in locis Codices illi inter se ad unguem consentiunt: neque ego sane utar nisi locis, quæ in singulis illis eodem plane modo leguntur. Itaque tres illos Codices habiturus sum tamquam Codicem unum.

XVIII. Sunt præterea mihi in promptu variantes illæ Lectiones, quas Vir doctissimus, Stephanus Baluzius, Vitruvii Libris (editis Amstelodami 1649.) propria manu, diligentissime adposuerat: ad quorum Librorum calcem leguntur hæc: *Contuli cum vetustissimo Codice MS. qui fuit V. C. Petri Pithæi. Absolvi III. Kal. Sept. MDCLXXXIX. Steph. Baluzius.* Pretiosum hoc exemplar, nulli sane manu scripto Codici posthabendum, mihi dedit, pro summa sua erga me benevolentia, Apostolus Zenus, Sac. Cæs. & Cat. Majes. Historiographus atque Poeta, qui optimis litteris non modo plane

¹ Pag. 171. col. 2.

² Pag. 171. col. 2.

plane eruditus, verum etiam aliorum in litterarum studio versantium fautor eximius est.

XX. Plurimum autem me obstrinxerat Io. Albertus Fabricius, Professor Publ. in Gymnasio Hamburgensi; qui, quousque vixit, de litteraria Republica mereri optime numquam destitit; e vivis autem (proh dolor!) non sine magna meliorum litterarum jactura pridie Kal. Majas ann. CIOIOCCXXXVI. ereptus est. Annotationes ille mihi largitus est, quas in *Bibliotheca sua Latina*, a Viro Clarissimo Christiano Falstero se habuisse, scripserat; ubi etiam specimen quoddam earundem vulgaverat; addens, se integras daturum alias, quam primum ferret occasio. Itaque nullo adhibito interprete rogavi ego ipse ab eo, ut easdem mecum vellet communicare. Ille autem, nihil cunctatus, eas mihi integras misit, petitioni meae indulgens humanitate tanta, ut ejus perfectissimum fuerit beneficium. Ceterum plane existimo, ex citata Latina Bibliotheca hic esse describenda quæ de Annotationibus iisdem in Epistola ad eundem Fabricium data, præfatus fuerat idem Falsterus: sunt autem hujusmodi: *Recognoscere non ita pridem coeperam Bibliothecam a nobilissimo Civitatis nostræ Praside Castano Viform, scholæ nostræ Cathedrali (Ripensi) legatam, cum in manus incideret rara & perantiqua Editio Florentina Vitruvii impressa A. 1523. in forma quam vocant octava. Excusseram porro unam alteramve paginam, cum latum in oculos spectaculum incurreret, antiqua eruditi Viri manus, qui Vitruvium partim (ut conicio) ex ingenio, partim ex vetustis Codicibus ad oram emendaverat. Est autem Liber ex Italia per Ioannem Ponchium allatus. Inspexi Lectiones singulas penitus. Contuli cum Editione præstantissima de Laet Amstelodamensi CIOIOCCXLIX. in fol. exscripsi fideliter, & quam potui curatissime.*

XXI. Gratiam iridem debeo Viro doctissimo Petro Thomæ Cacciaro, qui, in hoc Cœnobio ejus Sodalium Carmelitarum, Theologici studii Magister ac Moderator eximius olim fuit; deinde Romam se contulit, ubi docet magna cum laude in Congregatione ad Catholicam propagandam fidem instituta. Is bene multis petitionibus meis benigne satisfaciens, raros perquirendo Libros, Codicesque notæ melioris, pro me præstitit egregie multa, quorum grata memoria meo ex animo numquam delebitur. Hoc autem loco dicendum a me est de diligenti ejus opera, qua mihi procuravit variantes omnes Lectiones, quæ inventæ sunt conferendo Codicem, signatum numero 1504. in Bibliotheca Alexandrino-Vaticana, cum Elziviriana Editione anni 1649. Qui Codex pertinuit olim ad Christinam Regionem Svecorum. Quamvis autem haud facile sit de Codicum ætate conjecturam facere, cum tamen viris doctis atque harum rerum peritis visus plane

1 Tom. I. pag. 342.

plane sit perantiquus, ac fortasse exaratus circa finem seculi octavi, certe minime scriptus post seculum nonum, ideo inter præstantiores Vitruvianos Codices eum esse habendum egregii illi viri non dubitarunt; eoque magis opinionem hanc sunt amplexati, quod etiam admodum emendatus Codex ille esse videatur. Itaque non modo variantes Lectiones, verum magnam quoque partem septimi Libri, & aliorum Librorum Capita quædam (quæ sunt obscurioribus locis referta) describi idem laudatus P. Cacciarus curavit. Qui peramanter cuncta persequens, res etiam descriptas sæpe ipse iterum contulit cum Codicibus, unde fuerant desumptæ.

XXII. Omnes itidem Variantes, & primis illis paria excerpta, opera ejusdem egregii Viri habui ex Codice Vaticano (qui numerum præfert 2229.) ætatis paullo inferioris illa Regii Codicis ætate, membranacei tamen, antiqui, ac bonæ quidem notæ. Præterea vero cum quibusdam aliis Codicibus, in Bibliotheca exstantibus Vaticana & Palatina, Vitruvii nonnulla loca collata cum eadem illa Editione anni 1649. qua semper ad me juvandum usi Romæ sunt, petii, atque obtinui; at reor, de Codicibus illis (cum pauca loca sint) apte magis in Annotationibus mentionem fieri oportere.

F I N I S .

EXERCITATIONES VITRUVIANAE SECUNDAE.

HOC EST:

IO. BAPTISTAE MORGAGNI

In Patavina Academia Rei Anatomicae Professoris Primarii, & Praesidis, Regiar. Scient.
Societatum Parisiensis, & Londinen. Sodalis, nec non Socii Acad. Imper. Petropol.

EPISTOLA,

In qua agitur de quodam VITRUVII loco ad rem Medicam attinente.

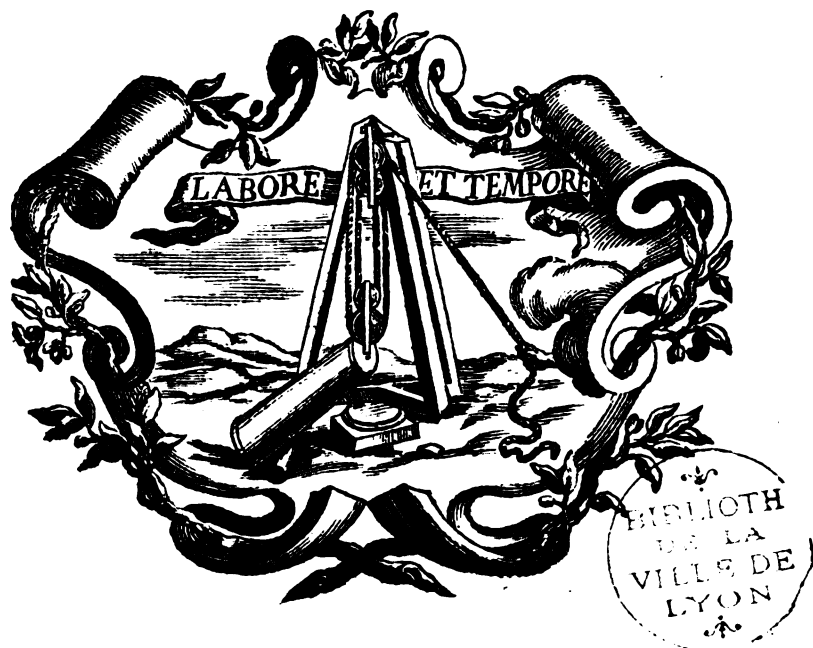
M. VITRUVII POLLIONIS

VITA CONSCRIPTA

A BERNARDINO BALDO VRBINATE
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.

ANONYMI SCRIPTORIS

COMPENDIVM ARCHITECTURAE VITRUVII
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.
Et prostant Venetiis apud Franciscum Pitteri.
SUPERIORVM PERMISSV.

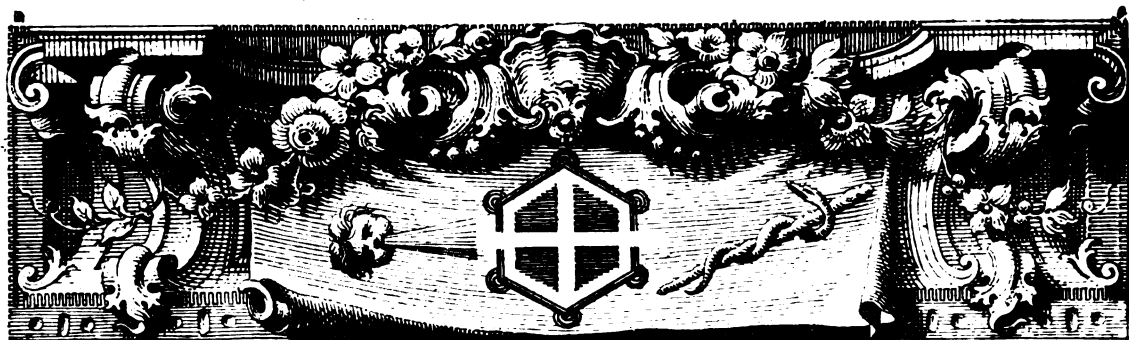

IO. BAPTISTAE MORGAGNI
EPISTOLA,
IN QVA AGITVR DE QVODAM
VITRUVII
LOCO AD REM MEDICAM ATTINENTE.

IO. BAPTISTA MORGAGNVS

S. P. D.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO MARCHIONI

IOANNI POLENO

MATHESEOS PROFESSORI CELEBERRIMO.

MITTIS ad me, Vir Clarissime, M. Vitruvii locum ex Libro I. de *Architectura* Cap. VI. in quo postquam plateas & angiportus improbavit ventorum flatibus ita patentes, ut apud multos, & Mitylenæos nominatim, animadverterat, tum nonnullis interjectis, hæc subjicit, ut ab Iocundo quidem edita habemus: *Vitia autem sunt, quæ difficulter curantur, in regionibus quæ sunt supra scripta, hæc, gravitudo, arthretis, tuscis, pleuritis, phthisis, sanguinis ejection, & cætera, quæ non detractioibus, sed adjectionibus curantur.* Qua de lectione quid mihi videatur, quæris eo diligentius, quod aliter scripta plerorumque istorum vitiorum nomina in principe editione, atque adeo in codicibus calamo exaratis legisti. Ego vero ut obsequar voluntati tuæ, quo nihil mihi esse potest jucundius, illud primum censeo, in quatuor postremis nominibus, unum modo, idque manifestum, typographi quidem esse erratum, quod *tuscis* pro *tussis* descripsit. Sic etiam quod editio princeps habet *pleuresis, thisis*, codices autem *tiphisis*; nimirum evidentius est, quam ut cuiquam, non modo tibi Viro Eruditissimo, ostendi debeat, hæc indoctis atque oscitantibus librariis accepta esse referenda, sive *phthisis* cum Iocundo, sive *prysis*, de quo mox videbimus, scribendum credas.

II. Verum ut in postremis nominibus Iocundum præbo, aut certe non improbo; sic contra vereor, ne cum *arthretis* rescripsit, quantum a vestigiis codicum, primæque editionis, tantum a Vitruvii sententia recesserit.

T

Quid

Quid enim *arthretis*, sive, ut scribere voluit, *arthritis* loci habeat inter, vitia ista cætera, ad thoracem, pulmones, asperam arteriam, & proximam, ad summum, pituitariam membranam attinentia, eademque sæpe inter se adeo connexa, ut Coelius Aurelianus libro *Morborum Chronicorum* II? ¹ *Influxioni* ex ordine subjiciat *Tussiculam*, *Sanguinis fluorem*, & *Phthysicam Passionem*. Influxionis autem nomine & *coryzam*, & *branchon*, & πτύσιν complectitur, hoc est & gravedinem, & raucitatem, & ad pulmones factam defluxionem; cum Aretæus ² quidem πτύσεως nomine *sputionem* acceperit, ut sanguinis, guttatim, aut non ex partibus saltem quæ infra os sunt, erumpentis: nam si ex his erumperet; tum ἀναγωγὴ, id est *rejectionis* vocabatur. Quam sanguinis ejectionem cum Vitruvius dilerte memoret; a veri similitudine non abhorret, πτυσιν quoque, hoc est ejus expuitionem memoravisse, aut; si hanc vocem, ut Aurelianus, intelligas; ad pulmones factam defluxionem. Vtravis certe non modo ante sanguinis ejectionem melius ponitur, quam phthisis; sed præterea ejusmodi est, ut in certis quibusdam *regionibus difficulter curetur*; nam phthisis, vel inter initia, utique in omnibus difficulter curatur: quamquam in iis multo difficilius quas Vitruvius describit. Cave autem credas, si phthisin scripsit, inveteratam confirmatamque designavisse; quis enim, aut qua in regione curaret? Sed quamvis illis in civitatibus ea vitia *ideo difficulter medicari*, dixerit, *primum quod ex frigidibus concipiuntur: deinde quod defectis morbo viribus eorum, aer agitated ex ventorum agitationibus extenuatur, unaque a vitiosis corporibus detrahit succum, & efficit ea exiliora*; tamen defectas vires intellige non a phthisi, sed ab alio aliquo cæterorum morborum, qui, ut fit, & sua ipse enumeratione indicat, phthisis initium anteverterit, diuque ægros maceraverit. Sane priores illos morbos quam non recentes intelligat, illud argumento est, quod eos, id est ipsam quoque pleuritidem, *non detractionibus* ait, *sed adjectionibus curari*.

III. Cæterum sive *ptysis* rescribas, sive *phthisis* cum locundo retineas; utralibet vox quam istum in locum conveniat, vides. Contra, articularis morbus, sive ut is edidit, *arthretis* neque ita convenit, & a vulgata ante ipsum scriptura discrepat. Nam princeps editio sic habebat: *gravitudo arteriarum, ac tussis*; codices vero alii quidem: *gravitudo arteriace, tussis*: alii *gravitudo arieriace tussis*. Erat autem *arteriace*, sic sine alio quopiam nomine positum, recentioribus quidem Medicis, arteriæ medicamentum, ut Galenus docet initio libri VII. *de compositione medicamentorum localium*, quo in libro plurimas ejusmodi *Arteriacas* describit: eaque significatione ab latinis quoque Rei Medicæ Scriptoribus *Arteriace* usurpata est, ut apud

Scribo-

¹ Cap. 7.

² De Caus. & Sign. Acut. Morb. l. 2. c. 2.

Scribonium ¹, Celsum ², Plinium ³, Marcellum ⁴ videmus. Quo quidem modo cum in proposito Vitruvii loco non posse accipi, constet; querendum esset, an pro raucitate posset, quo intellectu mirifice conveniret, si modo exemplum aliquod idonei Auctoris haberemus qui sic accepisset. Verum ne *Arteriacon* quidem sic a Paulo absolute, ut ajunt, positum credo; tametsi Prosper Alpinus ⁵ Vir cæteroquin doctissimus id videatur significare. *Si humor distillans ex capite (Paulo auctore) in nares decumbat, affectum facit, qui Græcis κόρυζα, & Latinis gravedo dicitur: si in fauces & palatum, Græcis κατάρρρον, & nostris destillationem vocatam inducit: si guttur & asperam arteriam, ut etiam membranam internam, quæ hanc integrit, exasperaverit, βράγχον, inquit, & ἀρτηριακὸν Græcis itidem vocatum, atque Latinis vocis raucitatem: demum si in asperam arteriam, & in pulmones fluxio irruat, tussim excitat.* Favere utique Alpino videtur Andernacus, qui illa Pauli verba ex libro VII. *de Re Medica* cap. XXVIII. latine sic reddidit: *rauca vox efficitur, vocaturque malum Græce βράγχον, & ἀρτηριακὸν, Latinis raucitas.* Ianus tamen Cornarius, qui suam Pauli interpretationem post Andernacum emisit, sic potius credidit interpretanda: *raucosa vox fit, & rauco, & arteriaca affectio appellatur.* Ac certe Ioannes Goræus ⁶, & Ioannes item Scapula ⁷, cum hunc eundem uterque locum ex Paulo indicent (hujus enim græco exemplari, cum hæc ad te continuo rescriberem, carebam) neuter; sine adjuncto nomine appellativo; ἀρτηριακὸν, sed ambo pariter ad hunc modum scribunt ἀρτηριακὸν πᾶθος.

III. Igitur si *arteriace*, aut *arteriaca* per se arteriæ asperæ affectionem non significat, sed aut medicinam, aut indefinite rem quampiam, ad arteriam hanc attinentem; illud sequitur ut videamus, an cum alterutra earum vocum conjuncta, quas inter in Vitruvii loco posita est, commodam possit significationem habere. Et primum, si legamus *arteriaca tussis*, aut *arteriaca tusses*; erit sententia haud aliena ab iis quæ olim quoque de tussis discriminibus Medici non ignorabant. Nam & tussire quibus a jecore aqua inter cutem inceptit, animadvertit Hippocrates ⁸, Galenus autem ⁹, id repetendum esse, duxit ab *jecoris mole incidente præcordiis*, ac *faciente angustiam in pulmone*, & nonnulli fuerunt, eodem testante Galeno ¹⁰, qui *lumbricos intestinorum, cum ad ostiolum ventriculi repentes, ipsum mordeant, aridas tusses excitare*, dicerent; ut vel hinc pateat, non omnino accipienda esse quæ ab Ettmüllero ¹¹, multæ alioquin lectionis Viro, scripta sunt, negante, *de Tussi ex stomacho orta ullum Præticorum aliquid habere, præter*

T 2

Linda-

¹ Composit. Med. 74. & 75.² De Medicina l. 5. c. 25. n. 17.³ Natur. Hist. l. 20. c. 19. & l. 33. c. 7.⁴ De Medicam. c. 14.⁵ De Medicina Method. l. 10. c. 12.⁶ Defin. Med. ad Α'ρτηριακόν.⁷ Lexic. Græco Lat.⁸ Prognost. n. 8.⁹ Comment. 2. in Progn. n. 3.¹⁰ Comment. in l. 6. Epid. Sect. 2. n. 17.¹¹ Prax. l. 1. Sect. 14. c. 3. art. 3.

Lindanum. Sed hæc alias; nunc vero quod dicere institueram, cum veteres etiam Medicos, ex iis aliisque ejusmodi locis appareat, quasdam cognovisse tussis, quarum præcipua causa in arteria aspera non esset; apparet simul, quarum causam in illa arteria potissimum esse constaret, eas vero arteriacas tussis, ut ab hepaticis, stomachicisque, atque aliis ejusmodi distinguerentur, vocari potuisse.

V. Quod si tibi hæc forte paulo subtiliora quam pro captu, non Medici, sed Architecti, esse videantur; age, *gravitudo arteriaca* lege, aut potius quod ipsa habet princeps editio, *gravitudo arteriarum*, id est gravedo asperæ arteriæ. *Solent* enim, id quod Turnebus ¹ admonuit, & *Latini quædam efferre interdum non incito rusticoque sermone numero multitudinis, quæ frequentius singularia sunt, ut arterias pro arteria aspera dicunt*, non tam, ut aliquis videtur credere, quia reapse plures sunt, cum mox truncus dividatur in ramos, quam quia sic ipsi amant loqui, ut cum M. Cato ², quem etiam Turnebus produxit, *si lienes*, inquit, *turgent*, & *si cor dolet*, & *si jecur*. Sed Latinos *arterias*, pro *arteria aspera* dixisse, prolatis Plinii locis ostenderem, ut puta cum scripsit ³: *mentam arterias humidas ficare, siccas astringere*, nisi idem Turnebus occupasset productis ex Tranquillo ⁴, & ex eo quem duodecim in versibus quater sic locutum animadverti, Auctore ad Herennium ⁵ hisce: *astante Phonsco, qui moneret, parceret arteriis: & ictus fit, & vulnerantur arteria acuta atque attenuata nimis acclamatione*. Gravitudo autem idem, opinor, Vitruvio fuit quod gravedo, qui pariter cum acredinem fortasse & falsedinem dicere potuisset, maluisse videtur dicere ⁶ *acritudinem*, & ⁷ *falsitudinem*, quorum hoc deinde Plinio in isto ipso capite quo de menta verba fecit, illud vero placuit A. Gellio eo in loco quem mox producemus. Porro gravedinem non modo absolute dictam invenio, ut apud Celsum, ⁸ atque adeo apud optimos Scriptores latinos, verum etiam *gravedinem capitis*, *gravedines oris*, *gravedinem ventris* apud Marcellum ⁹ quidem, & iis in locis ubi nonnunquam sensum potius, ut fere apud Aurelianum ¹⁰, ponderis cujusdam significare videatur, non tamen semper; ut mirum admodum non esset, si arteriarum quoque gravitudinem, id est asperæ arteriæ gravedinem Vitruvius scripsisset.

VI. Quod si hac sententia non scripsit; alterutrum relinquitur, ut aut alia scripserit, aut aliam vocem. Quanam autem alia gravitudinem significatione dixerit, quam gravitatis? Hoc enim licuisse indicat A. Gellius ¹¹.

Sicut,

¹ Adversar. l. 10. c. 19.

² De Re Rust. c. 157. n. 7.

³ Nat. Hist.

l. 20. c. 14.

⁴ In Neron. c. 25.

⁵ L. 3.

⁶ L. 8. c. 3.

⁷ L. 1. c. 5.

⁸ De Medicina l. 4. c. 2. n. 4. & alibi.

⁹ De Medicam.

c. 1. 14. & 16.

¹⁰ Acutor. Morb. l. 2. c. 24. l. 3. c. 20. & Chronicor. l. 2. c. 14.

l. 5. c. 10.

¹¹ Noct. Attic. l. 13. c. 3.

Sicut, inquit, nihil quicquam interest, suavitudo dicas, an suavitas, sanctitudo, an sanctitas, acerbitudo, an acerbitas, acritudo, an (quod Accius in Neoptolemo scripsit) acritas: ita nihil rationis dici potest; qui necessitudo & necessitas separentur. Et sane Apicius¹ *gravitudinem* dixisse videtur pro gravitate, cum rationem docuit qua *sine ructu, & gravitudine teneriores sentiantur* cucumeres, qui aliter, ut Plinius² ait, *vivunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt*. Attamen ut persæpe de stomachi, aut capitis, interdum vero & de pectoris, sive pulmonum gravitate ægrotantes queri audias; ita aut perraro, aut nunquam audies, legesve de ipsius arteriæ asperæ gravitate querentes. Quid, inquiet aliquis, si totius corporis gravitatem intelligamus? Minime id vero. Hæc enim inter signa potius futuræ ægrotationis a Medicis, & nominatim a Galeno³, quam inter ægrotationes ipsa numeratur: aut si ægrotatio est; non ita diuturna est, nec difficilis curatu: denique a Galeno eodem⁴ inter eas corporis affectiones refertur quæ vacuatione indigent. Vitruvius autem, ut supra memoratum est, sermonem istic habet de morbis qui & *difficulter*, nec *detractionibus*, sed *adjectionibus* curantur. Huc illud accedit quod si *gravitudo* pro totius corporis gravitate accipiat; non amplius apparet, quid voce illa proxima faciamus *arteriace*, aut *arteriarum*.

VII. Igitur ad illud alterum redeundum est, ut quæramus, num forte non *gravitudo*, sed vox alia quæpiam a Vitruvio posita sit, quam librarii depravarint. Petrus Victorius⁵ cum *gravidinosos* pro *gravedinosos* apud Nonium, ut etiam in scriptis libris melioribus M. Tullii, in Catulli autem, *gravido* pro *gravedo* animadvertisset; *videtur*, inquit, *gravido dicta esse*, ut *libido*, *formido*, *cupido*. Quod si ita est, sique etiam Vitruvius non *gravedo*, scripsit, sed *gravido*; intelligis, quam proclive librariis fuerit, quid *gravido* esset, non assequebantibus, reponere *gravitudo*.

VIII. Aut si neque hoc, neque omnino id totum placet *gravedo arteriarum*; videamus tandem, an ex ista codicum, primæque editionis scriptura: *hæc: gravitudo arteriace*, aut *arteriarum*, extundi aliquid possit quod minus displiceat. Quid igitur, si ita legamus: *hæc: raucitudo arteria*, aut *arteriarum*? Quid, si: *hæc: ravidudo*, nulla propemodum scripturæ mutatione, eademque tamen sententia. *Ravim* enim, ut Festus⁶ est auctor, *dicebant pro raucitate, unde & verbum ravio*: quo Plautus in *Pænulo*⁷ usus est: & *rauus* etiam, ut Barthius⁸ in Sidonio interpretatur *rauos cantus*. Idem Barthius in Eligii verbis: *linguam meam taviditatis ligatam nexibus absolvet*, legendum conjiciebat *raviditatis*: quanquam verum fortasse fuit

tardi-

¹ De Re Culin. l. 3. c. 4.

² Nat. Hist. l. 19. c. 5.

³ Art. Medicin.

c. 82.

⁴ De curandi rat. per sangu. miss. c. 4.

⁵ Var. Lect. l. 4. c. 8.

⁶ De verbor. veter. signific. l. 16.

⁷ Act. 3. Sc. 5.

⁸ Adversar. l. 29. c. 4.

tarditatis, præsertim cum illa antecedant: *more infantium balbutientium quasi imperfecta verba formare*. Itaque, ut ad propositum redeam, *ravitusdo arteria* idem Vitruvio esset quod Scribonio ¹ *raucitas arteria*; si modo illam vocem *ravitusdo* probare auderes sine idonei Scriptoris auctoritate: quanquam ut *mollire* habemus, & *mollitudo: parere* (nam & sic Veteres, atque in iis Ennius, declinabant ²) & *paritudo* sic non est adeo fortasse absonum, ut cum Plautinum verbum extet *ravire*, *ravitusdo* quoque dici potuisse videatur: aut si quis malit, derivari a *molli mollitudinem*, non secus atque a *gravi gravitudinem*, vel certe ab *ampli amplitudinem*, a *magni magnitudinem*; idem pariter ab *ravi* poterit *ravitudinem* derivare.

VIII. Sed dum tibi, Vir Doctissime, obsequi studeo, jam satis pro mediocritate hac mea in omnem partem videor propositum Vitruvii locum versasse. Tu singula acerrimo examinabis iudicio tuo. Ego, siquid forte in his inveneris quod non omnino displiceat, gaudebo. Vale, & me, ut amas, ama.

D. Kalendis Sextil. CIO IOCC XXXVII. ex Foro Livii.

¹ Compos. Med. 74.

² Apud Priscian. de octo partib. orat. l. 10.

F I N I S.

M. VITRUV.

M. VITRUVII POLLIONIS
V I T A

CONSCRIPTA AB
BERNARDINO BALDO
VRBINATE.

CVM ANNOTATIONIBVS
IOANNIS POLENI.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
VITAE VITRUVII
EDITIONEM
PRAEFATIO.

VLIELMVS Philander suis Annotationibus (editis an. 1544.) in decem Vitruvii Libros de Architectura, præposuit *Vitruvii Vitam*, quam ex ipso opere collegit; eandemque paullo auctiorem iterum edidit (an. 1552.) una cum Vitruvii Libris. In hac, nonnullis animadversionibus adductis, ut refelleret Alciatum, paucisque ex ipso Vitruvio desumptis notitiis, contentus fuit Philander.

Iejune tamen magis, quam Philander, Vitruvii vitam conscripsit Daniel Barbarus. Ea legitur in Italicis Librorum Vitruvii Editionibus, quæ studio & cura ejusdem Barbari (an. 1556. & an. 1567.) lucem adspexere: in Latina vero (hæc semel prodiit an. 1567.) editione desideratur.

M. Vitruvii Pollionis Architecti Vita, Bernardino Baldo Vrbinatæ Auctore, edita est (an. 1612.) ad calcem Operis alterius, cui Baldus de Verborum Vitruvianorum Significatione, titulum fecerat. In exordio autem (quod vitæ huic præposuit) Vitruvii vitam, ait Baldus, quod a nemine ante nos pro dignitate est factum, scribere aggredimur. Ego vero, num satis pro dignitate fecerint qui Baldum præcesserunt, non inquiram: dicam tamen, Baldum certe diligentius & copiosius in ea conscribenda vita esse versatum.

At nihil novi, nec omnia, quæ ab aliis jam tradita fuerant, habet in Vitruvii Vita, quam in *Traçtatus de Virili AEtate Lingua Latina Parte altera* (edit. 1730. pag. 295.) protulit Cl. Io. Nicolaus Funccius.

Ornatissime vero de Vitruvii Vita in eximio Opere, quod inscribitur, *Verona Illustrata* (Parte seconda, edit. 1731. fol. pag. 11.) scripsit vir, ut nobilitate, sic eruditione in plurimis disciplinarum generibus insignis, ac celeberrimus, Scipio Marchio Maffejus. Quæ tamen attulit, ad conjecturas de patria Vitruvii præsertim pertinent, ut propositum ejus plane ferebat.

Vitruvii Vitam scripsit etiam Abb. Ioannes Amicus in Libro, cui titulus est: *L'Architetto Prattico* (edito Panormi, 1726. pag. 103.) sed ex hac nullum omnino fructum percipere potui.

V

Hæc.

Haftenus autem recensitos aliorum de Vitruvii Vita commentarios, nec non complures observationes ad rem eandem spectantes, mihi comparaveram; ut possem, ejusmodi collectionis ope, Vitam eandem de integro concinnare. Sed collectionem ipsam perpendenti mihi diligentius, visum est conducibilius futurum, si uteretur Vita illa jam a Baldo exarata, eidemque in modum Annotationum subjicerem quaecumque ego collegeram, aut ab illo praetermissa, aut post illius aetatem animadversa. Facile enim comperi, ab Annotationibus quæ Vitis ipsis subjiciuntur (quemadmodum, inter ceteros, fecit eruditissimus Petrus Baylius) perspicuitatem quandam progigni: cum in plures veluti distinctas partes narrationes & observationes discernuntur; atque adeo explicatiores redduntur, facilioresque.

Et rationem hanc persecutus sum eo libentius, quod compereram, res quasdam in Vita Vitruvii vel positas, vel annotatas, inservire quoque posse & titulo, & locis nonnullis Librorum Vitruvii, illustrandis: quamobrem operam dedi, ut rebus iisdem (ubi res postularet) modo faciliore uti possem.

M. VITRUVII POLLIONIS

V I T A

MNES fere artes natura ita constitutas esse scimus, ut non satis commode tractari valeant, si qui in illis versantur, ingenio pariter & manu non fuerint exercitati. Etenim contemplatio, quam *θεωρίαν* Græci appellant, oculus quidam est, *πράξις* vero, hoc est ipsa operatio, manus sibi locum atque officium vendicat. Quamobrem is, meo iudicio, qui sola meditatione fretus, operationem negligit, non inepte cuiuspiam componi posset, qui visu pollens, mancus esset & scævus. Is vero qui usu tantum præstat, ei qui oculis captus, manus ipsas haberet incolumes. Itaque ut in homine ad perfectam integritatem oculos pariter atque manus requirimus, ita in absoluto artifice contemplationem & operationem æque desideramus. Hinc fit, ut ¹ Vitruvium ab iis architectis sejungamus, qui ab optimis artibus & scientiis imparati, nobilissimis architecturæ studiis, illotis ut ajunt manibus pedibusque, tanquam profani, temere ultro se ingerunt. Ipse enim omnibus armis ornatus, militiæ huic nomen dedit, quare fit, ut ei, licet architecto, locum non immerito inter Mathematicos & Geometras ipsos decernamus. Hujus vitam, quod ² a nemine ante nos pro dignitate est factum, scribere aggredimur, tametsi rerum obscuritate, veterum scriptorum de eo pertinaci quodam silentio, & suimet de se ipso in dicendo sobrietate & modestia, prope ab incepto deterreamur. Principio quod ad ejus patriam pertinet, non modo, uti de

V 2

Home-

¹ VITRUVIVM] In *Vita Vitruvii* Philander, hunc Vitruvium nostrum, ait, *reperi ab aliquo Veturii Ruffi nomine ad testimonium vocatum*. Aliquis autem ille, indicatus a Philandro, facile fuit Ianus Parrhasius (qui, annis triginta quinque, antequam Philander in lucem prodiret, natus est) Caspar enim Barthius in *Adversariis* (pag. 20.) postquam Vitruvium nostrum nominavit, subdit: *Veturrium Ruffum eandem appellat Ianus Parrhasius ad Claudianum*. Error haud dubie ortus est ex eo, quod Parrhasius confudit *Vitruvii* nostri nomen cum nomine alius *Vitruvii* (quod depravatum legit aliquo in Codice) *Ruffi*, cu-

jus *Excerpta* edidit Andreas Schottus, sed hunc *Ruffum*, diversum esse, recentioreque, nemo sane, qui inspiciat *Excerpta* illa, dubitabit. In nonnullis Codicibus, & in principe Editione, legitur *Vitruvii* (c ante t perperam, ut quibusdam aliis in vocibus, posita) nobis tamen *Vitruvii* nomen, sine littera c, esse scribendum, plane persuaserunt Codices alii, atque etiam antiquæ Inscriptiones, quæ infra proferentur.

² A NEMINE ANTE NOS PRO DIGNITATE] Ante Baldum, Vitruvii vitam scripserant Gulielmus Philander, & Daniel Barbarus, ut alias scripsimus.

Homero legimus, in dubium vertitur, sed prorsus ignoratur. ³ Quidam, eo fortasse quod Romæ vitam duxerit, Romanum putarunt, qui tamen, utpote nulla probabili ratione, veterisve scriptoris auctoritate fulti, merito rejiciuntur. ⁴ Sunt nonnulli qui Veronensem volunt, eo ducti argumento, quod in veteri ejusdem urbis fornice hæc inscriptio legatur:

L. VITRUVIUS L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Inter illos qui præcipue in hanc sententiam transferunt, fuit egregius, citra controversiam, vir, multiplicisque eruditionis laude insignis, Andreas Alciatus I. V. C. Cujus rei non modo locupletem habemus testem Guilielmum Philandrum, sed & ea fidem faciunt, quæ idemmet Alciatus in commentarios conjecit, quos eruditissimos edidit in Pandectas; ibi enim asseve-

³ QUIDAM, EO FORTASSE QVOD ROMÆ VITAM DVXERIT, ROMANVM PVTVRVT] Hic Baldus facile Cæsarem Cæsarianum respexit, qui (pag. cxxxvi. suis illis asperis verbis) scripserat hæc: *In libro tertio; ubi de frontibus Aedium (Vitruvius) ait: hujus exemplar Roma nullum habemus: sui essetli connumerato con li Cissadini Romani: che si ei fusse stato externo haveria dicto; nullum habetis, non autem habemus. Ancora in lo quinto probæmio parendoli volere usare beneficio alo Romano populo dice: non minus cum animadvertissem discentam occupationibus civitatem publicis & privatis negociis &c. Questo era signo che tarmava la sua patria. Sed ingenue dicam, mihi (ut jam olim Baldo) plane videri, ex locis illis a Cæsariano prolatis indicari quidem, Vitruvium (cum scriberet) fuisse Romæ, nequaquam vero demonstrari, eum fuisse Romanum.*

⁴ SVNT NONNVLLI QVI VERONENSEM VOLVNT] Quinam fuerint illi nonnulli, quorum nomina silentio pressit Baldus, ego quidem hic non inquiram; cum probabiliora omnia argumenta, ad asserendum Veronensibus Vitruvium, & invenerit, & optimo in lumine nuper collocaverit, Summus Vir Scipio Marchio Maffejus. Vitruvium autem nostrum Veronensem fuisse, verisimile fieri, ait vir Cel. (in Opere, cui titulus: *Verona Illustrata*: edit. 1732. fol. *Parte Seconda*. pag. 11.) primum ex observatione quadam Torelli Sarayna scriben-

tis, veterem hanc patriæ Vitruvii notitiam inveterato Veronensium consensu quodammodo esse firmatam. Tum ostendit, Inscriptionem illam *L. Vitruvii Cerdonis* antiquam sinceramque esse: ingenue tamen fatetur erravisse Alciatum, cui placuerat, *Cerdonem* illum fuisse *Vitruvium* ipsum de Architectura scriptorem; at plane indicat, rationi consonum esse, *Cerdonem* illum fuisse Veronensem, & *Vitruviorum* familiam Veronæ extitisse. Addit etiam, a Lampridio *Vitruvium* quemdam *Secundum* nominari, qui cognomen hoc fortasse ex conjunctione cum Veronensibus *Secundis* assumpserit. Concludit, eum non sine credibili aliqua ratione judicaturum, qui judicet, *Cerdonem* illum, *Vitruvii* nostri (cui *L.* prænomen tribuit) fuisse libertum discipulumque: quin, scribit, conicere etiam possumus, eum liberti libertum, ac discipuli fuisse discipulum. Atque animadvertit, scrupulum nobis non esse iniiciendum propter denticulos, quos junior ille in Veronensi Arcu sub mutulis (contra æ ferunt Vitruvii senioris præcepta) collocavit: ab magistrorum enim præceptis discipuli sæpe recedunt. Demum probat, opinionem hanc, qua *Vitruvium* inter Veronenses Scriptores recensendum esse fertur, credibiliorem reddi ab studio Architecturæ, & ab illustribus ædificiis, quæ Veronæ prisca temporibus extitisse (nonnullis etiam ad hanc diem superstitis) dubitari non potest.

asseveranter pronunciavit, & Vitruvianæ architecturæ epigraphen ita esse restituendam. L. VITRVVII PELLIONIS. Refellit hunc Philander, ⁶ primo, quod

⁵ VITRVVIANÆ ARCHITECTVRÆ EPIGRAPHEN ITA ESSE RESTITVENDAM. L. VITRVVII PELLIONIS.] Vt quæstio hæc clarius fiat, Alciati locum ab Philandro, & a Baldo indicatum, lubet integrum subicere. Alciatus itaque (in Parerg. Iuris Lib. VIII. c. 5. quod est in ejus Operum Tom. III. pag. 484.) cum nominasset L. Vitruvium Pellionem, tum subdit; Sane quod Vitruvium appellavi Pellionem, cum vulgati Codices habeant Pollionem, non absque causa a me factum est. Exstat adhuc Verona antiquissimus lapis hac inscriptione. L. VITRVVIVS. L. L. CERDO ARCHITECTVS. Idem autem est Cerdo, quod Pellio. Plant. Manech. (Att. II. Sc. III. ver. 53.)

Quasi si suppellex pellionis palus palo proxim⁷ sit.

⁶ PRIMO, QVOD IN OMNIBVS EXEMPLARIBVS M. NON L.] Vt asseverat Philander, cui certe adstipulari videtur Baldus, ita etiam asseverat Ger. Io. Vossius de Scientiis Mathematicis (edit. anno 1660. pag. 292) scribit enim: qui (Vitruvius) pro Marco Lucius vocatur in Editione Florentina anni 1496. sed Manuscriptis prope omnibus reclamantibus. At equidem miror (ne dicam mihi non persuaderi) quod illi in tam multis exemplaribus, siue manuscriptis Marcum invenerint, cum ego plane compererim prænomen Vitruvii aut desiderari in manu scriptis Codicibus, aut suboscure indicari. Paullo autem infra quid in Codicibus repererim, exponam. Hic vero animadvertam, Cæsarem Cæsarianum, qui viderat locundi Editionem, in qua legitur M. Vitruv. scribere tamen maluisse L. Vitruv. ac (pag. cxxxvi.) se Lucium reperisse in antiquis Codicibus, esse testatum.

Porro Editio princeps, & Editiones an. 1496. an. 1497. & an. 1521. habent L. In Editionibus vero Italicis an. 1524. & 1535. inepte utrumque prænomen conjunctum est: legitur enim M. L. Vitruvio. Editiones reliquæ habent M. quod prænomen primus locundus protulit in illa sua, quæ an. 1511. prodit, Editione.

In plerisque autem Codicibus notitias Prænominis Vitruvii diligenter aut perquisivi, aut perquiri curavi. In Codicibus tamen pluribus ex iis, quorum copia mihi facta fuit, aut quorum Variantes Lectiones accepi, non L. non M. uno verbo, nullam Prænominis notam inveni.

Ad calcem vero Codicis Bibliothecæ Bononiensis Canoniorum S. Salvatoris, leguntur hæc: L. Vitruvii Liber Decimus explicis. Ha littera sunt incisa in quodam vetustissimo pariete Verona. L. VITRVVIVS L. L. CERDO ARCHITECTVS: Et hæc eadem exstant ad calcem Codicis Bibliothecæ Ambrosianæ Mediolanensis. Quamobrem forsitan licet suspicari, L. prænomen ex Inscriptione illa Veronensi fuisse desumptum.

At in perantiquo Codice Vaticano, qui fuit Christinæ Reginæ Svecorum Li-

ber Quintus inscribitur ita, **M** Vitruvii liber quintus. Quæ nota pro implicatione veluti quadam, siue nexu litterarum M & A, ut significaretur MA, hoc est Marcus,

sumi posset (ut etiam **A** pro **TA** a doctis accipitur) & conjectura hæc, quæ firmari posset, si opus esset, exemplis, potior visa est. Illa tamen nota etiam pro simplici A posse modo aliquo reputari, non negaverim. Quin hic illud prætermittendum minime est, quod in Xicconis Polentoni de Illustr. Script. Lat. Lingua duobus Codicibus (altero Cel. I. E. Kappii, altero Ambrosianæ Bibliothecæ) ubi Xicco de Vitruvio agit, legitur A. Vitruvius.

Lucio ne igitur, an Marco, an Aulo prænomen fuit Vitruvio nostro? Fateor, mihi in prima Librorum Vitruvii littera scribenda statim hæsisse aquam: nec tamen melius facere me posse credidisse, quam si dubitationum mearum (ut hætenus feci) causas exponerem; tum vero probabilitatis (ut ita dicam) regulas persequerer, animadvertens in marmoribus reperiri M. pluries, quam L. atque adeo prænomen Marcum, ob eam probabilitatem, ob auctoritatem consentientium, Philandri, Barbari, & Baldi, & ob Regii Codicis notam illam, retinerem.

quod in omnibus exemplaribus M. non L. & 7 POLLIO, non PELLIO legatur: Deinde, Cerdonem non esse continuo quod Pellionem, quum Cerdo ἀπὸ τῆ κέρδους, hoc est a lucro, alter vero a pellibus dicatur. Demum, si idem esse Cerdo & Pollio concederetur, nihil propterea esse architecto cum pellibus commune. Inscriptionem vero illam, hominis non studii esse indicem, & tandem Cerdonis (ut in fornice habetur) non Pellionis appellationem esse restituendam. Postremo ea ratione Alciatum jugulat, quod ille Veronensis architectus, sub mutulis denticulos collocaverit, quæ res uti vitio non carens, a nostro Vitruvio acerrime reprehenditur. Nos, ut opinionem nostram in medium proferamus, architectum illum nostro juniorem, & prorsus ab eo fuisse diversum, duobus argumentis a Philandro prætermisissis, necessario fere convincimus. Primo, quod passim inferiores architecti sub mutulis denticulos posuere, ut videre est in fornicibus Titi, Nervæ, Constantini, in porticu ejusdem Nervæ, & Diocletiani thermis, quæ omnia ædificia a posterioris sæculi architectis constructa fuisse palam scimus. Deinde, quod Veronensem illum Cerdonem L. Vitruvii fuisse Libertum apparet, quod vel ex ipsa inscriptione colligitur, in qua, ut visum est, legimus, L. VITRUVIVS L. L. hoc est Lucius Vitruvius Lucii Libertus. Nostrum vero liberum fuisse, & liberaliter educatum, ipsomet teste in progressu eorum, quæ dicturi sumus, lucidius ostend-

7 POLLIO, NON PELLIO LEGATUR] In uno, aut altero Codice habetur Pollio; in plerisque tamen Codicibus nullum cognomen Vitruvii-nomini adjungitur. Sed Pollio legitur etiam in principe Editione, & Pollio appellatur Vitruvius noster a perantiquo Auctore Compendii Architecturæ; & Vitruvio cognomen hoc omnes eruditi tribuere. Omnes, inquam, si tamen Andreæ Alciatum (de quo jam diximus) excipias. Ut illius tamen verba jam attulimus, ita non inutile fortasse erit Philandri sensus, quos exposuit Baldus, hic integros, ipsius Philandri verbis, exhibere. In Alciati sententiam (scripsit in Vita Vitruvii Philander) ne transeam, multa me movent. Primum, quod in omnibus exemplaribus, præter unum recens scriptum, M. non L. & Pollionem in omnibus non Pellionem legerim. Deinde, quod cerdonem, pace tanti viri dixerim, non esse continuo, quod Pellionem, facile intelligit, cui utriusque vocabuli originis venit in mentem, alterum enim a lucro, id est ἀπὸ τῆ κέρδους, unde lucrionem quoque

Latini vocant, a pellibus alterum ductum est. Et si idem sit, quid architecto cum pellibus? Cerdo enim in illa inscriptione hominis non studii est index. Vt si idem credi par fuit, fuerit tamen cerdonis, non pellionis appellatio restituenda. Quin, & quod Vitruvius noster reprehendit, architectus ille sub mutulis (quod vidimus) denticulos collocavit. Itaque vulgatam codicum scripturam retinentes, diversos esse arbitramur. Quamobrem duntaxat diversitatem inter Vitruvium nostrum & Vitruvium illum Cerdonem, ea Philandri argumenta demonstrant.

Philippus de Stosch in nitidissimo & pererudito Opere, cui titulum fecit hunc, Gemma Antiqua Calata, sum in Præfatione (pag. VIII.) talia habet: In Ecclesia principe Terracinenfis, ubi olim templum Apollinis fuerat, legitur Architecti nomen:

C. POSTVMIVS C. F.
POLLIO
ARCHITECTVS.

quæ,

ostendamus. Porro quatenus ad nostri architecti patriam spectat, ⁸ Fundanum, Formaniumve fuisse, conjectura non undequaque spernenda, judicamus. Etenim circa ea loca ⁹ Vitruviorum familiam antiquis temporibus poten-

quæ, ut ostendunt, alium antiquum Romanum Architectum extitisse cognomento *Politionem*, ita evincunt, hunc alium ad *Vitruviam* Gentem minime pertinuisse.

⁸ FUNDANVM, FORMIANVMVE FVISSE, CONIECTVRA NON VNDEQVAQVE SPERNENDA, IUDICAMVS] Huic quicumque Baldi conjecturæ visa mihi sunt adjungenda quæ scripsit Antonius Panormita (*de Dilectis & Faclis Alphonfi Regis*. Lib. I. n. 47.) *Allatum est a Cajetanis (verba sunt Panormitæ) quibusdam male literatis M. Tullii sepulcrum exstare adhuc juxta Formias in via Romana vetustis litteris inscriptum. Quod Rex ut primum accepit, lætitia pane perditus, ire nihil cunctatus est, & sensibus rubisque primo tumultum purgans, mox legere inceptans, non M. Tullii, sed M. Vitruvii epigramma esse comperit.*

Aeneas vero Sylvius in Commentario (edito cum Panormitæ opere. 1538.) ad locum illum scripsit hæc : *Neque M. Tullii, neque Vitruvii inhonoratum esse tumulum docuit, cum alter a morte homines tuendo, aliter a pluvia scribendo, protexit. Si modo is Vitruvius apud Formias sepultus est, qui de Architectura Librum reliquit.* Et sane dubitare Sylvius poterat, cum Panormita nihil quicquam afferat, quod Vitruvium scriptorem nostrum præcise designet. Præterea vero haudquaquam dissimulabo, monumentum, a Panormita indicatum, illud idem esse potuisse *Vitruvii M. L. Apella*, de quo infra dicetur. Nihil tamen minus probabilitatis regulas persecutus sum, ut superius feci, cum de Vitruvii prænomine agerem; & postquam diligenter quæsi rationes, propter quas aut Formianus (sive Fundanus) aut Veronensis reputandus esset Vitruvius illustis noster Architectus, mihi evenit, ut ab marmoribus ad Vitruviorum Familiam pertinentibus, quæ reperta sunt in regionibus illis plura, quam Veronæ, aliquantillo proclivior redditus sim ad reputandum Vitruvium nostrum Fundanum potius, quam Veronensem. Sed satis de hisce conjecturis.

⁹ VITRVVIORVM FAMILIAM ANTI-

QVIS TEMPORIBVS POTENTEM ET NVMEROSAM FVISSE, VETVSTI LAPIDES NON OBSCVRE ATTESTANTVR] Nescio qua ratione *numerosam* fuisse *Vitruviorum familiam* ab Inscriptionibus argumentatus sit Baldus; cum non plures quam quattuor, aut quinque, ad Vitruvios pertinentes, Inscriptiones reperiam. Vna est illa Veronensis. Reliquæ omnes non Veronenses, haud tamen multæ.

Porro altera Inscriptio ea est, quæ paullo infra exhibetur ab eodem Baldo: & quæ exstat etiam inter Inscriptiones editas ab I. G. Grævio (1707. Tom. II. pag. MI) apud quem legere est: *Inter Gajetam & Formias, via Appia, littera pulcra pedali.*

EX TESTAMENTO
M. VITRVVII * M. L. APELLAE
A Pigbio.

Subditurque nota hæc: * *Leander in Descript. Italia pag. 209. habet MEMPILIAE HER. EN. M. ita & Villamontius in Itinerario. Baldus in vita Vitruvii hoc modo MEMPILIS HOC MONVM. H. E. N. S. S. VITRVVII M. L. APRILIS. Gud. At certe Gudius non viderat Vitruvii Vitam scriptam a Baldo, in qua Inscriptio proposita legitur omnino ita, ut a nobis in textu ejusdem vitæ iterum est edita. Si modo ab hac diversa fuerit, tertia numeretur illa a Panormita indicata. Quarta vero (in Tomo eodem, pag. DCCC. Neapoli in S. Stephani.*

D. : M.
LIMBRICIAE. THEODORAE. QVAE
VIXIT. AN. XXVIII. M. XI. FEMINAE. INCOMPARABILI VITRVVIVS. APRILIS. CONIVGI BENEMERENTI. FECIT
Ex Apiano.

Hancque contuli cum Apiani Editione, (an. 1534. pag. cxxiii.) in qua est FOE, non FE; cetera vero consentiunt. Quinta descri-

potentem & numerosam fuisse, vetusti lapides non obscure attestantur; quorum nonnullos, licet perperam exscriptos, refert in Italia sua Leander. Sed & Villamontius Gallus in suo itinerario, emendatius hunc inter ceteros,

M. VITRUVII MEMPILIS HOC MONUMENTVM
HÆR. E. N. S.

In aliis autem frequens repetitio est prænominis M. & Vitruviorum. Hæc nos dicta voluimus, ne hoc prætermisissse, qualecumque sit indicium, antiquitatis & veritatis studioso Lectori videremur. Ceterum, nostrum hunc parentum diligentia, liberaliter & ingenue a prima adolescentia institutum fuisse, ipsemet palam profitetur, in sexti libri præmio his verbis: *Itaque ego maximas infinitasque parentibus ago atque habeo gratias, quod Atheniensium legem probantes, me arte erudiendum curaverunt, & ea qua non potest esse probata, sine litteratura, encycloque, doctrinarum omnium disciplina. Cum ergo & parentum cura, & praeceptorum doctrinis auctas haberem copias disciplinarum, Philologis & Philotechnis rebus, commentariorumque scripturis me delectatus eas possessiones animo paravi, e quibus hac est fructuum summa, nullam plus habendi necessitatem, eamque esse proprietatem divitiarum, maxime nihil desiderare.* Honestis igitur parentibus, & honesto loco natum, ex dictis facile colligimus, divitiis autem haud itidem abundasse, sed nec eas magnas avide sibi parare contendisse, imo auream potius

descripta ex Reinesii Syntagmate (edit. 1682. pag. 784.) hujusmodi est:

Q. CISVITIVS. Q. L. PHILOMVSVS.
M. VITRVIVS. M. L.
VITRVV. CHRESTE.
FRATREM.

Tum Reinesius addit: *Descripsit Leander Albertus in Latio; sed, ut observat Bern. Baldus, perperam.* Et quidem ab Alberto in *Italia Descriptione* (edit. 1550. pag. 123.) illa refertur Inscriptio, interpolata nonnullis aliis verbis & notis, quæ tamen ad rem nostram minime pertinent.

Sed, ut *numerosam fuisse Vitruviorum familiam* ostenderet, saltem debuisset Baldus alios quosdam Vitruvios recensere. Livius enim (Lib. VIII. c. 19. habet hæc:) *dux etiam Fundanus fuit, Vitruvius Vaccus; vir non domi solum, sed etiam Roma clarus. ades fuere in Palatio ejus, qua Vacci prasa, diru-*

to edificio, publicatoque solo, appellata. Et Aelius Lampridius in Commodio Ant. (Edit. an. 1671. Tom. I. pag. 485.) scribit: *Quare & Paternum, & Iulianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas Imperatoris curabat, interfecit.* Ad hunc vero locum Is. Casaubonus dubitat, num, pro nomine *Vitruvii* nomen *Victorini* sit reponendum: *An*, scribit ille, *hic (Vitruvius) Victorinus, cujus cadem narrat Dio?* At contra, in *Var. Lectionibus* (pag. 340.) sentit Reinesius; & editionibus atque Codicibus fidem facientibus, *Vitruvii* nomen retinendum esse facile apparet. Vitruviis hisce addi etiam potest auctor satis antiquus Vitruvius Rufus, alias a nobis nominatus, cujus & Epaphroditi fragmentum opusculi dedit (an. 1615.) And. Schiottus; & cujus (inter ceteros) bis mentionem fecit in sua Bibliotheca MSS. Librorum (edit. 1653. pag. 166. & 361.) Ph. Labbeus.

potius mediocritatem adamasse: cum bona fama: quod & ¹⁰ ipsemet Augustum alloquens, ingenue protestatur. In Scientiis autem & disciplinis tantum solummodo profecisse, quantum architecto sat esset, nec summam rerum cognitionem procurasse, contra Pythii sententiam, ¹¹ his verbis palam fecit: *Ergo satis abunde videtur fecisse, qui ex singulis doctrinis partes & rationes earum mediocriter habet notas eas, quae necessariae sunt ad architecturam, ut si quid de his rebus & artibus judicare & probare opus fuerit, ne deficiatur.* Cujus quidem assertio maximam cum ea habet affinitatem, quam Philosophus in ipso moralium Nicomachiorum vestibulo protulit, nempe, *eruditi esse, eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati ipsius rei natura potest.* Itaque ne eum Imperator, quasi in disciplinis leviter versatum, reprehenderet, ¹² his verbis occurrit: *Peto a*

X

te

¹⁰ IPSEMET AUGUSTVM ALLOQVENS] Claudius Perraultius in prima sua admodum longa Adnotatione ad illa, quibus Librum primum Vitruvius exorditur, verba: *Cum divina mens tua & numen, Imperator Caesar*, non deesse, ait, aliquem reputantem haudquaquam constare cuinam Imperatori Libros suos Vitruvius dedicaverit. Deinde rationem affert; nimirum, quia nulla in veteribus exemplaribus Librorum Vitruvii inscriptio sit, quae nomen referat Augusti: tum vero affirmat, primum fuisse Philandrum, qui Vitruvii Libros inscripserit ita: *M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri decem ad Caesarem Augustum*. Sed quidpiam humanum commisit eo loci Perraultius, sive aliquis ille; namque in principe editione hanc habetur inscriptio: *L. Vitruvii Pollionis ad Caesarem Augustum de Architectura Liber Primus*. Et ad extremum Codicis, qui nunc Venetiis in Bibliotheca D. Marci asservatur, & pertinuit olim ad Cardinalem Bessarionem (vita functum anno 1472.) leguntur haec: *Decimus & ultimus Vitruvii Pollionis peritissimi & eloquentissimi Architecti Liber de Architectura ad Caesarem Augustum felicissime exigit.*

In adnotatione autem eadem scribit Perraultius, placere aliquibus, Vitruvium Tito Libros suos nuncupavisse. Vtinam vero illos aliquos nominavisset, quorum ego notitiam invenire non potui: nisi forte respexerit ad Th. Reinesium, qui *Var. Lect.* Lib. II. cap. 6. *Mercurialem*, scribit, qui loco dicto (locum autem Mercurialis jam attulerat ex

ejus *Gymnas.* Lib. I. cap. 8.) corruptoribus id (nimirum quod Plinius multa desumerit ex Vitruvio) ut scilicet *Vitruvium Plinio recentiore esse persuadeat, tribuit, etiam vero similitudo hic destituit.* Sed ego quidem non video qui fieri potuerit, ut Reinesius, vir ceteroquin doctus, & eruditus, tam longe a veritate aberraverit; neque animadverterit, citatum illud caput a Mercuriali inchoari verbis hisce: *Vitruvium, qui Augusti Caesaris aetate floruit &c.* Itane igitur *Mercurialis Vitruvium Plinio recentiore esse persuadere conabatur?*

Vt vero Claudius evincat, Plinio recentiore non fuisse Vitruvium, neque Libros suos Tito inscripserit; notat, in ejus scriptis asperitatem quamdam, quae inerat linguae Latinae ante Augusti tempora, reperiri potius, quam corruptionem illam inductam in linguam eandem post Augusti aetatem: atque etiam animadvertit, nullam a Vitruvio fieri mentionem Theatri Marcelli, Amphitheatri Flavii, aliorumque aedificiorum, quae Titi tempore debuissent nominari.

Sed, cum perexigui, aut nullius quidem momenti, videantur esse rationes, quae proposita in adnotatione indicantur, ut in dubium revocetur, num Augusto Libros suos inscripserit Vitruvius; plane existimo (veteri communique permanens in sententia) Augustum fuisse *Imperatorem* illum *Caesarem*, cui Vitruvius suum de Architectura opus nuncupavit.

¹¹ HIS VERBIS PALAM FECIT] Libro primo, capite primo.

¹² HIS VERBIS OCCURRIT] ibidem.

te Caesar, & ab aliis qui mea volumina sunt lecturi, ut si quid parum ad artis Grammatica regulam fuerit explicatum, ignoscatur. Namque non uti summus Philosophus, nec Rhetor disertus, nec Grammaticus summis rationibus artis exercitatus, sed ut architectus his literis imbutus, hac nixus sum scribere. Hæc ille, qui licet hæc modeste protulerit, & omni jactantia procul, eruditissimum nihilominus fuisse hominem, & Græci sermonis gnarum, scripta ejus, & res ipsæ, de quibus agit, copiose testantur. Moribus demum fuisse candidissimis, & apprime ingenuis, ex iis (quasi e quadam ad vivum animi ejus expressa imagine) facile elicitur, quæ moratissima, & quolibet Philosopho digna, librorum suorum præfationibus interseruit.¹³ Hæc autem quatenus ad mores. Porro eundem scientiam illam, quæ de natura agit, degustasse, ex scriptis ejus palam cognoscitur. Sæpe enim Physicas movens quæstiones, eas solvere conatur, quamquam id haud pari felicitate. Neque enim ex optimis fontibus principia & scientiam ipsam hauserat, quod ævi potius illius, quam suo factum vitio, ille fateatur necesse est, qui novit illos etiam, qui tunc serio ea studia tractabant, libentius Epicuri dogmata, & Platonis delitias, quam Aristotelis Peripateticorum principis, & verioris solidiorisque Philosophiæ assertoris, doctrinam adamasse. Differit autem de aere, de ventis & aquis, item de plantis, de terrarum ac fossilium naturis, de quibus omnibus arrepta e dicendis & docendis occasione, longissimas persæpe disputationes texit, quibus in rebus cum sit admodum frequens, nec sine acumine & solertia, argumentari facile est, non quidem ingenium illi, sed potius ingenii culturam defuisse. Nos autem, ne immerito eum Epicuri dogmatum fuisse imitorem, dixisse, eique indebite hanc veluti notam quandam inuisse videamur, ea quæ secundo secundi libri capite professus est, in medium afferemus; ibi enim, Thaletis & Heracliti relatis opinionibus, de rerum principiis, ita scribit: *Democritus, quique eum secutus est Epicurus, atomos quas nostri infecabilia corpora, nonnulli individua vocitaverunt. Pythagoreorum vero disciplina adjecit ad aquam, & ignem, & aerem, &*

ter-

¹³ HAEC AVTEM QVATENVS AD MORES] Dum ageret de Vitruvii moribus, non debuisset profecto Baldus prætermittere ea, quæ de moribus Architecto convenientibus præscripsit Vitruvius (Lib. I. cap. 1.) suos enim, in quibus se exercuerit, mores eum ibi descripsisse, credibile est. *Philosophia vero* (Vitruvii verba sunt) *perficit Architectum animo magno, & uti non sit arrogans, sed potius facilis, æquus, & fidelis sine avaritia, quod est maximum. Nullum enim opus vere sine fide &*

castitate fieri potest. Ne sit cupidus, neque in mulieribus accipiendis animum habeat occupatum, sed cum gravitate suam teneatur dignitatem, bonam famam habendo. Hæc enim philosophia præscribit. Hactenus Vitruvius, quem videri, singula pene verba mutatum fuisse ab Exodo scripsit in Tomi II. Parte II. de Postrema Ezechielis Visione (pag. 44.) Io. Bapt. Villalpandus. Cujus opinionem circa Vitruvii doctrinam, alia in Adnotatione, infra planius exponam.

terrenum. Ergo Democritus, etsi non proprie, res nominavit, sed tantum indivisa corpora proposuit; ideo ea ipsa dixisse videtur, quod ea cum sunt disjuncta, nec leguntur, nec internecionem recipiunt, sed sempiterno aeo perpetuo infinitam retinent soliditatem. Ex his ergo congruentibus, cum res omnes coire, nascique videantur, & hac in infinitis generibus rerum natura essent disparata, putavi oportere de varietatibus & discriminibus usus earum, quasque habent in adificiis qualitates, exponere. Haftenus ille, qui eodem l. c. 1. de priscorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum, & incrementis eorum scribens, omnia fere mutuatus est ab iis, quæ facunde expresse Lucretius l. quinto. Epicureum igitur fuisse, in his saltem quæ ad rerum naturam atque principiorum constitutionem pertinent, non est obscurum. Verum enimvero moribus fuisse candidis, & ut Ethnicum, satis pium, nec numinum e cœlo deturbatorem cum Epicuro & Lucretio, satis patet ex iis, quæ de templis, de Diis, deque honore debito illis deferendo, scriptis suis interseruit. Militasse porro, & in castris Iulii Cæsaris fuisse, inde cognoscimus, quod l. 8. c. 4. de proprietatibus nonnullorum fontium disserens, affirmat, C. Iulium Masinissæ filium, qui cum Cæsare militavit, ipsius Vitruvii hospitio fuisse usum, unde illud quoque facile argumentari licet, nostrum hunc architectum in exercitu non fuisse obscurum, qui ¹⁴ insignem virum, nempe Masinissæ Filium, ¹⁵ habuerit contubernalem. Cæsari autem ob rei ædificatoriæ peritiam fuisse notum, ipsemet in procœmio primi libri ad Augustum scribens, protestatur. Quo quidem Cæsare de medio sublato, & Augusto summo rerum imperio potito, eidem a Sorore Octavia commendatus fuit. Verum cum duas ejusdem nominis sorores habuerit Augustus, majorem alteram Anchariæ, minoremque alteram Attiæ filiam, merito dubitari posset, utra earum commendationis illi beneficium impertiverit. ¹⁶ Majorem

X 2 fuisse

¹⁴ INSIGNEM VIRVM, NEMPE MASINISSAE FILIVM] Quærit, subtiliter quidem, Perraultius (in Adnotat. ad citatum cap. 4. Lib. VIII.) quinam fuerit *Masinissa* ille C. Iulii pater; tum vero credibile ait, eum fuisse regem *Masinissam* Romanorum amicum, qui cum Scipione Africano militavit. At hoc loco hujusmodi quæstionem (de qua alias agi poterit opportunius) non attingam : cum enim Vitruvius, postquam nominaverat C. Iulium, scripserit, *cujus erant totius oppidi agrorum possessiones*; hisce verbis satis indicavit illum C. Iulium insignem virum fuisse.

¹⁵ HABVERIT CONTUBERNALEM]

Vitruvius vero (ut superius etiam exscripserat Baldus) habet : *is hospitio meo est usus*. Sed verba hæc indicavisse sufficit; pluribus enim agendum hic non est de differentia inter contubernalem & hospitem.

¹⁶ MAIOREM FUISSE DOCET AENEAS VICVS PARMENSIS] Miror, Baldo dubitationem ademptam fuisse asseveratione illa Vici, qui tamen neque ullum testimonium, neque rationem ullam adduxerat. Notandum itaque est, Vicum Octaviæ Majoris vitam in Italico suo Libro, cui titulum fecit: *Le Imagini delle Donne Auguste* (edit. 1557.) scripserit, sed ibi nihil quicquam de Vitruvio nostro commemorasse. At cum ejus-

fuisse docet Aeneas Vicus Parmensis in libro Augustarum, ubi de ea loquitur, ita scribens: *Quinetiam inter Augusti familiares peritissimum illum architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in castris Caesaris, quod ex commendatitiis ejus literis effectum est.* Hæc Aeneas. Cæterum non modo eum Augustus in clientelam suscepit, & amplum eidem quoad viveret stipendium assignavit, sed machinis quoque bellicis præfecit, quod & ipse ¹⁷ his verbis reliquit attestatum. *Itaque cum M. Aurelio, & Pub. Minidio, & Cn. Cornelio ad apparationem ballistarum, & scorpionum, reliquorumque tormentorum refectiorem fui præsto, & cum eis* ¹⁸ *commoda accepi, quæ cum primo mihi tribuisti, recognitionem per sororis commendationem servasti &c.* Marcum porro illum Aurelium, ni conjectura decipimur, M. filius Aurelii Cottæ patrem fuisse, credimus, qui sub Tiberio una cum M. Valerio Messalla consulatum gessit. In fastis siquidem consularibus M. fil. dicitur, & M. nepos. Cneum vero Cornelium eum esse, qui Augusto imperante, fuit Augur, vel Cornelium illum Cinnam, qui sub eodem Imp. Consul fuit cum Valerio Messalla Voluso. Quicquid autem sit de istis, illud exploratissimum est, machinarum bellicarum præfectos eo sæculo, uti etiam nostro, magnæ semper, sed in castris præcipue, existimationis fuisse. Porro ejuscemodi machinarum in bello curam gessisse, videtur non obscure decerpi ex iis, quæ refert l. 10. c. 16. ubi de ballistarum rationibus ita

ejusdem *Octavia Majoris, Sororis Augusti* vitam iterum protulisset in Libro illo Latine reddito (edit. 1558. pag. 22.) ea addit, quæ Baldus descripsit, non tamen integra; nam, præter ea, quædam alia scripsit Vicus: quamobrem hujus locum integrum subjicimus, est autem hic: *quin etiam inter Augusti familiares peritissimum illum Architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in Castris Caesaris, quod ex commendatitiis ejus (Octaviæ Majoris) litteris effectum est: quarum etiam gratia ille omnibus machinis, bellicisque instrumentis fuit præfectus, unde maxima commodum reportavit, velut idem memoria prodidit in suo ad Augustum præmio.*

At ex citato illo Vitruvii præmio nec illud liquet, quod Octavia litteris usa fuerit, ut faveret Vitruvio; nec quod ob Octaviæ litteras ille omnibus machinis, bellicisque instrumentis fuerit præfectus. Ceterum fautricem illam Vitruvii fuisse *Majorem Octaviam* credibile mihi quoque sit, non ex Vici auctoritate, sed ex eo, quod illa apud fratrem suum Cæsarem Octavianum valuerit plurimum.

¹⁷ HIS VERBIS RELIQUIT ATTESTATUM] In citato Libri primi Proœmio.

¹⁸ COMMODA ACCEPI, QUAE CUM PRIMO MIHI TRIBUISTI, RECOGNITIONEM PER SORORIS COMMENDATIONEM SERVASTI] Andreas Alciatus in *Parerg. Juris* (ejus *Operum* Tom. III. edit. 1582. pag. 484.) postquam statuerat, in jure Militiam non admodum differre ab his, quæ Officia in Pontificia Aula Roma dicuntur, venumque eunt, ut certum redditum emptores inde percipiant: tum addit: *Ceterum non admodum a Militiis differebant etiam hi redditus, qui in jure nostro Panes civiles vocabantur: deinde subdit: Scribit L. Vitruvius Pollio commendatione Octaviæ sibi a Cesare Augusto recognitionem commodorum indultam, ut amplius paupertatem timere non posset. Opinor, panes illi civiles donec viveret concessos: quod & indulsisse eundem Imperatorem P. Vergilio certum est: atque ad hunc locum etiam notat, AElum Donatum, qui Vergilii vitam scripsit, studiosis fucum fecisse dum asseruit, eos veros Panes fuisse.*

ita scribit : Itaque , ut etiam qui Geometria , Arithmeticaque rationes non noverint , habeant expeditum , ne in periculo bellico cogitationibus detineantur , qua ipse faciendo certa cognovi , quaque in parte accepi a praeceptoribus , finita exponam . Verum ut in bello machinis , ita ¹⁹ pacis tempore publicis ædificiis construendis præpositus fuit , inter quæ nobilis illa adnumeratur Basilica , quam in Col. Iulia Fanestri , ut ipse refert l. 5. c. 1. collocavit , curavitque faciendam . ²⁰ Quos præceptores habuerit , nec ipse docet , nec
ab

¹⁹ PACIS TEMPORE PVBLICIS AEDIFICIIS CONSTRVENDIS PRAEPOSITVS FVIT] Nuspiam suis in Libris Vitruvius , se vel ab Rep. vel ab Cæsaribus ædificiis publicis præfectum fuisse indicavit : ac unius duntaxat , quod ipse architectatus fuerit , ædificii mentionem fecit . Non defuere tamen qui Vitruvio illustre aliud ædificium tribuerint , ut animadverterunt Philander , & Donatus . Hic (Lib. III. cap. 8. de Vrbe Roma) ubi de Marcelli Theatro agit ; ejus , scribit , architectum plerique Vitruvium faciunt : negat Philander ejus interpres , quod Theatri illius architectus peccasse videatur in Dorica corona partibus concinnandis . Philander autem de Theatro illo verba fecit in Adnotationibus suis ad Vitruvii Libri primi captionem secundum .

Hoc autem loco addam , a Petro Lambecio in Commentariorum de Augus. Bibliotheca Vindobonensi Libro Secundo (edit. 1669. pag. 1000.) cujusdam antiqui Arcus Triumphalis , Carnunti in Panonia Superiori adhuc superstitis , mentionem fieri : quo in Arcu ingens (scribit ille) littera M. exstat occidentem versus in dextro basis angulari lapide , & sine dubio prænomen Architecti denotat , quasi integre scriptum esset , MARCI OPVS , vel MARCVS FECIT . Neque vero absurdum & improbabile mihi videtur , si quis forte existimaverit , litteram M. non esse hic accipiendam pro littera singulari , sed pro littera gemina ex M & V. conflata , eaque significari celeberrimum doctissimumque Architectum Marcum Vitruvium , qui Imp. Augusto dedicavit Libros decem de Architectura . Sed nimis incerta est hæc conjectura : eam descripsisse , aut satis , aut plus satis est .

²⁰ QVOS PRAECEPTORES HABVERIT] Sententiam (fortasse quod ad Vitruvium attinet) singularem de fontibus , ex quibus rei ædificatoriae doctrinam Vitruvius

hauserit , protulit Io. Bapt. Villalpandus ; qui in jam citata de Postrema Ezechielis Visione Tomi II. Parte II. (pag. 44.) Omnes , scribit , artes a Deo emanasse (S. Clemens Alex.) probat . Et verum quidem est ; idque magis fiet perspicuum , cum hoc loco , atque aliis quamplurimis ostenderimus non sententias modo , verum etiam fere verba ex sacris litteris desumxisse quodammodo Vitruvium . Et (pag. 45.) Ego de Vitruvio respondebo , ea illum putasse ad Architectum maxime pertinere , qua apud Moysen , primum Architectura præceptorem ac magistrum legerat , vel ab illis acceperat , qui illa legerant . Et postquam ostendit , Vitruvii præceptum de adjunctione qua adiicitur in mediis columnis consentire cum iis , quæ de columnis Templi Salomonis in sacris litteris tradita sunt , subdit , Vitruvium hujusmodi præceptum ex sacra fabrica observatione habuisse , & ab omni propterea reprehensione immunem esse .

In sententia vero prorsus diversa fuit Antonius Possevinus , qui in Bibliotheca sua Selecta (pag. 209.) quaerit , num ex Templi Salomonis structura ratio Architecturae addiscendæ petenda sit ? respondetque (præter cetera) Iam quod attinet ad proportionem , præcepta , symmetrias , atque adeo ad universam Salomonici Templi structuram , ea intelligendis quidem divina Scriptura mysteriis commodare posset , struendo non item . Ac Bernardus Lamy , de Tabernaculo Fœderis (pag. 287.) sine dubitatione ulla asseverat , Architectura singulos ordines debere ortum suum , & ornamenta ligneis structuris . Suamque deinde assertionem rationibus firmat . Porro neque Cel. Io. Alb. Fabricius , quemadmodum ait in sua Latina Bibliotheca (edit. 1728. pag. 339.) verisimilis visa est illa Villalpandi sententia . Ut vero sensit ille , ita ego quoque sentio ; nec plura de eadem esse dicenda existimo .

ab aliis accepimus: illud certum est, illum ²¹ non ab Latinis modo, sed ab eximiis totius Græciæ auctoribus, eorum, quæ ad architecturam pertinent, confertissimum sibi & copiosissimum penu comparasse. Habemus enim, ipsum non solum Archimedis, Archytæ, & Aristoxeni scripta legisse, sed Aristarchi, Eratosthenis, Berosi, Ctesibii, ²² Athenæi, Diadis, Eudoxi, Apollonii, & aliorum mechanicorum Geometrarumque commentaria in manibus habuisse. Illud etiam luce ipsa clarius est, ipsum e libello, quem Aristoteles de mechanicis scripsit, ea decerpisse, quæ in c. 8. libri 10. inseruit, de porrecto & rotundatione agens machinarum ad onerum levationes. Ex prædictorum igitur omnium auctorum doctrina, ²³ absolutissimum totius

²¹ NON AB LATINIS MODO, SED AB EXIMIIS TOTIVS GRAECIAE AVCTORIBVS] Ex Latinis, qui de Architectura scripserunt, duntaxat (in Septimi Libri Praefatione) Fulvii, Terentii Varronis, & P. Septimii, mentionem Vitruvius fecit; Græcos autem Architectos quamplurimos nominavit.

²² ATHENÆI] Animadvertere hic præstat, Athenæum nusquam a Vitruvio nominari. Verum, etiam ante Baldum, consensum inter loca Athenæi & Vitruvii observaverat Barbarus, quippe qui (in latina sua Vitruvii Editione) Athenæi græca fragmenta duo, alterum (pag. 359.) respondens Vitruvii Capiti decimo octavo Libri decimi, alterum (pag. 361.) Libri ejusdem vigesimo Capiti referendum, subiecit iisdem Capitibus. Ac Turnebus suis in *Adversariis* (Lib. XXIII. cap. 33.) fragmentum illud, respondens paullo ante citato vigesimo Capiti, græce juxta latinum Vitruvii textum posuit. Ea vero fragmenta sunt partes illius Operis Athenæi de *Machinis*, quod primum occupat locum in magnifica editione *Veterum Mathematicorum*, quæ e Regia Typographia prodiit Parisiis (an. 1693.) Græce atque Latine, interpretibus Operis Athenæi Valesio, & Cotelerio.

At duos Athenæos de *Machinis Bellicis* scripsisse recte quidem observavit Cel. Io. Alb. Fabricius in *Bibliotheca sua Græca* (Lib. III. Cap. 24.) quos haud bene distinxerat Casaubonus, ut notavit Ger. Io. Vossius de *Scientiis Mathematicis* (pag. 290.) *Doctissimus tamen* (Vossii verba sunt) *Casaubonus*, in notis ad Historiæ Augustæ Scriptores, existimabat, *Athenæum mechanicum*

vixisse tempore Gallieni Caesaris: ac hujusce libri scriptorem signari a Trebellio Pollione (in duobus Gallienis) verbis illis: *Quibus compertis, Gallienus, Cleodamum & Athenæum Byzantios, instantandis urbibus, muniendisque præfecit. Sed hoc esse nequit, si ex Athenæo quadam exscripta Vitruvius: ut Turnebus velle videtur lib. XXIII. Adversariorum cap. XXXIII. Vicumque illud, antiquitatem ostendit, quod, cum multos citet auctores, nullus in iis junior sit Archimede, ac Marcello, quod facit, ut Archimedis fuisse aequalem existimem.*

Locum autem Vossii integrum descripsi præsertim, ut notarem verba illa: *si ex Athenæo quadam exscripta Vitruvius; ut Turnebus velle videtur*: quibus Vossius in dubium revocat, num ex Athenæo quadam Vitruvius exscripserit, quod sane in dubium revocari non potest; quam enim ovum ovo simile est, tam loca Athenæi, & Vitruvii (superius indicata) inter se similia sunt. Nisi quis conicere velit, rem contra se habere, & Athenæum juniorem aliquem ex Vitruvio quadam descripsisse: quæ conjectura mihi quidem minime probabilis esse videtur.

²³ ABSOLVTISSIMVM TOTIVS ARCHITECTVRAE CORPVS, IN DECEM DIVISVM LIBROS, COMPILAVIT.] Cur dubitemus, num ii, quos nunc versamus, Vitruvii Libri autographis authoris sui (si amanuensium errata excipiantur) respondeant, nulla profecto causa esse videtur. Io. tamen Alb. Fabricius in sua *Latina Bibliotheca* (edit. 1728. pag. 339.) *Non integrum, scribit, nos Vitruvium, sed tantummodo librorum ejus Episodem habere putabat Bar-*

totius architecturæ corpus in decem divisum libros ; compilavit , Methodo usus ea , quam resolutivam appellant . Proposita enim sibi definitione , & in suas partes distributa , singulis libris singulas partes assignavit . In primis vero architectum ipsum diligentissime instituit , & variis disciplinis & scientiis ornavit , in quo ²⁴ cum plura desiderare videatur quam architecto sint undique necessaria , Leoni Baptistæ oblique eum carpendi occasionem præbuit ²⁵ l. 9. c. 10. ubi & ipse architectum suum efformat . Cur autem id factum sit , ea ratio est , quod Vitruvius ad per-

Barthius XXX. 7. Adversar. At fateor , me in Barthii *Adversariis* nulpnam illiusmodi opinionem reperisse . Citato autem in capite 7. Lib. XXX. non de *Vitruvio* agit Barthius , sed de *Vegetio* : *Epiomes* (ait) dico , quia non arbitror ipsum *Vegetii* integrum opus nos habere . Vicumque de Vitruvii Epitome sit , de tot aliis Auctoribus suspiciones injecerat Barthius , ut recte quidem concluderit eruditissimus Fabricius : sed nescio quomodo vir ille doctus pronus fuit ad *Epitomas* in *Veterum monumentis* sine magna causa subodorandas .

²⁴ CUM PLURA DESIDERARE VIDEATUR , QVAM ARCHITECTO SINT VNDIQUE NECESSARIA , LEONI BAPTISTAE OBLIQUE EVM CARPENDI OCCASIONEM PRAEBUIT] Haud dubie Baldus indicavit Leonis Baptistæ Alberti locum (Lib. IX. Cap. X.) hunc : qui Architectum dixerit jurisconsultum esse oportere , quod aquarum arcendarum , finium regundorum , operum nunciandorum iura , & quam multa huiusmodi interdicto definiant , inter adificandum tractentur , non auscultabo . Astrorum etiam in eo exactam peritiam non postulo ea re , quod ad Boream bibliothecas , ad occidentum solem balnea posuisse conveniat . Nec musicum etiam esse oportere dixero ea re , quod in theatris vasa resonantia apponantur . Aut rhetorem , quod , qui acturus sit prædicasse redemptorem iuvet . Hactenus Albertus : quo mitior quidem non fuit M. Anto. Muretus . Hic in Præfatione *Commentarii in Catilinariam Ciceronis secundam* invehitur contra illos , qui ajunt , omnium artium scientiam comprehendere oportere eum , qui oratoris munus sustinere medietur ; hancque opinionem stultissimam appellat ; ac paullo infra subdit : *Quam vanitatem secutus Vitruvius , multo ille quidem modestius , sed*

tamen aut talem , aut certe non multo alium architectum informavit , atque illi oratorem fecerant .

At Vitruvii causam optime egit Ger. Io. Vossius in singulari illo Libro *de Rhetorica natura ac constitutione* (cap. 4.) qui , contra ac Muretus , sentiens , *Peripateticos* , scribit , omnes semper docuisse , singulas quidem disciplinas suis limitibus circumscribi ; sed usum & exercitationem spectemus , omnes inter se communicationem habere , unde & ἑκκολλημένη , hoc est ,

Orbis disciplinarum (verba Vitruvii sunt) appellatur . Itaque quod de Architecto scripsit Vitruvius (Lib. I. cap. 1.) id de Oratore jure optimo dixerimus . Non debet , nec potest esse Architectus Grammaticus , ut fuit Aristarchus , sed non agrammatos : nec Musicus , ut Aristoxenus , sed non amusus : nec Piclor , ut Apelles , sed graphidos non imperitus : nec Plastes , quemadmodum Myron seu Polycletus , sed rationis plastica non ignarus : nec denuo Medicus , ut Hippocrates , sed non anatrologoetos : nec in ceteris doctrinis singulariter excellens , sed in his non imperitus .

Ridet (persequitur Vossius) alicubi hanc Vitruvii opinionem disertissimus Muretus (loco superius a nobis citato) sed eum in precipitium abduxit male intellecta Rhetorum antiquorum sententia . Neque enim statunt , distincta omnium cognitione opus esse oratori ; sed satis esse ajunt , ut universalem omnium habeas notitiam ; modo plenius & accuratius noscat ea , de quibus crebro dicendum est . Porro ex his quid etiam de Architecti institutione ab Vitruvio proposita sentiendum sit , colligi facile potest .

²⁵ l. 9. c. 10.] Nimirum Operis , cui titulus est : *Leonis Baptiste Alberti de Re Aedificatoria Libri decem* .

perfectiōnem, ipse vero ad meram necessitatem respexerit. Sed ut a diverticulo in viam revertamur; Architecturam noster Auctor ²⁶ trimembrem fecit, & ita divisit, ut partem primam AEdificatoriam, secundam Gnomonice, tertiam vero Machinationem appellaverit. Primæ igitur parti primum librum assignat, in secundo materiam prosequitur, in tertio sacrarum ædium formas & species examinat, quartum ornamentorum generibus tribuit, quintum publicis ædificiis, non tamen sacris, Basilicis nempe, theatris, thermis, palæstris, portubus. In sexto de privatis ædibus tum rusticis, tum urbanis, agit. Septimum tectoriis dat, & picturis. Octavum aquarum librationibus, & aquæductibus, quibus ferme libris ædificatoriam totam complectitur. In nono de Gnomonice agit, id tamen, si exactum respicias, perfunctorie, & sicco, ut ajunt, pede. In decimo de machinis luculenter tractat, in genere primum, mox de iis, quæ ad pacis, tum de illis, quæ ad belli negotium faciunt. Et hæc universi fere operis anatome est, &, ut ita dicam, articulatio. ²⁷ Porro an aliud quidpiam, præter architecturam, scripserit, incertum, quamvis in dubio certius sit nil scripsisse; nullum enim contrariæ sententiæ habemus testimonium, vel auctorem. Et sane, si operis magnitudo, excellentia, & rerum in eo congestarum copia animadvertatur, in hoc totum fuisse, & tempus omne, quod tum publicis, tum domesticis occupationibus subtraxit, huic impendisse, nemo ut arbitror dubitaverit. Multos habuit præclarus iste labor laudatores, admiratores quoque, sed nec paucos fugillatores, detractoresque. Leo enim Albertus in limine sexti libri, his verbis ejus dignitatem diminuere conatur: *Namque dolebant quidam, ait, tam multa tamque præclarissima scriptorum monumenta interiisse, temporum hominumque injuria, ut vix unum ex tanto naufragio Vitruvium superstitem haberemus, scriptorem pro-*

²⁶ TRIMEMBREM FECIT] In Libro primo, Capite tertio.

²⁷ PORRO AN ALIUD QUIDPIAM, PRAETER ARCHITECTURAM, SCRIPSERIT, INCERTUM] Potuisset quidem Baldus animadvertere, quod Philander, in *Vitruvii Vita*, tribuere videatur Vitruvio nostro librum *de hexagonis, heptagonis, & id genus*. Liber tamen ille, cujus *Excerpta* habemus (eademque superius commemoravimus) edita ab And. Schotto, Liber, inquam, ille ad Vitruvium Rufum pertinet, non ad nostrum: ipsaque styli, a Vitruvio nostro adhibiti, differentia ab stylo Vitruvii qui de *Hexagonis* scripsit, vel satis per se sola ostenderet, opus illud *de Hexagonis, & Heptagonis* ad nostrum Vitruvium minime pertinere.

Sed, ut appareat, a Volaterrano (cujus testimonium a Philandro indicatur) nihil afferri, quod nostrum Vitruvium designet, integrum libet subjicere locum Volaterrani. Hic *Commentariorum Urbanorum* Lib. III. (edit. an. 1603. pag. 140.) ita scribit: *Tarns fluvius ultra Parmam Plinio nomen adhuc retinet, ex Appennino in Padum fluens. Deinde Fidentiola a dextra, vetus oppidum, ab lava novo nomine oppidum Bobium ad Appennini juga suum, ubi nobile Cœnobium a Theodolinda regina Longobardorum extructum. Hic anno Millesimo CCCXCIII. hujusmodi libri reperti sunt. Ruilius Naumatianns. ----- Vitruvius de Hexagonis, Heptagonis, & id genus, Frontinus de qualitate agrorum. &c.*

iste in doctorum virorum manibus, inferiori vero, cum optimæ artes situ & squallore oblitæ jacerent, jacuit, periturus, nisi quidam doctissimi & eruditissimi viri a tenebris illum, & oblivione vindicassent. ³¹ Primus fere qui manus pias illi admovit, fuit Iocundus Veronensis Sacerdos, atque idem architectus suo tempore non ignobilis. Quo magistro in lectione hujus auctoris usus est Guilielmus Budæus, qui & hoc testatum reliquit pluribus verbis in annotat. in Pandectas, ubi de suggrundatione. Citato enim ibi Vitruvii loco, ita sequitur: *Quæ verba mendosissime in impressis libris leguntur, ut totus pene tractatus ille de architectura decem libris constans; quare a paucissimis legitur, alioquin etiam intellectu perdifficilis, & ut Euripides Tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit, Delio natatore indigens. In illa enim rerum verborumque obscuritate, non mediocriter etiam ingenium, quasi astuoso freto obrutus natator submergitur.* Hæc ille, qui mox addit: *Nobis vero in ea lectione contigit, præceptorem eximium nancisci Iocundum Sacerdotem, Architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritissimum, qui graphide quoque, non modo verbis intelligendas res præbebat, quo tempore Vitruvium nostrum otiose, aliosque nonnullos antiquos scriptores, eodem benignissime adjuvante, emendavimus.* Hactenus vir egregius, & grati animi virtute laudabilis. Porro Iocundum in hoc auctore illustrando aliquid fecisse non negamus, parum tamen illud fuit, quod vel ex ejus editionibus facile colligitur, quarum alteram Florentiæ typis cusam Iuliano Medices nuncupavit. Circa eadem tempora eandem provinciam subiit Cæsar Cæsarianus Mediolanensis, e pictore architectus, & Bramantis nostri, ut ipsemet affirmat, discipulus, verum hic parum feliciter, ut ex opere ipso videre est. Caruit enim tum ingenii acumine, tum rerum plurimarum cognitione, quæ ad hunc auctorem illustrandum sunt necessariæ: nihil igitur in eo laudes præter figuras, quas etsi non ad antiquum genium, nec ubique ad Vitruvii mentem, egregie tamen & graphice lineavit. Ab hoc accepit Ioan. Baptista Caporalis Perusinus, ipse quoque illiteratus, ut ex quinque libris, quos Italice versos publicavit, facile cognoscitur. Nonnulli quoque alii ejusdem notæ homines, idem opus eadem infelicitate aggressi sunt, inter quos fuere Bonus Matrus, Augustinus Gallus, Aloysius Pirovanus. Sed inter illos, qui egregiam Vitruvio navarunt operam, fuit Hermolaus Barbarus, qui quidem inter primos ingenii & doctrinæ lumine pollens, castigatis Plin. & Mela, huic quoque auctori stylum & diligentem operam commodavit. Successere huic

Adria-

³¹ PRIMVS FERRE] Quamvis non omnino primus, sed *Primus fere* dicatur Iocundus; dubitari tamen non potest, quin Sulpicius, cujus cura princeps prodiit editio,

primus omnium sit appellandus: cui etiam ea debetur laus, quod obscuris Vitruvii locis nullam vim fecerit; laus quidem Iocundo haud facile tribuenda.

Adrianus Turnebus, & Guilielmus Philander Galli ambo, & iidem doctrina & eruditione insignes, quorum Turnebus in libris Adversariorum sexcentis locis Vitruvianum codicem aut emendavit, aut lucidissime exposuit. Longe tamen doctissime Philander, qui ceteros fere omnes commentariis editis eruditissimis superavit. Post hos omnium novissimus Daniel Barbarus, non sine maxima egregii ingenii laude, idem præstitit. Quamquam ³² nonnulli sint, qui illum in rebus claris verbum, in obscuris siccum & jejunum fuisse affirmant. Sed ut ad Vitruvium revertamur, palam est, illum in scribendo brevitatem adamasse, quod cur fecerit, ipse docet in præfatione quinti libri, ita scribens: *Cum ergo ea (architectonica nempe vocabula, de quibus loquitur) per se non sint aperta, nec pateant eorum in consuetudine nomina, tum etiam praeceptorum late vagantes scripturae, si non contrahantur, & paucis & perlucidis sententiis explicentur, frequentia multitudineque sermonis impediunt, incertas legentium efficiunt cogitationes. Itaque occultas nominationes commensusque & membrorum operum pronuncians, ut memoria tradantur, breviter exponam. Sic enim expeditius ea recipere poterunt mentes. Non minus, cum animadvertissem discentiam occupationibus civitatem, publicis & privatis negotiis, paucis judicavi scribendum, ut angusto spatio vacuitatis, ea legentes, breviter percipere possent.* Hæc ille, & longe plura, qui si brevitatem sermonis claritate compensasset, operæ procul dubio fecisset pretium. At Horatiani præcepti immemor, dum brevitatem prosequitur, in obscuritatem præcipitavit. Hæc de doctrina & scriptis. Quatenus vero ad personam pertinet, statura fuit humili, specie haud multum grata & eleganti, quod ex ejus dictis ad Augustum habemus, ³³ ait enim: *Mihi autem, Imperator, staturam non tribuit natura, faciem deformavit ætas, valetudo detraxit vires,* ³⁴ Porro quamdiu vixerit,

Y 2

quo

³² NONNULLI SINT, QVI ILLVM IN REBUS CLARIS VERBOSVM, IN OBSCVRIS SICCVM ET IEIYNYM] Fortasse Baldus sententiam hanc, quam tribuit nonnullis, solus sibi finxit. Certe nullum ego unquam auctorem inveni (quamvis legerim haud paucos) de huiusmodi rebus agentem, Baldo antiquiorem, qui de Daniele Barbaro eam sententiam protulerit. Vt cumque tamen sit de origine ejus sententiæ, ea falsa est. Sed (quod attinet ad viros illos a Baldo nominatos) de Auctoribus, qui in eo fuerunt ut Vitruvium illustrarent, aliud in Opus aut satis multa, aut nimis multa congesti; nec quidem interest plura in Annotationibus hisce repetere.

³³ AIT ENIM:] In Præfatione ad Lib. II,

³⁴ PORRO QVAMDIV VIXERIT] Credibile quidem est, Vitruvium senem, neque multo post quam obtulerat Libros suos Augusto, obiisse. Eo etenim loco, quem (ante citata verba) Baldus adduxit, Vitruvius ipse, *faciem, ait, deformavit ætas, valetudo detraxit vires.* Itaque si id tempus invenimus, quo opus suum obtulit Augusto Vitruvius, *quamdiu vixerit* conicere aliquo modo licebit.

Cla. Perraultius in prima illa sua annotatione superius commemorata, *Vitruve (scribit) à composé son livre avant qu'Auguste fust Empereur, & luy a dedié au commencement de son Empire: hoc est; Vitruvius suum Librum composuit antequam imperio potiretur Augustus, eundemque illi de-*

quo loci diem clausit, ubi tumultus fuerit, nullus est antiquorum scriptorum qui doceat, unde sit, ut æque sepulturæ ejus locus obscurus sit, atque natale solum & patria.

dedicavit initio ejus imperii. Sed factum id fuit plures annos post illud initium, ut paulo infra ostendetur. Ad veritatem profecto Barthius (in *Adversariis* pag. 20.) magis accessit, qui ex Vitruvii Libro Primo verba prima cum retulisset, inde subdit; *Notandum est ex his verbis tempus descriptionis, quod statim ab Actiaca victoria fuisse existimo, rebus Imperii ad unum Augustum delatis omnibus, cum ejus auctoritas pro Numine haberi cœpta*.

At ad hunc locum sane mirari subiit, a nemine (quod sciam) animadversa fuisse Vitruvii verba (Lib. V. cap. 1.) hæc: *ne columnæ impediunt aspectus pronæ adis Augusti, quæ est in medio latere parietis Basilicæ collocata*: ex his enim verbis illud plane liquet, quod cum hæc scribebat Vitruvius,

jam Cæsari Octaviano nomen Augusti datum fuerat. Id vero contigit anno ante Reparatum Salutem trigesimo septimo; quo, sententia Munatii Planci, Augusti nomen Cæsari tributum est a. d. XVI. Kalend. Febr.; ut, inter ceteros, ex Censorino, & ex Dione, colligit Petavius de *Doctrina Temporum* (Tom. II. pag. 157. & 368.) annis sexdecim postquam cœperat ille imperare. Ea itaque verba, quibus Vitruvius de sua ætate, & de adversa sua valetudine scribit, si considerentur, tum vero etiam animadvertatur, eum scripsisse post annum vigesimum septimum ante vulgarem æram, facile (ut prorsus existimo) inde de ejus vitæ spatio ac fine, haud levis capi poterit conjectura.

F I N I S.

ANONY.

A N O N Y M V S
S C R I P T O R V E T V S,
D E
A R C H I T E C T V R A
C O M P E N D I O S I S S I M E T R A C T A N S,
Q V A E
V I T R V V I V S
E T C E T E R I L O C V P L E T I V S Q V I D E M
A C D I F F V S I V S T R A D I D E R E.
C V M A N N O T A T I O N I B V S
I O A N N I S P O L E N I.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
COMPENDII
ARCHITECTURAE
EDITIONEM
PRAEFATIO.

N Exercitationibus Vitruvianis Primis, de Compendio hoc, five Epitome, atque de summa raritate exemplorum ejusdem ab Vascofano editorum, ¹ quædam notatu (ut opinor) digna, jam in aspectum lucemque protulimus. Nunc vero de Epitomes ipsius Auctore, cujus nomen ignorabatur etiam ab iis, qui Vascofani Editioni præfuere (in ea enim dicitur VETVSTVS AVTOR, ἀνώνυμος TAMEN) quæ-

rere aliquid ac dispicere, non prorsus inutile futurum esse arbitramur.

Principio autem investigandum est, num suspicari possimus, ab Petro Diacono fuisse concinnatum propositum hoc Compendium: quæ suspicio incidisse visa est eruditissimo Io. Alb. Fabricio; cujus hic describimus verba: ² *Epitome*, ait, *Vitruvii alia latine Parisiis edita jampridem est curante Guil. Postello, incerti sed fortasse antiqui Scriptoris, ut ait* ³ *Vossius* (in suo de *Mathematicis* scientiis Libro, ubi agit de *Epitome* hac edita ab Vascofano; quemadmodum in Exercitationibus paullo supra indicatis ⁴ demonstravimus) *Videndum sitne Epitome Vitruvii a Postello edita eadem cum illa Petri Diaconi, de qua in continuatione Chronici Casinensis lib. IV. c. 68. cujus hæc sunt verba Petrus Diaconus Solinum de Mundi mirabilibus abbreviavit. Notarum librum ex parvo ampliavit, & Conrado Imp. dedicavit. Vitruvium de Architectura breviavit. Itinerarium ex omnibus veteribus libris collegit.*

Porro de hoc Petro Diacono viri doctissimi Bollandiani (ut appellantur) ⁵ *inter illustres*, ajunt, *Scriptores Sacri Archisterii Casinensis est Petrus Diaconus Chartularius, Scriniarius, ac Bibliothecarius Casinensis, qui non diu post annum*

1140.

¹ Pag. 40. & 41.

² Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345.
Edit. an. 1728.

³ Pag. 463.

⁴ Pag. 40.

⁵ Acta Sanctorum Martii a Io. Bollandio colligi feliciter cœpta &c. Antverpiæ fol. Tom. Tertio. pag. 489.

1140. *vivere desit, relictis quamplurimis ingenii sui monumentis*. Quibus plane est adstipulatus eruditissimus Abbas D. Erasmus Gattula in ¹ *Historia Abbatiae Casinensis*, in qua de Petro Diacono plura habentur. Inter cetera vero narratur, Chronicæ Monasterii Casinensis Librum Quartum exaratum ab hoc Petro Diacono accessisse ad priores treis, ab Leone Marsicano Card. antea contextos. Quo in Libro Opera, quæ Petrus scripserat, Petrus ipse ² recenset; sed ita, ut aliquis alius ea recensere videatur. Ea vero plurima sunt; nos unum hoc (ex *Chronica S. Monast. Casin.* edita cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) excerpsumus: ³ *Petrus Diaconus ----- Vitruvium de Architectura mundi emendans brevaviit*.

Iterum etiam verba hæc: ⁴ *Vitruvium* Petrus Diaconus *de Architectura Mundi abbreviavit*, leguntur in *Opusculo* (edito itidem cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *de Viris Illustribus Casinensibus*, Capite quadragesimo septimo, si integri *Opusculi* ratio habeatur; tertio autem, si spectetur *Supplementum Petri Diaconi de Viris Illustribus*. Ceterum notare obiter liceat, *Supplementum* quoddam alterum, sive *Continuationem* illi *Opusculo* adjectam, non *Richardo* (quemadmodum scribit ⁵ Ludovicus Elias du Pin) *Abbati Monasterii Casinensis*, sed *Placido Romano Monacho & Diacono Casinensi*, esse tribuendum: quod vel ex ⁶ novissima (& hæc quoque habetur cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *Opusculi* illius, ejusdemque *Continuationis* Editione liquido constat.

Præterea vero animadvertendum, in ⁷ Indice (qui habetur inter modo commemoratos *Rerum Italicarum Scriptores*) Operum Petri Diaconi manu scriptorum, adhuc exstantium, *abbreviatum* illum *Vitruvium* non reperiri. Ac ne indicium quidem ullum ejusdem in Casinensi Monasterio invenit Dominus Ioseph Maria Franchinus, vir eruditione & pietate ornatissimus, Casinensis Monachus, & Archivio Monasterii Casinensis Præfectus; qui, pro singulari erga me humanitate, diligentissime illum in ejus Monasterii Bibliotheca, nec non in Tabulariis perquisivit.

Neque tantum in Casinensi, verum etiam in pluribus aliis, iisdemque illustribus, Bibliothecis (cum pro inveniando Compendio edito ab Vasco. fano lapidem omnem moverem) quæri diligenter curavi *abbreviatum* illum manu scriptum *Petri Diaconi Vitruvium*; sed sorte usus sum adversa, nihil enim usquam inventum est. At dum illud geminum opus diligenti perquisitione indagabatur, compertum est, in Codice signato 1504.

Biblio-

¹ Pars Prima. Venetiis. 1733. pag. 912; 913. 914.

² CAP. LXVI.

³ Tom. IV. Mediolani. 1723. pag. 537.

⁴ Tom. VI. Mediolani. 1725. pag. 58.

⁵ Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ec-

clesiastiques &c. Par M. L. Ellies Du Pin: Seconde Edition. Tome IX. A Paris. 1697. pag. 182.

⁶ Tom. VI. pag. 63.

⁷ In eodem Tomo VI. pag. 59.

Bibliothecæ Alexandrino-Vaticanae (de quo Codice in ¹ *Exercitationibus Primis* commemoratum est) haberi Compendium quoddam Architecturæ ; quod deinceps , esse illud idem olim ab Vascofano editum , plane cognovi.

Illi autem iidem viri docti atque harum rerum periti (qui de ipso Codice alias tulerant iudicium , quemadmodum innui in loco paullo ante indicato) mihi significarunt , ejus Compendii , & Librorum Vitruvii , eo Codice signato 1504. contentorum , eandem omnino esse scripturam ab uno eodemque Amanuensi profectam. Id etiam addentes , quod ipsis Codex ille , ut prius , *visus sit plane perantiquus , ac fortasse exaratus circa finem seculi octavi , certe minime scriptum post seculum nonum* . Itaque cum hæc ita se habeant , quanto magis probabile est , Compendium illud eo in Codice , vel ante nonum seculum , vel seculo nono , scriptum fuisse ; tanto fit credibilius , haudquaquam tribui posse illud opus Petro Diacono , qui e vivis excessit seculo duodecimo . Et hæc sane ratio , ne Petrus Diaconus Compendii illius auctor censeatur , una sufficere videtur : quamvis in nonnullis aliis (si luberet) addendis , haud multum esset laboris .

Suboriri præterea suspicio alia posset , non quidem Petro Diacono , sed Palladio Rutilio Tauro Æmiliano , *Scriptori de Re Rustica* , tribuendum esse propositum *Architectura Compendium* ; quando in Codice Regio Vaticano (qui notatur numero 1286. *conscripto XIII. labente seculo , vel XIII. ineunte , ita suffragantibus doctis Viris* ; quemadmodum Roma mihi scriptum fuit) exstat principio *Palladii Rutilii Tauri Æmiliani Opus Agricultura* , ad cuius extremum (pag. Codicis 43.) leguntur hæc : *Palladii Rutilii Tauri Æmiliani , Viri Illustris , Opus Agricultura explicit . Incipit de Architectura , valde utili Scientia* : quodque *incipit* est propositum *Architectura Compendium* : ut proinde dixeris , vel hoc opus præcedenti Operis illius Auctori Palladio recte tribui . Adde , & *Vitruvii Libros* , & hoc *Compendium* conjunctim contineri uno eodemque perantiquo Volumine Vaticanæ Bibliothecæ , signato 1504. (ut paullo supra jam innuimus) a tergo autem ejusdem Codicis scripta esse duo nomina hæc , *Vitruvius* , & *Palladius* . Forma tamen characterum , quibus sunt nomina illa exarata , minime æquat Codicis antiquitatem , sunt enim persimiles characterum , quibus Amanuenses labente seculo decimoquinto utebantur . Sed utcumque sit de illorum characterum ætate , certe ex repetita illa Palladii mentione colligere quispiam posset non inepte , id *Compendium* aliquando Palladio fuisse adscriptum .

Veruntamen illi ut adscriberem , persuadere mihi non potui ; cum in *Compendio* multa ex Palladii Libris descripta aut derivata potius , quam

Z

ab

¹ Pag. 134. Art. XXI.

ab ipso Palladio conscripta esse videantur. Ejusmodi nonnulla loca indicavi in meis Annotationibus; ut, ad Art. VIII. verba; *Calx itaque de albo saxo*: & ad Art. XVI. verba; *astivis balneis hypocausteria*: & ad Art. XXI. verba; *catena autem parentur*. Tum etiam magis abjudicandum esse id Compendium ab Palladio, percepi, cum formam ipsam locutionis a Palladio, & ab Auctore *Compendii* adhibitam, suis momentis pensitarem. Prior sermo in illius Libris *de Re Rustica*, & emendatior, quam in hujus *Compendio*. Et, quamvis eximiae elegantiae titulo non commendetur Palladius; haud parum tamen ab Auctoris nostri obscuritate quadam & negligentia differt. Et in hac quoque sententia esse plane comperi Collegam nostrum Virum eruditissimum Iulium Pontederam, Botanices Professore celeberrimum, qui jampridem in Palladii Libris versandis ornandisque diu multumque versatus fuerat. Is praeterea animadvertit, videri quidem, Auctorem nostrum ex S. Isidoro Hispalensi, qui tandem, seculo septimo ad medium vergente, floruit, loca aliqua desumpsisse. Horum specimina quaedam observare est nostris in Annotationibus: Art. I. ad verba; *Ichnographia est area*: Art. XII. ad verba; *larix vero a Castello*: & Art. item XII. ad verba; *multis itaque templis*. Quae loca satis indicare videntur, Auctorem nostrum nonnulla ex Isidori hausisse fontibus; &, quod consequitur, illius scripta scriptis hujus recentiora esse reputanda. Neque enim probabile mihi fieret, aut Isidorum descripsisse illa ex *Compendio*; aut ab uno eodemque alio Scriptore tum Isidorum, tum nostrum Auctorem, illa, in quibus consentiunt, verba fuisse mutuatos.

Itaque lubens dixerim, neque Palladium, neque Isidorum, fuisse Auctorem nostrum, veruntamen antiquum alium, & Isidori aetate paullo inferiorem. Ait enim noster (Art. II.) fuisse, dum scriberet, *in Vrbe Roma Tritonem aneum, cum totidem thoracibus ventorum, factum ad templi Androgei Cyrenensis similitudinem*. Quamvis autem quae habent Petrus Angelus Bargaus ¹ *De AEdificiorum Urbis Romae Everforibus*, & Alexander Donatus ² *de Vrbe Roma* ita intelligere velimus, ut inde putemus, a Barbaris haud multa publica aedificia fuisse everfa; nihilo tamen minus, multo post aetatem Isidori (sive post septimum seculum) superstitem existisse turrin illam ventorum, in tam infelici rerum Romanarum inclinatione, quae contigit illis (post Isidori aetatem) seculis, credibile minime fit: atque ideo Auctor, qui eam turrin viderit, perantiquus reputandus esse videtur. Quod si, ut probabile est, Codex ille Vaticanus signatus numero 1504. in quo descriptum habetur Auctoris nostri *Compendium*, exaratus fuit circa finem seculi octavi, aut seculo nono ineunte; nonne concludere plane

¹ Antiquit. Roman. Thesaur. Vol. IV. pag. 1867.

² Lib. I. Cap. 18.

plane licet, videri simile veri, Auctorem nostrum fuisse ævo Isidori haud multo inferiorem?

Cum igitur hic Auctor mihi visus oppido vetus sit, antiquos autem de Architectura Auctores, si Vitruvium excipias, raros & veluti tantum ex occasione de arte illa agentes (puta Palladium, & Isidorum) esse scirem: cum illud *Compendium* quibusdam Vitruvii locis (nonnullis fortasse etiam Palladii) lumen, quodcumque id demum esse queat, aliquod tamen, afferre possit; & cum jam editum fuerit, sed non admodum diligenti emendationis cura, & alicubi ingenio suo nimis (ut opinor) indulserit Editor, & ante duo ferme secula, rarissimaque sint ejus exemplaria; operæ pretium me facturum existimavi, si *Compendium* illud, sive illam *Epitomen*, non omni quidem merito carentem, iterum ederem.

Eum autem in finem id facere constitui; ut quæ (præsertim in Librorum Vitruvii interpretatione) utilitas percipi posset, constaret ea ex Libro prostante, non ex opere laboriosissime quærendo. Neque vero mihi proposui, perpetuis annotationibus id *Compendium* illustrare: atque adeo in meas, ipsi *Compendio* subjectas, observationes loca Vitruvii parallela referre omnia; quamvis omnia, subsidio mei Indicis, invenire facile potuissem. Cum primum enim annotationes in Vitruvii Libros exarare, aut ab aliis desumere cœpi, perspicue cognovi ad varias quidem comparationes, & ad multiplices usus, percommodum perque utilem futurum Indicem, quem mihi concinnarem, & conscriberem, omnium Vitruvii verborum, ad eum modum, quo Indices in Libris ad usum Serenissimi Delphini sunt adornati. Hunc itaque longum fatis & molestum laborem suscepi, ac Indice conveniente cum Elziviriana Editione an. 1649. confecto, peregi.

Sed ut ad novam Editionem *Compendii* revertar; dicam, me curavisse, ut ope Vaticanorum Codicum (qui signati sunt numeris 1504. & 1286. fueruntque jam ante commemorati) editio mea fieret Editione Vascofani emendatior. Codice antiquiore, ceu textu describendo, usus sum: Editionem tamen Vascofani, & recentiorum Codicum consului; atque subjeci textui in annotationibus Variantes Lectiones, quæ alicujus visæ sunt esse momenti. Alicubi vero antiquioris Codicis Lectionibus Lectiones prætuli aut Editionis, aut Codicis recentioris. In hoc autem, ad extremum quorundam Articulorum, nonnulla adjecta fuisse videntur posterioribus temporibus; illisque in locis *Epitomen* extraneis additionibus fuisse infartam. Sed hæc in Annotationibus fient clariora.

Ad significandum Codicem Regium Vaticanum (quem edimus) distinctum numero 1504. hisce utemur notis: Cod. R. 1.

Editio Vascofani designabitur hisce notis: Ed. V.

Z 2

Codi-

Codicem Regium Vaticanum, signatum numero 1286. indicabunt hæ notæ: Cod. R. 2.

ANONY.

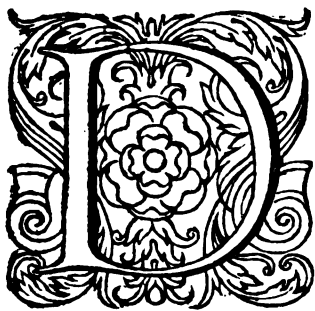
ANONYMI SCRIPTORIS VETERIS

D E

ARCHITECTURA COMPENDIUM.

I.

De Principiis Artis Architectonica.

DE Artis Architectonicæ peritia multa oratione Vitruvius Pollio, alique ¹ Auctores scripsere. Verum, ne longa eorum dissertaque ³ facundia humilioribus ingeniis alienum faceret studium, pauca ex his, mediocri licet sermone, privatis usibus ⁴ ornare fuit consilium. Quæ partes itaque cæli & regiones ventorum salubres ædificiis videantur, & qua subtilitate nocivi flatus avertantur, aditusque januarum & lumina fenestris utiliter tribuantur, quibusque mensuris ædificiorum membra disponantur, quibus signis tenuis abundansque aqua inveniatur; alia etiam, quæ ædificandi gratia scire oportet, brevi succinctaque narratione cognoscas. Primo ergo quæ principia ad Architecturam pertinere debeant studiose attendere convenit. Omnia enim pulchro decore ac venusta utilitate fieri poterunt, si ante hujus artis ⁵ peritus ordo discatur. Nam architecturæ partes sunt octo, quæ sunt ordinatio, dispositio, venustas, mensura, distributio, ædificatio, conlocatio, machinatio. Ex his Græci, quin-

¹ Hujusmodi titulum hic fecimus (facilitatis gratia) Operi huic; quamvis in editionis hujusce fronte eundem illum titulum, qui legitur in Vascosani Editione, maluerimus adhibere.

² AVCTORES SCRIPSERE] Cod. R. 2. habet; *Auctores scientissime scripserunt.*

³ FACUNDIA] Ita restituimus ex Ed. V. & Cod. R. 2. legebatur in Cod. R. 1. *facundiora.*

⁴ ORNARE] Cod. R. 2. *excerpere.*

⁵ PERITVS ORDO DISCATVR] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Verum in Cod. R. 2. legitur, *peritus ordinem discat.* Et hæc quidem dictio videretur aptior: neque enim memini a Latinis *peritas* dici res inanimes. Nihilominus tamen minus a veteri Codice recedendum, non putavi.

¹ quinque vocabulis, studium architecturae esse docuerunt. Nam ² ordinationem *taxim*, ac dispositionem ³ diathesim, venustatem & decorem eurythmiam, modulorum mensuras symmetriam, distributionem oeconomiam appellaverunt. Ordinatio ⁴ est ergo membrorum dispositio, & constat ex quantitate, quam Graeci posotita vocant. Quantitas est modus singulorum membrorum universo respondens operi. Dispositio est apta rebus conclavium institutio; & operis futuri forma, tribus figuris divisa, quae a Graecis idea appellatur. Hæ sunt ergo tres figurae, Ichnographia, Orthographia, Scenographia. ⁵ Ichnographia est areæ, vel soli, & fundamentorum descriptio. Orthographia est laterum, & altitudinis constructio. Scenographia est frontis, & totius operis per picturam ostensio.

I I.

De Ventis.

Ferunt quidam philosophorum, Eratosthenem mathematicis rationibus & geometricis methodis æquinoctiali tempore per gnomonicas umbras orbis terræ spatia esse metitum; & sic certos ventorum didicisse flatus. ⁶ Tenere ergo orientem ⁷ æquinoctialem ..... Favonium ..... Se-

¹ QVINQUE VOCABVLIS] hoc est, ostendit illas Architecturae partes Graeci redegerunt ad quinque illas, indicatas vocabulis, de quibus deinceps agit Auctor.

² ORDINATIONEM TAXIM] Verbum *taxim* coniiciens ab Amanuensis fuisse prætermisum (cum desit tum in utroque Codice, tum in Vascosani Editione) adieci ego: ita enim quinque sunt vocabula ex Graecis fontibus derivata; nimirum *taxis*, *diathesis*, *eurythmia*, *symmetria*, & *œconomia*: ceterum quattuor tantum fuissent, contra ac supra scripserat Auctor. Vocem autem illam lubens addidi, cum totus ille locus ab Auctore nostro desumptus quodammodo fuerit ex principio secundi Capitis Libri Primi Vitruviani, ubi legere est: *Architectura autem constat ex ordinatione, quæ Graece τάξις dicitur, & ex dispositione, hanc autem Graeci διαθεσις vocant* &c.

³ DIATHESIM] In Ed. V. est διαθεσις: nimirum vox hæc graecis litteris scripta est: ita etiam aliquod aliud graecum verbum. At cum in utroque Codice pleraque graeca sint litteris latinis expressa, scripturam Co-

dicum, non una de causa, sequi maluimus.

⁴ EST ERGO MEMBRORVM] Cod. R. 2. est membrorum: desideratur illativa conjunctio ergo.

⁵ ICHNOGRAPHIA EST AREAE &c.] Isidorus Hispalensis Episcopus (Originum Lib. XVIII. Cap. 9.) Ichnographiam *Dispositionis* vocabulo designavit, definiuitque verbis hisce; *Dispositio est area, vel soli & fundamentorum descriptio*: notter Auctor; *Ichnographia est area, vel soli, & fundamentorum descriptio*: hoc est, Isidorus & Auctor notter, verba adhibuere plane eadem. At Vitruvius Ichnographiam alia quidem definitione explicavit. Ait enim (Lib. I. Cap. 2.) *Ichnographia est circini regulaque modice continens usus, ex qua capiuntur formarum in solis arearum descriptiones*. Palladium vero Ichnographiae mentionem injicere, nusquam inveni.

⁶ TENERE ERGO] Cod. R. 2. tenere scilicet.

⁷ AEQUINOCTIALEM ..... FAVONIUM &c.] In Codd. R. 1. & R. 2. legitur, *æquinoctialem Favonium Septentrionem*: In

Septentrionem. ¹ Inter ceteros tamen Androgeus Cyrenensis cum VIII. ventis orbem terræ regi adseverasset, exempli causa Athenis turrim marmoream octogonam instituit, in qua imagines ventorum sculptas contra suos cujusque flatus ordinavit; supraque ipsam turrim metam marmoream posuit, & Tritonem æneum collocavit, & ita est modulatus, ut cum ventus aliquis adspirasset quodam momento in gyro ageretur, & supra caput ejus resisteret; &, dextera manu virgam ² tenens, ipsum esse flantem monstraret. Itaque esse inter Subsolanum & Austrum ad orientem hibernum, Eurum; inter Austrum & Favonium ad occidentem hibernum, Africum; inter Favonium & Septentrionem, Chaurum, quem quidam Corvum vocant; inter Septentrionem & Subsolanum, Aquilonem. Hoc modo & nomina & partes & numeros ventorum scire cœptum est. Sed plerique XII. ventos esse adseverant, ut est in Vrbe Roma Triton æneus, cum totidem ³ thoracibus ventorum, ⁴ factus ad ⁵ templi Androgei Cy-

In Ed. V. *equinoctialem Solanum: meridiem, Austrum: occidentem, Occidentalem: septentriones, Septentrionem*. Sed cum ventum ab occidente flantem *Favonium* nominaverint, non *Occidentalem*, prisca Latini, valde dubito, quin pro arbitrio editoris locus hic in Vasconii Editione fuerit commutatus. Malui ego lacunas relinquere iis in locis, ubi certe Amanuenses verba quædam prætermisere. Ceterum credibile prorsus est, Auctorem nostrum desumpsisse locum suum ex Vitruvii Cap. VI. Lib. I. ubi Vitruvius ait; *Nonnullis placuit esse ventos quattuor; ab oriente equinoctiali Solanum; a meridie Austrum; ab occidente equinoctiali Favonium; a septentrionali Septentrionem*. Ex his autem, quæ medicina afferri possit loco Auctoris nostri, facile apparet.

¹ INTER CETEROS TAMEN ANDROGEVS CYRENENSIS CVM VIII. VENTIS] Hæc quæ defunt in Cod. R. 1. & in Ed. V. habentur (necessaria profecto, ut perficiatur sententia) in Cod. R. 2. Porro ille *Androgeus Cyrenensis* idem est ac *Andronicus Cyrrhæstus* a Vitruvio nominatus Lib. I. Cap. VI. Infra tamen in hoc eodem Article nomen illius *Androgei Cyrenensis* exstat tum in Codice utroque, tum in Vasconii Editione.

² TENENS IPSVM ESSE] Cod. R. 2. *tenens prædictus Triton, ipsum esse*. Duo illa verba, *prædictus Triton*, minime legun-

tur in Cod. R. 1. & in Ed. V. ac ea prætermisi, cum redundare posse videantur.

³ THORACIBVS VENTORVM] Aut in thoracibus illis sculpta erant signa, quibus denotaretur qualis esset quisque ventus: aut Auctor noster voce illa *thoracum* indicare voluit imagines usque ad pectus expressas, quales *thoracida* sequiori ævo dictæ fuerunt. Ita VValafridius Strabo (qui floruit ante medium seculi noni) *de Officiis divinis* c. 8. scripsit, Sylvestrum Pontificem *cognovisse Constantinum Imperatorem per thoracidas Apostolorum, quod ipsos in visione viderit*. Hunc autem locum ab eruditissimo Carolo de Aquino sum mutuatus.

⁴ FACTVS AD TEMPLI ANDROGEI CYRENENSIS SIMILITVDINEM; SVpra] At in utroque Codice, & in Ed. V. repereram, *factus ad templi Androgei Cyrenensis similitudo supra*: iis tamen, quas (ex conjectura) adhibui emendatione, atque interpunctione opus esse, easdemque probabiles haberi posse, existimavi.

⁵ TEMPLI] Turris ventorum, hoc loco appellatur *templum*. Ita vero potuisse appellari, non melius ostendere possum, quam doctissimi Iacobi Gronovii verba huc afferendo (ex ejus Præfatione ad Volumen IV. *Græcarum Antiquitatum*) Postquam enim de Turri Andronici a Vitruvio commemorata egerat ille, subdit; *sed tamen vix dubitari potest, quin adfuerit simul aliquid super*

Cyrenensis similitudinem; supra caput venti virgam tenens eundem esse flantem ostendit. Observabis ergo ne januas aut fenestras contra nocivos flatus facias. Nocivi enim flatus sunt ubi aut nimis incumbunt aut acerrima frigora faciunt; ut & homines, & animalia lædant. Frigorosis ergo regionibus a meridie aut ab occasu hiberno januas & fenestras facies: ¹ æstivos vero a borea & septentrione fieri ordinabis.

III.

De Aqua Inventione.

² **Q** Vonium usibus omnium maxime necessariae aquae videntur, primo quæ genera terræ tenues aut abundantes venas emittant, quibus etiam signis altius depressæ inveniantur, quomodo ex fontibus vel puteis ducantur, quæ nocivos aut salubres habeant liquores, studiose scire oportet. Aquæ ergo fontanæ aut sponte perfluunt aut sæpe de puteis abundant; ³ quarum si tales copiae non erunt, signis infra scriptis quærendæ sunt. Sub terra capita aquarum & ⁴ proxima fontibus, altiora puteis, colligenda. Ante Solis itaque ortum in locis, quibus aqua quæritur, æqualiter in terra procumbatur, & mento deposito per ea prospiciatur; mox videbis in quibuscumque locis aqua latebat humores ⁵ in aere supra terram crispantes, & in modum tenuis nebulae rorem spargentes, quod in siccis & aridis locis fieri non potest. Quærentibus ergo aquam diligenter erit considerandum quales terræ sint. Certa enim genera sunt in quibus aut
abun-

superstitionis, usitata Aëlicis etiam in ventis; unde cause agens Sponius II. 117. scribit, LA TOVR OV LE TEMPLE DES VENTS. Hinc enim illa curiosa annotatio vel Demonis statuentis Ventos esse Trisopatoras; aliaque similia erudite affert.

¹ AESTIVOSIS] Hac voce usus est etiam Columella, qui de *Re Rustica* Lib. V. Cap. 8. scripsit, *æstivosis locis*, ut pleræque ferunt editiones (tribus tamen in editionibus legitur *æstivosis locis*; ut in præclara sua *Scriptorum Rei Rustica* editione adnotavit Cel. Io. Matthias Gesnerus) Quamobrem analogia indicare videtur, vel Columellæ ætate *frigorosis* etiam dici potuisse. Carolus du Fresne, vocum *media & infima Latinitatis* peritissimus, in Glossario suo (edit. an. 1678) habet, *Frigorosis*. FRIGOROSAE

REGIONES apud Anonymum (nostrumque indicavit) de *Re Architectonica* cap. 2. Hunc autem eundem Auctorem nostrum Carolus in Indicis sui albo posuit (pag. CLXXXVI) nulla tamen temporis, quo floruerit Anonymus, addita nota, sive conjectura.

² QVONIAM] Ita Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *Quo*: Ed. V. *Quum*.

³ QVARVM SI TALES COPIAE NON ERVNT] Secutus sum Ed. V. Legere est in Cod. R. 1. *cujus si talis copia non erit*: & in Cod. R. 2. *cujus aqua si talis copia non erit*.

⁴ PROXIMA] Cod. R. 2. *prima*.

⁵ IN AERE SVpra TERRAM CRISPANTES] verba illa, *supra terram*, non apparent in Cod. R. 2. in quo, *in aëra crispantes*.

abundans aut tenuis aqua nascatur. ¹ In creta tenuis, ² sed exilis, nec optimi saporis invenitur; in sabulone soluto tenuis limosa & insuavis, altioribus locis mersa; in terra nigra stillarum humores exiles magis, ex hibernis liquoribus collecti, saporis optimi, spissis & solidis locis ³ subsistentes. Glareæ vero mediocres & incertas venas habent, sed egregia suavitate. In sabulone masculo, & arena, & carbunculo, certiores & salubriores & abundantiores sunt copię aquarum. ⁴ In rubro saxo & copiosæ & bonæ inveniuntur. Sed providendum erit, ne inter rimas saxorum, quando suspensæ sunt, decurrant. Sub radicibus montium & in saxis silicibus uberriores, & salubriores, & frigidiores aquæ inveniuntur. Campestribus autem fontibus falsæ, & graves, & tepidæ, & non suaves erunt. Sed si sapor bonus invenitur, scito eas de montibus sub terra venire in medios campos; ibique umbris ⁵ arborum contextæ præstabunt montanorum fontium suavitatem. Signa autem investigandæ aquæ alia hujusmodi invenientur. Tenuis juncus, salix erratica, alnus, vitex, arundo, hederæ, alia quoque, quæ sine humore nasci non possunt. Quando autem in lacunis similia nascuntur, facile his credendum non est. Itaque sic inventiones aquæ probabis. Fodiatur ergo ubi hæc signa fuerunt inventa, ne minus in latitudinem pedes III. in altitudinem pedes V. & circa solis occasum vas plumbeum aut æneum, mundum intrinsecus, perunctum oleo ⁶ in imam fossuram inversum conlocatur; supraque fossuram frondibus vel arundinibus missis terra inducatur. Item alia die aperjatur; & si sudores aut stillæ in vase inveniuntur, is locus sine dubitatione aquam habebit. Item si vas ex creta ficcum non coctum ⁷ eadem ratione fuerit, si is locus aquam habebit, alio die vas humore solutum invenietur. Vellus lanæ similiter in eo loco positum, si tantum humoris collegerit, ut alia die exprimi possit, magnam copiam aquæ locum habere significat. Lucerna plena oleo

A a

in-

¹ IN CRETA TENVIS &c.] In creta; tenuis & exilis & non alta est copia, ea erit non optimo sapore: Verba Vitruvii sunt in ejus Libri octavi Capite primo; quo ex Capite pleraque hoc Articulo contenta in rem suam transtulit Auctor noster. Illo iudem Capite usus est, de re hac eadem agens, Palladius: minime itaque mirum, si noster cum Palladio hic quoque consenserit.

² SED] Cod. R. 2. scilicet.

³ SVBSISTENTES] In Cod. R. 2. legitur, subsidentes.

⁴ IN RVBRO SAXO ET COPIOSAE ET BONAE INVENIUNTVR. SED PROVIDENDVM &c.] Palladius in *Augusto*, Art. VIII, habet hæc: in saxo rubro

bonæ & abundantes sunt. Sed providendum est, ne inventa inter rimas refugiant, & per intervenia dilabantur. Alia in eo Palladii Art. VIII. videre est similia eorum, quæ nostro ab Auctore proponuntur. Facile autem intelliges, si loca compares, utrumque per Vitruvium profecisse.

⁵ ARBORVM] Deest vox hæc arborum in Cod. R. 2. ut etiam paullo infra particula ergo.

⁶ IN IMAM FOSSVRAM INVERSVAM CONLOCATVR; SVPRAQVE FOSSVRAM] Cod. R. 2. habet: in unam fossam inversum colloca supra quam fossam.

⁷ EADEM RATIONE] Cod. R. 2. eadem possum & operum ratione.

incensa si in eodem loco similiter adoperta in alia die lucens fuerit inventa; indicabit, eum locum aquam habere; propterea quod omnis calor ad se trahit humorem. Item in eodem loco si focus feceris, & vaporata terra humidum nebulosumque fumum suscitaverit, ostendit locum aquam habere. Cum hæc ita fuerint reperta certis signis, in altitudinem putei fodiendi erunt, quousque caput aquæ inveniatur; aut, ¹ si plura fuerint, in unum colligantur. Maxime tamen sub radicibus montium, in regione septentrionali, signa aquæ sunt quærenda. In his enim locis suaves & salubres & abundantiores inveniuntur; ² quando naturæ beneficio a solis cursu separantur, & arborum aut montium umbris velatæ; ³ frigida gratia æstate, hiberno tepida suavitate, ⁴ perfluerint.

IIII.

De Puteorum fossionibus & structuris.

⁵ **I**N puteorum autem fossionibus diligenter est cavendum, ne fodientibus periculum fiat, quoniam ex terra sulphur, alumen, & bitumen nascitur; quæ res, cum in se convenerint, pestiferos spiritus emittunt: & primo occupatis naribus tetro ⁶ odore reprimunt animas corporibus; & si non inde cito fugerint, celerius moriuntur. Hoc autem malum, ubicumque fuerit, hac ratione vitabis. Lucerna accensa ⁷ in eum locum demittatur, quæ si ardens remanserit, sine periculo descendis. Quod si ereptum ei lumen fuerit, cavendum erit ne in eum locum descendatur. Sed si

¹ SI PLURA FUERINT] Hæc est lectio Cod. R. 1. & Ed. V. At in Cod. R. 2. est, *plura capita fuerint*: sed etiam sine ea voce *capita* (quæ, specie quadam ellipsis, potuit prætermitti) satis perspicua habetur sententia.

² QUANDO] Cod. R. 2. *quoniam*.

³ FRIGIDA GRATIA AESTATE] Cod. R. 2. *frigida æstate*.

⁴ PERFLUERINT.] Hoc propositi Articuli III. extremum est verbum: at in Cod. R. 2. habetur *perfluent*: & deinde sequuntur hæc: *Sub divo vero fossa hoc signo reperitur, quod nunquam ros, aut gelu album super ejus os conspicitur, si non multum cooperta obturetur. Si etiam sit in domo vox data per echo recipiatur.*

⁵ IN PUTEORVM AUTEM FOSSIONIBVS &c.] Depromsit principium hujusce Articuli Auctor noster ex Palladio, qui in

Augusto, Art. IX. habet hæc: *Sed in fodiendis puteis cavendum est fossorum periculum, quoniam plerumque terra sulphur, alumen, bitumen educit &c.*

⁶ ODORE REPRIMUNT ANIMAS CORPORIBVS; ET, SI] Ita Cod. R. 2. Cod. R. 1. *odore reprimunt & si*. Ed. V. *odore anhelitum reprimunt: & si*. Illam vero prætuli lectionem, quæ, melius refertur ad verba Palladii, cum (ut paullo ante animadverti) facile Auctor noster Palladium ante oculos haberet dum scriberet hæc: sunt autem Palladii verba (in commemorato Art. IX.) *spiritus misti anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fuga sibi velocitate succurrat.*

⁷ IN EVM LOCVM] Prætuli lectionem hanc Ed. V. ut emendatam; cum tamen, in eo loco, uterque habeat Codex.

si alio loco aqua non invenietur, dextra ac sinistra usque ad libramen-
tum aquæ ¹ putei fodiantur; & per fracturam foramina quasi nares intus
in puteum demittantur, qua nocivus spiritus evaporet. Sed cum aqua in-
venta fuerit, signinis operibus parietes struantur ita ne venarum capita ex-
cludantur. In signinis autem operibus hæc servare debebis. Primo ut are-
na aspera paretur, & cementum de silice vel ² lapide tuficio calcisque
proxime extinctæ duæ partes ad quinque ³ arenæ mortario misceantur.
Puteum ergo fodere debebis latum pedibus octo, ut a ⁴ binis pedibus stru-
ctura in circuitu surgat, & quattuor cavo relinquat. Structuram vero
cum facere coeperis vectibus ligneis densabis, sic ut ⁵ nitorem frontis non
lædas. Sic enim solidata structura adversus humorem fortior erit. Quod
si limosa aqua fuerit, salem ei ⁶ mices, ⁷ & sua vi acrem saporem mu-
tabit. Sed licet auctores ad quinque partes arenæ duas partes calcis mitti
docuerint, iisdem mensuris ⁸ & redivivas, ⁹ & pensas fieri monstraverint:

A a 2 me-

¹ PUTEI] Sic Ed. V. sed Codices *puteis*.

² LAPIDE TVFICIO] Hoc est, *tofo*,
sive *topho*. Vitruvius (Lib. II. Cap. 7.) in
Campania ruber & niger tophus, in *Umbria*
& *Piceno & Venetia albus*, qui etiam *serra*
dentata, ut *lignum*, *secatur*. Est tophus la-
pis friabilis, minimum ponderis in structu-
ra habens. Notus lapis; sed minime nota
vox *tuficius*: cujus apud Latinos Scriptores
nullum inveni aliud exemplum. Quamvis
reperiantur voces *tosacius*, & *tosicius*: Pal-
ladius (Lib. IX. Tit. IX.) *structa sit lapi-*
de tofacio: & Capitolin. in Max. C. 6. ha-
bet; *lapides toficios friare*: at quod attinet
ad vocem *tuficius*, hujus exemplum unum,
hoc est locum hunc Anonymi nostri, exhi-
bit Carolus du Fresne in *Glossario* suo, ad
vocem *Tufus*, pro *Tofus*.

³ ARENAE MORTARIO] Cod. R. 2.
arena partes mortario.

⁴ BINIS PEDIBVS] Sic Codices. In
Ed. V. vox illa, *pedibus*, desideratur; quam
tamen delendam non censeo: præsertim cum
Palladius (Lib. IX. Tit. IX.) haud absim-
ili modo scripserit: *Fodiendus* (ejus ver-
ba sunt) *est puteus, latitudine octo pedum*
quoquoaversum, ut binos pedes structura con-
cludas. Quod autem attinet ad puteorum
structuram, noster haudquaquam per Vitru-
vium proficere potuit, cum is in ea descri-
benda non sit versatus.

⁵ NITOREM FRONTIS] Interpretor,

hisce verbis indicari cavam structuræ super-
ficiem: sed hariolor. Cod. R. 2. habet,
fontis.

⁶ MISCES] Verbum hoc, quamvis tem-
pore cum iis, quæ sequuntur, haud cohære-
re videatur, reliqui, quoniam consentit ut-
terque Codex. In Ed. V. legitur, *misceto*.

⁷ ET SVA VI ACREM SAPOREM
MVTABIT] Hoc est, *sal*, *sua vi*, *sua com-*
mixtione, *acrem saporem* (*malum saporem*
aquæ limosæ appellari acrem ab Auctore no-
stro, conjicio) *mutabit in meliorem: emen-*
davi ex conjectura, sed nescio an ex proba-
bili conjectura. Ed. V. & *suavitatem sapo-*
rem siccabit. Cod. R. 2. & *suavitate sapo-*
rem mutabit. Cod. R. 1. & *suavitate sa-*
porem sutabit: fere pro *sutabit* legi ego *su-*
tabit: cum *tutare*, sequiore ævo, significa-
ret etiam *extinguere*. Hæc Palladius paucis
& perspicue sic (loco cit.) expresse-
rat: *si a-*
qua limosa fuerit, salis admixtione corrigatur.

⁸ ET REDIVIVAS] Mixtiones hæc, quæ
redivivæ appellabantur, nomen traxisse pla-
ne videntur a *Redivivis*: *Rediviva* autem di-
cebantur quæ ex diruto ædificio sumta in no-
vi ædificii constructione adhibebantur. Notus
est Ciceronis locus (in *Verrem* Lib. I. ut
fert Ed. Cl. Visbur. Art. LVI.) *Rediviva sibi*
habeto; quasi quidquam redivivi ex opere
illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis
confisueretur: ubi Tullius agit de ædificio.

⁹ ET PENSAS] Lubenter reposuissim
im.

melius tamen inventum est ut ad duas partes arenæ una calcis misceatur, quo pinguior impensa fortius cæmenta ligaret. Similiter & in testaceis operibus facies. Puteum autem cum fodere cœperis, si terra solida non fuerit aut arena ¹ rubrica aut sabulo fluidus aut exsudans humor fossionem ² resolvat, tabulas axium directas fodiendo submittes & eas vestibus ligneis transversis distinebis, ne labens terra ruina ponderis periculum fodientibus faciat.

V.

De utilitate aquæ probanda.

QVoniam ergo ante omnia aquæ usus necessarius habetur, his experimentis utilitas ejus probanda erit. Itaque si naturaliter fontes perfluent, considerandum erit prius quales homines & quam salubri corpore circa eos fontes habitent. Itaque ³ si corporibus valentibus, cruribus non vitiosis, coloribus nitidis, non lippientibus oculis, purgatos salubresque fontes probabis. Quod si novi fontes, aut putei fossi fuerint, aquam eximes ⁴ in vas æneum nitidum sparges, & si maculam non fecerit optime pro-

impensas. Attamen *penas* retinui. Verum dicemusne, ea voce indicari ab Auctore nostro mixtionem arenæ & calcis, quæ usui esset dum non *rediviva*, sed nova essent quæ adhiberentur: hacque ratione *redivivas mixtiones a pensis*, sive impensis, differre? Paullo infra Auctor noster habet, *impensa fortius cæmenta ligaret*: & (Art. XXIII.) *Operi coronario subtilior impensa necessaria est*. Palladius (de re itidem ædificatoria agens, Lib. I. Art. IX. & XIII.) bis voce, *impensa*, usus est pro farcimine ex calce & rebus quibusdam aliis, quæ cum calce a cæmentariis commiscuntur.

An potius statuemus, mixtiones *redivivas* dictas eas fuisse, quæ factæ essent ex calce, quæ multo (ut noster ait, Art. XX.) *ante tempore fuerit macerata*? Mixtiones vero *penas* fuisse nominatas illas, in quibus adhibita calx recens: hæc enim reputari potuit ceu recenter emptæ, & *pensa* (ut ex pondere pretium æstimaretur) atque ea de causa illiusmodi mixtio, in qua recens calx, *pena* nomen, ævo illo, fortasse obtinuit. An sequemur Philandri sententiam, quæ percipi potest ex ejus Annotatione ad Vitruvii ver-

ba illa, quibus (Lib. VIII. Cap. 1.) *rudis redivivi* mentio fit?

¹ RUBRICA] Retenta hac lectione, arenam *rubricam* (rubram) fluidiorem crediderit Auctor noster, existimandum est. Ego tamen lubens mihi persuasissem, pro *rubrica*, *lubrica* esse legendum.

² RESOLVAT] Id verbum posuimus pro *resolvit*, quod est in Cod. R. 1. & in Ed. V. verum in Cod. R. 2. est *resolvitur*: at emendationem demonstravit præcedens verbum *fuerit*.

³ SI CORPORIBUS VALENTIBUS &c.] Quæ ex membris corporibusque gentium observanda sint ad dignoscendas regionum rationes calique qualitates, Vitruvius proposuit Lib. VI. Cap. 1. & Lib. VIII. Cap. 5. ubi de expertiombus fontium agit; si homines, ait, *erunt corporibus valentibus, coloribus nitidis, cruribus non vitiosis, non lippis oculis*, fontes *erunt probatissimi*. Ex his palam est unde sua derivaverit noster.

⁴ IN VAS AENEVM NITIDVM SPARGES] Cod. R. 1. *in vaso aneo*: Ed. V. *in vase aneo*: Cod. R. ut scripsimus. Palladius (Lib. IX. Tit. X.) habet: *Aquam vitro*

probabilis erit. Miffa etiam in vas æneum si decocta fuerit, & limum vel arenam in fundo non reliquerit, legumen in ea si cito coquatur, bona erit: non minus ¹ si perlucidi fontes fuerint & sine musco aut quibusdam inquinamentis, ² signum hoc ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabit.

VI.

De aquæ inductione.

Ductus autem aquæ ³ quattuor generibus fiunt: aut forma structili, aut fistulis plumbeis, aut tubis vel canalibus ligneis, aut tubis fictilibus. Si per formam aqua ducitur, structura ejus diligenter solidari debet, ne per rimas pereat. Canaliculus formæ juxta magnitudinem aquæ dirigatur. Si planus locus fuerit, pede semis intra caput aquæ structura ⁴ conlocetur. Et, si longior planitia fuerit, inter centenos vel, LX. pedes structura ⁵ submittatur, ut animata aqua non pigro impetu decurrat. Nam si intervalla montium fuerint; ad libramentum caput aquæ, uti specus, sub terra erit struendum, aut roboreis canalibus aquæ ductus componetur.

Quod

vero novam sic probabis: in vase aneo nitido spargis. Ad ea autem verba, in vase aneo, Schoettgenius observavit, ita quoque legi in Vitruvii Epitome; sed Vir doctus notaverat, in MS. hæc: in vas aneum nitidum, quæ facile ex ipso sumsit Vitruvius, qui habet; in vas Corinthium sparsa. Adde Vitruvii locum esse in Lib. VIII. Cap. 5.

¹ SI PERLUCIDI] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. at Cod. R. 1. habet *superlucidi*.

² SIGNUM HOC ITA SALUBREM PERPETUAMQUE AQUAM FUTURAM SIGNIFICABIT] Cod. R. 1. *ignem non ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabit*. Cod. R. 2. *salubrem perpetuamque habebit aquam*. Ed. V. *aqua, nam ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabitur*. Emendatione certe opus erat. Ex Vitruvii commemorato Capite quinto Libri octavi (ut etiam Palladius fecerat Lib. IX. Tit. X. sed magis sobrie) suas aquarum expertiones ferme descripsit noster: illius autem Capituli postrema verba hæc sunt: *si muscus non nascetur, neque juncus, neque inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit, sed puram habuerit speciem, innuetur his signis esse*

tenuis, & in summa salubritate. Quamobrem, ut sensus aliquis huic loco restitueretur cum attenderim verba illa, his signis, (& litteras, ex quibus coalescunt) reponi posse, conjeci, signum hoc pro verbis, ignem non, quæ ad eam Auctoris sententiam minime pertinere videntur. Itaque emendatio nostra duntaxat ex hac qualicumque conjectura profluxit.

³ QUATTUOR GENERIBUS FIUNT &c.] In divisione hac Auctor noster magis cum Palladio convenit, quam cum Vitruvio. Hic (Lib. VIII. Cap. 7.) *Ductus*, scribit, *aqua fiunt generibus tribus, rivis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus*. At Palladii quadripartita divisio (Lib. IX. Tit. XI.) hujusmodi est: *Cum vero ducenda est aqua, ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis*.

⁴ CONLOCETVR] Fortasse legendum esset, *conformicetur*: Vitruvius enim (loco cit.) de hac eadem re habet; *eaque structura conformicentur*.

⁵ SUBMITTATVR] Palladius (loco cit.) utitur apuore verbo, *reclinetur*.

Quod si concavæ vallium dimissiones impediunt; ¹ structura solida vel arcuatili ad libramentum aquæ occurratur; aut fistulis plumbeis, aut canalibus ² aquæ cursus dirigatur. Verum si altior locus fuerit, unde aqua ducitur, aliquanto inferius planities inflexa libretur; ut veniens aqua fracto impetu lenius decurrat. Aut si longius de monte ducitur sæpius flexuosas planities facies. Minori etiam sumptu & utilius tubis fictilibus inducitur. Cum a figulo ergo fient ne minus duorum digitorum ³ grossitudine corium habeant. Sed ipsi tubuli ex una parte angustiores fiant, ut alter in alterum per ordinem vel palmum ingrediantur. Iuncturæ autem eorum calce viva oleo subacta illiniantur; & ⁴ antequam a capite aqua demittatur, favilla per eos cum parvo liquore laxetur, ut si qua vitia tubuli habuerint excludantur. Salubrior ⁵ enim usus ⁶ tubulorum ex materia invenitur: ex plumbo enim cerussa nascitur, quæ corporibus humanis nociva est; exemplum autem hujus plumbariorum deformitas ⁷ præbet, qui tractando plumbum ⁸ exfucati sanguine foedo pallore mutantur. Nam cum fere omnes exstructas vasorum argenteorum vel æneorum habeant menfas; tamen, propter saporis integritatem, fictilibus vasculis utuntur. Non alienum videtur, etiam ⁹ receptacula locis opportunis facere, ut si aquæ exhaustæ solis ardoribus fuerint, aut venas sitiens terra consumpserit, nihilominus de receptaculis aqua ministretur. Canalicum vero & tubulorum ligneorum facilis & usitata aquæ inductio videtur.

VII.

¹ STRUCTURA SOLIDA VEL ARCVATILI] Ita Cod. R. 2. cum depravate, ut opinor, Cod. R. 1. & Ed. V. habeant; *structuram solidam vel arcuatilem*.

² AQUAE CURSVS] Consentiant Codices. Ed. V. *aqua liber cursus*.

³ GROSSITVDINE] Ita Codices: at Ed. V. habet *crassitudine*: alibi etiam (ut Art. XXI.) legere est in Codicibus, *grossitudinis*, & *grossiori*; pro quibus Ed. V. præfert, *crassitudinis*, & *crassiori*; sed ego Codicum lectiones malui retinere: præsertim cum jam noverim, S. Gregorium M. (qui floruit labente seculo sexto) non semel usum fuisse voce hac, *grossus*, teste Carolo du Fresne in Glossario, ad vocem eandem.

⁴ ANTEQVAM A CAPITE AQVA] Cod. R. 2. *antequam aqua*: deest, *a capite*.

⁵ ENIM] Lubenter, pro *enim*, reposuisssem *autem*, aut particulam aliam transgressionem inservientem. Namque progreditur

noster ad ostendendum, ligneos tubos esse plumbeis salubriores. Particulæ, ut compendariis notis persæpe scriptæ ab describentibus amanuensibus, haud raro mutatae sunt.

⁶ TVBVLORVM EX MATERIA] Hoc est tubulorum ligneorum. Particulam *ex* induxi in textum, nimis suspicans aliquid deesse.

⁷ PRAEBET] Ita Ed. V. Sed Codices, *probat*.

⁸ EXSVCATI] Hæc lectio Codicis est R. 1. Alter Codex, & Ed. V. habent *exficcati*.

⁹ RECEPTACVLA] Cod. R. 1. *acceptacula*. Cod. R. 2. *conceptacula*. Ed. V. *actacula*. Plane credidi, *receptacula* esse legendum: tum quia Palladius (Lib. IX. Tit. XI.) de eadem agens re habet hæc: *diligentis eris aquarum receptacula fabricari*: tum quia Auctor ipse noster, post duos versus, subdit (& consentiunt Codices, ac Ed. V.) *de receptaculis aqua ministretur*.

VII.

De mensuris & pondere fistularum.

Fistulæ ergo plumbeæ, pro magnitudine aquæ, hanc soliditatem & mensuram accipere debebunt. Si centenariæ fundentur denum pedum, ¹ M. & CC. lib. fusturæ accipiant. Octogenariæ denum pedum, DCCCC LX. lib. accipiant. Quinquagenariæ denum pedum, DC. LXXX. lib. accipiant. Quadragenariæ denum pedum, DC. lib. Tricenariæ denum pedum, CCCCL. lib. Vicenariæ denum pedum, CC XL. lib. Octonariæ C lib.

VIII.

¹ M. ET CC.] Cod. R. 1. & CC. Cod. R. 2. CC. & CC. Ed. V. *M. & CC.* Illam vero germanam esse lectionem, nemo sane dubitabit, qui Caput VII. Libri octavi Vitruvii consuluerit; ubi de Fistulis plumbeis pedum denum, deque pondere earundem distincte agitur. Quamvis autem ceteri ab nostro Auctore prolati numeri non omnes consentiant cum Vitruvii numeris; sed ab his, parte aliqua, aliqui differant, nihil tamen mutandum censui: cum in Codice utroque, & in Vascosani editione numeri a nobis exhibiti, mira consensione reperiantur. Palladius (Lib. IX. Tit. XII.) magis quidem steterat Vitruvio.

In Codice Regio Vaticano secundo post Articulum hunc octavum tres alii sequuntur Articuli, qui neque in Codice Regio primo, neque in Vascosani Editione inveniuntur. Eos autem ad Auctorem nostrum minime pertinere existimo; sed ab alio quopiam (quo tempore non divinaverim) adjectos fuisse reor. Qualescumque sint, tamquam parerga, scriptos eodem plane modo (si interpunctionem excipias) ac ex Codice illo fuere descripti, eos subjeci.

De Organicis Fistulis.

Post fistulas tuborum fusiles, pauca subtexere licuit de fistulis organicis, quæ sunt hoc modo. Cuprum purissimum tundendo ad sum-

mam tenuitatem extenditur, & complicatur ferro, ad hanc rem propter æqualem latitudinem omnium fistularum aptato, pene IIII. pedibus longo, in modum Cylindri, bene rotundo: tantum ex una parte, plus minus uno palmo, paulatim restringitur aciendo, ut concavitas omnium fistularum in superiori foramine ovum columba, in inferiori ovum lodicis, idest alanda; possit recipere. In eo vero loco, ubi incipit æqualis grossitudo, ex transverso admorsa, & patefacta, fistula excipio, in modum semicirculi una interius solidatur; ad quam hinc inde fistulam oportet comprimi, ut vox possit formari. Denique ab eo loco, ubi ponatur, una sumitur cum circino totius fistula mensura ad eam partem, ubi diximus esse superius foramen, ut quantum debet esse unaquaque vel major, vel minor quam altera, noscatur. Siquidem si diatonicum sit genus (quo maxime decurrunt moderna cansilena) hoc modo metientur fistula. Prima, quæ omnibus minor est, & iccirco acutior, in VIII. partibus dividatur; & octava parte prima, sit major secunda quam prima, ut faciant inter se tonum. Secunda similiter octava parte, sit major tertia quam secunda, & inter eas sonus. Deinde fac, ut, tertia parte prima, sit major quarta, quam prima; & ita faciet quarta quidem ad primam diatessaron, ad tertiam semitonium. Quinta quoque sit major, quam prima, medietate prima, ut facias ad eam Symphoniam diapente, ad quartam vero tonum. Ipsius etiam quinta octava parte, sit major sexta quam quinta; & inter eas tonus.

De Arena natura probanda.

¹ **A**renæ fossiciæ genera sunt tria ; ² nigra, rubra, carbunculus. Ex his, quæ manu comprehensa stridorem fecerit, optima & purgata erit.

tonus. Quarta quoque tertia parte, sit major septima quam quarta, ut faciat ad eam rursus diatessaron, ad sextam vero semitonium. Octava quoque sit dupla prima; & inter eas symphonia diapason, qua semper ex diatessaron & diapente componitur. Denno idem ordo repetatur; ut sicut colligitur mensura secunda fistula ex prima, sic colligatur mensura nona fistula ex octava, & ita per ordinem (ut dictum est) intexantur. Nam ut prima octava dupla est, ita quintadecima octava. In VII. quoque vocibus prædicta diapason ascendendo, & descendendo, unam quamlibet cantilenam perficies. Frequenti tamen exercitatione distantia vocum sunt colligenda, ne sonos intercipias, quos post summam extensionem acuminis graves facis, & eosdem iterum secundum captam melodiam acuis. Et primo fistularum ordini secundus ordo respondet. Ceterum hydraulis, ad istarum comparationem, labor est difficilis, sed non multum ad delectationem iocundior istis.

De Capsa cui supponantur fistulae.

Capsam, cui supponantur fistulae, oportet fieri quadratam, aut altera parte longiorem, & per IIII. angulos singula receptacula reliqua concavitate profundiora, ut ventus divisus aequaliter se infundat omnibus foraminibus. A cuius capsae medio demittitur maxima fistula, qua per IIII. partes recipiat geminos folles. Antequam tamen folles iungantur, prædicta fistula bicorni instrumento perforato recipiuntur, quod in ipso angusto aditu faucium a fistula uno palmo aperientem, & claudentem habet unam ex ferro ex cupro. Tunc tabula tenuis plana subtiliter & recta fiat eidem capsae supponenda, in qua ordinantur hinc inde rectis lineis foramina, aequalibus a se spatiis distantia, & secundum numerum fistularum sit numerus eorundem foraminum. Sub qua tabula est alia opposita maxima fistula, non ut ipsam obturet, sed ut ventum dividat. Per oras etiam capsae, ante & retro, super ipsam tabulam ponuntur linguae tenues, planae, subtiles, & rectae, quarum foramina cum omni-

bus foraminibus tabula convenient, tanta concordia ut videantur una. Post obturatis ipsis foraminibus, ut aperiri possint, liquefacto plumbo super tabulam & linguas capsae replebitur. Denno extracta linguae in suis foraminibus erunt mobiles & cursoriae.

De ordine fistularum.

Post hac ordinantur fistulae ita, ut a dextra modulantis in sinistram paulatim majores prodeant. Super unamquamque vero linguam nisi simpla & dupla fistula possunt constitui, quod bis est una vox acuta, & gravis: & ex his quot placuerit, scilicet aut V. aut decem, aut quolibet. Nam in his mensuris, quas nos fecimus, sunt linguae XV. Deinceps instrumenta reliqua fiunt; id est, in quodam ligno ante capsam firmo fiunt, secundum numerum linguarum, ex cornu semicirculi lamina lignea, in summo ferrata ferro, quod habeat medietati virgula ferrea, harentis capitibus semicircularum, & linguarum; ut a tergo depressa lamina tota lingua usque ad harentem virgam ferream recondatur, laxa usque ad medietatem primi foraminis extrahatur. Summopere tamen cavendum, ne in iuncturis capsae aliqua rima remaneat, per quam ventus exeat. In laminis vero ligneis scribuntur alphabeti litterae dupliciter, ita A. B. C. D. E. F. G. A. B. C. D. E. F. G. H. ut citius modulator possit scire quam linguam debeat tangere. Nam haec ipsae fistulae possunt esse hydraulicae; si supposito vase pleno aquae, ventus aquam hauriat, quam cum sono per fistulas redundat.

¹ ARENAE FOSSICIAE GENERA &c.] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed in Codice Regio secundo Articulus inchoatur modo hoc: His prædictis, redeamus ad ordinem. Arena fossicia genera &c. Quæ primorum verborum additio sane confirmat, tres præcedentes Articulos (a nobis ceu parergon jam descriptos) eum in Codicem fuisse intrusos.

² NIGRA, RUBRA, CARBUNCULUS] Vitruvius (Lib. II. Cap. 4.) canam etiam no-

erit. Quæ autem terrosa ¹ fuerit, eamque in vestimentum candidum si miseris, & effusa si nihil sordis relinquerit idonea erit. Si vero non fuerit unde arenæ fodiantur, tunc de fluminibus, aut de glareis, excernenda erit, aut de littore marino. Sed marina arena in structuris hoc vitium habet: tarde siccatur. Vnde onerari se continenter non patitur; nisi intermissionibus requieverit opus, pondere gravata structura rumpetur. Cameris etiam falsum humorem remittendo tectorium opus sæpe resolvit. Fossiciæ vero celeriter siccescunt, & tectoria non lædunt, & concamerationes utiliter obligant. Sed fossiciæ recentes statim in structuras mitti debent; fortius enim comprehendunt cæmenta. Nam si sub sole diutius fuerint, aut imbribus pruiniisque solutæ, & terrosæ & ² vanidæ fiunt. Fossiciæ itaque cum recentes sunt, tectorio operi propter pinguedinem conveniunt, fluviaticæ autem propter macritatem signino operi incongruentes sunt. Sed ³ jaculorum subactionibus in tectorio opere recipiunt soliditatem, in cæmentitiis autem structuras pura arena mittatur.

VIII.

De Calcis utilitate probanda.

⁴ **C**ALX itaque de albo saxo vel tiburtino aut columbino fluviatili coquatur aut rubro aut ⁵ spongia, quæ enim erit ex spisso & duro saxo
B b utili-

nominat: genera, ait, arena fossicia sunt hac, nigra, cana, rubra, carbunculus. At Palladius (Lib. I. Tit. X.) nigram, canam, & rufam recensuit, prætermisit carbunculum. Ceterum & Palladius, & Auctor noster, quæ habent de arena, ex Vitruvii commemorato Capite habuisse videntur.

¹ FVERIT, EAMQUE IN VESTIMENTVM &c.] Vt scripsimus, sic habet Cod. R. 1. Sic etiam Cod. R. 2. nisi quod in hoc, non si miseris, sed miseris tantum legitur. In Editione Vascosani sententia purior est; sed vereor, ne vis aliqua Codicibus facta fuerit: en ex ea integrum locum; *Quæ autem terrosa fuerit, si in vestimentum candidum missa, moxque exussa, nihil sordis relinquerit, idonea erit.*

² VANIDAE] Vox hæc, ut legitur in Cod. R. 1. retenta a me est; fieri enim potuit, ut sequiori ævo *vanida* dicerentur res, quæ, vigente latina lingua, *evanida* appellabantur. Ceterum Ed. V. habet, *evanida*; & Cod. R. 2. *vana*.

³ IACVLORVM] Secutus sum Codicem utrumque: quamvis in Ed. V. substituta sit vox alia; nimirum, *bacillorum*. Sed, cum inter jacula recensentur hastilia, quorum manubria bacilli; translate jacula pro bacillis poni po-

tuere: quapropter a Codicibus non recessi.

⁴ CALX ITAQUE DE ALBO SAXO &c.] Palladius (*de Re Rustica* Lib. I. Tit. X.) litteris mandavit hæc: *Calcem quoque ex albo saxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluviatili coquemus, aut rubro, aut spongia*: & reliqua etiam si conferas cum iis, quæ de Calcis utilitate nostro ab Auctore traduntur, facile comperies, fere omnia nostrum ex Palladio descripsisse. Et animadvertere præstat, Christianum Schoettgenium (in Annotatione sua ad citatum Palladii locum) asseverasse, res illas calcis efficiendæ idoneas ab Palladio propositas, Vitruvium haudquaquam in suis Libris exposuisse: quod assertum ego perlustrans ea decem & octo loca, in quibus a Vitruvio de calce iniicitur mentio, verissimum esse plane cognovi. Porro non ex commemorata modo annotatione, verum etiam ex nonnullis aliis sane liquet, Schoettgenium vidisse hanc nostri Auctoris Epitomen; & etiam manu scriptam; in eadem enim illa Annotatione subdit: *Hæc verba non habet Vitruvius, & leguntur tamen in Epitome illius C. IX. ubi MS. ita habet: Calx itaque &c.*

⁵ SPONGIA] Restituimus vocem hanc
ex

utiliter structuris conveniet; quæ autem ex fistuloso, aut exiliore lapide fuerit, conveniet operi tectorio. In commixtione ad duas partes arenæ una calcis mittatur. In fluviatili autem arena si tertiam partem ¹ testæ cretæ addideris, miram soliditatem operis præstabit.

X.

De lateribus faciendis.

Faciendi autem lateres sunt ex terra alba, ² ex creta, ex rubrica, aut fabulone masculo. Hæc genera terræ, propter levitatem, fortiora sunt operi. Cetera genera, quod aut gravia sunt aut paleas non continent, ³ aut humore ipsa cito solvuntur, propterea fabricis inutilia videntur. Ducendi autem sunt lateres verno tempore, ut ex lento ficeant: qui enim solstitiali tempore parantur, vitiosi fiunt; quoniam calor solis torridus corium in summo cito deficcet, & quasi integri videntur: postea humor ⁴ interraneus dum ficcatur contrahit frontes, & scissuris dividit, & inutiles operi lateres facit. Maxime tamen tectorio operi inutiles erunt, si ante biennium ⁵ inducantur. Non enim possunt ante penitus ficcari. Fiunt autem laterum genera tria. Vnum quod Græce ⁶ διδωρον appellatur longum sesquipede, latum pede; quo nostri utuntur. Sunt & alia duo laterum genera, unum πεντάδωρον, & alterum τετραδωρον. Doron autem græci palmum appellant. Itaque artifices quinque palmorum publica opera exstruere consueverunt, & quattuor privatorum fieri debebunt. ⁷ Et semi-

ex Palladio (Lib. I. Tit. X.) Codices habent, *sfungia*. In Ed. V. verbum hoc delideratur.

¹ TESTAE CRETAE] Lectionem hanc probant & Codices, & Palladii editio (loco cit.) *creta* est a verbo *cerno*: Vitruvius (Lib. II. Cap. 5.) *si quis testam insam succretam*, hoc est, cribratam. Ed. V. *sostra creta*.

² EX CRETA, EX RUBRICA] Ita Cod. R. 1. At Cod. R. 2. & Ed. V. *vel creta vel rubrica*. Ad Articulum hunc conscribendum usus est Auctor noster iis, quæ a Vitruvio (Lib. II. Cap. 3.) tradita sunt. De lateribus egit etiam Palladius, Lib. VI. Tit. XII.

³ AUT HUMORE SPARSA CITO SOLVUNTUR, PROPTEREA FABRICIS] Descripsimus hic Cod. R. 2. In Cod. R. 1.

legitur, *aut humores pars propterea cito solvuntur fabricis*. In Ed. V. *aut humores pars, propterea cito solvuntur, & fabricis*.

⁴ INTERRANEVS] Tam nova videtur vox hæc, ut fere reposuerim, *interius*: sed consensus Codicum cum Vascosani Editione me cohibuit.

⁵ INDVCANTVR] Hoc est (ut reor) tectorio tegantur.

⁶ διδωρον] Ita Ed. V. Ita Vitruvius (Lib. II. Cap. 3.) *Fiunt autem laterum genera tria: unum quod Græce διδωρον appellatur*. In Codicibus legitur, *lidon*: non tamen hic prætermittam, a Philandro in annotatione ad verbum illud Vitruvii, *didoron*, referri in *quodam Vitruvii Codice se invenisse pro DIDORO*, scriptum LICHVM; tum Philander subdit *mendose*.

⁷ ET SEMILATERES] Legebatur in Cod.

semilateres ¹ super se missi, qui laterum juncturas inter se positi, repararent. Ita enim fiet, ut, cum alter alterius protegit conjunctionem, firma structuræ soliditas surgat.

XI.

De Parietibus Lateritiis tectorio opere parandis.

L Ateritii Parietes tribus inductionibus prius solidentur, ut opus tectorium sine vitio accipiant. Nam si recentes structuræ & inductiones fuerint, ² & non ante siccaverint, cum arescere cœperint scissuris venustatem operis corrumpent. In Vrbe autem, propter multitudinem hominum, parietes ³ cæmentitii altius struuntur, ne latius soli magnitudinem occupent. Merito ergo lateritiam habere non potuit, ne pondere cito corrupta fabrica laberetur. Lateritiis ergo parietibus vitia, quæ solent accidere ne fiant, hoc modo erit providendum. ⁴ In summitate parietum structura testacea cum prominentibus coronis altitudine sesquipedali extruatur; ut, si corruptæ tegulæ, aut imbrices erunt, parietes tamen solidi permaneant.

XII.

De generibus arborum, & utilitate cæsonis.

C AEsio arborum, quæ ad utilitatem fabricæ parabitur, autumnii tempore antequam Favonii flare incipiant utiliter, cæditur. Prius

B b 2 tamen

Cod. R. 1. ex simili lateria: in Cod. R. 2. ex simili lateres: in Ed. V. ex simili latere: sed fugere nos non poterat germana emendatio: Vitruvius enim (loco cit.) *Fiunt*, ait, cum his lateribus SEMILATERES, qui cum struuntur, una parte lateribus ordines, altera semilateres ponuntur. Hoc non inutile esse posset exemplum depravationum, quas inducere solebant Amanuenses.

¹ SUPER SE MISSI, QVI LATERVIVNCTVRAS, INTER SE POSITI REPARARENT] Hanc scripturam Codicis R. 2. ut minus obscuram, pro hoc valde suspecto loco, præstitit adhibere. Alia enim erat obscurior: nam in Cod. R. 1. & in Ed. V. legitur; *remissis qui laterum juncturis interpositis reparant*.

² ET NON ANTE] Cod. R. 1. & *ante*.

³ CAEMENTITII] Loco hujusce vocis lacuna est in Cod. R. 1.

⁴ IN SUMMITATE PARIETVM STRUCTVRA &c.] Vitruvius (Lib. II. Cap. 8.) *Summis parietibus structura testacea sub tegula subjiciatur altitudine circiter sesquipedali, habeatque projecturas coronarum*.

⁵ CAESIO] Hæc vox suspecta mihi est, cum neque inter barbaras ponatur ab *du Change*, & præterea, cum sequatur verbum *caditur*; unde fit hæc dictio, *cæso caditur*: quæ quid significat? Sed consentientibus Codicibus & Ed. V. vim illi voci facere nolui. Ceterum, pro *Cæso arborum*, lubens reposuissem vocem, *Materies*: Auctor enim noster Vitruvium

tamen usque ad medullam securibus circumcisæ stantes ¹ intermittantur ; ut inutilis humor decurrat, & venarum raritas exsiccata ² solidetur. Sed genera arborum has inter se vires & differentias habent. Abies ergo habet aeris plurimum & ignis, minimum terreni humoris, merito non est ponderosa, & naturali rigore non cito flectitur a pondere. Laricis vero materia in omni fabrica maximas habet utilitates. Primo quod ex ea ³ adfixæ tabulæ sub grunda ignis violentiam prohibent: neque enim flammam recipiunt, neque carbonem faciunt. ⁴ Larix vero a Castello Laricino est dicta. Quercus terrenis satietatibus abundans parum habens humoris cum in terrenis operibus obruitur perpetuam servat utilitatem. Cujus apta ædificiis materies, & in humore ⁵ posita perpetuam exhibet utilitatem. ⁶ Fagus quod æqualem habet mixtionem humoris & ignis in humore cito marcescit, siccis locis utilis est. Populus alba, & nigra, salix, & tilia ignis & aeris habent satietatem in fabrica ⁷ utiles, in sculpturis gratæ inveniuntur. ⁸ Alnus qui proximus aquæ nascitur tener & mollis, mate-

vium haud dubie consuluerat, qui Libri II. Cap. 9. exorditur ita: *Materies cadenda est a primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Favonius*. Qui tamen Vitruvius non modo autumnale, verum etiam ferme totum hibernum tempus, cadendis arboribus assignat.

¹ INTERMITTANTVR] Hoc est, non integre rescindantur, sed relinquuntur erectæ. Cod. R. 1. *circummittantur*.

² SOLIDETVR. SED GENERA] In Vascofani Editione habentur hæc: *solidetur. A decimaquinta usque ad vicefimam secundam Lunam arbores pracidantur ad naves faciendas*. Sed genera. At periodum illam vel ab Editore intrusam fuisse, vel glossema esse, quod irrepperit in textum, plane existimo. Ejusdem periodi nullum in Codicibus indicium est.

³ ADFIXAE TABULAE SVB GRUNDA] In Ed. V. legitur, *affixa tabula a suggerendo*.

⁴ LARIX VERO A CASTELLO LARICINO EST DICTA] Isidorus (Originum Lib. XVII. Cap. 7.) *Larex, cui hoc nomen a Castello Laricino inditum est*. Vitruvius autem narrat (Lib. II. Cap. 9.) quomodo contigerit ut illi arbori nomen proveniret a castello, quod vocabatur *Larignum*. Itaque ab Isidoro, non a Vitruvio, nomen noster Auctor descripsisse videtur.

⁵ POSITA PERPETVAM] Cod. R. 2. *posita, sic altius perpetuam*.

⁶ FAGVS QVOD AEQVALEM HABET MIXTIONEM HUMORIS ET IGNIS &c.] In Ed. V. legitur *Fagns*, in Codice autem utroque *Fasus*. Quod attinet ad hunc locum, Vitruvius de Fago (Lib. II. Cap. 9.) scripserat ita: *Cerns, Sæber, Fagus quod parvam habent mixtionem humoris & ignis, & terreni, aeris plurimum, peruvia raritate humores penitus recipiendo, celeriter marcescunt*. Valde autem a Vitruvio, & ab Auctore nostro dissentire videtur Palladius; qui (Lib. I. de Re Rustica, Tit. VIII.) De cerro, ait, aut fago, aut farno diutissime tabulata durabunt, si stratis super paleis vel siliace humor calcis nusquam ad tabulasi corpus accedat. Ego tamen animadvertendum reor, a Palladio eam conditionem fuisse constitutam, ut nimirum humor ad tabulasi corpus non accedat. Observandum præterea est, Auctorem nostrum infra (Art. XVIII.) coactiones ex Fago ad vetustatem posse permanere, sanxisse.

⁷ VTILES] Hoc modo in Cod. R. 1: Vitruvius (Lib. II. Cap. 9. de Populo, de salice, & de Tilia, hæc arbores egregiam, ait, habere videntur in usu rigiditatem. Cod. R. 2. & Ed. V. contra, ferunt, inutiles. Ac quidem, nostris temporibus, earum in fabricis rarus est usus.

⁸ ALNVS QVI PROXIMVS AQVAE NASCITVR] Isidorus Originum Lib. XVII. Cap.

materia extra aquam fabricæ inutilis est: sed hoc mirum in se habet, quod in humore palationes spissæ defixæ structuram supra se factam sine vitio servant. Ulmus, & Fraxinus in omni opere ¹ vitio flectuntur: sed cum aruerint rigidæ sunt. Lentoris causa catenis utiles. Carpinus in omni opere tractabilis, & utilis invenitur. Cupressus, & Pinus admirandas habent virtutes, quod non cito pondere curvantur: durant enim integræ semper. Cedrus, si humore non corrumpatur, eandem habet virtutem. Sed quomodo de pino resina decurrit, sic & ex ea oleum, quod cedria dicitur: ² si libri, aut aliæ res, eo inungantur, nunquam tineis aut carie solvantur. ³ Multis itaque templis, propter æternitatem, ex ea lacunaria sunt facta. Nam folia etiam cupresso similia sunt. Nascitur maxime in Cræta, & in Africa, & in Syriæ regionibus. ⁴ Quæcumque ergo ex parte Meridiana cæduntur, utiliores erunt; ex parte autem Septentrionali proceriores sunt arbores, sed cito vitiantur.

XIII.

De Fabrica Villa rustica disponenda.

PRimo ita chortes & culinæ calidis locis designentur. Bubilia in parte meridiana ita, ut ad ortum, aut ad focum boves ⁵ spectent. Niti-

Cap. 9. *Alnus* ---- proxime enim aque nascitur. Vitruvius vero (Lib. II. Cap. 9.) *Alnus autem qua proxima fluminum ripis procreatur*. Nonne Isidori potius quam Vitruvii, verba adhibuisse videtur Auctor noster? Neque sane Palladius quidquam habet de re hac.

¹ VITIO] Cod. R. 2. Ed. V. cito.

² SI LIBRI, AUT ALIÆ RES, EO INUNGANTUR] Ed. V. *quo si libri aut clusa inungantur*: Cod. R. 2. *Si enim libri ex eo inungantur*: Cod. R. 1. *si libri aut clusa ex eo inungantur*; retinui lectionem hanc, mutatis tamen vocibus, *clusa ex*, cum nulla inde manaret certa sententia: induxi autem earum loco duas hæc, *alia res*, quas quodammodo indicavit Vitruvius, qui de eodem oleo (Lib. II. Cap. 9.) *quo reliqua*, scripsit, *res cum sunt uncta (nisi etiam libri) a tineis, & a carie non laduntur*.

³ MULTIS ITAQVE TEMPLIS &c.] Sic noster de arboribus cedris verba faciens, postquam scripserat, eas si humor non corruperit, diutissime integras persistere, subdit; *Multis itaque templis, propter*

æternitatem, ex ea (Cedrorum materia) lacunaria sunt facta. Sententiam hanc eandem Isidorus Libro & Capite paullo supra commemoratis de Cedro agens, expressit verbis hæc: *Vnde & in templis, propter diuturnitatem, ex hoc ligno (Cedro) lacunaria fiunt*. Sententiam itidem fere eandem, ante hosce, exposuerat (ut fert Philandri Editio an. 1552.) Vitruvius ita: *Ephesi in ade simulacrum Diana, & etiam lacunaria ex ea (Cedrorum materia) & ibi & in ceteris nobilibus fanis, propter æternitatem, sunt facta*. Si trium Scriptorum verba perpendas, facile, ut opinor, conicies, Auctorem nostrum ab Isidoro potius, quam a Vitruvio, exemplum transtulisse. In Palladii Libris similia de Cedro frustra quæras.

⁴ QVAECVMQVE ERGO EX PARTE MERIDIANA &c.] Palladius (Lib. XII. Tit. XV.) *Quæcumque autem ex parte Meridiana caduntur, utiliores sunt; quæ vero ex septentrionali, proceriores, sed facile vitiantur*.

⁵ SPECTENT] In Cod. R. 1. erat *expe-*

Nitidiorem enim cultum recipiunt si ad lumen attendant. Latitudo XV. pedibus ² disponatur, & in singulis parietibus ³ VIII. pedes relinquantur. Equilia ⁴ calidis locis ordinentur, & obscuriora fiant, ut securi equi pabulentur. Ovia, & Caprilia pro magnitudine agri componantur. Cella vinaria contra frigidissimas cæli plagas collocetur. Lumen fenestris a Septentrione tribuatur: ut undique frigidus aer vina incolumia fervet. Vapore enim omnia corrumpuntur. ⁵ Torcular hujus in Septentrionem ponatur. Cella autem olearis in meridie constituenda est: fenestræ ab eadem parte tribuantur, ne frigore oleum ⁶ cum fordibus retineatur, & suavitas saporis pereat. ⁷ Torcular hujus in meridie statuatur: magnitudo pro abundantia rei fiat. Granaria ad Septentrionem, vel Aquilonem spectent, ut aere gelidiori fruges tutius servantur. Vaporatæ enim regiones curguliones, & alia genera bestiarum nutriunt. Quæ fruges corrumpunt. Horrea, fenilia, pistrina extra villam sunt constituenda, ut ab ignis periculo villæ sint tutiores. Si quid vero melius, ac nitidius facere volueris, exempla de Vrbanis fabricis fumes.

XIIII.

De dispositione operis Urbani.

VRbani itaque operis gratiam luminosam esse ¹ oportet: præsertim cum nulli vicini parietes impediunt. Disponendum erit tamen ante, ut certa genera ædificiorum cæli regiones apte possint spectare. Hiberna ergo hibernum occidentem spectare debent, ² quoniam vespertino lumine opus est. Nam sol occidens non solum illuminat, sed ³ pro vi caloris tepidas facit regiones. Cubicula & Bibliothecæ ad orientem spectare debent.

¹ Vi.

expectentur, sed proculdubio mendose. Vitruvius (Lib. VI. Cap. 9. in quo de rusticorum ædificiorum rationibus agit) *Coniuncta autem* (culina) *habeat bubilia, quorum præsepia ad focum, & orientis calis regionem spectent.*

² DISPONATUR] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponatur*: & Ed. V. *componatur*.

³ VIII.] Cod. R. 2. numerum exhibet VIII.

⁴ CALIDIS] Consentit hæc lectio Cod. R. 2. cum Vitruvii præceptis. Cod. R. 1. & Ed. V. habent *cardinis*.

⁵ TORCVLAR HVIVS] Nimirum *hujus cella vinaria*; quod scilicet usui esset cellæ

vinariæ. In Cod. R. 2. deest pronom. *hujus*.

⁶ CVM SORDIBVS RETINEATUR, ET SVAVITAS] Ita Cod. R. 2. cujus lectionem, ceu clariorem, præferendam ratus sum. Cod. R. 1. & Ed. V. *cum sordibus & suavis saporis*.

⁷ TORCVLAR HVIVS] Hoc est, *hujus cella olearis*.

¹ OPORTET] Verbum hoc in Cod. R. 2. retrusum est post verbum, *impediunt*.

² QVONIAM] Legitur in Cod. R. 2. Sed in Cod. R. 1. *quomodo*. & in Ed. V. *quum*.

³ PRO VI] Seu verba hæc in Codice aliquo invenerit is, qui præfuit Vascosani Editioni, siue ex ingenio emendationem adtulerit, cer-

¹ Visus enim matutinum postulat lumen. Nam quaecumque loca frigida
² spectant, humore vitiantur; quoniam venti humidi, spirantes madidos
 flatus, omnia ³ pallore corrumpunt. Triclinia verna, & autumnalia ad ori-
 entem spectare debent, ⁴ ut gratiora sint, quod his uti solitum est. Aesti-
 va triclinia ad Septentrionem spectare debent; quod ea regio, ⁵ præter
 ceteras, frigidior est, & solstitiali tempore jucundam sanitatis voluptatem
 corporibus præstat.

XV.

De mensuris Aedificiorum.

Tricliniorum, & conclavium quanta latitudo & longitudo fuerit ⁶ in
 uno computata mensura, ex ea medietas altitudini tribuatur. Si au-
 tem exedrae, ⁷ aut oeci quadrati fuerint, media pars mensurae in altitudi-
 nem struatur. Pinacothecæ & Plumariorum officinae in parte septentrionali
 sunt constituendæ; ut colores, & purpuræ sine vitio reserventur. De va-
 poratis enim regionibus corruptelæ nascuntur.

XVI.

De Fabrica Balnearum.

Balneis locus eligendus est contra occasum hibernum, aut partem
 meridianam; ut sole decedente ⁸ vaporetur ⁹ usque ad vesperum,
 quod

certe apta visa sunt. In Codicibus legitur,
proximi.

¹ VISVS ENIM &c.] vocabulum, *Visus*,
 descriptum est in Cod. R. 1. & in Ed. V.:
 at in Cod. R. 2. vocabulum *usus* vel descri-
 pserunt, vel scripserunt permoti auctoritate
 Vitruvii, qui (Libro VI. Cap. VII. quo
 variae partes huiusce nostri Articuli continen-
 tur) *Visus enim*, ait, *matutinum postulat lu-*
men.

² SPECTANT, HUMORE VITIANTVR;
 QVONIAM] Ita Cod. R. 2. cui hoc quo-
 que loco parere placuit. Mendosa enim
 haud dubie sunt quæ habet Cod. R. 1. *spe-*
ctantur umorem, videantur, quomodo. Ed. V.
spectantur umore, videntur, quoniam.

³ PALLORE] Vocem hanc, in qua con-
 sentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. non reperies
 in Cod. R. 2.

⁴ VT GRATIORA SINT, QVOD HIS
 VTI SOLITVM EST. AESTIVA TRICLI-
 NIA AD SEPTENTRIONEM SPECTA-

RE DEBENT] Omnia verba hæc, quæ le-
 guntur in Cod. R. 2. & in Ed. V. & quæ
 ipso Vitruvii (Cap. cit.) textu probantur,
 desunt in Cod. R. 1. prætermissa haud du-
 bie Amanuensis incuria.

⁵ PRAETER CETERAS] Cod. R. 2.
pre ceteris.

⁶ IN VNO COMPUTATA MENSURA]
 Cod. R. 2. *in unam computa mensuram.*

⁷ AVT OECI QUADRATI] Cod. R. 1.
aut tycii quadrati: Ed. V. *aut xisti quadra-*
si: Cod. R. 2. *aut quadrati.* Sed oeci esse
 legendum plane credidi, cum Vitruvius
 (Lib. VI. Cap. 6.) agat de *oecis*, ubi præ-
 cipit, ut *altitudines eorum dimidia latitudinis*
addita constituentur.

⁸ VAPORETVR] Nempe, calore tem-
 peretur. Horatius (Lib. I. Ep. 16. v. 7.)
aspiciat Sol:

Leuvm discedens curru fugiente vaporet.
⁹ VSQVE AD VESPERVM, QVOD]
 Ita

quod tempus ad lavandum tributum est. Suspenduræ calidarum cellarum ita sunt faciendæ, ut primum area sesquipedalibus tegulis ¹ consternatur inclinata ad fornacem, ut pila missa intro resistere non possit: sed redeat ad præfurnium. Flamma enim fursum adsurgens ² calidiores efficit cellas supraque laterculis bessalibus, ³ & rotundis pilæ interstruantur ex capillo, & argilla subacta: ⁴ in privato pedibus binis semis, in publico ternis. Tegulæ bipedales superconstituantur, quæ pavimentum dirigant. ⁵ Plumbeum vas, quod patenam æream habet, super fornacem conlocetur, ⁶ alterum frigidarium secus, ut, quantum calda ex eo ⁷ in solium admittatur, tantum frigidæ infundatur. Magnitudines autem balnearum pro hominum copia, aut ⁸ voluntatis gratia fieri debebunt; dummodo cellæ sic disponantur, ut quanta longitudo fuerit tertia adempta latitudo componatur: melius enim ignis per angustiora latitudinis cellarum ⁹ operabitur. ⁹ AEstivis bal-

Ita Cod. R. 2. Sed Cod. R. 1. *usque ad vesperum habeat, quod.* Et Ed. V. & *enim usque ad vesperum habeat.* In hac diffensione, faciliorem lectionem præferendam, ratus sum.

¹ CONSTERNATUR] Verbum plane retinendum; quamvis Cod. R. 2. habeat, *construatur*. Vitruvii (Lib. V. Capite 10. *Balnearum dispositionibus, & partibus dicat*) verba sunt; *sesquipedalibus tegulis solum sternatur*.

² CALIDIORES EFFICIT CELLAS] Lectio hæc Ed. V. undecumque profluxerit, probabilis visa est. Cod. R. 1. *calores ejus efficit cellas*: & Cod. R. 2. *calores ejus efficit cella*.

³ ET ROTUNDIS PILÆ INTERSTRUANTUR] Cod. R. 1. & *rotundis pila interstruantur*: Ed. V. *vel rotundis pila interstruantur*: in Cod. autem R. 2. totus locus depravatus omnino est. Dum ego, pro *interstruantur*, aut *interstruantur*, restitui, *interstruantur*, attendi Vitruvium, qui (Cap. cit.) eaque pilæ, ait, *struantur argilla cum capillo subacta*; ac præterea Palladii (Lib. I. Art. XL. ubi de re agit eadem) verba hæc; *pila laterculis, argilla subacta, & capillo constructa fiant*.

⁴ IN PRIVATO] Cod. R. 1. *in plumbaseo*; sed adhibitam in Ed. V. lectionem, quæ paullo infra sequuntur verba, *in publico*, flagitare videbantur.

⁵ PLUMBEVM VAS, QVOD PATENAM AEREAM HABET &c.] Locus videtur desumptus ex Palladio, qui (Lib. I. Tit.

XL.) *Milliarium*, ait, *plumbeum, cui ærea patina subest, inter foliorum spacia forinsecus statnamus, fornace subjecta*. Milliarii descriptionem hic sane meliore in lumine, quam Auctor noster, posuit.

⁶ ALTERVM FRIGIDARIVM SECVS] intelligendum est, *secus conlocetur*. Cod. R. 2. habet, *alterum simile frigidarium secus*.

⁷ IN SOLIVM] Hoc est, in balnei alveum: hunc enim hic significat ea vox. Vbi de *caldario*, & de *frigidario* (Cap. cit.) egit Vitruvius, nullam *solii* mentionem injecit. Injecit tamen (Lib. IX. Cap. 3.) ubi Archimedis egressum e balneo expressit ita: *exsilivis gaudio motus de solio*. Et Palladius (loco cit.) perspicue: *ad quod milliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium*. Adde Cornelium Celsum Lib. VII. Cap. 26. quo loco de curatione post evulsam calculum verba facit.

⁸ VOLUNTATIS] Sic Codices. Ed. V. *voluptatis*.

⁹ OPERABITVR: AESTIVIS] In Cod. R. 2. & in Ed. V. leguntur hæc: *operabitur lumen fenestris aut bibernis, aut meridianis partibus tribuatur*. AEstivis. Periodum, quæ nusquam est in Cod. R. 1. intrudere nolimus: præsertim cum doctrinam contineat insulsam falsamque; ut plane liquet ex Palladio, qui (loco cit.) earundem fenestrarum dispositionem sic præcipit; *Piscinales cella in æstivis balneis a Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus a meridie*.

⁹ AESTIVIS BALNEIS HYPOCAUSTE-
RIA

balneis ¹ hypocausteria pro loci magnitudine cum piscinis in Septentrione, vel Aquilone constituentur; & ab eadem parte maxime lumen fenestris admittatur; ut salubriorem, & corporibus jucundiores gratiam præstet. In villa rustica Balneum culinæ conjungatur, ut facilius a rusticis ministerium exhiberi possit.

XVII.

De Cameris Balnearum.

Cameræ structiles fortiores erunt. Figulinæ autem ad contignationem suspendantur ita, ut catenis ² anchoratis fixæ, ³ tegulas & paliola, quæ cameram circinent, sustineant. Eadem ratione, & planas cameras facies. Vtilius autem ⁴ disponetur, si regulæ vel arcus ferrei fiant, ut uncis ferreis ad contignationem suspendantur ita ut ⁵ regularum juncturæ super regulas, vel arcus recumbant. Superiores ergo juncturæ ex capillo; & argilla subacta liniantur. Inferior autem pars juncturæ, quæ ad pavementum spectabit, primo calce cum testa temperata trullissetur: deinde albario, sive testorio opere inducatur. Major tamen, & diligentia, & utilitatis ratio videtur, si duplices balnearum cameræ fiant, inferior cæmentitia, & superior suspensa. Inter duas enim cameras humor retentus nunquam vitabit contignationem: sudationes etiam præstabuntur meliores.

XVIII.

De Expolitionibus Pavimentorum.

Considerandum erit ut solum firmum sit, & æquale, tunc rudus inducatur, & vestibus ligneis contusum calcetur. Supra impensa testacea crassior inducatur, & iterum vestibus contusa solidetur. Tertio nucleus,

C c idest

RIA &c.] Palladius (Lib. I. in citato Tit. XL.) *Piscinales cella in æstivis balneis a Septentrione lumen accipiant.* Itaque a Palladio (cum similia non habeat Vitruvius) nonnulla ex iis, quæ scripsit de *æstivis balneis*, noster corrivasse videtur.

¹ HYPOCAVSTERIA] Vocem hanc nusquam me legisse memini: Carolus tamen *du Fresne* in Glossario habet, *Hypocaustorium*.

² ANCHORATIS] Est plane vox hæc ævi sequioris. Vitruvius (Lib. V. Cap. 10.)

habet, ut etiam noster infra; *uncis ferreis*:

³ TEGVLAS, ET PALIOLA] Ita Cod. R. 1. Cod. vero R. 2. & Ed. V. *regulas vel paliola*. Substituissem ego *regulas*; cum *regulas* nominet (loco cit.) Vitruvius: at nihilo minus Auctoris nostri locus non omni obscuritate fuisset liberatus.

⁴ DISPONETVR] Verbum hoc obtulit Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponetur*: Ed. V. *componetur*.

⁵ TEGVLARVM] Ut suadet Vitruvii textus: Cod. R. 1. *esularum*.

idest impensa mollior inducatur, & politionibus insistat, ne rimæ inutiles operi relinquantur.

XVIII.

De Pavimentis supra contignationem faciendis.

IN contignationibus diligenter respiciendum est, ut æqualitas soli dirigatur. Item danda est opera ne axes quercei cum ¹ esculinis commisceantur. Nam quercus, cum accepto humore siccescere cœperit, arcuatur; & rimas operi inutiles efficiet. Esculus diligenter composita ad perpetuitatem operis durabit. Verum, si inopia loci esculus defuerit, ² in tenuissimos axes quercus secetur. Et primum in directo iactatis axibus, sequentibus in transverso stratis, binis clavis crebro ad contignationem confixis utiliter operi subjicientur. De cerro, aut fago, seu farno ³ coaxationes, haut ad vetustatem poterit permanere. Iactatis in ordinem, & compositis axibus, filex, aut palea æqualiter supersternatur, ut calcis humor ad axes pervenire non possit. Tunc ⁴ insuper statuminentur saxo, ne minori quam qui manum possit implere: statuminibus ruderi seu novo, sive redivivo ad duas partes una calcis misceatur. Rudus est majores lapides contusi cum calce mixti. Impensa crassior induci debet ne minus crassitudine digitos VI. Exacto pavimento, ad regulam & libellam supra impensa testacea mollior inducatur, & siccet: tum aut marmor sectile, aut tesserae, aut scutula, ⁵ aut trigona, aut favi superimponantur; & usque eo fricetur, ut juncturae, vel anguli inter se conveniant; tunc erit perfecta fricatura. Quod si facultas non erit unde ⁶ superfricentur, ne aut lacunæ aut cumuli finit,

¹ ESCULINIS] Ed. V. ut Vitruvius (Lib. VII. Cap. 1.) *ne commisceantur axes esculini quernis*. Codices, *esculi*.

² IN TENVISSIMOS AXES QUERCUS SECETVR. ET PRIMVM &c.] Palladius (Lib. I. Tit. IX.) de hujusmodi pavimentis ita scripsit: *subtiliter quercus secetur, & transversus atque directus duplex ponatur ordo tabularum*: & noster quidem Auctor sua illa ex Palladio desumpsisse videtur; quamvis res easdem doceat Vitruvius in commemorato primo Capite Lib. VII.

³ COAXATIONES, HAVT] Intelligas (ut opinor) *coaxationes si fiant*. Particulam *haut* ita scribere placuit; quamvis, pro *hand*, etiam *ant* scripserint Antiqui; & Cod. R. 1. habeat, *ant*. Cod. R. 2. ut. Ed. V. *hand*. Post verbum *poterit*, intelligi opinor, deesse vocem, *pavimentum*.

⁴ INSVPER STATVMINENTVR] Voces

hasce non conjunxit Auctor noster: ita etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. I.) *Tunc insuper statuminentur ne minore saxo*. At Palladius (Lib. I. Tit. IX.) *Tunc superstatuminabis*: conjunctis duabus vocibus *super ac statuminabis*; qua copulatione elegantiorum esse modum scribendi ab Vitruvio adhibitum, ait Schoettgenius in annotatione ad hunc Palladii locum; quam consules.

⁵ AVT TRIGONA, AVT FAVI SVPERIMPONANTVR] Cod. R. 1. *ant trigona aut fai superimponantur*: sed vocum, *ant fai*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. nullum apparet indicium. Ego vero reposui, *ant favi*: cum Vitruvius (loco cit.) *nulli*, scripserit, *gradus in scutulis*, *ant trigonis*, *ant quadratis*, *sen favis* (hoc est, hexagonis) *exstent*.

⁶ SVPERFRICENTVR] In Cod. R. 2. In Cod. R. 1. & in Ed. V. *superfigantur*.

sint, ad regulam fricatura extendatur, & supra marmor¹ tunsum incernatur, aut arena cum calce inducta poliatur. Sub divo maxime vitanda sunt² finita pavimenta; quoniam frigore, & humore sæpe corrumpuntur. Sed, si necessitas aut voluntas facere hortatur, hanc operis subtilitatem servabis. Missas in ordinem tabulas, & alias in transversum (sicut supra monstratum est) ad³ tignationem configes, & paleam aut filicem superæqualiter sternes &⁴ loricabis de saxo, quod manum possit implere. Super rudus pedaneum induces, & vectibus ligneis frequenter densabis: &,⁵ antequam rudus siccescat, regulas quadratas bipedales, quæ per omnia latera canaliculos habent digitales, calce viva ex oleo temperata, frontes tegularum, qua canaliculi erunt, implebis; & sic junctas supra rudus compones, ut margines tegularum cum calce comprehendere possint. Quæ res cum siccaverit, quasi unum corpus⁶ facit, & nullum humorem ad inferiora admittet. Postea nucleum sex digitorum induces, & frequenter fricabis, ne setas faciat. Et tesseram duorum, aut trium digitorum latam supra⁷ imprimes, aut tabulas quas magnas cunque marmoreas, ut nullo modo fabrica vitari possit. Si quis autem diligentius facere volet, omnibus annis ante hiemem juncturas axium sæcibus

C c 2 perun-

¹ TVNSVM] Sic Codices: Ed. V. *tnsum*.

² FINITA PAVIMENTA] Vocem, *finita*, neque in Cod. R. 2. neque in Ed. V. reperies. Cum tamen ea perspicue legatur in Cod. R. 1. retenta a me est. Interpretor (Auctoris nostri ævo) *finitum* significare potuisse idem ac *perfectum*; polita autem pavimenta, ceu perfecta, reputata fuisse.

³ TIGNATIONEM] Habent Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *contignationem*.

⁴ LORICABIS] Cod. R. 1. *ludiscabis*: Cod. R. 2. *judicabis*: Ed. V. ut descripsimus. Num autem verbum illud scriptum invenerit qui curavit Editionem illam, an ex conjectura reposuerit, non quæram: certe Codicum verba retineri non poterant. Quod attinet ad verbum *loricare*, Varro (*De Re Rust.* Lib. I. Cap. 57.) *parietes*, ait, & *solum opere testorio marmorato loricandi*. Ut vero ab Auctore nostro propositam rem perpendere possis, animadvertes Vitruvii verba (Lib. VII. Cap. 1.) hæc: *tunc insuper pavimentum statuminetur ne minore saxo, quam quod manum possit implere*. At Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) scripsit; & *equaliter aquabimus saxo, quod manum possit implere*.

⁵ ANTEQVAM RVDVS SICCESCAT] Hæc Auctor noster ex alias commemorato Vitruvii Capite primo Libri septimi depromsit: eademque in usum suum transtulit Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) ut Philander quoque animadvertit in annotationibus suis ad illud Vitruvii Caput.

⁶ FACIT] Ed. V. *faciet*.

⁷ IMPRIMES, AVT TABVLAS QVAS MAGNAS CVMQVE MARMOREAS, VT] Cod. R. 1. *imprimis, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas ut*: Cod. R. 2. *supra imprimis tabulas ponis quam marmoreas magnas, ut*. Ed. V. *imprimes, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas, ut*. Loco obscuro ut lumen aliquod afferrem, consideravi Palladii (loco cit.) de re hac verba; *Tunc tessellas*, ait ille, *latiores, vel tabellas qualescumque marmoreas, aut paginas imprimemus*. Notum autem est ut dicatur, *quicumque* pro *qualiscumque*. Præterea adhibetur aliqua interposita dictione; sic Tullius Lib. III. *De Finibus*, Cap. 25. *quod erit cunque visum*. Itaque posui, pro *quam, quas*; ut intelligere possimus, *tabulas qualescumque* (sive *qualescumque*) *magnas*. Num vero apte dictionem, *magnas*, interposuisse videatur Auctor noster, non disquiram.

perungi faciat. Testacea spicata, & tiburtina pari modo fricaturis, & politionibus exerceantur.

XX.

De Calce probanda operi albario.

IN albario opere calcem sic probare debebis. ¹ In fossa calcem, quæ multo ante tempore fuerit macerata; de ascia quali lignum dolabis; & aciem si nusquam impegeris, atque adhærens ascia viscosa videbitur, optima erit ² operi albario. Recentius extincta, & calculosa si fuerit, dum siccescere cœperit, calculi crepant, & inutiles rimæ operi efficiuntur. Vnde proxime extinctam in opus albarium mittere non oportet.

XXI.

De Cameris Canniciis.

CAmeræ ergo cannicia sic erunt componendæ. Asseres ³ abietini ad lineam, aut regulam æqualiter dirigantur, ne plus habeant ⁴ grossitudinis, quam digitos tres. Hos inter se sesquipedali mensura divisos ordinabis, & catenis ad contignationem suspendes; ita ut binæ perticæ graci-

¹ IN FOSSA] Cod. R. 1. *in fossam*: Cod. R. 2. & Ed. V. *in fossam*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 2.) de eodem calcis experimento agens, habet, *in lacu*.

² OPERI ALBARIO. RECENTIVS] Ita Cod. R. 2. sed in Cod. R. 1. legitur; *recententur*: ceterum in reliqua Articuli parte Codices plane consentiunt. Valde autem differt Ed. V. in qua desiderantur hæc omnia: *albario. Recentius extincta, & calculosa si fuerit, dum siccescere cœperit, calculi crepant, & inutiles rima operi*.

³ ABIETINI] Sic Ed. V. Expunximus vocem *abstinei*; quæ legitur in Codice utroque; quamvis neque ullum vocis *abietini* nacti simus apud alios Auctores exemplum. Palladius (Lib. I. Tit. XIII.) in eum usum *asseres ligni Gallici, vel cypressi* requirit.

⁴ GROSSITVDINIS] Vide annotationem nostram ad vocem, *grossitudine*, Art. VI.

⁵ ITA VT BINAE PERTICAE GRACILIORES INTER EOS: SIMISSALES FA-

CIANT TVMICES LIGATVRAS] Ita Codices, si excipias interpunctionem, quæ in Codicibus nulla est. Ed. V. *ita ut bino pollice graciliores inter eos simissales faciant tunicas, ligentur*. Locum quam obscurissimum ut modo aliquo interpretarer, primum attendi quæ habet Palladius (loco cit.) de re prorsus eadem: *& binas, ait ille, inter eos (asseres) perticas dirigemus tomicibus alligatas*. Tum conjeci, particulas, *ita ut*, habendas esse pro *ita etiam*; quamobrem de positione perticarum intelligendum sit quod scriptum fuerat de assere positione, hoc est, verbum *ordino*. Conjeci præterea vocem *tumices*, pro *tomicibus*, fuisse scriptam; (tomicibus vero numerari inter restes, seu funes, notum est) & harum aliquod genus eo tempore dictum fuisse *simissale*, cuius vocis significatio nunc ignota: nisi velimus legendum *semissales*, & significari res mediocres, veluti dimidiæ magnitudinis; ut in *Glossario media & infima Latinitatis* habetur,

graciliores inter eos: simissales faciant tumices ligaturas. ¹ Catenæ autem parentur aut de junipero, aut oliva, aut buxo, aut cupresso. Cameræ ex arundine græca, vel palustri vel grossiori, rafa & contusa, sic contexantur, ut his circuli, æqualis admodum grossitudinis & longitudinis, ante ligentur, qui possint ² æqualem nitorem ostendere, ³ ut si quam cultiorem gratiam emutare volueris, fasciculi molliores cannæ facilius flexi ducantur. Postea prima manu inducatur impenfa, pumice trullissetur, ut canna ⁴ subligetur, deinde arena, & calce dirigatur. Tertio marmor unum super calce inducatur, & poliatur. Sic & nitorem, & gratiam, & virtutem solidam facies. Si quid autem urbanis cameris addere volueris, fasciculos de canna facies, & laquearis operis, vel delicatæ ut arcuatilis cameræ, exemplis uteris.

XXII.

De Politionibus Parietum camentitiorum.

Parietes uno corio tenui, & alio grossiore si fuerint inducti & politi, macritate impenfæ cito corrumpentur. Exemplum hujus ex his speculis sumere debemus, quorum tenues laminæ falsas & deformes expriment imagines: solidæ autem laminæ veras, & suæ pulcritudinis formas designant. Prima ergo inductione trulliffata, cum arefcere cœperit, iterum, ac tertio ⁶ lucidationes dirigantur. Cum tribus coriis opus fuerit, depu-

tur, *semissarius*, pro *dimidiis*. Hisce positis, locum illum sic interpretor; ita etiam binæ perticæ graciliores ordinentur inter eos asseres: perticarum autem ligaturæ fiant mediocribus tomicibus.

¹ CATENAE AVTEM PARENTVR AVT DE IVNIPERO, AVT OLIVA] Dum hæc, & quæ sequuntur, scripsit Auctor noster, ei (ut plane videtur) erant ante oculos positæ res (quamvis eas perfecta imitatione non sit persecutus) a Palladio perscriptæ; qui (Lib. I. Tit. XIII.) rem clarius proposuit modo hoc: *Tunc eos (asseres) catenis ligneis ex junipero, aut oliva, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, vel hanc crassiorem, qua in usu est, contusam, facta & strictim juncta crate subnectemus.*

² AEQVALEM NITOREM] Cod. R. 1.

æqualem nitore. Cod. R. 2. *æqualem cameram nitore.*

³ VT SI QVAM CVLTIOREM GRATIAM EMVTARE] Adhæsi Codici R. 1. In Cod. R. 2. est; *ut si quam cultiorem gratia mutare*: Ed. V. *ut si quando cultiorem gratiam vitare.*

⁴ SVBLIGETVR] Vascofanus sic edidit. Codices, *subliget*.

⁵ ET] Particulam hanc sumimus ex Ed. V. cum Codices habeant, *sed*.

⁶ LUCIDATIONES] Cod. R. 1. Vascofanus, *loricationes*. Cod. R. 2. *inductiones*. Visa tanta lectionum differentia, retinui primi Codicis vocem illam, *lucidationes*. Palladius enim (Lib. I. Tit. XIII.) *Tertio*, ait, *tusi marmoris pulverem mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem*. Credi itaque potest, ultimas inductiones, ex quibus nitor nasceretur, ab Auctore nostro *lucidationes* fuisse appellatas.

depuratum tunc ¹ ex marmoreo grano trullificationes sunt subigendæ. Sed ipsa species sic paretur, ut ante inductiones tandiu subigantur, ut rutrum ex ea mundum levetur. Inarescente inductione, alterum corium subtilius inducatur, ut marmoris & candoris politionibus fundata soliditas nitidum culturæ faciat decorem. Omnia ergo, quæ diligenti studio componuntur, neque vetustatibus obsolescunt; neque, cum purgari cœperint, gratiam coloris amittunt. Humidi enim parietes, cum picturis ornantur, defudescunt; & operi obligatus color elui non potest.

XXIII.

De opere Coronario.

OPeri ² coronario subtilior impensa necessaria est, ut amplius fricata mollioris nitorem gratiæ faciat. Observandum tamen erit ne gypsum impensæ adjungatur. Siticulosa enim materia, dum cito arefcit, ³ vitiat coronarium opus. Politionibus parietum & Camerum superinducitur: ⁴ Nam corrumpit.

XXIIII.

De Parietibus Camenticiis, humidis locis, solidandis.

Parietes vero, humidis locis, sic erunt solidandi. Si perpetuus humor manabit, tribus pedibus ab imo, testaceo paries vestiatur, & vestitura calcetur, & poliatur, ne humorem admittere possit. Quod si humor major perpetuus manabit, canaliculum brevem exstrues, aliquantum a pavimento altius, quo collectus humor sine vitio parietis exeat. Si autem affluens humor abundabit, regulas bipedales ex ea parte, qua humor inri-

¹ EX MARMOREO GRANO] Codex uterque *grano*: Ed. V. *ex marmore Grajo*. Emendationis, qua usi sumus, ea fuit causa, quod Vitruvius (Lib. VII. Cap. 3.) & Palladius (Lib. I. Tit. XV.) habent, *ex marmoreo grano*. Quod autem ab Vitruvio multa hauserit (& a Palladio multa hausisse videatur) noster Auctor, pluribus hic non repetemus. Ad ea vero Palladii verba, *ex marmore grano*, adnotavit Christianus Schoettgenius, legi in Vitruvii *Epitome*, c. 22. *ex marmore Grajo*; qua ex lectione, ut etiam ex nonnullis aliis, probabile omnino fit, Christianum in edita ab Vascosano

Vitruvii *Epitome* fuisse versatum.

² CORONARIO] In Cod. R. 1. vocem hanc frustra quæras.

³ VITIAT] Vfus sum lectione Ed. V. At Cod. R. 1. *vicinam*: Cod. R. 2. *vicina*.

⁴ NAM CORRUMPIT] Varias adhibui in postremis hujusce Articuli versibus interpolationes, ut pars aliqua (si fieri posset) obscuratis adimeretur. Postrema verba, *Nam corrumpit*, sic interpretor: Nam gypsum si non superinducatur, sed adjungatur impensæ, corrumpit coronarium opus, ut dictum est.

inriguus erumpet diligenter ¹ picabis, ne vis humoris ad parietem transeat. Ex altera parte, qua structuræ junguntur, tegula calce liquida linietur, ut facilius operi adhærere possit.

XXV.

Triclinia hiberna minoribus picturis esse adornanda.

Triclinia hiberna non convenit grandibus picturis ornari, quod hibernis temporibus frequenti lumine ² cereorum, aut lucernarum fumante, obsolescunt. Propterea & cameræ eorum planæ fiunt; ut, ³ deterfa fuligine, statim illuminatus splendor appareat.

XXVI.

⁴ Pavimenta ut in hieme tepeant.

Etiam pavimentorum utilis dispositio inventa videtur. Itaque excavatis in altum duobus pedibus, fistucato solo inducatur aut rudus, aut testaceum pavimentum, deinde congestis, sed calcatis spisse carbonibus, inducatur, ex ⁵ sablone, & favilla, & calce ⁶ mista impensa, crassitudine unciarum VI. ad regulam; exæquata planities reddit speciem nigri pavimenti. Hieme ergo non recipit frigus, & ministros, licet nudis pedibus, vapore delectabit: sic enim erit ⁷ pavimentum, ut etiam bibentium pocula si effusa fuerint, momento ⁸ siccescant.

XXVII.

¹ PICABIS] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *pecabis*. Eo verbo, *picare*, hoc est, fervida pice linire, usus est etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. 4.) ubi de positionibus pro locis humidis egit; sed Vitruvius multo plura de tegularum forma atque usu ibi perspicue demonstravit.

² CEREORVM] Codices, *cerorum*.

³ DETERSA] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. vero R. 1. *de terga*.

⁴ PAVIMENTA VT IN HIEME TEPEANT] Consentiant Cod. R. 1. & Ed. V. Diversum autem hujus Articuli titulum præfert Cod. R. 2. nimirum, *De pavimentorum utilitate*.

⁵ SABLONE] Sic Cod. R. 1. Habent Cod. R. 2. & Ed. V. *sabulone*. Sed ab sequiore

ætate (ut in Glossario alias citato videre est) *sablo*, pro *sabulo*, usurpabatur.

⁶ MISTA] Cod. R. 1. *exta*. Sed haud dubie *mixta* legi debet: toto eo loco Vitruvium (vide Lib. VII. Cap. 4.) fere descripsit Auctor noster. Vitruvius autem habet; *inducitur ex sabulone, & calce, & favilla mixta materies, crassitudine semipedali &c.*

⁷ PAVIMENTVM] Sic edidit Vasconius. Cod. R. 1. *pavimento*. Cod. R. 2. *pavimento gratia*.

⁸ SICCESCANT] Ita ubique legitur. Libenter scripsissem, *siccescat*, & verbum hoc retulissem ad *pavimentum*; ut sensus esset, *pavimentum siccescat*.

XXVII.

De Generibus Colorum.

Colores vero alii certis locis procreantur, alii ex commixtionibus componuntur. Rubricæ itaque multis locis generantur, sed optimæ in Ponto, & in Hispania nascuntur. Parætonium ex ipso loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & ¹ melinum, quod ejus vis metalli ² per insulas cycladas Melo dicitur. Creta viridis pluribus locis nascitur, sed optima in ³ Creta Cirina tantum procreatur, quæ græce theodote dicitur, a Theodoto quodam, in cujus solo primum est inventa. Auripigmentum, quod arsenicon græce appellatur, in Ponto nascitur. Sandaraca plurimis locis generatur, sed optima in Ponto, & juxta flumen ⁴ Hypanium. Minii autem natura primum a Græcis Ephesiorum solo reperta memoratur; deinceps in Hispania: cujus natura has admirationes habet. Glebæ ⁵ itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures usus colligunt. Neque enim argentum, neque æs sine his inaurari potest. ⁶ Eæ confusæ in unum ita, ut quattuor sextariorum mensuram habeant, centum librarum pondus efficient. Supra cujus liquorem centenarium saxi pondus si posueris, sustinebit. Scrupulum auri super si posueris, in liquorem descendit. Vnde intelliges, non ponderis sed naturæ esse discretionem. Itaque si aurifex pannis ⁷ textilibus intex-

¹ MELINVM] Quamvis *melenam* viderim in Cod. R. 1. & in Ed. V. tamen Vitruvio stare malui: ex cujus Libri Septimi Capitibus septimo, & sequentibus aliis, plurima, pro Articulo hoc, mutuatus est noster.

² PER INSULAS CYCLADAS] Melius, *cyclades*. Hoc loco proposita res, de qua Vitruvius & noster agunt, haudquaquam ab Auctore nostro constituitur modo eodem, ac ab Vitruvio. Plures hujusmodi varietates variis in locis observavi: sed operam meam in singulis eis observationibus conscribendis ponere, mei quidem non erat instituti, ut alias indicavi.

³ CRETA CIRINA] Consentunt Codices: Ed. V. *Creta & Cyrenis*. Fortasse loci nomen ab Amanuensibus fuit depravatum. Mihi saltem *Creta Cirina* ignota est. Vitruvius ait, cretam viridem optimam nasci *Smyrna*.

⁴ HYPANIVM] Cod. R. 1. *yppanium*. Sed Cod. R. 2. *ypanum*: & Ed. V. *Hypanium*. Vitruvius, *Hypanium*.

⁵ ITAQVE] Ed. V. *namque*.

⁶ EAE] Legebatur, *nam*; sed hæc conjunctio causalis nihil omnino ad rem pertinebat, immo reddebat omnia obscuriora. Itaque reposui, *Eæ*, vocemque desumsi ex Vitruvio; cum etiam sequentium verborum pleraque ex Vitruvii Capite octavo Libri septimi desumeret noster.

⁷ TEXTILIBVS INTEXTVM AVRVM EXIMERE VULT, IN RVDI VASO FICTILI AD PVLVERES EXVRIT; INDE PVLVERES] Attendens Vascosani Editionem, & Vitruvii verba, locum restitui, ut intelligi modo aliquo posset; cum in Codice R. 1. nullo modo posset: sunt enim Codicis verba hæc; *textilibus adustum rudi vaso fictili solidari pulveris*. Ed. V. *textilibus pannis intextum aurum eximere vult, in rudi*

intextum aurum eximere vult, in rudi vaso fictili ad pulveres exurit; inde pulveres prius laverit, postea mixtum argento vivo, vel in panno vel in linteolo comprimit, ut liquor argenti expressus emanet, & aurum solidum intrinsecus remaneat. Verum probatio minii sic erit observanda. In lamina ferrea mittatur, & super ignem ponatur tamdiu, donec lamina rubeat. Tunc retractum refrigescat. ¹ Si colorem non mutaverit, optimum erit; si mutaverit, vitiatum erit. Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifestum est. Chrysocolla a Macedonia venit: foditur autem ex metallis ærariis. ² Argentum, & Indicum ab ipsis ostenditur, quibus in locis nascitur. Atramenti vero compositio sic erit observanda, quæ non solum ad usum picturæ necessaria videtur, sed etiam ad cotidianas scripturas. Lacusculus curva camera struatur: huic fornacula sic componitur, ut nares in lacusculo habeat, qua fumus possit intrare. Tædæ ³ in eadem fornace incenduntur: super tædas ardentes resina mittatur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacusculum exprimat. Postea fuliginem diligenter ⁴ conteres, ⁵ & aquam ad modum mittes, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miscent, ut nitidius esse videatur. Sed ad celeritatem operis etiam tædarum carbones, cum glutino attriti, parietibus præstabunt atramenti suavitatem. Nec minus sarmenta exusta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur. Sed sarmenta uvæ nigrioris si in optimo vino mersa ⁶ arserint, & postea exusta fuerint, addito glutino, imitata indici ⁷ suavitatem monstrabunt. ⁸ Vsta fæx vini quamplurimum necessaria in operibus picturæ videtur. ⁹ Glebæ filis boni

D d in

rudi vase fictili ad pulveres exurit: inde uti pulveres. Vitruvii autem verba, proposito nostri Auctoris loco convenientia, in commemorato octavo Capite legi queunt.

¹ SI COLOREM] Ed. V. & si colorem.

² ARGENTVM, ET INDICVM &c.] Locum hunc (fortasse ab Amanuentibus corruptum) interpunctione, ut potui, tantulum extricavi. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 9.) ubi dixit, *chrysocollam fodi ex his locis, qui sunt proximi ærariis metallis*, subdit; *Minium, & Indicum nominibus ipsis indicant, quibus in locis procreantur.*

³ IN EADEM FORNACE] Lectio hæc est Cod. R. 2. Cum Cod. R. 1. & Ed. V. habeant, *in eandem fornacem*. De Atramento egit Vitruvius Lib. VII. Cap. 10.

⁴ CONTERES] Codices, *conteris*.

⁵ ET AQUAM AD MODVM] Hoc est, aquæ convenientem quantitatem. Cod. R. 1. & *aquam admodum*: Cod. R. 2. & *admodum*: Ed. V. & *aqua in modum*.

⁶ ARSERINT] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *arderent*: Ed. V. *ardeant*.

⁷ SVAVITATEM] Ed. V. Verum Codices, *suavitate*.

⁸ VSTA FAEX VINI] Cod. R. 1. *Vsta vero quam*: Cod. R. 2. *Vsta qua*: Ed. V. *Vsta vero, qua*. In hac varietate, similitudo tamen aliqua reperitur; nimirum similitudo obscuritatis; cum nusquam profecto quid sit res *vsta* appareat. Conjectando, loco particulæ *vero*, posui *fax*; propterea quod Vitruvius (Cap. cit.) de atramento scribens, postquam de *fuligine* & de *sarmentis* mentionem fecit (ita etiam noster fecit) *non minus*, ait, fiet atramentum, *si fax vini arefacta & colla in fornace fuerit*.

⁹ GLEBAE SILIS BONI] Non imitari Editionem Vascosani non licuit. *Sil* est genus pigmenti (*silis* habet etiam Vitruvius) Cod. R. 1. *Gleba silices bona*: Cod. R. 2. *Gleba, vel silices, bene*. Sed quid silices ad propositam rem?

in igne coquuntur; tunc acerrimo aceto perfuso extinguuntur; & reddunt purpureum colorem. ¹ Cærulei temperationes Alexandriae primo sunt inventæ. Nunc autem puteolis ex arenæ pulvere, & nitri flore temperatur ² æs cyprium adustum. Cerussa, quam nostri ³ afrugum vocant, sic erit conficienda. Sarmenta ⁴ vitiosa vineæ, infuso aceto, in dolio sub tabulis plumbeis deponantur, & dolium cludatur; &, pluribus mensibus transactis, aperiatur. Et cerussa in fornace coquatur; quæ, mutato colore, meliorem efficiet sandaracam. Ostrum autem, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis locis nascitur; sed optimum in insula Cypro, & cæteris, quæ proximæ sub Solis cursu habentur: ⁵ conculæ itaque, cum circumcisæ ferro fuerint, lacrimas purpurei coloris remittunt; quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem ostrum est appellatum, quod ex testis humor elicitur; qui cito ex salsugine inarescit, ⁶ nisi temperatus humor mel circumfusum habeat. Fiunt etiam purpurei colores infecta creta ⁷ rubiæ radice; similiter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores cum voluerint se Atticum imitari, violam aridam in vaso cum aqua ad ignem adponunt, ut ferveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conterunt, & faciunt sili Attici colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem. Qui non possunt chrysocolia propter caritatem uti, herba, quæ lutea appellatur, ⁸ succum cæruleum inficiunt; & utuntur viridissimo colore. Hæc autem infectiva appellantur. Propter inopiam coloris, simili modo cretam

¹ CAERULEI TEMPERATIONES] Codices *Cerussi temperationes*. Sed videtur manifestus Amanuensium error, si inspicatur Vitruvii Caput XI. Libri VII. ex quo hæc depromsit noster.

² AES CYPRIUM] De iis vocibus, quamvis male in utroque Cod. & in Ed. V. scriptis, dubitandum non erat.

³ AFRUGUM] Ita Codices. Ed. V. *arunca*; haud dubie quia Vitruvius (Lib. VII. Cap. 12.) habet; *de cerussa, arugineque, quam nostri aruncam vocant*. At quis sciat, num sequiore ævo cerussa *afrugum* potius, quam *arunca* vulgo vocitaretur?

⁴ VITIOSA VINEAE] Cod. R. 1. *vitiosa minea*: Ed. V. *vitio aminea*: in Cod. R. 2. nonnullæ voces desiderantur. At, pro *minea*, *vineae* reponendum esse conjeci.

⁵ CONCVLAE] Nempe conchæ ostrearum, ex quarum testis eximitur *ostrum*, ut docet Vitruvius (Lib. VII. Cap. 13.) Exiguæ quædam differentiae in hoc loco inter Ed.

V. & Codices intersunt: at sententiam non turbant.

⁶ NISI TEMPERATUS HUMOR MEL CIRCUMFUSUM HABEAT. FIUNT] Cod. R. 1. *nisi temperatur humor melle circumfusum habeat. Fiunt*: desunt autem huic loco ea verba in Cod. R. 2. Ed. V. habet; *nisi temperetur humor melle circumfuso*. Sed, ut feci, ita emendandum censeo locum hunc. Vitruvius (loco cit.) ostrum cito fit siticulosum, nisi mel habeat circumfusum.

⁷ RUBIAE RADICE] Sic edidit Vasconius: Codices, *rubra radice*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 14.) *infecta creta rubia radice*: nonnulli tamen Vitruviani Codices habent, *rubra radice*.

⁸ SVCCVM] Hæc vox exstat in Codice utroque: desideratur in Ed. V. & in Vitruvii Capite paullo ante commemorato; ex quo noster Auctor periodum illam plane descripsit.

cretam ¹ formosam, five annulariam, vitro ² miscentes, inficiunt indici colorem.

D d 2

XXVIII.

¹ FORMOSAM SIVE ANNULARIAM] Codices, *formosam sive angulariam*: Ed. V. *selinusiam sive annulariam*: hæc verba ex Vitruvio (ut opinor) describere Editores illi. Ego vero nesciens, num ea creta appellaretur etiam *formosa* quo tempore scripsit noster, primum illud verbum intactum reliqui. Alterum mutavi, cum differentia esset in una littera n, pro g, substituenda.

² MISCENTES, INFICIUNT] Ita Cod. R. 2. Verum plura sunt in Cod. R. 1. in quo legitur; *miscentes, quod Græci Staen sine rationibus vocant inficiunt*: Ed. V. *miscentes, quod Græci ὕλον vocant, inficiunt*: Vitruvius (Capite commemorato) *miscentes, quod Græci ὕλον appellant, inficientes*. Itaque, in tanta discordia, placuit defectum Cod. R. 2. imitari potius, quam nimis hæriolari.

Hoc loco iterum in Regio Vaticano Codice 1286. sunt Articuli plures quam in Regio 1504. aut in Vascosani Editione. Eorum primis ea, quæ etiam in Auctoris nostri superiore Articulo scripta sunt, continentur: sed alio tamen ordine, initiis aliis, variisque adjectis interpolationibus: quædam enim in iisdem nova esse videntur. Ego saltem ea ex nostri Auctoris fontibus minime promanasse reor: non secus ac sensi de Articulis aliis alibi in hunc eundem Codicem ingestis. Nihilominus tamen hosce diversos omnes Articulos (quemadmodum superius feci) sive ut ex ipsis aliqua, ubi fieri possit, utilis eliciatur comparatio, sive ut habeantur tamquam parerga, subjeci.

De generibus colorum:

Colorum alii sunt albi, alii nigri, alii medii. Et albi quidem species cærulea, calx, alumen. Nigri vero fuscus, & qui ex samentis componuntur. Medii, rubens, viridis, croceus, purpureus, prasinus, lazur, indicus. Quorum expressio per se pulchra est; sed interdum sibi invicem permixti pulchriores

sunt, quia sua varietate gratiam præstant, dum aliud compositi monstrant. Nam ut in medicina confectiombus species sibi commiscuntur, sic colores ejusdem qualitatis, ut partem ex alterius natura, partem ex sua trahant. In qua commixtione, & in eo quomodo in pictura post se ponantur, summa subtilitas requiritur. Siquidem post album niger, aut rubens melius convenit, quam croceus. In temperatione mediocritas sectanda est, quia color nimium spissus, & nimium tenuis cito deficit. Rubri itaque multis locis generantur, sed optimi in Ponto, & in Hispania nascuntur. Parazonium ex ipso loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & melinus, quod ejus metalli species per insulas cycladas melo dicitur. Creta viridis pluribus locis nascitur, sed optima in Creta Cirina, qua græce theodote dicitur a Theodoro quodam, in cujus solo primum est inventa. Arsenicon, id est, auripigmentum, in Ponto nascitur. Sandaraca plurimis locis generatur, sed optima in Ponto & juxta flumen tyanum. Minii autem natura primum a Græcis Ephesiorum solo reperta memoratur; deinceps in Hispania: cujus natura has admirationes habet. Glaties itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures usus colligunt. Neque enim argentum, neque as, sine his inaurari potest. Nam confusa in unum gutta argenti vivi ita, ut IV. sextariorum mensuram habeant, C. librarum pondus efficiunt; supra cujus liquorem centenarium saxi pondus si posueris, sustinebit; scrupulum auri supra si posueris, in liquorem descendit: unde intelliges, non ponderis, sed naturæ esse discretionem. Itaque si aurifex pannis textilibus adustis ex friso in rudi vase fictili solidari pulverem volueris, lava. Postea mixtum argento vivo, vel in panno vel in linteolo compressis, ut liquor argenti expressus emanet, & aurum solidum inirinfecus remaneat. Verum probatio minii sic erit observanda, in lamina ferrea mittatur, & supra ignem ponatur tandem, donec lamina rubescat; tunc retractum refrigerescat: si colorem non mutaverit, optimum erit; si mutaverit, vitiatum erit.

De

XXVIII.

De Norma Inventione.

Quoad omnes usus normæ ratio subtiliter inventa videtur, sine qua nihil utiliter fieri potest. Hoc modo erit disponenda. Sumantur ita.

De Colorum commixtione.

Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifestum est. Siquidem est in temperamento folii utiliter calx ex duro saxo facta; miscetur, ne nimis pressum pereat, quippe aqua distemperato folio, cum parvissima quantitate albuginis (idest glara ovi) pulcherrime in pergamina depinguntur. Mineo vero in temperamentis utiliter miscetur sanguis draconis, aut sandyx (idest guarentia) ejus scilicet purus succus, aut creta rubea, viridi quoque & croceo, alii sua qualitatibus permiscuntur utiliter. Chrysocolia a Macedonia venit, foditur autem ex metallis arariis; Indicus ab ipsis ostenditur quibus locis nascitur. Atramenti vero compositio sic erit observanda, qua non solum ad usum picturae necessaria videtur, sed ad quotidianas scripturas. Lacusculus curva camera struatur: huic fornacula sic componitur, ut nares, idest suspiracula, habeat in lacusculo, qua fumus possit intrare. Tada in eadem fornace incenduntur, super tadas ardentes resina mittantur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacusculum exprimat. Postea fuliginem diligenter conteris, & admodum misces, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miscent, & nitidius videtur. Sed ad celeritatem operis, etiam tadarum carbonem cum glutino attriti parietibus praeabunt atramenti suavitatem. Nec minus sarmenta exusta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur: sed sarmenta uva nigrioris, si in optimo vino arserint, & postea exusta fuerint, addito glutino, imitata indici suavitate monstrabunt. Vsta qua plurimum necessaria in operibus picturae videntur gleba, vel filices, bene in igne coquantur, tunc aceto acerrimo perfusa extinguuntur, & reddunt purpureum colorem. Cernissi temperationes Ale-

xandria primo sunt inventa. Nunc autem Puteolis ex arena pulvere, & nitro flora temperatur. Sed cuprum adustum fit cerussa, quam nostri asrugum vocant: sic itaque erit conficienda. Infuso aceto in dolio super tabula plumbea componentur, ut acetum tangant, & dolium cludatur: pluribus mensibus transactis, aperiatur, & Cerussa in fornace coquatur; qua, mutato colore, in minimum meliorem efficiet sandaraca. Ostrum autem, quod pro colore purpura temperatur, plurimis locis nascitur; sed optimum in insula Cipro, & ceteris, qua Solis cursui proxima habentur. Concula itaque cum circumcisa ferro fuerint, lacrimis purpureum colorem remittunt, quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem ostrum est appellatum, quod ex testa humor elicitur, qui cito ex salugine inharefcit. Fiant etiam purpurei colores infecta creta rubra radice. Similiter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores, cum voluerint sil atticum imitari, violam aridam in vase cum aqua ad ignem ponunt, ut ferveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conternunt, & faciunt silis atticum colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem; uti herba, qua latea appellatur, succum inficit caruleum; & minuit viridissimo colore; hac infectiva appellantur, propter inopiam colorum. Simili modo cretam formosam, sive angulariam, vitro miscentes inficiunt indici colorem.

De Croco Hispanico.

Crocus quoque Hispanicus cum lucidissimo glutine distemperatus, & stanno limpidissimo bene brunito & claro superpositus speciem auri procul insuentibus mentitur; qua a se colorem, a stanno accipit fulgorem.

Quo.

itaque tres regulæ, ut ¹ duæ sint pedibus binis, & tertia habeat pedes duos uncias X. ac regulæ æquali grossitudine compositæ extremis acuminibus jungantur, schema facientes trigoni. Sic fiet periti norma composita.

XXVIII.

De Horologii Institutione.

Multa variaque genera sunt horologiorum; sed Peligni, & Hemicycli magis aperta, & sequenda ratio videtur. ² Pelignum enim horologium dicitur quod ex duabus tabulis marmoreis vel lapideis superiore parte latioribus, inferiore angustioribus componitur: sed hæ tabulæ æquali mensura fiunt, & quinque lineis directis notantur, ut angulum faciant, qui sextam horam signabit. Semis ergo ante primam, & semis post undecimam supplebunt XII. numeros horarum, sed junctis æqualiter ante, & extensis in angulo summo juncturæ circinum figes, & angulo proximum circulum facies, a quo primum lineæ horarum partitæ æqualiter notantur.

Item

Quomodo scribatur ex auro, vel cupro.

Aurum vel cuprum cum cote teritur, & tritum scypho, idest bacinio, excipitur. Quod caute lavatur, quia melius cum aqua interdum proicitur; & ideo ipsa aqua frequentius in diversis vasculis recipitur. Postea, parato lucidissimo ex pergamenis glutine, in hypogeis, aut calidis locis, convenit scribere. Deinde limpidissima petra, idest onychino, aut simili re, convenit scripta detergere, quia sic & soliditatem accipiet, & colorem.

¹ DVAE SINT PEDIBUS BINIS, ET TERTIA HABEAT PEDES DVOS VNCIAS X.] Quælibet ex binis illis habebit uncias 24. numeri quadrati, respondentes illis, simul sumti conficiunt 1152. Tertia constabit unciis 34. huic conveniens quadratus numerus erit 1156 quattuor tantum partibus excedens numerum 1152. satis ergo (si Prop. 47. Lib. 1. Eucl. consideremus) proxime angulus trigoni a nostro effecti ad rectum accedet. Melius tamen Vitruvius, qui (Lib. IX. Cap. 2.) *si sumantur*, ait, *regula tres, e quibus una sit pedes tres, altera pedes quattuor, tertia pedes quinque &c.*

Ternario enim & quaternario quadrati numeri respondentes, in unam summam collecti, dant 25. nimirum quadratum numerum præcise convenientem numero quinario regulæ tertiæ sive hypotenusæ.

² PELIGNVM] Ita in Codice utroque perspicue legitur. Ed. V. habet *Plinthium*; haud dubie quia *Plinthium* nominat Vitruvius (Lib. IX. Cap. 9. ubi agit *de horologiorum ratione, & usu.*) At, si Vitruvius horologiorum descriptiones haudquaquam exhibuit, qui fieri poterit, ut sciamus, *Plinthium horologium* illud fuisse, quod hisce in Codicibus *Peligni* nomine designatur? Porro, si vocum similitudo duntaxat fuisset attendenda, *Pelecinon* (de quo item in commemorato Capite Vitruvius) pro *Pelignum*, potius quam *Plinthium*, fuisset reponendum. Sed cum desint Antiquorum monumenta fere omnia, ex quibus res ab Auctore nostro in Articulo hoc propositæ cognoscantur; atque adeo nullæ comparationes institui queant; plane sequitur, ut hæc aqua debeat ubi in hoc eodem Articulo offenduntur varii caliginosi, seu male affecti loci, minime quidem tentandi; quippe qui sint de genere illorum, quos neque ipse Apollo illustraverit, aut sanaverit.

Item alium majorem circulum ab eodem puncto anguli facies, qui prope¹ oram tabularum attingat, ad quem æstivis temporibus gnomonis umbra pervenit. Subtilitas ergo disparis mensuræ de spatio horarum expectanda non est, quando aliud majus, & aliud minus horologium² poni solitum videatur, & non amplius pene ab omnibus, nisi quæ sit solum inquiri,³ festinetur. Gnomon itaque in angulo summo juncturæ paululum inclinis ponitur, qui umbra sua horas designet. Constitues autem horologii partem, qua decimam horam⁴ notat, contra Orientem æquinoctialem; sicut de exemplis multifariam cognoscitur. Horologium autem, quod⁵ Hemicyclium appellatur, simili modo de lapide, vel de marmore uno, quatuor partibus sursum latioribus, infra angustioribus componatur; ⁶ ut ab ante, & a tergo latiores partes habeat. Sed frons aliquantum permineat, atque umbram faciat majorem. Sub hac fronte rotunditas ad circinum notatur, quæ cavata⁷ introrsus hemicycli faciat schema. In hac cavatura tres circuli fiunt; unus prope summitatem horologii, alius per mediam cavaturam, tertius prope⁸ horam signetur. A minore ergo circulo usque ad majorem circulum horalem I. & decem lineæ directæ æquali partitione ducantur, quæ horas demonstrent. Per medium vero hemicyclium supra minorem circulum planitia æqualis subtiliori grossitudine fiat; ut, aperta rotunditate digitali, facilius Solis radius infusus per numeros linearum horas demonstret. Hiemis ergo tempore per minorem circulum horarum numeros servabit. Æquinoctiali tempore medium circulum sequetur, æstivo tempore per majora circuli spatia⁹ gradietur. Sed, ne error in¹⁰ construendo horologio cuiquam videatur, libero loco alto, vel plano, sic ponatur, ut angulus hujus, qui occiduas horas notabit contra æquinoctialem vernum spectet, unde Sol nono Kal. Aprilis oriatur. Fit etiam in uno horologio duplex elegantiae subtilitas; nam dextra ac sinistra extrinsecus in la-

¹ ORAM] Ita Ed. V. Est in Cod. R. 1. *horarum*: Cod. R. 2. *horas*.

² PONI] Exscripsimus Ed. V. Cum Codices habeant, *pones*.

³ FESTINETVR] Cod. R. 1. *festinet*: Cod. R. 2. *festinatur*.

⁴ NOTAT] Hic quoque Ed. V. secuti sumus: Cod. R. 1. *nota ut*: Cod. R. 2. *notassi*.

⁵ HEMICYCLIVM] De hoc horologiorum genere, quod *ab Beroso Chaldo inventum* tradidit Vitruvius (loco cit.) egit Iacobus Zieglerus; de cujus tamen opusculo opportunius ad commemorata modo Vitruvii verba dicetur.

⁶ VT] Cod. R. 1. Sed Cod. R. 2. &

Ed. V. *ita ut*.

⁷ INTRORSVS HEMICYCLI] Lectio hæc est Cod. R. 2. In Cod. R. 1. & in Ed. V. est, *intro raso emicyclio*.

⁸ HORAM] Ita Cod. R. 1. & Ed. 1. At Cod. R. 2. *horas*. Lubens scripsissem, *oram*.

⁹ GRADIETVR] Verbum ex conjectura eo modo emendandum putavi. Cod. R. 2. & Ed. V. *graditur*: Cod. R. 1. *gradiet*; & fortasse, illo sequiore ævo, *gradis* etiam, pro *gradior*, dicebatur.

¹⁰ CONSTRVENDO] Hoc verbum ubique legitur: crederem tamen, *constimenda*, esse legendum.

in lateribus ejus quinæ lineæ directæ notantur, & ternæ partes circulo-
rum ¹ æquali intervallo sic fiunt, ut una proxima sit angulis posteriori-
bus, ubi styli ponentur, qui umbra sua horas designent: altera mediam
planitiem detineat: tertia prope ² horam contingat. Has enim partes cir-
culorum hieme, vere, & æstate sic, ut interius, gnomonis umbra sequi-
tur. In angulis ergo posterioribus stylos modice obliquos figes, qui um-
bra sua horas ³ designent. Oriens enim Sol in primo latere sex horas
notabit, occidens alias sex in ⁴ sinistro latere percurrent. Legitur etiam,
horas sic comparari debere; primam, sextam, septimam, & duodecimam
uno spatio mensuraque disponendas: secundam, quintam, octavam, & un-
decimam pari æqualitate ordinandas. Tertiam, quartam, nonam simili ra-
tione ⁵ ducendas. Est & alia de modo & mensuris horarum comparatio,
quam prolixitatis causa prætereundam æstimavi. Prima ⁶ quoniam hæc
diligentia ad paucos prudentes pertinet. Nam omnes fere, sicut supra
memoratum est, quota sit solum requirunt. Quantum ergo ad privatum
usum ⁷ expectat necessaria huic libello ⁸ ordinavimus.

XXX.

¹ AEQUALI INTERVALLO SIC FIUNT] Consentunt Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. habet; *intervallo æquali eas secant*.

² HORAM] Sic Ed. V. In Cod. R. 1. *hora*: in Cod. R. 2. *horas*. Iterum tenta-
bar, ut reponerem, *oram*.

³ DESIGNENT] Ab Cod. R. 1. & ab Ed. V. differt Cod. R. 2. qui habet, *demonstrent*.

⁴ SINISTRO] Hic quoque differt Cod. R. 2. in quo, pro *sinistro*, est *alio*.

⁵ DUCENDAS] Sic emendavimus con-
iectando. Codices, *dedendas*: Ed. V. *eden-
das*.

⁶ QVONIAM] Ita Codices: Ed. V. *quoniam*.

⁷ EXPECTAT] Id Verbum Codicum
est: Ed. V. *spectat*.

⁸ ORDINAVIMVS.] Post hoc verbum
(quod postremum est Art. XXIX. in Cod.
R. 1. & in Ed. V.) in Cod. R. 2. sequun-
tur hæc: *Civitatum sane, & ceterarum re-
rum institutiones præstanti sapientia memoran-
das relinquimus*.

Eodemque in Codice, nimirum Regio
1286. post hunc Art. XXIX. alius sequitur
Articulus, cujus nullum indicium in Regio
Codice 1504. nullum in Vasconiani Editione

reperitur. Quæ vero de aliis in eum Codi-
cem insertis Articulis supra dicta sunt (pag.
187. & pag. 207.) eadem de hoc quoque
quem subjeci, dicta intelligantur.

De Sphæra, vel Hemisphærio.

*Sphæra, ad caelestes circulos, vel signa
ostendenda, componitur ex omni parte rotun-
da. Quam dividit circumducta linea mediam
aqualiter in LX. partibus divisa. Vbi itaque
constituas caput lineæ, unum circini pedem fi-
ge, & alterum pedem e regione ibi constitue,
ubi sex partes sumuntur de LX. partibus præ-
dictæ lineæ. Et dum circinum circumduxeris,
XII. partes includes. Non mutato primo pe-
de, secundus pes extenditur usque ad locum,
quo de prædicta lineæ XI. pars finitur; & ita
circumducitur, ut XXII. partes complectatur.
Eodem modo adhuc pes usque ad finem XV.
partis prædictæ lineæ pertenditur, ut circum-
ductione XXX. partes habeas; media sphæra
secatur. Tunc mutato circino in altera parte
sphæra, ubi primum pedem fixeras, attendens
ut contra statuas, prædictam rationem mensu-
ra circumductionis, & partium complexionis
observabis. Nam quinque erunt solummodo
circumductiones, quarum media æqualis est
lineæ in LX. partibus divisa. Altero igitur
istorum*

XXX.

De ¹ Malthis diversis.

² **C**ompositio maltharum: malthæ ³ calidariæ picem duram, ceram albam, æquis ponderibus stuppam, picis liquidæ totius ponderis partem dimidiam, testam minutam, florem calcis, omnia in uno mixta, in juncturas fundito. Item ammoniacum remissum ficcum, & stuppam, & picem liquidam in pila tunde, & juncturas oblinito. Item ammoniacum, & sulphur, utrumque remissum injicito, sive infundito. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum, & sulphur remissum in unum; juncturas omnes linito, & cauteriato. Item florem calcis cum oleo mixtum; juncturas linito. Item ficum, & picem duram, & testam ostrei ficcam in unum

istorum hemisphariorum sumpto interius cavato; & ubi circini alterum pedem in prædicta linea ad circumducendum fixeras, perforas; ut circumductio medium foraminis teneat. In capitibus quoque sphaera, ubi primum pedem circini posuisti, singula foramina facis, ut medietas foraminum illorum terminet prædictum hemispharium. Nam ita VII. erunt foramina, in quibus singulis, singulas semipedales fistulas constituis; eruntque duæ extrema contra se posita, ut per utrasque, ac si per unam, videas. Ne vero fistula hac illac titubent, ferreo semicirculo, ad modum præfati hemispharii secundum suam quantitatem, mensurato, partito, & præforato utere, quo superiores extremitates fistularum coherent. Quæ hic differunt a fistulis organicis, quod per omnia aqualis sunt grossitudinis, ne quid offendant aciem per eas caelestes circulos contemplantis. Semicirculus vero duorum digitorum ferme latitudinis, ut omne hemispharium triginta partes habeat longitudinis, servans aequalem rationem divisionis, perforatas fistulas recipit. Notato itaque nostro Boreo polo, descriptum hemispharium taliter pone sub divo, ut per utrasque fistulas, quas diximus extremas, ipsum Boreum polum libero intuitu cernas. Si autem de polo dubitas, unam fistulam tali loco constitue, ut non moveatur tota nocte, & per eam stellam suspice, quam credis polum esse. Et, si polum est, eam tota nocte per fistulam poteris suspicere. Sin alia mutando loca non occurrit visui pau-

lo post fistulam. Igitur, prædicto modo, locato hemisphario ut non moveatur nullo modo, prius per inferiorem, & superiorem primam fistulam polum Boreum, per secundam arcticum circulum, per tertiam æstivum, per quartam æquinoctialem, per quintam hiemalem, per sextam antarcticum, circulos tota nocte metiri poteris. Pro polo vero antarctico, qui sub terra est, nihil calidum, sed tantum terra per utrasque fistulas intuenti occurrit.

¹ MALTHIS] Gul. Philander (in Annot. ad Vitruv. Ed. 1552. pag. 206.) *arenatum*, ait, idest, mortarium, & *marmoratum*, quod nostra æras stucchum appellat, atque *maltham*, quam *smaltum* vulgus Italorum nominat; subditque, ejus rationem propriam esse caestellorum aqua.

² COMPOSITIO MALTHARVM: MALTHÆ] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *Compositio maltharum*, idest solidamentorum ad solidandas quaslibet res. *Malthæ*.

³ CALIDARIAE] Vocem hanc habent Codices; verum Ed. V. *calcaria*; recte tamen Codices, nam Palladius (Lib. 1. Tit. XLI.) Scire convenit, quoniam de balneis loquimur, quæ sunt *malthæ calidaria*, vel *frigidaria*: ex commemorato autem Palladii Articulo primam sui Articuli partem desumpsit noster.

unum tunde; juncturas linito. Item sanguinem bovis semigelatum pondo VI. calcis glebæ, idest vivæ, pondo XXV. stuppæ quo plus dederis fiet melius; hæc omnia in pila bene subiges, & exinde loca, quæ volueris, induces. Item pulverem puteolanum, aut cinerem de ligno germano, ¹ idem olivæ cum colata misces, & ante stuppa in pice ² tincta coagmenta; inde rimas claudito, & superinducito species superscriptas. Similiter hoc & in cellis frigidis facito. Compositio maltharum frigidarum. ³ Sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferream in pila tunde; ad crassitudinem ceroti juncturas linito. Item sebum liquefactum cum ⁴ cinere criblato bene faciet, & claudet frigidam aquam. Item calcis vivæ modium, qui ⁵ protinus minui debet, & emit- ti per ⁶ cribrum, & cerni, & tunc in pilam mitti, cui adjicies olei pondo VI. deinde spatha commovebis: quod cum feceris rursus addes olei sextarium, & spatha iterum ⁷ commovebis: tertio olei adjicies sextarium ea ratione spatha commovebis. Tunc alii Juvenes succedant cum pilonibus ligneis, & id efficiant pisando, ut concalefiat ita, ut non dissimilis sit farinæ subactæ. Quod cum bene calefactum fuerit, eum locum, quem stagnare velis, perunges ante oleo, & adhuc calentem maltham induces. Item sebum caprinum, & picem liquidam simul contundes, & facies ad modum ceroti veluti ⁸ pistillos, & pro modo coagmentorum ⁹ conspissabis idem; rimas pro modo suo claudi facies. Item picis duræ pondo XXV. sevi pondo X. corticis suberinæ combustæ & tritæ pondo II. gummi pondo V. sulphuris ¹⁰ vivi pondo VI. cineris

E e   colati

¹ IDEM OLIVAE CVM COLATA MIS- CES] Ita Cod. R. 1. At Ed. V. *id est oliva cum colata misces*: Cod. R. 2. *idest oliva colatum misces*.

² TINCTA COAGMENTA; INDE RIMAS CLAUDITO] Hæc descripsi ex Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *juncta coagmenta. idem rimas claudito*: in Cod. autem R. 2. legitur; *coagmenta rimas claudit*; post verba hæc, nonnulla defunt in eodem Codice R. 2.

³ SANGVINEM BVBVLVM, FLOREM CALCIS ----- IUNCTVRAS LINITO] Palladius, inter cetera (loco commemorato) *Sanguini taurino & oleo florem calcis admisce, & rimas conjunctionis obducito*. Nihil autem eorum in Vitruvii Libris uspiam reperies. Fortasse, Vitruvii ætate, ille *bubulus sanguis* haudquaquam, pro hujuscemodi rebus, erat in usu.

⁴ CINERE CRIBLATO] Vterque Codex:

Palladius de re eadem, *cribellato cineri*: Ed. V. *cribrato*.

⁵ PROTINVS] Ita Codices: Ed. V. *protunc*.

⁶ CRIBLVM] Vocem hanc habent Codices: Ed. V. *cribrum*.

⁷ COMMOVEBIS] Sequens periodus deest in Cod. R. 2.

⁸ PISTILLOS] Sic Codex R. 1. Cod. R. 2. *pastillos*: Ed. V. *pastillo*.

⁹ CONSPISSABIS IDEM, RIMAS PRO MODO SVO] Descripsi hæc ex Cod. R. 1. in quo tamen nulla est interpunctio: Cod. R. 2. *conspissabis, & rima pro modo suo* Ed. V. *conspissabis, id est rimas modo suo*.

¹⁰ VIVI ---- TVNDIS] Quæ exstant inter illa duo verba, leguntur perspicue non modo in Cod. R. 2. verum etiam in Ed. V. sed in Cod. R. 1. omnino desiderantur.

colati pondo II. ceræ vernaculæ pondo VIII. ammoniaci pondo VII. tundis; & sic illinis. Maltha marmorea resinæ pondo X. calcis vivæ, ¹ ceræ propoleos, sive cineris terna, thuris masculi pondo V. olei sanguinis bubuli pondo dena & quina, tundes, & omnia commisces in modum ceroti; atque inde perfricabis: hoc etiam perspicuum marmor efficiet. Item ² faecis pondo XV. ³ ceræ vernaculæ pondo II. ammoniaci pondo V. resinæ frictæ pondo I. sulphuris pondo V. bituminis pondo X. sulphuris vivi pondo I. ⁴ cæmentum pondo V. scobis lapideæ pondo ..... stuppæ pondo X. sevi pondo X. hæc omnia in uno remissa commisces in modum ceroti, & quod ⁵ malthare volueris prius calefacies, ut possit melius inhærere: hæc maltha etiam lapidaria est. Maltha vitraria faciens, & in balneis, ⁶ ostrei combusti & ⁷ creti, ⁸ albi de

¹ CERAE PROPOLEOS] *Propolis* in operibus apum est tertium fundamentum, ac ceræ genus: itaque adhæsi Ed. V. in qua, *ceræ propoleos*, legitur: in Cod. R. 1. *cerapollinis*: in Cod. R. 2. *ceræ pollinis*.

² FAECIS] Sic Ed. V. *Sevi* reposuissim, cum *feci* habeat Cod. R. 1. sed *seuum* ponitur infra. Nullus dubito, quin hic locus sit depravatus. Cod. R. 2. *fac*; sed in hoc Codice nonnulla defunt pertinentia ad propositum locum.

³ CERAE VERNACULAE] Descripsimus hæc ex Codice Regio 1. & ex Vascosani Editione: at Codex Regius 2. habet; *ceræ vernacia*. Credibile est, *ceræ vernacula* nomine hoc loco indicari ceram nondum purgatam, redditamque albam; quæ nunc apud nos nova cera vocitari consuevit.

⁴ CAEMENTVM PONDO V. SCOBIS LAPIDEAE PONDO ---- STUPPÆ PONDO X. SEVI PONDO X.] In Cod. R. 1. legitur: *cominum poda scobis lapideæ pondo.... stuppe* Ed. V. *cementum pondo V. scobis lapideæ pondo decem, sevi pondo decem*. Hoc quoque in loco, non omnia, quæ indicantur a Codice Regio primo, & ab Vascosani Editione, habentur (ut alibi etiam quædam alia defuisse monuimus) in Regio secundo Codice.

⁵ MALTHARE] Verbo hoc usus est etiam Plinius (Lib. XXXVI. Cap. 24.) *Maltha*, ait, *e calce fit recenti*. *Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiæ lapidis an-*

tecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.

⁶ OSTREI COMBUSTI] Sic Cod. R. 1. Legitur autem, *ostri combusti*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. Verum quid ad rem hanc *ostrum combustum* & facilius intelliges quid ad eandem propositam rem facere possint *ostreorum testæ combustiæ*.

⁷ Creti] Ita Cod. R. 1. In Cod. R. 1. legitur, *ceresi*: Editio autem Vascosani habet *ceroti*.

⁸ ALBI DE OVO, FLORES GYPSI] Cod. R. 1. & Ed. V. *albi de ovola aneta, flores gypsi*: Cod. R. 2. (ut descripsimus) *albi de ovo flores gypsi*. Lubens restitui, pro *ovola*, *ovo*, & expunxi vocem *aneta*. Quis tamen negare nunc posset, sequiore illo ævo, quo hoc Compendium commentatus est Auctor noster, *ovola* etiam, pro *ovum*, nonnullos dixisse? Sed, exemplo quocumque deficiente, Cod. R. 2. malui usurpare lectionem. Venerat in mentem, legi posse, *ovo aneta*: *Aneta* enim dicebatur *Anas* ævo sequiore (ut ad idem verbum, *Aneta*, videre est in *Glossario Media & Infima Latinitatis*) quasi noster de *ovo anasino* verba fecerit: sed malui Codicem sequi. Ceterum, vitri fragmentis agglutinandis, utile esse candidum ex ovis testatur Plinius, qui (Lib. XXIX. Cap. 3.) postquam multa de utilibus ovorum proprietatibus tradiderat, subdit hæc: *Et ne quid desit ovorum gratia, candidum ex his admixtum calci vitæ glutinat vitri fragmenta.*

de ovo, flores gypsi, fici candidi, calcis libras singulas simul misces ; & inde farcies. EXPLICIT.

EXPLICIT] Verbum hoc plane demonstrat, eos, qui in Codice Regio antiquiore *Architectura Compendium* describere, reputavisse, illud extremo hoc Articulo XXX. absolutum esse, atque perfectum. Ita etiam Parisienses Editores; cum in Vascosani Editione, post verbum, *farcies*, hæc sequantur verba: *Architectonici Compendii Finis*. At in recentiore Regio Codice, post verbum, *farcies*, adjicitur descriptio alterius

generis malthæ; quod hujusmodi est: *Ammoniæ, cera alba, picis duræ partes æquales; remittuntur ad focum in patella; post hæc autem additur flos calcis, & stappa concisa, & pix liquida, & subigitur, & calidum inducitur*. Tum subjiciuntur duo Articuli, nihil facientes ad rem; nec quidem hoc loco describendi. Ad extremum habentur hæc: *Explicit de Architectura, Incipit de multiplicatione numerorum*.

F I N I S.

EXERCITATIONES

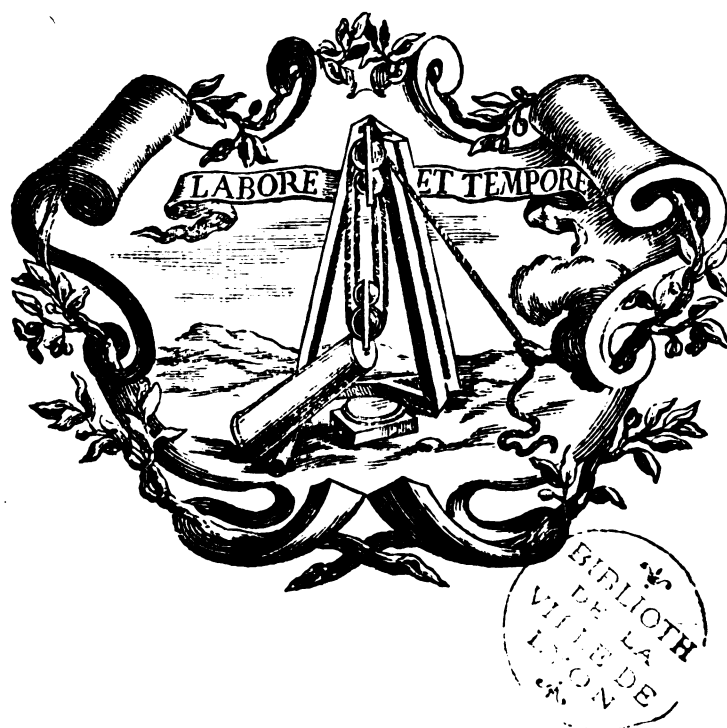
VITRUVVIANAE TERTIAE,

*QUARVM TITVLOS
PRIMA POST PRAEFATIONEM
PAGINA OSTENDET,*

COLLECTAE

CVRA ET OPERA

IOANNIS POLENI.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1741.
Et prostant Venetiis apud Franciscum Pirteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

IOANNIS POLENI
IN EXERCITATIONES
VITRUVIANAS TERTIAS
PRAEFATIO.

INTER eas causas, quibus oppido fit, ut non mediocri difficultate Librorum Vitruvii studium afficiatur, ea certe, quæ ex plurium Opusculorum, haud exiguum lumen Vitruvianis rebus afferentium, raritate proficiscitur, videtur recensenda. Itaque cum prioribus Exercitationibus nonnulla illiusmodi Opuscula contineantur, committendum non putavimus, quin reliqua (quæ nostram in notitiam venire) simillimi generis, eodemque spectantia, circumundique collecta adjiceremus. Porro difficilibus bene multis Vitruvii locis explicandis congesta a nobis Opuscula fore perutilia legentibus, res ipsa (nobis etiam silentibus) declarat. Quamobrem cum eorundem minime negligendam esse utilitatem notum plane atque perspectum haberemus, eademque in ea Vitruvii editione, in qua contenduntur omnes industriæ nostræ nervi, quo propius ad perfectionem, quantum nostra fert mediocritas, accedat, inseri inter annotationes minime possent, quippe quæ nimis longa sint, eadem seorsum edere constituimus, atque edidimus. Hinc multa consequentur: primum Opuscula illa in unum veluti corpus coacta studiosa juvenus inveniet; deinde, ubi annotationibus difficilia Vitruvii loca, quorum causa Opuscula ipsa fuere conscripta, illustrantur, in iisdem strictim & brevissime Auctorum Opusculorum sententiæ poterunt indicari, & ad Opuscula ipsa, & ad necessaria rei propositæ loca, Lectores tuto utiliterque amandari.

In his autem edendis Opusculis, verba Vitruvii, qualia ab Auctoribus referuntur, plane descripsi, neque emendationibus, quibus (quantum in me erit) Vitruvii textum ad antiquam fidem restituere connitar, usus sum; eas enim si quis interligeret, Vitruvii verbis pleræque Auctorum interpretationes haud amplius responderent. Ceterum curavi, ut ea Opuscula, quæ Auctores Italica lingua conscripserant, in Latinam converterentur; curavi, ut nitidius, atque ad rem aptius, figurarum typi inciderentur; curavi, ut Opuscula ipsa in hominum manus emendatiora, quantum operarum ratio patitur, venirent: verbo dicam, curavi, ut omnibus

certo ordine digestis, ac partibus in suos articulos insertis, unum quoddam veluti perfectius corpus constitueretur.

Inter ea vero Opuscula primum locum obtinent Bernardini Baldi *Scamilli Impares Vitruviani* nova ratione explicati; de qua pererudita perque rara Baldi Diatriba in *Exercitationibus Vitruvianis Primis* (pag. 98.) a nobis actum est. At, inquiet fortasse aliquis, raram quidem esse Diatribæ istius editionem primam, verumtamen eandem æneis typis una cum Vitruvio, qui prodiit cura Io. de Laet, excusam non admodum difficulter comparari. Ego autem ea maxime de causa, quod edita fuerit una cum Vitruvio illo, iterum ad principis exemplaris fidem restitutam in lucem esse proferendam, affirmare non verebor. Nimis enim manca & prope deformata illa reperitur, quam Io. de Laet Vitruvianis adjecit. Prætermissa in hac fuere necessaria quædam; ut (pag. 247.) Vitruviana illa; *Igitur statuenda est primum ratio* &c. Vt (pag. 248.) Vitruviana illa; *Hoc autem efficit ea ratio* &c. Præterea, quod caput est, cum in Baldi germano opere, atque adeo in nostro ex eo fideliter descripto, existent Figuræ triginta tres, in editione Ioannis de Laet undecim tantum apparent, reliquæ desiderantur. Quod quidem non operarum indiligentia contigit, sed curatoris consilio, quamvis alicubi, se unam aut alteram omisisse figuram, propterea quod *parum ad rem facere viderentur*, affirmet; at plures sane ex prætermisissis multum quidem ad rem fecissent. Et incuriose adeo ille se gessit, ut litteras omnes, quæ (pag. 250.) ad explicationem Figuræ XXXI. pertinent, suo in textu retinuerit, cum tamen Figuram ipsam omisisset. Nos cuncta suis sedibus restituimus, iis etiam adjectis, quæ ad calcem de suo Ioannes addiderat, nomine illius minime dissimulato. Itaque hujus Opusculi Vitruviani a Bernardino Baldo conscripti, cum prima editio longe rarissima esset, altera vero manca atque imperfecta reputaretur; hercle credidimus operæ pretium esse, eam iterum integram emendatamque proferre.

Alterum autem inter easdem Tertias Exercitationes locum dedimus Epistolæ Claudii Ptolomæi, Cursulensis Episcopi, jam a nobis commemoratæ in *Exercitationibus Primis* (pag. 50.) ex quibus liquere facile potest, cur ea latine reddita (ut a pluribus ejusdem fructus percipi possent) publici juris fieri iterum deberet: in ea enim perficiendi studia Architecturæ & nobilium quarundam aliarum Artium, atque etiam Vitruvii Libros illustrandi nova quædam ratio tam fuse diligenterque proponitur, ut eam Epistolam magno adjumento discantibus futuram speremus.

Tertio loco posita est Ioannis Buteonis ad locum Vitruvii corruptum *de proportionem lapidum mittendorum ad Ballistæ foramen* apta restitutio. Hanc ediderat Buteo ad calcem *Logistica* suæ (pag. 387.) prodiit autem ea

Logistica

Logistica anno 1560. Itaque in editionem Vitruvii, quæ, cura Philandri, formis excusa est anno 1552. induci minime poterat. Porro eam inter Annotationes interfecit Io. de Laet cum Vitruvium ederet, post Cap. XVI. Libri X. (pag. 226.) Et recte quidem ille, non esse prætermittendam judicavit: at, cum ea Annotationis modum longe superet, inter Opuscula ad illustrationem Librorum Vitruvii pertinentia, aptius (ut opinor) a me inserta est.

Sequitur Hemicyclium Berosi, de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. ex Iacobi Ziegleri Landavi traditione. Exstat Lucubratio hæc Ziegleri in Volumine, quod Valderus ex Operibus variis confecit (anno 1536.) ejusdemque mentionem injecit Gerardus Ioannes Vossius in Libro de Univerſæ Matheseos natura & constitutione (pag. 276.) Ea vero Hemicyclii constructio ab Zieglero proposita, quin male habita fuerit, & multis in locis corrupta ab Editoribus, non dubitavi. Quamobrem nonnulla depravata verba, quorum emendationes perspicue se se offerebant, detraxi; & alia, eorum loco, reposui: non tamen omnia, quæ emendanda videbantur, attigi, ne nimis meæ conjecturæ indulgerem. Annotatunculas etiam quasdam addidi locis iis, quibus decesse necessarium schema, tam erat manifestum, quam quod manifestissimum est: eas tamen adposui, non tam ut rem omnino perficerem, quam ut ostenderem, posse quidem ea hoc Opusculo contenta meliore in lumine collocari. Ceterum, Opusculum illud cujuscumque demum farinæ sit, adeo ad Vitruvianas res pertinet, ut minime prætermittendum esse existimaverim.

Et quoniam nemo ex iis, qui vel primoribus labris Vitruvii Libros attigerit, ignorat, obscurissima esse quæ de Echeis, hoc est, de Vasis Theatralibus in libris iisdem reperiuntur, sic scripta, ut indicata noscentibus ea, non autem explicata ignorantibus ea, videantur; e re nostra maxime futurum putavi, si F. Bonaventuræ Cavalerii de iisdem Echeis Diatribam, in Latinam linguam conversam, in Vitruvianas Exercitationes infererem.

Itaque, ea quinto loco posita, locum sextum illi Diatribæ de argumento eodem ab Athanasio Kircherò conscriptæ attribui. Illam autem & hanc, quamvis seorsum Auctores sui non ediderint; attamen ex majoribus eorundem operibus excerpi, & inter res Vitruvianas collocari perapposite posse, reputavi.

Post hæc autem æque difficilis descriptionis Volutæ Ionicæ explanationem addidi, quam Iosephus Salviatus litteris, secundum Vitruvii præcepta, mandaverat eo modo, quem in *Exercitationibus Primis* (pag. 72.) plane exposueram.

Neque tamen Salviatum, neque alium quemquam, qui in illius Volutæ descriptione

descriptione versatus esset, punctum acu, ut ajunt, tetigisse, sanxit Nicolaus Goldmannus; proptereaque, cum Ionicam Volutam quodammodo amissam existimaret, Opusculum conscripsit, quo eam posse restitui, fidenter asseveravit. Quod quidem Opusculum Ioannes de Laet suæ Librorum Vitruvii editioni (pag. 265.) subjecit. In hac autem Volutæ Ionicæ constructione multum ingenii atque laboris in Goldmanno apparet; ac si ea prorsus ad veritatem Lectorem non perducatur, quam tamen diligens rerum Vitruvianarum studium esse oporteat, aperte commonstrat.

Ad extremum, non Ionicæ Volutæ modo, verum omnium obscurarum, difficiliumque rerum, quas tradidit Vitruvius, ubi de Ionico opere egit, illustrationes, quas Vitruvianis locis ope perpetui commentarii adhibere conatus est Ioannes Baptista Bertanus, adposui. De quo Bertani opere nonnulla attulimus in *Vitruvianis Exercitationibus Primis* (pag. 84.) ex quibus & Auctoris studia, & studiorum eorundem hi fructus cognosci facile possunt. Sedulitate porro multa usus est Auctor ille, ut germanas Vitruvii sententias adipisceretur: ipsum vero in Opus (de Italica in Latinam linguam, me curante, translatus) Figurarum copiam induxit, ut ad sua cogitata facilius percipienda, aptius excitaretur Studiosorum imaginatio.

Habes itaque, benigne Lector, integram consilii mei rationem, quam Te quoque ob eximiam tuam humanitatem probaturum, plane confido. Quod autem ad Opuscula ipsa pertinet, nullus dubito, quin, iisdem attentis, Tibi persuadeas, studiosos homines aliquando suam industriam ingeniumque suum non minus in minoribus rebus, quam in majoribus, ostendisse. Vale.

SERIES

SERIES SCRIPTORVM,
 EX QVORVM OPVSCVLIS
EXERCITATIONES TERTIAE
VITRVVIANAE
 COALVERVNT.

- I. Baldus (Bernardinus). Scamilli Impares Vitruviani , nova ratione explicati : Refutatis priorum Interpretum Gulielmi Philandri , Danielis Barbari , Baptistæ Bertani , Sententiis. pag. 225.
- II. Ptolomæus (Claudius). Epistola : in qua agitur de nova Librorum Vitruvii Editione adornanda ; nunc primum ex Italica in Latinam linguam conversa ; Interprete Frid. Ghisio I. V. D. In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Professore. pag. 257.
- III. Buteo (Ioannes). Ad locum Vitruvii corruptum Restitutio. Qui locus est de Proportione inter Lapides mittendos & Balistæ foramen. pag. 267.
- IV. Zieglerus (Iacobus Landavus). Hemicyclium Berofi , de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. pag. 275.
- V. Cavalerius (P. Bonaventura). De Echeis, hoc est, de Vasis Theatralibus , de quibus mentionem fecit Vitruvius Lib. V. Cap. V. Diatriba. Quæ est Caput XXXVI. Operis ab eodem Cavalerio conscripti, cujus titulus est : *Lo Specchio Vstorio* . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 283.
- VI. Kircherius (P. Athanasius). De Echeis, five Phonismis Theatri Corinthiaci a Vitruvio descriptis Lib. V. Cap. V. Diatriba. Quæ est Caput I. Kircheriani Operis, cui titulus : *Phonurgia nova* . pag. 293.
- VII. Salviatus (Iosephus Pictor). Ratio accurate deformandi tum Volutam , tum Capitulum Ionicum , secundum Vitruvii præcepta . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 301.
- VIII. Goldmannus (Nicolaus). Voluta Ionica Vitruvii , hætenus amissa , modo autem restituta. pag. 313.
- IX. Bertanus (Io. Baptista). Loca obscura & difficilia Operis Ionici Vitruviani perpetuo commentario , & figuris illustrata . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 325.

SCAMILLI IMPARES
VITRUVIANI.

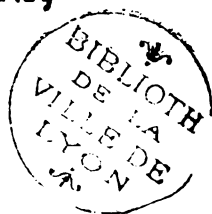
A BERNARDINO BALDO VRBINATE

NOVA RATIONE EXPLICATI,

Refutatis priorum Interpretum

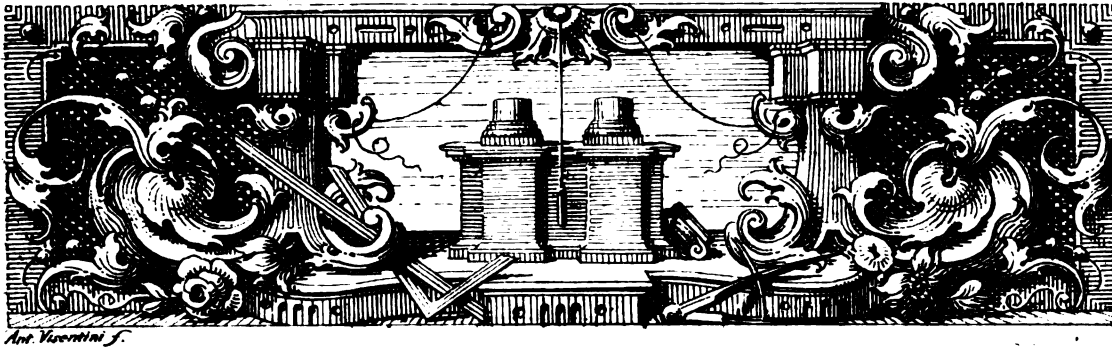
GVLIELMI PHILANDRI,
DANIELIS BARBARI,
BAPTISTAE BERTANI;

Sententiis.

G g

SCAMILLI IMPARES VITRUVIANI

A BERNARDINO BALDO

EXPLICATI.

CAMILLOS impares Vitruvianos explicaturi a re haud alienum esse duximus, primo loco Vitruvii verba, tum demum ea quæ Gulielmus Philander, Daniel Barbarus & Baptista Bertanus commenti sunt, in medium afferre. Ita igitur Vitruvius l. 3. cap. ultimo.

Sin autem circa eadem ex tribus lateribus podium faciendum erit, id constituatur, uti quadre, spire, trunci, corona, lysis, ad ipsum stylobatam, qui erit sub columnarum spiris, convenient. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per Scamillos impares: si enim ad libellam dirigetur, abeolatus oculo videbitur. Hoc autem, uti Scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma & demonstratio erit descripta.

Item libro quinto cap. 9.

S*I corinthia erit (de columna loquitur) scapus & spira uti in Ionica : Capitulum autem, uti in quarto est scriptum ita habeat rationem : stylobatisque adjectio, quæ fit per Scamillos impares, ex descriptione quæ supra scripta est in libro tertio sumatur.*

G g 2

EX

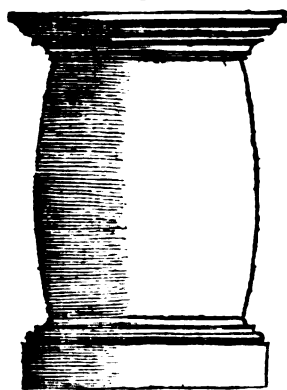
EX GVLIELMI PHILANDRI
in Vitruvium annotat. l. 3. cap. ult.

Scamilli hic & libro quinto capite nono, videntur dicti quasi gradilli: quid autem significant in stylobatarum adjectione, non liquet, & descriptionem pollicebatur Vitruvius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed perit, ut illa de adjectione in mediis columnis proximo capite promissa, & alie multe, quas recensuimus libro primo capite sexto. Si quid postea iudicium aut anni afferent, non inuidebimus studiosis eam utilitatem. Me profecto nequicquam præmittebit mei, si huic auctori, instructissimo, sed lacero, & obscuro, aliquid opis attulero; nam locis omnibus lucem afferre, prorsus est facultatis & eruditionis majoris quam in me profitear. Exorietur spero aliquis, qui meo exemplo excitatus, id præstabit, aut fiet ut atas ventura demat eis tenebras.

Item in libro quinto capite nono.

Ampliavimus libro tertio cum diceret, ita exaquari oportere stylobatas ut haberent per medium adjectionem per scamillos impares. Quid vero jam tunc suspicaremur, libet hoc loco exponere: nam fortasse non fallet a divinatione petatum auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud facias? Eandem plane habuisse in stylobatis rationem Vitruvium, quam in columnis putabamus. Atqui ex eius sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstraveramus, columnis veluti ventrem adjici, (Fig. I.) ut intumescerent in medio, capitibus summa, & imo contractis & diminutis. Itaque cum intelligeremus Athenis urbe Græcia vetustissima, etiam hodie ostendi stylobatas ad basis plinthe latitudinem non respondentes (quæ alioquin forma est, & pulcherrima, & Romanis perpetuo usurpata) sed contractos, existimabamus Græcorum consuetudine per Scamillos impares, id est, cœu gradibus quibusdam, fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus suis & basibus clauduntur; medium versus suburgerent & adangerentur. Id cum non satisfaceret, cœpimus & istud expendere. Initio stylobatam fuisse statim a fundamentorum substructione veluti perpetuum parietem, qui columnarum bases exciperet, ejus partem superiorem coronice, inferiorem basi, reliquo medio spatia ad libellam exaquato, ornari solitam. Eo modo cum esset, alveolatum visum fuisse; pari scilicet, præter circumcurrentes partes, perpendiculo. Id, qui secuti sunt

Fig. I.

sunt

sunt, cum vitare vellent, ad spirarum perpendicularum quicquid reperiebatur (spatio quod cum intercolumnio conveniebat sua relicta specie) efficiebant ut resiliret, sed nusquam magis, aut minus, quam ut ad amplitudinem plinthi basis præter suas projecturas responderet, & intersepti sive plutei partes (ita voco quod ex stylobata non resilit) cum projectis partibus, id est coronæ cum coronice, medium exæquatum cum exæquato medio, & basis cum basi consentirent. Hujusmodi resiliētes stylobatas (quos nisi fallor Scamillos Vitruvius vocat, sive scabellōs aut scamnulos, ut aliqui codices habent, impares autem, quod interstylobatis, id est interseptis, perpendicularo non responderent) cum magis ad rationem podiorum unde spectari soleat, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertionibus, id est sine podio, frontes vel latera adificiorum fiunt, & columnæ ita parieti adherent, ut pars tantum quota promineat (quod diximus hujus libri cap. 1. cum de parastatis loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo perpetuo pariete sub basibus reliquerunt, amotis interseptis, quantum ipsis excipiendis satis esset. Vt sint omnino genera stylobatarum duo, perpetuum & expeditum. Illud, aut uno eodemque ductu percurrit; aut resilit ad spirarum perpendicularum. De expeditis, dixi libro tertio, ubi singulorum generum tradidi rationes. Posterioris nostræ sententiæ inveni vindices, Antonium & Baptistam Sangallos Architectos insignes, ut minus me conjecturæ pæniteat. Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud conjicere non potui. Hactenus Philander, qui tres hic, quod ad hanc rem spectat, opiniones affert, postremam amplectitur. Nos primam & secundam (quod ipse prætermittit) figuris illustrabimus. Tertiæ quoque deformationem, quod & ipse fecit, oculis subjiciemus.

Ex eo qui nunc, ut ipse ait, Athenis visitur stylobata (Fig. II.) A. B. truncus plintho contractior: C. D. plinthus extra solidum stylobatæ projectus.

Perpetuus paries (Fig. III.) sub plinthis basium non resiliens, stylobatarum vero vicem gerens.

Fig. II.

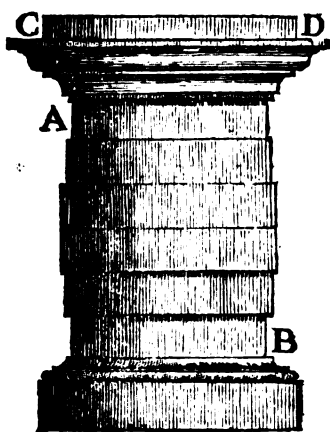
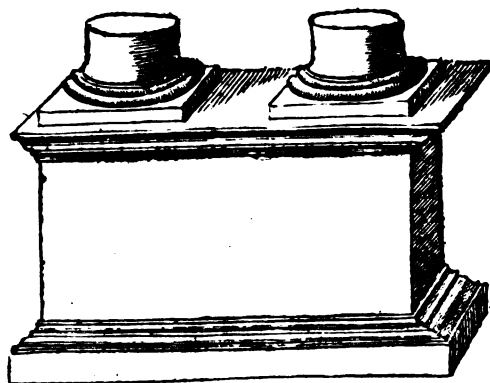
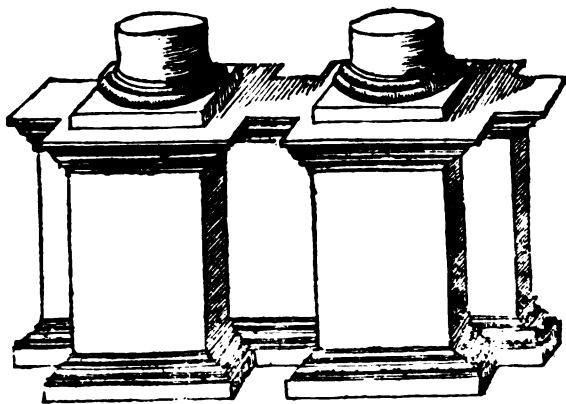

Fig. III.

Stylo-

Fig. IV.

Strylobatæ (Fig. IV.) ad amplitudinem basium plinthis , a pluteo seu intersepto resilientes . Est autem Scamillus ea stylobatæ pars , quæ ab intersepto resilit . Est enim quasi quidam gradillus , scamnulove , ut ita dicam , interseptis perpendicularo non respondens .

Examinatur conjectura Philandri.

Primo negatur perpetuum parietem propterea alveolatum videri , quod præter circumcurrentes partes , perpendicularo par existat . Id enim si fieret , omnes eodem pacto perpetui parietes alveolari oculo viderentur ; Quod sensu ipso iudice nemo sanæ mentis confitebitur . Præterea dicimus nullam hic stylobatis fieri adjectionem , si quidem ipsis sub basium plinthis permanentibus , intersepta seu plutei in interiorum partem recedunt . Cæterum notatu dignum est Vitruvium affirmare , non ideo stylobatam alveolatum videri , si ad perpendicularum sit exæquatus , sed si ad libellam , quæ quidem exæquatio longe ab ea distat , quæ sit ad perpendicularum ; si quidem quæ sit per libellam , horizonti æquidistet , illa autem eidem sit *πρὸς ὀρθῆς* , ut ajunt Græci , hoc est erecta , seu ad pares eidem angulos constituta . Demum hanc Philandri exæquationem , tam facilem esse affirmamus , tam unicuique qui a primo saltem limine Architecturam salutarerit , expeditam , ut schemate illo atque demonstratione , quam pollicitus est Vitruvius , minus indigere videretur . His itaque hoc pacto examinatis , Philandrum a proposito sibi scopo aberrasse clare patet . Philandro itaque relicto , Barbarum eadem enarrantem audiamus .

Ex commentariis in Vitruvium libro tertio capite ultimo .

Circa ades podium ex tribus partibus constitui Vitruvius dicit . Nam a fronte gradus erant , nemo etiam vetat quin postico gradus darentur . Podium erat tanquam manianum , quod nos pozuolum vocamus , constabat autem continenti ad stereobatis modum fabrica , sub columnis enim stylobata posita erant , inter columnas autem , cum stylobatis conjunctus erat murulus , vel continenti
lapi-

lapide, vel columellis, & balaustris interpositis, unde prospectus erat. Podii regula ea est, ut ea membra quæ stylobata habent, eadem & podium habeat, quæ autem membra habere stylobata debeat, dicit esse quadras, spiras, truncos, coronas, lysis, id est, plinths, bases, planum, & exequatum medium, coronices & gulas, quæ omnia membra & partes, podium quoque habere debet: sed hoc interest, quod stylobata resiliit extatque, podium vero in partem contrahitur interiorum. Extantiam stylobata Vitruvius adjectionem nominat, retractionem vero podii, id est quicquid est inter stylobatas, alveolatum vocat. Quid vero per scamillos intelligat, quatenus ad rem pertinet, notum est, quatenus vero ad nomen, difficile est, quoniam eo vocabulo nullos alios usos memini me audivisse, vel legisse. Camillum in quarto libro pro loculamento ponitur in quo aliquid collocatur, eos enim quadros nominamus, id est marginatas tabulas, in quibus pictura ponuntur: Itemque capsum rheda, & tympani receptaculum, Camillum dici potest, & demum quicquid rem unam ab alia separat. Vnde apum cellæ Camilli dicuntur. Cum igitur stylobata promineant, podium retrahatur, videtur podium esse loculamentum quoddam. Quod si scamillum a scamno ducatur, & stylobatas tamquam scabella esse intelligatur, idem sensus erit; atque hoc est quod ait Vitruvius, stylobatam ita oportet exequari, ut habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur, id est, si perpetua, & exequata stylobatæ & podii planicies erit, alveolatus oculo videbitur, quod indecens est. Nam podium continenter in ordine columnarum procedit. Stylobata resiliunt. Sed dolendum est non haberi Vitruvianam descriptionem, quam pollicebatur his verbis: Hoc autem uti scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonstratio erit descripta. Hucusque Barbarus. Qui aut nihil dicit, aut si aliquid, eadem prorsus refert quæ Philander, a quo (authore non laudato) omnia accepisse videtur. Porro quod de Camillo comminiscitur, somnio simile est, cum quia ejus vocabuli nullibi quarto libro (quod viderim) fiat mentio, tum etiam quod a Vitruvio retractionem podii alveolatum affirmet appellari, errat plane toto cælo Barbarus, neque enim de podii retractione loquitur Vitruvius, nec retractionem, de qua tacet, alveolatam proferat. Adjectivum nomen esse, alveolatum dicerent Grammatici, ipsi stylobatæ, tanquam substantivo inhærens. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus (nempe stylobata) videbitur. Sed nil mirum Barbarum barbare locutum, ignoravit enim stylobatam masculini esse generis, unde ait, sub columnis stylobatæ posita erant: Alibi masculini generis facit, ad libramentum stylobatæ sunt collocandi: neutri etiam, quæ autem membra habere stylobata debent. Sed hæc levissima sunt, & grammaticorum castigationibus relinquenda. Certe eadem ratio, quicquid de reliquis sit, quæ Philandrum confodit, Barbarum quoque jugulat. Diximus enim, nullam ob podii interseptive

retra-

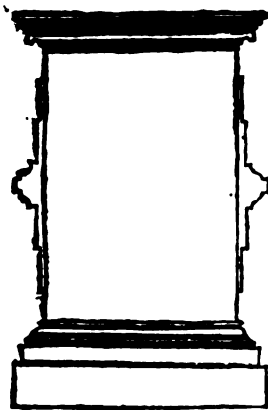
retractionem, ipsis stylobatis adjectionem fieri; detur quippe existantiam stylobatæ scamillum esse, nulla propterea per scamillum huic stylobatæ adjectio facta est. Quod quidem his non respondet quæ hoc loco præstanda esse manifeste docet ipse Vitruvius. Barbaro itaque cum suis Camillis & loculamentis prætermisso, ad Baptistam Bertanum accedamus; is enim, eo libello quem lingua vernacula de operis Ionici rationibus scripsit, probe auctoris mentem se affecutum proficitur. Nos igitur, ut hunc etiam minus recte ad veritatem collimasse ostendamus, ea quæ ab ipso hac de re scripta sunt, in medium proferemus. Præpositis Vitruvii verbis: *Vti quadra, spira &c.* Illa etiam, quæ paulo inferius posita sunt, subjungit.

Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Mox commentationem ingreditur, ita scribens, ut nos ex Italico sermone Latine vertimus.

Id querit Auctor, symmetrias quibus superiora epistylorum membra conformantur, adjectionibus quæ fiunt ad medios stylobatas convenire, quas sane ad-

Fig. V.

jectiones paulo ante docuerat, per scamillos seu gradillos impares fieri oportere: quod quidem hoc pacto præstabitur. Addatur stylobata trunco (Fig. V.) sexta pars crassitudinis columnaris scapi, ita ut dimidium hinc, & dimidium inde ipsius sextæ partis apponatur, dimidium postea totius altitudinis stylobatæ in partes septem dividatur, quarum una cymatio dabitur, cujus quidem prominentia ipsam altitudinem æquabit, quod reliquum est, in duodecim partes secabitur, quarum tres prima fascia, quatuor secunda (quæ ad medietatem usque primæ adjectionis eminebit) quinque demum tertia ascribentur, cujus eminentia quod reliquum est ejusdem adjectionis implebit. Porro eadem ratione aliam stylobatæ partem conformabimus. Quibus absolutis, habebimus

stylobatam cum adjectionibus per medium, eodem ordine quo epistylia conformantur, & hoc ad auctoris mentem, nempe, Vti habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Etenim stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, speciem scilicet vasi præ se ferens ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto. Porro scamilli stylobatis ipsis convenient, eo quod derivationes ab epistyliis habeant, & epistylia ab ipsis. Corona demum stylobatæ addenda altitudo quartam scapi columna partem æquabit, quæ tota in partes septem secabitur, quarum una cum dimidia echino tribuetur, qui ad quadrantem circuli conformabitur, tres reliquæ corona ipsi dabuntur cum cymatio;

cymatio ; quæ quidem a stylobata tantum exstabit , quantum ipsemet plinthus . Cymatium porro corona sexta parte altum erit : gula autem , quæ & lysis dicitur , una cum labio duas partes cum dimidia accipiet , & tantundem prominebit . Cæterum stylobatam hac eadem ratione conformatum in Exquiliis vidimus prope Divæ Mariæ Majoris templum , in hortis Dominici Blanchini Patricii Romani , qui licet injuria temporis male haberet , ornamentorum nihilominus quæ prædiximus vestigia retinebat : Quæ omnia inferius ad ipsiusmet auctoris nostri mentem lineavimus .

Post hæc ita pergit.

Multi sane putarunt se veram intelligentiam eorum , quæ a Vitruvio scripta sunt , posse absque praxi adipisci , non pauci quoque theoricæ expertes , eadem exponere sunt conati . Verum neutrum me iudice quisquam humanitus potest assequi : nam praxis & theorica , utraque extremis terminis unico spiritu conjuncta est adhibenda , ut tanti auctoris docta simul , & concisa scripta intelligi valeant . Cum autem ad hanc usque diem altera ab altera divisa fuerint , factum est , ut diversi illa diversimode exposuerint , variasque opiniones in medium attulerint . Vti apud F. Iucundum , Albertum Durerium , Baptistam Albertum , Casarem Casarianum , Sebastianum Serlium , Gulielmum Philandrum , Danielem Barbarum , videre licet . Præcipue ad ea verba , quibus auctor agit de scamillis imparibus . Nam nonnulli quid senserint dubie explicarunt , alii pro certo affirmarunt intelligenda de ipsorum stylobatarum a podii superficie resiltionibus . Quæ opinio (bona eorum pace) tantum a vero auctoris sensu abest , quantum a tenebris lux ipsa . Si enim ejus verba diligenter examinare velimus , ita aperta & clara inveniemus , ut nullo pacto de ipsis resiltionibus interpretari queant . Dicit enim ,

Stylobata ita oportet exequari , uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares .

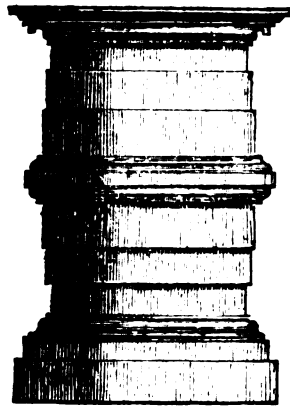
Vnde manifeste colligitur , Vitruvium id solum sibi velle , ut adjectiones stylobata faciat , easque per scamillos seu gradillos impares : quod evidentius ostendit tertio libro , inquit , Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit in superioribus membris respondeat symmetriæ epistylorum . Tam igitur ex his , quam ex illis verbis , clare cognoscitur , Vitruvium de stylobata tantum verba facere , ejusque adjectionem velle fieri ad instar ejus quæ est epistylorum , porro epistyliis adjectio facta est membrorum . Etenim antiquis mos fuitigna , arcuum vice , columnis superponere , unde architravium nomen ab arcu , & traba compositum : cæterum ipsis trabibus ornatus gratia ex materia adjectionem quandam per scamillos impares fecere , quos quidem scamillos gradillosve ea ratione absolverunt quam Vitruvius attulit , quæ postea species per elegantiores Architectos a molli materia ad lapidum duritiem translata fuit . Hac pauca dixisse sat fuerit , utpote necessaria

H h

ad

ad enucleandam difficultatem questionis illius, de qua superius verba sunt facta.
 Hucusque Bertanus, cujus stylobatæ scamillati speciem (Fig. VI.) ut melius cognoscatur, oculis subijcimus.

(Fig. VI.)

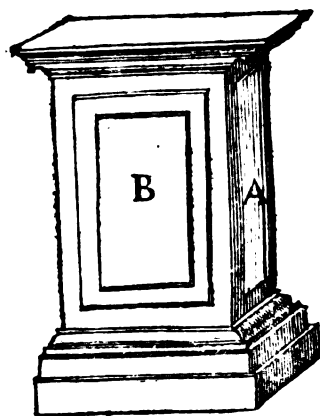
Certe hæc Bertani deformatio nonnullis Vitruvii verbis ita quadrat, ut primo intuitu his, qui ad vivum veritatem non penetrant, plausibilis possit videri. Adjectio hic fit stylobatæ, & hæc per scamillos impares, fit per medium, & ita fit, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondentem habeat symmetriam epistyliorum. Præterea, si fides Bertano, vetustorum marmorum nititur auctoritate. Hisce tamen non obstantibus, Bertanum a vera auctoris intelligentia aberrasse, inque verbis illius interpretandis hallucinatum esse,

facile patebit. Ea enim veritatis est vis, ut simulac e tenebris emerferit, quæcunque præstigiola & fucis illita veritatis ipsius speciem præ se ferre videbantur, expellat, labefactet, destruat. Primum igitur Vitruvii verba depravasse, vel e luxato, & mendoso Codice descripsisse clare patet. Ait enim, *ad ipsam stylobatam, qui: Item sub columna spiris conveniant, pro, sub columna spiris conveniat. Stylobata ita oportet exaquari, pro, stylobatam ita oportet exaquari. Scamillo ad id convenientes fiant, pro, scamilli ad id convenienter fiant. Vtique adjectio in stylobatis, pro, uti quæ adjectio in stylobatis.* Ex his facile cognosci potest, ipsum latina aut penitus ignorasse, aut tenuem saltem, & obscuram eorum notitiam habuisse. Quæ cum ita sint, nulli mirum si luxatis Vitruvii verbis, & perperam interpretatis, a vera auctoris mente exciderit: si quidem, ut ait Philosophus, verba eorum, quæ sunt in animo passionum, quæ vero scripta sunt, eorum, quæ in verbis, signa sunt. Sed esto Bertanus verba verborumque vim optime calluerit, dicimus, eum nec veritatem e tenebris liberasse, nec quæ attulit de suo protulisse; etenim Philander longe ante ipsum hanc fere per scamillos adjectionem excogitaverat, atque eandem veluti ineptam, & ad auctoris mentem nihil facientem, repudiaverat. Ita enim Philander, *existimabamus, inquit, Græcorum consuetudine per scamillos impares, id est cæu gradibus quibusdam fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri, ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronibus suis & basibus clauduntur, medium versus suburgerent, & adangerentur. Id cum non satisfaceret, cepimus & istud expendere.* Hactenus Philander, ex cujus verbis deformatum stylobatam in superioribus lineavimus.

At

At dicet fortasse Bertanus, non utique cognovit Philander adjectionis huius, & scamillorum symmetriam de epistylis esse petendam: optime. Sed quid dices Bertane, si aliter ea verba intelligenda esse, ac tu intellexisti, ostendemus? Negas? Quomodo illa explicas? *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur.* dicis. *Stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares.* Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, speciem videlicet vasis præ se ferens, ventre turgido, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto. Satis sanus es? non ne vides tunc alveolatum oculo non se ostensurum stylobatam, si adjectio ex Vitruvii præscripto facta fuerit? Venenum certe ægro antidoti loco propinasti. Si scamilli non addantur, alveolatus oculo videbitur, scamillos addis, alveolatus non apparet. Quid addis si contra mentem authoris addis? Porro quod antiquum te stylobatam in Exquilis vidisse affirmas, nihil fere facit ad rem, multa enim fecere antiqui, quæ nisi cum vitio imitari nemo queat. Quid? nonne in perversto templo quod adhuc Tiburi visitur, & in Ariminensi fornice, Corinthiæ bases nullos plinthos habent? Nonne contra Vitruvii præscriptum, & antiquorum Græcorum usum, Romæ in Titæ Vespasiani & Constantini fornicibus, & alibi, denticulos videas sub mutulis positos? licentia hæc est, & non imitanda licentia, licet & hæc suos habeant vindices, & imitatores. Utique hoc ingenii sui, ut ipsi visum est, partu ita mirifice Bertanus est delectatus, ut loco ornamenti stylobatam huiusmodi marmoreum ostio domus suæ, quæ Mantuæ est, adaptum, æternæ memoriæ consecraverit. Frustra tamen labores prodegit, quando usus ipse, & communis hominum consensus, iis, quæ pro sua sibi libidine finxerat, auctoritatem ademit. Nos igitur Bertano prætermisso, rem hanc novissime omnium aggrediemur, & quid hac in re illustranda ingenio possimus, periclitabimur. Principio cum assiduis cogitationibus rem

Fig. VII.

hanc animo versarem, illud occurrebat; fieri posse, scamillos Vitruvium tympana quædam appellasse, stylobatæ trunco appacta, & quota eorum parte exstantia, ne scilicet alveolatus oculo videretur. Primo itaque simplex adjeci tympanum, quasi scamillum ab exæquata stylobatæ planicie protuberans, mox huic tympano aliud impar, hoc est, minus apposui, quasi alterum scamillum, ut hoc pacto ex Vitruvii præcepto stylobata per medium adjectionem per scamillos impares fortiretur. Ejus rei figuram exemplarve huiusmodi exhibemus (Fig. VII.) A. simplex tympanum, B. duplex.

H h 2

Hæc.

HÆc mihi cum multis de causis minus satisfacerent, primum quod exemplum nullum ejusmodi scamillorum apud antiquos invenirem, tum quod vero minus simile videretur, Vitruvium rem tam facilem & exiguam, ita religiose, eaque constantia præcepisse; ad alia me conferens, in iis tandem quæ modo allaturus sum, animo conquievi.

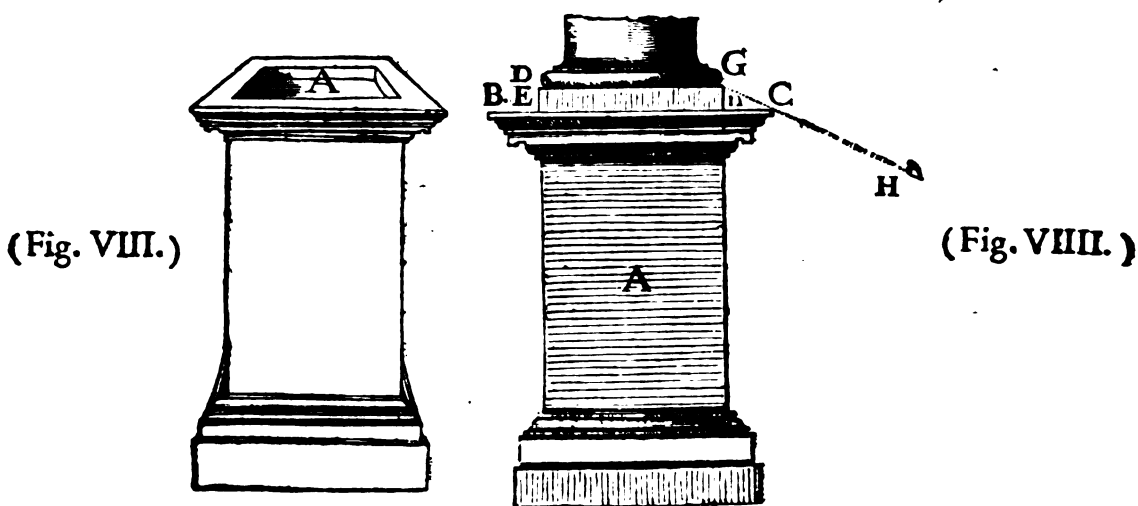
Certe durum mihi videbatur, stylobatæ superficiem ad normam coræquatam, alveolatam Vitruvium appellasse. Quis etenim mente constans, exæquatam complanatamque superficiem alveolatam sibi videri affirmet? aliam igitur causam, propter quam alveolatus stylobata diceretur, pervestigavi, & veritatem ipsam, ni fallor, inveni. Alveus, Varone teste, cava cortex est, ubi quid propter concavitatem reponitur, Vas quoque, in quo apes mellificant, unde Tibullus,

Rure levis verno flores apis ingerit alveo,

Compleat ut dulci sedula melle favos.

Sed & tabula lusoria ad latrunculorum ludum accommodata, alveus dicitur, nos tabulerium vernacule appellamus. Vnde Plinius, *Messala diem natalis sui egit, transtulit alveum cum tessera lusorium*. Alveatum itaque, hoc est, in alvei modum excavatum, vel ut ait Vitruvius alveolatum, id omne dicitur, quod excavatum est. Vnde Cato de re Rustica, *fulcos*, ait, *si locus aquosus erit, alveatos esse oportet*. Alveolatum igitur stylobatam illum recte appellabimus, qui ad instar alvei excavatus videatur, licet ad libellam exæquatus. Formam itaque alveolati stylobatæ oculis subjicimus.

Sitque alveus ubi (Fig. VIII.) A. cur autem adjectione juxta Vitruvianum præscriptum per scamillos non facta, alveolatus oculo stylobata, licet non sit, appareat, deinceps patefaciemus. Est enim stylobata (Fig. VIII.)

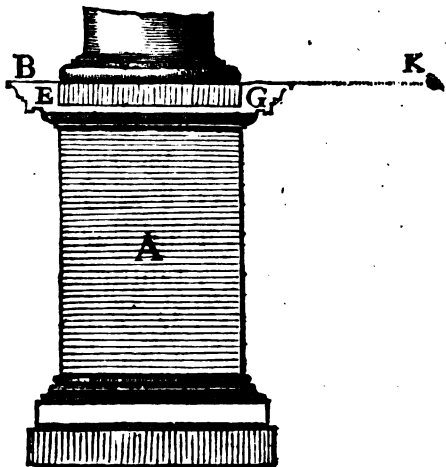
A. cujus

A. cujus ad libellam constituta planicies B. C. basis suppositæ plinthus E. n. oculus H. Dico oculo in H. constituto, stylobatam A. alveolatum videri. Ducatur recta H. C. G. quæ quidem visionis radius est, erit igitur stylobatæ planicies B. C. horizontis loco, quare plinthis G. n. erit ac si intra alveum quendam immersum esset, oculo enim in H. constituto non apparebit, sed erit ac si thorax ipsi B. C. planiciei impositus esset; basis itaque ipsi oculo in H. constituto plinthis carens videbitur. Cui quidem vitio occurrere volens Vitruvius, adjectionem per scamillos, ut ex ejus verbis colligi potest, excogitavit.

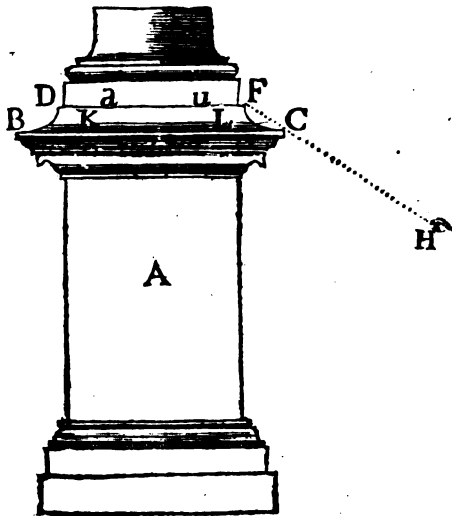
VT autem stylobatæ alveolatio, & plinthis in ejus alveo immersio lucidius appareat, inferiorem apposuimus deformationem. Esto enim oculus in horizonte ipso ubi (Fig. X.) B. K. basis autem plinthus alveo immersus E. G. Quibus constitutis, basis ipsa absque plinthis apparebit, quod utique oculo in H. constituto in superiore schemate apparere docebamur.

Remedium quæritur. Esto idemmet stylobata (Fig. XI.) A. cujus planicies ad libellam exæquata B. C. addatur itaque per medium

(Fig. X.)

(Fig. XI.)

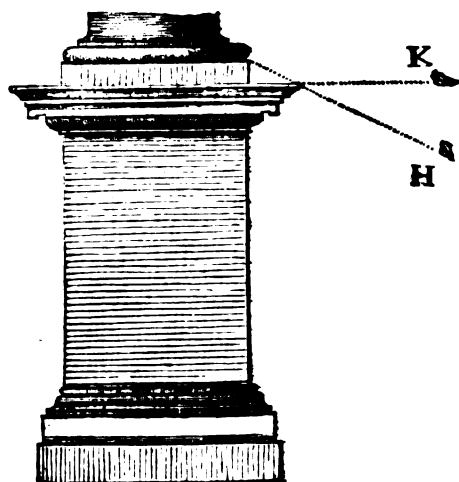

stylobatam scamillus K. L. cui quidem imponatur basis plinthus D. F. sit autem oculus, ut in prima figura ubi H. erit opticus radius linea ipsa H. C. F. oculo igitur in H. posito, omnia ea exstantia apparebunt, quæ supra punctum F. fuerint constituta, at supra a. u. lineam integra basis posita est, adjecto igitur scamillo K. L. stylobata, quod ad integræ basis visionem

nem pertinet, oculo H. alveolatus non videbitur, quod sane ex Vitruvii præscripto efficiendum fuerat.

HIs igitur ita uti dictum est constitutis, debita basis integræ species, ut ex sequenti schemate apparet, se se ostendet. Eadem enim species adjecto scamillo oculo (Fig. XII.) H. se se offeret, atque occurrebat oculo in K. stylobata absque scamillo existente.

(Fig. XII.)

O B I E C T I O.

Sed objiciet fortasse quispiam, Vitruvii regulam universalem esse; neque enim ait, stylobatam oculo eminentiorem, ita oportere exæquari, uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares, sed simpliciter de quocumque stylobata verba facit, par itaque est adjectionem, de qua Vitruvius, unicuique stylobatæ deberi.

D I L V T I O.

Respondemus, minus oportuisse Vitruvium se de eminentiore stylobata locutum declarare. Nemo enim non videt, illum tantum stylobatam, qui oculo sit elatior, alveolatum videri, atque ideo scamillorum adjectionem juxta præscriptam rationem postulare; utique scamillorum adjectio medicina quædam est, quare, sicuti potionem ægris tantum propinamus, ita scamillorum adjectionem illis tantum stylobatis facimus, qui si scamilli non adderentur, alveolati (veluti ostensum est) apparerent. Nec frustra, me judice, ait fieri debere per scamillos impares, siquidem altiores stylobatæ altiore, humiliores vero humiliorem scamillum requirunt, & certe hæc per scamillos facta adjectio, per medium stylobatam adjectio appellanda est. Quandoquidem scamillus ipsi stylobatæ adjectus, altiore & augustiore, ut ita dicam, ipsum stylobatam reddit. His declaratis, ad difficillimum ejusdem auctoris locum, qui paulo infra est, elucidandum accedemus. Ita enim obscurus est, ut nisi ab iis, quæ a nobis declarata sunt, auxilium petas, frustra fere in eo intelligendo labores. Vitruvii verba hoc loco a nobis repetita ita habent.

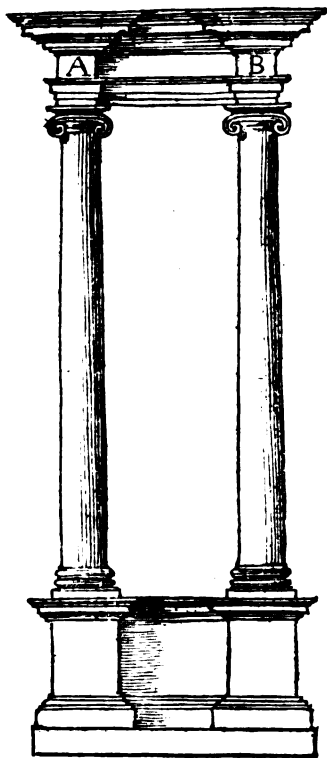
Capitulis

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis non ad libellam, sed ad aequalem modulum collatis, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Philander iudicii alioquin acerrimi vir, & in hoc auctore illustrando cæteris omnibus longe præstantior, locum hunc difficultate, ut puto, rei deterritus, vel ne bis ad eundem, ut ajunt, lapidem offenderet, sicco pede pertransiit. Barbarus autem, ne quis illum eo nomine reprehenderet, rem totam hisce verbis explicavit.

Locus hic videtur locum illum declarare in quo dixit de adjectione stylobatarum. Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resiliētes, uti respondeant adjectioni stylobatarum. Intelligit autem de his partibus, quæ supra capitulum in epistyliis collocantur. Nam supra capitulum respondentes partes in epistyliis resiliunt, & partes interpositæ retrahuntur; habent tamen eadem membra, & easdem partes, quemadmodum podium habebat eadem cum stylobatis, scilicet quadras truncos, lysis, & alias. Hujus exemplum est superius in descriptione ultimi templi, ubi podium positum est. Hucusque Barbarus, cujus schema ex eodem loco petitum,

(Fig. XIII.)

oculis proponitur (Fig. XIII.) A. B. scamilli juxta Barbarum epistyliis adiecti atque resiliētes.

Primum quæro, num ex Vitruvii verbis capituli, vel epistylia resilire debeant, hoc est, ad libellam non collocari? Certe de capitulis loquitur auctor, ita enim ait, *capitulis non ad libellam, sed ad aequalem modulum collocatis, &c.* Idem fatetur Barbarus hisce verbis, *Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resiliētes, uti respondeant adjectioni stylobatarum.* Quæ cum ita sint, haud recte facere videtur Barbarus, qui pro capitulis epistylia resilire facit. Respondebit forsitan, si capituli resilire non possunt, epistylia saltem ipsa resiliunt. Hæret Barbarus, vel incidit in Scyllam, dum vult, ut ait Poeta, vitare Charybdim. Vtique, etsi scamillos epistyliis adjicias, quomodo capitulos ad libellam non collocas? certe ad libellam collocasti: si enim supremas eorum planities libella perpendes, ad libellam dispositos esse comperies. Perperam igitur expla-

nasti; propterea quod ea, quæ a te proponuntur, auctoris ipsius verbis & sententiæ

tentiæ minus congruant. Addimus, tuam hanc adjectionem; licet primò aspectu plausibilem, ineptam prorsus esse, inutilem, & falsitati penitus obnoxiam. Certe ex Vitruvii præscripto imi epistylîi crassitudo summo co-

(Fig. XIV.)

lumnæ scapo respondere debet; esto itaque imi epistylîi superficies (Fig. XIV.) A. B. C. D. summus columnæ scapus E. F. quadratum ipsius summi scapi peripheriæ circumscriptum G. H. I. K. scamillus juxta Barbarum resiliens H. L. M. I. quibus ita positus, pars ipsa prominens vacuo innititur, & sub se, contra naturam ipsam, nihil habet solidi: disquire quotquot a temporis edacitate relicta sunt antiquitatis ve-

stigia, & nullibi perpetuis epistylîis columnis impositis scamillos hujusmodi, resilientesve partes adpactas, esse comperies.

EXplodatur igitur Barbarus, qui dum rem improbe a se intellectam, explicare conatur, omnes architecturæ leges atque instituta pervertit.

Bertanus, ut in superioribus visum est, fascias ipsas epistylîorum adjectiones appellat. Ipsum ego Bertanum interrogem, num adjectionem epistylîis facere oporteat vel ne? certe epistylia de quibus Vitruvius loquitur, nulla indigent scamillorum adjectione, frustra siquidem diceret Vitruvius, epistylîis, veluti stylobatis ipsis, fascias esse addendas. Præterea notandum, Bertanum hoc loco hæreticorum mores fuisse imitatum, qui dum ex sacris literis sententias aliquas in medium adducunt, ne se suis met gladiis imprudentes jugulent, mutilas illas, & decurtatas afferunt. Dixisse namque debuerat, quo pacto superiora inferioribus cohæreant, quidve sibi velint ea verba,

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis collocatis, non ad libellam, sed ad aequalem modulum collocatis, &c.

Quid enim cum fasciis capitulorum illa verba, *non ad libellam, sed ad aequalem modulum collocatis*? Durum fortasse videbatur tibi Bertane, capitulos ad libellam & perpendicularum directos & collocatos, non ad libellam dici constituendos. Sed opportune jam tempus est, ut veritatem ipsam, e tenebris erutam, in lucem vindicemus. Declaravimus quo pacto intelligendum esset, stylobatam alveolatum posse videri; modo qui capituli non ad libellam collocati dicantur, explicabimus. Ad libellam fane æquatam directamve planitiem eam dicimus, quæ horizontis ipsius libramento æquidistat, ita enim Vitruvius primo libro de Amusio, ad indagandos ventos collocando, scriptum reliquit; *Collocetur ad libellam*

lam marmoreum Amussium mediis manibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut Amussium non desideretur. Capitulos itaque ad libellam

(Fig. XV. & Fig. XVI.)

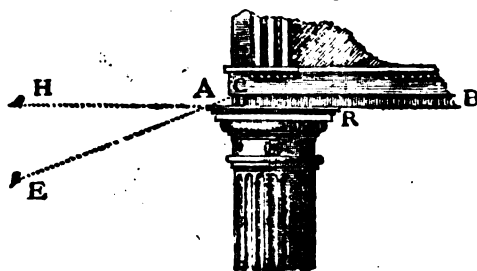

in summis columnarum scapis collocatos illos dicas, quorum omnium supremæ superficies ita ad libellam æquatæ sunt, ut nulla eorum parte protuberent: collocatos autem non ad libellam illos, qui aliquid eminens a librata eorum summa planicie habent, ut in subjectis diagrammatibus (Fig. XV. & Fig. XVI.) facile est videre:

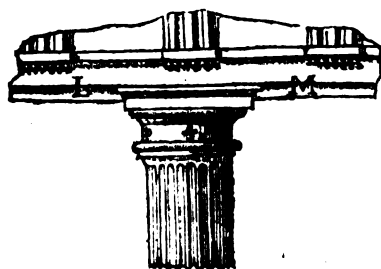
re: in quibus capitulus ad libellam A. non ad libellam vero B.

Porro quamobrem Vitruvius non ad libellam capitulos collocari velit, his verbis, licet subobscurè, declarare videtur: *In superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*: hoc est, ideo scamillos capitulis esse addendos, ut symmetria epistyliorum respondeat, videlicet, ut nulla epistyliis ipsis pars deesse videatur. Durum certe est Vitruvii dicendi genus: *Non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit*; pro eo, quod dicendum fuisset; *Non ad libellam, sed ea lege collocatis, ut eas adjectiones habeant, quæ stylobatis adjectæ fuere*. Etenim modulus variis apud latinos subest significationibus: Modulus est μέτρον mensura particulave, quæ totum corpus, seu ædificium, metitur; est etiam mensura quædam in aquæductibus; ratio quoque certa, ut in cantu mensura: hoc sensu hic accipiendum est vocabulum, idem enim est, ac si dixisset, ad æqualem modum. Præterea (ni fallor) in sequentibus verbis causalis deest particula, legendumque: *Vt in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*. Quid autem hoc ultimo sibi velit, licet superius declaraverimus, subjectis tamen schematibus demonstrabimus. Est enim capitulum (Fig. XVII.) A. R. ad libellam collocatus, cui impositum epistylium C. D. B. capituli projectio D. A. oculus E. A. C. itaque pars C. D. oculo in E. constituto, non apparebit, sed epistylîi pars quædam intra capitulum immergetur, ut videre est in figura (Fig. XVIII.) in qua epi-

(Fig. XVII.)

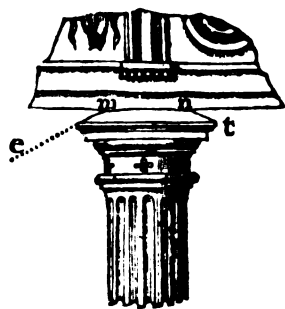
(Fig. XVIII.)

I i

stylii

stylii prima fascia L. M. tota pæne infra æquatam capituli superficiem demergitur. Ad hoc igitur, ne mutilum mancumve epistylium appareat, sed ejus symmetria prorsus respondeat, oculo in (Fig. XIX.) e. collocato,

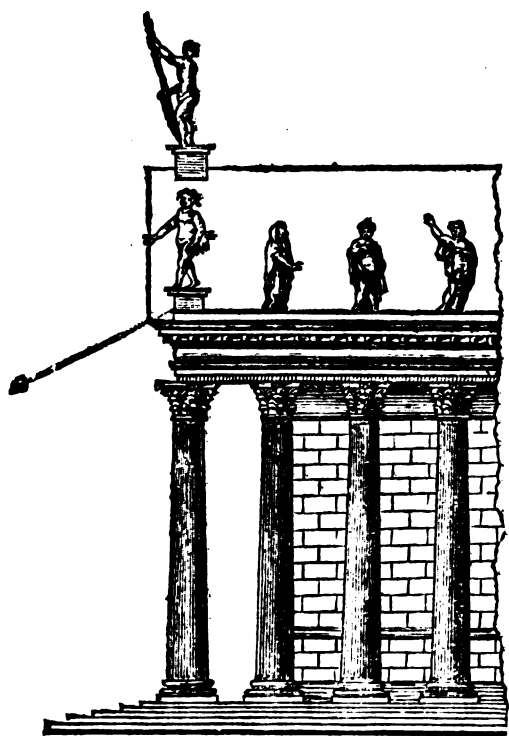

addatur capitulo per medium scamillus m. n. t. Erit itaque ea pars capituli m. n. t. non ad libellam collocata, sed ad æqualem modum, uti adjectio, quæ in stylobatis facta fuerat. Quibus absolutis, oculo in e. collocato, ita apparebit, ac si idemmet oculus, ut in superiore schemate XVII. in H. esset constitutus.

NOtandum interim, quod ad hanc capitulorum per scamillos adjectionem pertinet, nihil prorsus nos ex antiquis ædificiorum vestigiis conjicere potuisse. Nullumque esse eorum qui vetustorum ædificiorum reliquiis dime-tiendis lineandisque operam impenderunt, qui de his scamillis adjectionibusve fecerit verbum. Veruntamen apud Leonem Baptistam Albertum, acrem ingenio virum, ac præter cæteros hac in specie solertem, libro suæ Architecturæ septimo, capite decimo, ubi de ingentibus templorum fornicibus loquitur, hæc scribit; *Illud adverti in templis maximis, quod columna ad tantam operis vastitatem forte non respondiſſent, perduxisse Camurarum cornua, quod in eorum arcubus sagitta semidiametrum excederet ex tertia: qua res etiam ad venustatem accessit. Est enim se se in sublime attollens testudinatio agili-or, ut ita loquar, atque explicatior. Illud hic non pratercundum censeo, in testudinationibus arcuum capita ad minus prolixiora semidiametro efficienda sunt, quantum spectantibus occupant coronarum prominentia, ne medio ex templo intueri possint.* Hæc ille, qui octavo præterea libro, capite tertio, ubi de facellis, sepulchris, pyramidibus, & hujuscemodi aliis ædificiis sermonem habet, hæc item addit: *Sunt qui inter primam & secundam aram, quippiam, veluti latastrum, suggesti loco, interposuerint, quo esset opus celsiori cum venustate.* Hæc ille, qui hisce saltem verbis scamillorum adjectionem (licet hunc Vitruvii locum non expenderit) se cognovisse testatum reliquit. Lucianus etiam ille Benverardus, qui mirabilem Federico Feltrio Duci invictissimo regiam Urbini architectatus est, hæc se non ignorasse opere ipso est protestatus. Hic enim in cavis ædium exstruendis, earum porticus ita constituit, ut arcuum cornibus, quæ capitulis columnarum incumbunt, adjectiones faceret. Modo, ut antiquos ipsos hanc scamillorum rationem minus ignorasse cognoscas, nonnulla ex antiquitatis gremio petita exempla, proferemus. Romæ in platea quam Presbyterorum appellant, quæ quidem iis qui a Pantheo ad columnam Antonimanam pergunt occurrit,

occurrit, pervetusti templi visuntur vestigia; quod, nonnullorum testimonio, Marti dicatum Antoninus ædificavit: hoc itaque, licet vetustate consumptum, multarum sui partium atque pulchritudinum desiderium faciat, multarum nihilominus rerum, quæ ad optimæ architecturæ rationes spectant, copiam præbet: is enim qui templo huic præfuit ædificando, ut ex ædificiî ipsius forma colligitur, probe ædificatoriæ rei cognitione valuit. Nam præter id, quod coronici mutilis appositis denticulos non addiderit, Zophorum etiam, quem ad circum quora sui parte protuberantem delumbavit, octava altitudinis suæ particula (duodecima voluit Vitruvius) inclinavit. Novit enim ille sublimiorem lineam, quæ ab oculo ad summam rem extenditur, longiorem esse, & ideo resupinatam ejus rei, quæ videtur, speciem facere. Ille idem, ut oculo satisfaceret, supra coronam in lateribus templi perpetuum murulum (scamillum probe dices) erexit, idque teste

(Fig. XX.)

Andrea Palladio, ne statuarum imæ partes, quæ ipsis essent impostæ, coronarum projecturis, oculis furarentur. Non erit autem ab instituto alienum ejus rei diagramma (Fig. XX.) ex ipsomet Palladio desumptum, ob oculos ponere.

Illud etiam ad scamillorum considerationem in primis pertinet, quod is, qui Pantheon (templorum omnium pulcherrimum & vetustissimum) a fundamentis erexit, adjunctiones hujuscemodi prætermittendas esse non putavit. Tribus enim coronis totum ædificiî ambitum circumcîngentibus, ne (oculo tantum a templi fundamentis remoto, quanta ædificiî totius esset altitudo) earum projecturæ adpactarum columnarum bases absorberent, scamillos tres, quibus bases ipsæ fulcirentur, adjecit; quorum officio ab eo, quem diximus,

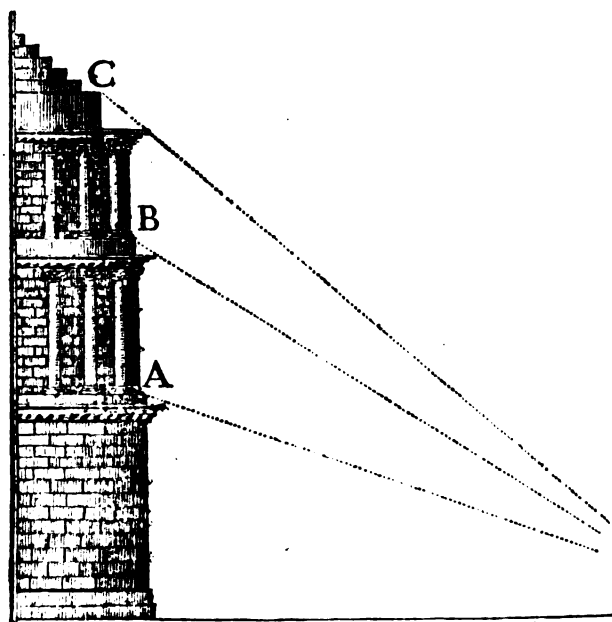
loco, integræ columnarum bases spectarentur. Tres igitur, ut diximus, scamillos circumcurrentes disposuit, hosque impares, infimum enim,

I i 2

qui

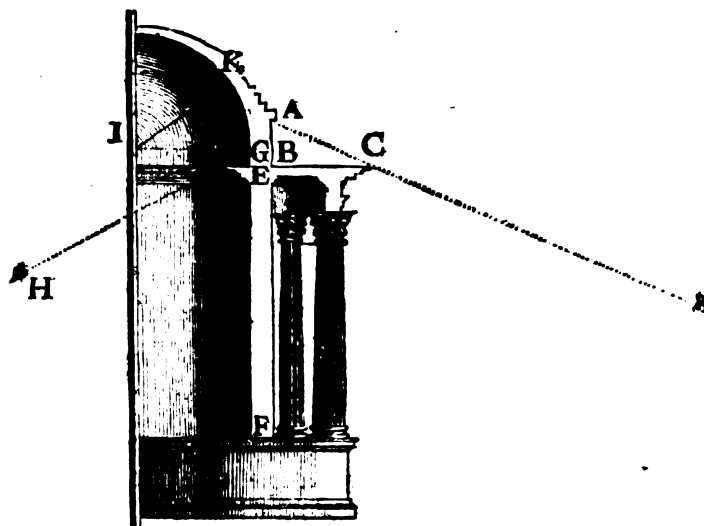
(Fig. XXI.)

qui (Fig. XXI.) A litera in subiecta templi orthographia notatur, reliquis humilior, secundum B. primo quidem elatiorem, tertium vero C. reliquis longe sublimiorem, quorum tota ratio, tum ab radiis opticis, & coronarum projecturis, tum ab iis, quæ de scamillorum adjunctionibus Vitruvius docuit, manifeste dependet.

Addam & aliud vetustissimi templi, quod adhuc Tiburi visitur, exemplum. Duo hic præter cætera, quod ad rem nostram attinet, notatu digna conspiciuntur: scamillus suggestumve (Fig. XXII.) A. B. quod optica linea C. A. causa, & projectura B. C. ab ipsa B. C. planitie confurgit: pertingit autem C. A. radius usque ad eum locum ubi illius sistitur oculus, qui tota porticus latitudine ab ipsa templi basi recedit. Præterea illud quoque ad hanc rem pertinet, unde qua ratione sacrarum ædium cameræ faciendæ

(Fig. XXII.)

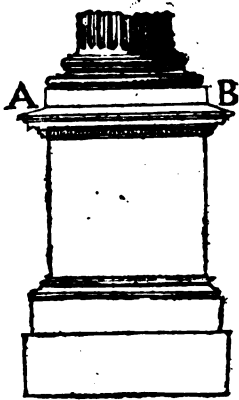

fint

sint addiscere possumus. Constituta enim E. F. parietis cellæ altitudine, & ipsa I. G. ad perpendiculum ipsi E. F. addita, nec non coronicis E. D. projectura determinata, ab oculis ejus, qui in templi ostio sit constitutus, radius extendatur opticus H. G. qui ipsam F. E. G. perpendicularem tangat in G. ducta igitur G. I. summæ coronicis libramento æquidistans erit, I. vero tholi ipsius hemispherice centrum. Mota igitur I. G. circa centrum I. concava tholi superficies G. K. circinnabitur. Cæterum auctarii loco notandum, non potuisse Baptistam Albertum has fornicum camera-rumve adjectiones, ut fecit, determinare: siquidem hæ non ad totius ædificii commensum veluti bases & columnæ proportionem respondent, sed ab opticis prorsus radiis, & coronarum projectionibus sumuntur. Quod quidem ille non ignoravit, qui in Tiberis ripa rotundam ædem, quam Diyi Stephani appellant (nonnulli Vestæ fuisse templum contendunt) ex-ædificavit; novit id quoque Bramantes noster, ut in ea ædicula videre est quam Romæ in monte Aurelio Divo Petro dicatam construxit.

Sed jam satis superque de iis scamillis, qui ad superiores ædificiorum partes adaugendas faciunt: modo quo pacto antiqui Architecti scamillis ipsis in inferioribus usi fuerint, exemplis propositis patefaciemus. Profecto quod ad stylobatas attinet, pauca sunt antiquitatis vestigia, unde id facile possit observari: quædam tamen ad hanc usque diem perduxit ætas, in quibus per scamillos factas adjectiones manifeste comperies. Rarissimæ sunt vetustorum templorum reliquæ, in quibus columnas stylobatis impositas cernas, alterum tamen exemplar, & illud si fides Palladio, hac in specie unicum, Alifii in Umbria conspicitur, in quo pronai columnæ, subjectis stylobatis fulciuntur, templi enim hujus architectus, eo quod librata stylobatarum summæ planicies a solo ita essent elatae, ut

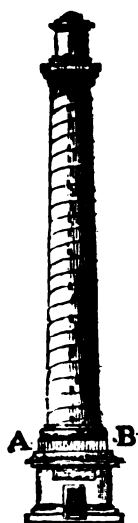
(Fig. XXIII.)

contemplantium oculos altitudine superarent, ne stylobatae (quod vitii in primis damnat Vitruvius) alveolati viderentur, scamillos adiecit, atque scamillis ipsis bases impositas collocavit: cujus quidem rei exemplum ne desideretur, ejusdem stylobatae imaginem, ita uti habet, ob oculos ponimus, (Fig. XXIII.) Scamillus A. B.

Alterum scamillorum hujusmodi exemplum mirabilis illa columna præbet, quam in Trajani foro S. P. Q. R. ejusdem Imperatoris memoriæ consecravit. Cum enim stylobatae altitudo ab egesti montis solo, humanæ staturæ proceritatem longe superaret,

(Fig. XXIV.)

raret, ne basis imposita aspicientium oculos frustraretur, ad scamilli adjectionem architecti industria confugit. Nos, ne cui præfatæ speciei desiderium fieret, ejusdem columnæ cum scamillo adjecto imaginem (Fig. XXIV.) apponendam putavimus. Scamillus sub basi A. B.

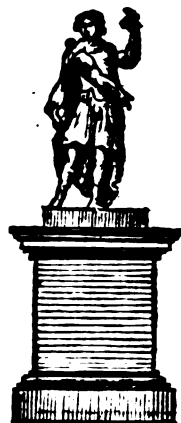
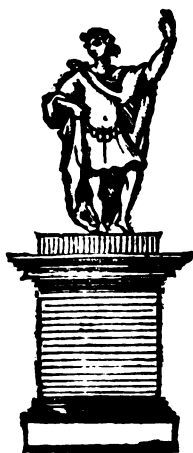
Scamillis iidem ingeniosissimi veteres, iis in stylobatis usi sunt, quos statuis clarissimorum virorum supposuerunt. Idque cum jam dicta de causa, tum etiam ut hoc pacto e quodam quasi suggesto auctoritate & majestate spectabiliores se se præberent. Eisdem illis quoque signis supposuere, quæ aut in concavis templorum ædiculis, aut in ipsis fastigiorum acroteriis essent collocandæ. Quorum cum diversæ sint formæ, nos nonnulla eorum exempla graphice lineata subijcimus.

Quidam igitur unicum tantum Scamillum adjectum habent, ea tamen lege, ut quasi basis cujusdam plinthus stylobatæ solidum æquet, ut in subjecto exemplo (Fig. XXV.) videre licet.

Aliis duplices scamilli adjecti sunt, quorum alter stylobatæ solidum æquaret, alter autem eodem esset contractior. Fuere item qui unico tantum scamillo, eoque ipso stylobata contractiore, usi sunt, ut in subjectis schematibus (Fig. XXVI. & XXVII.) videri potest.

(Fig. XXV.)

(Fig. XXVI.) (Fig. XXVII.)

Quidam

(Fig. XXVIII.) (Fig. XXIX.)

Quidam resimatos , etiam scamillos ita , ut ex appositis deformationibus (Fig. XXVIII. & XXIX.) colligi potest , adhibuerunt.

Libet hic , ut speculationibus hisce nostris pondus & auctoritatem addamus , ejusdemmet Vitruvii verba ex secundo sexti libri capite in medium ponere .

Nulla , inquit ille , architecto major cura esse debet , nisi uti proportionibus rata partis habeant adificia rationum exactiones . Cum ergo constituta symme-

triarum ratio fuerit , & commensus ratiocinationibus explicati ; tunc etiam acuminis est proprium , providere ad naturam loci , aut usum , aut speciem , & detractionibus vel adjectionibus temperaturas efficere , uti cum de symmetria sit detractum aut adjectum , id videatur recte esse formatum : sic ut in aspectu nihil desideretur . Alia enim ad manum species esse videtur , alia in excelsa : non eadem in concluso , dissimilis in aperto : in quibus magni judicii est cognoscere quid tandem faciendum sit . Non enim veros videtur habere visus effectus , sed fallitur saepe ab ejus judicio mens . Quemadmodum etiam in scenis pictis videntur columnarum projectura , mutulorum ecphora , signorum figura , prominentes , cum sit tabula sine dubio ad regulam plana : similiter in navibus remi , cum sint sub aqua directi , tamen oculis infracti videntur , & quatenus eorum partes tangunt summam planitiem liquoris , apparent uti sunt directi ; cum vero sub aqua sunt demissi , per naturam perlucidam raritatem remittunt enatantes ab suis corporibus fluentes imagines ad summam aquae planiciem , atque ibi commota efficere videntur infractum oculis aspectum . Hoc autem sive simulacrorum impulsu , seu radiorum ex oculis effusionibus (uti physicis placet) cum videamus , utraque ratione videtur ita esse , uti falsa judicia oculorum habeat aspectus . Cum ergo quae sunt vera , falsa videantur ; & nonnulla aliter , quam sunt , oculis probentur ; non puto oportere esse dubium , quin ad locorum naturas aut necessitates , detractiones aut adjectiones fieri debeant : sed ita ut nihil in his operibus desideretur . Hac autem etiam ingeniorum acuminibus , non solum doctrinis , efficiuntur . Hæc Vitruvius , eadem fere hisce verbis explicans , quæ breviter libro primo capite secundo attulerat , ita enim habet . Non puto oportere esse dubium , quin ad locorum naturas aut necessitates detractiones , aut adjectiones fieri debeant . Hac autem etiam ingeniorum acuminibus , non solum doctrinis , efficiuntur . Igitur statuenda est primum ra-

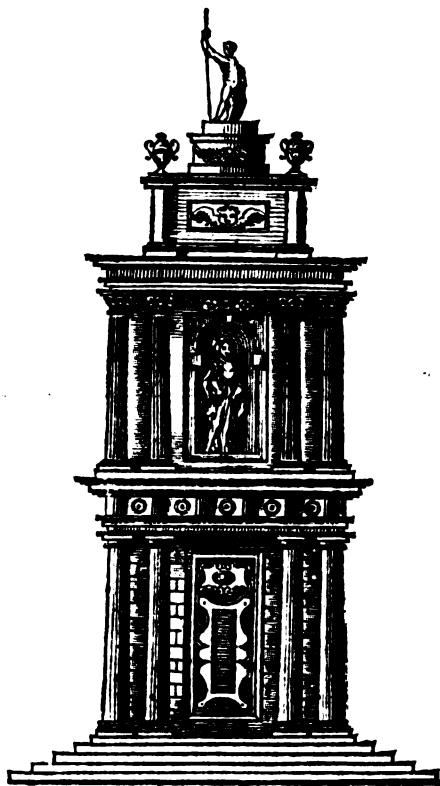
tio

tio symmetriarum, a qua sumatur sine dubitatione commutatio; deinde explicetur operis futuri, & locorum imum spatium longitudinis, & latitudinis, cuius cum semel fuerit constituta magnitudo, sequatur eam proportionis ad decorem apparatus, uti non sit considerantibus aspectus Eurythmia dubius. Item & libro tertio, capite secundo. Etiamque angulares columna crassiores facienda sunt ex sua diametro quinquagesima parte, quod ea ab aere circumciduntur, & graciliores esse videntur aspicientibus. Ergo quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum. Et paulo inferius de contracturis columnarum agens. Haec autem propter altitudinis intervallum, scandentis oculi speciem fallunt, quamobrem adjiciuntur crassitudinibus temperatura. Venustatem enim persequitur visus, cuius si non blandimur voluptati proportionem & modulorum adjectionibus, uti id, in quo fallitur, temperatione adaugeatur, vastus & invenustus conspicientibus remittetur aspectus. Idem capite ultimo libri ejusdem: Item secundum ratam partem ad eundem modum ex altitudine columnarum expedienda sunt altitudines epistyliorum; quo enim altius oculi scandit acies, non facile persecat aeris crebritatem: dilapsa itaque altitudinis spatium, & viribus extrita, incertam modulorum renunciat sensibus quantitatem: quare semper adjiciendum est rationis supplementum in symmetriarum membris, ut cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipsa colossiciora, certam habeant magnitudinum rationem. Demum ante finem ejusdem capituli. Membra omnia, quae supra capitula columnarum sunt futura, id est, epistylia, zophori, corona, tympana, fastigia, acroteria, inclinanda sunt in frontis suae cujusque altitudinis parte duodecima. Ideo quod cum steterimus contra frontes, ab oculo linea duae si extensa fuerint, & una tetigerit imam operis partem, altera summam; quae summam tetigerit, longior fiet. Ita, quo longior visus linea in superiorem partem procedit, resupinatam faciet ejus speciem. Cum autem, uti supra scriptum est, inclinata fuerint, tunc in aspectu videbuntur esse ad perpendicularum, ac normam. Ad haec faciunt etiam quae retulit libro quarto, capite quarto: Crassitudines autem earum (de columnis loquitur) extenuentur his rationibus, uti si octava parte erunt quae sunt in fronte, haec fiant novem partes, in conclusio enim aere, si quae extenuata erunt, non discernentur; sin autem videbuntur graciliores, cum exterioribus fuerint stria vigintiquatuor, in his facienda erunt viginti octo, aut trigintadua, ita quod detrahitur de corpore scapi, striarum numero adjecto adaugebitur ratione, quo minus videbitur, & ita exaequabitur dispari ratione columnarum crassitudo. Hoc autem efficit ea ratio, quod oculus plura & crebriora signa tangendo, majore visus circuitione pervagatur. Namque si duae columna aequae crassae lineis circummetientur, e quibus una sit non striata, & altera striata, & circa strigum cava, & angulos striarum linea corpora tangat, tamen si columna aequae crassae fuerint, linea quae circumdata erunt non erunt aequales, quod striarum & strigum circuitus majorem efficit
linea

Linea longitudinem. Sin autem hoc ita videbitur ; non est alienum in angustis locis , & in concluso spatio , graciliores columnarum symmetrias in opere constituere , cum habeamus adiutricem striarum temperaturam . Hæc fere sunt quæ Marcus Vitruvius de adjectionibus detractionibusque symmetriarum , ut rationibus temperatæ , venustate simul ac decore , aspicientium oculis ad blandirentur , conscripsit . Quæ quidem nisi pernecessaria , & ad operum rectam explicationem opportuna judicasset , nequaquam gravissimus & solertissimus auctor , tanta sermonis prolixitate , tot repetitionibus inculcasset . Nos autem , antequam operi extremam imponamus manum , de adjectione , quæ per Scamillos fit in ædificiis illis , quæ in sublimi confurgunt , nec non de vitio eorum , qui symmetrias ea ratione non temperant , sermonem faciemus .

ESto itaque sepulchri Mausoleive orthographia (Fig. XXX.) præstat modo delineatam ejus in tabella formam , ad opus ipsum transferre . Duplici igitur id negotii ratione absolvetur , vel enim iisdem symmetriis quibus designatum est ædificabitur , vel juxta Vitruvianum præceptum detractionum adjectionumve adaugebitur temperaturis .

(Fig. XXX.)

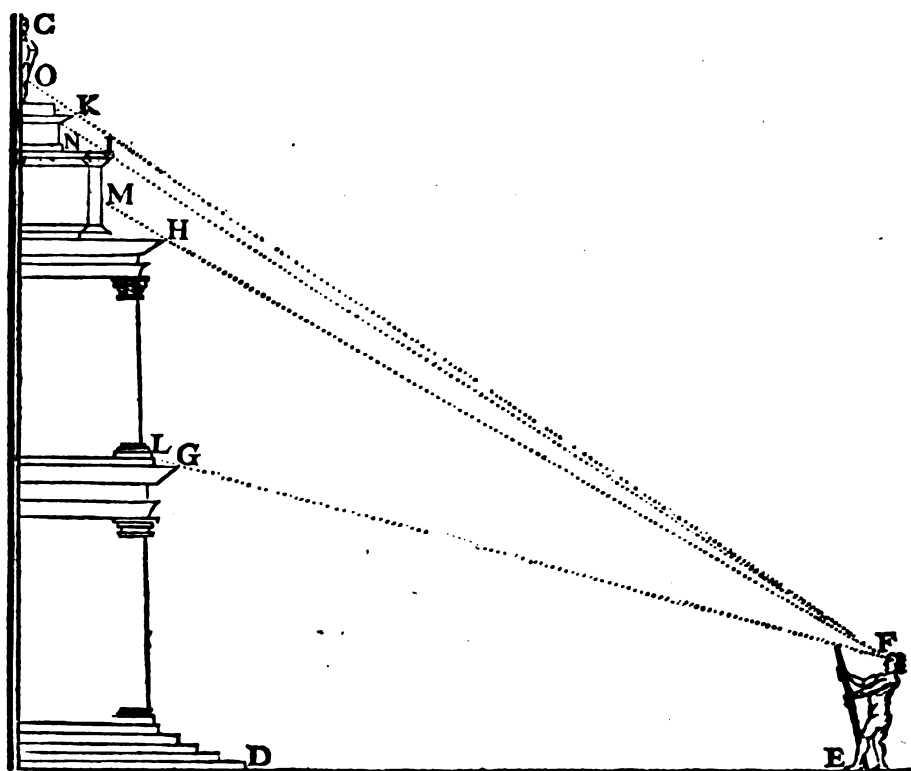

K K

Sic

Sic ædificii orthographia rudi Minerva lineata (fat enim fuerit si altitudinum & projecturarum custodiantur dimensiones) esto, inquam, molis ipsius orthographia C. D. (Fig. XXXI.) æquati soli planicies D. E. locus aspectus E. sit autem D. E. recta, totius ædificii altitudini æqualis, spectantis oculus F. exeant igitur a pupilla F. per projecturas ducti optici radii F. G., F. H., F. I., F. K. qui orthographiæ lateri occurrant in punctis L. M. N. O. Molis igitur partes, quæ prædictis notulis a projecturarum libratis planiciebus superabunt, oculos respicientium non fugient, quæ vero inferiores fuerint, nullatenus conspiciantur.

(Fig. XXXI.)

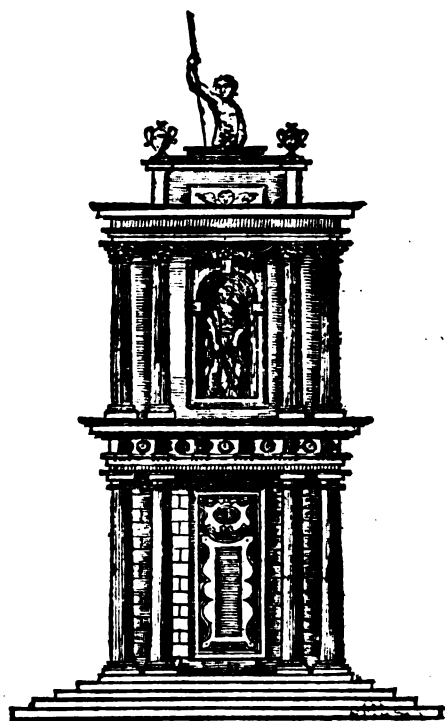

Porro

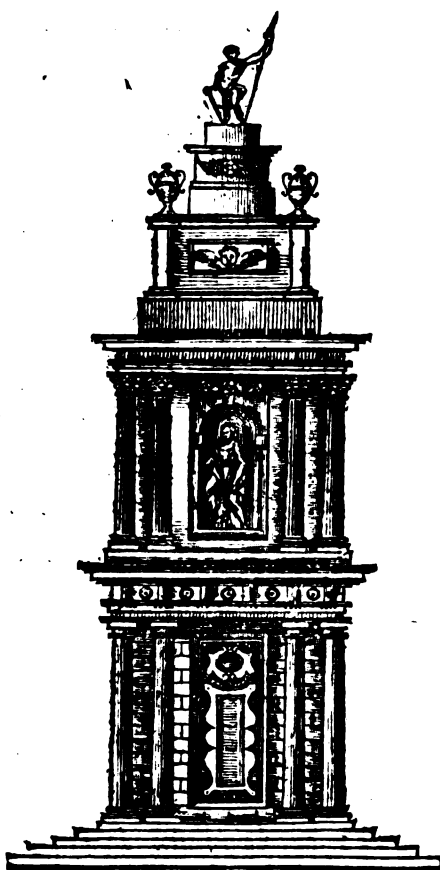
Porro qualis ædificii ita constituti species oculis se præbeat, ex subiecto diagrammate (Fig. XXXII.) cognoscere licet, cuius imaginem si cum prototypo conferas, nanam cernes, pumilam, contractam, mutilam, ac omni prorsus maiestate atque lepore carentem. Non ante igitur luxata in artus restituentur, quam ædificii partes, quæ in alveos demersæ videbantur, in sublime confurgant.

Quod tunc demum fiet, si tantæ altitudinis scamilli operi ipsi adiciantur, quantum de solido coronarum projecturæ oculis adimebant. Cæterum scamillorum symmetrias schema illud suppeditabit, cuius ope quotæ partes ædificii demergerentur agnovimus: quod ex subiecto schemate (Fig. XXXIII.) palam fiet.

(Fig. XXXII.)

(Fig. XXXIII.)

Temperatum itaque adjectionibus Diagramma ita habebit. His declaratis, appendicis loco historias quasdam, ex Ioannis Tzerzæ Chiliadi-

K K 2

bus

bus, ex Libro variaz Historiaz octavo, Historia 193. & Lib. xi. Historia 381. decerpas, ad hanc rem opportune facientes, in medium afferemus.

Ex Chiliade octava Hist. 193. de Alcamene statuario.

Οἱ Ἀλκαμήδης χαλκουργὸς ἴω, καὶ γῆυι Νησιώτης,
 Καὶ τῷ Φειδίᾳ σύγχεον, καὶ τέτῳ ἀντείσας.
 Δίῳ ὦν καὶ ἐκινδύνωσε μικρῷ θανεῖν Φειδίας.
 Οἱ Ἀλκαμήδης Διειδῆς ἐπλαττεν ἀνδριάντας,
 Ἀπὲχον ὦν καὶ ὀπτικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας.
 Θαμίζον δὲ ταῖς ἀγοραῖς, καὶ διατρίβων ταύταις,
 Καὶ θειασάς, καὶ φιλητάς, καὶ θιασώτας εἶχεν.
 Οἱ δὲ Φειδίας ὀπτικὸς πελῶν, καὶ γεωμέτρης
 Ἄριστος, ἀκριβώσας πετλῶ ἀνδριαντουργίαν,
 Καὶ πάντα πράττων πρόσφορα τόποις, καιροῖς, προσώποις,
 Φροντίζων κοσμοποιῶν, πλέον δὲ καὶ τῶν ἄλλων,
 Κατὰ τὴν Τζέτζλιν καὶ αὐτὸς τὰς ἀγοράς ἐμίσει,
 Καὶ φιλητῶν καὶ θειαστῶν εἶχε τὴν τέχνην μόλις,
 Ἐπεὶ δὲ ἐδέησε ποτὲ δήμῳ τῷ Ἀθιναίων,
 Λύω τινα ἀγάλματα τῇ Ἀθιναῖ ποιῆσαι,
 Ἐπὶ κίονων ὑψηλῶν μέλλοντα σχεῖν τὴν βάσιν,
 Ἄμφω ἐδημύργησαν τῷ δήμῳ κελδοσθέντες.
 Τῶν ὦν ὁ Ἀλκαμήδης μὲν, τόπῳ θεῶς παρθένης,
 Λεωτὸν ὁμῶς εἰργάζετο καὶ γυναικεῖον τύπον,
 Οἱ δὲ Φειδίας, ὀπτικὸς τελεῶν καὶ Γεωμέτρης,
 Καὶ σωειῆς σμικρότατα φαίνεσθαι τὰ ἐν ὕψει,
 Ἐποίησε τὸ ἄγαλμα ἀνεωγὸς τὰ χεῖλη,
 Τὰς μυζωτῆράς πε αὐτῶν ἔχον ἀεσπασμῶδες,
 Καὶ τὰ ἄλλα πρὸς ἀνάλογον ὕψους καὶ τῶν κίωνων.
 Ἐδοξε κρείττον τῶν λοιπῶν τὸ Ἀλκαμήδους εἶναι.
 Φειδίας ἐκινδύνωσε βληθῆναι δὲ ποῖς λίθοις.
 Ὡς δὲ ἦρθη τὰ ἀγάλματα, καὶ κίονες ἐστάθη,
 Τὸ μὲν Φειδίας ἔδειξε τὸ ἀγνὸς τὴν τέχνης.
 Καὶ πᾶσι διὰ στόματ' ἄλλων ἴω ὁ Φειδίας,
 Τὸ Ἀλκαμήδους γελασόν, καὶ γέλωτος Ἀλκαμήδους.

Has

Hæc ita Latine ad verbum.

Alcamenes faber erat ærarius, & genere insulanus,
 Phidiæ sane contemporaneus, & illi æmulus,
 Propter quæ periclitatus est prope Phidias ut moreretur.
 Alcamenes speciosas fingeat statuas,
 Perspectivæ ignarus, & Geometriæ.
 Cum autem frequens esset in plateis, & in illis versaretur,
 Admiratores habebat, amatores, & sodales.
 Phidias vero perspectivus existens, & geometra
 Perfectus, diligentissime statuariam tractabat,
 Et singula faciebat consona locis, temporibus, & personis;
 Curam gerens decoris maxime, & aliarum rerum.
 Et juxta id quod placet TZETZÆ, ipse quoque plateas obibat;
 Et amatricem, & spectatricem artem solam habebat.
 Cum autem aliquando oporteret populum Atheniensem
 Duas quasdam statuas Minervæ constituere,
 Quæ altam super columnam basim erant habituræ;
 Ambo a populo jussi fabricaverunt.
 Quorum Alcamenes imaginem Deæ Virginis
 Gracilem simul fecit, & fæminilem aspectum habentem;
 Phidias vero perspectivus cum esset, & Geometra,
 Et cognoscens brevissima apparere quæ in sublimi sunt;
 Fecit statuam hiantibus labris,
 Et naso quidem præditam distracto;
 Et alia ad rationem altitudinis columnarum.
 Visa est melior reliqua Alcamenis esse statua;
 Et Phidias periclitatus est lapidibus obrui.
 Porro ubi in sublime positæ sunt statux & constitutæ in columnis,
 Quæ Phidiæ erat, præ se tulit nobilitatem artis.
 Et ex tunc in ore omnium fuit Phidias,
 Alcamenes vero ridiculum, & Alcamenes risus.

Ex Chiliad. undecima Hist. 381.

ΚΑΙ Οὐπτικὴ δὲ σωτελεῖ σὺ τῇ Γεωμετρίας,
 Πολλαῖς μὲν ἄλλαις μηχαναῖς, ἔπειτα τῇ ζωγράφῳ,
 Καὶ ἀγαλμάτων τέχναις δὲ, ἔπειτα ἀνδριαντεργαῖς.
 Λεῖ γὰρ ἔστι ὕψος σωορᾶν, καὶ μήκη ἔστι τὰ βάθη,

Γνα

Ἴνα ἔ ὄργανα ποιῇ ἀρμόδια τῷ ὕψει ,
 Τῷ μήκει , ἔ τῷ βάθει ἀνάλογα ὁμοίως .
 Καὶ τὰς μορφὰς δὲ τῶν γραπτῶν ἔ τῶν πλαστῶν ὡσαύτως
 Ἀλλων ὀργάνων . δεῖται γάρ τὸ σύμμετρον τὸ ὕψος ,
 Ὡσαύτως ἔ τὸ μήκος δὲ , καὶ σύμμετρον τὸ βάθος .
 Ἀλλων δὲ τὰ μακρότερα , ἐτέρων τὰ βραχέα .
 Ὅμοίως ζωγραφίαις δὲ , καὶ ἀνδριαντουργίαις .
 Ὅσα μὲν ἔγγιστα τῇ γῆς μέλλουσι εἶναι ἔχουσιν ,
 Συμμέτρως ἔχουσιν τὰς μορφὰς ἅπαντα ταῦτα πρέπει .
 Ὅσα δὲ εἰς ἄρσιν σύμμετρον ἀνεγερθῆναι δεοί ,
 Χρεῖαν ἐκείνων τὰς μορφὰς τῇ ἀσύμμετρων πλάττειν ,
 Ὡς ἂν εἰς ὕψος λάβωσι πάντα τὴν συμμετείαν ,
 Τὸ ὕψος κλέπτειν εἰώθη ἔ γάρ τῇ θεωρίᾳ .
 Καὶν σύμμετρον ποιήσεως τοῖς κάτω τῇ εἰκόνι
 Ἄνω σαθεῖσαν , εἰδοῖς ἂν ἔσαν συμμεμικυῖαν .
 Ἄν περ δὲ πλάσης τὴν μορφήν ἀσύμμετρον τοῖς κάτω ,
 Τὸ ὕψος πάλιν σύμμετρον δεικνύει τὴν εἰκόνι .
 Οὕτως ὑπάρχει χρησίμους πολλοῖς Γεωμετρίᾳ .
 Καὶ σὺν αὐτῇ ἔ Ὀπτική , ἔ μᾶλλον ζωγραφίαις .

Ita Latine ad verbum .

Οptice sane utilis est , cum Geometria ,
 Multis quidem aliis machinis , & arti picturæ
 Et imaginum artibus , nec non statuariæ .
 Oportet enim altitudines considerare , & distantias , & profunditates ,
 Vt instrumenta fiant consona altitudini ,
 Distantiæ , & profunditati proportionata similiter .
 Et aspectus quidem picturarum & plasticæ fictarum pariter .
 Aliis enim instrumentis eget mediocris altitudo ,
 Pariter & distantia , & mediocris profunditas ,
 Aliis quæ sunt longiora , aliis item breviora .
 Similiter in picturis , & statuariis artibus .
 Quæcunque enim proximam terræ positionem habitura sunt ;
 Mediocres habere debent aspectus , & omnia sane decenter .
 Quæcunque vero elevationem mediocrem sortitura sunt ,
 Oportet facere aspectu graciliora .

Quæ

Quæ autem elata altitudine tollenda sunt,
 Oportet facere aspectibus immoderatis,
 Ut in altitudine collocata recuperent proportionem.
 Consuevit enim altitudo furari aspectionem.
 Et ubi feceris imaginem proportionatam in humili,
 Videbis eam in sublimi apparere contractam.
 Quod si feceris aspectum immoderatum in humili,
 Altitudo proportionatam reddet imaginem.
 Sic itaque multis utilis est Geometria,
 Et cum ipsa Perspectiva, & maxime Picturis.

HAftenus difficilem & tenebrosam scamillorum rationem verbis explicare contendimus. Qua quidem in re si quid præstiterimus unde ad cæteros aliqua perveniat utilitas, impensi laboris atque operis minime poenitebit. Sin autem aut parum, aut nihil profecerimus; sat nobis abundeque erit, nos rem OEdipo conjectore indigentem, & doctissimis viris vel prætermittam, vel perperam intellectam, aggredi non formidasse. Surget fortasse aliquis, qui majori & vegetiori ingenio præditus, veritatem hanc a tenebris vindicatam, feliciori conatu in lucem proferat. Reprehendant nos obsecro nostras hæc lucubratiunculas inspecturi, dummodo ita redarguant, ut ea, quæ a nobis ignorata fuerint, bonarum artium, atque Architecturæ in primis studiosis, non invideant.

Hæc Bernardinus Baldus commentabatur Urbini, dum succisiva & secundaria tempora hisce delectationibus daret.

F I N I S.

IOANNES DE LAET
LECTORI BENEVOLO S.

OPeræ pretium fortasse fuerit & explicationem adjicere Vincentii Scamozzii, Lib. VI. cap. 8. qui ita scribit. Vitruvius Lib. III. cap. 3. per Scamillos impares: id est, ut habeant per medium resultus Scamillorum imparium, uti si podium cominus inspiciatur, videatur alveolatum,

tum, id est, magis cavum & introrsus, quod confirmat in porticu post scenam. Quæ difficultas non parum negotii facessivit Doctissimis Viris, & multæ inde natæ controversiæ; ut sileamus, eos conjectos in mille absurditates, uti fascias in truncis stylobatarum, & gradus supra cymatia, & similes res monstrosas, quæ nihil faciunt ad propositum: præterquam quod nihil veri intelligatur. Unde ad rei evidentiam hujus dubiæ reperimus in Græcis, & in primis in Pausania, ubi loquitur de simulachro & introitu templi Iovis Olympii, & de templo Magnæ Matris in Arcadia sæpius, statuas fuisse locatas super Scamillos aut quadratos aut rotundos, qui non erant alii quam stylobatæ. Vitruvius dicit impares, quia fiebant in lateribus templorum, atque etiam porticum post scenam Theatri, ubi intercolumnia erant paria, sed columnæ & stylobatæ numero impares. Vox hæc Scamillus, secundum Priscianum, diminutivum est a scamno, ut mammilla a mamma, & similia. Est inventa Spoleti in Umbria, antiqua & bellissima inscriptio, quæ facit mentionem Præfecti Fabrorum Romæ, ut & Scamillorum, atque adeo Scenæ; neque potest alia res magis facere ad hoc propositum. Est autem talis:

M. SEPTIMIO
M. FIL. HOR.
SEPTIMANO.
EQVO PVB. IIII VIR. I. D.
PRÆFECT. FABR. ROMÆ.
DEC. IIII. SCAMILLAR.
OPERÆ VETERES
A. SCENA. PATRONO. OB.
MERITA. EIVS. L. D.D.D.

F I N I S.

CLAVDII PTOLOMAEI
CVRSVLENSIS EPISCOPI

EPISTOLA,

In qua agitur de nova Librorum

VITRVVII

Editione adornanda ;

Nunc primum ex Italica in Latinam linguam conversa ;

Interprete

FRIDERICO GHISIO I. V. D.

In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Professore.

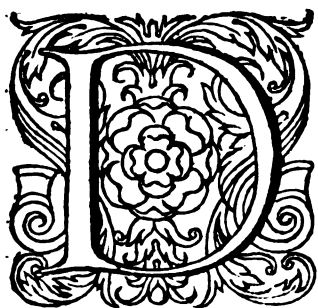

CL. P T O L O M A E V S

COMITI AVGVSTINO DE LANDIS.

S. D.

ESIDERIVM tuum, de quo fecisti me postremis litteris certiolem, ab amore uno profectum esse, aut potius duplici cum amore plane cohærere, intelligo; tum quo liberalia studia prosequeris, tum quo studiosos tui. Quo tandem pacto duabus repugnem causis, qui vel simplici obsistere minus possem? Hujus ergo novi Architecturæ studii rationem, quam accurate totam exposui, perinde ut vis ac petis, ad te mitto. Tu vero sic habeto, si vel paululum ex sua ipsorum dignitate hac super re principes egerint, a nobis ex officio nostro actum iri sane plurimum. Sed nimirum sine solis ope stellæ non lucent. De te quæso, ne gravere isthæc legere; ac sicubi facultatem mihi deesse animadverteris, tamen voluntatem probes. Architecturæ quanta sit jucunditas, utilitas, præstantia, copiose alias & illustribus & veris argumentis est demonstratum: dignæ mehercule artis, cujus studia foveant promoveantque summi principes; quippe qui in lucem proferenda mira, quæ per eam conficiuntur, opera, curare præcipue possunt; ut passim, sed Romæ in primis obviæ tot ingentium ædificiorum reliquiæ declarant. His inflammati quidam excellenti ingenio viri, ceperunt id consilii, ut præclarum hoc studium iterum excitent, vocentque pro virili e tenebris in aliquam lucem: rati se hinc aditum permultis aliis ad id amplius illustrandum patefacturos. Cum autem & ceteræ fere artes & architectura præ ceteris meditatione & actione constet, atque adeo cupientibus in illa utcumque excellere, non modo meditandum sit, sed etiam ad opus necessario procedendum: isti, quibus ædificare in præsentia non licet, se se ad vetera ædificia scrutanda contulerunt. Hinc tradita a scriptoribus præcepta cum exemplis, quæ ab operibus proveniunt, conjungentes, utramque partem, quoad poterunt, respicient. Ex scriptoribus, quoniam plerique interierunt Græci tum Latini, Vitruvium sequentur; quod & prope unus supersit, & quæ ad Architecturam pertinent (ut ipse testatur) copiose omnia complexus fuerit. Ex operibus, eorum primum, quæ Romæ magna cum admiratione omnium conspiciuntur, exempla sibi sument; nec negligent, si qua erunt alibi, quorum de structura, ratione, artificio, vere ac certe aliquid cognosci possit. Porro cum intelligant, homines generatos

L l 2

esse,

esse, ut hominibus profint, non præsentibus modo, sed etiam longinquis, & posteris; meditantur, ut studiorum suorum omnibus utiles existant fructus, qua de architectura, qua de rebus aliis illuc spectantibus, multa litteris mandare. Illud vero propositum in primis habent, ut verba sensusque Vitruvii interpretentur; quem vulgo existimant ob materiæ difficultatem, vocabulorum novitatem, compositionis asperitatem, codicum depravationem, OEdipo conjectore indigere. Primum ergo latinus conficietur liber, in quo per suas adnotationes exponentur illius loca omnia, ita difficilia captu, ut eorum tamen sententiam assequi possimus; eaque potissimum, quæ architecturæ regulas attingunt; additis figuris, prout identidem videbitur ad maiorem perspicuitatem opus esse. Iam Vitruvii exemplaria, tum typis edita, tum M. S., cum valde inter se discrepent, ex quo non mediocris perturbatio & obscuritas frequenter objicitur, seorsum colligentur majoris momenti variantes lectiones, quæque, & quam ob causam magis arriserit, statuatur; ut is demum ad probatissimos Codices castigatus imprimatur. Figuras multas, quarum ope quædam loca commodius perciperentur, a Vitruvio delineatas, & ad calcem cujusque libri appositas esse, vel ex ipsius frequenti testimonio liquido constat. Sed illæ nunc eodem fato, quo complures alii veteres libri, desiderantur. Huic arti ut consuleret, Vitruvio figuras aliquot, quæ expressæ typis extant, per hæc postrema tempora adjunxit Lucundus Veronensis: magna fane propterea laude dignus, qui ad intelligentiam scriptoris hujus ingenio & industria sua non parum contulit. Quod si aut erravit interdum, aut interdum figuras, utcumque necessarias, prætermisit, mirabitur nemo, qui consideret, nec unquam potuisse quicquam simul inchoari, simul perfici, nec licere oculo uni penitus omnia perspicere. Quare cogitant isti tum renovare figuras omnes, &, quoad licebit, elegantius accuratiusque omnes effingere; tum a Lucundo perperam editas emendare, & omissas supplere. Ac ad Vitruvii cognitionem cum hoc non leve momentum asferet, tum illud, quod, cum is passim exhibeat Græcas ac Latinas voces novas ac pæne inauditas, duo digerentur Lexica; alterum Latinorum vocabulorum satis locuples, in quo juxta litterarum seriem omnia, quibus aliquid difficultatis aut obscuritatis inest, explicabuntur; alterum Græcorum, quibus nihilo minus apud illum frequentibus, quam rationibus regulisque Græcæ architecturæ, qua vi latine reddita, qua notatione prolata, non mediocris lux accedet. Genus dicendi, utpote quod a Cæsare, Cicerone, principibusque aliis linguæ Latinæ valde abhorret, quibusdam sæpe insolens videtur. Propterea ita contexetur latinum opus de Vitruvii formulis, ut, quæ nimia offendunt asperitate, similibus adstruantur optimorum scriptorum exemplis, si qua suppetent; sin minus, ad peculiarem ipsius elocutionem

tionem referantur. Quosdam etiam cupido incessit experiundi, utrum liceat eum clariore quodam & castigatiore latino stilo reddere; servata elocutione & compositione aliorum latinorum principum quoad fieri potest. Egregium vero istud, si cedat ex sententia, ex aspero ac difficili, planum facilemque Vitruvium intueri. Res architectonicæ impense expetuntur, & hac tempestate assidue exercentur ab iis, qui parum admodum latine sciunt: statuariis, pictoribus, fabris lignariis, plebeiis architectis. Hactenus cum prodierint ad tres vernaculæ Vitruvii interpretationes, adeo absurdæ sunt, salebrosæ, perplexæ, seu verba singula, seu verborum structuram spectes, ut Italicus Vitruvius aliquanto difficilior captu videatur, quam Latinus. Id autem accidit, non solum quod earum auctores germanam interpretandi normam præscriptionemque nesciverint, sed etiam quod in abstrusioribus quibusdam locis omnino illos ratio fugerit. Iuverit ergo insuper bene mereri de Rep. Vitruvium iterum transferendo purum in Etruscum sermonem; cavendoque, ut ut sit ex argumenti subtilitate difficilis, saltem rudis ne appareat ex asperitate verborum & perplexitate. Succedet huic opus aliud perutile, Etruscum Lexicon, juxta litterarum seriem ordinatum, Architectonicarum rerum; ut cuique parti commune verumque nomen tribuatur. Si quod autem vernacula hæc lingua non suppeditabit, substituetur cudeturque (jus enim hoc est sua cuique in arte) omnium suffragio & consensu; diligenti tamen ratione habita, unde ducatur, & quomodo formetur. Sic patebit latius, quo pacto Græca & Latina architecturæ vocabula Etrusca lingua commode reddi possint; fietque e re illorum maxime, qui velint patrio sermone de eadem arte aut loqui, aut commentari aliquid. Ad hæc aliud concinnabitur, majoris vel perspicuitatis, vel utilitatis causa, Italicum Lexicon juxta seriem instrumentorum aut partium. Exempli gratia sumta, & proposita columna sua cum basi & capitulo, exponentur membra singula; Scapus, Plinthus, Astragalus, & sic deinceps. Ita exhibita figura, quo quæque pars nomine donanda sit, apertum statim fiet. Excipiet hæc liber, multum habiturus utilitatis & delectationis, de Vitruvii præceptionibus una cum operum exemplis. Quoties enim is aut præceptum tradet, aut ordinem quempiam architecturæ statuet, quo loco ille ordo servatus fuerit in veteribus ædificiis, ostendetur. Si quo autem in ædificio compertum sit, architectum ab eo discessisse, simul ejus rei mentio fiet, simul aperietur, unde evenerit, ut illud opus ad Vitruvii normam minime exigeretur. Sic & nexus quidam exister cognitionis cum actione, & devenietur ad jucundas æque ac fructuosas contemplationes. Ex tractatione ista Romanorum ædificiorum Architectonica velut sponte se offeret occasio studii alterius instituendi, quo monumenta omnia antiquitatis per historias, non minori cum emolumento, quam voluptate,

te, explorentur, & funditus cognoscantur. Hic se in conspectum dabunt & quadrata Roma vetus, & quotquot illa deinceps incrementa cepit. Complectetur etiam solers investigatio portas & vias, quarum haberi possit notitia aliqua; tum templa, porticus, theatra, amphitheatra, curias, basilicas, arcus, thermas, circos, pontes, denique quidquid ædificiorum est, quorum vestigium adhuc superlit. Nec omittetur eorum etiam, quæ penitus extincta sunt, mentio; indicato saltem loco, in quo steterant. Ad extremum pars nulla, cui liceat sænerari lucem ab Historia, intentata relinquetur. Illa omnia simul cum tempore, & usu in quem extructa sunt, declarata, & litteris prodita, hoc erunt jucundiora auditu, & utiliora cognitu, quod de eodem oleo atque opera, qua venerandæ reliquæ istæ, complura etiam utriusque linguæ poetarum, historicorum, & oratorum loca illustrabuntur. Consequetur hos libros egregium opus, in quo designata proferentur monumenta (quorum quidem aliquod reliquæ indicium faciunt) quotquot intra vel extra Romam exstant. Omnium dabuntur ichnographiæ, latera, obliquitates, prout res postulare videbitur, inscripta sua cuique mensura ad modulum Romani pedis, cum ratione proportionis, quæ illum inter, & recentiores mensuras intercedit. Conjungentur cum figuris explanationes duæ; altera historica de qualitate, auctore, & fine cuiusque ædificii; architectonica altera de ratione, ordine, & norma item cuiusque. Id bene ac diligenter factum, præterquam quod magno erit usui architectis omnibus, Romam etiam jam intermortuam, evocatam veluti e sepulcro, vitæ restituet, sin minus æque pulcræ, ac antea, tamen aliqua pulcritudinis specie obductam. Iam pergendo ad partes multas cum architectura connexas, agetur de pilis; & quæ Romæ, quæque circa, fissæ, aut integræ, cernuntur pilæ, describentur, atque explanabuntur dupliciter singulæ. Primum ratione historica, docente, quæ insculpta sit fabula aut historia, & quo spectet, & figura hæc aut illa quid sibi velit. Quo loco cum sint permulta in bono lumine collocanda, quæ ad sepulcra, sacrificia, ceterosque antiquitatis ritus pertinent, opus erit apprime utile, tum per se, tum propter varia, quæ exponentur, Græcorum & Latinorum loca. Explanatio altera sculpturam respiciens, docebit, quæ sculpturæ ratio sit in unoquoque opere, qua recta, qua mira, qua prava. An illud constet cælatura anaglypha, an exstantibus signis, an media inter utramque, an molli, an sicca, & quam ætatem præ se ferente. Denique nihil non eorum colligetur, quæ sub sculptoris animadversionem cadunt. Opus, huic non dissimile, de statuïs, omnes deformatas exhibebit, admonens subinde, quæ illæ sint, & quo argumento, indicio, auctoritate, conjectura se se prodant. Nec tempus nec artifex tacebitur, si de illis quicquam constet: ut de singularum itidem ratione,

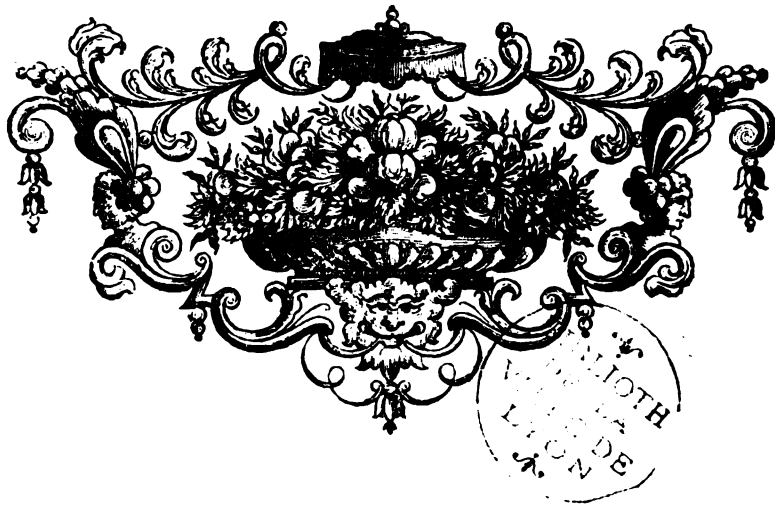
tione, perfectione, aut vitio quid sentiendum sit, ibidem præscribetur. Quoniam vero multa ac diversa zophoris, tabulis, fragmentisque aliis insculpta Romæ suppetunt, continebit opus aliud, eodem prorsus ordine, istorum omnium effigiem una cum peculiari enarratione, & iudicio. Sequitur labor alius exprimendi quæcumque reperire licebit vetera ornamenta januarum, zophorum, epistyliorum, ceterorumque ejusmodi, quorum subjicietur singillatim ratio, & mensura: duo sane architectis per necessaria; in quibus propositum habituri sint exemplar ad imitandum. Versabitur opusculum aliud in expendendis antiquis vasis; quorum sive labra illa sint, sive alia cujusvis generis, præter figuram, dicetur de materia, de forma, de usu, de loco denique, in quo etiamnum quædam observantur. Apud veteres in usu erant instrumenta multa, quorum ex scriptoribus, aut cælaturis, aut numismatis notitia aliqua ad nos pervenit. Hinc vero pulcherrimus componetur liber, in quo a religione ad rem militarem, tum rusticam, postea familiarem, & deinceps alias gradu facto, singulis instrumentorum figuris subjicietur separatim, quid unumquodque fuerit, quo nomine, quo usu, qui meminerint scriptores, quibus contineatur antiquis monumentis. Adjungetur superius commemoratis volumen inscriptionum, quæ Romæ, aut circa existentes, ad leges, ornamenta, sepulcra, demum alia cujuslibet generis monumenta spectant. Describentur ergo, seu publicæ, seu privatæ, ad unguem, disponenturque servato rerum ac temporum ordine; adjectis, quæ inerunt, figuris; nec præterita explanatione difficultatum, si quæ forte aut ab Historia, aut a singularibus litteris oborientur. Nulli ex antiquis rebus majorem diuturna ætas cladem intulit, quam picturæ; quæ, ut infirmissima, annorum atque hominum injuriam minime potuit sustinere. Quædam tamen reliqua sunt adhuc, utcumque pauca, partim recto picturæ genere in tabulis, partim liberiore in quibusdam antris. Quæ ut vindicentur ab interitu, & consulatur, quantum in nobis erit, antiquitatis memoriæ, in libellum erunt referenda; loco, in quo conspiciuntur, & picturæ ratione inibi adnotata. Satis constat, memoriam hominum ac rituum plurimorum oblivioni ereptam esse beneficio numismatum; ex quibus tum Græcis tum Latinis multa proficiuntur eruditionis adjumenta. Ad id opus incumbetur toto pectore; distinguendis per ætates, loca, hominumque conditiones numismatis; proferendis auctoribus, & causis, propter quas hæc aut illa cusa fuerint; exhibenda denique averfa parte cum iis omnibus, quæ aut responsum elegans, aut eruditum quidpiam respicere videantur. Trium partium, circa quas architectura vertitur, una est æque utilis ac difficilis, machinalis scientia. Huc directæ industria & contentione, curabitur, ut germana e tenebris eruatur machinarum forma; quarum in aquis primum,

deinde

deinde in quæstionibus , postremo in ponderibus impellendis usus extitit apud veteres . Rediguntur ergo in hunc librum non solum machinæ ex Vitruvio nobis cognitæ , sed ex aliis etiam Græcis , ac Latinis ; additis figuris , traditaque ratione tum structuræ tum mensuræ . Requiritur pro suo quodam jure peculiarem curam aquæductus ; partim ob eorum amplitudinem & speciem tantam , ut humanam omnem cogitationem excedat ; partim ob utilitatem ; quod scilicet elementum aquæ , tam necessarium humano generi subvehant & impertiant . Doctrina hæc , ut ut fuscè pertractata a Iulio Frontino , tamen , cum parum absit , quin funditus deleatur , instauranda erit pro virili ac restituenda . Itaque primum investigatis aquæductibus , quicumque olim in Urbem influebant , postea indicabitur , ubi conciperentur , qua decurrerent , quibus aquis fluerent ; ubi finirentur . Tradetur etiam , quis & quorum eos faciundos curaverit , describeturque pars aliqua , ut illorum processus inde conjici possit . Nec filebitur , tot aquæ Romam antiquitus petentes , quo nunc loci abjerint derivatæque sint . Non dubito , quempiam fore , qui hoc opus ingens , arduum , & qua rerum multitudine infinita , qua insuperabili nonnullarum obscuritate , majus humanis viribus suspicetur . Verum simul ac idem noverit , ad egregium istud facinus non unum , sed permultos excellenti ingenio viros animum appulisse , & suam cuique provinciam demandatam esse , nihilo plus , credo , mirabitur , quam cum in civitate ampla & frequenti centenas amplius artes exerceri simul animadvertat . Ut onus vel gravissimum , partiendo efficias quantumvis leve , ita cui dubium esse potest , quin hæc munia , inter doctissimos viritum distributa , triennio ad summum absolvantur ? Neque vero tantum isti sibi arrogant , ut illa etiam , quæ nec scintillam amplius , neque adeo vel perexiguum semen lucis retinent , illustrare se posse credant . Quæ utcumque affecta , spiritum tamen , ut ita dicam , trahunt , his fert animus mederi , ne omnino incursione temporum , aut incitæ tenebris obruantur . Habes , o Comes , præclara opera , quæ isti moliantur ; & opinor , vides , ea præter auctorum industriam , alicujus excellè præstantique animo principis , a quo mutantur , fulciantur , foveanturque , auxilio & patrocinio indigere . Nescio utrum præsto futurus sit quispiam M. Alexandro similis ; qui simul , ne vividi flagrantisque excellentium ingeniorum velut igniculi defervescant , laudando , incitando , subveniando , largiendoque prohibeat ; simul eorum voluntatem urgendo honesta & magna necessitate , currentibus , ut dici solet , stimulos addat . Id si contingat , opus nunc adumbratum , videbis , ut spero , quamprimum absolutum ac perpolitum . Quod si intra decimum octavum diem Alexander oppidum in Scythia condidit , quidni , auspice altero Alexandro , liber hic intra triennium expediatur ? Sed ut ut illorum virtuti fortuna

tuna defit (quod neque novum hercle , neque mirum acciderit) ipsi certe adnitendo , & quoad liceat , satagendo sibi non deerunt . Vitruvii opus legentes , castigantes , interpretantes , rem litterariam juvabunt pro virili . Spero autem , fore , ut ab æquis æstimatoribus potius eo , quod præstiterint , quamtuluncumque illud fuerit , gratiam ineant ; quam ut , opere non ad fastigium perducto , cum per ipsos non steterit , reprehensionem subeant . Bene vale , meque , si quid possum , pro tuo jure utere . De Comite Iulio jamdiu est cum ad me nullus affertur nuncius ; cupio autem afferri aliquem ; illum enim vehementer amo .

Roma XVIII. Kal. Decembr. M. D. XLII.

M m

I O. B V T E O N I S

A D L O C V M

V I T R V V I I

CORRVPTVM RESTITVTIO,

Qui est de Proportione inter Lapides mittendos &
Balistæ foramen.

M m 2

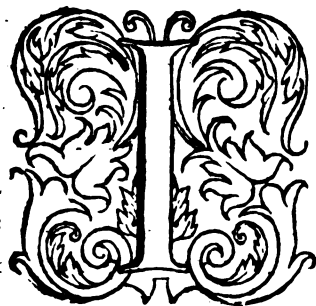

I O. B V T E O N I S

A D L O C V M V I T R V V I I

C O R R V P T V M R E S T I T V T I O .

INTER Machinas olim bellicas , quæ & tormenta dicuntur , fuit balistarum frequentior usus , quibus lapides impetu magno torquebantur in hostes . Fiebant autem ad propositam magnitudinem ponderis saxi , quod eo organo mittendum erat . Igitur (Vitruvius inquit) de ratione earum non est omnibus expeditum , nisi qui Arithmeticis rationibus numeros , & multiplicationes habent notas . Namque fiunt in capitibus foramina , per quorum spatia contenduntur , capillo maxime muliebri , vel nervo funes , qui magnitudine ponderis lapidis , quem debet ea balista mittere , ex ratione gravitatis proportionem sumuntur , quemadmodum catapultis de longitudine sagittarum . Itaque ut etiam qui Geometriæ , Arithmeticæque rationes non noverint , habeant expeditum , ne in periculo bellico cogitationibus derineantur , quæ ipse faciendo certa cognovi , quæque ex parte accepi a præceptoribus finita exponam , & quibus rebus Græcorum pensiones ad modulos habeant rationem ad eam , ut etiam nostris ponderibus respondeant , tradam explicata . Post hæc deinde Vitruvius ad explicationem propositi nullam formam , aut regulam instituens , nudis aliquot solum exemplis procedit : ea (sicut opinor) considerantia ductus , quod Geometricam methodon ab imperitis excipi non posse videbat ; scientibus autem indicium leve , pro rei conjectura , sufficere . Sed accidit contrarium prorsus . Et enim ipsæ notæ , quibus ad indicaturam particularum in digitis est usus , propter desuetudinem longinquam , in totum exoleverunt , ut sint omnibus , quantum viderim , penitus ignotæ . Contingit insuper , sicut in difficultatibus solet , ut significatio tota numerorum depravatissime legatur : unde locus est , interpretum etiam testificatione , deploratus . Fatentur enim Iocundus , & Philander , ex his , quæ apud Ctesibium , Apollodorum , Athenæum , & Philonem libris de machinis multa leguntur , se nullam emendationem huic corruptissimæ parti conferre potuisse . Mihi vero ex authoribus istis machinarum nullum in hanc diem videre contigit , cum non habeantur in manibus vulgo . Sed Geometrica disquisitione sedulo progressus , explicationem rei me puto traditurum . Sciendum est imprimis , huiusmodi foramina capitulorum , unde moduli sumuntur , fuisse rotunda ,
ea

ea capacitate , quam torti funes totam explerent , quorum magnitudo ; unde vis præcipua machinæ constat , per diametros foraminum in digitis exprimitur. Ait enim : Quæ balista duapondo saxum mittere debet , foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque . Hoc est , funis , ut saxo vigintiquatuor unciarum mittendo sufficiat , per transversum habebit digitos quinque. Quare & in circuitu digitos habebit quindecim cum quinque septimis unius . Hujusmodi autem in fune magnitudo experimentis primum est cognita ad id ponderis valide torquendum sufficere . Quod est principium , ac veluti fundamentum in omni ratiocinatione sequenti. Ad incrementa deinde procedendo , si quæras , ad quatuor pondo lapidem quisnam funis , secundum rationem jam positam , aptari debeat ? nullus erit proculdubio , citra mensurarum scientiam , qui non statim pronunciet , consequenti ratione fieri , ut sicut pondus in telo duplicatur , ita & in fune crassitudinem duplicandam ; ut quæ fuit digitorum quinque , fiat in proposito digitorum decem . Et ita deinceps ad ponderis duplum , sive triplum , funium etiam crassitudinem duplicato , vel triplicato semper augendam. Sed hæc est penitus opinio falsa , & procul a vero . Ex hac enim sequeretur , ut ad eum , quem ponit Vitruvius ducentum quinquaginta pondo lapidem , adhibendus esset funis crassitudine digitorum sexcentum viginti quinque , quæ facit in orbem pedes plusquam centum duos & viginti . Quam quidem in funibus vastitatem enormiter absurdam , quis est qui non videat ? Aliter igitur , & ex vero rationem Geometres inibit , considerans funes veluti corpora , qui cylindri vocantur , quos didicit ex elementis , in tripla ratione consistere diametrorum suæ basis . Funis igitur quinque digitorum in diametro ad funem alium , constructione , materiaque similem , cujus sit diametros digitorum decem , rationem certe duplam habebit , sed triplicatam , quæ quidem sit octupla . Hoc autem si quis , Euclide monstrante , non capiat , numeratione sic inveniet . Ponamus exempli causa in utroque ex funibus positis longitudinem esse ad suam cujusque diametron triplam , sive quadruplam , vel potius æqualem , & ad faciliorem calculum , bases ipsorum fingamus esse quadratas . Crassitudinem minoris , quæ est digitorum 5 , in se ducito , fiunt 25 , multiplica in suam longitudinem digitorum 5 , fiunt in corpus digiti cubi 125 . Eadem autem forma procedens invenies in fune majori digitos cubos 1000 . Quorum est octupla ratio ad solidum minoris , quod est digitorum 125 . Sed erunt fortasse qui calculum etiam hujusmodi , aut non admittant , aut non intelligant , quorum alterum ab altero pendet . Quibus ut etiam quoquo modo satisfaciam , experimentum facile docebo . Duos funes , materia , formaque similes , prout jam descripti sunt , ad libram constitue , & re ipsa comperies pensionem majoris octuplo superare

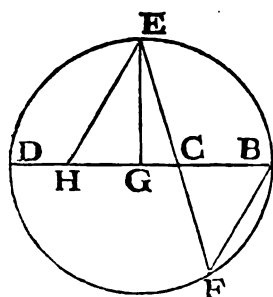
rare minorem. Robur autem funium ponderis rationem sequitur. Datis igitur lapidum missilium ponderibus ad investigationem foraminum cubicatione procedes, hoc modo. Cum lapis duapondo foramen habeat digitorum quinque, quæritur, ad lapidem quatuor pondo quot digitorum debeat esse foramen? Cubica 5, hoc est, duc in se, postea in productum, fit cubus 125. Cum itaque videas, ad pondo 2 diametron foraminis, dari quæ sua cubicatione producat 125, ratione sequitur, ut ad pondo 4, quod est duplum 2, talis diametros adhibeatur, quæ sua etiam cubicatione compleat numerum 250, qui duplus est cubi 125. Sed quia 250 non est cubus ipsius quod quæritur, ad diametron latus perfecte dari non potest in numeris, cum non sit in rerum natura. Superest igitur, ut huic propinquum numerum logistico more disquiras. Quem invenies esse majorem, quam 6, quod est latus cubi 216, majorem etiam quam $6\frac{1}{4}$, minorem autem quam $6\frac{1}{2}$. Ex his particulis $\frac{1}{4}$ & $\frac{1}{2}$ sumpto dimidio, quod est $\frac{1}{4}$, junctoque ad 6, numerum habebis $6\frac{1}{4}$, adeo veritati propinquum, ut inde nullus, de quo sit curandum, error fieri possit. Nam cubus lateris $6\frac{1}{4}$ est 249 $\frac{27}{64}$. Dicemus itaque in balista, quæ quatuor pondo saxum mittere debet, foramen in ejus capitulo fieri debere digitorum sex, & digiti septem vigesimis quartis. Hoc autem Vitruvius notis numeralibus exprimit in hunc modum: si quatuor pondo digitorum sex, & digitorum septem, quod esse corruptum evidenter apparet, ita tamen ut calculi nostri vestigia supersint. Sed pergamus reliqua, inquirentes lapidis decem pondo foramen. Cum igitur hoc pondus ad duapondo sit quincuplum, ita & cubum foraminis ipsius ad cubum foraminis alterius quincuplum esse oportet. Neque enim aliter instituta proportio constat. Propterea jam positum cubum 125 multiplico in 5, fit 625. Poteris etiam ad hæc logistica regulam adhibere dicendo. Si pondo 2 fit 10, quid 125? Operare multiplicando 125 in 10, & productum 1250 partiens in 2, idemque, quod prius, invenies, scilicet 625. Hujus cubicum latus ad verum accedens proxime est $8\frac{11}{20}$, unde provenit cubus 625 $\frac{1331}{8000}$. Inventum est igitur ad lapidem pondo decem aptandum esse foramen digitorum octo, cum undecim vigesimis. Quæ quidem particula digiti semissem excedit una vigesima. Et sic ad omne datum pondus investigari rationibus cubicis foramina possunt. Sed in positis ab auctore, demptis primo, & ultimo, non nisi secundum propinquitatem inventio procedit. Quod & intelligentiæ difficultatem, & operationi molestiam affert. In multis tamen numeri foraminum perfecte conveniunt. Vt pote, si detur lapis pondo sexdecim, foramen erit digitorum decem. Quoniam cubus lateris 10, qui est 1000, ad cubum lateris 5, qui est 125, rationem habet, quam pondo sexdecim ad duapondo, id est octuplam.

Item

Item ad pondo 54, forame erit digitorum quindecim: ad pondo 128 digitorum viginti, hoc est pedis unius, cum quadrante: ad pondo 250, quod est maximum Vitruvii, pedis unius cum novem digitis. Datis autem quibuslibet foraminum numeris, omne etiam pondus ipsorum in numeris dabitur absolute, quorum aliquot exempla subiiciam. Esto foramen in balista digitorum sex, cuius lapidem oporteat invenire: accipe duos cubos laterum 5, & 6, qui sunt 125, & 216, & ita ratiocinare: si 125 fit 216, quid pondo 2? operare secundum Regulam, multiplicans 216 in 2, & productum partiens in 125, provenietque $3\frac{2}{125}$. Dicemus igitur foramini digitorum sex, deberi lapidem tria pondo, cum particula $\frac{2}{125}$, quæ quidem paulo major est quincunce. Et hoc modo datis foraminibus, lapidum gravitatem semper habebis: ut in semipedali foramine, lapis erit pondo $8\frac{24}{125}$: in semipedali & unius digiti pondo $11\frac{2}{125}$: in pedali, pondo $65\frac{2}{125}$: in palmo pedali, pondo 128: in sesquipedali, pondo $221\frac{2}{125}$: in bipedali pondo $524\frac{16}{125}$. Cæterum ut corrupti numeri ponderum Vitruvii restituantur, diligenti calculo repetitos, in hunc qui sequitur, modum recensui. Quæ balista dua pondo saxum mittere debet, foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque: si pondo quatuor, digitorum sex, cum digiti septem vigesimis quartis: decem pondo, digitorum octo, cum undecim vigesimis: viginti pondo, digitorum decem, cum quadraginta novem sexagesimis quartis: quadraginta pondo digitorum tredecim, cum novem decimis sextis: sexaginta pondo, digitorum quindecim, cum sexdecim tricesimis: octoginta pondo, digitorum septemdecim, cum una decima: centum viginti pondo, digitorum undeviginti, cum tribus quintis: centum sexaginta pondo digitorum $21\frac{2}{25}$: centum octoginta pondo, pedis unius, & digitorum sex, cum tribus octavis: ducenta pondo, pedis unius, & digitorum septem, cum quadrante: ducenta decem pondo, pedis unius, & digitorum septem, cum quinque octavis: ducentum quinquaginta pondo, sesquipedis, & digiti. Hos itaque depravatos Vitruvii numeros veritati geometricæ restituimus, digitorum particulas minutius fortasse, quam res exigit, prosequuti. Cæterum res tota scienter magis, & expedite lineis agetur. Quod etiam innuit Eratosthenes in epistola ad Ptolemæum regem, inventum suum organicos ad problemā cubi duplicandi inter cætera commendans, quod ad incrementa sit utile balistis, & catapultis. Δεῖ γὰρ (inquit) ἀνάλογον ἅπαντα αὐξηθῆναι, & τὰ πλάκη, & τὰ μεγέθη, & τὰς κατατρήσεις, & τὰς σχοινικίδας, & τὰ ἐμβαλλόμενα ἵδρα, ταῦτα δὲ ὁ δυνατὰ γενέσθαι ἄνευ τῆς μεσῶν εὐρέσεως. Hoc est: oportet enim omnia proportionaliter augeri & crassitudines, & magnitudines, & foramina, & schoinidas, & nervos immisos; quæ sine mediarum iuventione fieri non possunt. Nec aliud quicquam Eratosthe-

nes

nes in hac re profequitur. Quomodo autem talis inventio linearum habeatur, non ex ipsius institutione docebo, cum non nisi per organon fiat, sed ea forma, quam libello nuper edito monstravi. Esto in balista, quæ

duapondo saxum mittere debet, diameter foraminis linea B C. Oportet jam invenire diametron foraminis in balista, quæ quatuor pondo saxum mittere debet. Extendatur linea B C in D, ita ut sit C D dupla ipsius B C, & linea B D secta per æqualia in signo G, centro quidem G, spatio vero G B describatur circulus B E D F, & ex centro G ipsi B D pros orthas erigatur linea G E, & in peripheria E D, pauxillum extra E, sumpto signo agatur intra circulum linea recta E C F, & ex

linea C D abscindatur ipsi C F æqualis C H, & connectantur H E, & F B. His ita descriptis, si fuerit linea B F ipsi E H parallela, dico quod duæ lineæ F C, & C E, inter duas lineas B C, & C D sunt continue proportionales, hoc est, sicut se habet B C ad C F, ita C F ad C E, & C E ad C D. Demonstrationem problematis hic ego non repero. Erit itaque linea C F diametros foraminis in balista, quæ quatuor pondo saxum mittere debet, quam oportuit invenire. Ad calculum autem si fiat examen, fueritque linea B C digitorum quinque, erit linea C F pauxillo major ea mensura, quam supra posui, scilicet digitorum sex, cum digiti septem vigesimis quartis, sed discrimine tantillo, ut nec etiam circino scrupulose quærenti deprehendi possit. Et hæc de ratione foraminum per lineas indicasse sufficiat. De reliqua autem balistæ structura nihil adhuc exploratum satis habemus. Interea tamen locus hic proportionum restitutus, quod est rei fundamentum, grandem fenestram ad intelligentiæ lucem μηχανικῶν studiosis aperiet.

F I N I S.

N n

HEMICYCLIVM BEROSI,

De quo mentionem fecit

VITRUVIVS

Lib. IX. Cap. IX.

E X

IACOBI ZIEGLERI

LANDAVI TRADITIONE.

N n 2

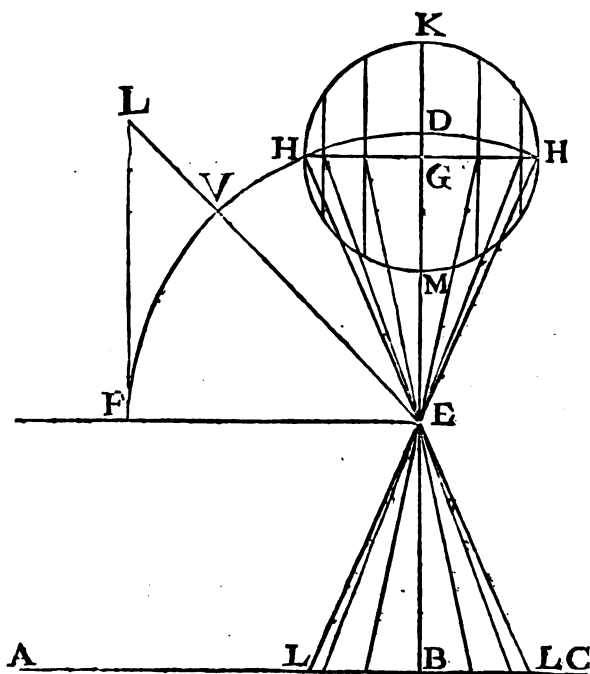

HEMICYCLIVM BEROSI
EX
IACOBI ZIEGLERI
LANDAVI TRADITIONE.

HEMICYCLII meminit Vitruvius libro IX. *Hemicyclium* (inquit) *excavatum ex quadrato, ad enclimaque succisum, Berofus Chaldaus dicitur invenisse*. Istud ego, cum propter Berosi nobilitatem, tum ad hunc Vitruvii locum illustrandum, tradere institui. Describatur in abaco linea (Fig. I.) $A B C$; ejus sumatur punctum B , unde educatur perpendicularis tanquam æquatoris semidiameter $B D$; ex hac refecetur $B E$ proceritas indicis: inde ejiciatur recta $E F$, æquidistans ipsi $B A$, & centro E describatur quarta coluri solstitiorum, contingens signa $F D$: ex D sumatur arcus $D H$ in distantia tropica; item ex H veniat perpendicularis $H G$ super $D E$, & centro G , distantia autem $G H$ scribatur semicirculus $K H M$. Is dividatur in partes æquas sex, & posita regula super binas similes partes æquidistantes ipsi $K G M$, notentur sectiones in arcu $D H$. Per eas, & E centrum exeant rectæ super $B C$, extremaque per $H E$ notetur signo L : est $B L$ tota latitudo concepti hemicyclii. Definenda etiam est longitudo ex assumpta mensura sciotheris $B E$: Is dividatur in partes æquas tres: deinde extrinsecus in abaco ducatur linea; super ea assumantur partes sex æquilarationis $B E$, quibus adjiciatur ipsius una trium, & fines noten-

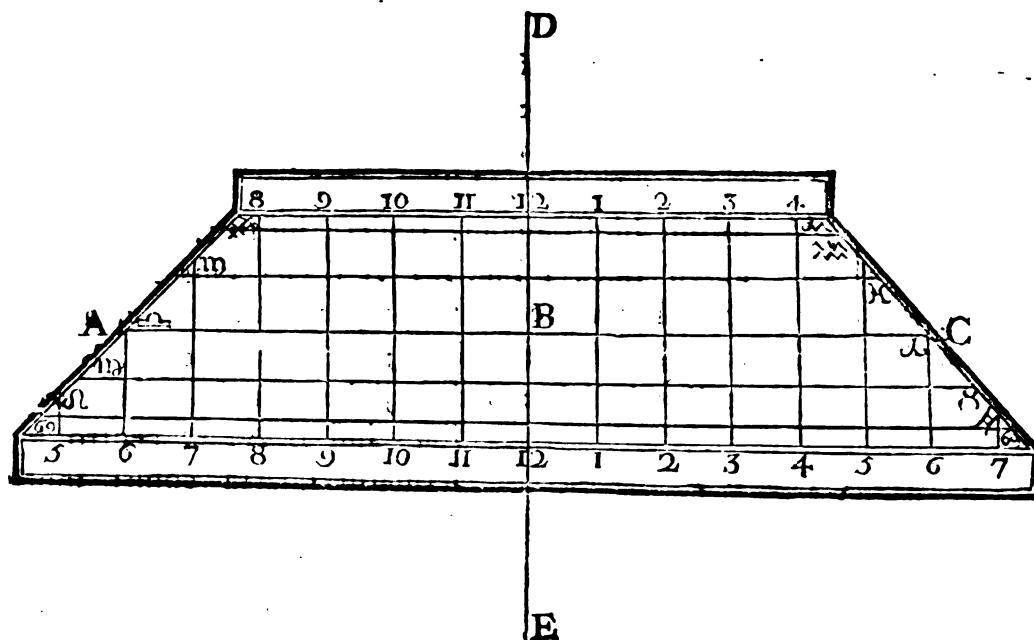
(Fig. I.)

partes sex æquilarationis $B E$, quibus adjiciatur ipsius una trium, & fines noten-

notentur signis A, B. Hæc est rata longitudo: dividatur in partes æquas XXIII: demum aptetur lamina ærea crassa & perpolita, sicque inargentetur: fient designationes in ea & umbræ multo illustriores. Per hujus totam longitudinem ducatur media linea (Fig. II.) A B C: secetur media

(Fig. II.)

in B, indeque educatur perpendicularis D B E. Post accipiatur distantia B L in superiore schemate, & transferatur in laminam ex B versus D, & E. Sic transferantur reliqua puncta: hoc, proximum ipsi L, alterum proximum B. Ex his sectionibus ducantur æquidistantes VI ipsi A B C: earum denominatio interim differatur: post id ex sectionibus XXIII super linea altera A B accipiatur extensio unius talium, & cum ea æquilatatione dividantur secundum totam longitudinem æquidistantes duæ ex B L distantia ductæ, facto utrinque initio ex D B E: secundum id concipiatur per canonicam operationem sphaeræ apud Proclum quantitas diurna diei solstitialis in horis & partibus æquinoctialibus in climate suscepto. Sit hæc exempli causa horarum XV. Ergo super una divisarum sumantur utrinque ex linea D B E sectiones VII & semis, & notentur fines, similiter assumatur quantitas diurna diei brumæ horæ IX pro exemplo superiori: & ex eadem linea D B E sumantur utrinque super reliqua divisa partes IIII & semis. Bini fines hinc, & hinc ex D B E assumpti jungantur recta veniente oblique super æquidistantes ipsi A B C: Hæc

Hæ habent rationem portionum horizontis, quantum ipsius comprehenditur a tota declinatione eclipticæ apud signa orientis, & occidentis. Tandem puncta similia super æquidistantibus jungantur rectis parallelis ipsi mediæ D B E. Super etiam portionibus horizontis refecetur tota exterior longitudo metalli. Super supremo margine portionum horizontis scribantur indicia signorum zodiaci, super A B C hic γ , illic α , super prolixiore σ , & super breviorē τ ϕ , & super reliquis signa reliqua ad priorum ordinem. Castigetur quoque latitudo laminæ videlicet, lineis cancri, & capricorni, ducantur extrinsecus æquidistantes, super his refecentur exteriora laminæ. Basis dicetur ubi cancer: statuatur lamina in basim. Linea media D B E inscribitur XII, quæ ad dextram contratuentis I, quæ ad sinistram XI: sic sequentes reliquæ ex ordine harum describentur. Factis his necessariis designationibus, reducatür lamina ad absolutam rotunditatem, hoc est Hemicyclium Berosi. Addatur gnomon: is assumatur par ipsi B E, unde venerunt ex quarta F D parallelæ inter B L; figatur ad angulos rectos superficiei hemicyclii in communi sectione B. Hujus examen est, super duas sectiones lineæ γ & α cum horizonte utrinque extendatur regula; ad hujus lineam, quæ per medias sectiones erit, pertingat summus apex indicis: deinde super harum communi sectione, assumatur distantia æqua inter utrumque finem super horizonte. Sic index correctus firmetur: tandemque sistatur Hemicyclium super quadrato ad enclima succiso. Ejus rei causa statuatur clima, ad quod hujus usum paratum volumus. Esto istud secundum rationem prolixitatis dierum prius assumptam graduum XLII. ¹ Ei accipiatur in quadrante superiore (Fig. I.) E F D par arcus D V, & jungantur rectæ F L, & E L, recto angulo existente F. ² Est cuneus E F L norma, secundum quam quadratum ad enclima succisum corrigatur. Ei cuneo ³ paretur extrinsecus in materia solida triangulus

¹ EI ACCIPIATUR IN QUADRANTE E F D PAR ARCUS D V, ET IUNGANTUR RECTÆ F L, ET E L] Lineæ F L & E L decrant in Ziegleri schemate: eas lineas ex conjectura ferme certa nos addidimus, itemque litteras V, ac L, quibus (ut textus omnino requirere videbatur) indicarentur & arcus D V, & vertex anguli E L F.

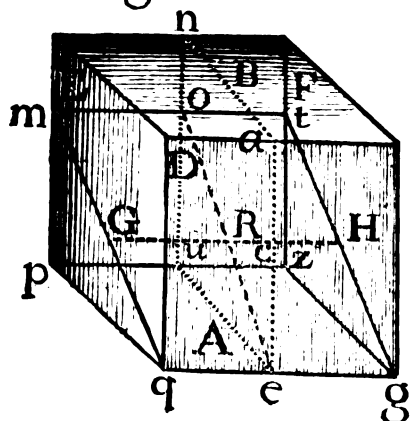
² EST CUNEUS E F L NORMA, SECUNDUM QUAM QUADRATUM AD ENCLIMA SUCCISUM CORRIGATUR] Vox *Cuneus* ab nostro Auctore adhibetur tanquam vox *triangulus*. Ille autem cuneus, sive triangulus, dicitur *norma*, quoniam adhibendus est (non secus ac norma ad for-

mandum rectum angulum) ad succidendam partem quadrati (sive cubi, de quo dicitur inferius) ut idem quadratum sit correctum ad *enclima*; hoc est convenientem habeat inclinationem: *enclima* enim significat idem, atque inclinatio.

³ PARETUR EXTRINSECUS IN MATERIA SOLIDA TRIANGVLVS] Pro *materia solida* intelligi debet vel crassior charta, vel asserculus, vel quidpiam simile: ut enim norma usui est pro typo formandi anguli, regula pro typo ducendæ rectæ lineæ; ita ille triangulus *ex solida materia* usui esse debet pro typo partis succidendæ, hoc est, auferendæ a cubo.

lus 4 par secundum latera E F, quæ basis, F L, qui cathetus, & L E, quæ subtensa recte dicitur: demum statuatur 5 quadratum dictum superius, qui sit perfectus cubus, magnitudinis ejus, ut large capiat ambitum hemicycli.

Fig. III.

6 Hujus basis sit (Fig. III.) A, planum huic æquidistans B, at frons notetur c, postica D, laterum unum E, alterum F. 7 Omnia signa in mediis umbilicis superficierum: 8 per eas medias, super mediis signis A B c D, ducantur quatuor rectæ se se mutuo per summa capita excipientes; hæc, uno nomine, dicetur linea cardinis. 9 Basi ejus quadrati stanti in planicie æquali, aptetur secundum latera E, F triangulum E L F, sic ut basis E F basi cubi in una planicie respondeat. 10 Angulus autem F, in angulum summum conveniat, hic ubi tres superficies concurrunt lateris, posticæ,

4 PAR SECUNDVM LATERA] Nimirum ut latera hujusce alterius trianguli, ex solida materia formati, sint æqualia lateribus trianguli E F L.

5 QVADRATVM DICTVM SVPERIVS, QVI SIT PERFECTVS CVBVS] Ad hunc cubum repræsentandum nos adjecimus (ex conjectura) Figuram III.

6 HVIVS BASIS SIT A &c.) Cubus habet, ut notissimum est, sex quadratas facies: jubet Auctor, singulas facies singulis litteris A, B, C, D, E, F, notari.

7 OMNIA SIGNA IN MEDIIS VMBILICIS SVPERFICIERVM] Centra sex quadratorum, sive sex superficierum cubi, Auctor appellat umbilicos: hic autem vult, sex illa centra signari; quasi diceret, sex superficierum quadratarum cubi sex centra A, B, c, D, E, F, signentur.

8 PER EAS MEDIAS &c.] verba hæc ita interpreto: per medias eas superficies cubi, nimirum per puncta A, B, c, D, ducantur quatuor rectæ lineæ, e a, a n, n u, u e, inter se se mutuo convenientes, per summa capita, hoc est, convenientes suis extremitatibus, e, a, n, u: hæc lineæ e a n u, ex quatuor illis formata, dicetur linea cardinis.

9 BASI EIVS QVADRATI STANTI IN PLANICIE AEQUALI &c.] Hoc est, Constituto (Fig. III.) cubo super planum horizontale, aptetur, secundum ejus cubi latera, sinistrum E, dextrum F, aptetur, inquam, illud triangulum ex solida materia, quod præparatum jam fuit æquale triangulo (Fig. I.) E L F. Apteturque ita, ut ejusdem trianguli basis E F respondeat lineæ (Fig. III.) p q basis cubi: & sint lineæ basis cubi, & lineæ basis trianguli, in eodem illo plano horizontali.

10 ANGVLVS AVTEM F IN ANGVLVM SVMMVM CONVENIAT &c.] Pro angulo summo Auctor indicare videtur angulum solidum pollicum p; formatum ab angulis trium superficierum; scilicet superficiei E lateris cubi, superficiei D partis posticæ cubi, & superficiei A basis cubi. Ad latus E sinistrum, ope trianguli ex solida materia, formabitur (ut jam indicavimus) triangulum q p m; ad latus vero F dextrum, ope ejusdem trianguli, formabitur triangulum g z t. Notandum hic est, nostrum Auctorem non satis attendisse quantitatem anguli p q m, sive z g t: sed inde non fit, ut intelligi nequeant ea, quæ hætenus explicavimus.

posticæ, & basis. Sic aptato triangulo ¹¹ ducantur per plana E, & F cubi lineæ: secundum has utrinque lineas refecetur quadratum super residuo ad basim: ¹² ducatur per mediam planiciem declivem linea cardinis ex finibus quæ ex A, & D ad margines perveniunt, super eam mediam ejiciatur perpendicularis super latera E F. ¹³ Ei declivi superficiei, succisæque ad enclima, imponatur Hemicyclium, sic ut sectiones eæ horæ XII, recte instent super linea cardinis, illæ vero ex VI utrinque super orthogonali: index vero exeat rectus super reliqua parte cardinis. Sic correctum Hemicyclium confirmetur. Vfus ejus sciotherici est, ut linea ipsius cardinis statuatur in planicie, in lineam ejus nominis ductam in planicie ad artificium quod describit Vitruvius libro primo. Frons autem c respiciat austrum. Hæc ita perstringere breviter volumus; &, ne multa desiderentur, ¹⁴ adposuimus Schema, quo reliqua exemplo repræsentemus.

¹¹ DVCANTVR PER PLANA E, ET F CVBI LINEAE &c.] Nimirum super plano E ducatur linea q m respondens lineæ E L trianguli; itemque super plano F ducatur linea g z respondens eidem lineæ E L trianguli. Tum cuneus ille, jam designatus ab duobus triangulis q p m, g z t, & ab lineis m t, q g, refecetur a cubo, & remanebit *planicies declivis*, hoc est, planum q m t g.

¹² DVCATVR PER MEDIAM PLANICIEM DECLIVEM LINEA CARDINIS &c.] Constituitur, ducendas esse in plano q m t g lineas G H, o e sese interfecantes ad rectos angulos in centro R.

¹³ EI DECLIVI SUPERFICIEI, SVCCI-

SAEQVE AD ENCLIMA, IMPONATVR HEMICYCLIVM &c.] Postremo hoc loco jubet Auctor, Figuræ secundæ *Hemicyclium* ita super Figuræ tertiæ *declivem superficiem* q m t g, succisam ad *enclima*, imponi, ut Figuræ illius lineæ D E, & A C congruant cum hujus Figuræ lineis o e, G H; & illius centrum B cum hujus centro R; quo ex centro Index (sive Horologii Solaris Gnomon) exeat rectus.

¹⁴ ADPOSVIMVS SCHEMA] Fortasse Schema illud, quod hic indicatur (incuria autem Editorum Operis Ziegleri fuit prætermissum) simile erat ejus, quod nos ex conjectura adjecimus.

F I N I S.

O o

DE ECHEIS,

hoc est, de

VASIS THEATRALIBVS,

de quibus mentionem fecit

VITRUVIUS

Lib. V. Cap. V.

DIATRIBA.

Quæ est Caput XXXVI. Operis

P. BONAVENTURAE CAVALERII.

cujus titulus est,

LO SPECCHIO VSTORIO,

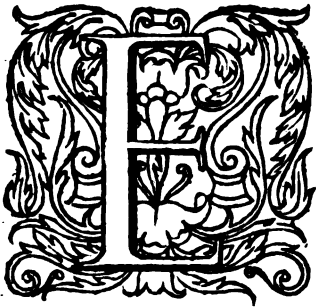
De Italica in Latinam linguam conversa
Interprete A. A. F. S. T. D.

D E
 VASIS THEATRALIBVS
 V I T R V V I I
 D I A T R I B A.

X iis, quæ de *Sectionibus Conicis nota sunt*, causam intelligere aliqua ex parte possumus, quare Theatris forma in orbem tribuatur; quo videlicet Auditores vocem percipiant non primariam tantummodo, quæ e scena tanquam ex centro per universam Theatri amplitudinem manat, sed etiam secundariam, quæ nempe ex ipso Theatri pariete in gyrum flexo remittitur. Immo vero ut vox isthæc plenior redderetur, auresque subiret auditorum suavior, mos fuit Antiquis, inter ipsa subsellia, cellis quibusdam in pariete excavatis in morem, ut ego quidem autumo, loculamentorum, quæ solent admittendis statuis præparari, imponere ærea quædam vasa; ita tamen ut cuneis quibusdam suspensa hærent, quin parietem ipsum tangerent, atque ore conversa deorsum essent. Tredecim erant plerunque vasa hæc in eadem parietis regione in Theatris minoribus; at in majoribus septem supra triginta, eademque in regione triplici; accommodabanturque secundum genus harmonicum chromaticum, ac diatonum, sic formata, atque disposita inter se se, ut, si tangerentur, sonitum facerent diatessaron, ac diapente ex ordine ad disdiapason, hoc est quartam, ac quintam redderent ex ordine ad quintam decimam: intra quos fines concentum omnem concluderunt veteres; quanquam Vitruvius quidem usque ad octavam decimam progressus est. Hæc indicat idem Vitruvius l. 5. Architecturæ suæ c. 5. ubi hæc habet: *Ita ex his indagationibus, mathematicis rationibus fiunt vasa ærea pro ratione magnitudinis Theatri; eaque ita fabricentur, ut cum tanguntur, sonitum facere possint inter se diatessaron, diapente ex ordine ad disdiapason. Postea inter sedes Theatri constitutis cellis, ratione musica ibi collocentur, ita uti nullum parietem tangerant; circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium, ponanturque inversa, & habeant in parte, qua spectat ad scenam, suppositos cuneos, ne minus altos semipede; contraque eas cellas relinquantur apertura inferiorum graduum cubilibus longa pedes duos, alta semipedem.* Atque hinc fiebat, ut ex vasis hisce reflexa vox multo plenior, multoque suavior ad auditorum deferretur aures, quemadmodum, exposito concentu, quem edere ea vasa debent

bent inter se, subdit ipse Vitruvius, *ita, inquit, hac ratiocinatione vox ab scena, uti a centro, profusa se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. Vasa isthæc quanquam essent numero tredecim, non tamen singula sonitum reddebant diversum; sed quoniam ordinata erant in semicirculum, ea duo sonitu concordabant, quæ paribus a medio distabant intervallis. Sed quo tota res hæc in lumine collocetur, tredecim litteræ majusculæ in apposito diagrammate A. B. C. D. E. F. G. F. E. D. C. B. A. descriptæ, atque in directum constitutæ, referunt ea vasa, etiamsi vasa quidem ipsa essent in orbem constituta pro Theatri in formam semicirculi extruptione. Hinc itaque intelligemus vasa duo A. A. quemadmodum & duo B. B., C. C., D. D., E. E., F. F., ejusdem esse soni, proptereaque & magnitudinis ejusdem inter se. Iam vero ex his vasis quæ extrema sunt A. A., ad Neten hyperboleon sonent exempli causa in genere harmonico, idest sonum reddant acutissimum; tum alia duo B. B. ad Neten diezegmenon, idest sint sono graviora diatessaron, seu quarta, quam ipsa A. A.; adeoque vasorum B. B. corpora ipsorum A. A. sesquitercia esse oportebit: diatessaron enim constat proportionem sesquitercia. Tertia item C. C. secundis B. B. graviora erunt quarta, iisdemque respondebunt sesquitercia proportionem, ut ista quoque C. C. una cum ipsis B. B. forment diatessaron. Sed quæ duo D. D. quartum locum tenent, graviora erunt tertiis C. C. tono integro; proindeque ad eadem C. C. erunt in proportionem sesquioctava. Vasa E. E. quinto loco sita graviora erunt, quam D. D., quarta; quemadmodum & sexta F. F. quarta erunt graviora, quam E. E.. Ad extremum vasis G. medium locum tenentis sonus gravissimus erit, quarta ab ipsis F. F. distans. Atque hæc consonantiæ illæ sunt, quas edere, judicio Vitruvii, videntur debere vasa commemorata, quandocunque aut voce, aut re alia quapiam ista fuerint. Quanquam videntur & alia ratione potuisse vasa illa sic ordinari, ut ex iis melior etiam concentus nasceretur: de qua tamen re viderint Musici Practici, qui quænam sit optima consonantia, qua possint vasa hæc concordare, facile intelligent.

Sed quamquam intelligantur consonantiæ ejusmodi, ac doceat Vitruvius, præstare locari ea vasa, ubi cellæ sunt, quemadmodum ait loco memorato, ac multa alia, quæ spectant eodem, exponat; quæ tamen de materia hac tradit, haud ea videntur esse, quæ curiositati nostræ plene planeque satisficiant. Etenim neque docet Vitruvius, quam formam habere cellæ ipsæ debeant, quam vasa, qua proportionem debeant fieri pro Theatrorum magnitudine, qua regula sisti: hoc enim unum ait: *sunt vasa ærea pro ratione magnitudinis Theatri*, indicans cava esse oportere verbis illis: *tactuque feriens singulorum vasorum cava*; præterea vero nec ipse, neque ejus Interpretes, ii certe,

ii certe ; quos videre ego potui , verbum ullum addunt . Quare quid ipse in hac re quoque sentiam , non omitam exponere , non quod putem me ipsam veterum rationem posse assequi ; sed quod ea , qua ego puto , ratione videtur mihi fieri facile posse quippiam simile rei illius , quam innuit Vitruvius ; atque ut ingenia excitem hominum studiosorum ad problema hoc alterum expendendum : dignum enim est curiosa peruestigatione eorum , qui res novas quærunt , quique nullis laboribus parcunt , ut thesauros veterum disciplinarum , ruinis quasi obrutos , in lucem educant .

Crediderim igitur ego quidem , memoratis vasis aliquam Sectionum Conicarum figuram tributam fuisse , Parabolicam scilicet , aut Hyperbolicam , aut Ellipticam : harum enim singulas scimus jam accommodatissimas esse uniendis ad aliquod punctum , aut contra ab eo disiungendis , lineis convergentibus , divergentibus , ac parallelis , voce egrediente ex Actoris ore tanquam e quodam puncto , ac propterea manante in gyrum per lineas divergentes . E tribus tamen figuris nominatis Hyperbolicam duabus reliquis opportuniorem , utilioremque judicaverim extitisse ; cellas vero putarim oportuisse Ellipticas esse secundum longitudinem , ac latitudinem ; tam vasa demum , quam cellas ita censuerim ex ordine ad Theatrum fuisse constructas , ut ex duobus focus cellæ Ellipticæ (quod est segmentum superficiei sphæroidis) alter quidem ibi esset , ubi Actores , seu cantores morari solent , alter autem prope cellam ante ipsam , contraque ipsius frontem ; ita ut in idem punctum incideret focus etiam vasis hyperbolici ore deorsum converfi : quæ sane ordinatio , atque collocatio eadem ferme est , quæ esse debet speculi magni parabolici , ac speculi parvi (ut in meo Opere : *Lo Specchio Vstorio* . Cap. 20. exposita fuit) idemque debet esse artificium . Iam vero ex figura , & dispositione vasorum cellarumque ejusmodi enasci id debere , quod volumus , nunc declarare oportet . Vox igitur , quæ manabit e scena , perque amplitudinem Theatri propagabitur , feretur per lineas a foco ibi , ubi paulo ante indicavimus , constituto in scena divergentes , atque in cellas Elliptica præditas superficiei deveniet . Quare cellæ illæ lineas omnes sonoras , quas recipient , ita reflectent , ut reddantur convergentes ad focum alterum ante cellas , contraque frontem situm : sed is quidem erit etiam focus interior hyperbolici vasis ibidem constitutus . Ergo lineæ sonoræ , quas cella in interiore commemorati vasis foco conjunxerit , hunc prætergressæ , perlatæque in cavum hyperbolici vasis , utpote divergentes , ex eodem cavo pariter divergentes , reflectentur ; quemadmodum constat (ex citati Operis Coroll. Cap. 14.) rectas lineas , quæ digressæ ab interiore foco hyperbolæ in eandem hyperbolam feruntur , reflecti divergentes a foco exteriori . Hinc itaque vox latius semper latiusque sese effundens poterit ita remitti

mitri reflectique, ut ad omnes auditores perveniat: quæ res haud sane contingeret, si vas formam haberet parabolicam: vas enim hoc modo configuratum sonoras lineas reflecteret parallelas (per citati Operis Coll. Cap. 9.) neque item contingeret, si forma vas præditum esset elliptica; tunc enim in uno sonoras lineas puncto conjungeret (ut ejusdem Operis fert Cap. 17.) Quare vasis hisce, de quibus loquimur, videtur mihi quidem præ figuris reliquis Hyperbolica accommodatissima fuisse. Cum igitur tredecim ejusmodi vasa sint eo, quemadmodum dictum est, ordine sita, tredecim pariter vocis ejusdem reflexiones fient ad aures singulas auditorum, atque, ut dicam in summa, totidem fient ejusmodi reflexiones, quot fuerint ipsa vasa, eoque harmonico fient concentu, qui ex eorundem vasorum proportionem enascetur.

Atque hæc ex iis sunt, quæ mihi de vasis Theatralibus cogitanti venerunt in mentem; quam rem si forte alii expendendam susceperint, modos fortasse invenient faciliores, qui mihi pro mei infirmitate ingenii haud occurrerunt: sed iis tamen spero nequaquam ingratum futurum, posse & hæc mea cogitata una cum cæteris ad trutinam exigere. Hæc quidem, quæ ego de proposita materia in medium protuli, cum modo illo Antiquorum per Vitruvium indicato ad unguem convenire non ausim affirmate dicere; præsertim cum in commemorato Vitruvii Capitulo verba quædam sint, quæ potius ostendant rem secus fuisse, ac declarata a nobis est. Si enim *cellæ* nomen expendatur diligentius, haud sane videtur significare cubile reponendarum statuarum; sed rem potius clausam, atque repostam; quemadmodum appellare solemus cellam vinariam, locum, in quo vina, cellam penuariam, locum, in quo penum reponimus, cellas denique apum domunculas, quæ suo pariter ambitu conclusæ sunt. Quamobrem si vocis vim proprietatemque spectare voluerimus, existimare oportebit, cellæ nomine indicari potius rem clausam, veluti quoddam vocis ab imposito vase reflexæ receptaculum, hians tamen atque apertum ex parte superiore & inferiore. Quod si ita est, credendum erit, vocem ex Actoris ore proficiscentem, juxta Vitruvium, haud statim ferri in cellam ipsam, quemadmodum nos ajebamus, sed in vas cellæ impositum; hinc vero in cellam ipsam illabi; ex qua per inferiorem partem in hunc finem apertam prodeat, atque inde reflexione undæ aeris deveniat ad aures auditorum: quæ sane res multum abest ab eo, quod opinabar ego: nihilo tamen minus modus ille a me expositus probetur veluti novus, atque in eum finem propositus, ut ab aliis tum ratiocinatione, tum experientia possit expendi, & examinari; neque tamen iccirco verba Vitruvii omittamus ad trutinam revocare, ut eorum vim assequi possimus. Itaque Vitruviana quidem verba indicare videntur, *cellas* esse loca quædam ambitu suo clausa;

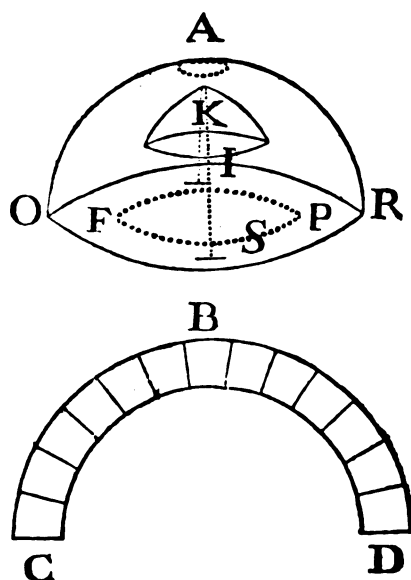
clausa; quod non modo confirmat vox ipsa, uti dictum est, sed ea etiam verba: *circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium*; ubi de vasis sermo est: nam si cella esset cubile aliquod, haud satis apte in rem propositam verba illa caderent: confirmant & hæc alia: *& habeant in parte, quæ spectat ad scenam, suppositos cuneos*; ubi profecto necesse est aliquid esse, quo cunei sustineantur, quæ res fortasse erit ipse cellæ ambitus; confirmant illa quoque ad extremum: *contraque eas cellas relinquantur apertura inferiorum graduum cubilibus*, quo (subdit Daniel Barbarus) exire vox e cella possit: quare aditus voci a vase prius reflexæ patebit ex parte superiore; quam rem videntur confirmare alia illa verba: *ita hac ratiocinatione vox ab scena, uti a centro profusa, se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava excitaveris auctam claritatem*: quo loco videtur indicare Vitruvius velle, vocem ab scena profusam ferri statim debere in vasa ipsa, a quibus deinde reflectatur in cellas, atque inde serpat per universum Theatrum. Quamobrem existimaverim, vasa quoque hyperbolica esse oportere, sed focum interiorem habentia non prope, sed in scena, a quo foco acceptas sonoras lines divergentes, easdem reflecterent pariter divergentes in cellam. Atque hinc haud crediderim, cellis imponi vasa debuisse, veluti totidem galericula omnino inversa deorsum, sed ita inflexa, ut ore partim respicerent scenam, partim vero cellam ipsam, cuius non aliud demum videtur officium esse, quam ad modum cuiusdam clausi canalis vocem custodire, eamque ex inferiore parte per Theatrum universum diffundere. Atque hæc ea rerum constitutio est, quæ ex ipsius Vitruvii verbis colligi videtur posse.

Sed nec illud tamen absurdum judicaverim, vasa cellis non fuisse instar galerorum imposita, at intra cellas ipsas fuisse locata, spatio tamen aperto atque hiante in parte superiore, quemadmodum Vitruvius ipse indicat verbis illis: *circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium*; quæ sane verba indicio sunt, vasa isthæc intra cellas esse debere: si enim forent extra cellas, haberent jam ipsa ex hac sua constitutione a summo capite spatium, neque causæ quidquam esset, cur id a Vitruvio moneretur; præsertim cum spatium illud requiri videatur, ut voci subeunti pateat via, uti explicat Barbarus. Vas igitur erit intra cellam, non autem extra cellam; quod si ita sit, intelligemus, vocem ferri in vas ipsum haud jam per lineam rectam, at per flexuosam ob undarum aeris dilatationem, quemadmodum ob casum lapidis fit in undis aquæ, e cuius vasis cavo deinde in ipsam cellam reflectatur, ac rursus in vas, ita ut ex ejusmodi reflexionibus reciprocatio quædam vocis, quasque perennis quædam echo enascatur; voce tamen adhuc per anti-

P p

cas

cas prodeunte aperturas, quæ juxta Vitruvium in ipsis faciendæ sunt cellis, ac manante per amplitudinem Theatri, cellis formam camerarum, seu testudinum referentibus, quemadmodum inuunt etiam Augustinus Gallus, & Aloysius Pyrovanus Interpretes Vitruvii. Id igitur, quo clarius expo-

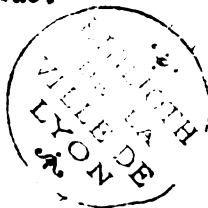
neretur, addito schemate, quandam rei deformationem exhibui. Sit ergo in eo schemate cella O A R in modum fornicis constructa, ex parte superiore, ubi adscripta est littera A, aperta, uti etiam qua parte Auditores prospectat secundum foramen F P; vas autem erit K, a basi O R distans, ut minimum, semipede, suspensumque cuneis S K, I K: subibit ergo vox per foramen A, atque hinc illabetur in vas K, a quo reflectetur in cellam O A R, effundeturque ad Auditores per foramen F P. Si quis autem putet, vas inversum, idest ore sursum converso exstitisse,

utrumque positum, & utramque constitutionem experiri poterit, ac videre, uter magis e re sit, uter præstet rem utiliorem. In ambitu vero C B D ordine sunt digestæ cellæ tredecim, singulæ ipsi O A R similes, clausis inter duas quasque spatiis intermediis, cellasque parietibus interpositis sejungentibus, ita ut omnes simul ingentem veluti gradum quandam constituent exstantem supra cæteros, in quibus sedere Auditores solent. Quod si cellæ a se mutuo non sejungerentur, sed C B D esset quidam veluti canalus in semicirculi figuram conformatus, in quem vox influeret per ora C & D, prodiretque per anticas aperturas, cujusmodi est F P, incorrupta, sed aucta intra canalem C B D ob reflexiones factas ab ipsis vasis eo, quo dictum est, ordine dispositis; credo, rem haud prave successuram esse.

Verum unicuique liberum sit opinionem illam amplecti, quam judicaverit esse probabiliorem: ego enim de hac re nihil ausim certi constituere. Quod ad figuram autem vasorum pertinet, dicam & illud, vidisse me eorum deformationes apud memoratos Vitruvii Interpretes, qui illa exhibent veluti toridem, ut vulgo appellamus, campanas; quæ res pariter confirmat figuram hyperbolicam jam superius commemoratam (quæ demumcumque sit eorum constitutio) ad quam videntur æra campana accedere. Figuræ tamen istæ non ita severe capiendæ sunt, ut non liceat ab illis aliquantillum aberrare: fatis est enim, si ad eas accedamus. In-

quit

quit enim Vitruvius idem (eodem memorato capite) multos fuisse , qui vasis non metallicis , sed testeis , cujusmodi urnæ sunt , usi , effectus utilissimos in Theatris peperere . Habebant autem Veteres & aliud genus vasorum , ait Heron , ad excitanda in iisdem Theatris tonitrua ; ad quorum vasorum , uti & eorum , de quibus hactenus locuti sumus , cognitionem non dubito posse nos quoque , adhibito studio , ac labore aliquo , pervenire , si doctrinam cum experientia conjunxerimus.

F I N I S.

DE ECHEIS, SIVE PHONISMIS
 THEATRI CORINTHIACI
 A V I T R V V I O

descriptis Lib. V. Cap. V.

D I A T R I B A .

Quæ est Caput I. Operis

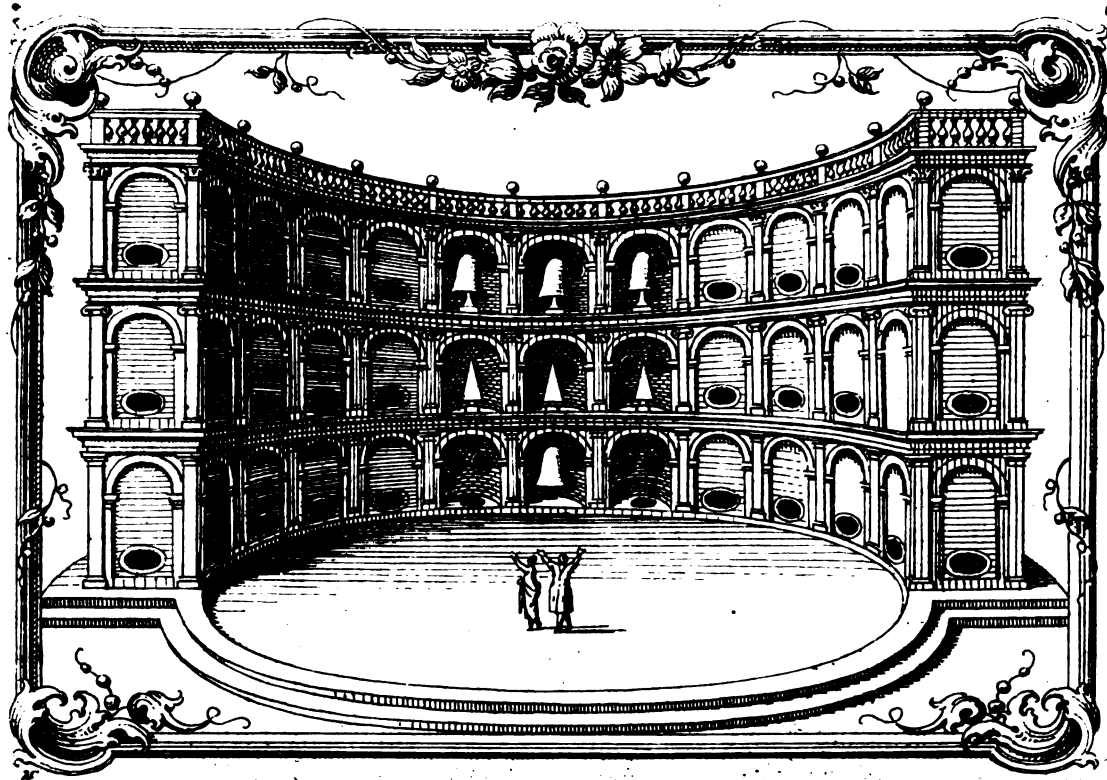
P. ATHANASII KIRCHERI,

cui titulus est,

PHONVRGIA NOVA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5001
WWW.CHICAGO.EDU

D E

ECHEIS, SIVE PHONISMIS
THEATRI CORINTHIACI,
A VITRUVIO
DESCRIPTIS, DIATRIBA.

MAGNA hoc loco de incitandis vasis controversia est, dum multi capere non possunt, quomodo hæc harmonica vasa sonitum ediderint. Quidam putant, vasa malleolos habuisse filis aut funiculis ferreis affixos, qui ad eorum attractum campanis allisi sonuerint, non secus uti in modernis Campanariis organis fieri solet: ita Cæsar Cæsarianus in *Commentariis suis in Vitruvium*. Nonnulli sola æris ex voce comædorum agitati illusione, & impetu vasa sonuisse arbitrantur. Veruntamen hoc subsistere non potest, cum nulla vox tanta sit, quæ ad campanam aliquam incitandam sufficiat; & patet in nostris campanis, quæ,

quæ, si sola agitatione aeris sonare possent, dicerem profecto eas perpetuum sonitum effecturas, cum aeri perpetuo expolitæ sint, & in alto ut plurimum loco, ubi ventus multum dominatur; neque tamen experientia ulla docuit, ventum etiam quantumvis impetuosum huiusmodi sonum unquam causasse. Imo ut aliquam huius rei experientiam sumerem, campanas vitreas conflari curavi, easque *Vitruviana* methodo locis concavis situata studiose disposui, voces secundum omnes intensiōis gradus adhibui, neque tamen quicquam soni perceptum fuit, sed tinnitus tantum, qualis in puteis & locis concavis sentiri solet. Volunt tamen plerique concavas illas cellas, & vasa tantum fuisse adhibita ad magnam resonantiam theatro conciliandam. Quod non nego; sed, quid tam ingeniosa in vasis juxta consonantias harmonicas proportionandis industria sine eorundem attactu immediato contulerint, non video. Ad quem finem tam studiosa & subtilis secundum triplex Musicæ genus diatonicum, chromaticum, enharmonicum vasorum distributio ordinata fuerit, dispicere minime valeo, cum sine symphonia actuali hæc omnia inutilia fuerint, & nullius usus. Vel igitur dicendum est, tantum ad voces comœdorum augendas fuisse institutas, vel alium aliquem usum habuisse, sed verisimile non est, Echea cum tanto harmonico artificio ob solam majorem vocis resonantiam compacta fuisse; neque etiam dici potest, ut paulo ante probatum fuit, voce sola, sive illusione aeris in ea facta, in harmonicam symphoniam fuisse incitata. Vnde Bonaventura Cavallerius in *Opusculo de Speculo Vstorio* putat cellas hæc *Vitruvianas*, uti & Echea, partim parabolicæ, partim hyperbolicæ figuræ fuisse, in quibus vox ingressa allisæque infinita quadam radiorum multiplicatione augebatur; & ut hoc probet, multo aliam adducit huius theatri fabricam, quam a Vitruvio descriptam legimus: a loco enim vocis usque ad cellas fornices parabolicos fingit, in quibus veluti a centro parabolicorum fornicum vox diffusa, & in infinitum multiplicata, mirificum effectum præstabat, tum in intensiōe vocis, tum in concitandis Echeis. Verum cum (ut dixi) hoc pacto is novum theatrum fingat, de quo nihil apud Vitruvium simile legitur, Architectis non usque ideo satisfecisse videtur, cum abstrahendo a textu Vitruvii unusquisque novas fabricas Echæas facile comminisci possit. Quæritur igitur, quomodo hæc theatra tantam haberent resonantiam, & quomodo disposita fuerint vasa ad tam luculentum effectum, quem Historici referunt, edendum? Notandum igitur, duplicem harmonicum sonum considerari posse in huiusmodi Echeis; primus fiebat per tinnitum quemdam, sive bombum harmonicum, dum voces externæ cellulas subeuntes, & varia agitatione illisæ, tandem multiplicato sono, & veluti impetu quodam facto, in Echea vasa eum tinnitum, quem vasorum

tremor

tremor exhibebat, reddiderunt; alter esse poterat per malleolos funiculis attractatos, atque in Echea illisos constitutus; prioris usus videtur fuisse, ut vox Comœdorum in concavitates illas recepta, ibidemque multiplicata majorem resonantiam acquireret, uti dictum est, & omnes mecum consentiunt in Vitruvium commentatores; qui quidem nihil aliud erat, quam tinnitus quidam symphoniacus ex tremore Echæorum varie harmonica proportionem distributorum causatus; alter usus fuisse potuit in præludiis aut intermediis. Nam ut Auditores excitarent, & expectationem rerum secuturarum acuerent, antequam personæ theatrum ingrederentur, Echea sonita fuisse; sed sonare non poterant, nisi filis ferreis malleis suis instructis per omnes cellas deductis. Hoc enim filo per omnes cellas singulari industria traducto, unusquispiam huic negotio specialiter deputatus, omnia vasa in harmoniam perfectissimam incitavit; quæ vasa in cellis vehementem sonitum excitabant longe lateque perceptibilem, & tanto majoris admirationis, quanto machinatio musurgiaca erat occultior: atque hunc usum fuisse præcipuum ipse Vitruvius insinuat hisce verbis: *Excitavit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. Concentus igitur fuit vasorum juxta consonantias musicas concinnatorum; at similem vehementem concentum solius vocis illusione fieri non posse, supra dictum est: dicta itaque ratione per funiculos occultos in harmoniam excitata sonuere, quod & subolfecit Cæsar Cæsarianus supracitatus. Et nisi hac ratione contigerit, non video, quis ullus alius modus esse potuerit, quo in consonantiam incitata fuerint. Hoc enim eodem artificio, Plinio teste, tonitrua aliaque murmura exhibebant. Quod vero Vitruvius de dictis funiculis & malleolis nihil aperte dicat, hoc ideo factum est, quod simile theatrum ipse nunquam viderit, sed a Græcis relatione tantum acceperit. Vnde Aristoxenum, quem hujusmodi theatri Auctorem exstitisse, verisimile est, frequenter allegat, musica ejusdem præcepta sequitur ipse dubius; neque aliud hujusmodi theatrum in Græcia, aut Romæ fuisse præter illud *Corinthiacum*, ex quo Periclem, teste eodem Vitruvio, Echea ablata ad ædes *Fortune* Romæ suspendisse legimus. Et certe videtur ipse Vitruvius aliquam circa hujus theatri constructionem objectionem habuisse a peritioribus sui temporis Architectis, quam ipse proponere, & una solvere, hisce verbis ostendit.

Diceret forsan aliquis, multa theatra Romæ quotannis facta esse, nec ullam rationem harum rerum in his fuisse: sed erravit in eo, quod omnia publica lignea theatra tabulationes habeant complures, quas necesse est sonare. Hoc vero licet animadvertere etiam Citharœdis, qui superiori tono cum volunt canere, advertunt se ad scenæ valvas, & ita recipiunt ab

Q q earum

earum auxilio consonantiam vocis . Cum autem ex solidis rebus theatra constituuntur, id est, ex structura cæmentorum, lapide, marmore, quæ sonare non possunt, tunc ex his hac ratione sunt explicanda; sin autem quæritur, in quo theatro ea sint facta Romæ? non possumus ostendere, sed in Italiæ Regionibus, & pluribus Græcorum Civitatibus, etiamque Auctorem habemus L. Mumium; qui, diruto theatro *Corinthiorum*, ejus ænea ROMAM deportavit, & de manubiis ad ædem *Lunæ* dedicavit. Multi etiam solertes Architecti propter inopiam fistilibus doliis ita sonantibus electis hac ratiocinatione compositis perfecerunt utilissimos effectus.

Et in tantum quidem placuit inventio hujus theatri Vitruvio, ut ejus causa totius Musicæ theoricæ fundamenta præmiserit, quamvis & ipse in multis dubius difficultates occurrentes non præviderit. Si enim perfectam Musicæ scientiam habuisset, nunquam in minoris theatri Echeis describendis usus fuisset Enharmonico genere, cum hoc ad concentum exhibendum propter variæ misturæ sonos in æreis vasis intravenientes inutile sit, ut *septimo libro Musurgia nostræ* fuisse probavimus: neque fieri potuerit, ut ænea illa vasa tam exacte fusa fuerint, ut Dieses & Dieses in minutissima intervalla distincte exhiberent. Diatonicum igitur genus huic negotio aptissimum adhibere debebat consultius; cum enim Diatessaron, & Diapente adhibeat in Enharmonico genere, quid aliud nisi Diatonicum describit?

Vnde patet, quam multa etiam in maximorum Auctorum monumentis lateant erronea, quæ si intime discuterentur, vel in ipsis solibus deformes maculæ detegerentur. Vnde colligo, verisimile esse, Vitruvium hujusmodi theatri fabricam ex aliquo manuscripto Aristoxeni simpliciter descriptam posteris exhibuisse; cum multa in dicta trium generum descriptione occurrant, quæ cum regulis musicis convenire non possunt.

Sed audio nonnullos obmurmurantes, multa habuisse Græcos admiranda, quorum ratio posteros fugerit, & e talibus unum fuisse *Theatrum Vitruvianum*, in quo & Echea tali industria & arte quadam incomprehensibili ita fuerint adaptata, ut sola voce excitata fuerint. Verum cum hujusmodi res omni experientiæ repugnet, de ea quoque nullus sapiens disceptare debet, nisi forte nobis persuaserit aliquam occultam intelligentiam ad vocis sonitum ea concitasse, quod ridiculum, ne dicam stultum, esset asserere. Est enim proprium hujusmodi rerum Græcanicarum admiratoribus, somnia sibi fingere, & quælibet ad placita sua stabilienda, etiam a ratione & experientia dissona excogitare. Non tamen negaverim, uti & supradictum est, tinnitum aliquem symphonicum ex recitatione Comædorum fuisse perceptum, quemadmodum & experientia supra nos docuit;

docuit ; sed eum nequaquam sufficientem fuisse ad intentum ab antiquis finem obtinendum . Nonnulli advertentes in *Hyppodromi Romani* adhuc superstitis vestigiis , nescio quæ testacea vasa visceribus murorum inserta , in eam devenere sententiam , hujusmodi vasa non alia de causa ibidem disposita fuisse , nisi ad resonantiam theatri augmentandam . Verum vehementer hallucinantur , cum dictus *Hyppodromus* nec formam theatri , multo minus ob currentium equorum hominumque tumultuantium strepitum , resonantia indiguerit . Dico itaque , testacea illa vasa ad pondus murorum sublevandum , quemadmodum & hodierno die in fornicibus trophæis pondere sublevandis adhuc fieri videmus , inserta fuisse . Atque hæc sunt , quæ de theatro Vitruvii dicenda nobis occurrerunt , sed jam calamum ad alia convertamus .

FINIS.

IOSEPHI SALVIATI
PICTORIS

RATIO ACCVRATE DEFORMANDI
TVM VOLVTAM,
TVM CAPITVLVM IONICVM,

Secundum

V I T R V V I I

P R A E C E P T A.

De Italica in Latinam linguam converfa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

RATIO ACCURATE DEFORMANDI
TVM VOLVTAM,
TVM CAPITVLVM IONICVM,

Secundum

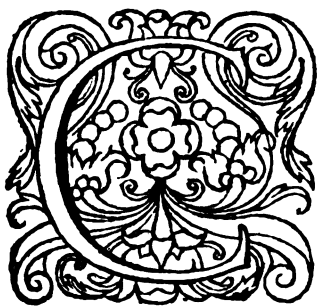
V I T R V V I I
P R A E C E P T A.

Viro Amplissimo

DANIELI BARBARO

Aquilejensi Patriarchæ Electo

IOSEPHVS SALVIATVS F.

VM annis abhinc undecim essem Patavii, qua in Vrbe Tabulis quibusdam pingendis vacabam, quidquid licebat mihi per tempus operæ subsecivæ consueveram animi gratia iis studiis impendere, quæ ad proportionem, & symmetrias referuntur: quod ut facerem, stimulos addebat in primis illa, qualiscunque rerum harum cognitio, quam hauseram ex Geometria. Cum autem modo hæc, modo illa res animo se offerret meo, coepi in id incumbere, ut rationem deformandæ capituli Ionici volutæ investigarem. Hac in re, quandoquidem scire nondum licuit quo artificio opus perficeret Vitruvius, elaborarunt multi præstantes ingenio Viri; quibus ego quidem etsi longè imparem doctrina esse me intelligerem, a nemine tamen judicavi verti vitio temeritatis mihi jure posse, si illo pervenire ipse quoque pro virili conarer, quo multi laudati homines contenderunt. Neque enim reprehendi a quopiam sagittarius ille solet, qui quamquam in arte jaculandi mediocriter exercitatus, eundem tamen scopum, quem expertissimi quique, ferendum sibi ipse quoque proponat, etsi ab illo aberret. Iam vero, re quanto potui maximo studio expensa atque explorata, putavi demum, ipsa præsertim edoctus experientia, me rationem invenisse, qua (nisi me rerum mearum fallit amor) æque accurate ac facile Ionica voluta perficeretur.

Haud

Haud multo post id temporis, cum rediissem Venetias, de hoc invento meo certiores fecit Sebastianum Serlium, virum Architecturæ laude clarissimum, Franciscus Marcolinus, quo ego utebar familiarissime. Quare quodam die cum Marcolino domum meam venit ipse Serlius, ut rem præsens inspiceret; modum describendæ Volutæ & placere sibi magnopere significavit, & commendavit tanquam optimum omnium, quotquot hactenus excogitasset Artificum industria; regulamque universam edoctus spondit illam se nomine meo publicaturum, siquando contigisset eam ad opus transferre. Post annos aliquot intellexi, totius artificii formam a Discipulo quodam meo fuisse mihi surreptam: quæ res in causa esse facile poterat, ut quispiam alienæ partum industriæ vindicaret sibi, & quasi sui fructum ingenii in publicum efferret: quod Serlius quidem, vir modestiæ singularis, nunquam facturus erat. Quoniam igitur decet maxime, ut quisque pro suis habeat, quæ sua sunt, a nemine reprehensum iri putavi consilium meum, si rei auctorem me publice facerem. Deformationem itaque Volutæ nunc solam edo in lucem, quia solam hanc surreptam mihi esse cognovi; editurus fortasse alio opportuniore tempore quædam alia tum ad eam, quam nostri *Prospectivam* dicunt, tum ad alias artes pertinentia, scitu cognituque non indigna. Sed ut ne hæc quidem ipsa res, qua de nunc loquor, plane sola in publicam lucem exeat, hoc est patrocinio, ornatuque omni prorsus destituta, Tu, Vir Amplissime, patere pro tua liberalitate, ut itura in publicum gaudeat auspiciis tuis, tuumque in fronte gerat nomen longe clarissimum; clarissimum, inquam, titulis tam multis, quorum si velim minimam partem hoc loco recensendo exponere, idem faciam, ac si brevi spatio coner infinita complecti. At enim, quemadmodum, ut tibi opusculum nuncupem, movet me cum singulare quoddam animi studium, quo Te jure prosequor ob amplissimas ac præclarissimas dotes tuas, tum Marcolinus ipse facit, qui illud Tibi pollicitus est: sic confido, id Tibi fore gratum non mediocriter, qui videlicet, præterquamquod multarum cognitione scientiarum ornatus es, Architecturam quoque calles, atque ex rebus ad Architecturam pertinentibus capis incredibilem voluptatem.

RATIO VOLVTAE DEFORMANDAE.

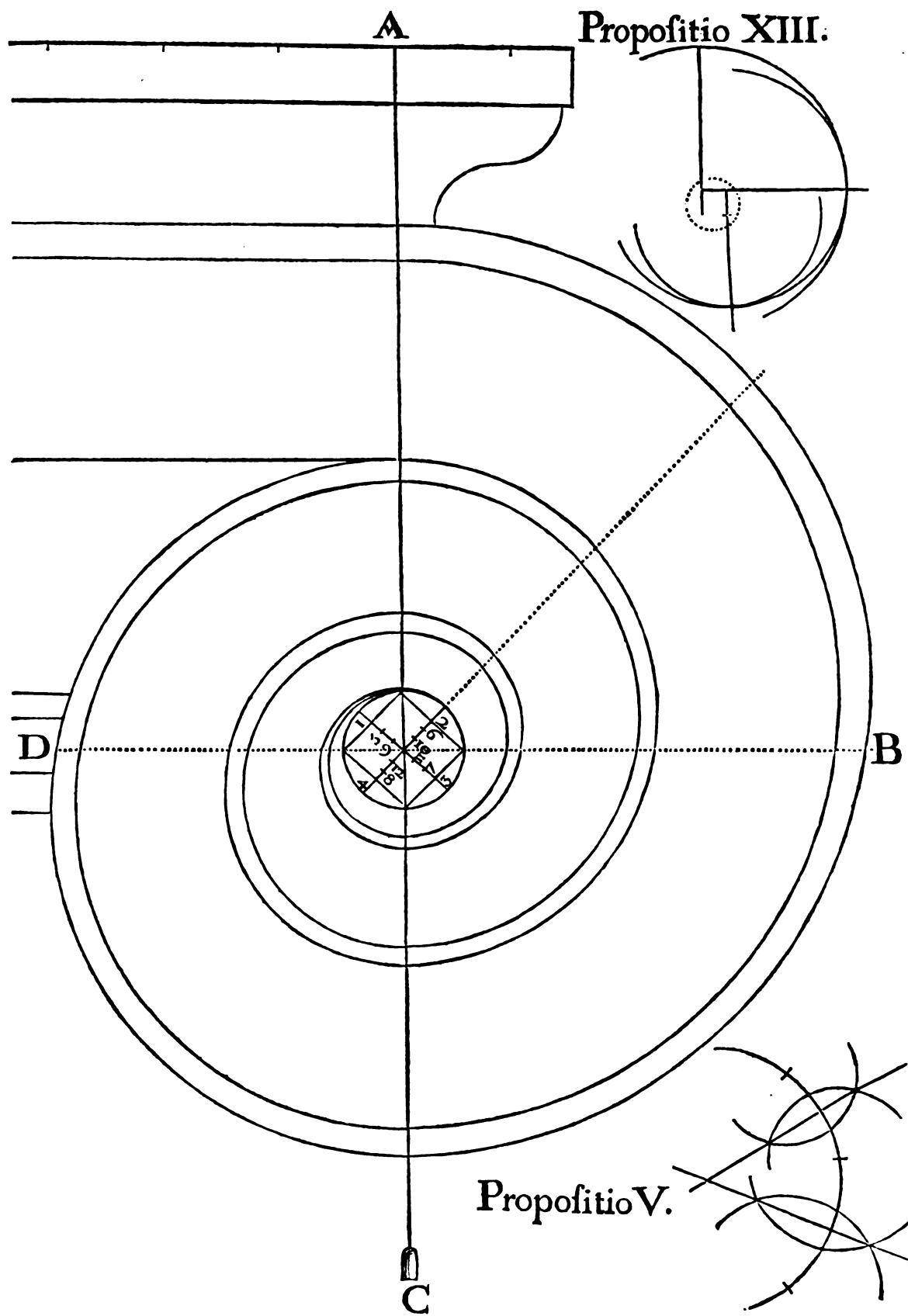
TAmetsi regula, qua ego Volutam deformat, tam clara est, ut eam quisque, modo in Architectura tantisper sit versatus, ex ipsa ejus delineatione facile possit percipere; quo tamen satisfiat etiam illis, quibus ejus indoles est minus nota, ex quo clarum pariter fiat, quam bene regula eadem conveniat cum iis, quæ de Volutæ descriptione præcepit

præcepit Vitruvius, conabor pro modulo virium mearum eam verbis exponere.

Sumpta altitudine capituli Ionici, ac latitudine frontis Abaci, eademque secta in partes octodecim, dimidia pars adjicitur utrimque; hinc, postquam recesseris in interiorem partem parte una decima octava cum dimidia, agitur linea ad rectos angulos, quæ cathetos dicitur: hæc erit partium novem ac semis: ex his una cum dimidia tribuitur Abaco; octo vero reliquæ assignabuntur Volutæ; quarum quatuor quidem relinquentur supra, tres autem infra; ac ea, quæ media est, oculo dabitur. Ad oculi centrum ducetur diameter catheto respondens, uti docet Vitruvius Lib. III. Cap. 3. qui quidem tradere deinde incipit, qua ratione circulorum, seu rotundarum circinationum, imminutio fiat; *Tunc*, inquit, *ab summo sub Abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuitur, donec in eundem tetrantem, qui est sub Abaco, veniat.* Ac licet hæc verba visa multis obscura fuerint, nihilo tamen minus facile intelligi ex iis potest, quid Vitruvius præceperit; videlicet per singulos tetrantes, sive malimus dicere, per singulos quadrantes, seu quartas partes, dimidiata parte spatii oculi imminui. Ac sane rem ita esse patet ex eo, quia a summo ad imum, cum sint duo tetrantes, parte una minuitur, ut dictum est, partes quatuor esse supra oculum, tres infra: adeo ut si rotunda circinatio peragatur, donec ad eundem quadrantem reditur, qui est sub Abaco, duabus partibus imminuatur. Atque in hunc modum tradidit Vitruvius imminutionem solius primæ circuitiois; qua autem ratione adhiberi circinus debeat, non adjecit; pollicitus, ostensurum id se Libro ultimo; quem tamen modum nemo hætenus vidit. Si igitur singulis quadrantibus in prima circinatione minuitur dimidiato oculi spatium, ac binis quadrantibus spatium uno, necesse est, ut singulis dimidiatis quadrantibus minuitur quarta parte. Quare data duorum laterum, ac dimidiati quadrantis longitudine, ope horum trium terminorum inveniri centrum poterit arcus ejusmodi quadrantis per Prop. V. Lib. IV. Euclidis. Divisis igitur bifariam singulis quadrantibus, cognitaque laterum, ac semissis eorum longitudine, juxta regulam ab Euclide loco cit. traditam eorum arcuum centra inveni: ex verbis enim Vitruvii colligimus, singulorum quadrantum arcubus suum peculiare centrum esse debere, cum inquit, *in singulis tetrantorum actionibus*; hoc est quot sunt tetrantes, totidem actiones esse, quarum actionum nomine mutationes ejusmodi centrorum significantur. Peracta circuitione prima, intellexi, si altera quoque, uti prior, per singulos tetrantes dimidia parte imminuatur, Volutam e duplici tantum ambitu componi, neque spatia decrescere, sed æqualia existere, ita ut opus oculis speciem minus jucundam exhiberet.

R r

Quare

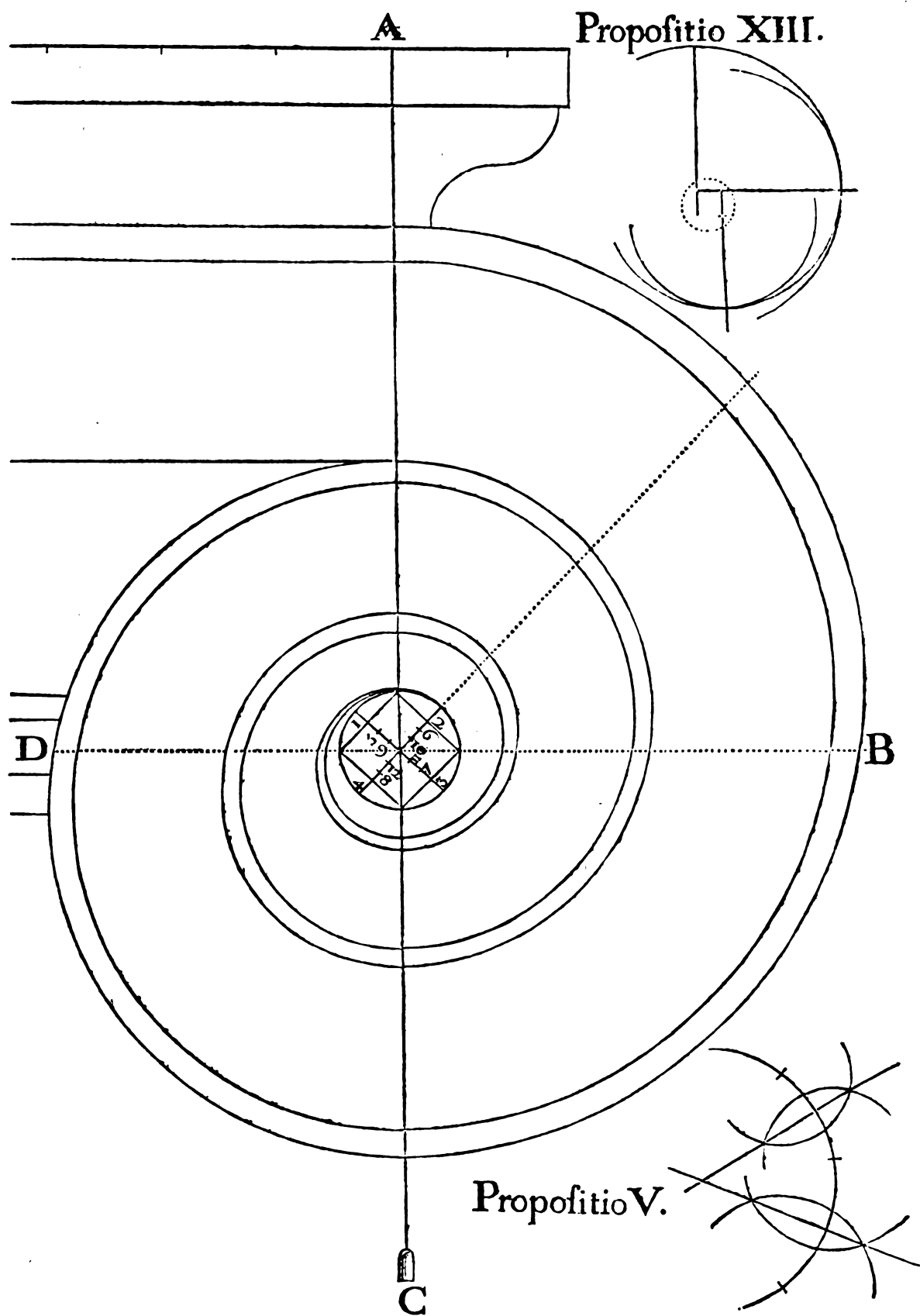
Quare credibile non est, Volutam hoc modo fuisse a Vitruvio deformatam. Cum igitur mecum animo reputassem post rei divisionem, quæ fit per semisses, illam proxime sequi, quæ per trientes peragitur; sic circuitiōnem secundam institui, ut singulis tetrantibus tertia spatii oculi parte minueretur: quo facto supererant duæ tertiæ partes, quarum singulas bifariam divisi, effecique, ut tertius ambitus per tetrantes singulos sexta parte decrederet: quæ sane diminutio multum habet pulcritudinis & concinnitatis. Diviso enim oculi spatio in sex partes, in primo quidem ambitu imminuitur tribus sextantibus, in secundo duobus, in tertio sextante uno; quorum centra reperi modo paulo ante indicato; regulam autem, qua constituentur, hoc pacto inveni.

Ducta linea B D per oculi centrum, quæ ad angulos rectos secet lineam A C, quæ Cathetos dicitur, divisum erit in quatuor partes tam spatium Volutæ, quam circulus oculi. Præterea, qua singuli quadrantes oculi bifariam dividuntur, agantur singulæ lineæ ad centrum; in quarum singulis invenientur centra Volutæ non istius modo, sed etiam quarumlibet aliarum cujuscumque ordinis, si quas alias deformare oportuerit. Centra ergo pro primo Volutæ hujus ambitu hac ratione reperientur. In singulis oculi quadrantibus ab uno latere ad alterum singulæ lineæ ducantur; punctum, in quo lineam mediam intersecant, centrum primum est: intervallo autem inter punctum hoc, & oculi centrum trifariam diviso singula divisionum puncta erunt centra singula ceterarum Volutæ circuitiōnum. Horum primum erit in quarta parte superiore interna; secundum autem in parte externa; tertium in quarta parte inferiore externa; quarum in altera. Idem dicatur de ceterarum circinationum centris, quæ suis distincta numeris in adjecta Voluta conspiciuntur. Altero itaque crure circini constituto in primo centro, atque altero ad summum infra Abacum translato ducatur circinatio usque ad lineam B; atque hic erit unus primi ambitus quadrans: sistatur in puncto B circini latus, transducatur latus alterum ex primo ad secundum centrum; tum circumactō mobili instrumenti crure describetur quadrans secundus, qui cum priore illo dabit dimidiam circuitiōnis primæ partem. Ad eundem modum res tota perficietur mutato singulis quadrantibus centro, donec tertius ambitus absolvatur ad postremam e quatuor partibus supra oculum relictis: cavendum tamen est, ut ita unus arcus cum alio singulorum quadrantum jungatur, ut connexionis mutæ punctum sit in eadem linea, quæ per utriusque centra quadrantis transeat, si ratione instituenda operatio est, sicut Prop. XIII. Lib. III. Euclidis demonstratur. Sed ne ducantur ejusmodi lineæ, conjunctio unius quadrantis cum alio parallela erit ad suummet centrum juxta quadrantem proximè sequentem, eodemque modo conjunctio primæ circuitiōnis cum linea

R r 2

recta;

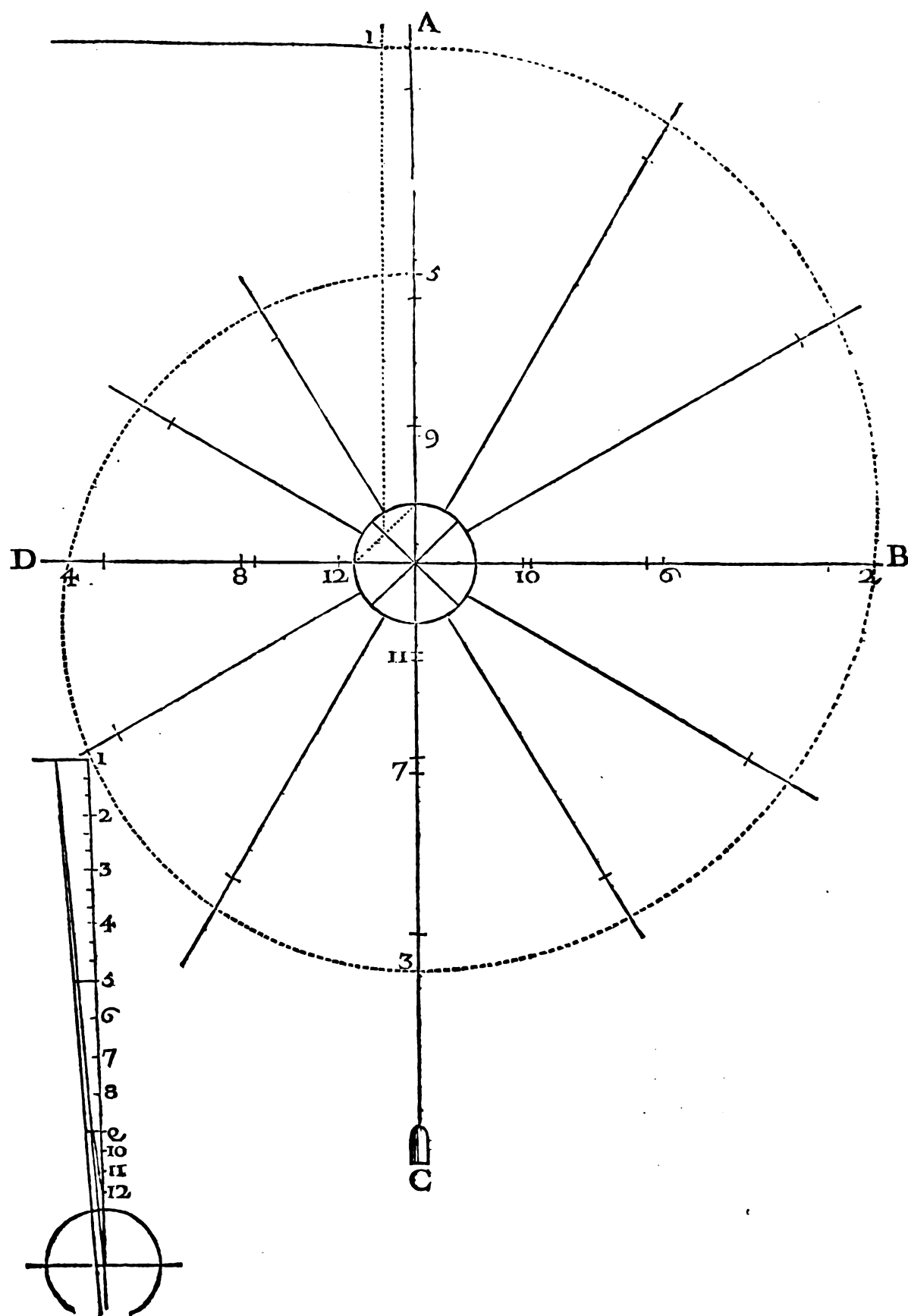

recta; quæ res praxi accuratiore facile poterit perfici. Volutæ baltheus in hunc modum minuetur. Capta ejus latitudo, quæ magnitudini atque operis distantiae proportionē respondeat, apponetur sub Abaco ad initium Volutæ, atque hic statuto uno circini crure, altero autem minimo ac prope nullo intervallo infra primum centrum, mobile latus instrumenti movebitur usque ad lineam B; tum circini pede infra secundum centrum translato, convertetur circinus usque ad lineam C: atque hætenus descripta erit dimidiata pars: eodemque pacto pro singulis quadrantibus mutato circini pede paulo infra eorundem quadrantum centra imminuetur baltheus concinna proportionē usque ad extremum. Atque hæc regula, si diligenter ineatur, pro hujus descriptione Volutæ satis erit.

Quandoquidem vero vel circinorum vitio, vel regularum pravitate, vel etiam aliqua artificis incuria fieri potest, ut lineæ minus rectæ agantur, atque ut centra non accurate paribus mutuo a se distent intervallis, idque ob angustias spatii, quod inter duo quæque interjicitur; ex quibus causis manare errores possunt, qui etsi parvi, ac sensum prope omnino fugientes, in majoribus tamen circinationibus magni existent, atque conspicui: unicus enim quadrans unius ambitus maxime ex primis prave deformatus ceteros omnes depravabit. Ut igitur ejusmodi errores vitentur, primum signabuntur cujusque ambitus latitudinis termini in duabus illis lineis, quæ totius spatium Volutæ in partes quatuor dividunt, idest in linea A C, ac in linea B D, hoc modo.

Ex quatuor partibus, quæ supra oculum sunt, primæ duæ superiores dividuntur singulæ bifariam; ex qua divisione existent quatuor partes æquales; reliquarum duarum inferiorum singulæ dividantur trifariam; atque hinc fient partes sex: harum sex partium postremæ duæ proxime supra oculum bifariam dividantur singulæ, ut partes quatuor æquales nascantur: hoc pacto universum spatium supra oculum in duodecim partes sectum erit: primæ quatuor superiores magnitudine pares erunt singulæ dimidiato oculo; atque istæ pro primo ambitu erunt: secundæ quatuor partes æquabunt singulæ trientem oculi; & hæ pro secundo erunt ambitu; partes quatuor postremæ æquabuntur singulæ sextanti oculi, quæ pro tertio erunt ambitu, quemadmodum dictum est. Quare spatium postremarum harum partium sextans est totius lineæ in duodecim partes sectæ supra oculum; spatium vero partium mediarum priore illo duplo majus est, atque eodem triplo majus spatium partium quatuor supremarum. Statuto ergo uno circini pede in oculi centro translatus alter ad extremam primam partem traducetur ad extremitatem primi quadrantis, hoc est ad lineam B, ibique signabitur punctum; rursus pes mobilis circini statutus in extrema parte secunda agetur ad extremitatem secundi quadrantis,

quadrantis ; hoc est ad lineam catheton infra oculum ; atque ibi pariter notetur punctum , sumptaque e singulis commemoratis divisionibus mensura in convenientem suam lineam transferatur , quemadmodum ex apposita figura percipere licet per numeros suis lineis adscriptos ; per quæ adnotata puncta transire debent circinationes : atque hunc in modum deformata Voluta accuratior evadet . Sed ut opus adhuc perfectius habeatur , ejusmodi memorati termini constitui debent frequentiores , hoc est dividere in duas , tresve partes oportet quadrantes singulos , atque in totidem pariter partes mensuræ eorum , easque transferre in suas lineas , quemadmodum in adjecto exemplo ostenditur . Ac ne divisiones illæ supra ipsam , quæ deformari debet , Volutam signari debeant , mensura quatuor partium una cum oculo transferatur in tabulam aliam , in qua divisiones commemoratæ peragentur , ut in adscripto schemate (infimo ad sinistram) apparet ; quæ deinde supra lineas transferentur , ut dictum est . Item posita ex parte ad summum partium memoratarum latitudine balthei , statutaque ibi regula , baltheus ipse agatur ad extremas illas divisiones , atque magis minusve contrahetur pro operis magnitudine ac distantia . Hoc autem pacto singulæ partes habebunt appositam balthei latitudinem sibi proportionem respondentem : cujus balthei latitudines transferentur singulæ contra partes suas , cetera perficiendo , quo modo dictum est superius . Hac ratione , atque hoc ordine , deformari poterit Voluta quælibet , ac circuitionum quotlibet magis minusve decrefcentium , prout res ipsa videbitur postulare .

Atque ut exponam , quid ego fecerim , cum hanc Volutæ describendæ rationem investigarem , statui rotundam pyramidem rectangulam ita , ut ejus basis æqualiter oculo incumberet ; aptatoque circum filo , Volutam delineavi ejusdem proportionis : nullum etenim discrimen inter illam intererat , atque inter hanc , quam paulo ante circino describi a me dictum est : ubi filum advolutum erat , pyramis erat non nihil excavata , quo filum ipsum confisteret firmitus ; fili vero convolutiones altera ab altera brevissimo distabant intervallo , ea tamen proportionem sitæ , ut diameter majoris convolutionis duos fere diametri oculi trientes æquaret , diameter vero postremæ , ac minimæ , fere quintam diametri oculi partem completeretur : ex hac autem minima convolutionum exordium duxi , initio factò supra oculum ad extremam partium quatuor , stiloque vestigium signavi usque ad extremitatem maximi ambitus .

Aliam quoque confeci , filum cylindro , seu baculo rotundo , & æqualiter crasso advolvendo ; in qua spatia inter duas quæque circuitiones comprehensa evaserunt æqualia inter se : erant autem singula ejusmodi spatia triplo ac parte septima majora , quam baculi ipsius diameter .

Cum

312 SALVIATI RATIO VOLVTAE IONICAE:

Cum volutam hanc perfecissem, partitus illam sum in partes quatuor supra illius centrum, quarum quatuor partium singulas divisi bifariam paulo ultra ambitum basis cylindri, in quibus partibus inveni quatuor centra pro prima circuitione, quæ centra pariter circuitionibus reliquis ad basim usque usui fuerunt. Quare eadem regula, quam supra tradidi pro inveniendis commemoratæ superius Volutæ centris, inveniri possunt centra alterius Volutæ cujuslibet, ac Voluta quælibet alia proinde potest circino perfecte deformari.

F I N I S.

VOLVTA IONICA
VITRUVII

HACTENVSAMISSA,

RESTITUTA

AB

NICOLAO GOLDMANNO.

ARCHITECTURAE

ARTIFICIOSAE CVLTORIBVS

S. & O.

X omnibus Capitulis columnarum ; a Vitruvio descriptis , cum Scamozzio affirmamus , solum Ionicum nobis arridere ; quanquam in Voluta rite circinanda nullus ex scriptoribus , nobis notis , Vitruvii mentem affecutus esse videatur . Promisit quidem Auctor noster , in extremo libro formam Volutæ rite ad circinum formatæ ; verum aut non exolvit quod promiserat , aut figura edacis vetustatis dentibus consumpta , periit : hanc multi desiderant , nemo (quantum ad nostram notitiam pervenit) protulit . Nobis in hoc pulvere desudantibus DEVS astitit ; cui acceptum ferimus labores nostros successisse ; Vobis eosdem dijudicandos exponimus .

E regione figura ponetur , ad quam hæc descriptio collimat ; cæterum ut ordine procedamus , primo Vitruvii verba , brevibus notis perspicuitatem introducentibus , interjectis , sistemus : deinde demonstrabimus , descriptionem nostram cum mente auctoris consentire ; postea duplicationem Volutæ aggrediemur : tandem minutias in Demonstratione usurpatas ad integra revocabimus , ac brevem Epilogum subjiciemus .

VERBA VITRUVII

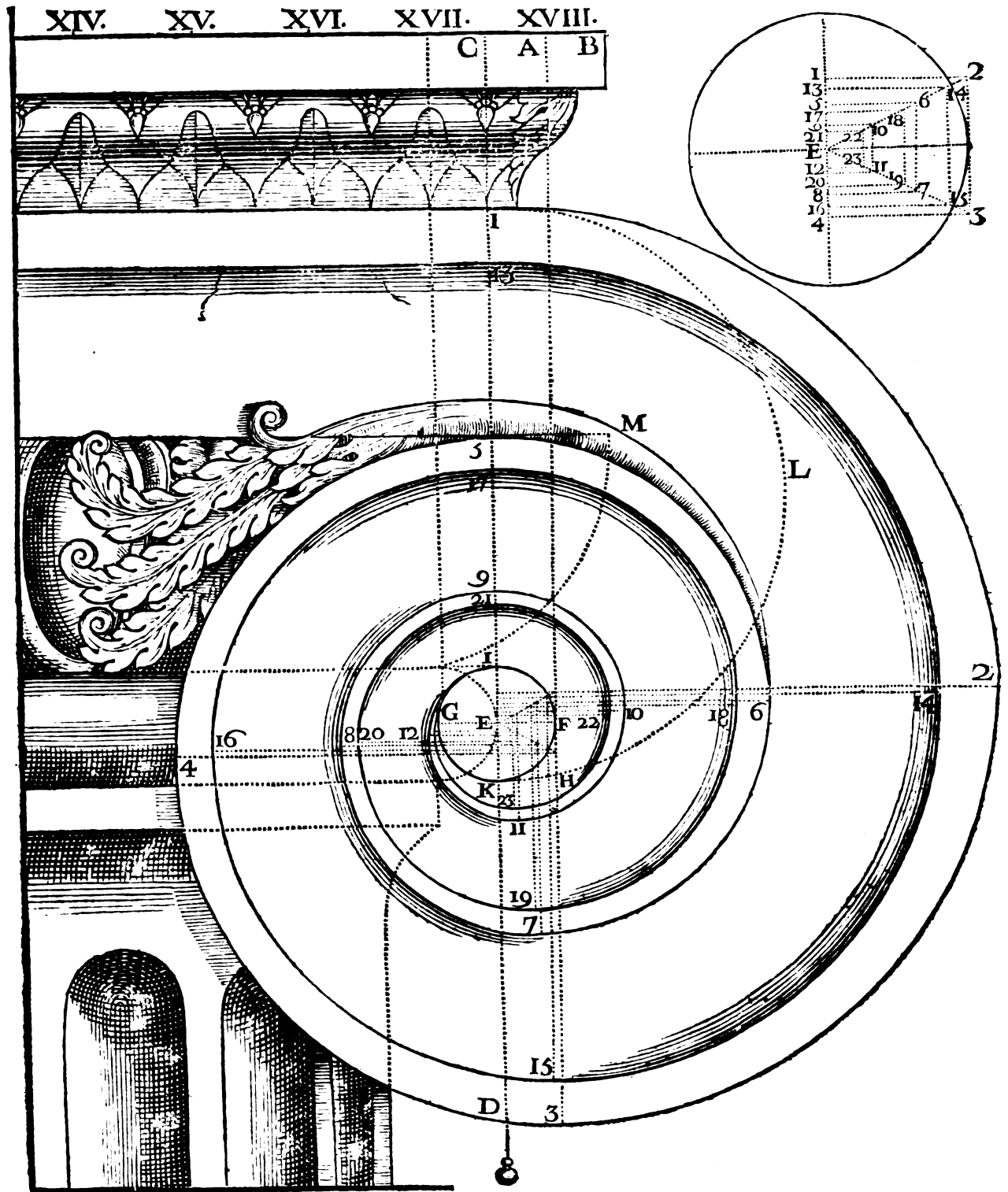
EX CAP. III. LIB. III.

Scapis columnarum statutis , capitulorum ratio , si pulvinata erunt , his symmetriis conformabuntur , uti quam crassus imus scapus fuerit , addita octava decima parte scapi , Abacus habeat longitudinem & latitudinem , crassitudinem (A 3) cum Volutis ejus dimidiam . Recedendum autem est ab extremo Abaco (B) in interiorem partem , frontibus Volutarum , parte duodevigesima ; (BC) & ejus dimidia : (BA) & secundum Abacum , in quatuor partibus Volutarum , secundum extremam Abaci quadram (1) Linea (CD , & A 3) demittendæ , quæ Catheti (hoc est perpendiculares) dicuntur . Tunc crassitudo (A 3) dividenda est in partes novem & dimidiam ; ex novem partibus & dimidia , una pars & dimidia (C 1) Abaci crassitudini relinquatur , & ex

S s 2

reliquis

reliquis octo (1, 3) Voluta constituentur . Tunc ab linea (1 D) qua secundum Abaci extremam partem (1) demissa erit , in interiorem partem , alia (XVII, G) recedat , unius (expungo &) dimidiatae partis (C, XVII.) latitudine . Deinde ea linea dividantur ita , ut quatuor partes & dimidia (1 E) sub Abaco relinquuntur . Tunc in (E) eo loco , qui locus dividit quatuor & dimidiam , & tres & dimidiam partem (F 3) Centrum oculi (E) signetur : ducaturque ex eo centro rotunda circinatio , tam magna in Diametro , quam una pars ex octo partibus est ; ea erit oculi magnitudine , & in ea Catheto (hoc est Normæ) respondens Diametros (F G) agatur . Tunc ab summo sub Abaco inceptum , in singulis tetrantorum (sive quadrantum) actionibus , dimidiatum oculi spatium minuatur , donecum in eundem tetrantem qui est sub Abaco (& in 5 incipit) veniat . Capituli autem crassitudo (A 3) sic est facienda , ut ex novem partibus & dimidia , tres (H 3) partes præpendeant infra Astragalum summi scapi . Cymatio (vel potius Echino I, 5) addito Abaco (C, 1) & Canali (5, 13, nec non Axe 1, 13, & Astragalo , I K) reliqua sit pars . Projectura autem Cymatii (vel Echini , 5, M) habeat extra Abaci quadram (sive imum quadratum) oculi magnitudinem . Pulvinorum Balthei (sunt velut funes foliis cooperti , qui a latere columnæ medios pulvinos ligant) ab Abaco (ex 1 incipiendo) hanc habent projecturam , ut circini Centrum unum (hoc est crus prius) cum sit positum in Capituli Tetrante (nempe centro oculi E) & alterum (crus) diducatur ad extremum Cymatium (sive Echinum , ad 5) circumactum (hoc est infra 1 , super Catheto C D distantia prædicta E 5 posita , & centro ibidem assignato ac semicirculo K L 1 descripto) Baltheorum extremas partes tangat . Axes Volutarum (1, 13) ne crassiores sint quam oculi magnitudo (hoc est Semidiameter E F) Volutæque ipsa sic cadantur , uti altitudines habeant latitudinis suæ duodecimam partem .

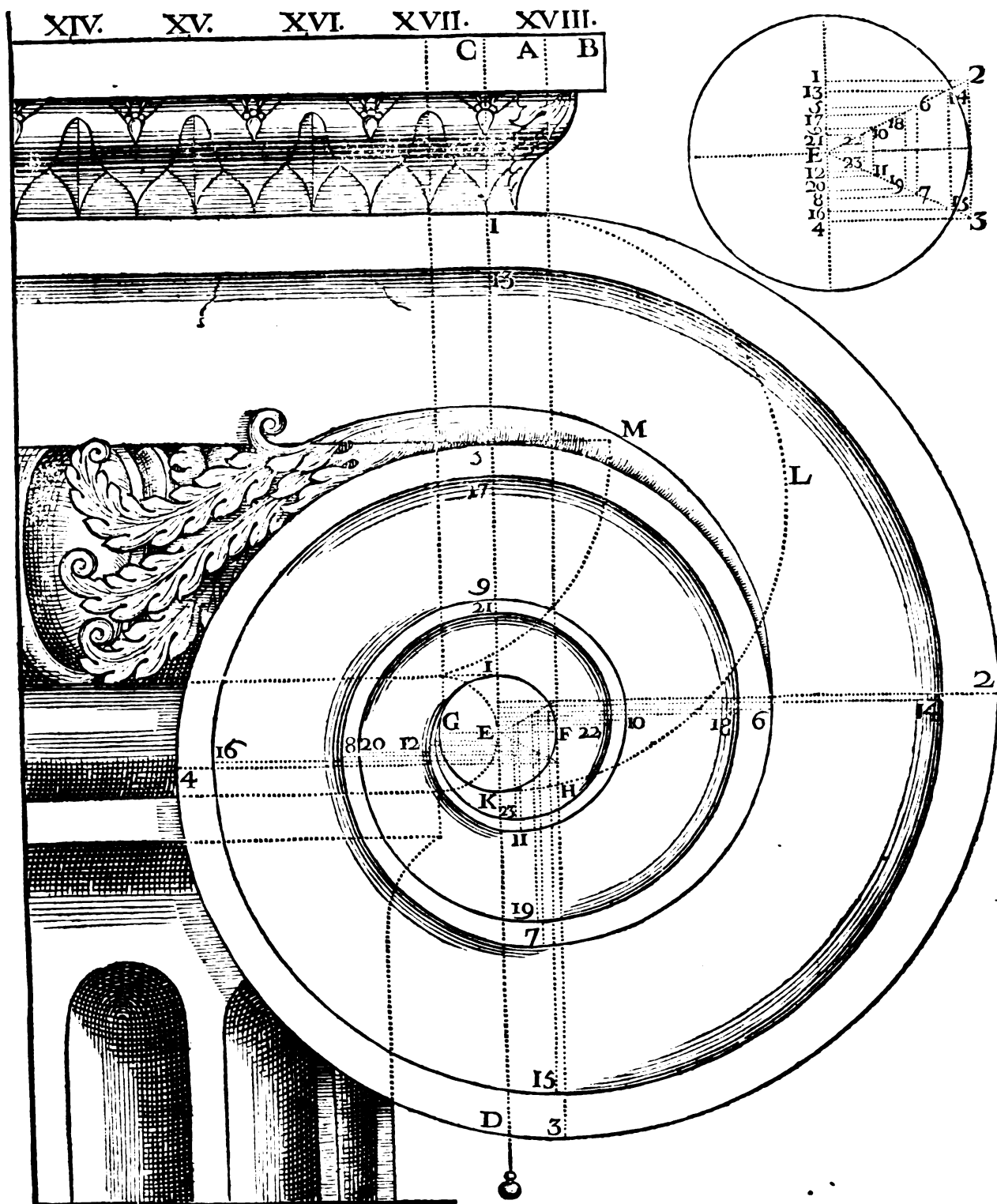
Haftenus Auctoris verba explicavimus , nunc ad Demonstrationem nos accingimus .

DEMONSTRATIO.

Cum numeri sensibus sint subiecti , placuit a calculo Demonstrationem mutuari .

Postulamus primo , ut concedatur , Vitruvianam constructionem hæc suppeditare .

Dividit ille Diametrum imi scapi columnæ Ionicæ in decem & octo partes æquales , Diametrum oculi Volutæ unius decimæ octavæ partis Diametri imi scapi constituit , ut in nostra figura Diameter oculi est G F ; hujus semis erit semidiameter Oculi , nempe E F ; sequitur igitur quod
E F,

E F, vel G E, unam trigessimam sextam particulam imi scapi expleat. A.

Ex saniorum Architectorum scriptis, nec non imminutione primorum quatuor quadrantum a Vitruvio præscripta, latera Quadrati majoris, ut 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: æquantur Semidiametro oculi Volutæ, itaque erit quodlibet latus æquale trigessimæ sextæ parti Diametri scapi inferioris.

Ex iisdem Auctoribus pater, latus Quadrati 1, 4, secari bifariam in E, ut una semissis sit 1, E: erit itaque 1, E septuagesima secunda pars prædictæ Diametri. B.

Iidem Auctores dividunt ipsum latus Quadrati (quanquam per Diagonales ipsi hoc præstent, in sex partes æquales; quales partes sunt, 1, 5: 5, 9: 9, E: E, 12: 12, 8: & 8, 4: continebit itaque quævis sexta lateris hujus Quadrati, unam ducentessimam decimam sextam partem Diametri imi scapi columnæ. C.

Hinc manifesta fiunt latera trium Quadratorum; quæ quadrata eadem magnitudine qua apud alios, sed differenti collocatione, necessitate ita cogente, constituimus. D.

Erunt itaque latera quadratorum.

Primi, nempe 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: $\frac{6}{26}$ vel $\frac{1}{4}$ Diametri imi scapi columnæ. E.

Secundi, videlicet, 5, 6: 6, 7: 7, 8: & 8, 5: $\frac{4}{26}$, five $\frac{1}{4}$ ejusdem Diametri. F.

Tertii, puta 9, 10: 10, 11: 11, 12: & 12 9. $\frac{2}{26}$, aut $\frac{1}{13}$. prædictæ Diametri. G.

Hinc stabilitur Regula Scamozziana, Centra Volutæ inter se distare, in prima circumactione ex semisse oculi Volutæ; in secunda circumactione ex tertia parte, & in ultima circumactione ex sexta prædictæ Diametri oculi Volutæ, quæ distantia Aniquitatum auctoritate corroborantur; talis enim omnino in antiquis Volutis est quadrantum imminutio; adeoque retinendæ erunt ut præscripsit.

Cæterum quærendæ erunt per subtractionem differentia inter centra, 4, & 5, 8, & 9, ac 12, & E: id fiet hoc modo, cum pars 1, 5, supra, ad D, reperta sit $\frac{1}{26}$, ac tales etiam sint 5, 9; 9, E: E: 12: 12, 8: & 8, 4: sequitur.

distantiam 4, 5, quæ componitur ex quinque partibus 5, 9: 9, E: E. 12: 12, 8: H. & 8, 4: continere $\frac{1}{26}$.

distantiam

distantiam, 8, 9, quæ componitur ex tribus partibus 9, E: E, 12:
 & 12, 8, esse $\frac{3}{216}$.
 denique distantiam E, 12: ex una parte liquet esse jam indicatam $\frac{1}{216}$.

Ultimo notandum est, quod per Tetrantes Vitruvius intelligat Quadrantes sive quartas partes circumferentiæ circuli, cujus vocabuli proprietatem contemnentes hætenus aberravimus.

Premissis rite intellectis, facile rem ipsam demonstrabimus.

Ex Vitruviana descriptione Centrum oculi, E, distat a puncto initiali Volutæ 1, quatuor & dimidia decimis octavis, sive $\frac{2}{16}$ vel una quarta Diametri imi scapi: quæ distantia æquivalet $\frac{11}{216}$, vel $\frac{14}{216}$. Diametri prædictæ.

Hinc aufer E, 1: nempe $\frac{1}{12}$ sive	$\frac{18}{216}$.	<i>supra ad C.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis primi, qui primus est primæ circumactionis	$\frac{11}{216}$.	
hinc aufer 1, 2: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{6}{216}$.	<i>supra ad B.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis secundi, qui & secundus est primæ circumactionis	$\frac{45}{216}$.	
hinc aufer 2, 3: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{6}{216}$.	<i>supra ad B.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis tertii, qui tertius est primæ circumactionis	$\frac{39}{216}$.	
hinc aufer 3, 4: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{6}{216}$.	<i>supra ad B.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis quarti, & ultimi in prima circumactione	$\frac{33}{216}$.	
hinc aufer 4, 5:	$\frac{5}{216}$.	<i>supra ad H.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis quinti, & primi in secunda circumactione	$\frac{28}{216}$.	
hinc aufer 5, 6: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{4}{216}$.	<i>supra ad F.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis sexti, & secundi in secunda circumactione	$\frac{24}{216}$.	
hinc aufer 6, 7: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{4}{216}$.	<i>supra ad F.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis septimi, tertii nempe in secunda circumactione	$\frac{20}{216}$.	
hinc aufer 7, 8: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{4}{216}$.	<i>supra ad F.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis octavi, & ultimi in secunda circumactione	$\frac{16}{216}$.	
hinc aufer 8, 9: $\frac{1}{16}$ vel	$\frac{3}{216}$.	<i>supra ad I.</i>
Restat Semidiameter Tetrantis noni, qui primus est in tertia circumactione	$\frac{13}{216}$.	
hinc aufer 9, 10: $\frac{1}{108}$ vel	$\frac{2}{216}$.	
Restat		<i>supra ad G.</i>

Restat Semidiameter Tetrantis decimi, & secundi
in tertia circumactione

hinc aufer 10, 11 : $\frac{1}{108}$ vel

$$\frac{11}{216}.$$

supra ad G.

Restat Semidiameter Tetrantis undecimi, tertii in
tertia circumactione.

hinc aufer 11, 12 : $\frac{1}{108}$ vel

$$\frac{9}{216}.$$

supra ad G.

Restat Semidiameter Tetrantis duodecimi, & ulti-
mi in tertia circumactione

hinc aufer E, 12.

$$\frac{7}{216}.$$

supra ad K.

Restat *Semidiameter oculi Volutæ* E I

$$\frac{1}{216}.$$

supra ad A.

Hæc Semidiameter, cum eadem sit cum $\frac{2}{3}$ five $\frac{1}{16}$ Diametri imi scapi, ut supra proposita fuit; sequitur, extremitatem duodecimi Tetrantis perfecte incidere in summum punctum circumferentiæ oculi, ut Vitruvius postulat; porro in quatuor primis Tetrantibus Voluta minuitur quavis circumactione Tetrantali Semidiametro oculi; denique per Tetrantes facta est descriptio, quod Auctor etiam ita præscripsit. Quæ omnia cum ita sint, genuina erit nostra constructio; quod ostendendum erat.

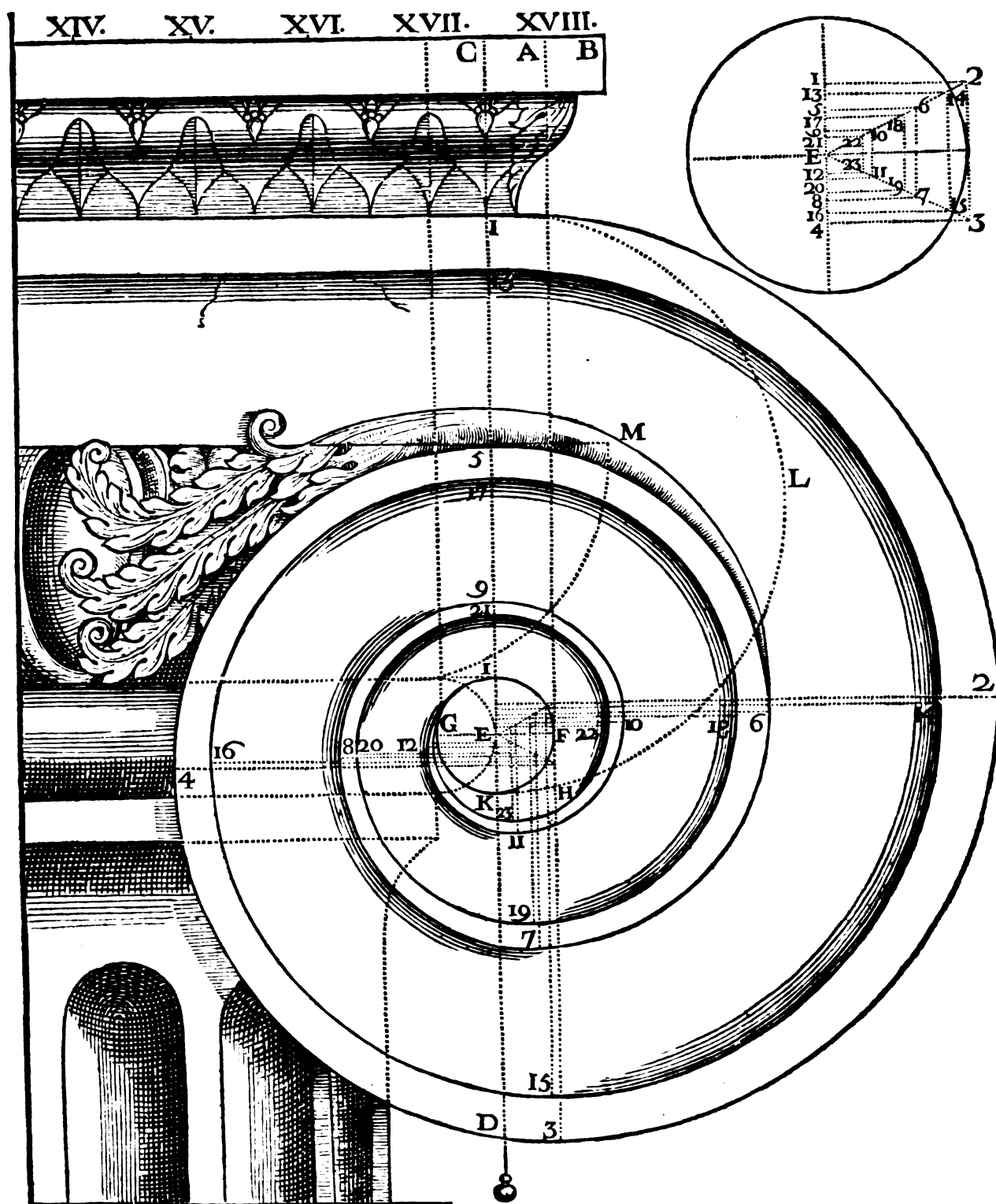
DE DUPLICATIONE VOLVTE.

In duplicatione Volutæ, fundamenti loco, postulamus, ut nobis concedatur, Volutam interiorem similem esse debere exteriori. Datur Centrum hujus Volutæ E, idem cum prioris Volutæ centro, & datur initium Volutæ 13, hinc reliqua proportionem suas petunt. In præcedentis calculationis initio datur E 1, distantia Centri Oculi ab initio exterioris Volutæ $\frac{16}{216}$ Diametri imi scapi: hinc aufer 1, 13, æqualem Semidiametro Oculi $\frac{6}{216}$, restant $\frac{10}{216}$ pro distantia Centri Oculi ab initio interioris Volutæ, nempe puncto 13; habebunt igitur Semidiametri Tetrantum exterioris Volutæ, ad respondentes Semidiametros interioris Volutæ, proportionem ut $\frac{16}{216}$ ad $\frac{10}{216}$ five ut 54 ad 48, vel ut 27 ad 24, vel denique (quod idem est) ut 9 ad 8. Ne vero delicatioribus minutiis numerorum molesti simus, Diametros in numeris integris proponemus; hoc vero impossibile factum esse experti sumus, nisi Diameter imi scapi Columnæ Ionicæ in partes 1944. secta esse intelligatur; minores numero particulæ semper fractionem obtrudunt.

Quomodo vero sequentes numeros produxerimus, Arithmetice evolvendum est.

T t

Qualium

VITRUVII VOLVTA IONICA RESTITVTA. 323

Qualium igitur particularum Diameter imi scapi continet 1944.

Talium E, 1 : continet 486.
 F, 3 : vero 378.
 Et tota A, 3 : 864.
 E F, vel 1, 13 54.
 E, 13 : 48.

Oculum majori forma in angulo superiori figuræ expressimus , ut Centra magis conspicua sint , cæterum in sequenti indice, prior numerus Centrum , alter initium sui Tetrantis in ipsa Voluta indicat.

Semidiametri exterioris Voluta tales proveniunt.

1, 1:	459:
2, 2:	405.
3, 3:	351.
4, 4:	279.
5, 5:	252.
6, 6:	216.
7, 7:	180.
8, 8:	144.
9, 9:	117.
10, 10:	99.
11, 11:	81.
12, 12:	63.

E I Semidiameter oculi exterioris 54.

Semidiametri Duplicationis, sive interioris Voluta.

13, 13:	408.
14, 14:	360.
15, 15:	312.
16, 16:	264.
17, 17,	224.
18, 18:	192.
19, 19:	160.
20, 20:	128.
21, 21:	104.
22, 22:	88.
23, 23:	72.
24, 24:	56.

Semidiameter Oculi interioris effiet 48.

T t 2

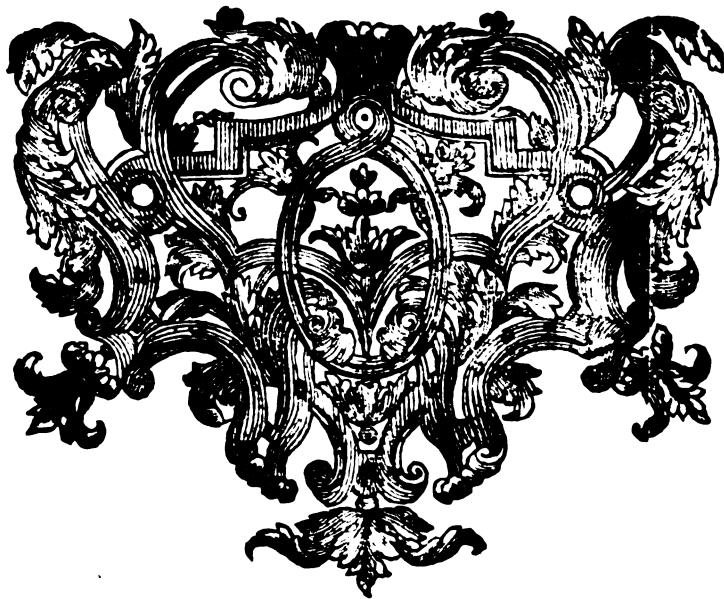
Voluta

Voluta Romana ex hisce numeris eodem modo confici potest; nisi quod Diameter imi scapi in particulas 2160 secanda sit: hoc facto, numeri Semidiametrorum manent iidem, qui in proxime præcedenti Tabula propositi fuerunt.

Porro secretum Regulæ Cleomedis, de incremento & decremento dierum, in Voluta hac latet, cujus secreti involutio Vanitatem osorum obtunder.

F I N I S.

LOCA

LOCA OBSCVRA ET DIFFICILIA
OPERIS IONICI
VITRUVIANI

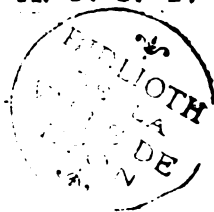
PERPETVO COMMENTARIO, ET
FIGVRIS ILLVSTRATA

A B

IO. BAPTISTA BERTANO.

De Italica in Latinam linguam conversa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

VIRO ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

HERCVLI GONZAGAE

CARDINALI MANTVAE

IOANNES BAPTISTA BERTANVS.

VE MADMODVM in re architectonica eum mihi veluti scopum proponendum esse putavi, ut, quantum virium mearum imbecillitas pateretur, ducem ac magistrum Vitruvium sequer, Te praesertim, Vir Illustrissime, ac Principe nostro auctore & iubente, qui me suarum aedium privatarum publicarumque curandarum provinciae tum in Vrbe, tum in ditione tota praeficiendum censuit; ita non mediocrem in id curam impendi, ut Vitruvianis quibusdam locis aliquam lucem afferrem, eaque in bono lumine collocata cujusque captui accommodarem. Qua in re usus sum in primis eo lumine, quod, cum de Jonica Voluta simul colloqueremur, e tuo mihi sermone affulsit, quodque suo veluti splendore initia quaedam detexit germanae sententiae, cui longa aetas simul, ac pressa in dicendo Auctoris elegantia nonnullas tenebras offuderat, viam aperuit progrediendi porro, ac iuvit ad ea probe intelligenda, ut ego sentio, quae alii aliter exposuerunt. Iam vero munus hoc laborum meorum in tuo nomine proferre in lucem volui, tanquam fructum a te manantem, fretus ea spe, ut quae radix illum extulit, eadem etiam emissum ita foveat, ut in posterum exceptus nostrae huic Mantuanae Vrbi afferre nonnihil ornamenti possit, tanquam incrementum nescio quod ad coepta grandia, quibus per sexdecim annos prope crevit in immensum Te auspice ac moderatore non in iis modo, quae ad publicarum privatarumque aedium magnificentiam spectant, sed etiam splendore virtutum caeterarum, in quibus collocata est germana laus & amplitudo civitatum. Nec mihi videor quidquam facere imprudenter dum Tibi tractatus edo de Architectura: video enim me, dum id facio, illum ipsum sequi ducem, quem mihi imitandum proposui, Vitruvium, inquam, non minus in rebus caeteris sapientem virum, quam artis hujus peritum magistrum, qui suos de Architectura libros dedicavit Augusto, ut nemo ignorat, inter principes viros principi summo; cui, ad animi certe ornamenta quod attinet, cum nihil ipse concedas, quae Te reddunt
pari

pari dignum imperio (ad quem dignitatis gradum ab hoc ; quem obtines , divinitus evehi potes) meas hæc lucubratiunculas dicare non dubitavi . Illud unum a Te etiam atque etiam peto , ut mihi hanc veniam tribuas , ut hæc qualiacumque animi in Te mei testimonia exhibeam ; Tuque illud cogites , quid a me præstari possit , non quid tua dignum amplitudine videatur ; ac me pro singulari ingenii tui liberalitate tuo patrocinio non indignum putes : qua re sicut nihil ardentius opto , ita satis abunde labores meos compensatum iri judicabo .

DE ORDINE IONICO.

SACRAE ædes constant ratione , ac symmetria , quam utramque callere accuratissime debent Architecti ; ab operis proportionem utraque nascitur . Proportio autem est membrorum omnium alterius cum altero apta convenientia cum ratione ac symmetriis unicuique secundum ratam partem distributis . Neque enim potest ædes ulla rationem ac symmetriam partium habere , nisi structura ejus a forma alicujus bene figurati hominis , ejusque membrorum distributione expressa fuerit . Nam corpus hominis ita natura finxit , ut facies a summa fronte , quo pertinent radices capillorum , usque ad imum mentum sit pars decima totius corporis ; manus palma ab ejus junctura ad medium extremum digitum tantundem . A summo autem vertice capitis usque ad imam partem menti , si fiat dimensio , octava pars invenitur ; atque a summo vertice ad imas cervices tantundem . Faciei altitudo tres habet sibi invicem proportionem respondentem mensuras , cujus pars tertia a summa fronte , capillorumque radicibus usque ad supercilia est , tantundem a superciliis ad imas nares , itemque a naribus ad mentum tantundem . Pes hominis sexta sui corporis pars est : cubitus vetus , sive ulna , quarta pars est corporis justæ magnitudinis ; cubitus sex palmos continet , palmus autem digitos quatuor , ut infra ostenditur . Cætera quoque membra suos habent commensus proportionis . Colum enim dimidia facies est , cujus dimensio , de qua modo diximus , modulus erit totius corporis . Ergo ab imo collo ad imum pectus unus modulus est ; ab imo pectore ad umbilicum , modulus unus ac dimidius ; ab umbilico ad testium radicem modulus unus , ipsaque testium radix tertia pars moduli : ab ipsa autem radice usque ad genu moduli duo ; genu vero
tertia

tertia pars moduli unius est, ab eoque usque ad pedis talos moduli duo; a talis ad imam pedis partem tertia pars moduli unius. Latitudo pectoris usque ad lacertorum juncturas continet modulos duos; a juncturis autem illis ad cubitum modulus unus intercedit cum duabus unius moduli quaris partibus ac dimidia: a cubito ad juncturam manus modulus unus ac dimidius; manus vero ipsa eo, quo diximus, pacto dimensa modulus unus est: quibus proportionis commensibus veteres celebresque Statuarii & Pictores usi sunt, magnasque laudes & infinitas sunt assequeuti. Ita sacræ quoque ædes ad universam magnitudinis summam ex partibus singulis convenientissimum habere debent commensuum responsum, quemadmodum fecisse in humano corpore naturam conspiciamus, cujus rationes nequeunt non esse convenientissimæ, atque absolutissimæ.

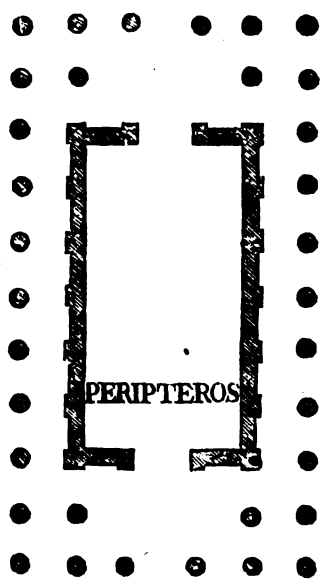
ET si hac ætate temporum, quemadmodum apud veteres, non soleant porticus excitari in prona, in postico, atque ad latera sacrarum ædium; videtur mihi tamen ea res non solum plurimum commodi populo afferre, sed etiam cum plurimum elegantiae præferre, tum ostentare magnificentiam, jucundamque spectantium oculis speciem exhibere; ut Romanum Pantheum, quod nostri *Santa Maria Rotonda* vocant, ædem

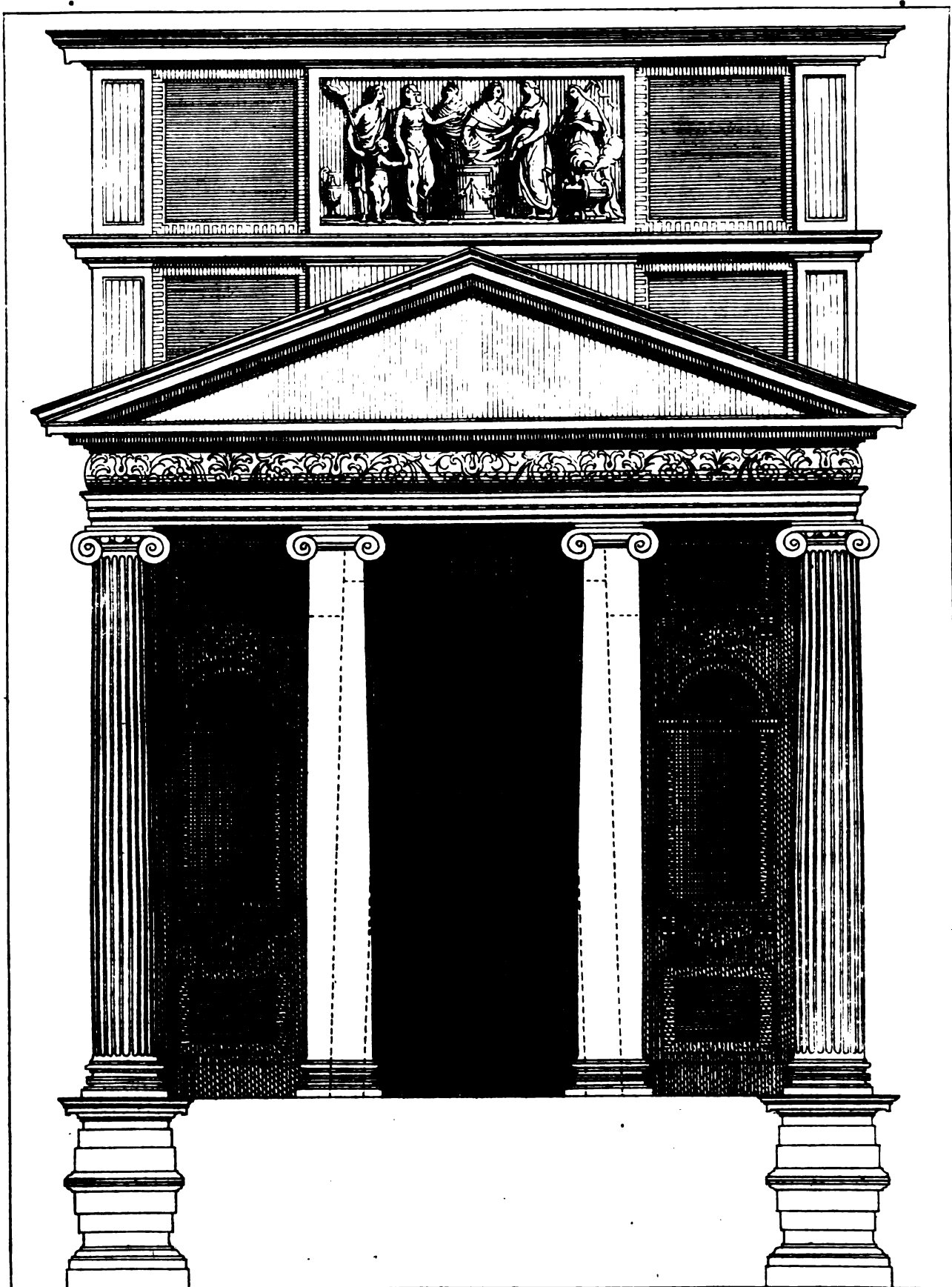
& forma & artificio omnium sive sacrarum sive profanarum multo pulcherrimam, intuenti facile pater. Templi porticus habet in fronte columnas octo dispositas in modum Pycnostyli, hoc est spissa ac referta columnatione. Eustylus a Vitruvio descriptus pulcra, concinna, & commoda columnarum distributione constat ita dispositarum, ut intercolumnia imam duarum columnarum crassitudinem, & quartam ipsius partem capiant, medium vero intercolumnium habeat crassitudinem trium columnarum; quo fit ut porticus & figurationis venustum aspectum exhibeat in vestibulo templi, & lumen tribuat ornamentis, ac cælaturis subjectis; cujus planta Peripteros dicitur; ejusque hoc loco (Fig. I.) icnographia apponitur.

V u

Hujus

Fig. I.

Ant. Venturi S

HVjus autem columnarum distributionis in porticu ea ratio est: si constituta ita sit, ut quatuor in fronte columnas habeat, dividenda frons est in partes undecim ac semis, quarum partes quatuor tribuentur quatuor columnis, tres mediano intercolumnio, quatuor ac semis reliquis duobus intercolumniis; atque hoc pacto commemoratarum undecim partium ac dimidiæ facta distributio erit. Sin vero porticus fuerit sex columnarum, frons ejus dividatur in partes octodecim; si constituatur columnarum octo, in partes distribuatur viginti quatuor ac semis: utrovis autem modo fiat, ex iis partibus sumatur una, eaque erit modulus. Medianum intercolumnium sit trium modulorum; reliqua autem omnia sint duorum modulorum & quartæ unius moduli partis; atque ita distributæ partes omnes erunt juxta regulam superius traditam. Columnarum altitudo erit modulorum octo & dimidiatæ partis unius moduli, ut patet in apposito Schemate.

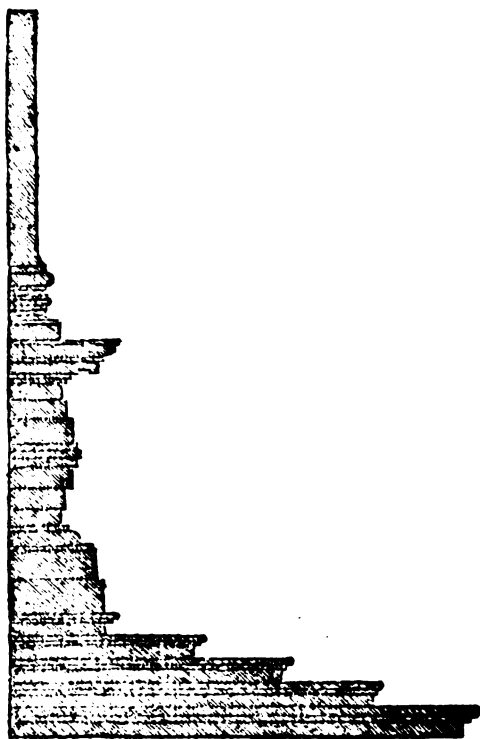
Columnæ etiam, quæ in angulis porticus collocabuntur, faciendæ sunt reliquis crassiores ex sua diametro quinquagesima parte, quippe quæ aere circumdatæ graciliores spectantium oculis videantur. Quod ergo fallit oculos, illud est ratione exæquandum. Sed crassitudo summarum columnarum sub tænia, quæ est sub astragalo, videtur in hunc modum faciendæ, ut si columna sit ab minimo ad pedes quindecim, ima ejus crassitudo dividatur in partes sex, quarum quinque summæ columnæ tribuantur: quæ vero a pedibus quindecim ad pedes viginti, imus illius scapus dividatur in partes sex, & semis, quarum pars una dematur a summa columna: pariter columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta truncus imus in septem partes dividatur, earumque sex summâ contractura fiat: quæ autem columnæ a pedibus triginta ad quadraginta altæ fuerint, earum crassitudo ima dividatur in partes septem ac dimidiam, quarum sex & dimidiam habebit summa contractura: pariterque columnarum, quæ a pedibus quadraginta ad quinquaginta fuerint altæ, imi scapi dividi in partes octo debent, & ex iis partes septem summo scapo tribui. Si quæ demum his etiam altiores columnæ fuerint, eadem ratione illarum contractura fieri debet, dum lateribus ad perpendicularum respondeant; idque fiet ob altitudinis intervallum: nam propter distantiam rem incertam oculus refert; ac proinde quod distantia tollit, id Architecti prudentia suppleat oportet. Contra vero videndum est in Pycnostylo, cujus intercolumnium unius & dimidiatæ columnæ crassitudinem accipit, ut columnæ decem modulorum fiant, ne propter crebritatem & frequentiam adjectionum earundem columnarum tumidam ac inveniustam speciem efficiat.

AC si jaciantur fundamenta, ubi solidum non inveniatur, sed in loco palustri, tunc effodiatur humus quam alte fieri potest; deinde pali crassiores fastigiati, ferreis etiam, si opus fuerit, fistucis crebro ictu magnaue vi adigantur in fundamenta, comminutoque carbone, quo ab imis palorum partibus injectæ calcis arceantur injuriæ, eorundem palorum intervalla impleantur; qui pali, si alnei fuerint, aut robustei, aut oleaginei, aut salicei, operi erunt valde utiles, eoque utiliores, si virides, ac tum cæsi fuerint, cum manus operi admovebitur.

Fig. III.

Fig. II.

GRadus, qui in templi fronte fient, impares esse debent (Fig. II.) ut cum pes dexter primum gradum in imo ascendat, pariter primus ponatur in summo ad Templi aditum; Matresque familias inter ascendendum æque vestigia premant. Graduum autem crassitudines neque majores sint dextante, hoc est decem digitis, neque graciliores sextante, sive digitis sex, ut facilis ascensus fiat. Retractiones vero graduum nec minores uno ac dimidio pede fieri debent, neque majores pedibus duobus. Pes palmos quatuor continet, palmus digitos quatuor; ita ut pes digitos sexdecim complectatur: cujus mensura in adjecta figura (Fig. III.) ostenditur, apposito etiam graduum ipsorum exemplari.

CVm in Ionico Vitruvii Opere loca multa offendantur oblcura captuique difficilia, iccirco latinum Auctoris textum juvat apponere, quippe cum plurimum habeat difficultatis (quod in posterum faciam, quoties difficile quippiam occurrerit) ut qui hæc fortasse

fortasse legerint , interpretationem nostram cum aliorum interpretationibus conferentes ; quis Vitruvii mentem melius fuerit assequutus , facile possint intelligere .

Supraque terram parietes exstruantur sub columnis , dimidio crassiores , quam columna sunt futura , uti firmiora sint inferiora superioribus , quæ stereobata appellantur : nam excipiunt onera . Spirarumque projectura non procedant extra solidum : item supra , parietis ad eundem modum crassitudo servanda est .

IActis eo modo , quo superius dictum est , fundamentis , parietes , hoc est , muri supra terram exstrui debent , quibus columnæ ac podium imponendum est ; qui parietes ad libellam supremi gradus ante templum struantur , sintque dimidio crassiores columnis , quæ supra ipsos futuræ sunt : ea crassitudo necessaria est , ut inferiora , quæ grave onus excipiunt , firmiora sint superioribus ; quæ superiora appellantur *stereobata* , nostris *Piedestali* . Tam crassi præterea parietes illi esse debent , ut spirarum projecturæ , hoc est bases stylobatarum extra parietum solidum non procedant ; ad eundemque modum crassitudo parietis servanda est , ne columnarum bases , quæ supra stylobatas excitandæ sunt , projectura sua extra solidum procurrant .

IAm vero si Podium , quod nostri appellant *Parapetto* , faciendum erit inter duos quosque stylobatas , servandæ erunt regulæ hæ : *uti quadra , Spira , Trunci , Corona , Lysis , ad ipsum stylobatam qui erit sub columna spiris , convenient . Stylobatam ita oportet exequari , uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares . Si enim ad libellam dirigetur , alveolatus oculo videbitur . Hoc autem uti scamilli ad id convenienter fiant .* Recenset Auctor hoc loco per ea verba membrorum nomina , quæ fieri in Podio , ac Stylobatis debent , videlicet *Quadras* , quos nostri dicunt *Zocchi* , quippe cum sit primum supra parietes membrum ; *Spiras* , quæ habent ordines uno plures ; ac *Plinthum* quadra minorem , qui quadræ ipsi imponitur ; *Truncos* , qui sunt inter utrumque columnæ ornamentum , inferius nempe ac superius ad podium , atque ad stylobatas ; *Coronas* , quæ ab architectis nostris vocantur *Gocciolatoj* , quibus semper membrum aliquod subnecti debet ; *Lyses* , vulgo gulas inversas , & rectas , etsi alibi vocet Auctor *simas* : nimirum *simæ* quidem dicuntur , cum summo fastigio supra reliqua membra imponuntur , quod sit in frontibus ; tum enim *simæ* membrorum omnium suprema est , ac rectam gulam significat : quæ membra modo commemorata si facta in parte inferiore fuerint ; atque in parte superiore podii , ut diximus , eadem in stylobatis quoque fient .

Stylobatæ

STylobatæ autem fient in hunc modum: lati erunt quaque versum, quam lati sunt plinthe basium sub columnis, supraque parietes. Ipsorum basis alta erit dimidia columnæ crassitudine, adjecta parte una ac dimidia ex partibus quatuordecim ipsius crassitudinis columnæ: reliquum dividatur in partes septem, e quibus partes tres quadræ tribuantur, cujus projectura par erit altitudini; partes duæ plinthe, cujus projecturæ projecturis quadræ erunt paulo minores; reliquæ duæ partes lyfi, ejusque labio ex parte sexta ipsius altitudinis; tantundem erit ejus astragalus; illius projectura erit prope ad extremam plinthum: stylobatarum truncus altitudinem habebit saltem columnæ crassitudini, ac ut plurimum duplici crassitudini parem: qui modus altitudinis usurpabitur, prout res postulabit, causa exempli, ad attollendam deprimendamve columnam aliquam, ut ordo se habeat apte & concinne; idque fieri poterit, dummodo tradita ratio, ac symmetria non immutetur.

Vti qua adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

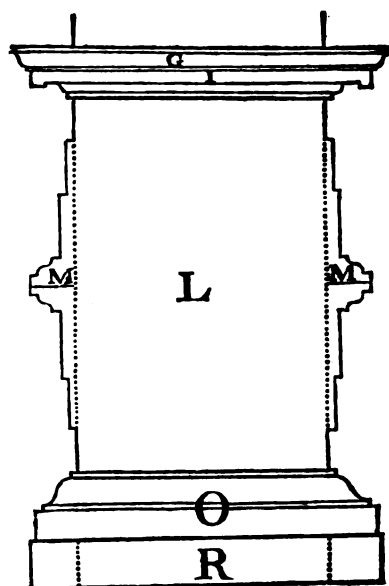
PRæcipit his verbis Auctor, ut symmetriæ, quibus superiora epistylorum membra facta fuerint, respondeant adjectioni, quæ facta ad medios stylobatas est; quam adjectionem paulo ante docuit fieri *per scamillos impares*, hoc est parvos gradus impares: quod utrumque hoc modo præstabitur, videlicet addendo stylobatæ trunco sextam crassitudinis columnæ partem, sic ut ejus sextæ partis hinc semis, ac semis inde trunco apponatur; tum dividendo dimidiatum ipsum columnæ truncum in partes septem, quarum una cymatio tribuatur, quod habebit projecturam supra adjectionem altitudini æqualem: quod superest, dividatur in partes duodecim, e quibus tres primæ fasciæ, quatuor secundæ (cujus pariter projectura supra adjectionem par erit eidem adjectioni dimidiæ) quinque demum tertiæ designentur, cujus projectura reliquæ dimidiæ adjectionis parti æquabitur: eodem modo, quæ restat, alia stylobatæ pars conformabitur. Ac per hæc stylobata fieri cum adjectione *per medium* eadem ratione ac symmetria, qua conformantur epistylia; proindeque adjectio ipsa concinnabitur, quemadmodum tradit Auctor.

Vti habeat per medium adjectionem per scamillos impares.

Idest stylobata adjectionem habebit per medium cum parvis gradibus imparibus; cumque suo loco collocatus fuerit *alveolatus* videbitur, hoc est speciem vasis exhibebit oculo, vasis instar pedem præferens, ventrem, & collum. Scamilli autem convenient stylobatæ, cum suas ab
epistyliis

epistylis derivationes habeant, epistylia vero suas ab ipsis. Coronæ tandem, quæ stylobatis addentur, altitudinem habebunt quartam partem crassitudinis columnæ in septem partes divisæ; e quibus pars una ac dimidia echino dabitur ad circuli quadrantem conformato, partes autem tres coronæ cum cymatio tribuentur: quæ quidem corona tantum (Fig. IV.) procurret extra stylobatam, quantum plinthus ipsa adjecta stylobatæ: coronæ cymatium sexta ipsius parte altum erit: gula recta, quæ lysis dicitur, una cum labio altitudinem habebit duarum partium ac dimidiæ, & tantundem projecturæ. Atque hac ratione, quemadmodum paulo ante diximus, conformatum stylobatam egomet vidi in exquiliis prope Divæ Mariæ Majoris AEdem in hortis Dominici Blanchini Patritii Romani; qui stylobata etsi temporis injuriis detritus esset, tamen ornamenta, quæ commemoravimus, omnia referebat; quæ, secundum Auctoris nostri Vitruvii sententiam, hic descripsi.

Fig. IV.

G Lysis.
I Corona.

L Truncus.
M Adjectio.

O Spira.
R Quadra.

PVtravere multi, germanum se Vitruvianæ doctrinæ intellectum posse consequi, licet operi numquam manum admoverint; multi contra destituti præceptis artis doctrinam eandem conati sunt exponere: quod neutrum, ut ego quidem puto, fieri ulla ratione potest. Vtrumque, & artem & opus, fidenter ajo requiri, ut tanti Auctoris docta pariter, & concisa scripta probe intelligantur: quæ duæ res quoniam hætenus altera ab altera dissociatæ sejunctæque fuerunt, factum est, ut Vitruvium alii aliter exposuerint, variasque in sententias illius interpretes abierint, ut Frater Iucundus, Albertus Durius, Baptista de Albertis, Cæsar Cæsaritanus, Sebastianus Serlius, Gulielmus Philander, Daniel Barbarus, maxime vero ad ea verba, ubi agens Auctor de gradibus imparibus, *per scamillos*, inquit, *impares*. Quamquam illorum nonnulli sententiam suam non exponunt, nonnulli verba illa intelligenda esse de stylobatarum a podio exstantia affirmate pronunciant: quæ hominum opinio mihi fane (quod cum bona ipsorum venia dixerim) videtur non minus a mente Vitruvii, quam a luce

a luce tenebræ , abhorrere . Si enim Auctoris verba paulo diligentius perpendere voluerimus , ea tam clara & aperta inueniemus , ut nullo modo de illa stylobatarum exstantia accipi posse videantur : *stylobatam* enim , inquit , *ita oportet exaquari , uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares* ; ex quibus verbis facile patet , de nulla re alia Vitruvium loqui , nisi de apponenda stylobatæ adjectione , eaque facienda per parvos impares gradus ; quemadmodum clarius etiam aperit mentem suam Auctor lib. 3. dum ait : *uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit , in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum* ; rursusque lib. 5. *stylobatisque* , inquit , *adjectio quæ fit per scamillos impares , ex descriptione , quæ supra scripta est in libro tertio , sumatur* . Itaque tum ex illis , tum ex his aperitissime colligitur , Vitruvium non loqui nisi de stylobata ejusque adjectione instar adjectionis epistyliorum facienda ; quemadmodum adjectio istorum ad modum illius fiet , quæ in stylobatis est . Adjectio porro epistyliorum sunt membra supra ipsa collocata . Mos enim fuit apud veteres pro arcu trabem columnis imponere ; quare a nostris trabes ejusmodi *Architravi* appellantur , ab arcu & trabe desumpto nomine ; quibus ornatus gratia adjectionem pariter ligneam per parvos impares gradus factam apposuerunt : quos gradus ea ratione ac symmetria efformarunt , quam tradidit Vitruvius , ac subinde tradet ; quam formam a flexibili ligno ad duros lapides elegantes architecti postea traduxerunt . Hæc pauca dicere libuit , quippe cum res postulare videretur , ut perdifficilis ille textus , de quo paulo ante , captui obuius redderetur .

DOres , a Dorō ipsorum rege sic appellati , quandiu Peloponnesum , & Achajam incoluerunt , templa multa in iis locis more Dorico fabricati sunt . Postquam autem Ionio duce in Asiam commigrarunt , eamque regionem , quam occupaverant , appellavere Ioniam , cum vellent ædem Apollini excitare (quippe qui universæ Ionix Deus habebatur) eam , uti viderant in Achaja , constituerunt , Doricamque dixerunt , quod in Doricorum civitatibus primum factam eo genere viderunt . Hanc igitur ædem ornare columnis cum vellent , quæ & ferendo oneri essent pares , & in aspectu probatam haberent venustatem , neque in promptu essent symmetriæ ullæ ad eam rem satis accommodatæ , vestigium virilis pedis dimensi sunt , quod cum invenissent sextam partem altitudinis in homine , præbuit ea res occasionem traducendi symmetrias virilis corporis ad ipsas columnas ; atque ita scapum simul cum capitulo sexies altiore crassitudine imæ columnæ fecerunt . Ita columna Dorica virilis corporis proportionem firmitatem simul ædificio , simul venustum aspectum contuentium oculis exhibebat . Deinde iidem Iones cum Dianæ quoque templum constituere decrevissent ,

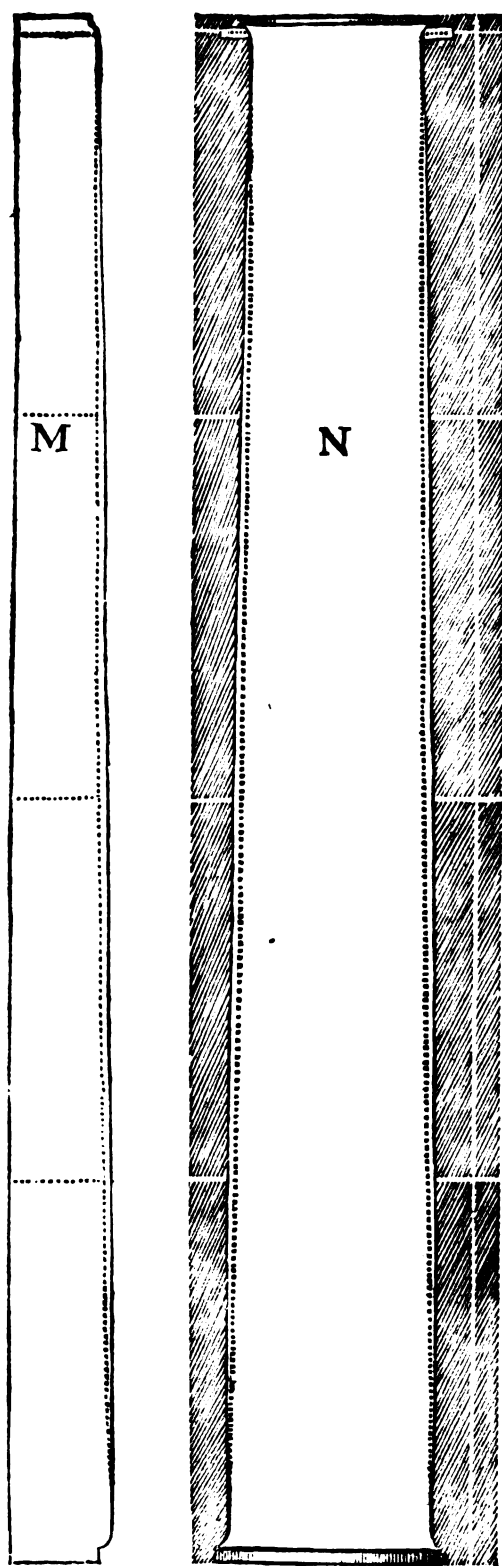
decrevissent, quærentes novi generis speciem, iisdem, ac antea, vestigiis institerunt, sed pro virili pede pedem puellarem ad imitandum sibi proposuerunt, utpote elegantiorē & graciliorem; adeoque fecere columnæ scapum cum capitulo octies ima crassitudine elatiorem; atque ut altius etiam attolleretur, imo trunco basim quoque supposuerunt pro calceo; tum ornatus gratia capitulo *concrispato*, ut appellat Vitruvius, cincinnos dextra ac sinistra affinxerunt, cymariis & encarpis instar comæ eleganter dispositæ, concinneque calamistratæ frontem ornantes, truncoque toto strias demiserunt referentes rugas stolarum, quibus Matronæ utebantur. Ita duobus columnarum discriminibus usi, altera nuda specie ac sine ornatu firmitatem severitatemque virilem, altera eleganti, multiplicique ornamentorum varietate referta mollitiem ornatumque muliebrem imitati sunt. Posterius vero elegantia subtilitateque iudiciorum progressi, modulisque gracilioribus delectati, columnam Doricam sine basi imæ columnæ diametro septies excellentiorem, Ionicam vero octies & semis fecerunt. Et quoniam genus id columnarum a Ionibus primum repertum est, mutuato ab auctoribus nomine, Ionicum merito appellatur.

ET si Vitruvius lib. 3. polliceatur, se traditurum rationem & formam adjectionis, quæ fieri in mediis columnis debet postremo libro, quod tamen ad calcem tertii, ut mihi quidem videtur, præstandum fuerat; nihilominus conabor ego, cum Vitruviana illa ratio ac forma desideretur, tum ex Auctoris doctrina, tum ex columnarum per strenuos peritosque Architectos veteres elaboratarum testimoniis regulam tradere, quippe cum hæc res una ex iis videatur esse, quæ in arte marmorea præcipuæ sunt. Multis enim Architectorum placuit, columnas tertia imi scapi parte ad perpendicularum exigere, reliquis autem duabus tertiis partibus imminui: quæ quidem imminutio cum Vitruviana doctrina nullo modo potest congruere; columnarum etenim contracturas explicans, easque docens non temere usurpari, imitandam, inquit Auctor, lib. 4 arborum naturam esse, quæ crescendo progrediuntur in altitudinem naturali contractura peræquata nascentes ad cacumen, ut abies, cupressus, ac pinus, se quodammodo gravi oneri foliorum, ramorum, fructuumque excipiendo præparantes; quod si in iis, quæ nascuntur, ita se natura gerit, recte igitur constitutum est, in altitudinibus, atque crassitudinibus superiora inferioribus fieri contractiora; ac proinde, si ita se res habet, nullo modo potest prima columnæ tertia pars exigere ad perpendicularum, cum idem Auctor præterea velit, quod in mediis columnis adjicitur, id plani inter duas quasque strias latitudinem esse, quemadmodum lib. 3. docet.

X x

Crassitudines

Fig. V.

Crassitudines striarum faciendæ sunt , quantum adjectio in media columna ex descriptione inuenietur .

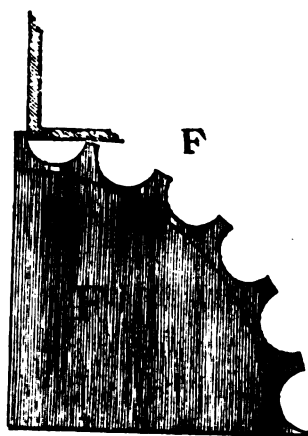
V Idelicet crassitudines inter duas quasque strias docet Auctor tam crassas fieri oportere , quam crassa est adjectio in media columna : quod tamen dum ait , vult summis columnis crassitudinis suæ contracturam designari , etiamsi ipsas ob immanem altitudinem nihil contrahi oporteret : atque ita qua ratione columnæ creverint , eadem pariter crassitudines striarum crescent . Divisa ergo ima columna in partes vigintiquatuor , quæ pro striis earumque crassitudinibus erunt , ipsæ crassitudines inter duas quasque strias erunt pares adjectioni in media columna ; quæ adjectio paulo minor erit quinta parte unius ex viginti quatuor illis partibus , in quas divisa ima columna est .

Figura N. (Fig. V.) ea est , de qua paulo ante diximus , in qua ratio ostenditur faciendæ in media columna adjectionis : hæc autem fiet hoc modo . Sumpta mensura columnæ imæ , eaque ad superiorem traducta , ibi signum affiges ; tum in partem interiorem recedendo sextante ejus mensuræ , hoc est , hinc semis , & semis hinc , ibi appones signa ; quæ hinc & hinc dimidiata pars dividatur in partes quatuor , quæ facient puncta quinque : deinde columnæ longitudo in partes quatuor secetur , positoque fili alicujus extremo in imo scapo columnæ , atque altero extremo ad punctum alterum in parte superiore producto , signataque

signataque linea secundum fili ductum ad primum columnæ inferioris quadrantem , tum eodem modo ad secundum , deinde ad tertium atque ultimum quadrantem , & ad tertium , & ad quartum , & ad quintum punctum desinet columnæ contractura , hoc est ab uno latere ; ductaque linea ad imum columnæ a quinto puncto , quidquid exstabit in media columna , id adjectio appellatur per mediam columnam , ac mensura erit crassitudinis inter duas quasque strias , quemadmodum superius agebam : atque hæc regula transferri ad omnium columnarum adjectiones debet . Baltheus imæ columnæ tam altus erit , quam crassus est Volutæ capituli oculus ; projectura ejus erit toti oculo æqualis . Columnam hac ratione conformatam Mantuæ habemus , quæ & paucis cognita est , & foribus semiobruta : adest nunc apud Venerabiles Sacerdotes Pretiosi Sanguinis Christi Domini Reparatoris Nostri in Cavedio .

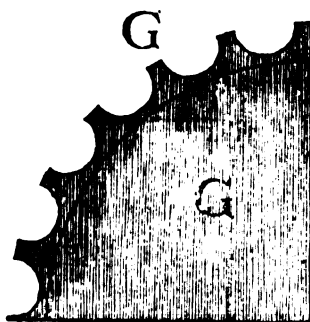
TRia illa genera striarum , quas adjecta figura exhibet , varias habent crassitudines , ut facile est animadvertere . Crassitudines enim F. (Fig. VI.) ex ea columna expressæ sunt , quam secundum imi scapi tertiam partem Architecti nonnulli exegerunt ad perpendiculum , quæ proinde sunt quarta pars ex iis partibus viginti quatuor , in quas imæ columnæ divisus ambitus est : quo fit ut eæ crassitudines , cum sint grandiusculæ , a crassitudine striarum , quæ in antiquis columnis conspiciuntur , plurimum distent ; quod ex eo nascitur , quia tertia imæ columnæ pars nihil contrahitur , ut diximus .

Fig. VI.

Figura autem G. (Fig. VII.) crassitudines habet inter duas quasque strias expressas ex adjectione per mediam columnam ab imo scapo decrescere incipientem facta , quæ paulo sunt minores quinta ex partibus quatuor & viginti , ut superius diximus ; atque ejusmodi striæ ita excavabuntur , ut normæ in eas coniectæ , & circumactæ ancones dextra ac sinistra ora striarum tangant ; acumen vero simul cavo , simul oris æqualiter sedeat .

Fig. VII.

X x 2

Venit

Venit nunc in mentem , me , cum Romæ degerem , quemadmodum dicitur olim loco suo , forte apud Maximos Romanos Patricios aliquando fuisse nescio quæ antiquitatis monumenta inspecturum , apud quos præter cætera videre contigit partem columnæ marmoræ striis , seu canaliculis cælatam , quorum crassitudines longe ab aliis multumque discrepabant. Nam uni eorum baculus æreus insertus erat , qui , quantum potui conjicere , inauratus fuerat ; in reliquis commissuras detexi in modum hirundinæ caudæ conformatas ; ex quo suspicatus sum , ipsis quoque baculum ejusdemmodi aliquando inhæsisse : ac probe memini , Hieronymum Genga Virum tum in Architectura , tum etiam in Perspectiva atque Pictura præstantissimum narravisse mihi , se quoque vidisse partem aeræ columnæ justæ magnitudinis , quæ & striata erat , & ejusmodi baculos insertos habebat , quod minime mirum est , si veterum magnificentiam spectemus . Iam vero in eo trunco , quem ego vidi , canaliculos numeravi solum viginti ; eorumque uno in partes octo & semis diviso , quatuor partes & dimidia canaliculum constituebant ; duæ baculum , ac duæ una hinc , una inde

(Fig. VIII.

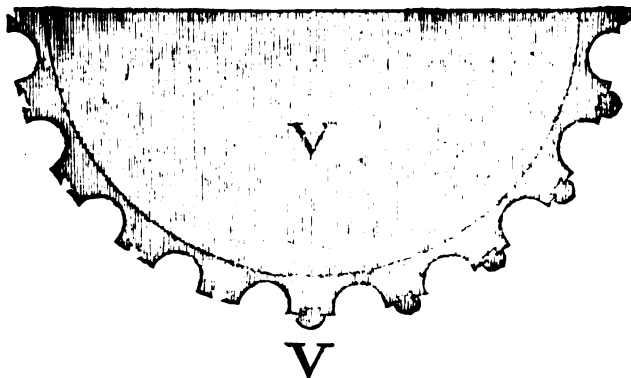
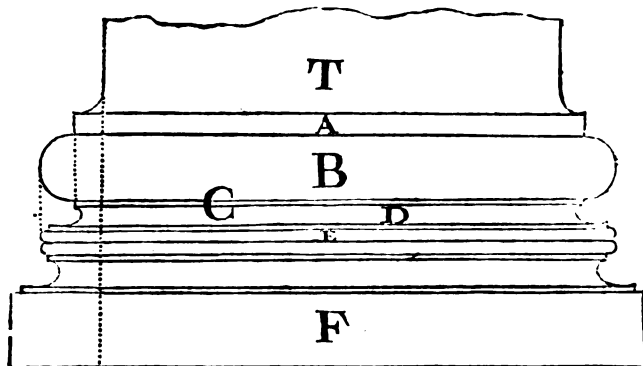

Fig. VIII.

- A. Apophige.
- B. Torus.
- C. Supercilium.
- D. Scotia.
- E. Astragalus.
- F. Plinthus.

duas rænas . Atque ex hoc genere , & hac ratione conformatas columnas egomet adhibui , quibus duo Majoris Mantuani Templi pneumatica organa innituntur , quæque apposita Figura (V. Fig. VIII.) refert.

SI basis Ionica ex Vitruvii descriptione facienda fuerit , ea in hunc modum conformabitur : dimidia columnæ crassitudo erit basis altitudo ; ejus latitudo ac longitudo tanta erit , quanta est totius scapi crassitudo , addita præterea quarta & octava parte ejusdem crassitudinis : tum (Fig. VIII. Basis T) divisa in partes septem , præter ejus plinthus ,

plinthum, quæ tertia pars erit altitudinis basis, ex iis tres toro sub columna, quem vulgo vocant *Bastone* tribuentur; quatuor reliquæ dividantur æqualiter, una scotia erit, quas rursus in partes quatuor secta, una fiet astragalus, vulgo *Bastoncino*; altera duobus superciliis dabitur, inter quæ scotia facta ex parte reliqua interjicitur: pars altera dividatur pariter in partes quatuor, ita ut omnes sint partes octo (quæ Vitruvii mens est) altera alteri baculo, altera duobus superciliis, reliquæ ascribantur scotiæ, quem alio nomine Latini Trochilum quoque dixerunt, Itali vulgo *Cavetto*. Projectura bacillorum ad vivum balthei sit sextadecima crassitudinis columnæ pars, quæ proinde futura octava pars est altitudinis ipsius basis; quæ projectura projecturæ tori par erit, ac projectura tori par ipsius altitudini.

Perisque Architectorum magnopere displicuit hoc modo conformata basis; idque opinor ego factum ex eo fuisse, quod ipsis crassior æquo torus videretur. Ego vero sic sentio, animadvertendum esse, quemadmodum apud Musicos si una tantum chorda tangatur, etiam si probe consonet cum reliquis, concentum nullum edit jucundum auribus, idem in basi Ionica contingere, quæ ipsa sola venustam speciem præferre nequit, etiam si cumulate suisque numeris perfecta sit; quemadmodum in eo schemate licet conspiceret, in quo scapus capitulo subest, visitur etiam epistylium, zophorus, corona, ac stylobata.

Nunc de Ionico capitulo agemus, quod symmetriis hisce deformabitur. Dividatur imus columnæ scapus in partes duodeviginti, adjecta præterea parte una, ut omnes sint novendecim; abacus tantum habebit longitudinis ac latitudinis; crassitudo autem capituli cum volutis erit dimidius abacus.

Recedendum autem est ab extremo abaco in interiorem partem frontibus volutarum parte duodevigesima, & ejus dimidia.

Animadvertere hoc loco oportet, ab Auctore extremum abacum dici angulos abaci; atque hæc mens ejus est, ab angulis abaci recedendum esse in partem interiorem frontibus volutarum (ita enim loquitur) parte una ac dimidia; quæ interjunctio erit versus oculum ipsarum volutarum.

Iam vero etiam atque etiam cavendum hoc loco est, ne in eum errorem incidamus, in quem lapsi nonnulli Architecturæ prudentes sunt, qui allatum textum in hanc sententiam acceperunt, ut putarent recedendum esse in partem interiorem ab angulis abaci, qui volutarum frontibus imponitur,

imponitur, parte una ac dimidia; hoc est, subeundum esse versus mediam frontem abaci, atque hic demitti ad perpendicularum lineas, quas cathetos vocant; quæ sane lineæ nullo modo ibi possunt consistere, sicut figura O (Fig. XVI.) demonstrabo. Ait igitur Auctor, ut antea dicebamus, recedendum esse in interiorem marmoris partem ad perpendicularum parte una ac dimidia, marmorisque latitudinem maiorem esse debere assignata abaci latitudine, ut intra ipsum projecturam suam habere cymatium possit, quem echinum vocant, nostri *Vovolo*: ea pars una ac dimidia ad perpendicularum exacta erit abaci crassitudo; atque ita facti erunt quatuor ipsius anguli, qui ejus extrema erunt.

Et secundum abacum in quatuor partibus volutarum secundum extremi abaci quadram lineæ demittendæ, quæ catheti dicuntur.

AC secundum abacum in quatuor volutarum partibus, hoc est secundum extremam abaci ipsius quadram dimittendæ sunt lineæ, quæ vocantur catheti, quæ cadent in quatuor angulos, quos formavimus, abaci, sicut in Figura B. (Fig. X.) ostenditur; quæ lineæ in partes novem ac dimidiam dividantur; earum pars una ac dimidia abaco dabitur, ut antea dixi, octo reliquæ volutis.

Fig. X.

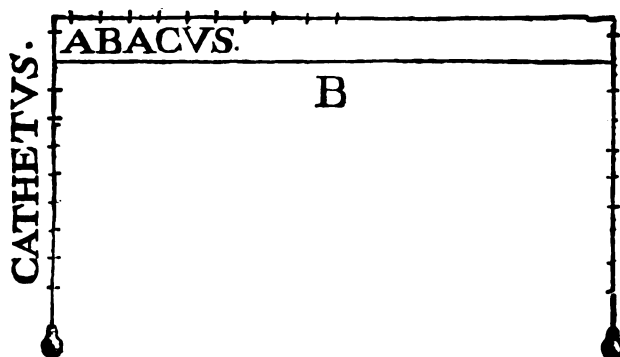
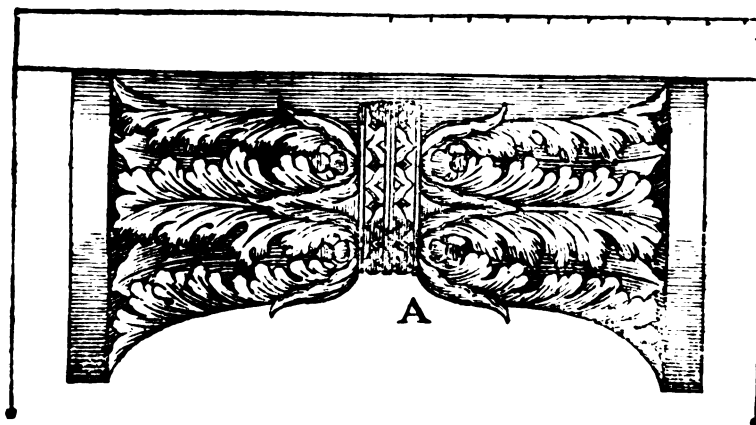

Fig. XI.

Tunc ab lineæ, quæ secundum abaci extremam partem demissa erit, in interiorem partem alia recedat unius & dimidiata partis latitudine.

PRæterea ab illa lineæ, quæ ad perpendicularum demissa est in angulos abaci, recedendum est, ac subeundum in partem interiorem parte una ac dimidia, hoc est contra volutarum frontes; quæ pars una ac dimidia erit abaci projectura supra volutas, quemadmodum in figura A. (Fig. XI.) demonstratur. Atque hæc lineæ superius comme-

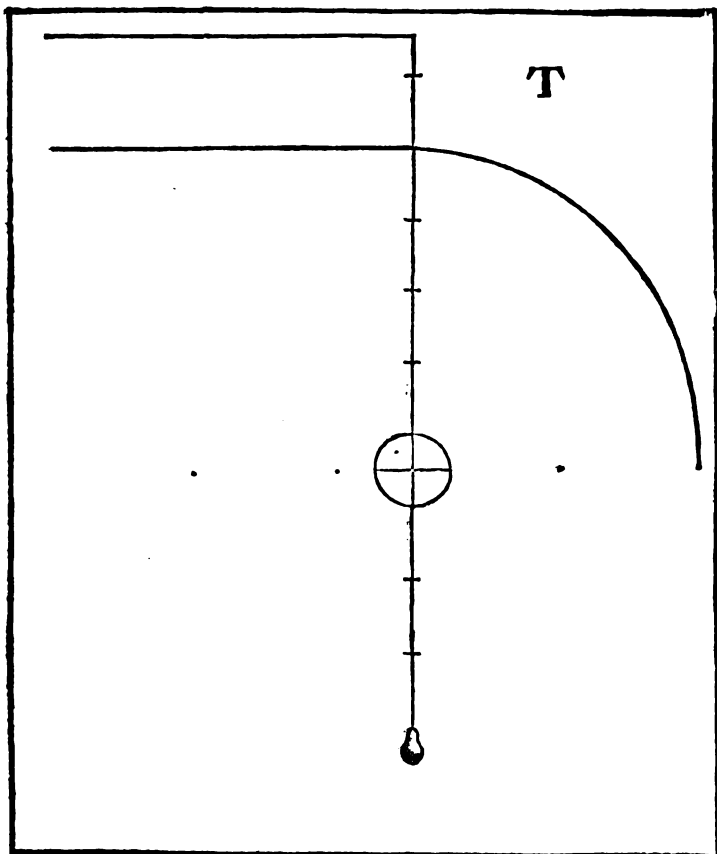
commemorata ea est, quæ diu multumque Architectorum mentem hætenus torfit.

DEinde lineæ catheti dividantur ita, ut partes quatuor & dimidia sub abaco relinquantur, atque in eo loco, qui dividit partes quatuor & dimidiam, & tres & dimidiam, centrum signari debet; tum ducenda rotunda circinatio tam magna in diametro, quam una ex iis partibus, quæ erit oculi magnitudo; atque in ea circinatione per transversum agenda linea parallela est, quæ oculum in quatuor quadrantes dividet: hanc parallelam lineam Auctor non nominat aperte quidem, sed tamen ita loquitur, ut facile illa possit intelligi, dum inquit *tetrantorum*.

Tunc ab summo sub abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur, donecum in eundem tetrantem, qui est sub abaco, veniat.

Tunc necesse est agere in omnibus singulisque quadrantibus, quos Vitruvius *tetrantes* appellat. Actio in iis quadrantibus fiet pede cir-

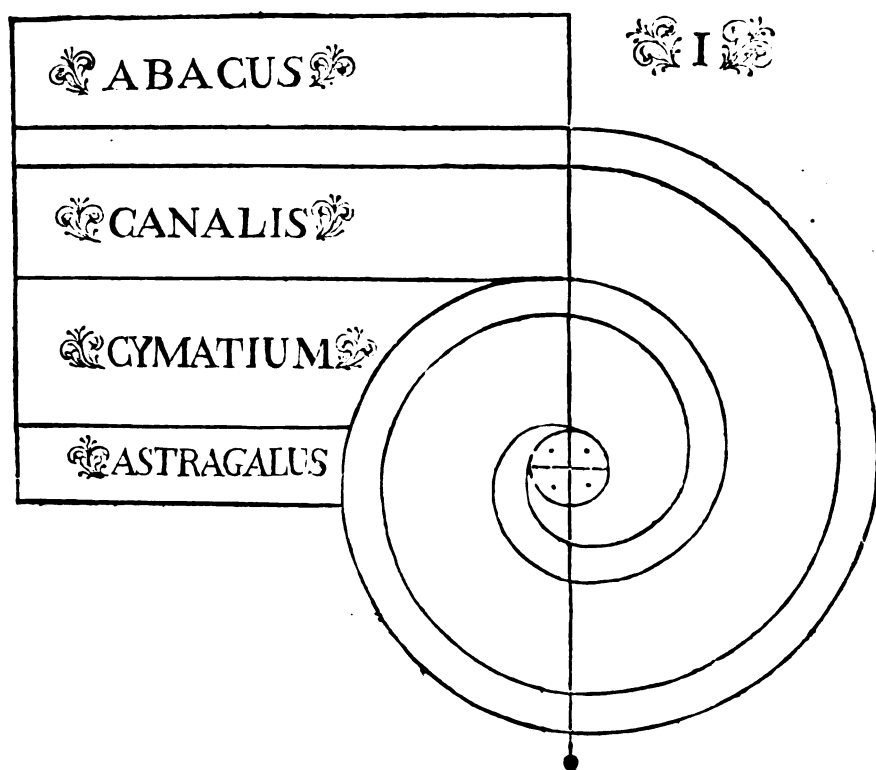
Fig. XII.

cini posito supra punctum primum, quod signabitur in primo oculi quadrante, pede altero sub abaco, ac deorsum circumactō primus quadrans ibi dimidio oculo imminuetur, quemadmodum in figura T. (Fig. XII.) apparet, atque eodem modo singuli quadrantes dimidio oculo imminuentur posito circini crure stabili per singulos subinde quadrantes in omnibus punctis, circumactoque sic altero crure mobili nunc sursum, nunc deorsum per quadrantes singulos, donec ad eundem

eundem quadrantem , qui est sub abaco , deveniatur ; cujus rei Figura I. (Fig. XIII.) exemplum exhibet.

(Fig. XIII.)

E St mihi in animo ad umbilicum perducere Ionicam Volutam, de qua in superioribus commemoratum est , & quam multi prætermiserunt , causam afferentes alii quidem, nullo pacto Vitruvianum textum posse intelligi , alii vero illum esse decursu temporis depravatum ; multi etiam existimarunt, dedita opera Vitruvium tam obscure de re ea scripsisse , quippe qui Volutæ rite deformandæ rationem penitus ignoraret . Quare hætenus plerique in eo consensere , ut faterentur , se Auctoris verba & intellectum non assequi, ubi ait: *Tunc ab summo sub abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur , donecum in eundem tetrantem, qui est sub abaco, veniat:* ac proinde Architecti illi, prout ipsis visum fuit, volutam deformaverunt , producentes illam in lucem, quo melius per ingenium licuit . Alii autem rati se modo allata Vitruviana verba probe intelligere, seque venditantes ingeniosæ ac perdifficilis Volutæ Ionicæ auctores , ejus rationem hoc ferme modo tradiderunt . In primis quadratum, inquiunt , describere oportet in oculo volutæ , ac per diagonales ejus lineas puncta duodecim signare : tum quatuor primæ circinationes

circinationes fient ponendo crus fixum circini in quatuor ipsius quadrati angulis, & crus alterum circumagendo, ut dictum est antea, singulisque circinationibus singulæ contrahentur dimidiata oculi diametro. Atque hætenus juxta mentem Vitruvii tum circinationes, tum contractiones ipsarum bene ac recte. Vbi vero ad secunda puncta ventum est, ad formandas quatuor alias circinationes, collocato circino in commemoratis punctis per lineas diagonales signatis, ut dictum est, ductisque, sicut antea circinationibus, Voluta tertia solum diametri oculi parte contrahetur. Deinde ad quatuor postrema puncta deveniatur, quæ reliqua sunt pro quatuor reliquis agendis circinationibus, eademque ratione, ac in superioribus instituitur actio, atque ita perfecta Voluta erit; postremæque istæ circinationes sexta diametri oculi parte singulæ imminuentur. Ego vero ajo, secundas has, tertiaeque circinationes cum Vitruvianis verbis minime convenire, quæ ita habent: *in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur, donecum in eundem tetrantem, qui est sub abaco veniat*: ex quibus facile patet, Vitruvium præcipere, ut singulis circinationibus singuli orbis contrahantur dimidio oculi spatio, idque fiat in singulis tetrantibus; quæ operatio in hisce tetrantibus circini crure fixo ac mobili instituetur. Vox *tetrantorum* idem significat, ac quatuor orbis, seu alterius sphaericæ rei partes, cujusmodi est circulus Volutæ divisus in partes quatuor, quas Vitruvius appellat tetrantes. Ait autem in Voluta deformanda agendum esse in ipsis tetrantibus, non in lineis tetrantes ipsos dividantibus, quemadmodum libelli nescio qui recens editi docent. Etsi porro nominet Vitruvius solas lineas cathetos, non autem etiam parallelam illam, de qua superius commemoravimus, cum de Voluta ageremus, tacite tamen illam significat: neque enim potest dicere *tetrantorum*, neque tetrantes ulli esse possunt sine illa linea, quæ secet in puncto cathetum ad libellam bifariam dividens Volutæ oculum; qua sectione fiunt in eodem oculo tetrantes, seu quadrantes quatuor, de quibus hætenus egimus. Altitudo capituli sic est facienda, ut ex novem partibus & dimidia tres partes præpendeant infra astragalum, qui infra cymatium est, ac supra summum columnæ scapum.

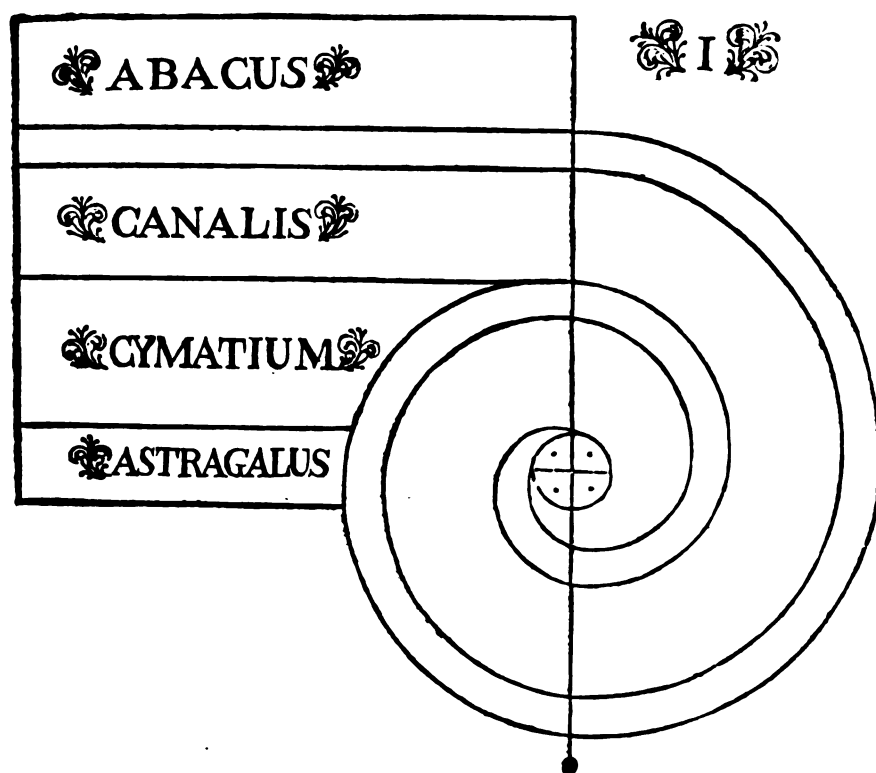
Cymatio addito abaco & canali, reliqua sit pars. Projectura autem cymatii habeat extra abaci quadram oculi magnitudinem. Pulvinorum balthei ab abaco hanc habeant projecturam, uti circini centrum unum cum sit positum in capituli tetrante, & alterum diducatur ad extremum cymatium, circumactum baltheorum extremas partes tangat. Axes volutarum ne crassiores sint, quam oculi magnitudo: volutaque ipsæ sic cadantur, ut altitudines habeant latitudinis suæ duodecimam partem.

Y y

Itaque

ITaque haudquaquam computato abaco & canali, quod reliquum est (Fig. XIII.) tribuatur cymatio, quod habebit projecturam extra

(Fig. XIII.)

frontem, sive quadram abaci, quanta est crassitudo oculi. Balthei, seu cingula pulvinorum, quos nostri vocant *Cartocci*, qui medii erunt, & ipsum abacum ambiunt, tantum exstarent, ut posito circini crure in centro quatuor quadrantum capituli, crus alterum ad extremam cymatii partem diductum, & in orbem circumactum extremas baltheorum oras tangat. Exemplum adest in Figura XV. Axes Volutarum ii sunt, qui circum-eunt ipsarum latera frontesque: ii crassiores non erunt magnitudine oculi. Canalis Volutarum sit pars duodecima latitudinis ipsarum.

ADjecta figura (Fig. XIII.) exhibet Volutam ea, qua diximus, ratione elaboratam, ponendo videlicet crus fixum circini bis in singulis punctis in oculi tetrantibus signatis: Volutæ referunt canalē infra abacum latitudinem: ipsarum oculi crassitudinem ostendunt astragali cum ejus tania: reliqua pars erit cymatio. Axes, qui Volutas circumeunt, nihil imminuantur; eorumque crassitudines liberum cuique erit facere, prout maxime libuerit; modo tamen ne sint oculo majores, adeo ut in frontibus

frontibus quidem Volutarum sint pares dimidio oculo, in lateribus vero oculo integro.

VOcem hanc *Axis* superius commemoratam credidere nonnulli, & adhuc credunt, accipiendam esse pro Volutæ oculo; neque præter oculum eam posse quidpiam aliud significare. Ego vero affirmare non dubito, homines magnopere falli. Vitruvius enim oculum vocat eam partem, quæ in media Voluta est, non axem; atque ex ejus verbis, dum ait, *Axes volutarum ne crassiores sint, quam oculi magnitudo*, manifeste colligitur, Axem idem non esse cum oculo, sed fasciolam illam, quæ oculum ipsum ambit, ac Volutas, ut diximus, nec posse aliter accipi; quippe cum cæterorum membrorum omnium nomina cognita habeamus, nullaque pars alia, præter eam fasciolam, sine nomine supersit, nec alia sit vox, præter Axem, sine propria significatione, credere juvat, Axem proprie significare fasciolam illam, quæ oculum & Volutas complectitur, & hanc Vitruvii mentem fuisse. Non ignoro, illud obiici mihi posse, Axem proprie esse lineam illam, quæ per centrum mundanæ sphaeræ transit, suisque extremis circumferentiam tangit, circum quam tota mundi machina convolvitur; interim tamen negare nemo poterit, Axem hoc loco fasciolam illam esse, de qua loquimur.

Rerum potiente Paulo III. Pontifice Maximo, bis forte me Romam contuli tum addiscendæ Architecturæ causa, tum etiam ob alias res ad alia studiorum genera pertinentes; qua in Vrbe diu noctuque novis quotidie rebus pervestigandis cum vacarem, die quadam in insulam Tyberinam veni. Rhombi figuram præsefert insula, ac secundum amnem puppis formam nanciscitur: constructa est plurimo ingentique marmore, distincto pulcherrimis ornamentis, atque instar navis conformato; eodem modo ambitur insula universa. Carinæ prope sub puppi affixum conspexi cælatum ingenti corpore serpentem; is speciem referebat emergentis ex amne Tyberi, ac prolabentis in ædem AEsculapii in puppi ipsa constructam, ubi collocata fuisse dicitur ipsius AEsculapii statua, quæ teste Fulvio de Antiquitatibus Urbis Romæ, ex oppido Epidauro advecta mari fuerat, ac in ejus navis puppi posita. Ibi visuntur hodie horti, quos vocant Fratrum Sancti Bartholomæi, ubi apparent adhuc commemorati templi vestigia, e cujus reliquiis Gelasius II. Pontif. Max. D. Bartholomæo ædem excitavit. AEdem hanc adii una cum Georgio Ghisio Mantuano, viro in paucissimis hac ætate peritissimo tum in æris cælatura, tum in multis aliis artibus. Ibi postquam plurima Ionica capitula conspeximus ingentibus suffulta columnis, consilium cepimus ea propius contueri. Arrepta

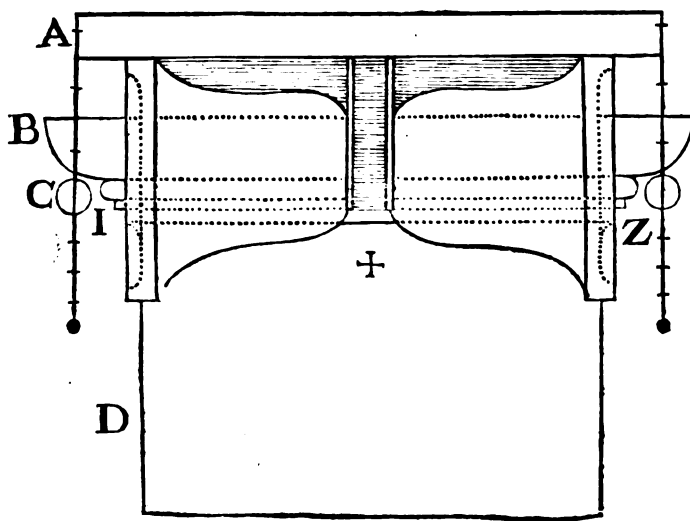
Y y 2

igitur

igitur prælonga scala in altum scandi, ac præ cæteris oculos conieci in quoddam capitulum, quod frontes abaci quadratas habebat, quemadmodum eas describit Vitruvius, planosque Volutarum oculos, quibus signata inerant quatuor puncta in quatuor oculi quadrantibus; quæ puncta tum quidem haud intellexi in quem finem fuerint impressa; intellexi autem postea quam mihi luculentissime patefacta sunt per virum illustrissimum Cardinalem, ut ab initio dixi, loca multa de Voluta capituli Ionici a Vitruvio descripta, quæ multum obscuritatis habebant, intellexi, inquam, ea puncta ad agendas Volutæ circinationes apposita fuisse, quemadmodum in figura superiore de primo puncto primaque circinatione ostensum est.

Fig. XIV.

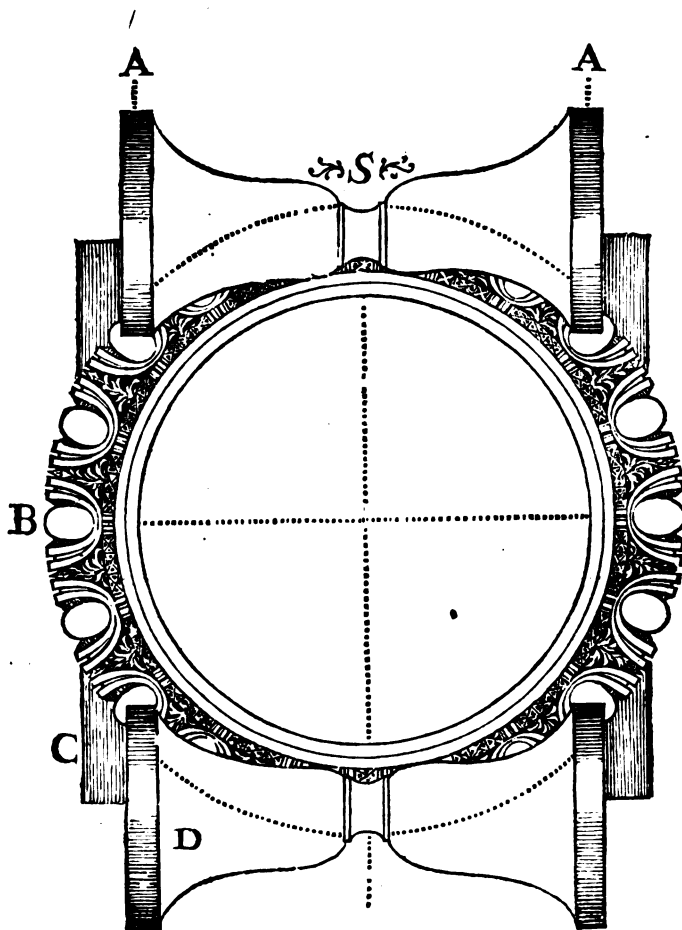
IAm vero figura ✚ (Fig. XIV.) ostendit retractionem baltheorum, projecturam echini atque astragali, cavum quoque canalium Volutarum, crassitudinemque summæ columnæ, quæ Volutarum cavo respondet. Exhibet præterea figura eadem latus capituli, & abaci projecturam, axes etiam in lateribus, qui, ut dictum est, crassiores non debent esse oculi magnitudine. Baltheus, qui pulvinum ambit, tam

latus erit, quam abacus: pulvinus foliis, aut piscium squammis, scalpatur. Ac quoniam sæpe contigit, ut nonnulla solum adumbrata pulcherrima viderentur, deinde insculpta nullam venustatem præferrent; contra vero quædam viderentur invenusta, dum essent delineata, quæ ad opus traducta pulcritudinem, elegantemque aspectum intuentium oculis exhibuerunt (quod ex eo fit, quia adumbratio rerum lineis constat, quæ in opere & sculptura dimidio maiores evadunt) diligenter id cavere oportet, ne facile in errores prolabamur. Ergo etiamsi abacus adeo simplex adumbratus deficere videatur, axesque æquo majores appareant, contra tamen in opere ipso utrumque continget. Si tamen libuerit, undula inversa fieri poterit in frontibus abaci, quemadmodum fecere multi, ac fieri passim assolet.

Ex

EX figura S. (Fig. XV.) colligitur latitudo ac longitudo abaci ; projectura echini ab ipso abaco ; præterea projecturæ baltheorum , qui pulvinos cingunt ; tetrantes etiam capituli , in quorum centro , ut

Fig. XV.

dixi ; collocandus circinus est ad describendam astragali & echini circumferentiam ; projectura denique baltheorum , quæ echini projecturæ responder.

CVm superius pollicitus sim , ostensurum me adjectam figuram O (Fig. XVI.) libuit e regione figuram appingere , ut alterius bonitas , alterius errores facilius detegi possent . Iam demissas ad perpendicularum lineas in locum abaci , quo modo factum est in figura

Fig. XVI.

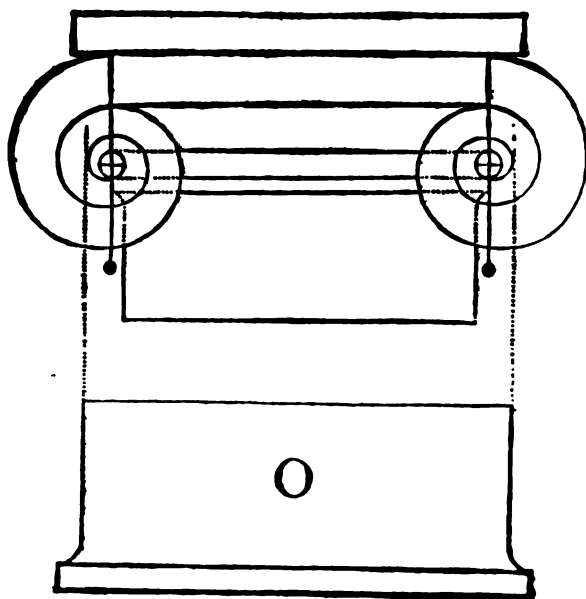

Fig. XVII.

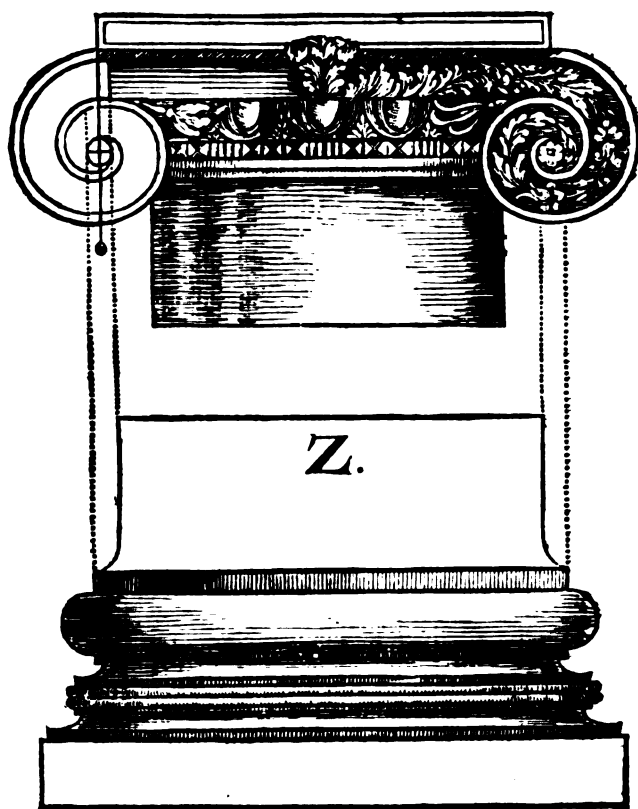

figura Z (Fig. XVII.) ajo, nullo modo posse bene habere . Siquidem illæ lineæ oculos ac Volutas ita alteros alteris admovent , ut echinus cum projectura a Vitruvio assignata inter Volutas excipi nequeat ; ac si , quemadmodum oportet , echino circumferentia sua tribuatur , depressæ fiunt Volutæ singulæ oculi magnitudine , neque oculi ipsi transire per baltheos possunt , occurrentes sibi mutuo per rectam lineam ; ac si ab ipsis demittantur lineæ ad imum columnæ truncum , hunc illæ dimidiato oculo hinc & hinc subeunt , quod fit absurde . Quare membra singula depressa atque angusta evadunt , quod licet in figura O intueri . Cujus rei si quis certior fieri cupiat , is sibi summat hanc operam , ut ex argilla , facilitatis & impensæ minoris gratia , capitulum fingat , & hinc intelliget , quod a me dictum est antea , dictum esse verissime : ac mihi quidem nulla ratione ejusmodi errores detegi videntur posse , nisi illud , de quo dixi , experimentum instituitur .

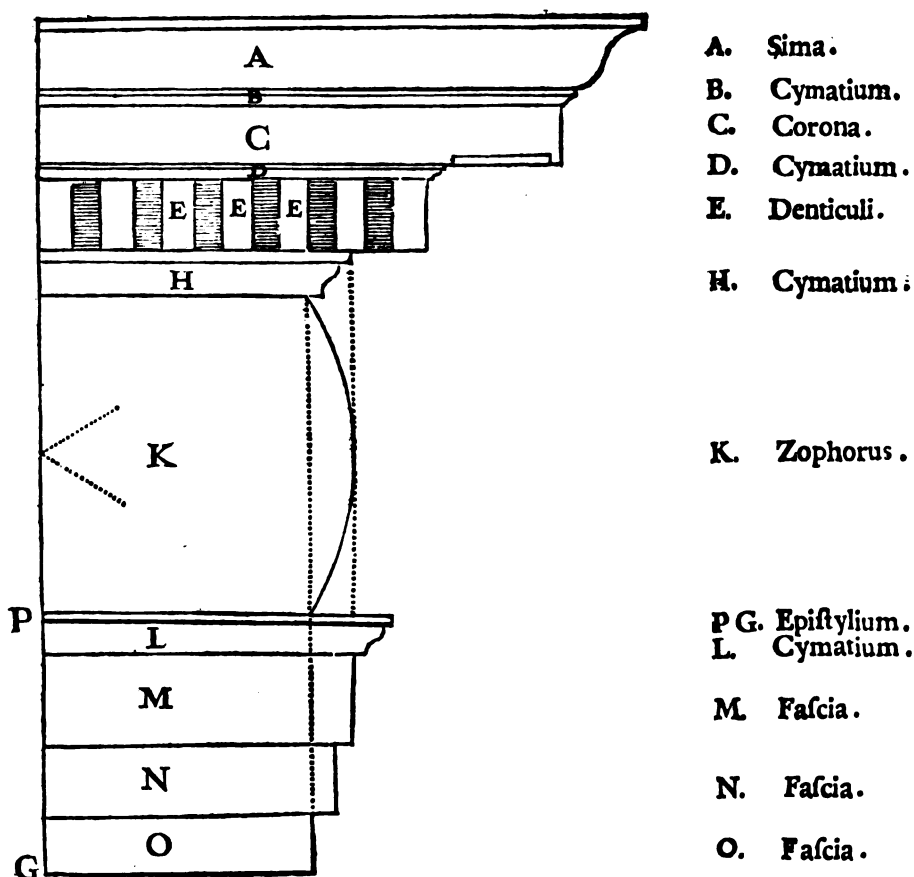
Porro in capitulis , quæ imponuntur columnis a quindecim pedibus ad pedes viginti altis , illud est animadvertendum ,

animadvertendum; ut quantum summæ columnæ decreſcet contractura juxta regulam alibi traditam, tantundem longitudini ac latitudini abaci addatur; item ſi columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta, ſi a triginta ad quadraginta altæ fuerint, idem fiat, hoc eſt quantum ſumma columna creſcet, tantundem adjicietur abaco; qui, utpote totius capituli regula, eo modo & adjectione auctus, quemadmodum diximus, pro rata parte ſingula quoque membra reliqua capituli augebit.

TRadita forma Euftyli, frontis porticus, diſtributionis columnarum; habito præterea ſermone, quantum ſatis eſſe potuit, de fundamentis, de ſtylobatis, de gradibus, de columnis, de ſtriis, de baſibus, ac de capitulis; reliquum modo illud eſt, ut de epiftyliis, de zophoris, de coronis, de frontibus & acroteriis verba faciamus. Epiftylia ego ita (Fig. XVIII.) fient. Si columnæ fuerint a minimo duodecim pedum ad

pedes quindecim, altitudo epiftylii erit dimidia craſſitudo imæ columnæ; ſi a quindecim pedibus ad pedes viginti alta columna fuerit, ejus altitudo diſtribuat in partes tredecim, ex quibus pars una altitudini epiftylii tribuetur: item ſi a viginti ad viginti quinque pedes, dividatur columnæ altitudo in partes duodecim ac ſemis, & pars una epiftylium in altitudine fiat; item ſi a viginti quinque ad triginta pedes, dividatur in partes duodecim, & una pars altitudo fiat epiftylii;

Fig. XVIII.

atque

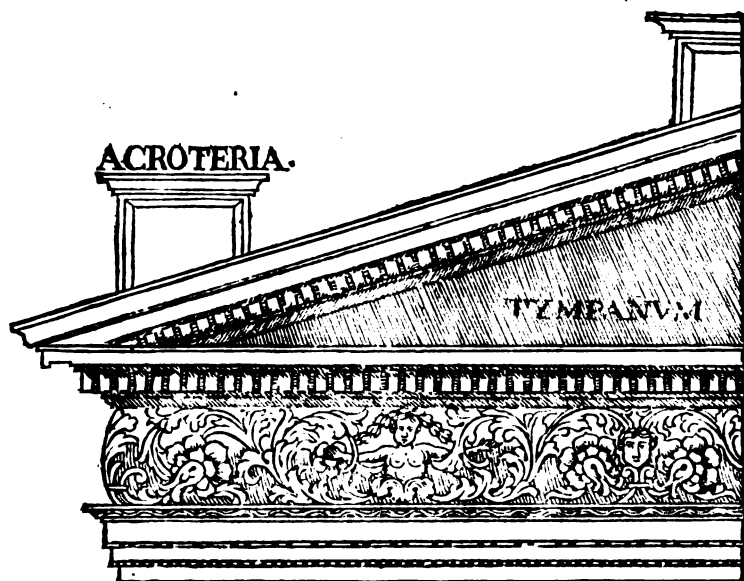
atque ita porro ad eundem modum secundum ratam partem pro modo altitudinis columnarum faciendæ sunt epistyliorum altitudines. Quanto enim altius epistylum, vel quævis alia res distat ab oculo spectatoris, tanto ipsius oculi acies languidior evadit, atque renunciat rem incertam, & inveniustam. Quare quod distantia vel immutat vel tollit, ut dictum est alibi, id ratione instaurari, atque addi in opere debet, ut membra certam habeant magnitudinum rationem. Epistylîi crassitudo in imo supra capitulum tanta fiat, quanta erit crassitudo summæ columnæ sub capitulo; summa autem epistylîi crassitudo par erit crassitudini imæ columnæ. Vndula inversa, seu cymatium, quod est supremum supra epistylum membrum, pars septima erit ipsius epistylîi, cujus projectura altitudini æqualis erit. Quod reliquum est ex epistylîo, dividatur in partes duodecim, partes quinque fasciæ infra cymatium erunt, partes quatuor fasciæ medianæ, reliquæ partes tres imæ fasciæ.

Zophorus autem, nisi scalpantur signa, fiet ejusdem, ac epistylum, altitudinis; sin vero signa scalpantur, fiet quarta parte altior epistylîo, ut sculptura magis magisque respondeat. Supra ipsum fiat cymatium septimæ partis altitudinis zophori, ejus projectura tantundem erit: cavendum est autem, ne cymatium in ipsa zophori altitudine comprehendatur. Denticulus supra cymatium erit tam altus, quam alta est media epistylîi fasciæ, projectura ejus, quanta altitudo: denticuli frons sit altitudinis ipsius pars dimidia; frons autem ipsa ad perpendicularum insisteret labio scotiæ, quæ facta fuit supra plinthum basis sub columna. Cavi inter duos quosque dentes e tribus frontis partibus duas habeant; dentis cymatium ejus sexta pars erit; projectura tanta, quanta altitudo: neque ipsum cymatium in sex commemoratis dentis partibus comprehensum sit. Corona cum suo cymatio, præter rectam undulam, par fiat mediæ epistylîi fasciæ; projectura coronæ una cum projectura denticuli æquetur altitudini zophori ad lineam alteram cymatii coronæ: idem cymatium sexta coronæ pars erit, quod ab ipsa corona tantum exstabit, quanta est ipsius altitudo. Figura zophorum habet quarta parte altiore epistylîo. Sima, quam gulam rectam appellant, sit par altitudini coronæ, addita suæ altitudinis parte sexta pro ejus labio; projectura ejus tanta esse debet, quanta est altitudo. Figura ipsa adjectionem ostendit factam supra epistylum.

Tympanum frontis ita fiet (Fig. XIX.) ut fronte coronæ ab extremo cymatio, quod supra parvam coronam, vulgo *Corniccioto* est, tota

tota in partes novem distributa, ex iis pars una altitudo tympani constituitur. Tympanum, ornatus gratia, habeat illa membra omnia, quibus prædita corona est, eandemque altitudinem. Sed illud animadvertere hoc

(Fig. XIX.)

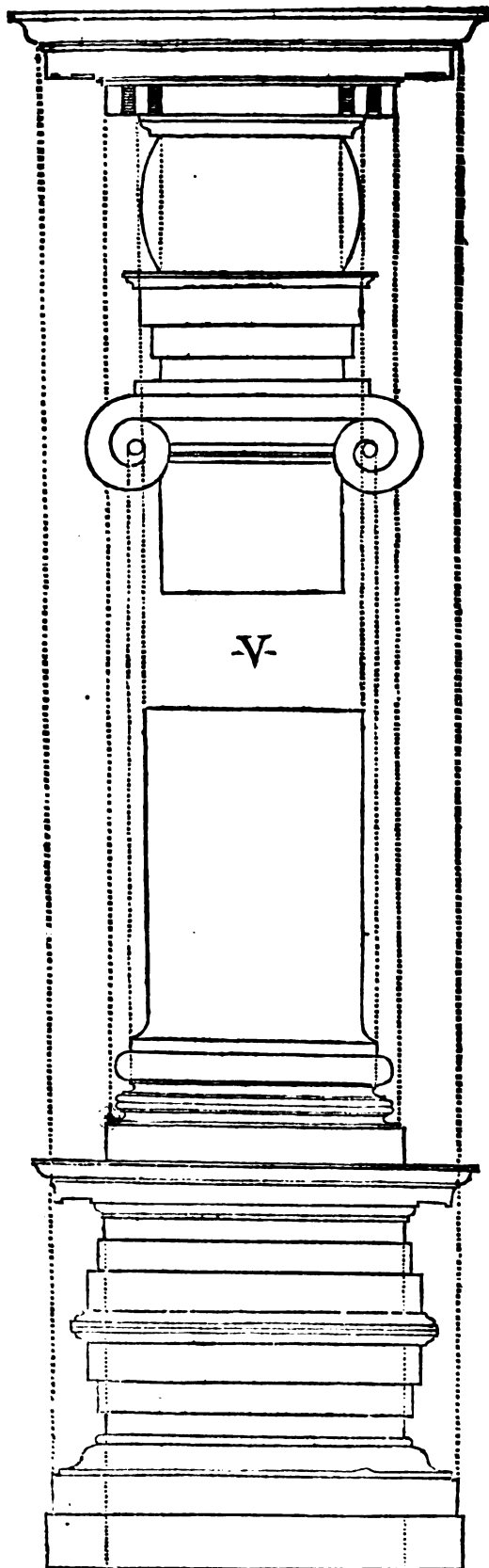
loco oportet, si tympanum five frons imponenda coronæ sit, coronam ipsam debere carere sima. Sima enim, seu gula recta, constitui supra coronam debet, quæ fiet in ipsa fronte, quemadmodum apposita Figura XIX. ostendit.

A Croteria, quæ nostri vocant *Pilastelli*, quæque imponi frontibus debent, hoc modo fient, ut angularia tam alta sint, quantum est dimidium tympanum, mediana vero angularibus octava parte minora; eorum crassitudo tanta, quam crassus est summæ columnæ scapus. Sequens Figura V (Fig. XX.) coronas exhibet, zophorum pulvinatum, epistylum, capitulum, basim, ac stylobatam. Lineæ mortuæ (ut appellant) punctis descriptæ convenientiam ostendunt projecturarum inter se; quæ sane conjunctim admirabilem præseferunt speciem venustatis. Adjectio, seu venter, qui in medio zophoro fiet, erit crassitudinis imæ columnæ pars duodecima.

Z z

Scias

Fig. XX.

SCias velim, benigne Lector, ea genera coronarum, zophori, epistylia, capituli, basis, stylobatae, quadrae, graduum Ionici ordinis, quae hactenus descripta sunt, experiendi gratia me nec semel, nec uno in loco hic Mantuae usurpasse, praesertim vero in foribus aedis meae, quae ex lapide, quem vocant *Bronzo*, quique apud Divum Ambrosium in Agro Veronensi reperitur, constructae sunt. Ostii ea est conformatio, ut ad dexteram gradus habeat a Vitruvio descriptos, supraque gradus stylobatam cum adiectione alibi tradita; basim quoque, ac supra basim columnam duos pedes crassam cum suo capitulo, epistylion, zophoro, & corona ad eum modum facta, quo docuimus. Ad laevam ostii alia columna conspicitur eorundem membrorum ac diametri; sed tum membra, tum columna ipsa secta bifariam est, ita ut & gradus, & stylobata, & basis, & scapus, & capitulum, & epistylum, & zophorus, & corona, omnino membra omnia dimidiata sint. Columna constituta est rotunditate sua ad parietem, sive antam, quae ibi conspicitur, sic ut omnes commemoratorum membrorum projecturae facile appareant. Nomina quoque singulorum membrorum insculpta conspiciuntur, quae descripta a Vitruvio sunt. Vistur etiam tum re, tum litteris expressa ratio adiectionis, quae columnae facienda est: adsunt & basis projecturae; stylobata exhibet projecturas suas cum adiectione media *per scammillos impares* facta ex verbis Vitruvii; qui modum adiectionis faciendae

faciendæ accurate tradit ; ex iisdem litteris intelligitur , quænam sit corona , quænam lysis , quinam truncus , quid sit quadra , quid & quanta graduum crassitudo atque retractio : præter hæc adest ulna hodierna , cubitus , pes , palmus , digitus antiquus , norma , circinus . Descriptum item est mortuis , vivisque lineis , capitulum cum abaco quadrato , voluta , oculus cum tetrantibus , quibus quatuor insunt signata puncta ad explicandas Volutæ circinationes . Apparet rursus capituli latus , quod ostendit , quinam sit axis , quænam abaci , quænam echini projectura , quinam cavus canalis . Ad hæc contractura demonstratur summæ columnæ , & crassitudo imæ ; ac totum id in eum finem , ut hinc quidem præcepta , hinc autem opus ipsum oculis subjiciatur ; ex quo percipitur partium inter se commensus , ac symmetria . Cernere licet etiam pulcherrimas Volutas a columnæ scapo liberas & expeditas . Nihil vero dicam , quam bene , quantoque artificio superioribus inferiora membra respondeant , quod ex multiplici linearum varietate luculentissime patet . Adest & Ionicum ostium lineis ac nominibus membrorum suorum distinctum cum omnibus latinis vocibus a Vitruvio desumptis , qui ejusmodi ostii conficiendi rationem tradit ; quod si quis attentius inspexerit , atque ad artis præcepta revocaverit , facile intelliget , musicis omnibus rationibus numerisque perfectis cumulate absolutum esse ; adeoque in rebus omnibus sapientissime se se Vitruvium nostrum gessisse .

A Nimadverti , quosdam , cum altitudinem luminis in ostio Ionico per Vitruvium descripto vellent facere , cepisse ipsius partitionem a lacunaribus , quemadmodum ait textus Vitruvianus . Sed ii lacunaria ibi signaverunt , ubi nullo pacto signari poterant ; quo factum est , ut perperam ostium fieret , ejusque corona justo altior esset , neque illi membrum ullum responderet . Oppositum enim docet Auctor , dum inquit :

Vti corona summa , quæ supra antepagamentum superius imponitur , æque librata sit capitulis summis columnarum , quæ in pronao fuerint .

QUæ verba quoniam non in eum sensum accepta sunt , in quem debuerant accipi , visus est erravisse Vitruvius , quemadmodum ob eandem causam in aliis quoque locis ab imperitis ignorantiae arcessitur . Atqui si suam ipse præsens agere causam posset , palam profecto faceret , quæ a se dicta sunt , esse dicta prudentius , quam nos intelligimus , quemadmodum ubi agitur de lumine ostii Ionici , cujus latitudo ad opus Doricum translata est , ac Dorici ad Ionicum . Quare cum ipse non interfit , dabis mihi hanc veniam , ut quo melius potero , ejus causam tuear in hoc Ionico opere ; quod & cupio facere , & faciam , Superis bene juvantibus ,

Z z 2 in

in aliis etiam ipsius de Architectura libris, quorum difficilioribus obscurioribusque locis studebo pro virili lucem afferre. Ajo itaque, lacunaria a nonnullis assignata supra rectam gulam, quæ est supra coronam, zophorum, epistylum, & columnas intra templum, nulla ratione posse eo loco consistere. Si enim templa in parte interiori tres habeant naves, sive deambulationes, erunt lacunaria in duabus navibus ad latera, ac supra columnas, quæ maiorem navim a minoribus secernunt, ut factum conspiciatur Mantuæ in primario Templo; lacunaria vero medianæ deambulationis ad tectum usque pertinebunt: idipsum enim ratio postulat, cum deambulationis media duplo sit amplior reliquis duabus. Quod si templa fuerint unius deambulationis, lacunaria nullo modo esse ibi possunt, ubi ab aliquibus constituta sunt; oportebit ea describere usque ad ipsum tectum; quippe cum unicam solum cellam habeat ædes; quemadmodum diximus. Sin autem in ea parte lacunaria sint, ubi summus vertex fastigii in Figura pag. 330. sumaturque distributio, ut lumen ostii fiat, ab ipsis, & eo loco, quo diximus, tum Ionicum ostium maxime accedet ad Vitruviana verba, & cum illis conveniet, ejusque altitudo (quantum attinet ad ordinem) altitudini Romani Panthei respondebit. Habet hoc ostium ornatum suum in parte superiore, quod cum corona imposita columnis porticus concurrat. Quare videtur illud pro certo habendum, ostium, de cujus deformatione acturi sumus, tanto ad sanam Vitruvii doctrinam magis accessurum, quanto magis ad opera præstantium veterum architectorum accesserit, quemadmodum de Pantheo diximus.

IAm vero agendum hoc loco est de ostiis Ionicis, quæ in hunc modum fient. Altitudo a pavimento usque ad lacunaria intra ipsam ædem (quæ lacunaria sunt suprema illa interstitia & lacus inter trabes in elatiore parte tecti ostio respondentes, quorum cavus ibi erit, ubi jam indicavimus in Figura ad initium Tractatus hujus pag. 330. posita) ea, inquam, altitudo dividatur in partes tres & semis, e quibus partes duæ luminis altitudini tribuentur; quæ altitudo dividatur in partes quatuordecim, quarum una antepagmentorum, quæ nostri vocant *Pilastrate*, crassitudini dabitur (quæ pariter erit semis columnæ) rursus altitudine luminis in duodecim partes divisa, ex iis quinque & dimidia ostii latitudini tribuantur in imo; ac si lumen altum fuerit ad sexdecim pedes, in summo contrahatur antepagmenti tertia parte; si vero extolletur ab imo a sexdecim pedibus ad pedes viginti quinque, superior pars luminis contrahatur octava antepagmenti parte: ostia reliqua, quo fuerint altiora, ad perpendicularium exigi debent. Antepagmenti cymatium sit sexta ipsius pars. Quod restat, præter cymatium, in partes duodecim dividatur; ex iis tres tribuantur primæ

primæ fasciæ , quatuor secundæ , quinque tertiæ , quas fascias auctor appellat *corfas* ; eæque corfæ habebunt infra se astragalos , quibuscum concurrant circum . Supercilii , quod pro epistyllo supra antepagmenta est , altitudo fiat , quanta crassitudo est in summa antepagmentorum parte , easque supercilium symmetrias habeat , quas ipsa antepagmenta . Hypertium , seu zophorus , supra supercilium fiet , in eoque sima sculptura multiplex foliorum varietas cæletur , quod fiet etiam sub corona . Cymatium Doricum in modum canalis efformabitur , sub quo sculpetur commemoratus astragalus ; tum supra cymatium ipsum corona plana collocanda est , quæ & ejusdem erit altitudinis , & ad libellam posita cum superiore parte capitulorum , quæ sunt in porticu , hoc est tam alta , quanta est altitudo a capituli astragalo usque ad abacum . Planam dicit Auctor , ut intelligamus , eam fieri debere simplicem , & sine sculptura : ejus projectura erit supercilii altitudini æqualis ; coronæ hujus cymatium ejusdem sit altitudinis , ut dixi , atque ad libellam cum abaco capitulorum , quæ in columnis porticus facta fuerint ; adeo ut abacus ipse pro cymatio sit ipsius coronæ . Ancones , hoc est , mensulæ dextra lævaque fient , altæque erunt ab ima coronæ parte ad imum supercilium ; in parte inferiore a quarta ad tertiam ferme partem contrahentur : quæ contractura pro diminutione ostiorum adhibeatur , quemadmodum licet ex Figura , quam pag. 330. videre est , intelligere .

A Nimadvertere hoc loco præstabit , in eadem Figura paginæ 330. ab lineis *mortuis* (ut appellant) sive ab lineis , quæ punctis designatæ sunt , demonstrari partim proportionem luminis forium , partim crassitiem antepagmentorum , partim zophorum , & astragalum , qui in lineis ad libellam , atque in mensuris convenit cum capitulis , & cum Volutarum oculis . Distinguuntur tum cymatium lesbium , tum corona plana cum suo cymatio conveniente cum crassitie & altitudine abaci capitulorum . Demonstrantur præterea ancones referendi ad columnarum imminutionem .

Q Vamvis lumen ostii a Vitruvio descripti majus sit mediano intercolumnio , nemo tamen jure dixerit , id absurde factum esse , aut ignoranter . Qui enim Vitruvii scripta paulo diligentius perpenderit , facile intelliget , ea & cum veritate magnopere cohærere , & ab omni errore esse longe remota . Sed imperitia nostrorum temporum in causa est , cur aliquando de Vitruviana doctrina dubitemus . Ergo etsi commemorati lumen ostii mediano intercolumnio majus esset , ajo tamen , nihil absurdi fore . Et sane liceat mihi quærere , sitne Romanum Pantheon ædes perantiqua opus præstantis architecti ; sintne ejus ornamenta venusta , & docte elaborata ? id nemini vel negare , vel dubitare fas est . Non ergo in ostii Ionici deformatione

deformatione Vitruvius erravit . Nam in Pantheo lumen ostii mediano porticus intercolumnio majus est , & quidem crassitudine unius columnæ majus . Alia præterea venusta templa afferri possent , quorum lumen ostii majus est intercolumnio mediano ; sed instar omnium esse Pantheon potest . Ac facile mihi quidem esset rationes asserre , quamobrem tum in Pantheo , tum in aliis templis ejusmodi sit majus mediano intercolumnio ostiorum lumen : sed finem faciam , idque peritioribus architectis cognoscendum remittam .

Fig. XXI.

A. Caput superius.

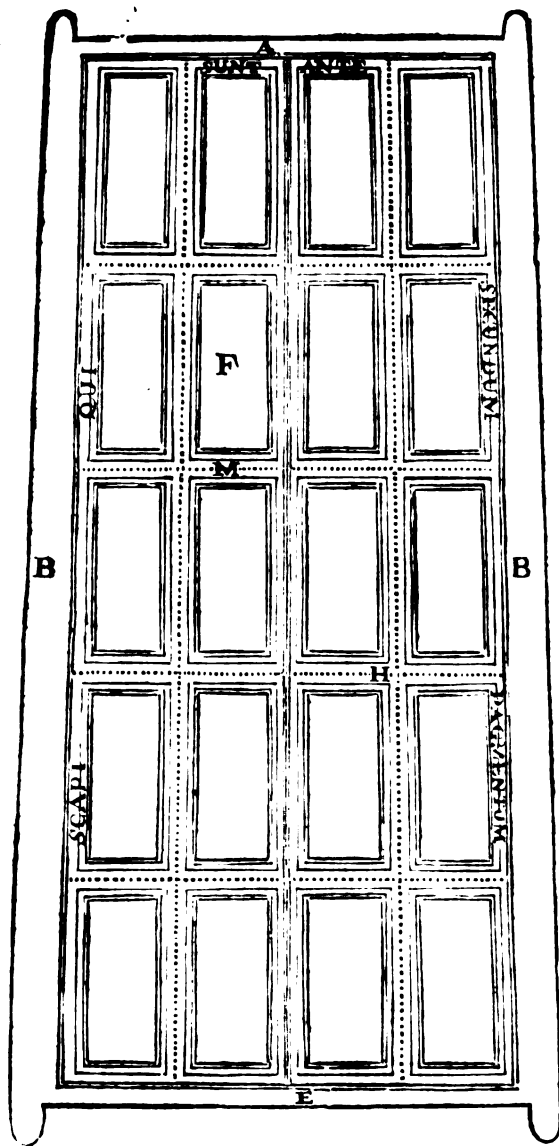
E. Caput inferius .

F. Tympanum.

B. Scapi cardinales

Ab lineis mortuis demonstratur explicatio verborum Vitruvii , qui ait ; Super medium medii Impages collocantur .

H. Impages .

Fores ita compingantur , uti scapi cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte . Inter duos scapos tympana ex duodecim partibus habeant ternas partes . Impagibus distributiones ita fient , uti , divisas altitudinibus in partes quinque , dua superiori , tres inferiori designentur . Super medium medii impages collocentur , ex reliquis alii in summo , alii in imo compingantur . Latitudo impagis fiat tympani tertia parte , cymatium sexta parte impagis . Scaporum latitudines impagis dimidia parte . Item replum de impage dimidia & sexta parte scapi qui sunt ante secundum pagmentum , dimidium impagis constituentur .

Ostia igitur componentur ac fient in modum hunc . Scapi cardinales fiant hoc ordine , ut (Fig. XXI.) divisa totius luminis altitudine

tudine in partes duodecim, ex his una sit scapis ipsis, quibus singulis bini cardines sunt affixi, alter in imo, alter in summo, circum quos cardines, dum aperiuntur, claudunturve, valvæ torquentur. Tum distributo inter duos scapos intervallo, quæ est luminis latitudo, in partes duodecim, singulis tympanis ternæ partes designabuntur; atque ita distributis duodecim partibus quatuor tympanorum latitudinis constitutæ erunt. Impagum distributiones, hoc est fasciæ, quæ circum ambiunt tympana, ita fient, ut altitudo totius luminis dividatur in partes quinque, quæ erit altitudo quinque tympanorum, quorum duo superiora, tria inferiora sunt. *Super medium medii impages collocentur*, hoc est super medium linearum dividendum quatuor tympana collocabitur medium impagum, aliæ impages omnibus tympanis in superiore, & inferiore parte affigentur. Harum impagum latitudo fiet ex tertia parte tympani; impagis cymatium sexta pars ejus erit. Ostii scapi tum superiores, tum inferiores dimidia impage lati erunt. *Item replum de impage dimidia & sexta parte.* Replum ea pars est ostii, quæ replicatur, seu quæ obtegatur parte altera, dum fores clauduntur. Replum hoc ex dimidia sextaque parte impagis fiet. Scapi ante, & secundum antepagmenta (quæ accipiuntur hoc loco pro *antis*, nostri *Antiporte*, vel *Pilastrate* appellant, hoc est lapideum ornamentum circum fores confectum) dimidia impage fient; quæ dimidia impages, seu scapi foribus clausis circum antepagamentum protendentur tangentes ipsas impages. Veteres nonnunquam impages hæc adhibuerunt simplices; ac sine ullis ornamentis, nonnunquam folia inculpserunt, ac sub ipsarum cymatiis astragalos, in tympanis signa, & aliquando etiam animalia frondesque cælaverunt; quemadmodum in præsens quoque hujusce rei aliqua vestigia exstant in vestibulo templi Romuli ac Remi, ut placet nonnullis, vel, ut placet aliis, Castoris & Pollucis; appellatur nunc templum Sanctorum Cosmæ & Damiani, quod non longe distat ab arcu Lucii Septimii. Habet ædes illa fores bipatentes æreas multiplici foliorum sculptura distinctas, ut diximus. Romanorum quoque Pantheon æream januam habet biforem, ac præterea aliam minorem, ipsam quoque æream, qua itur ad scalas, hinc ad vestibulum, quod ædem totam ambit. Aliæ sunt Romæ templorum æreæ januæ, quas silentio prætermittimus: neque enim refert singulas recensere.

ET si audiivi sæpe multos conqueri, fieri nullo modo posse, ut ex Vitruvii scriptis ratio deformandæ Ionici capituli Volutæ colligatur, quæ toties præstantissimorum virorum ingenia torfit, non ideo tamen me res absterruit, quin opus quanta maxima cura potui tentarem, in eoque ponerem quidquid temporis licuit surripere tum primarii hujusce urbis
Templi

Templi fabricæ, tum aliis multis occupationibus, quibus distinebar totus, & adhuc distineor, propter demandatam mihi ab Illustrissimo Duce Guillelmo curandarum ædium suarum provinciam, qui incredibili quodam amore ac studio, a Majoribus suis veluti per hæreditatem accepto, pulcherrimam Architecturæ disciplinam prosequitur. Re tota igitur cum Ludovico Ferrario viro Mathematicarum disciplinarum peritissimo, ac in scriptis Vitruvianis præcipue verlatissimo, communicata, videor mihi tandem satis luculenter illustrasse, captivique pervium reddidisse, quidquid antea multis obscurum, & impervium crevitum est. Ajo tamen, tum in eodem capitulo, tum in locis aliis Operis Ionici me partes alias offendisse tanto etiam Voluta ipsa difficiliores, quanto minus cognitæ, atque suspectas. Cum enim capituli ipsius ratio habita sit facilis, ac probe intellecta, si excipiat Voluta, neque tamen intellecta probe fuerit ab ullo, qui de illa scripserit, manifestissime, ut ego quidem opinor, occultissimam ibi latuisse difficultatem apparet, haud aliter ab iis, qui in Vitruvium scripserunt, prætermittam, quam solcat quandoque a medico negligi abdita ægritudo aliqua, quæ ignorata pariter & neglecta demum extremam perniciem ægroto importet. Igitur cum naturalis diligentia non omnes artes, scientias ac disciplinas uni infuderit, sed rerum omnium præcepta omnibus distribuerit, Te in primis, Vir Illustrissime ac Reverendissime, deinde eos omnes, qui forte meas hæc lucubratiunculas legerint, enixe oro obtestorque, ut si quid a me dictum fuerit aut supervacaneum, aut explicatum infeliciter, apud Grammaticos venia me dignum putetis: non enim ut Rhetor peritus, vel ut Grammaticus in grammatico ludo caste loquendi regulis excultus, sed tanquam Architectus hoc litterarum genere instructus, obscura ac difficilia de Opere Ionico Vitruvii præcepta Superis bene juvantibus, illustranda atque explananda suscepi.

F I N I S.

